

ADUNAREA
NAȚIONALĂ
DE LA BLAJ

ADUNAREA
NAȚIONALĂ
DE LA BLAJ

VICTOR CHERESTEȘIU

ADUNAREA

3 — 5 (15 — 17) mai 1848

EDITURA POLITICĂ

A 19 (C42)

CUVINT ÎNAINTE

NAȚIONALĂ DE LA BLAJ

ÎNCEPUTURILE ȘI
ALCĂTUIREA PROGRAMULUI
REVOLUȚIEI DIN 1848
DIN TRANSILVANIA



BUCUREȘTI—1966

CUVÎNT ÎNAINTE

Adunarea națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj constituie unul din momentele cele mai însemnate în istoria românilor din Transilvania. Insuși faptul că la această adunare au venit din toate colțurile țării mii și mii de oameni, ca delegați ai sutelor de mii de țărani obișnuiți și asupriți, e un semn al timpurilor noi, revoluționare. Nici odată înainte nu s-a adunat în țările române atîta popor pentru a-și hotărî soarta. Se ridică și pătura burgheză, în frunte cu intelectualitatea, pentru a cuceri garanțiile unei vieți naționale libere, pentru a-și asigura un rol corespunzător în conducerea treburilor obștești. În această adunare, poporul român din Transilvania își fixează programul de luptă nu numai pentru momentul istoric 1848, ci, în unele privințe, pentru toată perioada pînă la desăvîrșirea unirii naționale în 1918.

Istoriografia română a manifestat interes pentru evenimentele din 1848. De remarcat sînt, în primul rînd, lucrările celor doi mari contemporani ai revoluției : Alexandru Papiu Ilarian * și George Bariț **. Volumul al II-lea al „Istoriei românilor din Dacia Superioară” a lui Papiu e consacrat în întregime istoriei a trei luni (martie-mai) din anul 1848 ; de asemenea aproape întreg volumul al II-lea din „Părți alese din istoria Transilvaniei” de Bariț tratează evenimentele din 1848—1849. Mult timp

* A. Papiu Ilarian. „Istoria românilor din Dacia Superioară”, vol. I—II, Viena, 1852, ed. a II-a.

** George Bariț. „Părți alese din istoria Transilvaniei” vol. II, Sibiu, 1890.

aceste două lucrări împreună cu discursul lui Bărnuț ținut în preziua marii adunări naționale de la Blaj au constituit aproape singurele izvoare ale istoriografiei române pentru prezentarea, tratarea revoluției din 1848 în Transilvania; Xenopol spune că aceste două lucrări (ale lui Bariț și Papiu) l-au scutit a mai recurge la alte izvoare, întrucât ele conțin „fintinele timpului” *.

După unirea Transilvaniei cu România, istoriografia română a făcut unele progrese: au fost publicate și cercetate o serie de documente, multe probleme ale revoluției au fost adâncite. Totuși ea nu s-a îndepărtat de vechile făgașe tratând revoluția din Transilvania numai sub aspectul luptei naționale. Istoricul Silviu Dragomir, în lucrarea sa „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—1849”, care este bazată pe un șir de documente inedite și în care face o analiză substanțială multor probleme ale revoluției, nu acordă suficientă atenție luptei de clasă **.

Istoriografia burgheză, atât cea română cât și cea maghiară, a căutat să diminueze importanța luptei sociale, pornind de la concepția falsă că lupta națională și cea socială s-ar exclude. Astfel, înregistrând solidaritatea națională a românilor la adunarea de la Blaj, unii istorici români au afirmat că unitatea s-ar fi realizat prin renunțarea țăranilor la revendicările lor de clasă. Pe de altă parte, mulți istorici maghiari au atribuit mișcările sociale ale țărânimii române „agitatorilor fără suflet” care ar fi manevrat masele în scopurile lor. Punerea în umbră a luptei sociale, a luptei între clasele antagoniste se explică și prin tendința

* A. D. Xenopol. „Istoria românilor din Dacia Traiană”, vol. 12, București, f.a., ed. a III-a, p. 9.

** S. Dragomir. „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—1849”, vol. I—III, V. Cluj și Sibiu, 1944—1945.

de a șterge tradițiile unei colaborări, de a accentua ceea ce desparte, și nu ceea ce unește popoarele. Istoriografia burgheză a găsit prilej, dată fiind complexitatea situației din 1848, să răspîndească în problema revoluției de la 1848 din Transilvania mai multe teze eronate decît în alte probleme istorice. Nu se poate însă trece cu vederea străduința unor istorici ca G. Baiț, Papiu, Kővári, Pap Domokos, S. Dragomir de a cerceta și publica în mod științific documentele vremii.

Adevărul e că românii din Transilvania sufereau o dublă asuprire, socială și națională, din partea Habsburgilor și a nobilimii maghiare; această situație a făcut ca năzuințele sociale și naționale ale românilor, ale țărănimii înrobite, precum și ale burgeziei stînjinite în dezvoltarea sa, să se împletească strîns.

Realizările istoriografiei marxiste din țara noastră — studiile despre revoluția din Țara Românească și mișcarea revoluționară din Moldova, despre rolul marelui democrat-revoluționar Nicolae Bălcescu în revoluția din 1848, dezbaterile la Academia Republicii Socialiste România privind volumele al III-lea și al IV-lea ale „Istoriei României“, precum și discuțiile fructuoase purtate în colectivul care a întocmit lucrarea „Din istoria Transilvaniei“ — au ajutat mult pe autorul prezentei lucrări în tratarea, pe baza materialismului istoric, a revoluției de la 1848 din Transilvania. De mare ajutor i-au fost și lucrările marxiste despre revoluția din 1848 apărute în celelalte țări socialiste, dintre care amintim aici: Potemkin-Molok: „Revoluțiile de la 1848“, I. Tóth Zoltán: „Bălcescu“, Ember Győző: „Mișcări țărănești în 1848“, Andics Erzsébet: „Alianța Habsburgilor și Romanovilor din 1848“, Trócsányi Zsolt: „Istoria iobăgimii din Ardeal“, Ernest Fischer, „1848 în Austria“, Eva Priester, „Istoria Austriei“, Vaso Bogdanov: „Personalități și mișcări“. Studiarea acestor lucrări i-a fost de mare folos autorului la încaadrarea revoluției din țările române în revoluția europeană.

Călăuzit de concepția materialismului istoric, am căutat să cercetez, înainte de toate, baza economică a societății, rolul jucat de diferitele clase și pături sociale din acea epocă. Mărețea manifestare de pe Cîmpia Libertății nu se poate înțelege fără a studia mersul mișcării revoluționare în lunile ce au premers adunarea, fără a cunoaște întregul edificiu absolutist-feudal, fără a cunoaște forțele antif feudale care se dezvoltau și tindeau

să dărîme vechea orînduire. Monografia de față e concepută ca o primă parte a istoriei revoluției de la 1848 din Transilvania.

Pentru o tratare științifică a revoluției din Transilvania pe baza unor izvoare mai bogate, un colectiv de cercetători (sub conducerea autorului acestei cărți) de la Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România din Cluj, de la Secția de științe sociale din Sibiu, de la Baza de cercetări din Tîrgu-Mureș lucrează de cîțiva ani la depistarea sistematică a documentelor privind revoluția din 1848. Colectivul a făcut cercetări în arhivele din București, Cluj, Sibiu, Brașov, Tîrgu-Mureș, Oradea, Arad, Timișoara, Baia Mare, Sighet, Lugoj, Caransebeș, Deva, Hațeg, Blaj, Gheorghieni, M. Ciuc, Sf. Gheorghe, Orăștie. Deosebit de fructuoase au fost cercetările în arhivele din Budapesta și Viena, care s-au soldat cu zeci de mii de fotocopii de pe documente de primă mîină : rapoarte confidentiale ale autorităților asupra mișcărilor sociale și naționale române, unele avînd ca anexe materiale confiscate (manifeste, scrisori ale conducătorilor români), protocoale ale Consiliului de Miniștri din Viena în care se dezbăteau probleme românești etc. Izvoarele acestea dovedesc că masele țărănești, fără deosebire de naționalitate, au luptat, în primăvara anului 1848, împotriva feudalismului, pentru pămînt și libertate. În lumina acestor documente, masele nu mai apar în adunarea de la Blaj ca un cor antic care nu face decît să aclame cuvîntările fruntașilor, ci ele au un rol activ, influențînd hotărîrile adunării. Masele își cunosc conducătorii, iar meritul acestora a fost — precum scrie Papiu — că au ținut cu poporul, au fost purtătorii de cuvînt ai poporului.

Cu adunarea de la Blaj se încheie prima parte a revoluției române de la 1848 din Transilvania. Adunarea a dezmoțit forțe nebănuite în poporul asuprit veacuri de-a rîndul, a însemnat luarea de poziții mai ferme în problemele puse de revoluție. În această adunare se strîng legăturile dintre revoluționarii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, se leagă mișcările revoluționare din cele trei țări române, afirmîndu-se cu putere necesitatea unirii naționale a românilor din aceste țări.

Adunarea înseamnă încheierea unei perioade de dezvoltare și totodată punctul de plecare pentru mișcări noi, naționale și sociale, ale poporului român din Transilvania. Lupta acestuia era în concordanță cu obiectivele revoluției generale europene

din 1848: dărîmarea puterii feudale, eliberarea socială și națională a popoarelor.

Înfățișînd publicului cititor acest volum, autorul ține să arate că în cercetările făcute timp de mai mulți ani, a căutat prin confruntarea critică a documentelor, a mărturiilor presei din anul 1848, a literaturii memorialistice să stabilească faptele, să deosebească fenomenele istorice esențiale de cele întimplătoare, să scoată în relief ceea ce e legic în dezvoltarea istorică. Istoria astfel concepută grăiește pentru sine, și adevărul istoric nu poate decît să ajute mersul înainte al societății.

Schițînd mersul evenimentelor din primăvara anului 1848, înaintea noastră se desfășoară mișcarea tumultuoasă a maselor, care a zdruncinat cu o forță nebănuită edificiul împilării și asupraii feudale. Se desfășoară zbuciumul și frămîntarea multor intelectuali români, maghiari și germani, preocupați de gîndul de a asigura dezvoltarea și propășirea națiunii lor. Lupta din anii 1848 și 1849 a maselor române, maghiare, slave și germane, zbuciumul și jertfa atîtor intelectuali devotați cauzei poporului, luminoasele idei la care au ajuns unii conducători înaintați în ce privește necesitatea înfrățirii popoarelor, luptei lor comune contra aceluiași asupraitor fac parte din tradițiile noastre revoluționare de luptă.

Poziția nejustă în problema națională adoptată de Dieta din Pojon — în care rolul hotărîtor îl avea nobilimea maghiară imburghezită — a împiedicat colaborarea popoarelor în lupta contra forțelor reacționare, limitînd însăși posibilitatea dezvoltării revoluției maghiare. Poziția Dietei nobiliare din Cluj, care a hotărît uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria neținînd seama de dorința românilor — care constituiau majoritatea absolută a populației principatului — a avut urmări grave asupra desfășurării evenimentelor revoluționare din Transilvania.

Dorința de a reda atmosfera timpului m-a făcut să folosesc în lucrare termeni curenți din epoca revoluției, precum și multe citate grăitoare.

Aduc mulțumirile mele colectivului însărcinat cu depistarea și publicarea documentelor despre revoluția de la 1848 din Transilvania, tovarășilor S. Benkő, P. Teodor, dr. C. Göllner, Gh. Bözödi, D. Károlyi, Hilda Mureșan, I. Kovács, I. Cicală, A. Egyed, Al. Neamțu, Ileana Bozac, Ion Retegan, G. Neamțu și colaboratorilor externi G. Kovács, E. Glück. Cu membrii

acestui colectiv am avut numeroase discuții asupra fenomenelor istorice ce se oglindesc în documente. Mulțumesc și tovarășilor profesori Miron Constantinescu, Ștefan Pascu și Ladislau Bányai pentru ajutorul pe care mi l-au dat prin referatele făcute asupra acestei lucrări. Folositoare mi-au fost și unele recomandări făcute de profesorul Silviu Dragomir, care a citit lucrarea într-o formă anterioară celei prezente. Aduc mulțumiri Editurii politice, îndeosebi tovarăsei Georgeta Oancea, care s-a îngrijit cu deosebită atenție de această lucrare, contribuind la pregătirea ei pentru publicare.

Încheind aceste rânduri, vreau să sper că încercarea mea de a trata începutul revoluției de la 1848 din Transilvania în toată complexitatea lui își va atinge scopul.

AUTORUL

ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DIN 1848

1. CADRUL EUROPEAN

Europa prezenta, în deceniile premergătoare revoluției, condiții economice, sociale și politice foarte variate. În partea de vest a Europei, producția trecuse de la faza manufacturieră la cea de fabrică. Cel mai înalt nivel de dezvoltare industrială a fost atins în Anglia, unde revoluția industrială intrase în faza ei finală. Și în Franța, Belgia, vestul Germaniei, nordul Italiei, dezvoltarea industriei luase un mare avânt.

Austria propriu-zisă și Boemia au urmat și ele, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea din Apus. Se construiesc linii de căi ferate, se dezvoltă navigația fluvială prin folosirea vapoarelor. Comerțul cu străinătatea, precum și comerțul dintre numeroasele provincii austriece ia avânt.

Viena, cu cei aproape 400 000 de locuitori ai ei, Praga, Brno, Linz și alte orașe din Austria și Boemia absorb mari cantități de produse agrare, cereale, carne. Alimentele, precum și lina ca materie primă, sînt furnizate în bună parte de moșiile din Ungaria, Transilvania, dar și de cele din Țara Românească și Moldova. O parte dintre proprietarii feudali, dintre boieri — care erau furnizori de produse agrare ai orașelor și de materii prime ai industriei — încep să reprezinte interesele capitalismului în ascensiune.

În ciuda dezvoltării capitaliste, a per-

manentei creșteri a greutății economice a burgheziei, clasa feudală deținea puterea politică aproape în întreaga Germanie, în toată Austria, în Ungaria, în Principatul Transilvaniei, în Țările Române dunărene și în Rusia, în baza „drepturilor istorice“, și mai ales în baza alianței cu monarhiile absolutiste. Fiind considerați ca prima „stare“ din țară, aristocrații în țările dunărene și în Rusia ocupau toate funcțiile importante și căutau să mențină instituțiile vechi, ce garantau privilegiile lor de clasă.

În fața forțelor care urmăreau menținerea vechilor orînduiri, se ridică ca reprezentantă a noilor relații de producție, a capitalismului — burghezia. Pentru ca întreprinderile ei să progreseze, și pentru ca ea însăși să se dezvolte nestingherit, trebuiau înlăturate vechile instituții; și burghezia urma să dobîndească puterea politică. În unele țări burgheziei i se alătură și o parte a nobilimii, care vedea în dezvoltarea capitalismului calea propriei propășiri economice.

O dată cu dezvoltarea industriei, apare pe arena istoriei ca o forță nouă, puternică, proletariatul. În 1847, în Anglia sînt peste o jumătate de milion de muncitori textiliști; în Franța se ridică centre industriale, ca Parisul și Lyonul, cu o muncitorime deosebit de numeroasă. Formarea și dezvoltarea rapidă a proletariatului în deceniile al 4-lea și al 5-lea ale secolului al XIX-lea constituie o particularitate esențială a condițiilor istorice în care s-au desfășurat revoluțiile europene din 1848.

Dezvoltarea capitalismului și întărirea burgheziei în Europa Centrală, în estul și sud-estul Europei, a în-

semnat pentru aceste ținuturi epoca formării națiunilor burgheze și a statelor naționale. Se deșteaptă în popoare conștiința unității naționale și se întetesc mișcările care tind spre unirea oamenilor care vorbesc aceeași limbă, trăiesc într-o comunitate economică și culturală. În fruntea acestor mișcări se găsește burghezia, care este direct interesată în asigurarea pieței interne în scopul dezvoltării producției de mărfuri. Burghezia caută să înlătore zidurile despărțitoare create în sinul aceleiași popor de către privilegiile feudale, tinde să formeze state burgheze, cu legi unitare pentru toți cetățenii, cu o administrație bună, cu funcționari destoinici, aleși pe criterii de pregătire, nu de origine nobilă. Unirea populației de aceeași limbă în state naționale constituia sarcina de frunte pe care aveau să o rezolve mișcările naționale ; această sarcină se înscria pe linia progresului. „Baza economică a acestor mișcări — scria Lenin — constă în faptul că pentru o victorie deplină a producției de mărfuri este necesar ca burghezia să cucerească piața internă, ca teritoriile cu populații care vorbesc aceeași limbă să se închege ca state și să fie înlăturate, totodată, orice piedici care se opun dezvoltării acestei limbi și încetățenirii ei în literatură... De aceea, orice mișcare națională tinde spre formarea de *state naționale*... Pentru întreaga lume civilizată, statul *tipic*, normal pentru perioada capitalistă, este statul național“¹.

Fiecare mișcare națională are ca ultim scop dobândirea suveranității naționale. Formarea statelor naționale, independente, este deci rezultatul dezvoltării social-economice și politice a societății și, ca atare, un proces pe linia progresului. Evoluția aceasta era nu numai în interesul burgheziei, ci și al maselor largi ale poporului. În timp ce în Europa occidentală dezvoltarea istorică era mai înaintată, terminându-se procesul de formare a unor state naționale (Anglia, Franța), în calea formării statelor naționale german și italian stătea existența unor principate și ducate separate ; doar în Germania, în preajma anului 1848, domneau nu mai puțin decât trei ducini de „suverani“, fiecare cu interesele și metodele lui specifice de guvernare, avînd ca aliată clasa feudală, care voia să stăvilească mersul is-

toriei. Burghezia germană a reușit totuși să făurească uniunea vamală, asigurându-și astfel piața internă; și în Italia s-au depus mari stăruințe pentru a constitui o uniune vamală. Un pas important spre unirea țărilor române a fost convenția vamală din 1835, înlocuită apoi prin cea din 1846, care a desființat vama dintre Moldova și Țara Românească.

Întărirea mișcărilor naționale a pus la grea încercare însăși existența Imperiului habsburgic, acest conglomerat de popoare. Dintre cei 38 000 000 de locuitori ai imperiului 17 000 000 erau slavi, aproape 10 000 000 germani (peste 8 000 000 locuiau în Austria și Boemia, 1 300 000 în Ungaria și în Transilvania), 5 300 000 maghiari, aproape 3 000 000 români în Transilvania și Bucovina; la peste 2 000 000 se ridica numărul italienilor și al evreilor etc.

Marile curente ale timpului, romantismul în literatură, liberalismul în politică, au contribuit de asemenea la întărirea ideii naționale, mai ales în cercurile intelectualității. O puternică influență asupra popoarelor din Imperiul habsburgic au exercitat revoluția franceză din 1789 și cea din iulie 1830. Ele parcă prind, în deceniile premergătoare revoluției din 1848, o nouă viață; se vorbește de „renașterea popoarelor slave“, de o „renaștere“ română, maghiară, italiană. La polonezi, italieni, cehi și maghiari se ivesc, sub conducerea burgheziei, a nobilimii îmburghezite și a intelectualității, mișcări care urmăresc separarea aproape totală de Austria; la alte popoare, la care burghezia este mai slab dezvoltată și nu pune încă problema asigurării pieței naționale, intelectualii, ajungând în fruntea mișcărilor naționale, luptă pentru o participare cât mai largă la conducerea țării, pentru acordarea de drepturi naționale.

Procesul emancipării popoarelor din Imperiul austriac a întâmpinat piedici însemnate în orînduirea feudală, în sistemul de state de pe acest teritoriu. Provinciile existente, ca formațiuni istorice, rămășițe ale feudalismului, aveau alte hotare, nu pe cele etnice. Trasarea de noi granițe între teritoriile naționale ridica însă probleme deosebit de grele. Încă înainte de a fi doborât re-

gimul feudal-absolutist se nasc conflicte, rivalități între diferitele burghezii și pături intelectuale; aceste certuri folosesc, cum este și firesc, reacțiunii. Mulți dintre conducătorii burgheziei, porniți pe calea disputelor, au uitat că, fără lichidarea orînduirii feudale, a privilegiilor diferitelor stări sociale, fără desființarea iobăgiei, fără înlăturarea absolutismului nu se poate face un pas hotărîtor nici în problema eliberării naționale. Rivalitățile naționale au fost speculate cu abilitate de către Curtea vieneză, ținînd în frîu o națiune prin alta care, în multe cazuri, se găsea tot în situația de națiune asuprită.

Afară de Imperiul habsburgic, Rusia țaristă și Poarta otomană constituiau de asemenea pe atunci adevărate închisori ale popoarelor din estul și sud-estul Europei. Teritoriul poporului polonez era împărțit între trei state reacționare: Rusia, Prusia și Austria. După încercări repetate și neizbutite, patrioții polonezi — văzînd că poporul lor singur nu poate să lupte împotriva celor trei mari puteri — au depus mari stăruințe pentru făurirea unui front revoluționar al popoarelor asuprite. La acest front urma să ia parte, alături de slavi, maghiari, italieni, și poporul român din principatele dunărene și din Transilvania.

Într-o perioadă cînd dezvoltarea industriei, a comerțului și a orașelor luase un mare avînt, cînd centrele mai importante ale Europei occidentale și centrale erau legate prin linii ferate, cînd toată evoluția anunța instaurarea epocii moderne, în această perioadă în statele din Europa centrală, răsăriteană și sud-estică mai persista sistemul iobăgiei. Milioanelor de țărani cărora li se răpea mare parte din rodul muncii lor, care în zadar cereau pămînt, scutire de obligațiile feudale, nu le rămînea altă cale decît să se ridice împotriva stăpînilor feudali. „Marile țări agricole situate între Marea Baltică și Marea Neagră — scria Engels în 1848 — nu pot fi izbăvite de barbaria patriarhală-feudală decît cu ajutorul unei revoluții agrare care să-i transforme pe țărani iobagi sau clăcași... în proprietari de pămînt liberi, o revoluție cu totul asemănătoare celei care a avut loc în 1789 în satele franceze”². Cei mai înaintați gînditori ai

epocii din părțile acestea ale Europei — revoluționarii democrați ruși Belinski și Herzen, polonezul Dembrowski, cehul Emanuel Arnold, maghiarul Táncsics, românul Bălcescu — au îmbrățișat cauza țăranimii, au militat pentru eliberarea țăranilor de iobăgie, clacă și pentru împrăștierea lor.

Monarhii autocrați, sprijinindu-se pe aristocrație, pe clerul înalt, pe o vastă birocrație și armată, căutau să înăbușe orice împotrivire, orice mișcare democratică. Și totuși spiritul „rebel“ nu a putut fi suprimat nici de „Sfânta Alianță“ a monarhilor. În 1825, în Rusia țaristă — acest sprijin de frunte al reacțiunii europene — s-a produs răscoala decembrieștilor împotriva regimului autocrat. În fruntea răscoalei stăteau ofițeri pătrunși de idei revoluționare. Peste 5 ani, revoluția din iulie 1830 răstoarnă monarhia semifeudală a Bourbonilor și înscăunează în locul ei o monarhie burgheză, consolidând domnia burgheziei. În același an izbucnește o răscoală în Polonia, care este însă înăbușită. Și în Germania e fierbere generală. Peste doi ani, în 1832, în Anglia se face o reformă parlamentară prin care burghezia industrială își consolidează domnia politică; aristocrația ajunge la remorca ei. În Elveția, burghezia și democrații mic-burghezi luptă pentru crearea unui stat independent, burghezo-democrat; năzuințele lor erau proprii și intelectualității din Transilvania.

O influență deosebită asupra păturilor largi ale intelectualității exercită activitatea unor scriitori progresiști, ei înșiși exprimând cu putere ideile epocii. Se ridicau împotriva absolutismului, împotriva gîtuirii libertății gîndirii, iar cei mai înaintați dintre ei împotriva tinereii în mizerie a maselor țărănești și muncitorești. Reacțiunea, cu tot aparatul ei polițienesc, nu a putut împiedica răspîndirea ideilor lui Victor Hugo, Heine, Börne, Herzen — ele treceau granițele, oriocît erau acestea de păzite de vameșii regimurilor autocrate. După revoluția din 1830 se înființează „Uniunea internațională a revoluționarilor republicani burghezi“. Pe aproape tot cuprinsul Europei se formează societăți politice secrete; membrii acestor asociații se recrutează mai ales din rîndurile intelectualității mic-burgheze.

Grupările se numesc „Tînăra Italie“, „Tînăra Germanie“, „Tînăra Elveție“ etc. și se unesc în „Tînăra Europă“, condusă de Mazzini. Societățile sînt conspirative, nu se sprijină pe mase; astfel, cînd, în 1834, Elveția izgonește emigrația italiană, germană, polonă și mii de membri ai societăților secrete sînt arestați, întemnițarea lor nu provoacă protestul maselor.

O zguduire puternică a produs răscoala țărănimii din Galiția în 1846; numai cu greutate, ca urmare a trimiterii unor mari forțe armate, a putut fi înăbușită de către guvernul austriac. Răscoala a avut răsunset pînă în Transilvania; țărani iși spuneau că boierii vor fi pretutindeni alungați, iar pămînturile vor trece în stăpînirea lor. Gîndul că prin reforme trebuie să se preîntîmpine izbucnirea unor noi răscoale țărănești prindea rădăcini și în cercuri ale nobilimii liberale, mai ales în cele care se opuneau politicii imperiale austriece.

Concentrîndu-se în marile centre industriale zeci de mii de muncitori, aceștia încep să-și dea seama de forța lor. Mișcările muncitorești se întîlesc, proletariatul este pe cale să devină o forță de sine stătătoare. Mișcarea chartistă din Anglia, căreia i se alătură și elemente burgheze radicale cuprinde sute de mii de muncitori. La Lyon au loc în 1831 și 1834 adevărate răscoale muncitorești. Muncitorii francezi formează organizații secrete, pe care în zadar le desființează poliția — ele se refac din nou. În 1844 izbucnește în Silezia răscoala muncitorilor țesători; cîntecele de luptă și eroismul muncitorilor au un răsunset larg, trecînd peste granițele Germaniei. La Praga au loc în 1845 manifestații muncitorești care se transformă în lupte de baricade. Și la Viena au loc, în același an, mari manifestații pentru pîine. Muncitorimea din țările înaintate învață să folosească greva ca armă de luptă împotriva exploatării. Lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei a început, încă din aceste decenii, să ocupe primul loc în istoria țărilor Europei dezvoltate din punct de vedere industrial.

În deceniile al 4-lea și al 5-lea ale secolului al XIX-lea se produce o schimbare în atitudinea burgheziei

liberale față de mișcările revoluționare : în 1830, în Franța, liberalii și democrații au mers împreună cu muncitorii împotriva monarhiei și împotriva aristocrației ; după răscoala muncitorilor din Lyon, liberalii se apropie însă tot mai mult de conservatori, devin o rezervă potențială a contrarevoluției. Dintre democrații mic-burghezi mulți au sprijinit în 1834 răscoala din Lyon, iar în Anglia burghezii radicali au luptat împreună cu chartiștii, deși au avut și ezitări în momentele hotărâtoare ale mișcărilor revoluționare.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea au apărut operele lui Henri de Saint-Simon, Charles Fourier și Robert Owen, în care se pun bazele socialismului utopic. Pe acești gânditori îi urmează Cabet, Dezamy, Pillot. Ideile socialismului utopic capătă o largă răspândire în rîndurile proletariatului și ale intelectualității europene. Utopiștii condamnă societatea bazată pe exploatare și vor să construiască o societate nouă, dreaptă, socialistă. Cred în puterea cuvîntului, a argumentelor ; cred că pot să convingă pe bogătași să renunțe la organizarea de atunci a societății, care le asigura mari profituri. Foarte repede s-a dovedit că această credință nu este decît o iluzie. Totuși, cu toate greșelile lor, utopiștii au meritul de a fi protestat împotriva unei orînduiri care condamnă marea majoritate a populației la mizerie.

În deceniul al 5-lea muncitorii înaintați reușesc să înființeze organizații socialiste. Marx și Engels, care în 1846 erau în fruntea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles, duc o activitate susținută pentru unirea ideologică și organizatorică a mișcării socialiste din diferite țări. În 1847 comitetul aderă la „Liga celor drepti“ din Londra, care, nu peste mult timp, devine „Liga comunistilor“. Marx și Engels primesc însărcinarea să scrie programul ligii ; el apare în februarie 1848, sub titlul : „Manifestul Partidului Comunist“.

În această nemuritoare operă, Marx și Engels pun bazele socialismului științific, fundamentează teza luptei de clasă, arătînd rolul revoluționar al proletariatului ca făuritor al noii orînduiri, comuniste, orînduire ce desființează pentru totdeauna exploatarea omului de către om. Proletariatul are de acum ideologia sa proprie, re-

voluționară, el este pe cale să devină o forță de sine stătătoare.

Cu toate acestea, în 1848 clasa muncitoare nu era suficient de dezvoltată pentru ca să poată lua în mii-nile sale conducerea revoluției. Uneori, scrie Engels în ianuarie 1848, proletariatul „participă la strădaniile lor și în parte la iluziile lor (ale burghezilor — *n.ns.*), ca de pildă în Italia și în Elveția, iar alteori este tăcut și reținut, pregătind însă treptat răsturnarea burgheziei, cum e cazul în Franța și în Germania; în sfârșit, ca în Anglia și în America, unde se răzvrătește fațăș împotriva burgheziei dominante“³. În țări ca Austria, Ungaria, Transilvania, în Principatele Dunărene, deși muncitorimea era mai slab dezvoltată, ea a luat totuși parte activă la lupta revoluționară.

Lenin a arătat că revoluția nu este posibilă fără o situație revoluționară, care se ivește în urma anumitor schimbări obiective, independente de voința unor grupări, partide și chiar clase sociale. Drept simptome principale ale situației revoluționare Lenin indica următoarele: 1) Neputința claselor stăpînitoare de a-și menține dominația într-o formă neschimbată din cauza unei crize a vîrfurilor, care provoacă o spărtură; prin aceasta răbufnește revolta claselor asuprite; 2) O înăsprire a sărăciei și a mizeriei claselor asuprite; 3) O însemnată creștere a spiritului combativ al masei⁴.

În 1848 existau toate simptomele semnalate de Lenin pentru constatarea unei situații revoluționare. Există o criză a vîrfurilor, o luptă între clasa care se ridică în mod vertiginos — burghezia — și regimul absolutist-feudal. În anii premergători revoluției, situația masei populare s-a înrăutățit, mai ales în urma recoltei rele din anii 1845—1846 în Franța, Irlanda, mai multe state germane și Austria. Criza comercială și industrială a provocat în același timp falimente, șomaj în Anglia, Franța, Austria și în alte țări din Europa. La sate, intensificarea exploatării muncii iobagilor, răpirile ogoarelor, pășunilor și pădurilor de către proprietarii feudali pentru a-și mări rezerva seniorială au făcut ca țărâ-nimea dependentă să fie oricînd gata să se ridice contra asupritorilor ei. În același timp creștea combati-

vitătea muncitorimii din orașe ; au avut loc mari mișcări muncitorești în Cehia ; în aprilie 1847 populația nevoiașă a Berlinului a demonstrat pe străzi împotriva scumpetei, devastînd prăvălii. În vara anului 1847 cercurile opoziționiste din Franța au început la Paris „campania banchetelor“. Lozinca acestor cercuri — reforme pentru evitarea revoluției — arată teama opoziției burgheze de mișcarea revoluționară a maselor. Situația revoluționară se maturiza în multe țări din Europa.

Pentru a înlătura orînduirea feudală perimată, pentru a elibera popoarele asuprite și a uni în state naționale țări fărîmițate, pentru a înlătura absolutismul și a asigura egalitatea burgheză, exista o singură cale : revoluția burghezo-democratică. În 1848, atît în Franța, în Germania, cît și în întreaga Europă — arată Lenin — la ordinea zilei se afla în *mod obiectiv* revoluția burghezo-democratică⁵.

În preajma anului 1848 exista, atît în Transilvania, cît și în Moldova și Țara Românească, o situație revoluționară. Masele populare, crunt exploatare, erau în permanentă revoltă ; burghezia era adînc nemulțumită din cauza îngrădirilor feudale și voia să asigure, fie prin reforme, fie prin revoluție, dezvoltarea nestingherită a capitalismului. Poporul român din Transilvania suferea sub asuprirea națională a nemeșimii maghiare : suzeranitatea Porții și, încă și mai mult, „protecția țaristă“ stînjeneau dezvoltarea națiunii române în țările dunărene. Se punea problema dobîndirii independenței naționale, abolirii feudalismului, făuririi unei constituții burgheze în toate țările românești. Se conturează tot mai clar și ideea unirii românilor într-un stat național.

2. SOLUL ȘI POPULAȚIA TRANSILVANIEI

În pragul anului 1848, și în Transilvania, ca și în celelalte două țări române, se pun multe dintre problemele țărilor apusene mai înaintate pe calea capitalismului. Și aici, în calea dezvoltării producției capitaliste stătea orînduirea feudală, cu zecile de

privilegii, cu regimul absolutist care ocrotea interesele feudalilor. Unele dintre aceste probleme — ca, de exemplu, problema țărănimii iobage, a mișcărilor și contradicțiilor naționale — se pun în Transilvania cu o intensitate deosebită.

Revoluția de la 1848 din Transilvania trebuie înțeleasă în primul rînd în contextul condițiilor proprii de dezvoltare.

Suprafața Transilvaniei este de aproape 102 000 km², ceea ce înseamnă aproape jumătate din cuprinsul României⁶. Din acest teritoriu, Principatul Transilvaniei avea peste 60 000 km², restul de 42 000 km² cuprinzînd Banatul, Crișana și Maramureșul.

Care era repartizarea suprafeței Transilvaniei pe culturi, păduri, pășuni, pe teren considerat impropriu agriculturii în preajma lui 1848 ?

Confruntînd datele⁸ istoricului maghiar ardelean Kővári László * cu cele ale statisticianului Konek Sándor⁹ reiese că în Principatul Transilvaniei, în jurul anului 1848, pămîntul arabil cuprindea 20,5%, fînățele aproape 15%, pășunile 8,7%, pădurile aproape 34%, iar pămîntul neproductiv din punct de vedere agricol 21,7% din suprafața țării¹⁰.

Nu avem date separate pentru Banat și Crișana ; în baza statisticii lui Fényes Elek¹¹ se poate constata că procentajul pămîntului arabil era în aceste regiuni mai mare, iar al terenurilor neproductive din punct de vedere agricol mai mic decît cel din Principatul Transilvaniei. Nu trebuie să se uite însă că terenurile „neproductive“ erau, cel puțin în parte, foarte productive, căci în cuprinsul lor se aflau terenurile bogate în zăcămintele minerale : fier, cărbune, aur, argint, sare etc. Viitorul Ardealului, repeta Kővári de mai multe ori în cartea sa, nu este în agricultură, ci în minele sale. Ardealul poate să devină una dintre cele mai bogate țări

* În limba maghiară se dă mai întîi numele de familie (aici : Kővári), apoi numele mic (László = Ladislau). Păstrăm aceeași ordine în monografia de față.

ale lumii — scria Kővári cu 110 ani în urmă — dacă va învăța să exploateze bogățiile sale minerale¹².

Și părți din Banat și din regiunea Baia Mare erau bogate în zăcăminte minerale : fier, aramă, plumb, aur și argint. Este incontestabil însă că Banatul și Crișana erau ținuturi care ofereau posibilități mai mari pentru dezvoltarea agriculturii decât unele teritorii din Principatul Transilvaniei. Se creau astfel, prin structura solului, condiții deosebite de viață locuitorilor din diferitele regiuni ale Transilvaniei.

Stabilirea numărului locuitorilor Transilvaniei în preajma revoluției din 1848 nu este o problemă ușoară. Pentru ținuturile apusene și de miazănoapte ale Transilvaniei nu vom putea da deci date statistice decât cu aproximație.

Pornim de la statistica Principatului Transilvaniei, căci acesta intră în întregime în teritoriul Transilvaniei. Dăm două * statistici, pe aceea a lui Söllner¹⁶ și pe aceea a lui Bielz¹⁷. Ambii cuprind în statisticile lor și „Partium“ (comitatele Zărand, Solnocul de Mijloc, precum și districtele Crasna și Chioar formau ținutul „Partium“), care avea 226 000 de locuitori¹⁸.

Statisticianul german Söllner ia drept bază a statisticii sale conscrierea pe confesiuni din 1844. Adăugînd și pe locuitorii din teritoriile grănicerești din Principatul Transilvaniei și luînd în considerare și creșterea

* Amintim aici în notă și statistica din 1847 a lui Kővári¹³, care nu poate fi însă considerată ca imparțială în ce privește procentajul naționalităților. După această statistică, populația principatului Transilvaniei se împărțea pe naționalități în felul următor : maghiari 400 000, secui 430 000, români 1 200 000¹⁴. Publicînd aceste cifre, Kővári constată cu mult regret că elementul „străin“ este predominant și că maghiarii și secuii nu formează decât o treime a populației. De la regrete pînă la modificări mai mici sau mai mari în ce privește cifrele — și așa destul de nesigure — este numai un pas, mai ales că și Kővári, la fel ca și alți statisticieni burghezi maghiari, este înclinat să considere drept maghiari pe toți cei care știau ungurește¹⁵.

medie anuală a populației, Söllner ajunge la următoarele cifre, în mii de locuitori ¹⁹ :

catolici	283
reformați	292
unitarieni	53
luterani	201
greco-catolici	688
ortodocși	623
evrei *	3
	2 143

Această repartitie pe confesiuni constituie o bază și pentru statistica pe naționalități. Catolicii, cu excepția armenilor și a citorva mii de germani, erau maghiari, la fel și reformații și unitarieni; luteranii, în afară de câteva comune maghiare erau sași; greco-catolicii și ortodocșii, cu excepția puținilor greci, bulgari, sîrbi și a citorva mii de țigani, erau români.

Astfel Söllner ajunge — pentru anul 1844 — la următoarea statistică pe naționalități, în mii de locuitori ²⁰ :

maghiari (inclusiv secui)	606
germani	214
români	1 291
armeni	9
țigani	20
evrei	3
	2 143

Datele lui Söllner sînt, în ce privește pe români, confirmate și de Bariț **, care scrie că în Ardeal, după

* Numărul evreilor era în creștere, mai ales în orașe. „Gazeta de Transilvania” din 15 decembrie 1847 scrie că, în Cluj, deși „în puterea poruncilor mai înalte ar fi iertat a petrece (a locui — *n.ms.*) 5—6 familii evreiești”, numărul evreilor a crescut la peste 700 de suflete.

** Considerăm că trebuie să se adopte o scriere unitară a numelor Bariț, Bărmuț etc. Este neîndoios că aceste nume au fost pronunțate de

schema episcopiei greco-catolice, în 1842 erau 608 000 români greco-catolici * și cam tot atîția ortodocși ²².

În 1850, autoritățile austriece au făcut o conscriere a populației Principatului Transilvaniei; rezultatele acestei conscrieri au fost următoarele (în mii de locuitori) ²³:

	În procente	
români	1 227,2	59,6
maghiari și secui	536	26,1
sași	192,5	9,3
țigani	79	3,8
evrei	15,5	0,7
armeni	7,6	0,3
slavi	3,7	0,2
alte naționalități .	0,7	
	<hr/> 2 062,2	<hr/> 100

Datele acestea, fiind bazate pe o conscriere făcută în 1850, deci nu mult după revoluție, pot fi considerate ca cele mai apropiate de realitate.

Pentru înțelegerea evenimentelor din 1848 este important să cunoaștem și statistica Ungariei. Regatul Ungar (incluzînd „Partium“) avea în 1846 puțin peste

către contemporanii lor din Ardeal: Bărnuț și nu Bărnuțiu, Bariț și nu Barițiu. Dovada cea mai concludentă este că în foile din Brașov, apărute în anii 1838—1848 cu litere chirilice, se scria *Барнѹт* („Gazeta de Transilvania“, 1842, p. 196), *Барнѹтѹ* („Gazeta de Transilvania“ din 6 mai 1848, p. 154). La sfîrșitul fiecărui număr din 1848 al gazetei „Foaia...“ se scria și cu litere latine: redactor Georgie Baricz. Tot așa scriau: Baritz, Baricz, Barnutz sau Barnucz etc. și contemporanii maghiari și germani. ²¹

Cum s-a ajuns la scrierea Barițiu și Bărnuțiu? (A se vedea articolul lui Barbu Lăzăreanu, în „Adevărul“ din 10 septembrie 1930). Trecînd de la literele chirilice la cele latine, scrierea latinizantă nu permitea semne dedesubtului consoanelor derivate, iar pentru a face din „t“ „t“ și din „s“ „s“ se adăuga „iu“. Astfel se scria deci bănuțiu (bănuț), deluțiu (deluț), Clusiu (Cluj), Blasiu (Blaj). Bărnuț, Bariț, Raț, Babeș, Hodoș își scriau numele astfel: Barnutiu, Baritiu, Ratiu, Babesiu, Hodosiu.

Trecînd apoi, întii în vechea Romînie (în Transilvania școala etimologistă a avut o viață mai lungă), la folosirea sedilelor, s-a scris Bărnuțiu, păstrîndu-se și acel „iu“, care nu avusese altă funcție decît să facă să se pronunțe „t“ în loc de „t“. Sîntem de părere — conchide Barbu Lăzăreanu — că: ori îi scriem numele așa cum și-l scria el: Bărnutiu, ori cum se vorbește: Bărnuț, nicidecum Bărnuțiu.

* Este de reținut că e vorba de o statistică anterioară celei date de Söllner. Datele statistice privitoare la fiecare teritoriu al Principatului Transilvaniei, pămîntul comitatelor, cel crăiesc și secuimea, precum și „confiniile militare“, le vom da într-un capitol ulterior.

12 000 000 de locuitori, care se împărțeau pe naționalități în felul următor (în mii de locuitori)²⁴ :

maghiari	4 745
români .	1 272
slovaci .	1 722
sârbi .	1 293
croați .	944
ucraineni	460
germani	. 1 127
evrei 260
alte naționalități	. 180
	<hr/>
	12 003

Cei 1 272 000 de români se repartizează cu aproximație în modul următor : în „Partium“ 164 000, în Banat 563 000, în Arad, Bihor, Satu-Mare (Sătmar) și Maramureș 546 000.

Totalizînd, în preajma anului 1848 avem în Transilvania în cifre rotunde 2 400 000 de români. În lipsa unui studiu amănunțit statistic, nu putem indica numărul total exact al locuitorilor din Transilvania în preajma anului 1848 ; considerînd că un număr oarecare de români erau dispersați pe teritorii înspre vest de Transilvania și că românii formau majoritatea absolută a locuitorilor în Principatul Transilvaniei și în comitatele ei de vest și de nord, putem afirma că Transilvania avea puțin peste 4 000 000 de locuitori în preajma revoluției din 1848. Transilvania prezintă deci o densitate relativ mare a populației în comparație cu Țara Românească și cu Moldova, care aveau pe atunci împreună circa 3 500 000 de locuitori, deci mai puțin decît Transilvania *.

* Wesselényi, în cartea sa apărută în 1843, scrie că în Țara Românească erau 2 000 000, iar în Moldova 1 200 000 de români²⁵, iar după „Foaia“ din Brașov populația românească a Țării Românești atingea 2 500 000, iar cea din Moldova 1 500 000²⁶.

În economia Transilvaniei, în deceniile ce premerg anului revoluționar 1848 pătrund o seamă de elemente ale producției capitaliste. Punctul de plecare al acestei dezvoltări este procesul acumulării primitive a capitalului; în mâinile unora se strâng importante capitaluri, care sînt investite în procurarea unor mijloace de producție mai perfecționate. În același timp mulți mici producători se ruinează și ajung să nu mai aibă decît o singură marfă de vînzare — puterea lor de înuncă — și devin astfel muncitori salariați.

În evoluția aceasta noul se manifestă în întemeierea de manufacturi, de mici fabrici, în crearea de societăți pe acțiuni pentru exploatarea de mine, înființarea de case de economii. Și în agricultură, într-o măsură mai restrînsă, pătrund elemente capitaliste; multe moșii devin producătoare pentru piață, se înființează manufacturi pentru prelucrarea produselor agrare. O seamă de moșii ajung pe mîna unor arendași, care tind să scoată un profit cît mai mare pe seama capitalului investit.

Dezvoltarea manufacturilor.

Case de economii.

Meșteșugurile. Breslele. Comerțul

În perioada tratată a sporit mai ales capitalul negustoresc, care devine disponibil pentru înființarea de noi întreprinderi. Prin Transilvania treceau drumuri importante de comerț care legau țări din centrul Europei cu țările dunărene și cu Levantul. Comerțul se făcea în cea mai mare parte de către cele 136 de case de comerț „valaho-levantine“ din Brașov²⁷. Fiind în raporturi permanente cu orașe ca Galați, București, Iași și Tulcea, ele aveau în aceste orașe peste 100 de prăvălii, pe care le aprovizionau cu mărfurile lor^{27 a}. Este de notat că unii dintre acești comercianți aveau depozite și la Budapesta.

Comercianții armeni din Gherla făceau comerț mai ales cu vite și porci; orașul Gherla arenda moșii pen-

tru care plătea 100 000 de fiorini arendă anuală²⁸. Acești negustori au ajuns să fie creditori ai Curții imperiale din Viena. Publicistul și istoricul Kővári, contemporan al evenimentelor din 1848 și din preajma revoluției, scria că tot capitalul bănesc se afla în mâinile negustorilor și ale unor case de comerț²⁹.

Procesul de acumulare de capital în Transilvania este reliefat în mod deosebit de apariția și de dezvoltarea accentuată a caselor de economii. Prima „casă de păstrare” este înființată în Transilvania la Cluj, în 1825, de Bölöni, propagator al ideilor reformei. În 1836 se înființează o casă de economii săsească la Brașov, în 1840 la Arad. Urmează apoi crearea unor case de economii la Sibiu, Timișoara, Oradea și Satu Mare. Depunerile la aceste case de economii cresc în mod rapid; astfel, la casa de economii din Sibiu, de la 6 000 de fiorini în 1841 depunerile cresc la aproape 1 000 000 de fiorini în numai șase ani³⁰.

Cererile crescînde ale pieței din Principatele Dunărene s-au reflectat într-o activitate sporită a marilor comercianți transilvăneni pe tărîmul înființării de manufacturi. Un început în direcția aceasta l-a constituit și împrejurarea că din 1834 soseau la Galați vapoare cu mărfuri engleze, franceze și germane; transportul pe Dunăre și pe mare era cu mult mai puțin costisitor decît cel pe uscat, prin Transilvania. O mare parte a capitalului investit în operații de tranzit se transformă în capital industrial.

Astfel, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se dezvoltă (începuturi existau și în a doua jumătate a secolului precedent) manufactura, ca verigă intermediară între mica producție meșteșugărească și marea întreprindere mecanizată, fabrica.

Dintre întreprinderi amintim aici morile de hîrtie din Zărnești și din unele localități din Secuime, proprietatea lui Radu Orghidan, fabrica de hîrtie de la Orlat, în care lucrau 180 de muncitori, fabrica de zahăr din Sibiu, cu peste o sută de lucrători, întreprinderea de spălat lînă din Brașov, care exporta anual un milion

de fonți * de lână spălată și la care lucrau 1 500—2 000 de muncitori sezonieri. Manufacturile textile din Sibiu, Cisnădie și Brașov, proprietatea unor capitaliști sași, întreceau capacitatea manufacturilor similare din Ungaria ³¹.

O mărturie a dezvoltării industriale o constituie și faptul că în deceniile 3—5 ale veacului al XIX-lea se înființează ateliere pentru confecționarea unor unelte, mașini, mai ales agricole. Astfel de ateliere au luat ființă în 1825 la Arad, în 1834 la Ruschița, în 1840 la Cluj, iar în 1844 la Oradea. Atelierul din Cluj a fost condus de Rajka Péter, absolvent al politehnicii din Viena (fost elev al lui Bolyai Farkas), care, în ciuda greutăților întâmpinate din partea breslelor, construiește, după invenție proprie, semănătoare de porumb și sfeclă, mașini de desfăcut porumb, batoze etc. ³².

Tot în această perioadă crește numărul societăților industriale pe acțiuni. Pe acest temei iau ființă „fabricile“ de zahăr din Cluj și Sibiu, „fabrica“ de spirt din Beclean, „fabrica“ de stambă din Sighișoara și cea de țigări din Cluj. În aceste societăți se întâlnesc de multe ori aristocrați maghiari, burghezi austrieci, burghezi ardeleni aparținând tuturor națiunilor : sași, maghiari și români. Unii dintre aristocrați au pornit astfel pe drumul îmburghezirii ³³.

Numărul manufacturilor din Principatul Transilvaniei era de circa 300 ; cea mai mare parte a acestor manufacturi erau însă stabilimente mici, care lucrau cu un număr redus de muncitori.

Și în nordul și vestul Transilvaniei erau hute de sticlă — „glăjării“, cum le zicea poporul — în comitatele Caraș, Bihor, Sătmar și Maramureș ; mori de hîrtie în Bihor, manufacturi de textile, de piele. La Mehala, lângă Timișoara, se înființează în 1845 o întreprindere de produse chimice care lucrează cu 400 de muncitori ; ea exportă în străinătate anual marfă în valoare de 100 000 de fiorini. Numai la Timișoara erau în jurul anului 1848 trei tipografii, două litografii, o fabrică de tutun, mai multe întreprinderi de spirt, bere ³⁴.

* Circa o jumătate de kilogram.

În orașele din Principatul Transilvaniei țehurile (breslele) își mențineau cu mai multă tenacitate privilegiile decât în Banat și Crișana. Numai în Brașov erau — după cum scria „Gazeta“ — 49 de „țehuri“, în care lucrau peste 1 400 de maiștri, cu tot atâtea calfe și aproape 400 de ucenici^{34a}. În același oraș, 300 de calfe, rămase în afara țehurilor, își câștigau din munci ocazionale existența mizeră. Breslele se anchilozează, devin tot mai mult o frână în dezvoltarea meșteșugurilor, o instituție de care profită un cerc restrâns de maiștri. Muncitorii pentru manufacturi se recrutează în primul rând dintre calfele sărăcite, care nu au unde munci și nu nădăjduiesc să ajungă maiștri.

Nu numai mari comercianți, ci și unii maiștri mai întreprinzători caută să se elibereze de îngrădirile impuse de statutele breslelor, își procură mașini, lucrează cu 10—12 calfe și câștigă foarte bine — scrie un ziar din 1836.

Înființarea atîtor manufacturi în Transilvania nu se poate explica prin dezvoltarea, foarte lentă de altfel, a pieței interne, ci numai prin existența unei alte piețe pe care să se desfacă produsele finite ardelen. O asemenea piață exista în Țara Românească și în Moldova; aici își găsesc debușul hîrtia, textilele, articolele de piele etc. produse în Transilvania*. În schimb, din țările române dunărene Transilvania importă vite, porcine, piei, lînă crudă (care se spăla și se întrebuintă în manufacturi sau se exporta spre Apus), cereale. Valoarea exportului în Țara Românească și Moldova se ridică în anii 1837 și 1838 la aproape 3 000 000 de fiorini, iar importul se cifra în 1837 la peste 3 000 000, în 1838 la peste 4 000 000** de fiorini³⁶. E de notat că aproape întregul comerț cu țările române dunărene se făcea prin comercianții români din Brașov și Sibiu; un singur comerciant român — Radu Orghidan — a plătit în anii 1841—1845 de 5 ori mai multă vamă decât toți comercianții sași împreună³⁷.

* În adresa din 3 martie 1848 a societății private germane de comerț din Sibiu se arată că Principatele Dunărene constituie singurele piețe pentru produsele ardelen^{34b}.

** Pentru exportul din Principatul Transilvaniei în Ungaria nu avem date, deoarece între cele două țări nu exista o linie vamală³⁵.

Importanța vitală pentru Transilvania a comerțului cu țările române dunărene era recunoscută și de publicații maghiari ardeleni. „Nouă — scrie Kővári — ni s-a dat posibilitatea să facem comerț numai cu Moldova și Țara Românească... teritorii vecine mai bogate în materii prime decât Transilvania... aceste țări ne întrec cu mult din punctul de vedere al bogăției, nu avem deci altceva de făcut decât... să facem comerț, dacă nu vrem să ajungem la faliment”³⁸.

Cauza dezvoltării industriei e îmbrățișată de presă și de intelectualii înaintați. Gazeta „Nemzeti Társalkodó” (Cazinoul național) publică în 1836 un articol cu titlul sugestiv: „Elogiul aburului”. În articol se spune: Aburul este sufletul lumii, pîrghia bogăției, stăpînul elementelor...³⁹. Iar Kővári scrie: nu cele zece degete lipsite de putere sînt instrumentele cu care străinătatea face față nevoilor, ci mașinile care înlocuiesc milioane de oameni⁴⁰. Statisticianul Fényes Elek, membru corespondent al Academiei Ungare, arată, în calitatea sa de economist, că o țară care e numai agrară rămîne totdeauna săracă, slabă și dependentă⁴¹. În presa română apar articole care vorbesc despre importanța manufacturilor și fabricilor. „Fabricile — scrie „Gazeta” — trebuie să fie apărate de orice țărnuire țehală (din partea breslelor — *n.ns.*), căci ele ajută societatea, milioanele, cărora le dau produse mai bune, mai ieftine și mai multe”⁴².

Agricultura și creșterea vitelor

Agricultura, principala sursă de existență a populației, se făcea în cea mai mare parte a țării cu metode primitive moștenite, pe micile loturi urbariale împrăștiate în hotarul comunelor și pe pămînturile alodiale ale marilor proprietari. Pe micile bucățele de pămînt cu greu se putea face o economie rațională. Pămîntul roditor și producția nu erau nicidecum în raport cu numărul persoanelor care trebuiau hrănite⁴³.

De la începutul veacului al XVII-lea se introduce în Transilvania cultura porumbului; în scurt timp porumbul devine hrana principală mai ales a țăranilor

români și secui. Dar porumbul este o plantă destul de pretențioasă ; dacă n-are ploaie destulă și soare destul nu se face, și atunci în anul acela sute de mii de țărani din Ardeal se luptă cu foamea⁴⁴, scria Kővári.

În Ardeal o ramură importantă a economiei era creșterea vitelor ; o mare parte a vitelor, mai ales a oilor, iernau în Principatele Române ; astfel, în 1843 cca. 700 000 de oi au iernat în principate⁴⁵.

Dezvoltarea industriei și a orașelor din vestul monarhiei habsburgice a avut mari repercusiuni asupra economiei părții de est a imperiului, prin creșterea cererii de alimente și de materii prime. Marile proprietari din Banat și Crișana încep să devină într-o măsură mai mare decât în trecut — când pentru produsele lor exista o piață restrânsă — producătoare de mărfuri agrare. Pentru a ridica producția, magnați și proprietari de moșii ca Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Kemény Zsigmond, preconizează calea engleză, a transformării domeniilor în întreprinderi capitaliste, investind sume mari în mașini agricole, în inventar viu, în salarii. Baronul Wesselényi reușește să raționalizeze exploatarea domeniului său din Jibou, procurând mașini și unelte agricole (întrebuințează pluguri de fier), angajând administratori experți⁴⁶. Aristocratul englez John Paget, stabilit la Ghireș (azi : Cîmpia Turzii, regiunea Cluj), a transformat moșia soției sale după modelul latifundiilor engleze, introducând cele mai noi metode tehnice care existau atunci în agricultură⁴⁷. În Banat, pe unele domenii, ca de pildă cel din Gataia, al familiei Arizi, se cultiva orez⁴⁸, iar în comitatul Arad erau întinse culturi de tutun.

Unii mari proprietari înființează pe domeniile lor stabilimente industriale pentru o utilizare mai bună și mai rentabilă a produselor agrare greu transportabile. Astfel se înființează manufacturi de zahăr, de ulei de rapiță și mai ales de spirt⁴⁹.

Posibilitatea unei mai bune valorificări a produselor agrare determină accentuarea tendinței nobililor de a-și mări rezerva seniorială (alodiul). Aceasta era proprietatea exclusivă a proprietarului, pământul de care dispunea în voie, unde putea cultiva cereale-

marfă, putea să facă crescătorie de vite, de oi, unde cultiva plante industriale (sfeclă, rapiță și cartofi). Mai ales cultura cartofilor — această plantă a fost introdusă în Transilvania în deceniul al 7-lea al secolului al XVIII-lea⁵⁰ — ia o deosebită dezvoltare, cartofii fiind întrebuințați mai mult în fabricile de spirt. O astfel de exploatare pe întinderi mari se putea face mai rațional, aducând venituri mai mari decât economia pe loturile mici, ale iobagilor (colonicale), oricât storcea stăpînul de la iobag. Metoda folosită în scopul măririi alodiului era separarea proprietății alodiale de cea urbarială și de cea comunală. Practic, hotărnicile duceau — deoarece administrația și justiția erau în mâinile nemeșimii proprietare — la răpirea unei mari părți a pămîntului folosit înainte de țărani.

Sistemul învechit al muncii silite, iobăgești, constituia o piedică pentru trecerea la producția de mărfuri în agricultură. Unii proprietari mari se conving că intensificarea producției de mărfuri, introducerea de culturi noi și de metode noi în munca agricolă nu se poate face cu munca forțată a iobagilor și că aceste munci necesită angajarea de salariați. Avînd nevoie de bani pentru a-și mări investițiile și pentru a plăti munca salariată, unii moșieri din Ungaria au acceptat în deceniile premergătoare revoluției din 1848 ca țărani iobagi să-și răsumpere libertatea, plătind moșierilor o sumă stabilită prin învoială și devenind astfel proprietari recunoscuți ai loturilor (sesiilor) lor, fără obligații față de marii proprietari. Dieta din Principatul Transilvaniei nu le-a recunoscut iobagilor dreptul de a se răsumpăra, nemeșii de aici ținînd și în împrejurările dezvoltării relațiilor capitaliste la formele de exploatare feudală și nevoind să admită nici o breșă în edificiul drepturilor feudale. Totuși, munca salariată a început să apară și în agricultura din Ardeal; Bariț arată că mai ales în jurul orașelor erau pămînturi care se lucrau cu muncă salariată⁵¹. Mulți țărani săraci din comitatele apusene ale Principatului Transilvaniei treceau ca muncitori sezonieri în regiunea Sătmar. Astfel începe să se introducă în agricultură, deși într-o măsură

restrînsă încă, munca salariată, ceea ce a ajutat la subminarea sistemului de exploatare feudală.

Cei mai mulți stăpîni de pămînt (și cei din Banat și Crișana, nu numai cei din Principatul Transilvaniei) caută însă să mărească producția agrară nu prin introducerea unor metode capitaliste, ci prin stoarcerea unei cantități mai mari de muncă de la iobagii și jelierii lor.

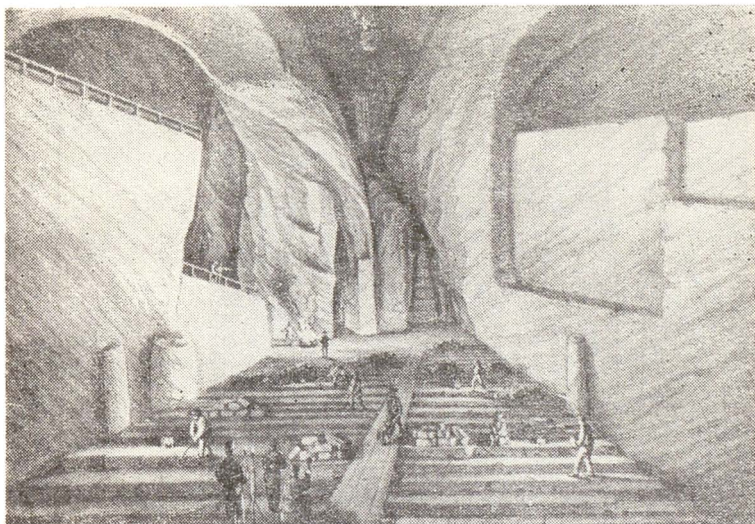
Interesul crescut pentru agricultură îl denotă înființarea unei societăți maghiare în 1844 și a uneia germane în 1845, care au ca scop dezvoltarea agriculturii. Și în gazetele române din Brașov apar articole despre ridicarea agriculturii la un nivel mai înalt: astfel Ion Ionescu (de la Brad) dezvoltă pe larg principiile unei „agriculturi rezonate”⁵².

Mineritul

Din timpuri străvechi, mineritul a constituit o importantă ramură de ocupație a locuitorilor Transilvaniei. Pe măsura dezvoltării forțelor de producție, în prima jumătate a veacului al XIX-lea crește și producția de aur, argint, fier, plumb și aramă⁵³: aurul de la 12 la 18 măji, argintul de la 17 la 29 de măji. Producția de aur de 18 măji anual (circa 10 chintale) era pentru vremurile de atunci foarte însemnată, căci tot restul Europei nu producea mai mult decît Principatul Transilvaniei⁵⁴. Producția de fier * era în 1842 de 60 000 de măji, cea de plumb de 2 768 de măji, cea de aramă de 1 634 de măji, cea de sulf de 28 de măji⁵⁵. Deosebit de importantă pentru economia Ardealului era și exploatarea sării; Ardealul — scrie Kővári — ar putea să aprovizioneze toată Europa cu sare⁵⁶. Cele mai mari

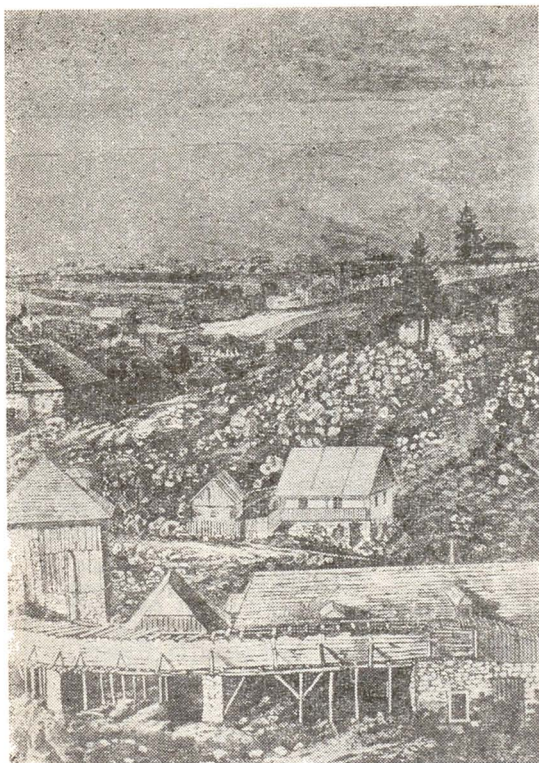
* Enumerăm aici după studiul acad. David Prodan minele mai importante din Ardeal, deoarece în descrierea evenimentelor din 1848—1849 ne vom întîlni cu unele dintre localitățile unde se găseau aceste mine. Comitatul Alba: Zlatna, Bucium, Abrud, Roșia, Abrud-Sat, Cerna, Cărpiniș, Cîmpeni, Baia de Arieș. Comitatul Zarand: Tebea, Ruda, Brad, Criscior, București, Băița. După piatră. Comitatul Hunedoara: Săcărimb, Cartes-Hondol, Fizeș, Cercul Almașului, Hunedoara și ținutul. Comitatul Turda: Rodna, Sălciua, Trăscău, Lupșa.

Scaunul Arieș: Moldovenești
„ Ciuc: Sîndomic
„ Scbeș: Pianul de Sus
„ Orăștie: Sibiușul



*Interiorul ocnei „Kinga“
de la Slatina (Maramureș)*

saline din Principatul Transilvaniei se găseau la Uioara, Turda, Ocna Dejului, Ocna Sibiului, Cojocna și Praid. Toate băile (ocnele) de sare aparțineau statului. Valoarea producției de aur, argint, aramă, plumb și mercur era între anii 1825 și 1830 de peste 1 000 000 de fiorini anual, iar în 1842 crescuse la peste 1 500 000 de fiorini. Această creștere nu corespundea însă nici pe departe posibilităților de dezvoltare; producția capitalistă trebuia să-și facă drum în condițiile orînduirii feudale și ale exploatării hrăpărețe a Curții vieneze. Doar două mașini cu aburi se întrebuițau la minele din Transilvania înainte de 1848: una la Zlatna și alta la Baia Mare. În 1845 se introduc în turnătoria de la Reșița trei mașini cu aburi; aici se întrebuițează pentru întâia oară în Transilvania ciocanul cu aburi. Numărul minelor crește de la 1 200 (în 1800) la 2 400⁵⁷, căci concesiunile pentru deschiderea de mine se dădeau foarte ușor; concesionarul trebuia să se oblige ca să dea o zecime tezaurariatului. Domeniile exploatau în regie proprie numai o mică parte din mine; cum, în mod obligatoriu, schimbul aurului



*Furnalele
de la Hărmani
(începutul
sec. XIX)*

se făcea la schimbării (oficiile de schimb), curtea vieneză încasa cel mai mare câștig pe această cale a schimbului dezavantajos pentru producători*. Totuși, mai ales minele de aur au atras, afară de țărani mineri fără pământ, care nu aveau altă posibilitate de câștig, și pe capitaliști; se formează tot mai multe societăți pe acțiuni pentru exploatarea minelor. Între acționari sînt, în afară de stat, care are o pătrime din acțiuni, Curtea imperială, aristocrați din Austria, Ungaria și Transilvania (baronii Bruckenthal, conții Teleki și Toldalagi); cea mai mare parte din acțiuni se găsesc în mâinile burgheziei ardelenе, în dezvoltare. Între

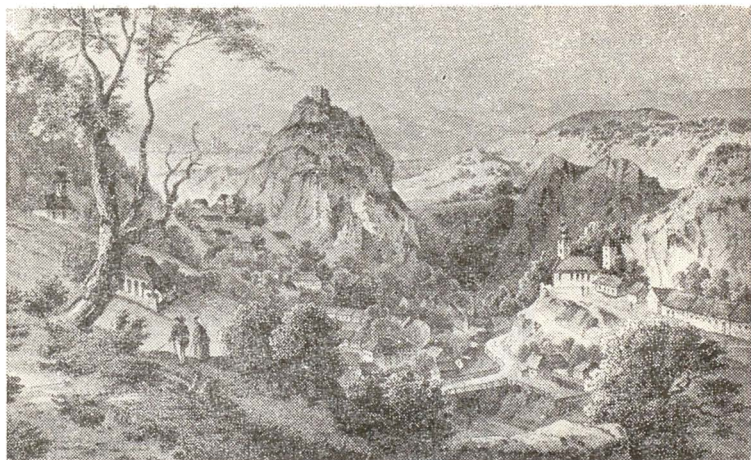
* Minele de stat primeau la schimb pentru maza de aur 73 000 de fiorini, în timp ce minele particulare nu primeau decît 40 000 de fiorini⁸⁸.

*Steampuri
de la
minele de aur
din Roșia*



acționari întâlnim și nume românești, ca, de exemplu : Pipoș, Ighian, Barbu, Bariț, Spateș, Moldovan și altele⁵⁹. La societățile pe acțiuni se introduce munca salariată ; astfel pătrund relațiile capitaliste în exploatarea minelor, ceea ce este în vădită contradicție cu menținerea muncii forțate în stabilimentele domeniilor statului. În 1835 se înființează la Săcărîmb (comitatul Hunedoara) o școală medie de minerit, ceea ce denotă dezvoltarea acestei ramuri de producție în Transilvania.

O producție importantă dădeau minele de cărbuni din Caraș ; producția se ridica anual la 500 000 de măji. Cărbunii de piatră găseau o întrebuințare crescîndă în marile topitorii, ca, de pildă, Reșița. Dintre minele din vestul și nordul Transilvaniei mai sînt de relevat cele de aramă din jurul Oraviței și din comitatele



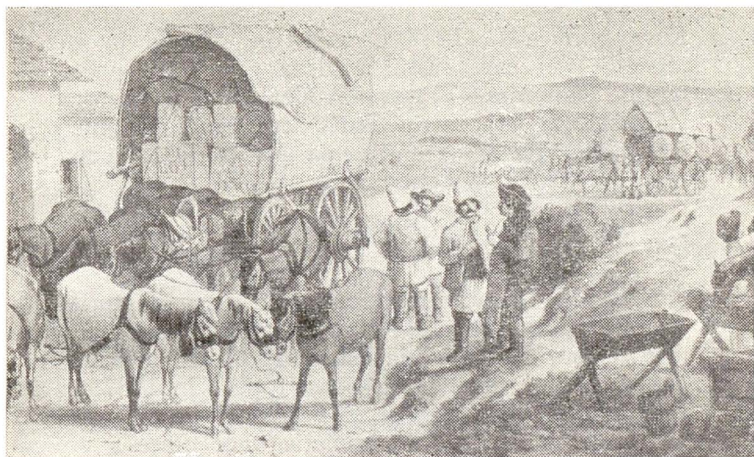
Cuptoare pentru topit fierul — Trăscău

Caraș și Bihor, ocnele de sare din Maramureș (cu o producție anuală de peste 700 000 de măji), minele de aur din regiunea Baia Mare și a Chioarului.

Un aport la dezvoltarea industriei mineritului au adus și unii muncitori mineri. Astfel iobagul Constantin Palade din Cîmpeni a construit un model de șteamp care a fost considerat de forurile miniere drept o „mașină minune” și a fost recomandată împăratului⁶⁰. Inginerul Debreczeni Márton, fiu de iobag, a făcut de asemenea invenții care au folosit industriei miniere⁶¹.

Transportul

Drumurile din Transilvania erau, în general, slab întreținute, afară de cele care făceau legătura între orașele mai mari — Oradea, Arad, Timișoara, Cluj, Sibiu și Brașov. Pe liniile principale exista și un serviciu de diligențe; drumul se făcea între Budapesta și Brașov cu cursa regulată (prin Oradea, Cluj, Sibiu) în șapte zile⁶², între Brașov și București „cu călătorie iute” drumul dura 30 de ore⁶³. De la Viena la Cluj o scrisoare sau o gazetă ajungea în 7 zile, de la Cluj la Sibiu într-o zi⁶⁴. Cele mai multe drumuri, prost



Cărăuși români

întreținute, se transformau, mai ales la topirea zăpezii și pe vreme ploioasă, pe mari porțiuni în bălți și băltoace. Unde se putea, se foloseau râurile; pe Mureș coborau în fiecare an 10 000—12 000 de plute; în 1847 și pe Criș au coborât cam 2 000 de plute. Se transporta mai ales cherestea și sare. Canalul Bega avea de asemenea o mare importanță, căci el lega părți ale Banatului, și în primul rînd Timișoara, de Tisa și, astfel, de navigația pe Dunăre; mărfuri din Banat puteau fi transportate pe cale fluvială la Galați, Pesta și Viena în schimbul unor mărfuri aduse din aceste orașe. Sînt și încercări de a îmbunătăți navigația pe Olt, s-a format și o societate în acest scop. Încă înainte de 1848 s-a început construirea primei linii ferate din Transilvania, între Oravița și Baziaș (notăm că între Viena și Pojon, Vác (Vaț) și Pesta și de la Pesta la Solnoc (Szolnok) exista linie ferată). Linia avea să deservescă transportul de produse miniere pînă la Dunăre, legînd astfel centrele miniere din Banat de Viena. Construirea liniei nu s-a terminat decît după revoluția din 1848. George Bariț împreună cu alți oameni înaintați cereau să se construiască o linie ferată care să facă legătura între Brașov și Țara Românească; publicistul Anton

Kurz publica în 1847 o serie de articole în gazeta „Satellit“ în care susținea ideea construirii unei linii ferate Timișoara—Brașov—Predeal.

Telegrafia era, scrie Bariț, cunoscută în alte țări europene, dar în Transilvania s-a înființat numai la vreo doi ani după „pacificarea țării“⁶⁵.

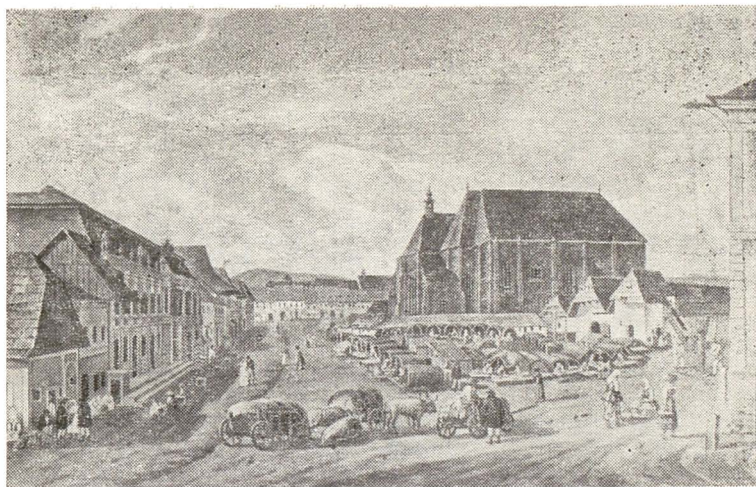
Orașele

Legat de dezvoltarea comerțului, manufacturilor, a aparatului administrativ, precum și a instituțiilor culturale, crește și populația orașelor din Transilvania. O confruntare a rezultatelor conscripției din 1787 cu datele calculate de Kővári și Fényes pentru anul 1847 arată că în 60 de ani populația unor orașe a crescut cu circa 100%, după cum urmează :

Orașul	Locuitorii în 1787, în cifre rotunde	Aprecieri pentru numărul locuitorilor în 1847
Brașov	17 700	30 000
Cluj	12 600	24 000
Sibiu	13 900	24 000
Timișoara	9 500	19 000
Oradea	10 000	19 000
Arad	8 500	18 000
Sătmar	8 200	14 000
Țirgu-Mureș	6 200	13 000
Sighet	3 500	6 000

Puțin a crescut populația orașelor Turda (de la 6 400 la 8 000), Mediaș (de la 4 500 la 6 200), Baia Mare (de la 4 000 la 5 000).

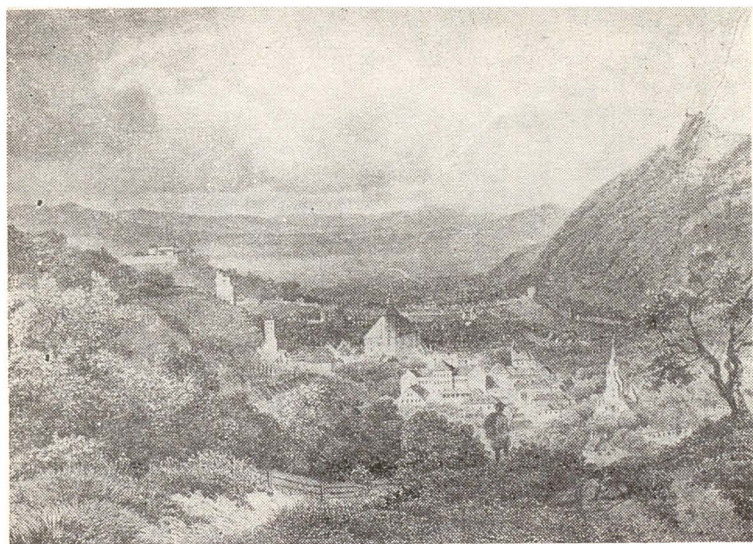
Este de remarcat că multe dintre localitățile ardelenene erau numai din punct de vedere juridic „orașe“, dar de fapt nu erau decît târguri. Numărul locuitorilor tuturor orașelor din Principatul Transilvaniei nu trecea peste 170 000, deci nu îngloba nici 8% din totalitatea locuitorilor. Nici în părțile apusene ale Transilvaniei urbanizarea nu era mai avansată.



*Piața Cluj,
tablou de la începutul sec. XIX*



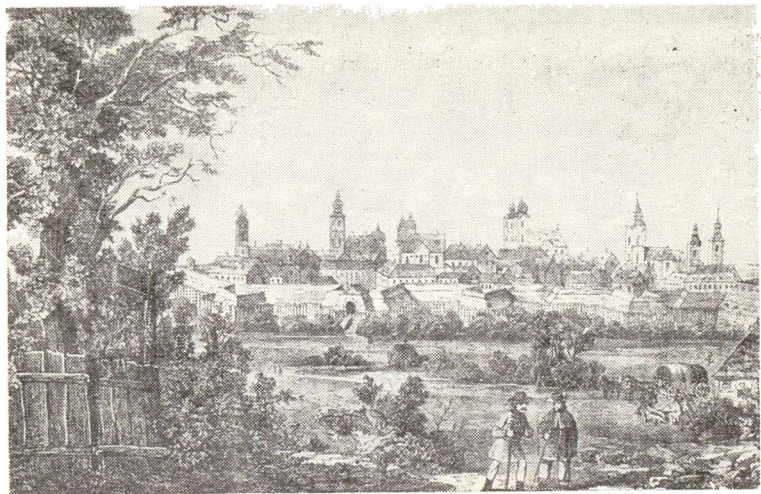
Sibiu, gravură



Braşov, pe la mijlocul sec. XIX



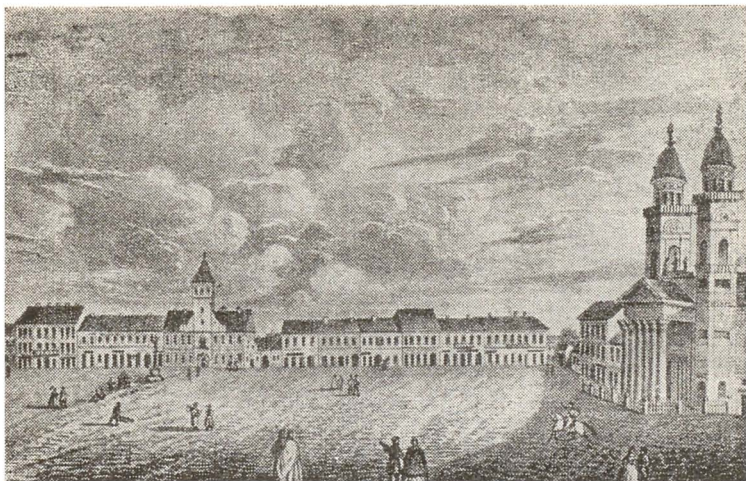
Tîrgu Mureş



Timișoara, pe la mijlocul sec. XIX



Oradea, pe la mijlocul sec. XIX



*Piața din Satu Mare
pe la mijlocul sec. XIX*

Concluzii

Dezvoltarea economică a Transilvaniei nu ținea pas cu progresele în industrializarea provinciilor de vest ale monarhiei, nevorbind de țări ca Anglia și Franța, în care revoluția industrială se terminase sau era pe cale de a se definitiva ⁶⁷.

Cauzele acestei rămîneri în urmă erau multiple. Apărarea cu înverșunare a privilegiilor nobiliare din partea mării majorități a nobilimii, menținerea organizației breslelor, în ciuda faptului că această organizație nu asigura posibilități de muncă pentru o mare parte a meșteșugarilor, constituiau tot atîtea frîne în dezvoltarea economică.

La cătușele orînduirii feudale se adăuga și situația dependentă atît a Ungariei, cît și a Principatului Transilvaniei față de politica economică a guvernului din Viena. Regimul autocrat, avizat la împrumuturile ce i le acordau cercurile financiare și industriale austriece, favoriza provinciile sale mai dezvoltate din punct de vedere industrial, storcînd bogățiile Transilvaniei, ale cărei venituri se scurgeau la Viena. Prin vămi excesive, aplicate la granițele imperiului, în care



Sighișoara

imperiu intrau și Ungaria și Principatul Transilvaniei, guvernul austriac împiedica importul în Ungaria și în Principatul Transilvaniei al produselor ieftine din alte țări; totodată, industria din provinciile răsăritene nu era scutită de concurența industriei țărilor ereditare, care era mai dezvoltată, mai puternică⁶⁸. În zadar s-a încercat prin „Uniunea de apărare” să se promoveze interesele manufacturilor din Ungaria și Transilvania (la această uniune au participat și manufacturieri transilvăneni); guvernul din Viena a interzis orice încercare de protejare a industriei transilvănene.

Cercurile Curții vieneze afirmau că ar fi constrânse să ducă această politică vamală deoarece Ungaria și Principatul Transilvaniei contribuiau prea puțin la sarcinile imperiului, dat fiind faptul că nobilimea era scutită de dări. Păturile privilegiate transilvănene poartă, de fapt, în mare parte răspunderea pentru politica economică a Habsburgilor⁶⁹. În realitate, Curtea imperială și feudații maghiari se înțelegeau pe spatele poporului; privilegiile feudale și politica economică a Curții din Viena constituie cauza principală a înapoierii economice a Transilvaniei.

Cu toate acestea, se poate constata că în Transilvania, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, forțele

de producție, mai ales în minerit, în manufacturi, au crescut, că sînt începuturi de dezvoltare a unei industrii cu caracter capitalist și că pe unele latifundii se folosesc metode de producție capitaliste. Această dezvoltare nu a putut să schimbe însă în mod hotărîtor caracterul producției; noile relații de producție sînt în luptă continuă cu relațiile feudale, care domină în Transilvania. Devenea tot mai evident faptul că orînduirea feudală trebuia înlăturată.

Este de relevat că formarea la Brașov a unei piețe constituie un rezultat important al dezvoltării economice în deceniile premergătoare revoluției din 1848.

4. CLASELE ȘI PĂTURILE SOCIALE

Ca în general în Europa centrală și sud-estică, clasa care se dezvolta mai mult în deceniile premergătoare revoluției era burghezia. Avînd însă în vedere numărul cu totul covîrșitor al țăranilor, importanța schimbărilor produse în structura acestei clase, accentuarea mișcărilor țărănești în pragul revoluției, vom trata mai întii țărănimea.

Țărănimea

Procentajul țărănimii era, în raport cu cel al altor categorii de locuitori, cu mult mai ridicat decît azi. Astfel, în comitatele care aveau în mare, sau chiar covîrșitoare parte, populație română (Caraș, Timiș-Torontal, Arad, Bihor, Sătmăr, Maramureș) erau 354 000 de familii de țărani (dintre care 201 000 de familii de jeleri) *, deci 91% din totalul populației, în timp ce meșteșugarii împreună cu comercianții nu reprezintă decît 9%. Este de notat că statistica aceasta nu cuprinde nobilimea, funcționăria, precum și clericii,

* Statistica publicată consideră ca jeleri pe toți țăranii care aveau mai puțin de $\frac{1}{4}$ de sesie. Urbariul Mariei Tereza nu îngăduia fărîmîțarea sesiiilor de un sfert, totuși, existau foarte mulți țărani cu $\frac{1}{8}$ de sesie; aceștia sînt socotiți în categoria jelerilor.

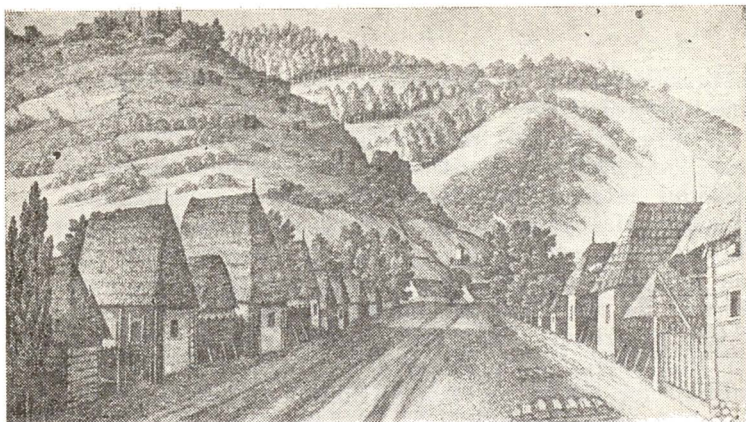
militarii, studenții (muncitorii sînt cuprinși în categoria meșteșugarilor)⁷⁰.

Pentru structura țărănimii dependente din Principatul Transilvaniei ne dă date concludente lucrarea fostului referent pe lângă guvernatorul Principatului Transilvaniei, Josef Grimm (apărută la Viena în 1863). În această carte⁷², scrie Bariț, „chestiunile urbariale au fost tratate pe larg și cu multă cunoștință de lucru tocmai de referentul dr. Grimm“⁷³. Se dă lista celor 3 610 proprietari din Ardeal care au obținut sume de la fisc pentru răscumpărarea sarcinilor urbariale ale foștilor lor iobagi, menționînd cîte sesii avea proprietarul și pe ce întindere de pămînt. Totalizînd aceste date, s-a putut calcula că pămîntul urbarial a fost în 1848 de 1 497 571 de iugăre de cîte 1 600 de stînjeni⁷⁴. Acest pămînt a fost împărțit în 175 543 de loturi, care erau în medie de cîte 8 iugăre. În principat erau deci în 1848 175 000 de familii de iobagi urbariali, ceea ce înseamnă, socotind și membrii de familie, o populație de 870 000 de iobagi. Cartea lui Grimm nu se ocupă și de pămîntul seniorial (alodial), deci nu vorbește despre jeleri. Credem că numărul de 77 000 de familii de jeleri (385 000 de suflete) nu e exagerat*. În Principatul Transilvaniei erau deci, în preajma anului 1848, circa 1 250 000 de iobagi și jeleri.

Țăranii liberi locuiau pe pămîntul crăiesc (fundus regius), pe pămîntul secuiesc și pe teritoriile regimentelor grănicerești. Mai erau și țărani liberi pe fostele domenii ale cetăților (numiți pușcași sau darabanți).

Țăranii care din timpuri străvechi aveau în „folosință veșnică“ un lot (o delniță) de pămînt, numit „sesie“ (pămînt ce se moștenește în familia țăranului), se numeau „coloni“, sau „iobagi“. Sesia iobagului avea o întindere foarte variată: în unele comitate din Banat și Crișana ea cuprindea 24—32 de iugăre de pămînt arabil, 4—6 iugăre de finaț, 1 iugăr de grădină, 2—3 iugăre de pășune; în Principatul Transilvaniei

* La același număr de jeleri ajungem dacă socotim că pămîntul alodial din Ardeal — după cum scrie Grimm — nu atingea decît jumătate din întinderea pămîntului urbarial; dacă ținem seama de faptul că o parte a pămîntului alodial se lucra cu munca iobagilor, atunci ajungem la concluzia că nu puteau fi peste 80 000 de familii de jeleri.



*Satul Dezna (comitatul Arad),
al patrulea deceniu al sec. XIX*

Întinderea sesiei nu era fixată, ea era însă în majoritatea cazurilor mai redusă, deși calitatea pământului era, în general, mai slabă decât în Banat. Sesia întregă putea să se împartă, prin moștenire, în jumătăți, sferturi și chiar în optimi de sesie. În schimbul pământului pe care-l lucra pentru întreținerea familiei sale, iobagul trebuia să facă „robote” și alte prestații feudale, să dea zeciuială și daruri în diferite ocazii. „Urbariul” din Ungaria fixa câtă robotă trebuia să facă iobagul, câte prestații în schimbul folosirii unei sesii întregi, unei jumătăți, unui sfert sau unei optimi de sesie. În Principatul Transilvaniei împărțirea în $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ de sesie n-avea nici o valoare reală, deoarece feudalul impunea și iobagului care avea o fracțiune de sesie poveri cum îi venea lui la socoteală⁷⁵.

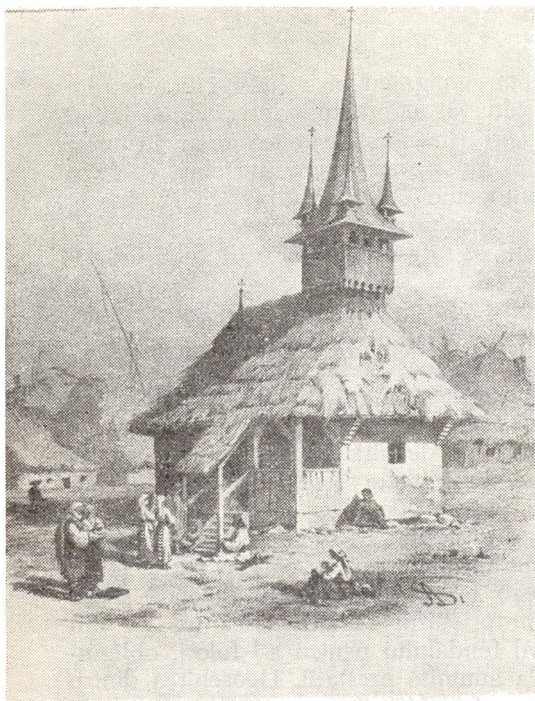
Faptul că unii iobagi aveau în folosință câte o sesie întregă, iar alții numai o fracțiune de sesie dădea naștere unor diferențieri în sinul iobăgimii. Iobagul cu o sesie întregă avea pământ mai întins și, evident, și vite mai multe, deci posibilități de a duce un trai mai bun. În multe cazuri, acești iobagi înstăriți dădeau împrumuturi celor mai săraci, făceau cămătărie și exploatau sărăcimea satelor. Din rîndul acestor iobagi înstăriți se recrutau birarii (primarii) satelor, cei care, de obicei, erau oamenii de încredere ai nobililor.

Numărul țăranilor iobagi cu sesii întregi era extrem de redus. Astfel, în tot comitatul Caraș erau numai 153 de sesii întregi (în acest comitat erau în total 219 sate, deci nu în fiecare sat locuia un iobag cu sesie întreagă); în schimb erau 2 374 de jumătăți, 12 154 de sferturi, 13 159 de optimi de sesii⁷⁶.

Țăranii fără sesii sau fracțiuni de sesii (non sessionati) se numeau în Banat și Crișana „jeleri“ (în limba maghiară *zsellerek*)*, iar în Principatul Transilvaniei inchilini (după termenul oficial din latina medievală) sau convenționalisti. În foarte multe cazuri fărâmițarea sesiilor prin moștenire mergea atât de departe, încât descendenții nu mai puteau trăi pe fracțiunea de pământ pe care o moșteniseră; pe de altă parte, unii proprietari aveau pământuri alodiale (rezervă seniorială) atât de întinse, încât nu le puteau lucra cu robota iobagilor și astfel se creau condiții pentru ca să se ajungă la o învoială între țăranul fără pământ sau cu pământ foarte puțin și proprietar. Acești țăranii jeleri aveau învoială scrisă sau verbală cu proprietarul să primească un lot din pământul alodial al feudalului pentru a-l folosi, obligându-se în schimb la anumite prestații. Deosebirea dintre iobagi și jeleri era că primii făceau prestații fie după un urbariu scris, fie după vechiul obicei, avînd un lot moștenit, numit pământ urbarial, iar jelerii făceau prestații după o învoială, fie scrisă, fie verbală, pentru lotul primit din pământul alodial al curții. Ambele categorii depindeau, de fapt, de bunul plac al proprietarului⁷⁷.

Subinchilini sau subjeleri se numeau țăranii care, neavînd casă proprie, locuiau la un iobag sau jeler. Și ei făceau robote proprietarului. Se numeau jelerii curții sau „curialiști“ argații, grăjdarii, grădinarii, vizitii etc. care erau tocmiți cu o simbrie de către curte. Unii dintre acești curialiști primeau hrană, îmbrăcăminte și locuință de la proprietari. Exista și obiceiul de a se da drept simbrie unor curialiști cu familie o

* Unii istorici numesc zileri pe acești jeleri, spunînd chiar că ei erau „tocmiți cu ziua“. Traducerea nu corespunde conținutului, căci masele de jeleri nu se angajau cu ziua.



Satul Gilău
(lingă Cluj),
al patrulea
deceniu
al sec. XIX

bucată de pământ spre folosință. Se numeau curialiști și țărani care locuiau în case ale proprietarilor, avînd și o curte și eventual grădină, și care făceau în schimb robote și prestații. Taxaliștii pentru pământul primit de la proprietar nu făceau robote, ci plăteau o sumă anuală convenită ⁷⁸.

Satele iobăgești *, al căror număr se ridica în Principatul Transilvaniei la 2 314, aveau drepturi la pădurile și pășunile comunale. Acestea, în cele mai multe comune, nu erau împărțite și se foloseau de către feudali și de către țărani. Deoarece creșterea vitelor și exploatarea pădurilor constituiau o sursă crescîndă de venit, feudalii tind, sub cuvînt că vor să iasă din coproprietate, să rupă din pășunile comunale o parte cît

* În Transilvania erau și orașe care aveau întinse posesiuni feudale; așa, de exemplu, orașul Brașov avea 16 sate iobăgești ⁷⁹.

mai mare și să pună mîna pe păduri. Aceste tendințe lovesc, mai ales în regiunile muntoase, în interesele vitale ale țărănimii.

Marea majoritate a iobagilor erau români ; nicidecum nu se poate însă prezenta situația din Transilvania din preajma revoluției din 1848 în mod simplist, așa cum o descriau unii istorici burghezi : iobagii erau români, iar feudalii unguri. Iobagii — scrie Bariț — nu erau numai români, deoarece gemeau (sufereau — *n. ns.*) și foarte multe comune maghiare și cîteva săsești sub jugul iobăgiei⁸⁰. Și din populația săsească peste 20% erau iobagi ; circa 42 000 de sași — scrie Söllner⁸¹ — trăiesc ca iobagi pe teritoriul comitatelor din Principatul Transilvaniei. Kóvári⁸² indică și comitatele : Turda, Cluj, Dobîca, Cetatea de Baltă (Tîrnava) și Alba de Sus, unde sînt sate cu iobagi sași. Și în Secuime era o pătură numeroasă de iobagi și jeleri, care constituia circa o treime din populația secuiască⁸³.

Situația iobagilor — a iobagilor români, maghiari sau sași — era nespus de grea. De pe un pămînt în cele mai multe cazuri foarte redus ca întindere, iobagul trebuia să scoată, cu mijloace de lucru rudimentare, cu vite slabe și rău întreținute, nu numai hrana pentru familia lui, dar mai trebuia să întrețină curțile domnești, cu tot luxul și risipa lor ; totodată el avea de suportat partea cea mai mare a poverilor față de comitate și față de stat.

Jelarii, întrucît nu erau simbriași ai curților domnești, aveau, în general, aceleași obligații ca și iobagii : proprietarii nobiliari considerau că tot pămîntul, atît cel alodial, cît și cel urbarial, este al lor ; diferența era că, pe cînd de pămîntul urbarial nu puteau să dispună în voie — fiind legați de anumite tradiții sau chiar printr-un urbariu scris —, asupra celui alodial aveau mîna liberă, puteau să-l arendeze cum voiau — acestea pe lîngă condițiile pe care le dictau unor oameni care, în afară de munca cîmpului, erau lipsiți de orice alt mijloc de trai.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-au făcut încercări ca situația iobagilor din Ungaria și din

Principatul Transilvaniei să fie stabilită după principii generale. Împărații Habsburgi aveau interesul să facă ordine în ceea ce privește îndatoririle țărănimii iobage, care, împreună cu țărănimea liberă și cu puținii orășeni, suporta toate poverile față de stat. Dacă împărăția lăsa această categorie de contribuabili atât de importantă la cheremul proprietarilor, — amintim că nobilimea, cu veniturile ei relativ mari, era scutită de dări —, risca să nu poată încasa aproape nimic de la populația rurală, care constituia majoritatea covârșitoare a populației țării. Cancelaria curții voia să aibă o evidență cât se poate de exactă a tuturor contribuabililor, a mărimii lotului de pământ de cultură, să cunoască obligațiile urbariale ale iobagilor, pentru a putea introduce noi biruri față de stat. În 1747 se întocmește primul urbariu sub Maria Tereza. Urbariul era menit să fixeze mărimea sesiilor iobagiale și să reglementeze raporturile dintre proprietarii de pământ și țărani iobagi; în el se fixa și numărul zilelor de lucru, al dijmei și al altor prestații datorate de iobagi proprietarului. Această lege, de care depindea viața a milioane de iobagi, era redactată — scrie istoricul maghiar Acsády — confuz, nehotărît, astfel încît dădea posibilitatea să fie interpretată în mod arbitrar. Situația aceasta era deosebit de dăunătoare pentru iobagi, deoarece justiția și administrația erau în mâinile proprietarilor de pământ, care interpretau dispozițiile urbariului după cum le dictau interesele⁸⁴. Iobagul primise dreptul de a se muta, și de a scăpa astfel de „sclăvia infamă“, cum numise scriitorul maghiar liberal Hetényi starea anterioară a iobagilor⁸⁵, dar dreptul de mutare era legat de condiția ca iobagul să-și plătească toate datoriile, să pună alt iobag în locul său etc., astfel încît proprietarul, avînd pe judecători și aparatul administrativ de partea sa, putea să zădărnicească mutarea. Mai mulți delegați ai comitatelor s-au ridicat pe față împotriva decretului regal privitor la dreptul de mutare al iobagilor, spunînd că proprietatea de pământ și iobagii formează capitalul principal al nobilimii⁸⁶. Era aceeași argumentare — a

nemeșilor unguri în cazul de față — care l-a revoltat atît de adînc pe Bălcescu auzind-o din gura unui boier român⁸⁷.

Cea mai oneroasă povară a iobagilor — și jelerilor asimilați în mare parte iobagilor — era robota. Iobagul trebuia să facă drept robotă proprietarului, după obiceiul general, 52 de zile de lucru cu vitele; iar dacă nu avea vite, iobagul făcea 104 zile de lucru cu brațele. Baronul liberal Kemény spunea în dieta din Cluj, în ianuarie 1847: Cîtă neîndemînă simte țăranul cînd, uneori, fiind abia 200 de zile bune pentru lucrul cîmpului, din acestea slujește 104 zile de robotă la domnul său, la care număr de vom adăuga sărbătorile și duminicile, iobagului nicidecum nu-i mai rămîne timp deajuns pentru cultivarea fâlcilor sale⁸⁸. 104 zile pe an reprezenta însă în Principatul Transilvaniei un minimum; se lucra în general în timpul muncilor de sezon 3—4 zile pe săptămînă. Sînt documente care arată că în Hunedoara domnii mînau pe iobagi și 5 zile în șir⁸⁹; ba se întîmpla să fie reținuți și 3 săptămîni pe proprietatea domnului, pînă cînd se termina lucrul sezonier. Este de notat că în timpul lucrului iobagul se întreținea cu merindea adusă de acasă, neprimind nici o hrană de la proprietar⁹⁰.

Despre asuprirea și exploatarea nemiloasă a țărănimii vorbește și jalba trimisă de iobagii din Nușfalău (comitatul Crasna) în 1818 la Viena. „Sîntem siliți — se jeluiesc țăranii — să muncim pentru domni în fiecare săptămînă cîte 3 zile una după alta cu boii, carele și plugurile noastre, pe cheltuiala și hrana noastră proprie...”⁹¹. Țăranii mai arată că astfel nu pot să-și cultive pămîntul lor (cel urbarial) și, rămînînd fără hrană, trebuie să-și vîndă vitele.

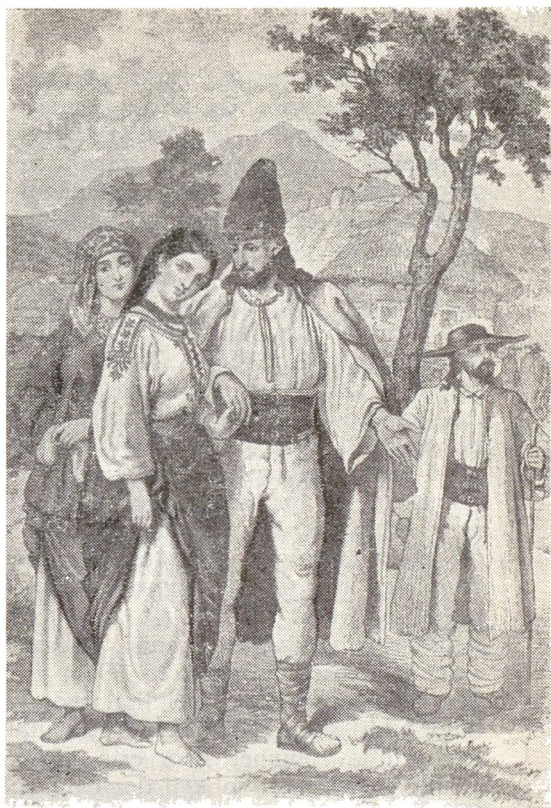
În Ungaria, iobagul trebuia să facă o zi de lucru cu vitele sau 2 zile cu brațele pe săptămînă dacă avea o sesie întregă, iar dacă avea o jumătate sau un sfert de sesie trebuia să facă robota în raport cu mărimea lotului. În Principatul Transilvaniei nu era însă hotărîtă nici mărimea unei sesii iobăgești — cu atît mai puțin se cunoștea noțiunea de jumătate sau de sfert de sesie;

se vorbea numai de „moșie“ mai mare sau mai mică, impunându-se după „datină“ robote relativ foarte mari și celor cu loturi mici. Dacă pe o sesie trăiau mai multe familii de iobagi, feudalul pretindea de la fiecare familie separat zilele de robotă⁹². Și „Gazeta“ scrie în 1839, comentînd dezbaterile dietei din Pojon (Bratislava), că în principat iobagii slujesc de 2 sau de 3 ori mai mult decît în Ungaria pentru aceeași întindere de pămînt⁹³. Le convenea mai mult nemeșilor ca țărănimea iobagă să fie la cheremul lor ; iar dacă țărani se plîngeau la judecătorii comitatelor, aceiași nemeși îi judecau. Cu toată străduința Vienei de a legifera și în acest principat urbariul, „staturile și ordinele“ din dieta nemeșească, în care precumpăneau elementele retrograde, au zădărnicit orice încercare de a stabili prin lege raporturile dintre proprietari și iobagi. Abia în 1847 s-a votat o lege urbarială, reacționară, care nici n-a fost pusă în aplicare. Astfel, robotele se făceau „după datină“, ceea ce lăsa cîmp liber samavolnicilor proprietarilor.

Duminicile, dacă proprietarului îi venea poftă să vîneze (iobagii n-aveau dreptul nici să vîneze, nici să pescuiască), iobagii trebuiau să iasă ca gonași, dar munca aceasta nu era socotită în robota ce o datorau. Și soțiile iobagilor și fetele acestora erau constrînse să lucreze pentru proprietar : trebuiau să toarcă, să țeasă, să cearnă cereale, să meargă la cules de vii, de fructe, fără ca aceste zile să fie socotite ca zile de robotă. Iobăgițele — scria Bariț —, o dată cu înființarea unei mori de hîrtie pe domeniile domnilor de pămînt, trebuiau să dea zdrențe (cîrpe) pentru aceste mori⁹⁴.

Robota apăsa cu mult mai greu asupra iobagilor din Principatul Transilvaniei decît asupra celor din Banat și Crișana, unde exista un urbariu. Pe cînd în toată Ungaria 619 000 de familii de iobagi făceau 42 000 000 de zile de lucru fără plată⁹⁵, deci în medie o familie făcea 68 de zile de robotă, în Principatul Transilvaniei 175 000 de familii de iobagi roboteau

*Moți.
Gravură din
al treilea
deceniu
al sec. XIX*



peste 18 000 000 de zile *, deci fiecare familie presta în medie peste 100 de zile.

Povara iobagului nu consta numai în robote. El trebuia să dea zecimi (zeciuiele) pentru multe dintre produsele sale. Proprietarii mai pretindeau de la iobași și ouă, pui, găini și unt; în multe părți, unde prin „comasări” reușiseră să pună mâna pe cea mai mare parte a pășunilor și pădurilor, proprietarii mai luau și taxe în bani de la săteni pentru pășunat și pădurărit.

* Robota anuală — scrie Grimm —, și anume nu cea de fapt, ci numai cea îngăduită de lege, se ridica la 18 248 000 de zile. Aceasta se împărțea în 9 700 000 de zile de robotă cu brațele, 5 000 000 zile de robotă cu 4 vite și 3 500 000 zile de robotă cu 2 vite.

Lipsa unor norme legale, care să cuprindă toate prestațiile datorate de iobagi, dădea prilej în Principatul Transilvaniei la abuzuri din partea nemeșilor proprietari. Dacă iobagul refuza serviciul sau dacă proprietarului i se părea că iobagul nu lucrează cu destulă râvnă, îi supunea pe bărbați la 24 de lovituri de bețe, iar pe femei la tot atâtea lovituri de bici. Pedepsa se executa pe loc.

De multe ori iobagii erau aruncați în temniță; astfel, țăranii din Nușfalău se plîng în jalba lor înaintată la Viena în 1818: „Dacă nu putem îndeplini robotele și nu putem da dările în clipa în care ni se cer, fie din cauza lipsurilor, a mării sărăcii, a boalei, sîntem tîrîți în temniță și sîntem ținuți acolo și chinuți prin bătaie pînă cînd nu împlinim tot ce ni se cere...”⁹⁷. Au fost și cazuri cînd un iobag a fost omorît în bătăi de către proprietar și oamenii lui⁹⁸. Scriitorul liberal Hetényi vorbește de torturile și caznele de fiecare zi la care erau supuși iobagii de către proprietari⁹⁹.

În Principatul Transilvaniei, obligațiile iobagilor prezintă o deosebită varietate. Dăm două exemple: îndatoririle iobagilor și inchilinelor din comuna Baci (de lângă Cluj) și cele din Mihălț (comitatul Alba de Jos). Conscripția comunei Baci este din anul 1820 și cuprinde date despre iobagii domeniului fiscal. În sat sînt 69 de coloni (iobagi), 12 inchilini (jeleri) și 5 sub-inchilini. Cu toții împreună fac 7 384 de zile de lucru (robote). Dau a zecea parte din produsele următoare: grîu, porumb, ovăz, secară, cînepă. Dau și din miei — cel care n-are zece miei plătește în bani. Toți iobagii din sat dau împreună la crăciun 78 de găini și 340 de fonți de cînepă¹⁰⁰.

Conscripția urbarială din Mihălț¹⁰¹ este făcută tot în 1820 de către doi „conscriptori“, de față fiind și dregătorii curților. Declarația o fac în limba română primarul (birăul), 4 ajutori de primar (jurați) din sat și 12 săteni; declară că n-au avut nici urbariu, nici contract, ci slujbele le fac așa cum le-au pomenit. Cei care au mai mult pămînt fac într-o săptămînă cu 4 boi cîte două zile, și dacă muncesc cu palma 3 zile. Cei

care au „numai puțină moșie“ fac cu marhe (marha, în ungurește vită — *n. ns.*) o zi, cu palma două zile pe săptămână ; chiar și cei care n-au pământ fac o zi pe săptămână cu palma. Lucrul pentru căratul, cernutul, plivitul, smulsul, topitul, melițatul cînepei nu se ia în seamă la socotirea robotei ; fiecare gazdă toarce 3 fonți de cînepă și țese 10 coți de pînză în fiecare an. Iobagii mai dau și dijmă domnească din toate păioasele, din must, din cucuruz (porumb), din cînepă, din nuci și din stupi, din zece una. În fiecare an, fiecare gazdă dă 5 pui și 10 ouă feudalului.

În total, slujbele satului se ridică la : 3 712 zile de lucru cu boii, 12 466 de zile de lucru cu palma ; torc 450 de fonți de cînepă și țes 2 500 de coți de pînză. Sătenii dau 764 de pui și găini și 1 515 ouă¹⁰¹. Toate aceste slujbe și prestații le fac — cum putem ușor socoti din prestațiile de cînepă, pui și ouă — 150 de familii de iobagi. Este semnificativ că țăraniii spun în declarația lor că, „de am erchezui (dacă ne-am ajunge cu timpul — *n. ns.*), în viile vecinilor am putea face bani pe lucru“. Relațiile feudale împiedicînd pe iobagi să lucreze ca zileri, împiedicau, de fapt, și dezvoltarea culturii viilor.

În afară de sarcinile față de proprietar, țăranul trebuia să suporte împreună cu orășenii toate greutățile față de stat. Din dările plătite de țărani (suma se hotărâște după mărimea pământului și numărul vitelor) și orășeni erau întreținute armata regulată și întregul aparat de funcționari al comitatelor. Fiecare familie de iobagi mai plătește și o dare personală după cap de familie. Tot țăranul dă recruți pentru armată, dă cartuire soldaților, face căraușii pentru nobilii comitatului, face drumurile, și tot el plătește vama ce se percepe pe drumuri : nemeșul e scutit și de muncă, și de vămi, și de dări¹⁰².

Iobagul nu-și poate munci decît într-un mod rudimentar pământul : n-are unelte agricole moderne, iar animalele pe care le are sînt slabe, prost hrănite. Iobagul trăia în mizerie chiar și în anii agricoli buni. Cînd era un an mai slab, mizeria și nefericirea îl copleșeau cu totul, și nu rareori mureau de foame familii întregi.



Români din Banat,
pe la mijlocul sec. XIX

Așa s-a întâmplat în 1817 * în comuna Boșodor (comitatul Hunedoara), unde 50 de familii de țărani au murit în urma lipsei de hrană ¹⁰³.

O descriere zguduitoare a soartei iobăgimii dă Bărnuț în discursul său din 4 (14) mai 1848. „Poporul — spune Bărnuț —, pe care nu-l apără nici o lege, e scos la sapă, la secere sau la alte lucruri. Pe iobagi îi înșiruiesc ișpanii (vechilii — *n.ns.*) și județii domnești, îi mină apoi ca pe vite cu bățul de alun, de se înalță un nor de praf în urma lor ca în urma carelor ce merg pe drumul țării. Când bărbatul e la cărat de grâu, de fîn, de vin domnesc sau la arat în alodiul domnesc, atunci femeia muncește în curtea domnească, la cernut, la dires (dereticat — *n.ns.*), la scos de cînepă, la tors; casa iobagului e rămasă numai în grija pruncului diu leagăn. Când e timp frumos iobagul lucră la domni, dacă vine o ploaie atunci numai jumătate de zi i se știe. Când a isprăvit lucrul domnului, în deșert mai aruncă sămînța în pămînt, pentru că acum a trecut

* Anul 1817 a fost un an agricol slab; din această cauză în multe părți ale principatului a fost foamete.

timpul semănăturii. Cînd vine acasă de la domni, atunci îl mîină la drum și la comitat, și la poștării. Cînd să mai facă clacă și popii, că nici fără popă nu poate fi ? (Așa fiind) cine ar avea inimă de a pune pomi și a planta vie ? Fiind astfel îngreuiat, cine s-ar îndemna să înfrumusețeze pămîntul cu grădini, cînd știe că numai ațîță pofta domnului său, ca să le ia cu puterea cînd va vrea ? Să nu mai vorbim de prestațiunile cele multe : găinile crăciunului, mielul paștilor, puii și ouăle și cupele de unt și zeciuielile... Dacă nu-și poate închipui cineva greutățile care le sufereau oarecînd iudeii de la Faraon în Egipt, să se uite la Faraonii din Ardeal, cum nu se mai mulțumesc cu ziua de lucru, ci pretind lucrul „cu ruptul“ la clăile de fin, încît iobagul trebuie să facă ziuă din noapte și a munci cu toată casa sa, ca să poată împlini ceea ce îi impune domnul, peste (orice) măsură“¹⁰⁴ *.

Toate elementele pe care le dă Bărnauț în această descriere sînt verificate de documente contemporane : mînarea iobagilor la lucru, înrobirea întregii familii, supunerea la lucru a femeilor și fetelor, munca cu ruptul, zeciuielile... O exploatare crîncenă, neomenoasă, care ducea uneori la nimicirea fizică a iobagului.

Pătrunderea capitalismului în agricultura din Transilvania a dus la schimbări importante în situația țărănimii. Magnații intensifică producția de cereale-marfă, căutînd să-și mărească prin toate mijloacele pămînturile alodiale. Terenuri libere, care prin deștelenire, prin amenajare puteau să devină cultivabile, erau puține ; de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea în Transilvania întinderea pămînturilor cultivabile rămîne aproape aceeași, în schimb populația se înmulțește. Proprietarii nu-și puteau mări terenurile alodiale decît pe seama pămînturilor comunale și iobăgești. Atenția proprietarilor se îndreaptă mai ales asupra pășunilor comunale, din care caută să-și însușească o mare parte ca pășune domnească ; totodată ei susțin că pădurile comunale

* Am modernizat puțin textul, înlocuind unele latinisme pentru a putea fi mai bine înțelese.

ar fi proprietăți alodiale. Exploatarea pădurilor devenise o importantă sursă de venit, deoarece lemnele puteau fi folosite drept combustibil în manufacturi, topitorii; pentru folosirea pădurii, feudalul mai putea stoarce zile de lucru de la țărani. În tendința de acaparare de pășuni și păduri conducerile orașelor săsești urmau întocmai pe proprietarii de pământ. Nu numai avutul comunelor era răpit de proprietarii de pământ, ci și zeloșii lor administratori găseau diferite prilejuri pentru ciuntirea loturilor urbariale. Feudalul — scrie istoricul Trócsányi — răpea pământul țaranului bucată cu bucată, pînă ce-l ruina cu desăvîrșire ¹⁰⁵.

În urma tendințelor hrăpărețe ale nobilimii proprietare, ale patriciatului orășenesc, ale bisericilor, ale domeniilor coroanei, iobagii și jelerii — cu excepția unei pături extrem de subțiri a iobagilor cu loturi mai mari — au ajuns într-o situație și mai grea decît înainte, înmulțindu-se numărul țăranilor lipsiți de pământ sau cu pământ puțin.

Producția crescîndă pe pămînturile domnești reclama o cantitate mai mare de muncă; cele mai multe domenii nu treceau însă la angajarea de salariați, ci obligau pe iobagii și jelerii lor la mai multă muncă. Mijloacele erau diferite: astfel, se fixau cantități deosebit de mari de muncă ce trebuia făcută într-o zi de lucru (se pretindea ca iobagul și jelerul să lucreze „cu rup-tul“), se pretindeau zile de lucru pentru cîteva lemne aduse din pădure; în anii cu recolte proaste, cînd iobagii și familiile lor erau înfometate, se dădeau împrumut bucate, în schimbul cărora cel împrumutat și familia lui trebuiau să facă decenii de-a rîndul zile de lucru drept camătă ¹⁰⁶. „Perioada capitalistă — scrie Engels — s-a anunțat la țară drept perioada de mare exploatare agricolă bazată pe robotă“ ¹⁰⁷.

Mulți țărani, neavînd pământ sau avînd prea puțin, sînt siliți să se tocmească drept slugi (argati) la proprietari sau se văd nevoiți să caute de lucru în timpul muncilor de sezon pe moșiile proprietarilor, angajîndu-se pentru bani sau cereale. Mai ales în jurul orașelor locuiau țărani fără pământ care lucrau ca zileri în vile, grădinile și gospodăriile orășenilor ¹⁰⁸. Ziua de

lucru se plătea cu 7—20 de creițari și mîncare¹⁰⁹.

Un semn al situației desperate a unor pături largi ale țărănimii române și secuiești sînt și emigrările. „De aici — scrie ardeleanul Cserei Miklós în 1823 — poporul pleacă în cete în Moldova. Încercăm totul ca să-i reținem, dar nu reușim să-i oprim“¹¹⁰.

Erau și țărani care, negăsind de lucru în satul lor și nici în orașe, hoinăreau prin țară, îngroșînd rîndul vagabonzilor. Problema oamenilor lipsiți de mijloace de existență este des discutată în ziare; se propune să se deschidă „case de muncă voluntară“ și „case de muncă forțată“ pentru atare „vagabonzi fără căpătii“¹¹¹. Dintre acești vagabonzi se întregeau de preferință și listele de recruți¹¹², cei însărcinați cu recrutarea luînd bani de la feciorii cu ceva dare de mîna pentru a-i scuti de armată.

Foarte redus era numărul acelor țărani care, avînd o sesie întreagă sau jumătate de sesie sau o întindere de pămînt corespunzătoare unei sesii, aveau un trai mai bun decît marea masă a iobagilor și jelerilor. Acești țărani mai înstăriți reușesc să-și mărească veniturile dînd împrumuturi în cereale, în vite de lucru pe camătă celor nevoiași și luînd în zălog (amanet) porțiuni de pămînt de la țărani și de la nobili scăpătați.

În părțile de vest ale Transilvaniei, în Banat și Crișana, unele comune de iobagi reușesc să cadă la învoială cu unii proprietari dornici de a introduce în agricultură metode mai rentabile, care reclamau însă capital; aceste comune reușesc să se răscumpere cu bani de obligațiile urbariale. În Principatul Transilvaniei legile reacționare, concepțiile retrograde ale „staturilor și ordinelor“ nu îngăduiau răscumpărarea iobagilor, deși și aici, mai ales în jurul orașelor, țărănimea avea posibilități să cîștige bani lucrînd pe pămînturile orașelor și orașenimii¹¹³. Magistratul orașului Brașov era dispus să elibereze de sarcinile iobăgești cele 16 sate în schimbul unei sume, dar nobilimea ardeleană s-a opus; ea nu admitea ca în sistemul privilegiilor, al muncii iobăgești să se producă o spărtură¹¹⁴.

Cu toate încercările lor, feudații n-au izbutit să-și întindă domnia peste toate satele. Extinderea dominației lor s-a izbit de obstacole: astfel, în țara Făgărașului „boierii” români, ca și nobilii români din Chioar — cei mai mulți cu proprietăți mici —, nu au putut fi supuși de feudați; de asemenea în Secuime comunitățile de averi au avut o viață mai lungă, circa $\frac{2}{3}$ dintre țărani secui rămânând liberi de prestații față de feudați*. Și locuitorii de pe pământul crăiesc au putut să reziste — bazându-se pe privilegiile lor — încercărilor, presiunilor feudaților de a-i transforma în iobagi. Cei cca. 200 000 de români care locuiau pe pământul crăiesc aveau o situație incomparabil mai bună decât iobagii români de pe pământul comitatelor, fiind considerați oameni liberi**. Cercurile conducătoare săsești, care pretindeau că acest teritoriu este „pământ săsesc”, căutau să impună obligații mai mari românilor (astfel românii aveau obligația să dea preoților sași o zecime din produsele lor); excludeau pe români din toate funcțiile sătești și orașenești, căutau să-i excludă chiar și de la folosirea pășunilor și pădurilor comunale¹¹⁸. Totuși, agricultura țărănimii române de pe acest teritoriu se dezvoltă. Și în Banat și în comitatul Arad o parte din țărănimea română se ridică economicște; e semnificativ că între țărani români din aceste ținuturi se găsesc unii care se abonează la cărți românești¹¹⁹.

O situație specială aveau țărani de pe teritoriile regimentelor grănicerești; pe aceștia îi putem considera țărani liberi, deoarece iobăgia era desființată în satele grănicerești. Țărani aveau însă sarcini militare grele; de regulă, fiecare al patrulea bărbat trebuia să plece la oaste. Dat fiind că aceste teritorii grănicerești aveau o administrație separată, independentă de comitate, iar

* Considerăm greșită ideea că între secui n-ar fi fost și iobagi. Mitul despre nașterea secuieșii unitare, compusă exclusiv din oameni liberi, înzestrați cu drepturi egale, servea tendința de a ascunde lupta de clasă înăuntrul populației secuiești¹¹⁵. O serie întreagă de sate secuiești din scaunul Odorhei, de pildă, cer în 1790—1791 să nu mai robotească la proprietari, ci să servească ca grăniceri¹¹⁶.

** Decretul regal din 1820 stabilea că „natura pământului crăiesc exclude o diversitate de drepturi”¹¹⁷.

țărani de pe ele nu aveau sarcini iobăgești, situația grănicerilor români era invidiată de către iobagii din comitate.

În Principatul Transilvania erau două regimente grănicerești românești : cel din Năsăud și cel din Orlat. În Banat exista un regiment grăniceresc român, cu sediul la Caransebeș ; pe teritoriul acestui regiment erau cca. 80 000 de locuitori. Pe cînd regimentele românești se recrutau în cea mai mare parte dintr-o populație care fusese iobagă, cele două regimente grănicerești secuiești au fost formate în mare parte din secui nobili sau țărani liberi. O parte dintre grănicerii secui aveau ei înșiși iobagi sau jeleri ; de aici provine poziția dușmănoasă a multor grăniceri secui față de țărănimea iobagă ¹²⁰. Sînt însă și cazuri, destul de dese, cînd grănicerii secui tin cu iobagii împotriva proprietarilor feudali.

Tot din țărănime fac parte proprietarii turmelor de oi, împreună cu ciobanii lor. Azești proprietari dispuneau de averi considerabile, fapt care reiese și din informația lui Bariș că „economii de vite au purtat timp de 20 de ani un proces pentru niște pășuni ; acest proces îi costase peste 10 000 de fiorini și o turmă de 200 de oi dăruită unui consilier de curte“ ¹²¹.

În preajma revoluției din 1848, situația țărănimii din Transilvania prezintă aspecte deosebit de variate. Pe lîngă țărani liberi și țărani cu obligații militare, dar nu iobăgești, pe lîngă foarte puțini iobagi cu un lot de pămînt ce poate să le asigure traiul, există imensa majoritate de țărani iobagi cu pămînt neîndestulător, jeleri fără pămînt, însetați cu toții după un trai mai omenesc, după pămînt și libertate. Pe măsură ce se dezvoltă capitalismul și se ivesc posibilități de muncă salariată, țărănimea iobagă simte și mai mult lanțurile iobăgiei, ale muncii forțate și neplătite.

Este de remarcat că situația țărănimii iobage din Principatul Transilvaniei era cu mult mai rea decît a celei din Banat și Crișana. Astfel aristocratul englez John Paget, care a venit în Transilvania în 1836, scrie : După o cercetare minuțioasă, am putut stabili că țărani din Ardeal se află într-o situație mult mai rea decît cei din Ungaria ¹²². Realitatea asupririi și exploatării mai

crunte a țărănimii dependente din Principatul Transilvaniei a dat naștere unor diferențieri în poziția maselor române din Principatul Transilvaniei, pe de o parte, și a celor din Banat și Crișana, pe de altă parte, în revoluția din 1848.

Marea și mica burghezie de la orașe. Intelectualii satelor

Cu toată persistența cătușelor feudale și a situației dependente de Austria, în deceniile premergătoare revoluției burghezia din Transilvania se dezvolta și se întărea. Înființarea unor întreprinderi manufacturiere, a unor însemnate stabilimente comerciale, case de economii la Arad, Oradea, Timișoara, Sibiu, Brașov și Cluj, luarea în arendă a unor moșii mari ale feudalilor și ale statului dovedesc puterea economică crescândă a burgheziei transilvănene.

În Principatul Transilvaniei populația care trăia din comerț și meșteșuguri — cu excepția muncitorilor din ateliere, fabrici și mine — poate fi evaluată, în baza statisticilor lui Kővári și Söllner, la circa 250 000 (50 000 de familii, cu câte 5 membri fiecare).

Compoziția națională a mării și micii burghezii era foarte variată, mult mai variată decât cea a nobilimii. Pe când nobilimea în covârșitoare parte era maghiară — în decursul veacurilor nobilii de origine germană, română, slovacă etc. s-au asimilat în mare parte nobilimii maghiare —, majoritatea locuitorilor celor mai multe orașe, în care predomina elementul meșteșugăresc și comercial, nu era maghiară. În multe orașe din Transilvania predomina în prima jumătate a veacului al XIX-lea elementul german; astfel, în orașele de pe pământul crăiesc sașii beneficiau de o serie de privilegii și căutau, bazându-se pe aceste privilegii, să înlăture pe concurenții maghiari și români din bresle și din conducerea orașelor. În Brașov, de exemplu, meseriașii români nu erau admiși decât în trei bresle, formînd bresle separate ale cojocarilor, măcelarilor și croitorilor români ¹²³.

Începînd cu veacul al XVII-lea, multe familii aromâne din Macedonia și din alte părți ale Peninsulei Balcanice se așază în Transilvania, ocupîndu-se mai ales cu negoțul. Tot din Balcani, pentru a scăpa de asuprirea turcească, vin și negustori greci. La Brașov se formează o „companie grecească”; cu timpul, negustorii greci se românizează, mai ales în urma așezării în Transilvania a unor neguțători români din Țara Românească. Exista o colonie de negustori români și la Pesta, cei mai mulți de origine macedoneană; dintr-o astfel de familie de negustori se trăgea și vicarul Șaguna. Acesta era înrudit cu baronul Sina¹²⁴, de origine macedoneană, mare bancher din Viena, pe care îl amintește și Engels, alături de Rotschild, Arnstein și Eskeles, ca pe unul dintre creditorii statului austriac¹²⁵. Sina avea să joace un rol și în finanțarea unor acțiuni românești din Viena, în publicarea unor cărți, în timpul revoluției din 1848—1849 și imediat după revoluție.

Negustorii români din Brașov, înfruntînd concurența negustorilor sași, dominau pe piețele din țările române dunărene; 90% dintre mărfurile importate în Brașov și exportate din același oraș erau vămuite de comercianți români¹²⁶. Unii dintre negustorii români, avînd o bună piață de desfacere în Moldova și în Țara Românească, au înființat mai multe manufacturi în Transilvania, învingînd o seamă de greutăți ce izvorau din existența instituțiilor feudale, din prerogativele patriatului orașelor. Străduințele manufacturierilor români, alături de cele ale unor manufacturieri sași, de a avea mai multă libertate, se încadrează în lupta antifeudală, progresistă a burgheziei din Transilvania.

Din burghezia română fac parte și proprietarii români de mine și acționari la societăți miniere.

Cu toată rezistența conducerii orașelor, mulți săteni din jur reușesc să se așeze în orașe. În unele orașe, de exemplu în Brașov, românii formează majoritatea relativă a locuitorilor; în Lugoj, în 1839, românii aleg un român, pe Gheorghe Ursu, în fruntea orașului, iar în 1848 pe Constantin Udrea¹²⁷. În alte orașe, ca Arad, Timișoara, Caransebeș, Alba Iulia, Orăștie, Abrud etc., există o populație românească destul de numeroasă; în

Cluj, Tîrgu-Mureş, Aiud, Odorhei, Zălau, Dej predomina pe atunci elementul maghiar, iar în oraşe ca Sibiu, Sighişoara, Bistriţa, pe lângă o populaţie majoritară săsească, exista şi o minoritate considerabilă românească.

O categorie aparte a burgheziei o formau funcţionarii, care în cea mai mare parte erau de origine nobiliară. Mai ales funcţionarii regali (de stat) şi cei ai comitatelor erau nobili, pe cînd funcţionarii oraşelor proveneau, de regulă, din familiile „patriciatului orăşenesc”. Avocaţii, medicii, chirurgii şi farmaciştii făceau parte din categoria de „*honoratiore*”, adică cetăţeni mai respectaţi. La sate, preoţii, învăţătorii şi notarii formează pătura intelectuală ; în unele sate acestor oameni cu oarecare carte li se adaugă şi agronomi, formaţi în străinătate sau în şcolile din ţară, şi care sînt angajaţi pe unele domenii pentru ridicarea agriculturii.

În ceea ce priveşte componenţa naţională a acestei pătri de funcţionari, *honoratiore*, la statisticienii vremii nu găsim date precise. În baza unei statistici pe confesiuni a preoţilor şi învăţătorilor întocmită de Fényes¹²⁸ putem deduce că românii din Banat, Crişana şi Maramureş aveau, în afară de un număr redus de funcţionari, avocaţi, circa 1700 de preoţi şi 700 de învăţători.

În Principatul Transilvaniei, după datele lui Söllner¹²⁹, în preajma anului 1848 erau circa 2 400 de funcţionari de stat, ai comitatelor şi oraşelor, numărul avocaţilor — după Kóvári — ridicîndu-se la 600—700, iar cel al medicilor şi chirurgilor la cca. 200¹³⁰. În Ardeal — scria tot Kóvári — sînt atîţia preoţi ca în nici o altă ţară din Europa : în 1843 numărul lor atinsese cifra de 5 291. Numărul preoţilor greco-catolici era de 1 505, iar cel al ortodocşilor de 1 048¹³¹. Pe lângă aproape 200 de profesori, erau peste o mie de învăţători¹³², în multe şcoli instruiau numai catiheţi sau cantori, care nu aveau salariu de învăţători. De altfel, salariile învăţătorilor erau foarte mici ; în general, învăţătorii primeau 300 de fiorini anual, în timp ce un om de serviciu avea 250 de fiorini, iar un călău — care făcea în acelaşi timp şi meseria de hingher, cîştigînd şi din vînzarea pieilor de cîini — avea 200 de fiorini.

Nu avem date suficiente pentru a arăta procentajul funcționarilor și studenților români din Transilvania. Chiar dacă s-ar studia listele de funcționari și studenți, nu s-ar putea indica cu precizie apartenența națională, deoarece mulți funcționari și studenți români aveau nume maghiare, fie că erau nemeși — în cazul acesta de foarte multe ori o dată cu diploma nobiliară primiseră și un nume maghiar —, fie că numele lor fusese maghiarizat în școlile ungurești. Nici confesiunea greco-catolică sau ortodoxă nu este un indiciu sigur, căci acelorași confesiuni le aparțineau și ucrainenii (Maramureș, Sătmar), și sîrbii (Banat). Pătura intelectuală română se afirmă însă prin diferite manifestări: corespondențe în presa română, abonamente la cărți și ziare românești etc. De formarea și întărirea acestei intelectualități, precum și de problema școlilor și presei române, ne vom ocupa într-unul dintre subcapitolele următoare, în care vom trata mișcarea națională a românilor din Transilvania în preajma anului 1848.

Nobilimea

Deosebirea dintre nobili și nenobili nu era o deosebire formală, numai de titluri, ci una esențială: nobilii — nemeșii * — aveau toate drepturile; nenobilii — îndatoririle; nemeșii erau scutiți de dări, nenobilii suportau toate poverile statului și pătrundeau cu greu și în mică parte (mai ales orășenii) în viața de stat.

Din populația țării, circa 5% avea privilegiile nobiliare¹³³. Prin acest procentaj Transilvania întrecea pînă și Polonia, cunoscută ca una dintre țările cu o nobilime deosebit de numeroasă.

Nobilimea se împărțea în trei categorii: aristocrație, nobilime de mijloc și nobilime de jos. În aristocrație intrau în Principatul Transilvaniei 21 de familii de conți și tot atîtea familii de baroni¹³⁴. Aristocrația deținea posturile de conducere politică și administrativă. Nobilimea mijlocie avea și ea pămînturi, dar de proporții

* Vom folosi și termenul de „nemeș”, deoarece traducerea „nobil” nu acoperă noțiunea. De altfel, cuvîntul „nemeș” s-a încetățenit în graiul românilor din Transilvania.

mai mici decît cele ale magnaților * (aristocrației); în nobilimea mijlocie erau multe familii cărora pămîntul și iobagii pe care-i aveau nu le asigurau traiul. Mai era și nobilimea mică, nemeșii din această categorie nu aveau decît o singură sesie sau cîteva sesii iobăgești. Atît nobilimea mijlocie, cît și, mai ales, nobilimea mică erau tot mai mult împinse spre ocupații burgheze, îngroșînd în special rîndurile funcționarilor și avocaților.

Mai exista încă o categorie de nobili — nemeși care posedau diplome de noblețe, beneficiau de privilegiul de a fi scutiți de dări, de a lua parte și a vota la adunările nobilimii. Aceștia nu aveau decît un mic lot de pămînt, pe care îl lucrau ei înșiși (se numeau și armalistae sau nobiles unius sessionis, adică nobili cu o singură sesie), duceau o viață care nu se deosebea mult de cea a iobagilor cu una, cu jumătate, sau cu un sfert de sesie. Unii dintre ei erau chiar și mai săraci, așa-numiții „nemeși opincari“. Despre aceștia scria „Foaia“ că sînt „nemeși de o casă și cerșetori a șasă“¹³⁶. Erau sate ai căror locuitori obținuseră cu toții sau în mare parte titlul de nobili pentru merite în război sau în alte împrejurări. Bariț, care se trăgea dintr-o familie de nemeși armaliști din Chioar, scrie că „această clasă de oameni se poate asemăna cu moșnenii din țările românești“¹³⁷. Marea diferență între „moșneni“ și „nobili opincari“ constă în faptul că aceștia din urmă luau parte la viața comitatelor nemeșești.

Trebuie să arătăm că a fi nemeș maghiar nu însemna să fii totodată și de naționalitate maghiară. Nobilimea — scria istoricul Horváth — se numea nobilime maghiară deoarece se baza pe constituția și legile ungare, dar nemeși erau și mulți nemaghiari¹³⁸. Un însemnat număr de nemeși români erau în comitatele Zărand,

* Un indiciu al stării materiale a proprietarilor nobili îl constituia numărul iobagilor, care trebuiau să robotească în schimbul folosirii pămîntului urbarial.

Din datele cărții referentului urbarial Grimm¹³⁵ reiese că în Principatul Transilvaniei, în 1848, erau :

21	proprietari	cu	peste	1 000	iobagi
30	„	cu	500—1 000	„	„
132	„	cu	100— 500	„	„
230	„	cu	50— 100	„	„
961	„	cu	10— 50	„	„
2 173	„	cu	1— 10	„	„

Hunedoara, Maramureș, în districtele Chioar și Făgăraș (aici erau vechi familii boierești române, în cea mai mare parte sărăcite; numele de familie „Boer“ era foarte frecvent în Făgăraș).

Cea mai mare parte a nemeșilor români aparțineau micii nobilimi, dar erau și familii cu moșii mai mari. Astfel, un strămoș al familiei Mocioni, venită din Macedonia (familii macedo-române s-au așezat în Transilvania în secolele XVII—XVIII) cumpărase cu 70 000 de fiorini moșia din Foeni (Banat) și fusese înobilat în 1805¹³⁹. Tot în Banat aveau moșii nobilii români Ioanovici¹⁴⁰, Atanasievici, Fogarasi, Duca de Cadar. Aici aveau întinse moșii și baronii Sina.

Numărul exact al nobililor români nu-l putem indica; după Horváth erau circa 8 000 de familii nobiliare române¹⁴¹, care formau a douăzecea parte din categoria privilegiatilor din Ungaria și Principatul Transilvaniei, în timp ce românii formau a șasea parte din locuitorii celor două țări. Mai este de reținut că nobilii români erau în cea mai mare parte săraci („opincari“), cuvântul lor avînd o greutate cu mult mai redusă în comparație cu numărul relativ însemnat al acestora.

Din rîndurile acestora s-au ridicat oameni cu o cultură înaintată, ca, de exemplu, consilierul Iosif Meheș, istoricul Gheorghe Șincai (de Șinca), medicul Ioan Molnar-Piuar, medicul dr. S. Romontzai, publicistul George Bariț, avocatul Ion Buteanu și alții, care și-au pus forțele în slujba ridicării materiale și culturale a poporului.

Muncitorii

Prin concurența manufacturilor străine, dar și a celor din țară, în deceniile premergătoare revoluției din 1848 se ajunge la o îngustare a pieței mărfurilor provenite din producția meșteșugărească. Breslele reacționează prin reducerea producției și a numărului breslașilor; organizațiile lor se închid, ridică felurite piedici la primirea de noi membri, în bresle nu se mai pătrunde decât în baza legăturilor familiare. Pentru a împiedica dezvoltarea unor ateliere, în 1829 se ia hotărîrea ca

meșterii să nu poată angaja decît cel mult 3 calfe, îngreunîndu-se astfel și plasarea calfelor în meșteșuguri. Mulți meseriași rămîn în afara breslelor, fiind amenințați în existența lor. Dacă încearcă să-și continue meseria, sînt considerați „cîrpaci“ și sînt permanent urmăriți și persecutați. Și comercianții ambulanzî neprimiți în organizațiile negustorești au aceeași soartă. Împreună cu sutele de țărani veniți în orașe, deoarece erau lipsiți de pămînt și de posibilități de muncă la sate, ei duc o viață mizeră, trăind din munci ocazionale. Această pătură socială, din care se formează apoi proletariatul, poate fi considerată, folosind o expresie a lui Engels, drept „preproletariat“ (Vorproletariat) ¹⁴².

Cu timpul, o parte din „preproletariat“ își găsește de lucru, alături de muncitori specialiști aduși din străinătate, în manufacturile și „fabricile“ din Transilvania și formează pătura, încă foarte subțire pe atunci, a muncitorimii. Astfel, în suburbiile orașului Brașov, mai ales în Șchei, locuiau muncitori care lucrau în întreprinderile manufacturiere și industriale ¹⁴³. Ei primeau în medie 20 de creițari * pe zi ¹⁴⁴. Abstracție făcînd de salariile unor muncitori calificați, aduși din străinătate, salariile erau nespus de mici. În acest sens, este semnificativ că întreprinderea de produse chimice din Timișoara a cheltuit în 1847 pentru salariile muncitorilor 10 000 de fiorini, în timp ce „comisioanele“ plătite la Viena se ridicau în același an la nu mai puțin de 26 000 de fiorini ¹⁴⁵.

Nu putem da o statistică a salariaților din întreprinderile manufacturiere și industriale din Transilvania, deoarece numărul muncitorilor din aceeași întreprindere varia mult, folosindu-se pe scară largă muncitori ocazionali, după posibilitățile de desfacere. Numai cu aproximație se poate indica numărul muncitorilor, luînd

* În același timp o pîine costa 6 creițari, un funt (o jumătate de kilogram) de carne 9—10 creițari, iar perechea de cisme 5 fiorini (60 de creițari făceau un fiorin).

ca bază statisticile referitoare la Ungaria. Statisticianul Fényes scrie că numărul muncitorilor permanenți la cele 528 de „fabrici“ din Ungaria era de 23 400 ¹⁴⁶. Statistica lui Fényes cuprindea și muncitorii din Banat și Crișana, deci o parte însemnată din cei 23 000 de muncitori.

În Principatul Transilvaniei erau în același timp aproximativ 300 de manufacturi și „fabrici“, deci, prin comparație, putem să evaluăm numărul muncitorilor permanenți din Ardeal la circa 10 000, cifră la care se adaugă și muncitorii din părțile de vest ale Transilvaniei.

Cu toate că munca salariată era extrem de ieftină, unii întreprinzători apelau și la munca deținuților din închisori ; în astfel de cazuri întreprinzătorul plătea numai întreținerea deținutului, adică 3 creșteri și jumătate pentru cele 11 ore și jumătate pe care le lucra zilnic (ziua de muncă în închisori era de 11 ore și jumătate) ¹⁴⁷.

În minele bogate în zăcăminte din Transilvania lucrau un număr însemnat de mineri, care însă nu pot fi considerați, decît în parte, muncitori salariați. Mulți lucrau pe cont propriu ; capitalul și munca nu erau separate complet. Dintre mineri, un număr considerabil se ocupau și cu agricultura ¹⁴⁸, păstrînd legături cu țărănimea, din rîndurile căreia proveneau.

În părțile de vest ale Transilvaniei erau două centre miniere : regiunea Baia Mare și Banatul. În minele de plumb, aramă și argint, precum și în cuptoarele (șteampurile) din regiunea Baia Mare lucrau aproape 10 000 de muncitori ¹⁴⁹ ; în regiunea minieră bănățeană erau cca. 5 000 de mineri. În Principatul Transilvaniei, după datele lui Szentkirályi, asesor la judecătoria minieră, numărul minerilor se ridica la 14 000 ¹⁵⁰.

Salariile muncitorilor din manufacturi și mine erau mizere, condițiile de muncă deosebit de grele, căci, chiar de la începutul dezvoltării industriale, existau în Transilvania cu prisosință brațe de muncă disponibile

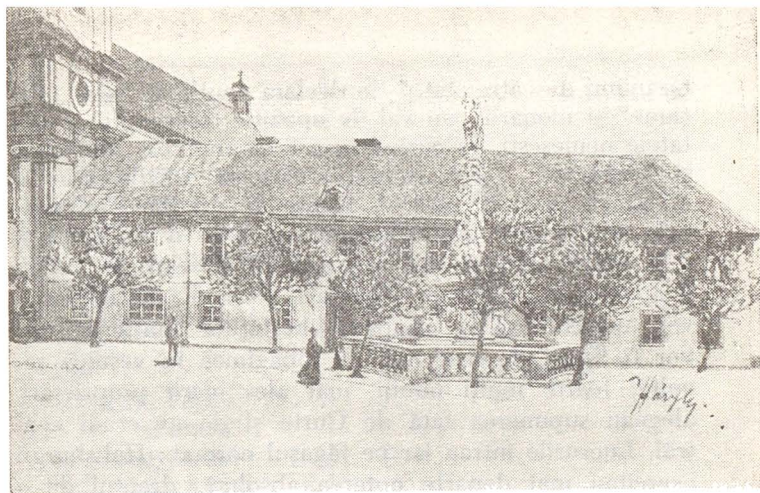
pentru orice întreprindere. Industria, avînd de luptat cu îngrădirile feudale, cu concurența puternică austriacă, cu regimul asupritor aplicat de către guvernul central austriac industriei din Transilvania, nu putea să se dezvolte în așa măsură încît să poată absorbi forțele de muncă de pe piață, devenite „libere“. Despre lipsa de lucru pomenește și gazeta din Pesta „Hetilap“ (Foaie săptămînală), care scrie că oamenii se adună cu miile pentru a fi angajați ca plutași pentru transporturi pe Mureș¹⁵¹. Numai în suburbiile orașului Brașov erau 3 000 de zileri care duceau o viață mizeră, angajîndu-se la munci ocazionale¹⁵².

Datorită condițiilor grele în care se dezvolta industria, în Transilvania nu avem decît circa 15—20 000 de muncitori permanenți în ateliere, manufacturi și „fabrici“ și, socotind și minerii din saline, peste 30 000 în total. Împreună cu membrii de familie, totalul populației din această categorie se ridică la aproape un sfert de milion de oameni. Față de întreaga populație a Transilvaniei, de cca. 4 000 000, muncitorii, inclusiv minerii, nu reprezentau decît o mică minoritate ; totuși, acolo unde muncitorii erau mai concentrați (Timișoara și centrele miniere), ei au exercitat o anumită înrîurire asupra evenimentelor din 1848.

5. EDIFICIUL ABSOLUTIST-FEUDAL

Instituțiile feudale ale Principatului Transilvaniei

Instaurîndu-și la sfîrșitul veacului al XVIII-lea domina în Principatul Transilvaniei, Habsburgii nu au pregetat să confirme instituțiile feudale din această țară, doar orînduirea feudală era dominantă și în celelalte țări ale imperiului. Cele trei „națiuni“ (națiuni în înțelesul de comunități de privilegiați) sînt întărite în „libertățile“ lor, se asigură libertatea celor patru religii recunoscute : catolică, calvină, luterană și unitariană, în



*Sediul guberniului
Principatului Transilvaniei*

timp ce religia majorității absolute a populației, religia ortodoxă, este numai „tolerată”. Rămân în vigoare legile țării („Tripartitul lui Werböczi“, Aprobatele și Compilatele“), scutirea de dări a nobilimii. Monarhul asigură naționalitățile din Transilvania că numai din rîndul lor vor fi numiți toți dregătorii. Se menține și dieta principatului ca for legiuitor ; în fruntea administrației stă guvernul (guberniul) ; guvernatorul e ales de dietă și întărit de monarh. Pe lângă Curtea imperială se înființează „Cancelaria aulică transilvană“, cu sediul la Viena ; membrii acestei cancelarii, în frunte cu cancelarul, sînt numiți de monarh. În curînd cancelaria, care primea directivele politice de la guvernul central din Viena, devine adevăratul cîrmuitor al principatului.

Cu toată comunitatea de interese, relațiile dintre monarh și „națiuni“ nu erau neturburate de conflicte. Curtea din Viena, implicată în nesfîrșite războaie, prețindea mereu majorări de dări și ale contingentului de recruți, iar nobilimea se temea că nu va mai avea ce să stoarcă de la iobagi dacă se vor mări sarcinile impuse

țărănimii de către stat. * Se declara conflictul între „națiune” și monarh ; un val de opoziție trecea prin comitatele nemeșești. În curînd însă li se amintea „staturilor și ordinelor” (reprezentanții claselor privilegiate în dietă) că în sînul maselor lipsite de drepturi, împovărate de obligații fără seamăn, clocotește nemulțumirea, li se amintea că împotriva răzvrătirii maselor pe feudali îi apără numai armata imperială. Puși în fața alternativei : ori consimt la ciuntirea libertăților „națiunii”, ori vor fi lipsiți de scut față de iobăgimea în veșnică revoltă, foarte mulți nobili, mai ales marii proprietari, alegeau supunerea față de Curte și de guvernul central. Lucrurile intrau iar pe făgașul normal : Habsburgii exercitau mai departe puterea absolută, dreptul de a dispune prin guvernul central și cancelaria transilvană în toate problemele importante ale statului, iar nobilimea păstra, pe de o parte, aparențele unei constituții, iar pe de altă parte prerogativele față de poporul de jos.

Habsburgii au recunoscut, o dată cu vechile legi, și vechile statorniciri administrative ¹⁵³. Suprafața Principatului Transilvaniei, de peste 60 000 km², era împărțită în trei teritorii distincte : „pămîntul comitatelor”, unde stăpînea nobilimea, „secuimea” și „pămîntul crăiesc” (numit și săsesc). Fiecare teritoriu avea o administrație separată, formînd un fel de stat deosebit înăuntrul statului transilvănean ¹⁵⁴. Comitatele cuprindeau $\frac{7}{11}$ din suprafața principatului, secuimea și pămîntul crăiesc, oîte $\frac{2}{11}$ ¹⁵⁵.

Pămîntul comitatelor se compunea din 11 comitate și trei districte. Tabelul următor, întocmit după Kővári, dă o imagine asupra mărimii acestor unități administrative **.

* Pînă în 1791, iobagii erau considerați proprietatea, avutul nobililor, deci se consideră că ceea ce ia iobagilor se ia proprietarilor de iobagi. Această concepție a dăinuit și după legea din 1791 în rîndurile multor nobili retrograzi.

** Datele lui Söllner ¹⁵⁶ diferă întrucîtva de cele ale lui Kővári, dar deosebirea nu este esențială.

	Comitatul	Teritoriul in mii ²	Sate	Orașe	Tirguri
1	Alba Superioară *	30	72	—	—
2	Alba Inferioară	80	195	1	13
3	Dobîca	52	171	—	1
4	Cetatea de Baltă **	26	114	1	1
5	Hunedoara ***	109	376	—	5
6	Solnocul Inferior	78	195	1	1
7	Turda	83	170	1	6
8	Cluj	83	205	1	5
9	Districtul Făgăraș	31	63	—	1
	„Partium“				
10	Comitatul Zărand	22	102	—	2
11	Comitatul Solnocul de Mijloc	38	147	—	2
12	Districtul Crasna	19	69	—	2
13	Chioar ****	18	90	—	1

În fruntea fiecărui comitat stătea un comite suprem, ajutat de un jude prim și, de regulă, de doi vicecomiți. Comitatele erau împărțite în subunități mai mici, administrate de câte un jude nobiliar (solgăbirău). Acești juzi nobiliari erau adevărați satrapi, care storceau în voie, în toate chipurile și cu toate ocaziile, populația lăsată la cheremul lor. Fie că se făceau drumuri, se construia o casă comunală, se făceau recrutări, comasări de pământ, orice prilej era folosit pentru jefuirea populației. Dregătorii comitatelor și scaunelor (unități administrative la sașii și secuii din Transilvania) aveau totodată și puterea judiciară; judele nobiliar făcea cercetările, impunea pedepse bănești (birșaguri), aresta prin dărăbanii (hajdú *****) săi pe învinuit, îl condamnă și pedeapsa era de multe ori executată pe loc prin aceiași dărăbani cu lovituri de bîte și bețe. Pe țărani învinuiți

* Acest comitat, scrie Bariț, e compus din enclave risipite între Săsime și Secuime. Mai târziu, comitatul Alba Superioară a fost desființat.

** Numit și comitatul Tîrnavei.

*** Cuprinde și districtul Hațeg.

**** Bariț îl numește Cetatea de Piatră.

***** Unii istorici au tradus greșit cuvîntul „hajdú” prin „haiduc”

de lucruri mai grave — în cele mai multe cazuri era vorba de nesupunere față de proprietari, amenințări, ațîțări — îi puneau în lanțuri și oamenii judei îi duceau la temnița comitatului. Dacă țăranul își îndrepta jalba la dregătorii mai mari ai comitatului, întâlnea tot judecători nobili, legați de proprietari prin interese de clasă și, foarte adesea, și familiare. Firește, iobagul nu găsea dreptate la aceștia decît în cazuri foarte rare. Statisticianul Fényes, care era judecător la tribunalul comitatului Bihor, arată că, deoarece legile nu erau codificate, viața, averea și cinstea acuzatului depindeau de priceperea, omenia și bunăvoința judecătorului¹⁵⁷. La multă bunăvoință din partea nobililor, care de cele mai multe ori nici nu-l considerau drept om pe iobag, bietul țăran nu se putea aștepta. Astfel, de multe ori, din pricini mărunte, din vini imaginare țăranul adus la judecata comitatului înfunda temnița ; în graiul poporului român din Transilvania cuvîntul „varmeghie“ (în traducere = comitat, județ) însemna temniță, căci el ajungea să cunoască această instituție atunci cînd îl duceau pe el sau pe ai lui la închisoare. Ceea ce pentru nobilime era „pavăza libertăților constituționale“, pentru țăran nu era decît locul de cazne, bătăi și umiliri. Asupra stării din aceste închisori ne informează tot Fényes : ar fi de dorit — scrie el — ca încăperile închisorilor să nu fie niște văgăuni scunde și murdare, care nasc numai boli, așa cum sînt închisorile comitatului Bihor. Un alt amănunt caracteristic ni-l dă istoricul Acsády, care menționează că într-o singură închisoare au murit în trei luni 170 de deținuți¹⁵⁸. Scopul unei astfel de administrații și justiții nu era altul decît să țină în frîu prin teroare marea majoritate a țării, sutele de mii de iobagi și jeleri din comitate.

Comitatele din Transilvania se considerau nu ca niște unități administrative, ci corpuri distincte, cu o largă autonomie. Nobilimea din comitate ținea adunări generale (în presa românească contemporană se numeau „adunări marcale“), la care participau toți nobilii bărbați din comitat ; adunările acestea alegeau dregătorii (tisturile), hotărau dacă se execută în comi-

tat rescriptele cancelariei, fixau suma impusă sătenilor pentru acoperirea cheltuielilor administrației comitatului (birul domestical). Fiecare comitat își avea „tradiția“ sa în felul de a aplica legile, și de aceea dările variau de la comitat la comitat. Drumurile se construiau după interesele marilor proprietari, făcînd de multe ori ocoluri de kilometri; administrația se făcea după bunul plac al nobilimii, din rîndul căreia se alegeau toți dregătorii ¹⁵⁹.

Pămîntul crăiesc cuprindea nouă scaune (Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Sebeș, Cincu-Mare, Cohalm — azi Rupea —, Mercurea, Nocih, Orăștie) și două districte: Brașov și Bistrița. Pe acest pămînt, în cele 6 orașe regale, 17 târguri și 252 de sate ¹⁶⁰, locuiau, după date furnizate de Söllner, 172 000 de sași și 205 000 de români ¹⁶¹. Teritoriul acesta, pe care sașii îl numeau cu predilecție săsesc, era cel mai urbanizat din Principatul Transilvaniei. Sașii, bazîndu-se pe vechile privilegii, căutau să excludă pe români din toate dregătoriile și din conducerea satelor și orașelor. Pentru a păstra caracterul săsesc al orașelor, românilor le era „strîns oprit“ — scrie Bariț — să-și zidească în cetate biserică cu turn și clopote ¹⁶². Au existat și tendințe de a declara pe românii de pe pămîntul crăiesc neliberi. În decretul regal din 1820 se spunea că toți cetățenii de pe fundus regius se bucură de libertatea personală (în afară, bineînțeles, de satele iobăgite); românii puteau să cumpere și proprietăți, dar nu aveau drepturi politice ¹⁶³. Funcțiile mai înalte se moșteneau în cîteva familii săsești; aceste familii formau patriciatul și erau despărțite de masa poporului ¹⁶⁴.

Și pe pămîntul crăiesc erau în total 42 de sate iobăgești ¹⁶⁵; 28 de sate pe domeniul „Celor șapte județe“ și 14 sate ale orașului Brașov.

Pămîntul secuiesc, a cărui populație era de 442 000 (380 000 de secui, 62 000 de români ¹⁶⁶, aceștia din urmă aproape toți iobagi), cuprindea scaunele: Mureș, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune. Pe teritoriul acesta se aflau orașul „regal“ Tîrgu-Mureș și nouă târguri.



Blaj, vedere din piață

O mică parte a secuilor o formau nobili cu proprietăți, iar majoritatea secuii liberi. Circa o treime din populația secuiască era iobagă.

Și orașele din Transilvania erau moștenitoare ale unui sistem de privilegii; astfel, orașele „regale“ aveau administrație și jurisdicție proprii; organele orășenești judecau și aplicau pedepsele hotărâte, având și închisori proprii. Conducerea orașului o avea consiliul orășenesc, ales de câțiva cetățeni cu drept de vot și de către funcționarii. În orașe se formase o pătură subțire, patriciatul, care monopoliza toate funcțiile și constituia o birocrație abuzivă. Astfel, „privilegiile“ orașelor constituiau, de fapt, frâne în dezvoltarea acestora. Și deputații orașelor pentru dietă, fiind aleși de către membrii consiliului orășenesc, reprezentau numai interesele înguste ale „patriciatului“.

Cu toate îngrădirile acestea, nu trebuie să se uite că locuitorii orașelor se bucurau de libertate personală și aveau posibilități mai mari de a se dezvolta. În orașe se creaseră condiții ca masele să-și poată spune cuvân-

tu! într-un moment hotărîtor al istoriei, cum cră anul 1848.

O instituție separată, cu legi deosebite, o constituiau regimentele grănicerești din Transilvania, așa-numitele confinii militare. Datoria de bază a locuitorilor acestor teritorii era serviciul militar; fiecare al patrulea bărbat era, în general, luat la oaste. În schimb satele grănicerești nu erau iobăgite și se bucurau de oarecare drepturi. Teritoriile regimentelor grănicerești române nu țineau de comitate, forul lor superior fiind autoritățile militare ale monarhiei. Puterea dregătorilor din comitate se oprea la aceste „confinii militare”; aici porunceau ofițerii cezaro-crăiești*, care primeau ordine de la Comandamentul militar (*General-Kommando*) din Sibiu. Pe teritoriul regimentelor secuiești existau, pe lângă autoritățile militare, și autorități civile.

În Principatul Transilvaniei s-au format, sub împărăteasa Maria Tereza, 4 regimente de infanterie și un regiment de cavalerie¹⁶⁸. Fiecare regiment avea un teritoriu separat; regimentul 1, românesc, avea sediul la Orlat, al doilea, tot românesc, la Năsăud, iar regimentele 1 și 2 secuiești își aveau sediile la Miercurea Ciucului și Tîrgu-Secuiesc. Regimentul grăniceresc de cavalerie avea husari, cu sediul la Sf. Gheorghe. Populația de pe teritoriile celor 5 regimente grănicerești din principat era formată, după Söllner, din 79 000 de români și 110 000 de secuiești¹⁶⁹. În Banatul de atunci erau trei regimente: românesc, german și ilir (sîrbesc). Locuitorii teritoriilor celor trei regimente erau de diferite naționalități: pe teritoriul regimentului german erau 16 000 de germani, 37 000 de români, 50 000 de sîrbi; pe teritoriul regimentului român erau 50 000 de români, 19 000 de sîrbo-croați, 3 000 de germani; pe teritoriul regimentului sîrbesc erau 29 000 de sîrbo-croați, 23 000 de români, 9 000 de germani. Centrul teritoriului regimentului românesc era orașul Ca-

* În regimentele românești erau și cîțiva, la fiecare circa 15—16, ofițeri români, de la sublocotenenți pînă la căpitani¹⁶⁷.

ransebeș, care avea 3 000 de locuitori. Pe teritoriul acestui regiment erau 104 sate¹⁷⁰.

În ajunul revoluției, în Principatul Transilvaniei erau în vigoare, „drepturile“ și „libertățile“ medievale ale celor trei „națiuni“, ale celor patru religii „recepte“, ale breslelor, gremiilor de comercianți, ale categoriilor speciale de locuitori de pe diferitele pământuri — tot atâtea stavile în calea progresului. Principatul se împărțea în trei pământuri, aproape trei state diferite, cu legi, orînduiri, administrație, instituții deosebite. Cele 11 municipii (orașe regale) din Ardeal aveau libertăți date de regi; astfel puteau să refuze de a primi înăuntrul zidurilor cetății pe locuitorii, fie chiar și nobili, de pe diferitele „pământuri“ ale principatului. Pe teritoriile regimentelor grănicerești înceta administrația civilă, al cărei loc era luat de comandamentul armatei austriece.

Drumurile care trebuiau să unească aceste multe și variate ținuturi — variate mai mult prin instituțiile lor decît prin configurația terenului, și el destul de variat — erau într-o stare mizerabilă. Publicistul Kóvári spune: în Ardeal nu prea sînt bălți, decît doar mare parte din drumurile noastre, mai ales primăvara. De altfel, cine le-ar îngriji? Dregătorii dau porunci iobagilor să care piatră și nisip, să lucreze cu brațele, dar de pe spinarea acelorași iobagi trăiesc și proprietarii, și dregătorii, și fiscul. Nemeșilor nu le poți cere nici o contribuție, doar e țara lor.

Nici școlile nu unesc locuitorii din acest principat, mai curînd îi dezbină. Învățămîntul e lăsat în seama bisericilor; acestea caută să întărească confesionalismul. Știința de carte este foarte puțin răspîndită; între luterani (sași) fiecare al nouălea e știutor de carte; între românii ortodocși, numai al 62-lea^{170 a}.

Intregul edificiu feudal apasă asupra maselor muncitoare

Problema centrală a statului feudal, ca și a statului solavagist și capitalist, este menținerea puterii unei minorități asupra mării majorități a populației. Intregul

sistem judiciar, administrativ și militar al statului feudal servește acestui scop. Dacă între vîrfurile societății feudale, între monarh și nobilime existau uneori conflicte, dacă nobilimea avea plîngerii și recriminări („gravamine“) în ceea ce privește nerespectarea „străvechilor libertăți“ ale „națiunii“, ea nu avea nicidecum motive să se plîngă că prerogativele ei față de nenobili n-ar fi respectate. Toate drepturile în stat le avea nobilul, toate sarcinile pentru susținerea statului le susținea nobilul, scria, cu drept cuvînt, baronul liberal Eötvös József¹⁷¹.

Un baron liberal ardelean, Kemény Dénes, vorbind în ianuarie 1847 în dieta din Cluj despre sarcinile grele ale iobăgimii, spunea: iobagul mai poartă (pe lângă sarcinile urbariale față de proprietar — *n. ns.*) și alte nenumărate sarcini: el plătește dajde (dări — *n. ns.*) pentru ținerea ostășimii și a dregătorilor publici, el face drumuri pe care umblă și nemeșii, apoi tot el plătește și vamă pe drum¹⁷². Asupra țărănimii apăsa întregul aparat al comitatului sau scaunului, pe spina țăranilor trăiau atît nobilimea proprietară, cît și clerul.

Nu mulți conți și baroni aveau concepțiile liberale ale unui Széchenyi, Eötvös sau Kemény. Nobilimea, în general, ținea la concepția feudală că tot pămîntul este al regelui, al nobililor și al clerului înalt. Nobilul dă, după această concepție, țăranului iobag o parte a pămîntului său spre folosință în schimbul robotelor și a altor prestații, dar nobilul rămîne mai departe proprietarul de fapt¹⁷³. El este scutit de dări, de zeciuiele, de vămi. Numai la nenobili pot fi încartiruiți soldați, nobilul putînd să refuze oricînd primirea lor.

Feudalul avea dreptul să judece pe iobagii săi. Pînă la revoluția din 1848 erau „tribunale domeniiale“*, în care proprietarul, sau reprezentantul său, era de cele mai multe ori și acuzator și judecător al iobagului. Proprietarul avea dreptul să aplice și pedepse corporale iobagilor și slugilor de pe domeniul său. Pe domenii

* Astfel numește „Gazeta“¹⁷⁴ judecătoriile (scaunele de judecată) ale feudalilor.

mai mari, proprietarul angaja curent administratori, vechili care conduceau muncile agricole și-l reprezentau pe proprietar. În slujba proprietarului mai erau birăii domnești, cărora li se mai zicea și „juzi domeniali“, de obicei ridicați dintre iobagi și scutiți de sarcinile iobăgești pe timpul cât aveau această funcție. Ei țineau socotelile robotelor, judecau în lipsa stăpînului pe iobagi și îi supravegheau la lucru.

La sate oamenii stăpînirii și ai proprietarilor de pămînt erau primarul (birăul), judele domnesc, jurații, gornicii și crainicii *. Aceștia erau numiți dintre sătenii de către dregătorii comitatului și de către proprietari, fiind scutiți de robota și de alte prestații. Pentru ca proprietarul să nu fie păgubit, robotele primarului și ale celorlalți oameni ai conducerii satului le făceau sătenii. Funcția lor era să se îngrijească de drumuri, să aducă oamenii la recrutare, la lucru, la judecată, să țină socoteala zilelor de muncă.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, administrația și justiția feudală exercită încă o funcție : legalizează răpirile de pămînt, făcute pe scară tot mai largă de către marii proprietari. Avînd piețe de desfăcere, moșierii tind să-și mărească pămîntul alodial de care dispuneau după plac, în voie. Moșierul nu putea realiza mărirea pămîntului alodial decît în dauna pășunilor și pădurilor comunale și a pămîntului urbarial, deținut de iobagi. Marii proprietari tind, în primul rînd, să lichideze rămășițele obștilor, pășunilor comunale ale satelor. Metoda întrebuițată era separarea pășunii proprietarului de cea a satului, separare care însemna, de fapt, răpirea de către feudal a celei mai mari și mai bune părți a pășunii comunale. Pentru ca proprietarului să-i revină o mai mare parte din pășune, s-a hotărît ca jelerii să fie excluși de la folosirea pășunii comunale. O altă metodă întrebuițată mai des în Principatul Transilvaniei era aceea de a produce „dovezi“

* Jurații erau cei care luau parte la judecarea pricinilor sătenilor ; gornicii erau paznici de pădure și judecau pe sătenii care se făceau vinovați de furt de lemne, iar crainicii erau cei care trebuiau să cheme sau să aducă oamenii înaintea primarului sau a altor dregători.

că pământul respectiv fusese „alodial“, și nu „urbarial“ sau al satului.

Judecătoriile din comitate, fiind cu totul în mâinile proprietarilor, dădeau câștig de cauză nobililor, care-și măreau pământurile alodiale. Revolta de la Mihai, din iunie 1848, își are originea tot într-o astfel de răpire de pământ și în judecata nedreaptă a judecătoriilor feudale.

Nemulțumirii și frământărilor țăranilor orînduirea feudală le răspundea cu o crîncenă teroare. Bătăi, uneori pînă la schilodire, pentru toată viața * a celui bătut, erau partea celor care refuzau robota sau nu se supuneau măsurilor drastice; pe țăranii rămași pe drumuri, după ce li se luase și ultimul pecic de pământ îi așteptau închisorile sau, ceea ce era aproape același lucru, casele de muncă; iar cei care luau drumul codrilor și deveneau haiduci erau amenințați cu spînzurătorile. Ceea ce în acea epocă dispăruse în Europa — scrie Bariț — se vedea în tot cuprinsul Transilvaniei, adică furcile sau spînzurătorile ridicate în permanență în toate comunele, în mai multe (comune) și cîte o țeapă de lemn alături de spînzurătoare. Spînzurătoarea și țeapa erau simbolul potestății (puterii — *n. ns.*) aristocratice. În fiecare schematism al țării, pînă în anul 1848 — sorie mai departe Bariț — vom găsi înregistrați și pe așa-numiții „hoheri“ (din ungurescul *hóhér* = călău) ca funcționari publici. În Ardeal erau 31 de jurisdicțiuni care „se bucurau de dreptul“ de a avea hoheri... Comitatele, orașele, scaunele țineau cu cerbicie la dreptul de a avea hoheri proprii¹⁸¹. Și comitatele din vestul Transilvaniei — Caraș, Timiș, Arad, Bihor, Sătmar —, chiar și cele mici — ca Zărand, Crasna — aveau călăii lor, plătiți de multe ori mai bine decît medicul chirurg sau medicul veterinar¹⁸².

* Ca exemplu dăm, în rezumat, următoarea istorisire a preotului Simion Balint din Roșia de Munte: țăranul miner Cosma Manasie a încercat în comuna Bucium să arate căpitanului conducător al execuției militare („brahiului“) un document ce dovedea dreptatea minerilor. Fu prins, apoi fu „scos la bancă“ și patru caporalii de la husari, perindîndu-se, i-au măsurat o sută de toiage (bîte). Cosma Manasie fusese un om vînjos, cam de 28—30 de ani; în urma crîncenei bătăi a rămas schilod pe toată viața, umblînd în cirje. Și eu — scrie Balint — l-am văzut cerșind încă pe la anul 1852¹⁰⁰.

Funcția călăului, cea de a teroriza masele, era mai importantă decât cea a medicului. De fapt, mai ales în urma intervenției cancelariei de la Viena, se ajungea rar la execuții: în anii 1839—1843 au fost executați în Ardeal în medie câte 3 oameni anual* ; scopul prezenței spânzuraților și al călăilor era mai mult acela de a intimida.

Aspectul național al contradicțiilor dintre privilegiați și masele asuprite

În comitate, atât în cele din Principatul Transilvaniei**, cât și în cele din Banat, Crișana și Maramureș, lupta dintre stăpînii feudali, pe de o parte, și iobagi și jeleri, pe de altă parte, lua pe lîngă aspectul social și un aspect național, proprietarii de pămînt fiind aproape toți maghiari, iar iobagii în majoritate români.

În acest sens sînt semnificative datele lui Szilágyi Farkas despre comitatul Alba Inferioară. Dintre locuitori 83% erau români, 13% maghiari și 4% sași; două treimi dintre maghiari erau fie nobili, fie meșteșugari și funcționari, locuind în orașe, și numai o treime iobagi. În regiunea muntoasă minieră erau — continuă Szilágyi — mase compacte de români; în afară de orașelele Zlatna, Abrud, Roșia Montană și Baia de Arieș, nu locuiau în aceste părți decât cîteva sute de maghiari, și aceștia erau în mare parte funcționari și administratori ai domeniilor¹⁸⁵. Erau multe sate iobăgești maghiare și româno-maghiare, dar în ținuturi întinse găseai numai sate românești, sate stăpînite de nemeși maghiari și de administratorii lor, astfel că noțiunea de „domn“, „stăpîn“, se confunda de cele mai multe ori cu cea de „ungur“. La disprețul feudalului față de iobag — dispreț amestecat și cu groază, cu teamă, deoarece o infimă minoritate de nobili trăia în mijlocul unei mase

* În 1839 au fost executați 5 condamnați, în 1840 unul, iar în anii 1841—1843 cîte trei¹⁸³.

** Pe pămîntul comitatelor din Principatul Transilvaniei locuiau aproape 1 000 000 de români și 213 000 de maghiari¹⁸⁴, dintre care o parte în orașe. Mai locuiau pe acest teritoriu și 42 000 de sași, în covârșitoare parte iobagi. Pe pămîntul comitatelor aproape nu se găseau țărani liberi.

inense de iobagi — se adaugă disprețul față de cel care vorbește altă limbă *, aparține altei biserici, iar la dușmănia țaranului român față de asupritorul și jefuitorul său se adăuga dușmănia împotriva celui care de multe ori își bătea joc de limba și „legea“ (religia) românului și de preoții români. Administrația comitatelor nu numai că nu atenua, dar înăsprea chiar aceste relații dintre nobili și țărănimea română. Foarte adesea membrii dietei transilvănene și dregătorii se refereau la textele din „aprobate și compilate“, după care în această țară nu erau decât trei națiuni recunoscute : nobilii maghiari, privilegiații secui și sași, iar românii erau doar „tolerați“ după legile țării. Nobilii români aveau drepturi nu ca români, ci pentru că dobândiseră titlul de nobili maghiari ; poporul român din Principatul Transilvaniei era considerat ca „tolerat“. Și biserica română ortodoxă era considerată tolerată, deoarece nu făcea parte dintre cele patru religii „recepte“, adică recunoscute de stat. Religia greco-catolică, fiind unită cu Roma, era „receptă“, dar ce folos — scria Bariț — că având religia „receptă“ erai primit pe o ușă pentru ca din cauza națiunii „tolerate“ să fii dat afară pe alta ¹⁸⁷. Nu numai intelectualii români simțeau această situație înjositoare, ci și țăranilor li se amintea de mii de ori că ei, ca români, sînt numai „tolerați“ și n-au nici un drept în țara aceasta. Păstrarea legilor învechite și a mentalității feudale în Principatul Transilvaniei, dubla asuprire socială și națională, la care erau supuși românii a făcut ca revendicările lor sociale să se împletească cu cele naționale.

Dieta Principatului Transilvaniei

Dieta Principatului Transilvaniei se formase în urma uniunii celor trei „națiuni“ : nobilii din comitate, sașii de pe pămîntul crăiesc și secuii privilegiați, și nu reprezenta decât o fracțiune mică a populației. De altfel, atribuțiile dietei erau mult îngrădite : dieta dădea legi, care

* Contele Széchenyi István istorisește în însemnările sale de călătorie prin Transilvania cu ce dispreț îi vorbise aristocratul Eszterházy Dénes despre iobagii săi români ¹⁸⁸.

însă fără sancțiunea monarhului nu puteau intra în vigoare ; vota dările, dar n-avea nici un drept de control în ce privește întrebuințarea veniturilor țării ; ea nu putea să influențeze politica financiară și externă a țării și nici conducerea și folosirea armatei. Dieta exercita o foarte mică parte a drepturilor ce se numeau „constituționale“. Puterea executivă era cu totul independentă de cea legislativă, guvernul central și cancelariile răspunzând numai față de monarh.

Cu timpul, ca urmare a politicii Curții imperiale de a frînge spiritul opoziționist ce se ridica împotriva absolutismului, s-a ajuns ca dieta să aibă următoarea compoziție * : demnitari (funcționari ai guvernului, ai tablei regale judecătorești, cîrmuitorii comitatelor și districtelelor) 61, „regaliști“ (numiți de monarh mai ales din rîndurile aristocrației) 157 și numai 83 de deputați aleși (25 din comitatele și districtele nobiliare, 10 din scaunele secuiești, 16 din scaunele și districtele săsești **, 32 din orașele regale și taxale ¹⁸⁸). Numărul demnitarilor și regaliștilor fiind de peste două ori mai mare decît cel al deputaților aleși, dieta nu exprima, de fapt, nici măcar voiața celor trei „națiuni“. Cu drept cuvînt numește Bariț dieta transilvană „un adevărat monstru de corp legislativ“, în care precumpăneau demnitarii și „regaliștii“ numiți de curtea vieneză ¹⁸⁹.

Majoritatea covârșitoare a populației forma acea „miseria et contribuens plebs“ — plebea care n-avea drepturi, ci numai obligații, și deci n-avea nici un interes să apere „constituția“ privilegiaților. Românii, care formau circa 60% dintre locuitorii principatului, n-aveau nici un delegat : „În dietă — scria Bariț în 1842 — românii n-au nici un reprezentant, căci acel episcop ce se află acolo nu e trimis de către nație, ci este chemat de către monarh, sub titlul de regalist și proprietar de pămînt“ ¹⁹⁰.

Cunoscînd slăbiciunea unei „constituții“ bazate pe privilegiile celor trei „națiuni“ și pe patru biserici „re-

* Dăm aici datele asupra dietei din 1846—1847.

** În dieta din 1848 pămîntul crăiesc a fost reprezentat prin 22 de deputați, toți sași. În lista din 1846 lipseau cei din Sighișoara, Mediaș și Cincu Mare.

cepte“ *, Habsburgii nu respectau dieta, „drep-
turile dietei“, convocînd-o cînd le venea la socoteală.
Ca urmare, aproape un sfert de veac, de la 1811 pînă
la 1834, nu se ținuse dietă în Principatul Transilvaniei.

Poziția reacționară a dietei s-a manifestat din plin în
problema urbariului. Era cea mai arzătoare, cea mai
gravă problemă a Principatului Transilvaniei, mai ales pe
pămîntul comitatelor, deoarece dintre cele 1960 sate de
pe teritoriul acesta 1866, deci 95%, erau sate iobă-
gite ¹⁹². Decenii de-a rîndul rezolvarea acestei probleme
arzătoare a covîrșitoarei majorității a populației a fost
amînată. Curtea de la Viena, pentru a-și asigura partea
„ce i se cuvenea“ din veniturile țăranului, ținea la regle-
mentarea îndatoririlor urbariale ; în 1819, ea a trimis o
comisie în Principatul Transilvaniei pentru a face o con-
scriere și a fixa principiile urbariului. Nobilimea, organi-
zată în comitate, s-a împotrivit ; ea invoca argumentul că
problemele urbariale țin de competența dietei, nu a mo-
narhului. Ea a căutat să ațîțe și pe țărani împotriva con-
scrierii, sperîndu-i că în urma conscrierii vor plăti dări
și mai mari ¹⁹³. Conscrierea n-a putut fi terminată **, de-
oarece curtea imperială nu voia să ajungă la o ruptură
cu aristocrația ardeleană, și de aceea a renunțat la fixa-
rea urbariului. N-a întîrziat însă să mărească taxele plă-
tite de țărănime.

„În masele poporului — scria Bariț — străbătuse (prin
1837 — *n.ns.*) știrea despre legea urbarială din Ungaria,
prin care se ușurase foarte mult starea iobăgimii. Oame-
nii întrebau, oare cînd are să ajungă urbariul acela și
pe la noi, iară unii călătoreau pedestri la Oradea Mare,
alții la Arad, ca să-și cumpere urbariu. Mulți din oamenii
căutători de urbariu păteau foarte rău, căci erau închiși
prin curțile domnești și bătuti cumplit“ ¹⁹⁴. Și pe aristo-
cratul englez Paget l-au revoltat cuvintele unui nobil ar-
delean „liberal“ care voia să pedepsească pe țărani
care-și procuraseră urbariul din Ungaria. „Declar —

* Elementele liberale considerau cele trei națiuni și cele patru biserici
drept „cele șapte blesteme ale țării cu șapte cetăți (Siebenbürgen)“ ¹⁹¹.

** Materialul, extrem de vast, al acestei conscrieri se găsește la Arhiva
de stat din Budapesta. El n-a fost încă prelucrat decît în parte din punct
de vedere istoric.

scrie Paget — că ar fi timpul ca guvernul să intervină și să oprească o libertate (a aristocrației ardelenе — *n. n. s.*) care se manifestă numai subjugînd pe alții“¹⁹⁵.

După un sfert de veac, dieta din Principatul Transilvaniei n-a mai putut amîna dezbaterea și a luat în discuție urbariul. Baronul liberal Kemény Dénes a arătat în dietă că situația iobăgimii este de nesuportat și a susținut ideea răscumpărării sarcinilor urbariale. Împotriva propunerii răscumpărării s-au ridicat însă conservatorii și acei aristocrați și dregători înalți care căutau să se conformeze întocmai cuvîntului Curții împărătești de la Viena * ; toți aceștia formau majoritatea în dietă. Pentru a impresiona, un conte regalist amenința nemeșimea, spunînd că ea nu-și sapă numai propria-i groapă, ci și pe aceea a maghiarilor din principat dacă ascultă pe cei din partidul liberal. Am un temei prea serios — spune acest conte — pentru ca să privesc răscumpărarea totală ca pe moarte ; ...dacă Transilvania va depinde de sine însăși, peste 40—50 de ani se va preface în ceea ce fusese înainte cu nouă sute de ani, — ușor se poate reface Dacia **.

a) Majoritatea reacționară a dietei și-a impus voința : urbariul votat în noiembrie 1847 avea în vedere numai și numai interesele nobilimii proprietare. S-a hotărît stabilirea întinderii unei sesii pornindu-se de la conscrierea neterminată din 1819 ***. Dacă urbariul din 1847 s-ar fi pus în aplicare, multor țărani iobagi li s-ar fi luat o parte din pămîntul lor. Legea din 1847 a fost astfel ticluită ca răpirile de pămînt, și în special răpirile de păduri, săvîrșite în ultimele decenii să-și primească legalizarea¹⁹⁷.

b) Robota fixată de legea din 1847 era de o zi săptămînal cu vitele sau de două zile săptămînal cu bratele. Zeciunile și dăjdiile rămîneau în vigoare. În ceea ce pri-

* Acestora li se mai spunea și „aulici“.

** „Gazeta“ redă pe larg în numerele din 20—30 ianuarie 1847 discuțiile dietei ; ea reproduce mai ales argumentarea liberalilor în favoarea ușurării sarcinilor iobagilor, mergînd pînă la ideea măreață — cum o numește Bariț — a răscumpărării totale.

*** Se știa că la conscrierea din 1819 țărani declaraseră mai puțin pămînt urbarial decît aveau de fapt și că aceste conscripții se bazuu — după cum spune istoricul Acsády — pe o înșelătorie nemaipomenită¹⁹⁸.

vește jurisdicția, legea din 1847 nu aduce nici o ușurare : proprietarii din comitat alegeau 6 judecători, care hotărârau în procesele dintre proprietar și țărani.

Timp de zece luni — scria Bariț — au durat discuțiile aprinse în jurul urbariului, desi în dietă nu era nici un reprezentant al poporului, a cărui soartă urma să se hotărască. Capii opoziției, văzind că nu pot împiedica votarea acestei legi reacționare, s-au retras din dietă¹⁹⁸. Conții liberali Bethlen János, Teleki Domokos, Bethlen Sándor, Rhédei János, Gyulai Lajos, Mikes János, Bethlen Pál-junior și baronul Kemény Dénes au protestat în mod solemn împotriva legii votate, arătând că urbariul din 1847 se bate cap în cap cu principiile firești ale unei reglementări urbariale și că tocmai de aceea legea votată este păgubitoare și primejdioasă pentru nobilime și iobagi, ba chiar pentru țara întreagă ; ea va pricinui tulburare și amărăciune prin faptul că face soarta iobagilor și mai de nesuportat și, considerând cât e de legat țăranul de pământul lucrat de el, nimeni nu-și poate lua răspunderea pentru urmările dezastruoase ale ciopîrțiturilor ce se vor face în urma legii în toată țara¹⁹⁹. Protestele au fost zadarnice ; aristocrații conservatori din Ardeal, despre care baronul liberal Wesselényi scria în 1846 poetului Vörösmarty că sînt niște oameni cu inimi împietrite și cu capul de dovleac *, au votat cu însuflețire legea, care le dădea un nou prilej de jefuire a maselor **. La fel ca și Wesselényi îi descrie pe acești conservatori și românul Alexandru Buda, care, în calitate de deputat din „Partium“, a luat parte la dieta din 1847. Toate străduințele

* Textul, deosebit de sugestiv, al scrisorii lui Wesselényi din 28 decembrie sună astfel : „Prietene, nu proza, dar nici poemele tale cele mai zguduitoare, capabile să însuflească viața și unui muribund, n-ar fi în stare să convingă pe acești aristocrați ai noștri cu inima secătuită și ofilită, cu singele îngroșat piftie, cu cap de dovleac, din care, spre rușinea neamului omenesc, există, mai ales în Ardeal, cirezi întregi²⁰⁰ (traducerea în românește de profesorul Ion Chinezu).

** Bariț scria, cu drept cuvînt, că „se făcu o lege prin care feudalii erau să răpească partea cea mai mare a pământului recunoscut iobăgesc ab antiquo și să-l încorporeze la alodiaturile lor. Toți oamenii cu mintea întreagă puteau să prevadă că poporul iobăgist, *români și maghiari uniți* (subl. ns.) precum a fost în anul 1437, s-ar fi opus legii urbariale și *răscoala era să se spargă* (izbucnească — n.ns.) *fără să mai aștepte vreo revoluție europeană* (subl. ns.) : o nouă Horiadă româno-maghiară, mult mai violentă decît cea din 1784, ar fi încruntat pământul acestei țări nefericite“²⁰¹.

unei mici fracțiuni de delegați apropiați de popor — scrie Buda — au fost zadarnice, ca urmare a ignoranței și relei-voințe a majorității. Această majoritate, condusă numai de interese înguste și egoiste, a alcătuit un urbariu care rămâne pentru veacuri o pată rușinoasă pe fruntea aristocrației ardeline ²⁰².

La stăruința cancelarului principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu, care avea mare trecere la principele Metternich, legea a și fost sancționată de regele Ferdinand al V-lea (ca împărat Ferdinand I) ²⁰³. Istoricul Acsády consideră că Viena s-a folosit de lipsa de prevedere a aristocrației ardeline — care se bucura că „poporul a fost frumușel jefuit“ — pentru a săpa prin urbariul din 1847 și mai adânc prăpastia între românii din principat în covârșitoare majoritate iobagi, și clasa conducătoare maghiară. Astfel — scrie Acsády — Viena a pregătit războiul oivil din Ardeal din 1848 ²⁰⁴. Credem că istoricul maghiar merge prea departe când presupune un plan diabolic al camarilei vieneze în legătură cu urbariul din 1847; este însă neîndoielnic că această lege a avut o influență asupra atitudinii din 1848 a maselor iobage și asupra poziției intelectualilor români legați de popor. Astfel, la dezbaterea proiectului de lege de către dietă a asistat, de la galerie, și tânărul Avram Iancu, care studia la Cluj, împreună cu prietenul său Iosif Șuluț. Acesta și-a însemnat cuvintele lui Iancu drept ripostă la cuvântarea unui aristocrat retrograd: „Nu cu argumente filozofice și umanitare veți putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea“ ²⁰⁵.

La Tîrgu-Mureș, marele matematician Bolyai János urmărea dezbaterile din Cluj. De la început el nu și-a făcut iluzii în ce privește mărimumia „nobililor“ legiuitori. „Că nobilul — scria Bolyai în însemnările sale —, îndeosebi nobilul maghiar, s-ar hotărî de bună voie să renunțe la ceva din pretențiile sale drepturi și că astfel s-ar putea atinge scopul în mod pașnic — acest lucru nu poate fi nădăjduit, precum dovedesc dezbaterile dietelor“ ²⁰⁶.

Urbariul din 1847, deși n-a intrat în vigoare, a influențat totuși evenimentele din 1848. Viermele neîn-

crederii — scria Bariț — străbătuse atît de adînc în sufletele oamenilor, încît nici după proclamarea desființării iobăgiei, în 1848, poporul nu s-a liniștit și a rămas cu credința că nobilii voiesc doar să-l înșele. La începutul anului 1848 se mai auzea din partea iobagilor : să nu ne luați nici o palmă de pămînt, să nu ne jefuiți, căci nu va fi bine de voi și de noi. Acest limbaj se făcea auzit nu numai între români, ci și în rîndurile iobagilor maghiari din comitatul Clujului, din seauul Mureșului și în alte părți ²⁰⁷.

În aceeași dietă care votase monstruoasa lege de spoliere a țărănimii deputații sași au propus ca să se introducă obligația generală militară. Propunerea a fost însă respinsă, nobilimea nevoind să renunțe la „libertățile“ sale de a nu plăti dări, de a nu da recruți pentru armată ²⁰⁸ și de a putea jefui în voie țărănimea iobagă.

Absolutismul habsburgic

În condițiile antagonismului ascuțit dintre masele muncitoare și păturile privilegiate, dieta și „constituția“ transilvăneană nu constituiau piedici serioase pentru absolutismul împăraților Austriei. Prin guvernul central de la Viena acestea își exercitau puterea absolută, guvernul conducînd politica externă, finanțele monarhiei și nerăspunzînd decît în fața împăratului. Politica externă nu ținea cont de interesele Principatului Transilvaniei, iar politica financiară desconsidera interesele economiei provinciilor răsăritene. Prin vămi protecționiste se favoriza dezvoltarea industriei din țările ereditare ; în schimb, industria din Transilvania nu era ferită de concurența austriacă. Aceste vămi constituiau, totodată, o sursă importantă de venituri pentru Imperiul habsburgic.

Instituțiile Principatului Transilvaniei se transformă — cum nici nu se putea altfel sub un regim absolutist — în organe executive ale puterii centrale. La Cluj exista un organ local, guvernul, subordonat însă can-

celariei din Viena. Așa cum scrie Papiu, „cancelaria Curții era, de fapt, guvernul Transilvaniei“²⁰⁹. Tezaurariatul, cu sediul la Sibiu, avînd în atribuțiile sale problemele financiare (perceperea taxelor, vămilor, exploatarea minelor din Transilvania), depindea cu totul de camera aulică din Viena * ; banii storși de la popor erau cheltuiți, în mare parte, pentru Curtea imperială, armata, aparatul birocratic și polițienesc de la Viena. Funcționarii superiori ai cancelariei, ai guvernului și ai tezaurariatului erau numiți dintre aristocrații și nobilii mai cu vază și din patriciatul săsesc. Tot aparatul acesta era subordonat, în ultimă instanță, intereselor absolutismului habsburgic. O cenzură obtuză, care primea instrucțiunile de la Ministerul Poliției din Viena și care vedea pretutindeni agitații împotriva orînduirii țării, servea de asemenea interesele Curții și ale claselor privilegiate. Bătăile, închisorile, spînzurătorile aveau menirea să bage frică în mase, pentru ca nimeni să nu cuteze a se ridica împotriva regimului absolutist.

Sistemul autoritar domina în toată monarhia. „Cîrmuirea — scria Engels — păstra pretutindeni cu strășnicie autoritatea proprietarului funciar asupra micului țăran dependent, a fabricantului asupra muncitorului din fabrică, a meșterului breslaș asupra calfei și uceinicului, a tatălui asupra fiului, iar orice fel de nesupunere era pedepsită, ca și o încălcare a legii, cu instrumentul universal al justiției austriece : bățul“²¹⁰.

Un sprijin avea monarhia absolută și în clerul înalt, mai ales în cel catolic. Episcopiile catolice aveau domenii întinse, cu mii de iobagi ; clerul înalt era direct interesat în menținerea orînduirii feudale. El știa bine că exploatarea iobăgimii nu poate fi apărută doar prin predici, că acest sistem are nevoie de un sprijin material, de armată, de aceea susținea „puterea lumească“. Dar nici episcopii ortodocși și nici cel greco-catolic din Blaj ** nu erau mai puțin zeloși în a predica credință și supunere față de împărat.

* Organ central care administra finanțele împărăției.

** Episcopia greco-catolică din Ardeal a primit în 1737 de la monarh domeniul de la Blaj, cu șapte sate iobăgești (dintre aceste sate două erau

Baza puterii cîrmuirii era armata, relativ foarte numeroasă. În Principatul Transilvaniei staționau 8 regiamente, dintre care 5 grănicerești, cu peste 20 000 de soldați. Pînă în 1847, regimentele de linie se întregeau prin recrutarea cu funia *, precum și prin prinderea de vagabonzi și înrolarea bărbaților mai tineri din închisori. Apoi s-a încercat metoda de a angaja voluntari, dar nu se prea găseau tineri care să meargă de bună voie la armată. Soldații făceau 10 ani de serviciu militar; prin carcere și bătăi se tindea să se ajungă la o supunere oarbă a soldaților față de poruncile gradelor superioare. În 1847 se votează legea ca tinerii să fie recrutați prin tragere la sorti; în același timp, serviciul în armată se reduce la 8 ani ²¹⁴.

Toată armata din Principatul Transilvaniei era subordonată Comandamentului general din Sibiu, care avea în frunte pe generalul-comandant. Acest comandant primea ordinele de la Consiliul de război al curții (Hofkriegsrat) din Viena. Unitatea armatei se exprima prin limba de comandă germană și printr-un corp ofițeresc în mare parte german sau germanizat, crescut în spirit dinastic, în credința neclintită față de „augustul împărat” și de casa domnitoare. Această ofițerime și trupa „disciplinată” prin cele mai barbare mijloace constituiau pentru Imperiul habsburgic „pavăza ordinii”.

Curtea din Viena, speculînd interesele diferite ale celor trei „națiuni” și patru religii și folosind nemulțumirile maselor drept sperietoare împotriva păturilor privilegiate, avînd și armata în mîinile ei, exploata în voie acest principat, care avea ceva peste 2 000 000 de locuitori. Veniturile minelor Ardealului (mai ales veniturile minelor de aur) erau vărsate tot la Viena. Principatul Transilvaniei rămînea sărac, orașele se dezvoltau încet, satele, mai ales cele de pe pămîntul comitatelor, trăiau în mizerie. În anii cu recoltă mai slabă, cerșitul

maghiaro-româno și unul saso-român, scrie „Gazeta” ²¹¹). Din venit, 3 000 de fiorini erau ai episcopului și alți 3 000 se întrebuițau pentru teologia din Blaj. Episcopul ortodox din Sibiu primea anual 4 000 de fiorini, sumă care se aduna de la credincioși ²¹².

* *Asentările* (recrutările *n.ns*) — scrie Bariț — se făceau cu funia, întrebuițînd cîini de la oi și zăvozi „între lupte și omoruri” ²¹³.

devenea o adevărată calamitate *, casele de muncă, închisorile dovedindu-se neîncăpătoare.

Măsurile polițienești și de represiune armată nu puteau să rezolve însă marea problemă a lipsei de pământ a maselor și nici problema incapacității orașelor de a-i absorbi pe cei care nu găseau de lucru la sate. În zadar se aliază o mare parte din cei privilegiați cu absolutismul habsburgic, în zadar predică clerul înalt: „dați cezarului ce e al cezarului“, edificiul statului, bazat pe privilegii medievale, pe absolutismul habsburgic, pe armată și poliție, începe să se clatine.

6. CREȘTEREA FORȚELOR ANTIFEUDALE

Intărirea burgheziei

Încă în sînul societății feudale se dezvoltă forțele noi care caută să înlăture piedicile ce stăteau în calea propășirii economice, politice și culturale a societății. Clasa socială interesată în primul rînd în dărîmarea feudalismului era burghezia. „Noua populație — scria Engels — comercială și industrială intra pretutindeni în conflict cu vechile instituții feudale“ ²¹⁶.

Proprietarii de capitaluri, comercianții, manufacturierii, conducătorii caselor de economii devin conștienți de forța lor, mai ales de forța banilor lor. Funcționari înalți, cu titluri de noblețe, obișnuiți să cheltuiască mult peste veniturile lor, primesc cadouri ** de la burghezii înstăriți pentru a-și echilibra bugetul; aristocrații fac afaceri cu capitaliștii burghezi, participă la societăți pe acțiuni. Toate acestea contribuie la ridicarea conștiinței de clasă a burgheziei. „Servilismul vechi și greșos al burgheziei — scrie Bariț — începe a se subția“ ²¹⁸. Magnații care primesc „cadouri“, care cerșesc împrumuturi, care iau parte la afaceri burgheze, ai căror fii învață cot la cot cu fiii plebeilor,

* Kóvári afirmă că în Principatul Transilvaniei la un număr de 300 de locuitori (80 de familii) revenea cîte un cerșetor ²¹⁶.

** „Prin prezențe (cadouri — n.ns.) la consilierii și referenții din Viena încercau și comercianții români să obțină autorizația de a forma un consorțiu levantin“, scria Bariț ²¹⁷.

coborîndu-se în viața de rînd, orășenească, nu mai sînt semizeii din trecut. „Clasa mijlocie sau așa-numita burghezie — scrie Bariț²¹⁹ — nu mai voia să suporte o administrație destrămată, o justiție care nicidecum nu merita acest nume venerabil. Pe orășeni îi revolta și nesuferita trufie aristocratică, scutirea nobilimii de orice sarcini publice... pînă cînd — își zicea burghezia — să plătim numai noi și sătenii contribuții la stat, pînă cînd tot numai noi, aceste două clase de locuitori, să dăm recruți, transporturi (să facem căraușii — *n.ns.*) și încartiruiți pentru ostășime, iară nobilimea numai să comande și să-și bată joc de noi?” *

Mișcarea antifeudală

Cătușele feudalismului sînt resimțite de întreaga burghezie; ea se lovește mereu, la înființarea întreprinderilor, la procurarea materiilor prime, la transporturi și la desfacerea mărfurilor de prerogativele feudale, de administrația samavolnică și coruptă a comitatelor, de privilegiile învechite ale breslelor.

Purtătorii de cuvînt ai revendicărilor burgheze devin intelectualii: profesori, avocați, publiciști, literați, economiști, agronomi, ingineri, studenți. „Mii de tineri — scrie Bariț — nu numai din clasa burgheziei, ci și dintre feciorii țăranilor, apucaseră de la Iosif al II-lea încoace a trece prin gimnazii, mulți și prin academii. Ei simțeau demnitatea lor de om și cetățean, prin urmare orice privilegii și prerogative le erau nesuferite”²²⁰. E drept oare — întreabă gazeta germană din Brașov — ca un jurist distins atît prin facultățile, cît și prin cunoștințele sale, să stea în urma unui „nobil” necioplît și ignorant? ²²¹. Intelectualii români, maghiari, germani găsesc în gazete un mijloc de a lupta necontenit, de multe ori prin reproducerea unor articole apărute în țări unde presa se bucura de mai multă libertate.

* Constatările și ideile acestea, expuse în introducerea volumului ce tratează evenimentele din 1848, denotă nu numai poziția istoricului, ci și a omului politic, care era un purtător de cuvînt al burgheziei române, concentrată mai ales în Brașov.

Burghezia nu mai voia să fie exclusă de la conducerea treburilor obștești; burghezii maghiari, germani și români cer dreptul de a alege și de a fi aleși în toate funcțiile. Și în sînul municipiilor săsești, unde patriciatul cu veleități aristocratice își împărțea între membrii săi — uniți și prin legături familiale — toate funcțiile importante, începe o mișcare condusă de literați, profesori, „industriași“, interesați în dezvoltarea capitalistă, în doborîrea vechilor instituții²²².

Prin întărirea burgheziei se creează un nou raport de forțe în societate; burghezia bate la porțile privilegiilor, pretinzînd să se țină seamă de interesele ei.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, burghezia din Transilvania nu era încă destul de puternică spre a putea să ducă singură lupta pentru reforme constituționale. O cauză a slăbiciunii burgheziei era și divizarea ei pe naționalități: în Principatul Transilvaniei exista o burghezie săsească, maghiară și română, în Banat și Crișana era o burghezie germană, maghiară, română și sîrbească. Lipsa de omogenitate, conflictele cu caracter național slăbeau puterea de acțiune a burgheziei.

Mișcarea pentru reforme se sprijinea însă nu numai pe burghezie, ci pe cercuri destul de largi ale nobilimii mijlocii. Această nobilime era formată din nobili cu pămînturi mai reduse și cu iobagi mai puțini, fapt pentru care nu putea concura cu nobilimea mare, care își lucra domeniile mai intens și, în oarecare măsură, cu metode capitaliste. Nobilimea mijlocie era tot mai mult împinsă spre ocupații burgheze, pămîntul și munca iobagilor neasigurîndu-i existența. Acești nobili își dădeau seama, la fel ca și burghezia, că situația dependentă a țării față de Austria frînează dezvoltarea capitalistă. Avînd influență în dietă și în comitate, ei devin purtătorii de cuvînt ai mișcării pentru reforme²²³. Trebuie subliniat însă că nu toată nobilimea se angajează în această luptă, ci numai partea ei îmburghezită.

În Principatul Transilvaniei, conducătorul mișcării reformiste era baronul Wesselényi Miklós. O influență puternică asupra nobilimii mai ridicate din Transilvania a avut mișcarea liberală din Ungaria în

fruntea căreia se găseau contele Széchenyi István, baronul Eötvös József²²⁵ și liderul opoziției, Kossuth Lajos.

Un ecou și mai puternic a avut în rîndurile nobilimii înaintate și ale intelectualității maghiare din Transilvania acțiunea conducătorului opoziției maghiare împotriva sistemului absolutist, Kossuth Lajos. El făcea parte din acea nobilime mijlocie care n-avea proprietăți destul de mari pentru a deveni furnizoare a pieței austriece, dar era în schimb interesată în dezvoltarea pieței interne, în industrializarea țării²²⁶. O piedică de frunte în calea dezvoltării capitaliste era, în afară de orînduirea feudală, situația ei dependentă față de Austria. Pentru a învinge absolutismul habsburgic, Kossuth vrea să cîștige țărănimea; el ajunge la convingerea că raporturile urbariale trebuie desființate, propagînd încă din 1841 rîscumpărarea obligatorie a sârcinilor urbariale²²⁷. În același timp, Kossuth urmărea menținerea rolului conducător al nobilimii în treburile țării; el voia să asigure supremația maghiarilor față de celelalte popoare din Ungaria, deși acestea formau majoritatea populației. Programul lui Kossuth era limitat, îngrădit de condițiile nobiliare; el nu mergea pînă la stîrpirea din rădăcini a instituțiilor feudale²²⁸.

Ideile lui Kossuth privitoare la dezvoltarea industriei autohtone au avut răsunset și în Transilvania: industriașii sași au aderat la mișcarea pentru protejarea industriei îndigene împotriva concurenței străine. „Gazeta” anunța în 1839 că la Brașov s-a format o societate de patrioți care s-au învoit reciproc ca de aici înainte să cumpere numai postav din țară. E de dorit, scria „Gazeta”, ca această societate să cîștige membri cît de mulți²²⁹.

Presa română și germană din Principatul Transilvaniei reflectă în deceniul premergător revoluției ideile reformiste. Este de subliniat însă că nobilii liberali din Principatul Transilvaniei erau mai mult animați de spiritul opoziționist față de Viena decît de dorința de a pune capăt asupririi și jefuirii iobagilor. În dezbaterile dietei din 1847 asupra urbariului s-a dovedit slăbiciunea liberalilor; opoziția n-a produs decît discursuri

și proteste solemne. Chiar și baronii Wesselényi și Kemény au socotit că proiectul lui Kossuth cu privire la răscumpărarea obligatorie și totală a sarcinilor urbariale ar fi, pentru Transilvania, prematur. Ei argumentau împotriva eliberării totale a iobăgimii, susținând că nobilimea din acest principat este atât de săracă, încât nu mai poate aduce jertfe din veniturile ei²³⁰. Liberalii transilvăneni voiau să îmbunătățească întrucîtva situația iobagilor, dar se temeau de schimbări radicale; ei voiau să mențină constituția nemeșească, introducînd doar unele reforme cu caracter burghez. Argumentarea unor conservatori că țara aceasta va deveni românească, dacă nobilimea din Transilvania își va pierde prerogativele, iar masele de iobagi vor primi pămînt și drepturi, îi neliniștea pe mulți liberali și frîna zelul lor pentru reforme.

Susținătorii ideilor de reforme trebuiau să lupte pe plan intern împotriva aristocrației, a nobilimii conservatoare, care voia, în orice împrejurare, să mențină înțelegerea și colaborarea cu Curtea de la Viena. Monarhul respecta privilegiile feudale ale aristocrației maghiare, feodalii respectau „drepturile” dinastiei, între care și „dreptul” de exploatare economică a țării. Prețul acestui „respect reciproc” era plătit de țărănime, în special de iobăgimea română, maghiară, slavă, de burghezie și chiar de o parte a nobilimii mijlocii și mici, aceste clase și pături sociale avînd de suferit de pe urma asupririi economice și politice a țării²³¹.

Programul conservatorilor consta în menținerea, cu mici corecturi, a instituțiilor feudale; pe teren economic ei urmăreau îmbunătățirea drumurilor, pentru a putea transporta mai ușor materiile prime și alimentele produse pe moșii. Adepții fără rezerve ai Habsburgilor, așa-numiții „aulici”, formau cea mai retrogradă aripă a conservatorilor; în sprijinul feudalismului ei aduceau argumentul că ștergerea iobăgiei și a privilegiilor nobiliare ar însemna distrugerea elementului maghiar, acesta fiind în minoritate²³².

Cele mai înaintate idei ale burgheziei și nobilimii îmburghezite le exprimă pătura intelectuală, formată

din scriitori, publiciști, artiști, profesori, avocați, ingineri. Ea provenea din rîndurile nobililor mai săraci, ale burgheziei și țărănimii. În lupta lor împotriva stărilor înapoiate din Transilvania, intelectualii înaintați căutau — ca și intelectualii din Țara Românească, Moldova și Ungaria — în istoria și cultura unor țări înaintate calea spre o societate mai dreaptă, spre o viață mai demnă. Contactele cu cultura apuseană și cu cea rusească devin din ce în ce mai vii prin călătorii, studii, printr-o informație mai bună, ce se reflectă în presă, prin răspîndirea literaturii străine. Scrierile lui Rousseau, Voltaire, Hugo, Schiller, Goethe, Shakespeare, Pușkin află în prima jumătate a veacului al XIX-lea o largă răspîndire în Transilvania, ca și în Țara Românească și Moldova.

Publiciști ca Fényes și Kővári arată necesitatea industrializării ca o condiție a dezvoltării economice și culturale. O țară care este numai agrară rămîne totdeauna săracă, slabă și dependentă, scria Fényes în 1847²³³, iar Kővári spunea că Transilvania, prin apele și pădurile sale, prin bogățiile minerale, prin populația sa vînjoasă și muncitoare, este sortită să fie o țară industrială²³⁴. Aceste idei se răspîndesc și în rîndul intelectualității române; între abonații cărții de bază a lui Fényes „Descrierea Ungariei“ îi găsim și pe protopopul Nicolaie Vulcan din Bihor, pe avocatul Ioan Dragoș, care era și colector de abonamente în Bihor²³⁵. Bariț reproduce deseori datele lui Kővári, iar despre lucrarea contelui Széchenyi „Hitel“ (Credit) scria: „Această carte e cetită, judecată și prețuită de toți bunii patrioți, ori de ce nație să fie“²³⁶. Și ideile înaintate ale unor autori germani, francezi sînt larg popularizate în foile române și germane din Brașov, precum și în cele maghiare din Cluj. „Gazeta“ reproduce cuvintele baronului Eötvös: „Mare e veacul în care trăim... Mărirea lui stă în aceea că este iubitor de omenime“²³⁷.

Literatura progresistă se caracterizează printr-o critică aspră a societății vechi, a claselor și păturilor care trăiau din munca poporului asuprit; în ea apar tendințe de a înscăuna o nouă orînduire, bazată pe principiile

libertății, egalității și frăției. Reprezentanții proeminenți ai intelectualității progresiste române din Transilvania sînt George Bariț, Simion Bărnuț, Andrei Mușanu, Timotei Cipariu, Eftimie Murgu, Dimitrie Stoichescu. Ideile lor se răspîndesc în școlile și în presa română. Între cei mai de seamă intelectuali maghiari amintim pe Bolyai János, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Szentiványi Mihály, Kővári László. În cursurile predate de unii dintre ei gîndirea materialistă cîștigă teren; alții foloseau presa pentru a populariza ideile de reforme. Și în publicistica săsească, mai ales în cea din Brașov, își croiesc drum tendințe antif feudale, critice la adresa instituțiilor breslelor; se propaga o participare mai largă la conducerea treburilor obștești. Reprezentanții de frunte ai gîndirii progresiste săsești sînt profesorul Stephan Ludwig Roth, publiciștii Josef Marlin, Anton Kurz și Maximilian Moltke.

Începînd din deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea, pătrunde în Transilvania și literatura socialismului utopic. Încă din 1832 apare un amplu studiu despre saint-simonism; autorul expune viața și ideile socialistului utopic Saint-Simon și Enfantin²³⁸. Saint-Simon — se arată în studiu — pornește de la constatarea că trecutul este caracterizat prin exploatarea omului de către om; în consecință, vindecarea bolilor societății nu poate veni decît din nimicirea proprietății private prin anularea dreptului de moștenire. După călătoriile sale în Franța, Anglia și Statele Unite ale Americii, renumitul gînditor Bölöni Farkas Sándor (1795—1842) descrie pe larg atît ideile, cît și activitatea saint-simoniștilor din Franța, a oweniștilor din Anglia și a unor colectivități utopice Economy și New Harmony (S.U.A.). Aceste colectivități — arăta el — practică „comunismul“, avînd la baza organizației lor sociale principiul egalității depline și al comunității de avere²³⁹. Este de notat că această carte a lui Bölöni Farkas, interzisă de autorități, era citită în secret de profesorii și studenții din Blaj²⁴⁰.

Un entuziast adept ardelean al socialismului utopic a fost Gyulay Lajos, care plănuia traducerea și editarea

operelor lui Fourier și se pregătea să întemieceze primul falanster din Transilvania.

Ideile socialismului utopic au pătruns în rîndurile intelectualității române din Transilvania și prin contactele cu literatura din Țara Românească. În 1834, Teodor Diamant încerca să popularizeze în „Curierul românesc” ideile lui Fourier. Diamant a mers mai departe decît Gyulay, întemeind în 1835 la Scăieni (lîngă Ploiești) un falanster, care a fost însă în curînd desființat de autorități.

Cel mai de seamă și mai hotărît luptător din Ungaria împotriva vechii societăți a fost, în anii premergători revoluției, genialul poet Petőfi Sándor (1823-1849). Părinții lui n-au avut o poziție asigurată în cadrele societății feudale. El însuși a dus de tînar o viață plină de lipsuri, ca soldat, artist, scriitor. Revoluționarismul lui — arată Kun Béla — își are rădăcinile adînci în originea și situația sa socială; o origine și o poziție socială care nu era nici domnească, nici iobăgească, nici burgheză, nici muncitorească și care mai bine se poate defini ca aparținînd de Vorproletariat (preproletariat), potrivit expresiei lui Engels²⁴¹. Petőfi și-a dobîndit o cultură vastă; lectura lui preferată o formau cărțile despre revoluția franceză și scrierile utopiștilor francezi. A admirat și a studiat creațiile literare ale poporului; versurile lui au la bază de cele mai multe ori motive populare. Petőfi considera că poporul trebuie să domnească în literatură, pentru a ajunge apoi să domnească și în politică²⁴².

Petőfi a călătorit și în Transilvania și a fost zguduit de ceea ce a văzut la minele de lîngă Baia Mare, de nedreptatea pe care o sufereau minerii. „Poate nu există — scria Petőfi în 25 mai 1847 — o viață mai mizeră decît cea a minerilor. Ca niște cîrțițe scormonesc pămîntul, departe de lumina soarelui, departe de frumusețile naturii, pînă la moarte și pentru ce oare? Ca soțiile și copiii lor să-și ducă cu chiu cu vai viața și ca să huzurească aceia care nu li-s nici soție, nici copii”²⁴³.

În aceeași perioadă activează și Táncsics Mihály (1799—1884), publicist maghiar de origine iobagă.

În preajma revoluției Táncsics scria : „Noi țărani
putem să trăim fără grofi și nemeși, dar aceștia nu pot
trăi fără noi“. Pământul — spunea mai departe Tán-
csics — trebuie să fie al acelor care-l lucrează. Tán-
csics a fost arestat ; abia revoluția din martie 1848 l-a
eliberat din închisoare.

Petőfi, Táncsics erau urmați și de alți intelectuali,
de aceeași condiție socială. Bariț avea să scrie, patru
decenii după revoluția din 1848 — atunci când el
însuși se îndepărtase mult de ideile pașoptiste —
vizînd stările din Ungaria și Transilvania : „Pînă la
1848 cărturarii proletari dădeau un contingent foarte
considerabil pentru o conspirație revoluționară“²⁴⁴.
Ceea ce au pregătit intelectualii revoluționari nu a
fost însă o conspirație, ci ridicarea poporului ; intelec-
tualii aceștia aveau legături cu preproletariatul : calfe,
muncitori zileri veniți de la țară.

În Transilvania, teroarea autorităților era îndreptată
mai ales împotriva mișcării sociale și naționale româ-
nești. Deoarece românii formau marea majoritate a
iobăgimii, cenzura nu îngăduia presei românești să se
ocupe de această problemă ; cu greu erau strecurate
unele informații în gazetele românești reproducînd
știri dietale, articole din gazetele maghiare din
Cluj și Pesta. Slăbiciunea mișcării reformatoare ma-
ghiare din Principatul Transilvaniei, rezervele pe care
unii dintre conducătorii acestei mișcări le aveau în
ceea ce privește acordarea de drepturi mai largi mase-
lor românești au făcut ca această mișcare să nu aibă
între intelectualii români din principat același răsunset
pe care l-a avut mișcarea reformatoare din Ungaria asu-
pra intelectualilor români din Banat, Crișana și Mara-
mureș.

Deșteptarea națională a popoarelor din partea de est a monarhiei habsburgice

O dată cu dezvoltarea capitalismului, intensificarea
comerțului, creșterea populației orașelor și prin inter-
mediul școlilor, presei, literaturii, relațiile dintre mem-
brii aceluiași popor devin mai strînse. Se resimte, după

somnolența feudală, un puls mai viu ; multe orașe, sate ies din izolarea lor și pături tot mai largi încep să înțeleagă însemnătatea limbii. „Limba — scrie Lenin — este cel mai important mijloc de comunicare între oameni ; o limbă comună și dezvoltarea ei nestinjenită constituie una dintre condițiile cele mai importante pentru existența unui comerț cu adevărat liber și pe scară largă, corespunzător capitalismului contemporan, pentru o liberă și largă grupare a populației în diferite clase și în sfârșit, pentru asigurarea unei strînse legături între piață și orice întreprinzător mare sau mic, vânzător și cumpărător”²⁴⁵. Se formează asociații pentru cultivarea limbii, se depun eforturi pentru crearea limbilor literare unitare, folosite de întreaga națiune. Conștiința comunității de limbă deșteaptă și întărește conștiința națională. Propagatorii ideii naționale văd în păstrarea limbii garanția principală a naționalității. Profesori, literați poartă un interes deosebit pentru înfrumusețarea, perfecționarea limbii naționale. Se dezvoltă culturile naționale ; se vorbește de renașterea popoarelor slave, de o renaștere română, maghiară.

În deceniile premergătoare revoluției din 1848, mișcările naționale din Imperiul habsburgic au luat o deosebită amploare, zguduind din temelii acest imperiu locuit de un conglomerat de popoare. Austria — scria istoricul austriac Hantsch — își avea structura dintr-o epocă în care exista doar un sentiment național vag, nu însă o gândire rațională națională ; ideea națională nu acționa încă ca o forță sociologică²⁴⁶. Popoarele asuprite din monarhie își puneau în mod logic problema dezvoltării libere a limbii și culturii naționale, iar cele mai înaintate puneau și problema independenței naționale. Intelectualitatea, cea mai activă pătură a burgheziei, propagă concepția organicistă asupra națiunii, potrivit căreia fiecare națiune, la fel ca toate ființele vii din natură, are nevoie de libertate pentru a se dezvolta în toate direcțiile²⁴⁷.

Dintre mișcările naționale din părțile de est ale monarhiei vom trata pe scurt pe cea maghiară, germană și slavă, pentru a dezvolta apoi pe larg, într-un para-

graf separat, mișcarea națională română din ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea și prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Mișcarea națională maghiară se manifestă la început prin preocuparea unor cercuri largi de a cultiva limba maternă. Încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea (în 1793) se constituie „Societatea pentru dezvoltarea limbii maghiare din Transilvania“, sub conducerea lui Aranka. În deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea tineri studenți formează societăți pentru cultivarea limbii și literaturii maghiare, editând și reviste scrise cu mâna, ca, de exemplu, cea din Cluj, intitulată „Remény“ (Speranța) (între 1839—1841). Preocuparea propagatorilor ideilor naționale se îndreaptă spre popor, spre creațiile literare populare; astfel revista amintită publică poezii populare; este epoca în care Kriza János își începe rodnică activitate de folclorist, adunând mai ales balade secuiești.

În aceleași decenii din preajma revoluției în școlile catolice, reformate, unitariene din Principatul Transilvaniei începe să se înlocuiască limba latină cu cea maghiară; liceele, seminariile, colegiile, gimnaziile acestor biserici devin pepiniere ale culturii maghiare, iar profesorii și studenții școlilor — propagatorii ideii naționale maghiare. Se găsesc proprietari maghiari care înființează școli populare și grădini (grădinițe) de copii; astfel baronul Wesselényi plătea salariul a 5 învățători și doi profesori, angajați în școlile de pe domeniul său din jurul Jiboului²⁴⁸.

În 1821 se construiește la Cluj primul teatru. Trupe teatrale maghiare dau reprezentații și la Brașov, la București, unele în limba română. Într-o trupă maghiară joacă actorul Vasile Maniu, care în 1848 ia parte la revoluția din Țara Românească.

Presă maghiară din Transilvania își are începuturile în 1790, când la Cluj a apărut gazeta „Erdélyi Magyar Hírvivő“ (Curierul maghiar ardelean); peste un an, gazeta și-a încetat apariția. În anii 1828—1840 se editează, tot la Cluj, gazeta „Erdélyi Híradó“ (Vestitorul ardelean), cu suplimentul „Nemzeti Társalkodó“ (Cazi-

noul național). Sub redacția eruditului Brassai Sámuel apare, de asemenea la Cluj, în anii 1834—1848 gazeta „Vasárnapi Újság” (Gazeta de duminică).

Cultura maghiară luase, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, un remarcabil avânt. Cu drept cuvânt scria istoricul N. Iorga : „Cultura aceasta era combativă, revoluționară, cuprinsă de nebiruita patimă de a schimba lucrurile și, pe de altă parte, de o încredere absolută în rezultatele acestor eforturi”²⁴⁹.

Mișcarea pentru dezvoltarea culturii naționale maghiare se împletea strâns cu lupta dusă pe teren politic pentru impunerea limbii maghiare în viața de stat. Nobilimea, în primul rând cea cu ocupații intelectuale, pretindea să se înlocuiască limba latină medievală în administrație, justiție și școli cu limba maghiară. Cu toată opoziția Vienei și a unor cercuri aristocratice ungare, lupta păturii intelectuale maghiare a dat rezultate ; începînd cu anul 1836 legile se publică în limba maghiară, iar în 1844 limba școlilor și a întregii administrații, inclusiv a celei bisericești, devine cea maghiară.

Sub influența ideii naționale, publiciștii maghiari din prima jumătate a veacului trecut vorbesc de trei națiuni recunoscute în Transilvania : maghiarii, secuii și sașii²⁵⁰. Realitatea era că marea parte a maghiarilor din Principatul Transilvaniei o constituiau iobagii și jelerii, care, după legile țării, nu făceau parte din „națiunea maghiară” (aceasta cuprindea numai pe nobili, iar între aceștia erau și români, nu numai maghiari). Și o mare parte dintre secui împărțeau soarta iobagilor. Terminologia lui Kővári și a altor publiciști și politicieni maghiari denotă tendința de a lărgi conținutul noțiunii de „națiune maghiară” pentru a cuprinde în „națiune” pe toți aceia care vorbesc ungurește, fără a ține seama dacă sînt nobili, orășeni sau iobagi. Statul național, spre care aspirau burghezia și nobilimea liberală, nu se putea sprijini numai pe nobilime, aceasta cuprinzînd numai o mică parte a populației țării. Realitatea aceasta o vedeau clar unii intelectuali, promotori ai mișcării naționale maghiare ; nu o vedeau însă marii proprietari. Nu sînt consemnate cazuri în care pro-

prietarii maghiari din Transilvania să fi eliberat pe iobagii lor maghiari pentru ca aceștia să poată face primul pas spre a deveni cetățeni liberi ai țării. Intereșele de clasă erau mai puternice decît dorința de a vedea mai numeroasă „națiunea maghiară“.

Faptul că în perioada întăririi conștiinței naționale se vorbește de pămînt maghiar, secuiesc și sășesc într-o țară în care majoritatea absolută o formează românii, a accentuat antagonismul român-maghiar și român-sășesc *. Substituirea noțiunii medievale de „națiune“ (în sensul de comunitate de privilegiați) înțelesului modern al aceleiași noțiuni (în sensul de oameni care vorbesc aceeași limbă, au aceeași cultură națională, locuiesc pe același teritoriu și au o viață economică comună) a dus la accentuarea contradicțiilor naționale româno-maghiare și româno-săsești.

La unele popoare slave din părțile de est ale monarhiei, ca de pildă la croați, sîrbi, se formează o burghezie comercială în mică parte și industrială și o mică burghezie formată din intelectuali, meșteșugari, mici comercianți; la slovaci este mai mult o mică burghezie provenită din intelectuali și meșteșugari. Burgheziile acestea nu sînt încă atît de dezvoltate — cu excepția celei croate — încît să ducă o politică conștientă pentru formarea unor piețe naționale separate. Revendicările lor sînt cerințele clasei burgheze: egalitatea în drepturi și datorii, admiterea în serviciile obștești. Purtătorii de cuvînt ai burgheziilor naționalităților sînt intelectualii; profesori, învățători, medici, avocați și preoți proveniți dintre fiii de burghezi și de țărani. Ei sînt și cei mai interesați în acordarea egalei îndreptățiri — doar pentru mulți intelectuali admiterea ca funcționari era o chestiune de existență. Cei mai ridicați își îndreaptă privirile spre masele asuprite ale conaționalilor, care gem sub jugul iobăgiei; sînt hotărîți să lupte pentru poporul lor asuprit, își dau seama că, pentru a avea șanse în luptă, este nevoie de oameni conștienți, ridicați. Străduința lor se îndreaptă mai ales spre înfiin-

* Și presa sășească înlocuia cu predilecție termenul vechi de pămînt crăiesc (fundus regius) cu expresia de pămînt sășesc.

țarea de școli ; aceste școli nu pot fi decît școli naționale, căci poporul nu poate să-și însușească cunoștințele necesare decît în limba maternă. E nevoie de o limbă literară, de gramatică, de ortografie unitară. Dintre promotorii mișcării naționale unii sînt, la fel ca și oamenii din epoca Renașterii, în același timp lingviști, literați, istorici, pedagogi, oameni politici. Patriotul slovac Ljudovit Štur, românul George Bariț, croatul dr. Ljudevit Gaj sînt și ziarîști : ei își slujesc prin toate mijloacele, cu toate forțele poporul.

Este neîndoios că mișcarea națională a naționalităților a reprezentat o forță progresistă în dezvoltarea istorică ; lupta lor pentru o limbă unitară, pentru școli naționale, pentru diferite instituții de cultură, pentru presă era în strînsă legătură cu emanciparea poporului, cu trezirea lui la conștiința națională. Sîrbii din Ungaria înființează societăți de lectură, o societate a studenților, au și presă ; intelectualii slovaci năzuiesc să creeze o limbă literară, răspîndesc foi scrise cu mîna, luptă pentru păstrarea caracterului național al bisericii lor protestante. Poporul slovac, fiind un popor sărac și asuprit, caută sprijin în ideea mării comunități slave.

Și mișcarea națională a sașilor se întărește mult în deceniile premergătoare revoluției. Această mișcare avea o bază largă în institutele de învățămînt ale sașilor : cei 200 000 de sași aveau 5 gimnazii, un număr mare de școli sătești ; în 1844 se înființează și o Academie de drept, cu limba de predare germană, la Sibiu. În academia germană se înscriu și studenți români. În 1841 se întemeiază, tot la Sibiu, societatea „Verein für siebenbürgische Landeskunde“ (Societatea pentru cunoașterea Ardealului). Interesul pentru popor se manifestă și în culegerea de poezii populare săsești ; în 1840 apare o colecție în ediția lui Joh. C. Schuller. Și în cultura teatrală sașii sînt avansați ; încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea exista un teatru german la Sibiu, unde era concentrată înalta birocrație, patriciatul și unde erau și institutele culturale germane mai importante.

Începînd din 1792 apare la Sibiu gazeta patriciatului săsesc, „Der Siebenbürger Bote“ (Solul ardelean)

(1792—1862). Și cele două suplimente ale gazetei, „Transylvania“ și „Bürgerblatt“ (Foaia cetățeanului), aveau o orientare conservatoare, austriacă. La Brașov, tipograful Johann Gött, imigrat din Frankfurt am Main, edita gazeta „Siebenbürger Wochenblatt“ (Săptămînalul ardelean), cu suplimentul „Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde“ (Foi pentru minte, inimă și cunoașterea patriei). În aceeași editură apare, începînd din 1840, gazeta „Satellit“, redactată de publicistul progresist originar din Viena Anton Kurz²⁵¹. Colaboratorii presei din Brașov, literați, profesori, industriași, pretindeau desființarea breslelor, înlăturarea piedicilor feudale din drumul dezvoltării industriei și comerțului, participarea unor cercuri largi la administrația orașelor. Presa din Brașov se bucura de o largă răspîndire; astfel, în 1842, „Siebenbürger Wochenblatt“ avea circa o mie de abonați²⁵².

Mișcarea națională română

Burghezia română, angajată într-o luptă grea pentru dobîndirea liberei concurențe economice, întîmpina și pe teren național împotrivirea claselor privilegiate din Transilvania, a aristocrației, a nobilimii maghiare, a patriciatului săsesc, care dețineau toate posturile importante din administrația statului, comitatelor, orașelor. În cele mai multe orașe primăriile (magistratele) nu dădeau voie decît rareori românilor să se așeze în oraș; astfel în Brașov, în orașul propriu-zis erau numai 600 de locuitori români (față de 4 500 de sași), în timp ce în suburbii locuiau 8 500 de români²⁵³. Din cele 49 de bresle din Brașov românii aveau acces numai în trei.

Purtătorii de cuvînt ai mișcării naționale nu sînt însă comercianții și manufacturierii români, ci cei ce formează, după o expresie de atunci, „inteligenta“ națiunii: profesori, avocați, publiciști, medici, cîțiva funcționari români pătrunși cu greu în administrație și justiție. De aceeași intelectualitate țîn, uneori ca intermediari între cîrturari și popor, modeștii preoți și dascăli de la sate.

Asupra numărului celor care constituiau pătura intelectuală nu avem decât date aproximative. Bariț susține că „numărul românilor știutori de carte mai multă, mai puțină în aceste două țări (este vorba de Principatul Transilvaniei și de Ungaria — *n. ns.*) trecea în preajma anului 1848 peste 10 000 ²⁵⁴. În acest număr Bariț include cei 4 250 de preoți (2 550 din Ardeal și 1 700 din Banat și Crișana) și peste 1 000 de învățători (300 din Ardeal și 700 din Banat și Crișana). Preoții și dascălii formează masa „intelenței” române din această perioadă; la inteligența din cleruri — scrie tot acolo Bariț — mai adăugăm pe cea din regimentele de graniță, funcționari români de la vămi, carantine, montanistică... Mai cugetăm — scrie el mai departe — la clasa comercianților din Brașov, Sibiu și din alte orașe, la mulți economi din săsime știutori de carte, la mulți proprietari de mine, precum și la studenții de prin colegii și licee, la cei trimiși în străinătate. La fel, există o inteligență română ecleziastică, seculară (laică — *n. ns.*) și militară, la populația cel puțin tot așa de numeroasă românească din Ungaria, ca și în Ardeal.

Datele acestea se referă însă mai mult la „știutori de carte”, oameni care știu să scrie și să citească, nu la intelectuali cu școli mai înalte. Cifra românilor care terminaseră — în afară de școli normale (preparandii) și seminarii teologice — alte școli superioare nu atingea decât oțeva sute *.

* În octombrie 1849, românii din Principatul Transilvaniei au înaintat la cererea („provocarea”) ministerului din Viena o listă a intelectualilor români cu școli mai înalte, care ar putea fi angajați în serviciile de stat, unii chiar în ministere; lista aceasta cuprinde peste 300 de nume. Ea enumeră 30 de avocați, 10 canceliști, 10 medici, 10 profesori, 4 publiciști, cca. 10 funcționari, în mare parte intrați în funcții în cursul revoluției sau imediat după revoluție, și peste 100 de absolvenți în filozofie și drept, fără a le indica ocupația ²⁵⁵. Lista nu poate fi considerată completă; ea nu cuprinde decât cca. 25 de persoane din Banat, Crișana, Maramureș; motivul era probabil faptul că mulți intelectuali români din părțile ungurene s-au „compromis” ca „rebeli” în 1848, și deci n-au mai fost trecuți pe această listă. Merită atenție și lista abonaților „Gazetei de Transilvania” din 1842; ea cuprinde 148 de abonați din Principatul Transilvaniei și 73 din Banat și Crișana. Majoritatea abonaților din Transilvania o formează preoții (77) și comercianții (54); urmează apoi funcționari (13), profesori (12), studenți (5), avocați (4), medici (3), meșteșugari (3), ofițeri (2), 2 juri domeniali (unul este Ioan Iancu din Zlatna), un econom. Între abonați sînt 7 sași și maghiari (dregători înalți și profesori), o cafenea (la Arad) și o „societate cetitoare” (de lectură) din Lipova. Mulți abonați vor să rămînă nenunniți, alții nu și-au indicat ocupația.



*Copii din Orșova,
venind de la școală — 1848.*

În împrejurările vitrege în care trăiau românii din Transilvania, cu greu s-a ridicat și pătura aceasta subțire de români cu învățatură, din care o mică parte aveau și școli superioare. Numărul preoților era excesiv de mare, dar acest cler numeros era sărac și, în cea mai mare parte, pe o treaptă culturală foarte joasă. În secolul al XIX-lea, ca urmare a înființării seminariilor teologice ortodoxe din Arad și Sibiu și a dezvoltării mai ales a școlilor episcopiei greco-catolice din Blaj, — crește numărul preoților cu o cultură întrucâtva corespunzătoare timpului. Acești preoți arată interes pentru cauzele obștești, mai ales pentru cele naționale.

Pentru a ne forma o idee asupra gradului de cultură al poporului român, vom cita câteva date asupra învățămîntului din Transilvania.

Învățămîntul elementar la români își are începuturile în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea comerțului și meșteșugurilor cerea meșteșugari și comercianți cu carte, iar administrația — tot mai mulți funcționari. În timpul domniei împăratului Iosif al II-lea (1780—1790), marele cărturar român Gheorghe Șincai organizase 300 de școli populare române; în preajma anului 1848, în părțile dinspre Ungaria ale Transilvaniei (Banat, Crișana, Maramureș)

erau cca. 700 de școli primare românești. Mult mai puține școli aveau românii din Principatul Transilvaniei. Aici — scrie Kóvári²⁵⁷ — poți să cutreieri și 10 sate în șir pe pământul locuit de români fără să dai de o singură școală. În 1843, în Ardeal erau 1 640 de școli primare, dintre care numai 286 ortodoxe, deci românești *. Românii greco-catolici n-aveau nici 80 de școli primare, cele mai multe dintre acestea erau pe teritoriul celor două regimente grănicerești²⁵⁸. Învățământul primar era cu totul neglijat la românii din Principatul Transilvaniei, neexistând decît o singură școală normală de învățători la Blaj, așa cum exista una la Arad pentru părțile dinspre Ungaria. În deceniul premergător anului 1848 se ivește un nou obstacol; comitatele pretindeau ca învățătorii români de la școlile nou înființate să fie supuși controlului lor, în loc să depindă de episcopi. „Sărac dăscălit — scria Bariț — care va să zică dacă dascălii nu s-ar purta după plac, să fie ciomăgiți de către oficialituri“ (dregătorii comitatului)²⁵⁹. Dispoziția aceasta era neîndoios în legătură cu tendințele tot mai accentuate ale nobilimii de a maghiariza prin școli pe slavi și români. În timp ce la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea se mai găseau unii dregători maghiari care, sub influența ideilor luministe, doreau o oarecare ridicare culturală a românilor, în al patrulea și al cincilea deceniu ale secolului al XIX-lea devine dominantă tendința de a maghiariza, după posibilitate, și țărănimea română prin școli și grădini (grădinițe — *n. ns.*) de copii. La îndeplinirea acestor planuri nu s-a ajuns, deoarece lipseau fondurile, nemaivorbind de faptul că nu erau destule școli nici pentru copiii iobagilor maghiari; totuși, tendințele de maghiarizare au constituit o piedică în dezvoltarea învățământului român și înainte de 1848.

Școlile superioare celor elementare se împărțeau în trei categorii: seminarii teologice pentru formarea de

* Cele mai multe școli, 182, erau pe „pământul crăiesc“: cei 200 000 de români care locuiau pe acest pământ aveau aproape 200 de școli, pe cînd cei aproape un milion de români de pe pământul comitatelor și de pe cel secuiesc — n-aveau decît 100 de școli.

preoți, școli normale, care pregăteau învățători, și gimnazii. Se remarcă școala normală de la Arad, înființată în 1812, unde au profesat o serie de dascăli români, ca, de pildă, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici Loga, Alexandru Gavra, Vichentie Babeș și alții²⁶⁰. Corpul profesoral al acestei școli a luptat din răspuțeri pentru dezvoltarea culturală a unor cercuri largi, pentru trezirea conștiinței maselor. Profesorii și alți intelectuali din Crișana și Banat, ca Moise Nicoară, Dimitrie Stoichescu luptau pentru separarea bisericii române de cea sîrbească, pentru un sistem școlar propriu, pentru crearea unor instituții care să sprijine acțiunile culturale române.

În Beiuș era un gimnaziu greco-catolic, înființat în 1829. Avea 6 clase, cu 6 profesori²⁶¹. Seminarul teologic erau la Arad, Sibiu și Blaj; seminarul teologic sîrbesc din Vîrșeț avea și o secție românească.

Rolul de frunte în creșterea generației de intelectuali români din Ardeal l-au avut, în preajma anului 1848, școlile din Blaj. După terminarea gimnaziului cu cinci clase, elevii făceau un curs filozofic de doi ani și numai după absolvirea acestui curs „alumnii” se înscriau la teologie. Gimnaziul din Blaj îl frecventau aproape 200 de elevi*, iar circa 100 de studenți urmau cursurile celor două facultăți de filozofie și teologie ale liceului din Blaj; numărul profesorilor din Blaj se ridica la 18²⁶⁴. Blajul — scrie „Gazeta” în 1841²⁶⁵ — face înaintări tot atît de line pe cît curg de lin cele două rîuri între care se află așezat, însă pașii lui sînt siguri. Cu 9 ani înainte Blajul avea numai un profesor de filozofie, de atunci încoace el

* Un indiciu asupra condiției sociale a celor care-și trimiteau copiii la școli ni-l dau matricolele școlilor de la Blaj, din care cităm, după lucrarea lui D. Hossu²⁶², cîteva date. În 1847—1848, cele 5 clase ale gimnaziului erau urmate de 162 de elevi; dintre aceștia, 80 erau fii de preoți, 13 de învățători și cantori, 10 de ostași, 2 de funcționari, 1 fiu de nobil, 1 fiu de meseriaș, 35 de țărani (coloni, libertini și taxaliști), iar 20 de elevi erau orfani. La cursul de filozofie de doi ani în anul 1836—1837 erau înscriși 50 de studenți; dintre aceștia 18 erau fii de preoți, 5 de învățători și cantori, 4 de nobili, 2 de funcționari, 1 de ostaș, 1 de meseriaș, 11 de țărani, iar 10 studenți erau orfani. Este surprinzător numărul relativ mare de fii de țărani — era doar încă în vigoare legea că iobagii numai cu învoierea feudalului își puteau da copiii la școală²⁶³. Dintre fiii de țărani deveniți conducători în 1848 amintim pe următorii: Avram Iancu, frații Iacob și Andrei Mureșanu, Timotei Cipariu, Ion Axente (Sever), Treboniu Laurian, Nicolaie Solomon, Alex. Bătrîneanu.

are pentru științele filozofice, matematice, istorice și fizice 4 profesori; de curînd, filozofia se dă (se predă *n. ns.*) nu latinește, ci românește *. La școlile din Blaj activau ca profesori cei mai de seamă cărturari ardeleni: Timotei Cipariu, George Bariț, Simion Bărnuț (ale cărui cursuri despre „dreptul naturii“ răscoleau tineretul²⁶⁷ și care le întipărea studenților ideea că „fără naționalitate nu există libertate“²⁶⁸), Aron Pumnul, Ioan Rusu (autorul cărții „Icoana pămîntului“) și alții.

Școlile românești mai înalte nu formau însă decît preoți și profesori. Lipsea o academie de drept, cum aveau maghiarii și sașii; mulți intelectuali români visau, ca și Avram Iancu, să înființeze o astfel de instituție. Cu atît mai mult lipsea o universitate completă, o facultate de medicină, o școală superioară tehnică română. Astfel, mulți tineri români, mai ales aceia care studiau dreptul, se înscriau la școli maghiare, cîțiva la școli germane, la Academia de drept din Sibiu și la Universitatea din Viena **. La liceul din Cluj se predă un curs de filozofie și drept; între studenți erau mulți români — amintim dintre ei pe cei care au avut un rol în mișcările naționale române: Avram Iancu, George Bariț, Papiu-Ilarian, Constantin Roman, Ioan Suciu, Iosif Șuluț, Iacob Bologa, Nicolaie Popea, C. Secăreanu, C.G. Ioan, frații Buteanu. Spiritul național care domnea între studenții români este învederat și de faptul că unii dintre aceștia, veniți din Cluj în 1831 la seminarul din Blaj, au organizat primele reprezentații de teatru, care au continuat vreo cinci ani. În anii 1845—1846 studenții români din Cluj au înființat societatea de lectură „Aurora“. Au publicat și o foaie literară, „Aurora“, sau „Zorile“,

* Venind la Blaj în 1834, Bărnuț începe să predea filozofia în românește. „Am socotit — scrie el lui Bariț — să scap pe încet filozofia din jugul și robia limbii latinești, în care gemînd și înădușită fiind astăzi, tare puțin a luminat mințile auzitorilor români“²⁶⁹.

** Unii tineri români beneficiau de bursele din fundația fostului medic cu studii la Viena dr. Simion Ramontzai, care și-a testat în 1843 toată averea sa cîștigată în Moldova (54 000 de fiorini, deci aproape atît cît a dat contele Széchenyi pentru înființarea Academiei de Științe Maghiare) pentru creșterea tinerimii române în toate ramurile științelor. Tinerii care studiau în patrie primeau anual 60—80 de fiorini, iar cei care studiau în afara țării 300 de fiorini²⁶⁹.

scoasă în manuscris sub redacția lui Papiu-Ilarian și a lui Nicolae Popea. Societatea avea și o bibliotecă; cartea cea mai citită era istoria lui Petru Maior²⁷⁰. În 1847, 53 de tineri români din Cluj cer printr-o scrisoare să li se trimită regulat foile române ce apar la Brașov²⁷¹. Și la liceele din Alba Iulia, Sibiu și Tîrgu-Mureș studiau destul de mulți studenți români; amintim dintre aceștia doi studenți din Tîrgu-Mureș: pe Isaia Moldovan și Ioan Oros.

În părțile ungurene, în afară de gimnaziul din Beiuș, școala normală și seminarul teologic din Arad, nu erau școli medii și superioare române: olericii greco-catolici studiau la Viena, Pesta, Oradea, Nagyszombat (Sîmbăta Mare), Ungvár (Uzhorod), deci numai la școli străine. Tinerii români își fac studiile de filozofie și drept la Oradea, Szeged (Seghedin) și mai ales la Universitatea din Pesta, unde studiază în acele timpuri aproape 40 de studenți români, între care și Eftimie Murgu, Andrei Mocioni, Paul Vasici²⁷². Între anii 1830—1845 — scrie Bariț — se aflau în liceul din Oluj, la Facultatea filozofică și juridică, în Oradea la Academia juridică, iară alții în Pesta, dintr-o dată cite o sută și mai mulți tineri români ce nu-și renegau naționalitatea. Unii dintre ei treceau la practică judecătorească la Tîrgu-Mureș, alții la seminarul din Blaj²⁷³.

În școlile din Transilvania nu domnea de loc un spirit unitar: lupta vechiului cu noul, deosebit de acută într-o perioadă de mari frământări cum era perioada de trecere de la feudalism la capitalism, se oglindea în diferite chipuri în lecțiile profesorilor și în atitudinea studenților față de problemele zilei. Fii de burghezi, preoți, țărani români, ai căror părinți erau de atâtea ori nedreptățiți și umiliți de aristocrați și nobili, de dregătorii corupți ai acestui sistem învechit — erau în permanentă revoltă față de cătușele feudale. În institutele de învățămînt din Blaj se strecurau prin intermediul lui Bariț și Cipariu cărți tipărite la București și Iași, reviste cu conținut național-patriotic; amintim lucrările lui Heliaș, „Magazinul istoric“ al lui Laurian și Bălcescu, „Arhiva românească“ a lui Kogălniceanu, traduceri din limba franceză și germană — cărți cu un conținut po-

litic și oprite de cenzură²⁷⁴. Idei generoase încolțeau în mintea intelectualilor de toate naționalitățile din Transilvania.

Iubirea pentru popor se manifestă și în aprecierea pe care o fac unii intelectuali români, maghiari, slovaci etc. asupra poeziei, cîntecelor, povestirilor populare. Este dezgropat tezaurul existent în limba și literatura poporului: poporul nu mai este doar obiectul unei mile generoase, ci și al admirației din partea intelectualilor mai ridicați. Intelectuali români ca Eftimie Murgu, Timotei Cipariu culeg cîntece, doine, muzică populară, proverbe, la fel cum fac și intelectualii maghiari, slovaci etc. cu folclorul lor. Gazetele din Brașov publică apelul lui V. Alecsandri către toți intelectualii de la sate ca să-și dea contribuția la culegerea de cîntece populare. În același timp, se întetesc străduințele de a răspîndi cultura în cercuri românești cît mai largi, de a înființa școli cît mai multe și mai bune. „Noi știm — scrie Bariț în 1839 — că mulțimea norodului face nația, iar nu cele cîteva persoane trufașe. Așadar, educația poporului e cea dintîi treabă a patrioților“²⁷⁵. Lupta cărțurilor români G. Bariț, T. Cipariu, E. Murgu, S. Bărnuț continuă la un alt nivel și cu forțe sporite activitatea Școlii ardeline reprezentată de S. Micu, P. Maior, G. Șincai și a atîtor alți români din Transilvania. Lupta lor a fost o luptă antifeudală, avînd drept scop atragerea unor cercuri largi la viața culturală și politică, afirmarea naționalității române.

Cultivarea limbii și istoriei poporului român era o preocupare de frunte a intelectualității române. Apar gramatici române; foile române din Brașov publică nenumărate articole și materiale referitoare la limbă. La începutul secolului al XIX-lea apăruseră lucrările istorice ale lui Gheorghe Șincai și Petru Maior; ținta acestor autori era să trezească conștiința națională a românilor. „Știm cu toții — scrie Bălcescu — cine fură cei dintîi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Iorgovici, Șincai, Țichindeal, Clain, Lazăr, Petru Maior, care prin școli, prin cultivarea limbii și a istoriei puseră stîlpii de temelie ai naționalității române și propagară ideea unității sale“²⁷⁶.

Școala ardeleană, care susținea originea pur romană a poporului român, nu făcea decît să apere, de fapt, dreptul la viață al poporului român din Transilvania, drept care era contestat de către clasele privilegiate. Acești privilegiați se refereau totdeauna, cînd românii cereau libertăți, la textele legilor medievale, care numeau pe români „tolerați“ și fără drepturi istorice. Ceea ce dă căldură, tărie și ascuțime scrierilor mînuitorilor de condei români ardeleni și bănățeni, ceea ce înaripează lecțiile profesorilor și dascălilor de la Blaj este conștiința că luptă pentru un popor asuprit și disprețuit de toți aceia care sînt la putere, pentru un popor care merită o soartă mai bună, un viitor mai frumos²⁷⁷. Andrei Mureșanu, autorul imnului din 1848 „Deșteaptă-te române !“, scrie în 1843 : O să vină o primăvară și pentru poporul român²⁷⁸.

Grija literaților, publiciștilor, profesorilor români din Transilvania și din țările române dunărene se îndreaptă spre cultivarea limbii române. În 1836, Eforia școlilor din Țara Românească constituie un comitet care are sarcina să inițieze lucrări pentru unificarea limbii române. Din comitet fac parte și ardeleni, de exemplu Aron Florian. „Limba română — scrie în „Foaia pentru minte“ Ion Maiorescu — care ne este mai numai singurul rămas de la străbunii noștri, această limbă frumoasă, dulce și de mare preț, se va cultiva și va înflori ca o plantă de viță strălucită, ca o plantă de o viță mare. Această limbă a fost 1740 de ani muntele peste care atîtea seminții streine n-au putut străbate ca să ne absoarbă. Pe acest munte sîntem datori să aruncăm toți românii cîte o piatră, ca să-l facem și mai înalt !“²⁷⁹.

Ideile naționale aveau o răspîndire largă în rîndurile tineretului român, înainte de toate printre cei cca. 100 de studenți de la Blaj care frecventau cursurile superioare de filozofie, istorie, teologie și unde au profesat atîți propovăduitori ai culturii române : Cipariu, Bariț, Bărnauț, Aron Pumnul și alții. Considerăm însă greșită prezentarea istoriografiei burgheze române, după care studenții români care urmau cursuri de filozofie și drept la Pesta, Oradea și Szeged (Seghedin), ar fi adus de acolo „o structură sufletească hibridă, care-i împiedica

să devină apostoli ai neamului“²⁸⁰. Istoricul G. Bariț are dreptate cînd scrie că tinerii români „zbeuseră (își însușiseră — *n.ns.*) la universitatea și academiile de drept maghiare toate ideile revoluționare ale timpului“²⁸¹, idei care însă nu-i îndepărtau nicidecum de problemele poporului lor. Cînd profesorii le vorbeau de rămînerea în urmă a țării din cauza asupririi străine, despre legile și orînduirile învechite, acești studenți români se gîndeau la rămînerea în urmă a poporului lor, la asuprirea și nedreptatea pe care poporul român le suferea*. Nu trebuie să uităm că doi tineri români formați la școli maghiare — Bojinca și Murgu — iau la Pesta apărarea tezelor lui Petru Maior și Șincai, încercînd să dovedească faptul că românii sînt descendenții fără doar și poate ai romanilor. Același Murgu, îndată ce primește o chemare la Iași, aleargă într-acolo pentru a propaga ideile sale.

Față de numărul total al studenților din Transilvania, numărul studenților români constituie un procent redus. Totuși, chiar și acest număr redus începe să îngrijoreze pe unii aristocrați. Este grăitoare stupoarea guvernatorului Bánffy, care, vizitînd școlile din Blaj, l-a întrebat speriat pe episcopul român ce are să facă cu atîția indivizi trecuți prin școli și dacă nu se teme că aceștia pot deveni periculoși pentru țară²⁸³. Acești tineri au devenit într-adevăr „periculoși“, dar nu pentru țară, ci pentru domnia feudalilor. După terminarea școlilor, tinerii băteau la toate porțile în căutarea unui post; ei formau o armată care căuta să-și facă loc în edificiul privilegiilor feudale sau să dărîme acest edificiu nedrept. „Aproape toată tinerimea nenobilă ieșită din școli se âmbulzea la cariera juridică și cea preoțească, iar cît nu încăpea în cleruri sau în ceata numeroasă de avocați întra în serviciul marilor proprietari și pe la fiscalități, în funcțiuni diverse. Aceeași ti-

* Interesul viu pe care îl purtau tinerii români de la școlile superioare străine pentru problemele românești reiese și din faptul că printre abonații din Transilvania ai gazetelor din Brașov găsim pe Iosif Popescu, „auzitor“ de filozofie din Budapesta, Iacob Bologa, student la Cluj, tinerimea română academică din Oradea, „alumnii“ clerici români la liceul episcopal din Ungvár (Uzhorod)²⁸².

nerime nenobilă dădea însă în toate locurile peste rivali înverșunați și foarte numeroși, ieșiți din sânul celor 30 de mii de familii nobile, de toată starea și condițiunea, mici și săraci ca șoarecii din biserici, mijlocii și mari, care toți aveau drept de prioritate la toate funcțiunile, iar în comitate numai indivizii de familii nobile aveau dreptul la funcțiuni publice“²⁸⁴.

Cînd absolvenții români, mai ales cei care nu aveau titluri de noblețe, căutau să obțină un post oarecare, trufașii nemeși maghiari și patricienii sași le aruncau în față că sînt lipsiți de drepturi istorice și că sînt numai „tolerați“ în țară. O seamă de tineri români cu școli superioare, negăsind în Transilvania posibilități de a-și câștiga o existență, trec fie în Moldova, fie în Țara Românească. „Ardelenii — scrie Iorga — găsiseră aici (în cele două țări române dunărene — *n.ns.*) dregători români pînă la cel din urmă, găsiseră limba românească întrebuintată tradițional în toate administrațiile... Găsiseră o armată și un steag... Cunoștința unei vieți românești independente, acesta a fost elementul pe care românii de dincolo coborîți aici pentru a dăscăli îl puteau duce sau vesti în Ardealul lor“²⁸⁵.

Intellectualii români rămași în Transilvania, în ciuda grelei lor situații materiale și sociale, se străduiesc să formeze societăți științifice, literare, teatrale românești. Încă în 1795 medicul Ioan Molnar-Piuariu proiecta o „Societate filosoască a neamului românesc în principatul Ardealului“ ; în deceniile 4 și 5 ale secolului al XIX-lea se înființează, la fel ca în Moldova și Țara Românească, și în Transilvania cabinete de lectură, apoi societăți literare, ca „Aurora“ din Cluj. În 1824, studenții din Blaj reprezintă o pastorală în limba română, scrisă de T. Cipariu ; în Brașov se formează în 1838 o trupă românească de diletanți. Societatea teatrală românească înființată în 1847 dă o serie de reprezentații la Lugoj, Arad, Orăștie, Sibiu, Făgăraș și Brașov. Trupa aceasta a jucat piese de Alecsandri și piesa antifeudală a lui Szigligeti „Soldatul fugit“, tradusă din ungurește. Unii dintre actori, între alții Vasile Maniu și Seracin, au trecut mai tîrziu la trupa condusă de Costache Caragiale²⁸⁶.

O importanță socială, culturală și națională deosebită are înființarea în 1835 a Cazinoului român din Brașov. Cazinoul (casina) devine local de întâlnire nu numai al negustorilor, manufacturierilor din acest important centru economic românesc, ci și al intelectualilor : profesori, avocați, preoți, funcționari români din Brașov. Casina — datorită situației centrale a Brașovului, a legăturilor economice cu Țara Românească și Moldova — este vizitată de negustori și intelectuali români atât din Transilvania, cât și din Principatele Române dunărene. Contactul între intelectualii români din toate țările locuite de români devine din ce în ce mai intens, ceea ce contribuie mult la dezvoltarea conștiinței unității naționale. Prin casină au trecut și boieri cu preocupări intelectuale, care vizitau stațiunile balneare din Transilvania și se vor fi discutat multe probleme ale politicii naționale, se vor fi țesut, desigur, multe planuri de viitor. La Brașov venise și Nicolaie Bălcescu, secretarul „Asociației literare a României“ și membru al societății revoluționare „Frăția“, întemeiată în 1843. Între intelectualii transilvăneni, moldoveni și munteni se stabilește o strânsă colaborare. Elementele înaintate din cele trei țări române se unesc.

Românii mai învățați încep să-și dea seama că propășirea poporului român trebuie să înceapă cu schimbarea radicală a situației lui politice. Mișcarea culturală devine din ce în ce mai mult și o mișcare politică : se cer garanții constituționale pentru asigurarea dezvoltării poporului român. Se ajunge, în 1791, la redactarea și înaintarea petiției intitulată „Supplex Libellus Valachorum“. Înaintarea petiției se face nu mult după izbucnirea revoluției franceze, când popoarele din Europa începeau să se miște și să-și formuleze revendicările²⁸⁷. „Clerul, starea nobiliară și cetățenească a întregii națiuni române din Transilvania“, deci clerul, nobilimea și burghezia română, adresează împăratului Austriei cererea de a se revizui constituția din Principatul Transilvaniei. Se cere ca națiunea română, fiind cea mai numeroasă din principat, să fie „repusă în drepturile ei“ și să fie recunoscută

ca „națiunea a patra“, pe lângă celelalte „trei națiuni“. Se cerea mai departe ca „în comitate, comune, districte și alte comunități..., precum și în numirile sau înaintările în funcțiile care se vor ivi..., să se țină o dreaptă socoteală de indivizii care trebuie să fie numiți din această națiune în număr proporțional“ ? Cererea ca să se țină seama de numărul proporțional însemna, de fapt, avînd în vedere că românii formau circa 60% din populația principatului, că suplicanții revendicau pentru cărturărirea română majoritatea posturilor, precum și a celor mai înalte demnități, deci conducerea în Principatul Transilvaniei.

Petiția din 1791 este, fără îndoială, un act de mare importanță politică. Timp de peste o jumătate de veac cererea recunoașterii românilor ca națiune rămîne o directivă a politicii transilvănene române. În spiritul acestei suplici naționale a fost formulată și proclamația din 25 martie 1848 a lui Bărnuz²⁸⁶. Conținutul acestei cereri — egalitatea națională a românilor din Transilvania cu celelalte „națiuni“ — este o dovadă că suplicanții, formulînd o cerere justă, erau pe linia progresului. Petiția reflectă, totodată, și influența instituțiilor de atunci — petiționarii nu cer desființarea instituțiilor feudale, ci un loc în cadrul acestor instituții și pentru români, iar locul acesta, avînd în vedere dreptul istoric și numărul românilor, trebuia să fie unul de frunte.

În același timp, cererea din 1791 conține și elemente care sînt în contradicție cu vechea constituție medievală a principatului. Cerînd ca numărul funcționarilor români să fie proporțional cu cel al populației române, petiția exprimă o revendicare a burgheziei și a intelectualității române. Petiționarii merg mai departe : dîndu-și seama de numărul redus și mai ales de lipsa de greutate a nobilimii române, enunță un postulat care este cu totul în contradicție cu concepțiile claselor privilegiate : ei cer ținerea unei adunări naționale la care să fie reprezentată — în afară de cler, nobile, sta-

tul civil și militar — și iobăgimea română. În aceste manifestații — scrie istoricul austriac Harold Steinacker, referindu-se și la „Suplexul“ românesc — avem, pe lângă toată crușarea privilegiilor stărilor, adevărate mișcări naționale, ce privesc totalitatea celor de un neam și de o limbă²⁸⁹.

Înscriindu-se pe linia progresului, petiția din 1791 este totuși limitată, deoarece de drepturile și libertățile pretinse urmau să beneficieze doar păturile libere ale poporului român. Ea cerea de la împărat dreptate în credința naivă că, dovedindu-și drepturile ei istorice, națiunea română va fi repusă în situația ei anterioară... Episcopii români, care s-au făcut purtătorii de cuvânt ai clerului, nobilimii, ofițerimii și burgheziei române suplicante, vor fi primit oarecare încurajări de la unii sfetnici din Viena — Curții imperiale nu-i dispăceau disensiunile, chiar conflictele între diferite popoare, pături sociale, privilegiați și neprivilegiați, căci conflictele acestea îi dădeau prilejul de a exercita rolul de arbitru suprem. Totuși, la intervenția cancelariei transilvănene și a guvernatorului principatului — dieta transilvăneană avînd o atitudine net ostilă față de cererea românilor — petiția este respinsă de către împărat, episcopii români fiind muștrați din cauza insistenței lor²⁹⁰.

Abia după peste 40 de ani episcopii din Sibiu și Blaj încearcă din nou, în 1834, să ceară printr-un memoriu, înaintat de asemenea împăratului, recunoașterea drepturilor națiunii române și ale clerului român. Fiind din nou refuzați, episcopul ortodox din Sibiu, Vasile Moga, folosind neînțelegerile dintre nobilimea maghiară și patriciatul săsesc, încearcă în 1837 să cîștige printr-un memoriu adresat dietei recunoașterea drepturilor politice ale românilor. De data aceasta se cer drepturi pe un teritoriu restrîns, pentru cei cca. 200 000 de români locuitori pe „pămîntul crăiesc“. La acțiunea aceasta se alătură și episcopul greco-catolic Ioan Lemeni; în dieta din 1843 Lemeni susține cu căldură memoriul, spunînd că națiunea română este „apăsată

și tirănește jefuită de toate drepturile sale²⁹¹. Memoriul din 1837 se tipărește în „Foaie...”²⁹², iar cel din 1842 este tipărit în broșură separată; broșura este însă confiscată, desigur ca urmare a intervenției patriatului sășesc.

Toate acțiunile politice române s-au izbit de zidul privilegiilor medievale: „staturile și ordinele” transilvănene, inclusiv reprezentanții patriatului sășesc, nu voiau să facă nici o concesie. Se temeau că, o dată rupt zăgazul, va fi în primejdie întregul edificiu feudal.

Acțiunile politice întreprinse timp de o jumătate de veac de către clerul și burghezia română, deși n-au dat rezultate concrete în ce privește oîstigarea de drepturi, au avut totuși o mare importanță politică. Ele au avut un larg răsunet mai ales în cercurile intelectualilor români* și au contribuit la alcătuirea unui program politic.

Petițiile erau semnate de cei doi episcopi români, episcopul ortodox din Sibiu și cel greco-catolic din Blaj. Colaborarea lor este un semn al întăririi ideii naționale: în vederea scopului național, clerurile uită vechile certuri confesionale între uniți și neuniți. Pe atunci numai episcopii puteau să vorbească în fața forurilor feudale cu oarecare autoritate — chiar și dreptul episcopilor de a-și ridica glasul pentru poporul român fiind uneori contestat de către clasele privilegiate. „Sintem nevoiți a cuvînta pentru aceia pentru care nu cuvîntă nimeni”, spun episcopii într-unul din memoriile²⁹⁴.

În al cincilea deceniu al secolului al XIX-lea, ascuțindu-se lupta națională, se produce un conflict grav la Blaj între unii profesori și studenți — avînd în frunte pe S. Bărnuț — și episcopul Lemeni, care are de partea sa cîțiva canonici. Intelectualii români încep să nu mai recunoască dreptul episcopilor, legați cu atîtea

* Și dincolo de granițele Principatului Transilvaniei, în ziarele din Ungaria, doi avocați români, Ioan Dragoș și Aloisiu Vlad, au pledat cu căldură pentru memoriile episcopilor ardeleni cu privire la drepturile românilor pe „pămîntul crăiesc”²⁹³.

fire de stăpînirea feudală, de a vorbi în numele națiunii române.

Burghezia română găsește și alte forme de luptă pentru drepturile naționale în afara petițiilor și a memoriilor către cei puternici. Un rol deosebit începe să-l joace, în deceniile 4 și 5 ale secolului, presa română.

Încă din 1836 ctitorii școlii românești chemaseră la Brașov ca profesor pe George Bariț*. Școala este ortodoxă, iar Bariț fusese înainte profesor la școala greco-catolică din Blaj: pentru burghezia română nu mai contau considerentele confesionale față de cele naționale. În curînd, Bariț devine redactorul foilor române înființate în 1838 la Brașov.

Începuturile presei române sînt legate de sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În 1789 s-a încercat editarea unei foi românești pentru popor la Sibiu²⁹⁶; planul** nu a putut fi realizat din cauza împotrivirii oficialității. Din 1821 pînă în 1834 au apărut, fără regularitate, la Buda numere din „Biblioteca românească“, foaie redactată de Zaharia Carcalechi. În 1837 s-a înființat la Brașov „Foaia de duminică“, sub redacția lui Ioan Barac. Ambele publicații — mai mult niște magazine cu oarecare conținut literar și de știință popularizată — nu pot fi considerate drept presă politică.

La 1 ianuarie 1838 apare la Brașov „Foaia literară“, al cărei redactor este George Bariț. Din iunie 1838 titlul



GEORGE BARIȚ

* Un an mai înainte, în 1835, Bariț adresase brașovenilor un memoriu intitulat „Disertație despre școli“, în care constată: „Școli sînt de lipsă, școli!“²⁹⁵.

** Ideea a pornit de la loja masonică „Sfîntul Andrei“ din Sibiu. În 1793, Ioan Molnar-Piuariu a reluat planul, dar guvernul nu a aprobat apariția foii.



Pagina de titlu
a gazetei
„Foaie
pentru minte,
inimă și
literatură“
din 1842

se schimbă în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ și tot atunci apare și „Gazeta de Transilvania“. Cu întemeierea acestor două foi ia ființă, de fapt, presa română din Transilvania*.

Timp de 11 ani (1838-1849) George Bariț a fost redactorul celor două foi din Brașov. Un redactor mai potrivit, care să învingă prin inteligență, elasticitate a

* Nu este cîtuși de puțin întîmplător faptul că presa română prinde rădăcini în orașul Brașov. Brașovul nu este numai un centru comercial, dar este și orașul care are cea mai numeroasă populație românească. Comerțianții bogați sprijină gazetele: o mare parte din numărul abonaților din Transilvania o formează (36 de abonați) negustorii brașoveni. Brașovul are o comunicație relativ bună și stabilă prin poștalioane cu Bucureștiul, Sibiu, Clujul, Aradul și cu alte centre. Iar despre românii din Brașov Papiu scrie că „sînt cei mai culti, cei mai zeloși, cei mai avuți purtători ai negoțului oriental. Singur între atîți români, și într-o urbe română de așa pozițiune putea să facă «Gazeta» școala politică și literară a toată Dacia. Nici conlucrători mai buni ca Mureșanu Iacob și Andrei nu putea redactorul Bariț să-și aleagă“²⁹⁷

spiritului și, în același timp, cu o deosebită perseverență și tenacitate toate vicisitudinile timpului cu greu ar fi găsit fondatorii „Gazetei de Transilvania“.

G. Bariț s-a născut la 24 (st.n.) mai 1812, la Jucul de Jos, în comitatul Cluj *. Tatăl lui a fost preot greco-catolic; provenea dintr-o familie de mici nobili din Chioar, numiți armaliști, iar mama sa era originară dintr-o familie moldovenească. Școala a urmat-o la Trăscău, Cluj și Blaj. Pretutindeni a fost un elev eminent și și-a câștigat iubirea și aprecierea profesorilor săi **. Cîtva timp, pînă-n 1836, a fost profesor la Blaj.

Foile românești aveau să întîmpine greutăți încă și mai mari decît cele maghiare și germane, neavînd protectori în clasele privilegiate. Ele erau controlate de doi cenזורi și de un revizor la Viena în persoana consilierului Somlyai de la cancelaria transilvană ²⁹⁹. „Între aceste împrejurări — se spune în biografia lui Bariț — poate judeca oricine care era situația foilor românești, pe care cenzura preventivă le ținea strînse în curele ca să nu poată publica nimic ce nu convenea cenזורilor și guvernului strict conservativ“ ³⁰⁰. Presa și cercurile liberale maghiare mai învinuiau foile române că ar sta sub influența sașilor, ba că ar propaga panslavismul; pe de altă parte, consulatul rusesc din București intervenea la autoritățile vieneze împotriva agitației antițariste făcute în gazetele românești din Brașov. „Sărac redactor românesc — scrie în 1846 Bariț —, deodată cu capul de piatră și cu piatra de cap“ ³⁰¹.

Cu toate greutățile, suspiciunile din partea oficialităților, Bariț și colaboratorii săi au știut să strecoare în mintea cititorilor idei despre importanța limbii și culturii naționale, despre drepturile fiecărui popor la o viață proprie, despre aspirarea pe care o suferă iobă-

* Date importante pentru biografia lui Bariț conține cartea „Foi comemorative la serbarea din 12—24 mai 1892 a octogenarului Bariț“, care a apărut la Sibiu, în 1892. În prefața acestei cărți, C. Diaconovici scrie: Domnul Bariț a avut bunătatea de a revedea materialul biografic. De fapt, foile comemorative conțin schița autobiografică a lui Bariț, păstrată la Biblioteca orașenească din Sibiu. Vezi și studiul și antologia: G. Bariț, „Scrieri social-politice“, sub redacția lui V. Cheresteșiu, C. Mureșan, G. Marica, Buc., 1962, 432 p.

** Astfel fostul său profesor, Szebes, îi scrie lui Bariț în 1829, între altele: un Bariț am avut și un Kriza, iar acum am un Berde ²⁹⁸.

gimea și despre spiritul vremii, căruia nu i se pot împotrivi instituțiile medievale învechite. Este semnificativ că „Foaia“ din Brașov are în 1843 pe prima pagină, drept moto, cuvintele : „Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo“ (Picătura străpunge piatra nu cu forța, ci prin căderea continuă). După acest principiu lucrau foile românești din Brașov ; săptămîni, luni, ani de-a rîndul căutau să aducă lumină, să dea o educație politică publicului românesc. Față de tendințele de a deznaționaliza pe români, foile lui Bariț caută să întărească încrederea intelectualilor în forțele de nesecat ale poporului, să dezvolte conștiința națională a românilor. Ele accentuează în repetate rînduri că între românii transilvăneni și cei din Țara Românească și Moldova există legături naționale strînse, care constituie o garanție sigură pentru viitorul națiunii române din Transilvania. Din faptul — scrie Bariț — că dincolo de Carpați (privit din Transilvania — *n.ns.*) locuiește același popor român, că acest popor cultivă aceeași limbă și literatură, intelectualii din Transilvania trag mereu noi și noi forțe³⁰². Nu va reuși nimeni — scrie Ion Maiorescu — să despartă poporul român în două³⁰³.

Conștiința națională a românilor o întăresc și operele scriitorilor și poezilor români care apar în foile din Brașov, opere prevestitoare ale primăverii, ale renașterii poporului român. În „Foaia“ și „Gazeta“ din Brașov apar poezii și scrieri de Alecsandri, Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, Donici, Negruzzi. Tot aici apar scrieri sociale și istorice ale lui Nicolaie Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ioan Ghica, Treboniu-Laurian, Ionescu de la Brad, dovedind chiar prin existența lor dreptul de a fi al poporului român, demonstrînd că românii nu au nevoie de o limbă străină cînd vor să se cultive și să se ridice.

Bariț avea legături personale cu dascălii transilvăneni care trecuseră în Țara Românească sau în Moldova (Eftimie Murgu, August Treboniu-Laurian, Florian Aron, Nicolaie Bălășescu și mai ales cu Ion Maiorescu), dar și cu românii din principate, cu Nicolaie Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Heliade-Ră-

dulescu, Cezar Bolliac. Înainte de a întemeia foile din Braşov, în 1836, Bariţ făcuse împreună cu Cipariu o călătorie în Ţara Românească; intelectuali români veneau aproape în fiecare an la Braşov. Între aceştia, scrie Bariţ, erau fraţii Nicolaie şi Constantin Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac şi Heliade-Rădulescu. De la ei şi de la alţi bărbaţi de asemenea renume — continuă el — îşi trăgea redacţia ştirile sale, atît prin viu grai, cît şi prin corespondenţă³⁰⁴. Cînd în 1846, la Paris, ia fiinţă „Societatea studenţilor români“ şi „Biblioteca română din Paris“, darurile în cărţi şi bani din Transilvania sînt îndreptate către Bariţ³⁰⁵. Tot redactorului din Braşov i se trimite din Paris revista „La Revue indépendante“, cu indicaţia să se facă în Transilvania abonamente la această foaie periodică, care se va ocupa regulat de cererile românilor³⁰⁶. Legăturile acestea au contribuit mult la întărirea conştiinţei naţionale în cercurile burgheziei române transilvănene; ideea unităţii românilor din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, adînc înrădăcinată în popor, a pus stăpînire pe gîndurile celor mai înaintaţi bărbaţi români³⁰⁷.

Deşi urmărite şi suspectate, gazetele româneşti reuşesc să propage, în mod indirect, vorbind despre state în general, ideea unirii românilor într-un stat naţional. „Unirea naţională — scrie în 1844 „Foaia“ — este frumoasa deviză ce răsună din toate părţile şi deşteaptă duhurile cu putere multă. Popoarele Europei pricep şi cunosc cum că tăria unui popor..., prezentul şi viitorul său, zac în unirea naţională... Unirea şi uniunea naţională sînt bunuri mari..., care nu cer mai mult decît voînţa tare de a fi şi a rămînea un singur popor..., toţi fraţi vorbitori ai unei limbi păstrate de străbuni şi veacuri, toţi fii ai unui popor... înflăcărat de libertatea patriei, iubitor al semenului său, suferitor al străinului pînă unde suferă independenţa naţională“³⁰⁸. În repetate rînduri gazetele din Braşov află prilej să vorbească despre progresele pe care le-au făcut pe teren cultural Principatele Române dunărene în ultimii 10 ani. Se arată că, în condiţiile existente, românii din Transilvania nu

pot face atare progrese nici într-o sută de ani. Astfel întăresc gazetele românești dorința de o viață națională liberă, care să nu fie frînată, ci, dimpotrivă, promovată de către organele de stat³⁰⁹.

De comunitatea națională a românilor din Transilvania cu cei din Moldo-Valahia își dădeau binc seama și unii oameni politici maghiari. „Nici o frontieră, nici o supraveghere — scrie contele Széchenyi pe la 1835 — nu va reuși să rupă firul moral ce-i leagă (pe românii din Transilvania) de vecina patrie-mamă, încă slabă, dar care ascunde toate posibilitățile de dezvoltare. Căci acolo unde în școală se învață în limba națională, acolo unde în instituții, în armată și în societate este vorbită aceeași limbă, acolo se găsesc, oricît de vitrege ar fi împrejurările, toate posibilitățile de dezvoltare“³¹⁰. Magnatul ardelean Wesselényi scrie în 1843: „Mari și perspicace sînt planurile pe care le urzesc și la a căror înfăptuire lucrează fiii Țării Românești și ai Moldovei; între aceștia unii au o cultură mult mai vastă, sînt pătrunși mai adînc de spiritul nou al vremii decît cum își închipuie mulți dintre noi“³¹¹.

Oamenii politici maghiari care s-au ocupat de problema românească urmăreau cu o vădită îngrijorare tendințele spre unire națională ale românilor. În schimb emigrația polonă, în căutare de aliați împotriva țarismului, ajunge să încurajeze planurile de unire a Transilvaniei cu Moldova și cu Țara Românească³¹². Despre planurile polone știa, desigur, și Barit, datorită strînselor sale legături cu oamenii înaintați din Principatele Române dunărene. Într-o notă redacțională, „Gazeta“ recomandă încheierea unei alianțe naturale, dictată de poziția geografică, o alianță care să înglobeze Iașul, Bucureștiul, Constantinopolul, Belgradul, Buda³¹³. Nu se vorbește de Polonia, pentru a nu trezi bănuiala cercurilor din Viena; alianța propusă are însă un vădit ascuțit împotriva țarismului, deci este în concordanță cu planurile emigrației polone. Situația gazetelor românești din Transilvania impunea o extremă prudență, mai ales în propagarea unirii Transilvaniei cu Principatele Române dunărene.

Foile din Braşov se bucurau de o largă răspîndire ; în 1842 aveau 635 de abonaţi — un număr considerabil pentru vremea aceea *. Dintre aceştia, 148 erau din Principat, 73 din Banat şi Crişana, 265 din Ţara Românească ** (numai în Bucureşti s-au făcut 159 de abonamente) şi 149 din Moldova ³¹⁶. Numărul abonaţilor din Transilvania era relativ redus ; trebuie să amintim însă că mulţi patrioţi din Bucureşti şi Iaşi făceau mai multe abonamente (unii chiar cîte 10) şi foile erau trimise cititorilor mai săraci din Transilvania. Numărul cititorilor nu se restrînge nici pe departe la cel al abonaţilor : un număr de gazetă ajuns într-o „societate cititoare“, la tinerii dintr-o academie sau dintr-un seminar teologic, într-un tîrg sau sat mai mare, era citit de multe persoane. Numărul românilor ştiutori de carte era mic ; totuşi el era prea deajuns pentru ca să informeze cercuri relativ largi de cîte se scriau ³¹⁷. Intelectualitatea română din Transilvania, redusă la număr şi răsfirată pe un teritoriu vast, informa, de fapt, dacă nu „masele“, dar cercuri largi, pentru ca evenimentele care urmau să se producă şi în Transilvania, şi care se întrezăreau de pe atunci, să nu găsească poporul nepregătit. Presa română, în limitele împrejurărilor în care apărea, a căutat să cultive în cititori înainte de toate nemărginita încredere în viitorul poporului român şi să formeze astfel luptători conştienţi pentru cauza naţională. Dacă generaţia de la 1848 din Transilvania a avut o pregătire politică, meritul este, în mare parte, al presei române de sub conducerea lui Bariţ. Întărirea conştiinţei naţionale la un popor căruia i se refuzau drepturile politice şi naţionale însemna o forţă puternică pentru doborîrea orînduirii feudale.

Foile din Braşov mai îndeplineau încă o sarcină : ele răspîndeau în toată Transilvania cărţi, reviste româneşti

* „Erdélyi Hiradó“ din Cluj avea în 1835 — pe atunci era singura gazetă maghiară din principat — 300 de abonaţi ³¹⁴.

** În 1844, la intervenţia consulului ţarist din Bucureşti, s-a oprit intrarea gazetelor române din Braşov în Ţara Românească şi opreliştea a rămas în vigoare pînă în 1860. Foile urmau să treacă printr-o grea criză financiară ; atunci domnitorul trimite prin Alexandrescu 120 de galbeni lui Bariţ, iar în Moldova se face o propagandă atît de intensă pentru foile din Braşov, încît abonamentele din Moldova ajung în 1847 la 500 ³¹⁵.



TIMOTEI CIPARIU

(ca „Magazinul istoric“ al lui Laurian și Nicolaie Bălcescu) apărute la București, Iași, Buda sau în alte părți. Munca aceasta a dat frumoase roade datorită colaborării unor oameni înflăcărați. Astfel, profesorul de teologie din Virșeț Nicolaie Tincu Velia (1816—1867), colaborator la gazetele din Brașov, comanda toate cărțile din Principatele române dunărene care se anunțau în „Gazeta“ și în „Foaie“, în câte 10—20, pînă la 100 de exemplare, pentru sine și pentru alți bănațeni. Le comanda în secret, să nu știe șefii lui

ierarhici sîrbi; publicațiile erau trimise unei case comerciale din Timișoara, de unde Tincu Velia le ridica și le împărțea ³¹⁸.

La munca desfășurată de foile lui Bariț se asociază în 1847 și gazeta din Blaj „Organul luminării“. Episcopul Lemeni ceruse încă din 1838 îngăduința ca sub redacția lui Cipariu să apară la Blaj o foaie românească ³¹⁹, dar sub pretextul că nu se găsește un cenzor care să cunoască limba română literară — i s-a refuzat autorizația. „Organul luminării“ n-a ajuns nici pe departe să aibă răspîndirea și influența gazetelor din Brașov, deși redactorul foi, profesorul și canonicul Cipariu, se bucura încă de pe atunci de un mare renume printre cărturarii români.

Contradicțiile naționale din Transilvania

Cu deceniile dinainte de revoluția din 1848 începe și pentru Transilvania epoca mișcărilor naționale. Se ivesc și se ascut luptele dintre diferitele burghezii pentru puterea politică, pentru o participare masivă sau chiar

predominantă în legislație, administrație și justiție, pentru posturile de conducere. Astfel, se nasc conflicte și rivalități, care divizează forțele burgheziei, sparg unitatea luptei împotriva feudalismului și împotriva ocrotitorului principal al acestuia, monarhia absolutistă habsburgică.

Contradicțiile naționale din Transilvania se agravează mult prin faptul că în fruntea mișcării maghiare, care avea ca scop transformarea burgheză a țării, era nobilimea mijlocie liberală. Acești nobili care nu mai stăteau pe proprietățile lor, ci căutau să îmbrățișeze ocupații burgheze, voiau un stat modern, industrializat, independent, unitar nu numai din punct de vedere economic, dar și al limbii. Voiau reforme, dar își mențineau concepțiile lor despre națiune și stat. Nobilii reformiști nu-și puteau închipui transformarea burgheză a țării decât în felul următor: pînă acum din „națiunea maghiară“ făceau parte numai cei care aveau titlul de nobil maghiar; acum vor face parte toți locuitorii țării. Actul de „mare generozitate“ al nobilimii, prin care „îi fac și pe plebei părtași ai națiunii“, nu poate să însemne însă, după concepția acestei nobilimi, schimbarea caracterului însuși al națiunii: națiunea a fost și rămîne deci maghiară. Și precum națiunea e maghiară, la fel și statul întemeiat de națiune trebuie să fie un stat național maghiar. Limba statului — a învățămîntului, justiției, administrației — trebuie să fie maghiară, toți funcționarii trebuie s-o cunoască la perfecție. Și locuitorii sînt obligați să-și însușească limba statului, chiar în interesul lor, căci funcționarii de stat, orașe și comune nu trebuie să se acomodeze nevoilor cetățenilor, nu trebuie să învețe limba lor, ci invers: locuitorii sînt obligați să învețe limba statului și a funcționarilor statului. După concepția nobilimii maghiare, în Ungaria nu putea fi decât o singură națiune: națiunea maghiară, iar cetățenii „de limbă străină“ au să se maghiarizeze cu timpul. Naționalitățile trebuie să dispară treptat; ele sînt sortite să rămînă cel mult niște grupe etnografice fără însemnătate politică. Aceasta era concepția generală, dominantă nu numai în rîndurile nobilimii: ea

avea influență și în rîndul multor intelectuali de origine burgheză sau țărănească crescuți în școlile maghiare. Principiile șovine, care nu porneau de la realitatea că Ungaria era un stat multinațional, ci de la ideea că Ungaria ar trebui să fie un stat unitar național maghiar, ideea că nu instituțiile statului trebuie să se acomodeze popoarelor, ci popoarele instituțiilor, au fost dominante în politica națională a nobilimii maghiare*.

Politica naționalistă a nobilimii maghiare s-a manifestat din plin în deceniul premergător revoluției. Conducătorul mișcării naționale pentru independența Ungariei, Kossuth, propaga în gazeta sa „Pesti Hírlap“ (Gazeta din Pesta) teza că în toată țara limba legislației, administrației, justiției, armatei, precum și cea a învățămîntului, trebuie să fie limba maghiară. Se credea deosebit de tolerant admițînd ca „naționalitățile“ (popoarele nemaghiare) să-și poată folosi limba maternă în viața lor particulară. O politică mai prudentă preconiza contele Széchenyi; pornind de la constatarea că popoarele nemaghiare (slavii, românii, germanii) formează majoritatea populației, considera că maghiarizarea forțată poate să aibă consecințe grave. Și Széchenyi tindea însă spre contopirea popoarelor din Ungaria în națiunea maghiară, dar nu prin mijloace de constrîngere, ci prin „superioritate culturală“³²⁰.

Dintre reformiștii maghiari transilvăneni, cu problema națională s-a ocupat mai mult baronul Wesselényi. El vedea principala primejdie pentru poporul maghiar în tendințele panslaviste, în visurile de a întemeia, cu ajutorul Rusiei țariste, un mare imperiu slav. Credea că românii pot fi cîștigați dacă vor fi eliberați de iobăgie; pe măsură ce vor începe să se maghiarizeze, vor primi și drepturi cetățenești³²¹. Baronul Wesselényi, ca și alți nobili liberali, era pe deplin convins că oferă un dar neprețuit invitînd pe fiii foștilor săi iobagi români să devină maghiari în ce privește limba și cultura lor. În politica de a lega acordarea de drepturi de condiția

* Cu foarte puține excepții, politicienii maghiari au rămas, în tot timpul existenței monarhiei austro-ungare, în politica lor față de naționalități adepții acestei concepții care nesocotea situația reală.

cunoașterii limbii maghiare se manifesta, bineînțeles, și tendința de a amîna pe un termen îndepărtat eliberarea iobagilor. În general, se poate spune că reformiștii maghiari transilvăneni nu acceptau politica moderată a lui Széchenyi; ei preconizau ca „salvare“ a elementului maghiar uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, nădăjduind să-și întărească astfel dominația asupra populației majoritare române.

Chiar și publiciști maghiari cu concepții liberale, ca statisticianul Fényes sau ca istoricul Kővári, se tînguie că sînt prea puțini maghiari și prea mulți nemaghiari în țară. Kővári scrie că poți să călătorești zile întregi în Transilvania fără să auzi un cuvînt unguresc: îți vine să crezi că ești în Țara Românească. Îi face amare imputări regelui Szent István (Ștefan cel Sfînt) pentru că a urmat axioma: „unius linguae, uniusque moris, regnum imbecile et fragile est“ (țara cu o singură limbă și o singură datină e slabă și șubredă). Tot Kővári scrie că atunci cînd sași din diferite ținuturi, vorbind diferite dialecte, se întîlnesc, vorbesc între ei românește³²².

Legile votate de dieta ungară din Pojon exprimă net tendințele de maghiarizare ale nobilimii. Reformiștii nu s-au mărginit să înlocuiască în viața de stat limba latină cu cea maghiară: în dorința de a răspîndi limba maghiară în toate colțurile țării, pentru a forma un stat unitar prin unitatea limbii și culturii întregii populații, dieta din Pojon introduce în toate școlile (cu excepția școlilor croate) ca limbă de învățămînt limba maghiară. Aduce chiar legi pentru maghiarizarea registrelor bisericilor naționalităților; începînd din 1847, toate matricolele bisericilor (registrele de stare civilă erau ținute de către preoți) trebuiau scrise în limba maghiară. Nici în comitatele în care nobilimea era în parte slovacă sau română nu se îngăduia în întrunirile nemeșimii folosirea altei limbi decît a celei maghiare³²³.

În Principatul Transilvaniei, în ianuarie 1842 dieta din Cluj votează un proiect de lege în problema limbii oficiale, care urmează să fie cea maghiară. Proiectul prevede ca în toate școlile din principat, exceptînd școlile germane, limba de predare să fie cea maghiară; într-un termen de 10 ani și în școlile de la Blaj, înființate și sus-

ținute cu atâtea jertfe, urma să fie introdusă limba maghiară ca limbă de învățămînt. În 1847, cu aprobarea regelui, se stabilește ca legile să fie redactate în limba maghiară, urmînd ca pentru pămîntul crăiesc să se dea și traducerea lor germană. Limba administrației urmează să fie cea maghiară pe pămîntul comitatelor și pe cel secuiesc, iar pe pămîntul crăiesc să se folosească limba germană. Despre limba română, limba majorității absolute a populației principatului, nici nu se amintește în cele 5 paragrafe ale legii din 1847.

La nobilimea și burghezia maghiară — pe lîngă iubirea propriului popor, dragostea față de limba și cultura maghiară — se manifestă și naționalismul, șovinismul care se exprimă prin intoleranță față de limbile și culturile slavilor și românilor. Naționaliștii maghiari vedeau în existența acestora o primejdie pentru statul ungar. Nobilimea substituia intereselor statului propriul ei interes de a-și menține supremația economică, politică și culturală.

Faptul că nobilimea avea un rol conducător în mișcarea națională maghiară făcea ca mîndria națională manifestată în relațiile cu alte națiuni să ia un aspect trufaș și aristocratic. Mai ales în regiuni cu populație covîrșitoare slavă sau română conștiința „superiorității” de clasă a nobilimii maghiare lua forma unei superiorități naționale. În sorierea „Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Übergriffe der Magyaren” (Plîngerile și jelanii slavilor din Ungaria împotriva încălcărilor de drept ale maghiarilor) (Leipzig, 1843) se citează cuvintele contelui Zay Károly, adept al lui Kossuth, rostite într-o adunare din 10 septembrie 1840: „Slovacul nici nu-i om — să se facă maghiar ca să poată deveni om”³²⁴. Declarații similare au făcut și alți aristocrați și nobili despre românii din Transilvania. Istoricul Jakab Elek vedea în orgoliul și disprețul societății maghiare față de români, slovaci, germani și evrei una dintre cauzele înstrăinării acestor popoare³²⁵. Chiar și scriitori maghiari înaintați, ca, de exemplu, Kővári, care vorbesc de români cu oarecare simpatie, considerau totuși poporul român ca popor de

slugi, deși apreciau că „limba română este mlădioasă, cîntecele populare românești sînt melodioase și foarte triste... Nu se poate tăgădui că românii au o anumită facilitate în gîndirea lor...”³²⁶. În scrierile și cuvîntările unor maghiari șovini, slavii și românii erau tratați cu dispreț, erau calificați ca popoare inferioare, incapabile de cultură, nedemne de încredere. Unii dintre publiciștii slavi au ripostat la aceste provocări, atacînd cu cuvinte similare pe maghiari. Așa s-a încins în deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea văpaia naționalismului³²⁷.

Manifestările de aroganță națională maghiară, și mai ales legile votate de dietele din Pojon (Bratislava) și din Cluj în scopul maghiarizării slavilor și românilor au răscolit în special păturile culte ale acestor popoare. Ele se angajează într-o luptă îndârjită pentru apărarea dreptului de dezvoltare a limbii și culturii naționale. „Noi nu privim pe supt sprîncene (cu pizmă — *n.ns.*) — scrie Bariț în 1840 — la înflorirea literaturii ungurești, poftim însă românii cu toții ca și noi să fim lăsați slobozi a ne dezvolvi (dezvolta — *n.ns.*) literatura și a ne cultiva în limba noastră”³²⁸.

Sașii din Principatul Transilvaniei erau de asemenea îngrijorați din cauza tendințelor impetuoase de maghiarizare.

Nu pe baza drepturilor istorice, ci pornind de la situația reală trata eruditul profesor și publicist, sas Stephan Ludwig Roth, în broșura intitulată „Der Sprachkampf in Siebenbürgen“ problema limbii oficiale din Principatul Transilvaniei³³⁰. Roth arăta că tendința tot mai pronunțată a unei părți a nobilimii maghiare de a forma un stat național maghiar înseamnă o primejdie pentru toate naționalitățile din Ungaria și Transilvania și, totodată, primejduiește și pacea internă a țării. „Domnii din dieta de la Cluj — scrie Roth — pot să fi născut o limbă oficială și să se bucure că acest copil a ajuns să vadă lumina zilei. Ei au declarat ca limbă a cancelariei limba maghiară.

Spun limba cancelariei, căci o limbă a țării avem deja : nu e cea germană, nici cea maghiară, ci e limba română. Orice am face noi, „națiunile recunoscute“, situația este aceasta, și nu alta. Dacă se întâlnesc un maghiar și un sas care nu cunosc unul limba celuilalt, apelează la limba română. Dacă faci o călătorie, dacă te duci la un târg, românește știe fiecare... Ca să înveți limba maghiară sau limba germană trebuie să urmezi școli, românește înveți pe stradă, în contactul zilnic, aproape fără nici o străduință deosebită“. Adresându-se nobilimii maghiare, Roth continuă : „Dacă peste 10 ani, așa cum prevede propunerea înaintată dietei, vreți să impuneți limba maghiară pînă și în biserică, să apelați chiar la măsuri silnice, să știți că tot nu o să vă atingeți scopul... Aveți grijă să nu aruncați cărbuni aprinși în paie uscate. Semănați vînt și o să culegeți furtună“.

Cartea lui Roth nu s-a bucurat de o primire bună din partea patriciatului săsesc, care ținea mult la privilegiile sale, mai ales față de românii „tolerați“. Ea a contribuit însă, fără îndoială, la întărirea conștiinței naționale în cercurile intelectualilor români.

Prima reacțiune din partea românilor din Transilvania față de tendințele de maghiarizare se produce la Blaj ; școlile românești înființate și dezvoltate cu atîtea jertfe sînt amenințate ca în timp de 10 ani să se transforme în școli maghiare. Consistoriul hotărăște, la 15 februarie 1843, să ceară episcopului Lemeni să intervină la împărat împotriva legilor votate la Cluj. „Mărturisim sincer — se spune în declarația consistoriului — că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege (nu ni se poate impune o lege — *n. ns.*) care pentru obiceiurile și oredința noastră pregătește un pericol, iar pentru naționalitatea română ruină și pieire“. După cîteva zile și consistoriul din Sibiu se alătură protestului blăjenilor ; în adresă se spune că legea, fiind întemeiată pe siluire, nu poate să dăinuiască³³¹.

Luptele tot mai înverșunate în jurul limbii oficiale, mai ales în jurul limbii de predare în școli, provoacă

mari frământări în rîndurile profesorilor și studenților din Blaj. Unii profesori, luptători pentru cauza națională, în frunte cu Simion Bărnuț, ajung la conflicte cu episcopul Lemeni. Nemulțumiți de politica episcopului, ei cer o conducere mai democratică a bisericii, pretind restabilirea instituției soborului, urmînd ca din acest sobor să facă parte și laici. Ei consideră biserica drept o instituție națională și vor să o transforme într-o fortăreață a națiunii române. Episcopul Lemeni, pe care Bariț îl descrie ca pe un om binevoitor, mare binefăcător al tinerimii școlare blăjene³³², nu era luptătorul pe tărîm național pe care îl reclamau timpurile grele din preajma anului 1848. În fața tendințelor tot mai accentuate ale guvernului și dietei ardeline de a maghiariza pînă și viața bisericească, Lemeni — oportunist din fire, avînd convingerea că orice rezistență față de puternicii domni ai țării nu poate aduce decît nefericire — se pleacă. El își pierde astfel autoritatea în fața mai multor profesori blăjeni și în fața tineretului aflat sub influența acestor profesori. Se ajunge la o adevărată răzvrătire a unor teologi, încurajați de profesorii S. Bărnuț, Iosif Pop și Dimitrie Boer. Profesorii răzvrățiți sînt îndepărtați din posturile lor, de asemenea și 12 teologi. Printre teologii eliminați întîlnim numele lui Bătrîneanu, Ioan Axinte (mai tîrziu s-a numit Axente Sever) și Constantin Roman. O parte dintre teologii eliminați se duc la Tîrgu-Mureș ca practicanți la „tabla regească“ (judecătorie de for înalt), unde întăresc gruparea tinerilor români luptători pentru cauza națională, iar alții pleacă în țările române dunărene.

În același timp, românii sînt asupriți nu numai de nobilimea și dregătorii maghiari, ci și de patriciatul săsesc și de ierarhia sîrbească. Episcopii români, folosindu-se de conflictele ce existau între nobilimea ungară și patriciatul săsesc, se adresează în 1842 dietei, cerînd, cum am mai arătat, pentru românii de pe pămîntul crăiesc egalitate în drepturi cu sașii. Conducătorii sași răspund înfuriați că pămîntul crăiesc este proprietatea sașilor și românii sînt numai tolerați pe acest pămînt — dacă nu le place ordinea de acolo n-au decît să

plece. Gazeta din Braşov răspunde cu demnitate : ni se spune să părăsim patria, care, fără noi, n-ar exista nici o clipă³³³. Petiţia episcopilor, sprijinită un timp de o parte a nobilimii maghiare, pentru a lovi în patriciatul săsesc, este dată în curând uitării. Interesele comune ale „naţiunilor“ privilegiate s-au dovedit mai puternice decât conflictele lor trecătoare.

Legile de maghiarizare votate de dieta ungară au provocat şi la românii din Banat şi Crişana nemulţumiri şi împotriviri.

Lupta îndârjită în jurul limbii oficiale, în jurul limbii de predare în şcoli se oglindeşte atît în presa maghiară, cît şi în cea română şi săsească. Gazetele române din Braşov polemizează pe larg cu articolele apărute în presa maghiară din Cluj ai căror autori — membri ai dietei şi alţi oameni politici — luptă pe faţă pentru maghiarizarea românilor. Astfel deputatul din dieta transilvană Fogarasi scrie în „Erdélyi Híradó“ (Vestitorul ardelean) că numai acei iobagi români care vor deveni maghiari atît în ce priveşte limba, cît şi „spiritul“ lor, vor obţine drepturi cetăţeneşti ; chiar şi cărţile bisericeşti să fie traduse în ungureşte, pentru ca slujba să se facă în limba maghiară³³⁴. Alţi scriitori maghiari fac o zgomotoasă propagandă pentru grădiniţele de copii la sate ; scopul acestor grădiniţe este maghiarizarea în masă a copiilor români. Bilaki scrie un articol în 1847 în „Vasárnapi Újság“ (Gazeta de duminică) în care spune că, pentru a fi numit în funcţii şi pentru a fi proprietar de pămînt, nu e destul să ştii bine ungureşte, ci să-ţi maghiarizezi şi numele. Îndeamnă şi pe boierii români din Ţara Românească şi Moldova să înveţe în locul limbii franceze limba maghiară. Bariţ face comentarii tăioase, sarcastice la articolul lui Bilaki, model al înfumurării naţionaliste.

Foile din Braşov — şi în aceste gazete vorbeşte toată intelectualitatea română din Transilvania — urmăresc cu îngrijorare politica de maghiarizare a nobilimii liberale. Hotărîrile dietei transilvane din 1842 cu privire la maghiarizarea şcolilor înseamnă, scrie presa română, sentinţa de nimicire a naţionalităţii româneşti³³⁵. Dacă aceste hotărîri se vor pune în practică, dacă ni se

iau și puținele școli pe care le avem, dacă nici biserica nu va mai fi scutul limbii noastre, vom fi aruncați înapoi în evul mediu. De ce vreți — scrie revoltat Bariț — să îngăduiți în sate numai școli ungurești, când, din cauza înapoierii sale, bietului țaran român îi este atât de greu să-și însușească și în limba lui cunoștințele necesare? Ce nevoie are țaranul român de limba maghiară? Va ști să are, să secere mai bine dacă va ști ungurește? Nu este nevoie de apostoli ca să-i sfătuiască pe țărani să nu-și părăsească religia, naționalitatea, limba și vechile datini ³³⁶.

Presa română propaga încredere în forțele poporului și în „spiritul vremii“. Nu există putere în lume care ar putea să ne nimicească. Ceea ce a fost mai primejdios a trecut deasupra noastră; ceea ce o să vină sînt numai încercări trimise de soartă pentru a ne oțeli ³³⁷. În februarie 1848, Bariț ripostează încă o dată tăios politicii de maghiarizare: „Varietatea popoarelor nu e lăsată de Dumnezeu pentru ca ele să-și petreacă viața învățîndu-și limbile unul altuia, ci pentru ca să se cultive în limba suptă de la mama sa“ ³³⁸.

Disputele înveninate în problema națională au avut un larg ecou; ele au trezit tot mai mulți intelectuali români la conștiința națională. Politica de deznaționalizare dusă față de popoarele nemaghiare a dat roade cu totul contrare celor așteptate; ea a determinat nemulțumiri, neîncredere față de conducătorii mișcării liberale și reformiste maghiare. Kossuth, Wesselényi și alți conducători ai opoziției erau mai mult cunoscuți ca promotori ai maghiarizării decît ca luptători împotriva absolutismului și privilegiilor feudale, pentru neatîrnarea și libera dezvoltare a țării.

În Transilvania, ca și în alte părți ale monarhiei habsburgice, dezvoltarea mișcărilor naționale, întărirea naționalismului burghez, au creat o situație deosebit de complexă. În Principatul Transilvaniei, atât burghezia română, cît și cea săsească, trebuiau să lupte împotriva

tendințelor de supremație, politicii de deznaționalizare dusă de nobilimea și burghezia maghiară ; în același timp, românii de pe pământul crăiesc înfruntau asupra patriciatului săsesc. În Banat atît românii, cît și sîrbii erau amenințați de tendințele de maghiarizare.

Habsburgii au știut să profite din plin de conflictele dintre popoarele monarhiei. Împăratul Francisc (împărat al Austriei între 1804 și 1835) a formulat astfel principiul de guvernare al Habsburgilor : „Popoarele mele sînt străine unul de altul — cu atît mai bine. Trimit maghiari în Italia și italieni în Ungaria. Din antipatia lor se naște ordinea și din ura lor reciprocă — liniștea“³³⁹. Principiul „divide et impera“ (dezbină și stăpînește) i-a condus și pe urmașii împăratului Francisc ; naționalitățile le erau necesare Habsburgilor pentru a le contrapune una alteia. Politica prințului Metternich urma în deceniile premergătoare revoluției aceeși linie ; într-un memoriu înaintat Curții imperiale în 1843, Metternich recomanda să fie menținut un echilibru între naționalități păstrînd împăratului rolul de arbitru în conflictele naționale. Numai astfel — scria primul sfetnic al Curții — se poate asigura domnia dinastiei într-un imperiu multinațional ca Austria³⁴⁰. Politica Vienei n-avea drept scop eliminarea conflictelor naționale, ci permanentizarea lor.

În fața politicii de maghiarizare, tot mai accentuată în deceniul premergător revoluției, unii conducători ai mișcărilor naționale slave, române și germane au contat pe un sprijin al Curții de la Viena și al guvernului imperial, de unde și primeau oarecare încurajări. Acești conducători n-au văzut că Habsburgii se foloseau de mișcărilor naționale slave, române etc. pentru a le contrapune luptei pentru independență a Ungariei. În judecarea acestei orientări greșite nu se poate însă trece peste faptul că și în rîndurile nobilimii liberale maghiare se ridicau multe glasuri pentru înfăptuirea unei alianțe austro-ungare, în vederea luptei pentru asigurarea

dominației germano-maghiare asupra celorlalte popoare din imperiu. Această alianță urma să fie bazată pe păstrarea neștirbită a dinastiei habsburgice.

*Năzuințele unor oameni înaintați
pentru apropierea și înfrățirea naționalităților
din Transilvania*

În Transilvania intelectualii cei mai înaintați au văzut nu numai ceea ce despărțea naționalitățile, ci și ceea ce le apropia, le unea. Între acești cărturari îl putem socoti în primul rând pe redactorul foilor românești din Brașov, George Bariț. Încă în 1842 face apel la oamenii politici maghiari să aștearnă un vâl asupra „spaimelor veacurilor trecute“, să întindă o mână frățească românilor³⁴². Vede clar importanța primordială a diferenței dintre clasele sociale: nobilimea proprietară și iobăgimea. „Greșește cineva foarte greu — scrie Bariț — dacă numai pe români o ia de reprezentantă a sușilor asupriți și numai pe maghiarime de suferitoare cu asupreală; ci la noi trebuie să vorbim de aristocrație în general și de iobăgime iarăși numai în general“³⁴³. În ajunul revoluției, cheamă pe toți transilvănenii la unire. „Providența și soarta — scrie Bariț — aruncă de atâtea veacuri în această patrie frumoasă și nouă tuturor scumpă atâtea nații și confesii una lângă alta. Pentru ce să ne mai amărîm zilele unii la alții? Pentru ce să nu viețuim cu toții ca fiii aceleiași mame? Pe cine să învinuim pentru că maghiarul, secuiul, sasul, românul, armeanul și alții se nasc sub aceeași climă, pe aceeași vale, în același munte, lângă același rîu?... Pentru ce să mai provocăm din morminte umbrele străbunilor noștri, făcîndu-ne spaimă unii la alții?“³⁴⁴. Bariț accentuează în repetate rînduri că sentimentul urii, dușmăniei naționale îi este cu totul străin. Reproducînd articolul lui Nicolae Bălcescu „Românii și fanarioții“, el dă și nota autorului: „Prin cuvîntul greci... trebuie a înțelege nu-

mai pe cei cunoscuți de fanarioți. Zdravăna nație elenică de astăzi pe care noi o iubim și o respectăm se deosebește de fanarioți, pe care ea însăși... îi depărtează din sînul ei“³⁴⁵. Publică și îndemnul lui Cezar Bolliac : Să nu uităm a pregăti fiecare popor la ideea frăției generale³⁴⁶.

Și la unii publiciști, poeți maghiari găsim aceeași concepție umanitară. Astfel, Jakab Elek publică în 1846 sub pseudonimul Székely³⁴⁷ o serie de articole, sub titlul „Oláhügy“ (Cauză română), în gazeta clujană „Erdélyi Híradó“³⁴⁸. În aceste articole, Jakab îmbrățișează cu căldură cauza iobagilor români ; articolele apar și în traducere românească, în „Gazeta“³⁴⁹ din Brașov. Pentru a îmbunătăți situația românilor, Jakab propune întocmirea unui urbariu drept, care să țină cont de interesele țărănimii ; propune înlesnirea răscumpărării de sarcini față de proprietarii de pămînt, reprezentarea poporului în dietă și înființarea de școli, în primul rînd întemeierea unei școli normale la Blaj pentru a forma învățători. Toate acestea să se facă cît de curînd, pentru ca și românii să simtă că patria nu-i consideră ca pe niște fii vitregi. „Nimeni să nu cuteze a-și bate joc de român, sub amenințare de pedeapsă ; căci această patrie pe român tot așa îl cunoaște de fiul său ca și pe maghiar... Ori numai românii să fie acei nenorociți în al căror interes să nu se înalțe nici un glas iubitor de omenime ? Ori nu sînt și românii fii ai patriei ? Nu se află și ei în zidirea statului, deși nu ca stîlpi ornamentali, dar ca o temelie puternică seculară ? Oare nu avem îndatoriri față de ei ? Nu ei păzesc liniștea și pacea acestei țări ? Nu ei cultivă de veacuri partea cea mai mare a pămîntului ?... Dumnezeul popoarelor ! Cînd va sosi ziua care să aducă și pentru iobagii români zorile libertății ? !“³⁵⁰ Un alt publicist, care era și poet, Szentiványi Mihály, scrie, adresîndu-se nobilimii maghiare : „Domnilor, să mărturisim și să ne dăm seama cum tratăm noi de veacuri națiunea română, un popor care numără pe pămîntul comitatelor de douăzeci de ori mai

multe suflete decît nobilimea... Să arătăm că noi sîntem fiii unei epoci mai umane și că ni-e rușine de tirania părinților noștri”³⁵¹. Unii scriitori și publiciști germani pledează de asemenea pentru înfrățirea naționalităților din Transilvania. Profesorul și publicistul sas St. L. Roth își ridică glasul pentru desființarea iobăgiei și susține revendicările naționale ale românilor.



ST. L. ROTH

Români, maghiari și germani se întîlnesc pe tărîm cultural. Societatea teatrală clujană dă, începînd din 1820, și reprezentații în limba română, mai ales la Brașov, dar și la București. În 1840 reprezintă la Brașov piesa „Hamlet”, în traducerea românească a lui Ion Barac. Foile lui Bariț aduc știri nu numai despre reprezentații teatrale românești, dar și despre cele în limba germană și maghiară.

Nu se poate trece însă cu vederea faptul că numai o pătură subțire de intelectuali era animată de gîndul colaborării frățești, colaborare care nu putea fi bazată decît pe recunoașterea dreptului fiecărei națiuni la o dezvoltare liberă, nestingherită. Datorită întăririi naționalismului burghez, datorită pretențiilor de dominație ale nobilimii maghiare, ale patriciatului săsesc, datorită politicii de învrăjbire a Curții de la Viena, sînt neînțelegeri, conflicte între naționalitățile Transilvaniei. Năzuințele oamenilor înaintați de a forma un front comun al asupriților se lovesc astfel de mari obstacole. Erau puțini oameni politici în Transilvania care să fi înțeles constatarea lui Engels: „O națiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asuprește alte națiuni”, cu-

vinte rostite în 29 noiembrie 1847, cu ocazia unui miting consacrat celei de-a 17-a aniversări a insurecției poloneze din 1830³⁵⁵.

Mișcările țărănești

Înăbușirea cu cruzime a mării răscoale țărănești din 1784 n-a putut aduce o pacificare a satelor transilvănene; contradicțiile între clasele principale din orânduirea feudală: țăranimea și proprietarii de pământ, acționează mai departe. Mult timp încă, pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, între țărani persistă vestea că Horea mai trăiește³⁵⁶.

În mai multe părți din Transilvania, ca de pildă în comitatele Cluj, Zărand și Hunedoara, au fost mișcări țărănești în legătură cu conscrierea din 1819. Țăranii pretind să se publice urbariul, să știe fiecare ce obligații are, și declară că nu fac robote pînă ce nu se cunoaște legea nouă. Proprietarii cer armată; prin execuții militare, bătăi și închisori sînt înăbușite și aceste mișcări³⁵⁷. În masele țărănești s-a înrădăcinat și mai adînc convingerea că împăratul a dat urbariul, dar neameșii îl ascund și înșală astfel atît pe împărat, cît și poporul. Legenda despre „bunul împărat“ a primit în felul acesta noi elemente și s-a răspîndit și mai mult în urma încercărilor de a da un urbariu în 1819. Țăranii mergeau și mai departe în așteptările lor; se zvonea că împăratul a desființat cu totul robotele, dar că domnii ascund scrisoarea împărătească și îi țin, pe nedrept și împotriva legii împărătești, pe iobagi în robie. Cu ideile acestea ne vom întîlni în Transilvania și în primăvara și vara anului 1848.

La țăranii din sudul Transilvaniei a pătruns vestea răscoalei lui Tudor Vladimirescu, numit de ei „Tode-raș“. Țăranii au cunoscut și proclamațiile lui Tudor și așteptau venirea lui ca să pornească cu toții împotriva domnilor³⁵⁸. În 1824 se semnaleză mișcări țărănești

în comitatul Arad, în 1838 în comitatul Turda, în 1833 în Zărand. În 1831 au loc mișcări împotriva nobilimii proprietare în Bihor, Solnocul de Mijloc și Arad³⁵⁹. Și în alte părți se înregistrează mișcări țărănești cu caracter local, incendierea curților feudaților, răzvrățiri³⁶⁰. Și aceste date — o istorie a mișcărilor țărănești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales din Banat și Crișana, încă n-a fost scrisă — evidențiază criza regimului feudal, care a făcut ca răzvrătirile țărănești să se generalizeze pe tot cuprinsul Transilvaniei.

Mișcările sînt înăbușite cu o cruzime cumplită, cu biciuiri, întemnițări, execuții militare. Tribunalele comitatelor pronunțau pînă și condamnări la moarte pentru vina de a fi vorbit împotriva robotelor*. Împotrivirea țăranilor ia și alte forme: fuga de pe moșii, încercarea de a trece pe pămîntul grăniceresc. În multe părți din Transilvania țăranii cer împăratului să fie așezați pe pămînturi unde nu trebuie să facă robote domnești. Tot mai dese sînt plîngerile nemeșilor că iobagii nu lucrează cu nici o tragere de inimă, că-și fac robotele încet, fără spor.

Mișcări mai mari, organizate au loc în Munții Apuseni. Aici își avusese centrul marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan, aici s-au desfășurat mișcările conduse de Ecaterina Varga (Varga Katalin), de aici s-a recrutat, în mare parte, oștirea țărănească de sub conducerea lui Avram Iancu. Aceste mișcări, după cum arată istoricul maghiar Tóth Zoltán, sînt verigile aceleiași lupte eroice a țăranilor mineri împotriva feudalismului³⁶².

Luptele dirze din Munții Apuseni sînt strîns legate de exploatarea crescîndă a țăranimii miniere pe domeniile metalurgice din Zlatna. În urma dezvoltării mineritului,

* Astfel, de exemplu, în 1834 tribunalul comitatului Zărand a condamnat 6 țărani la moarte prin ștreang, iar pe alți 21 la închisoare de cîte 5—10 ani la Gherla. Curtea viceneză șterge însă în 1836 condamnările la moarte și reduce toate pedepsele la închisoare variînd între 6 luni și 2 ani³⁶¹ pentru a întări încrederea poporului în împărat.

domeniile au tot mai mare nevoie de lemne pentru topitorii ; administrația este îngrijorată că, tăindu-se pădurile, mineritul va avea de suferit ³⁶³. Poporul din regiunea domeniilor ținea însă la tradiția din moși strămoși că pădurile sînt ale comunelor și nu ale domeniilor ³⁶⁴. Populația nu poate renunța la folosirea pădurilor, căci acestea sînt izvorul ei de viață ; de aici iau locuitorii lemne pentru construirea casei și acareturilor, lemne pentru a le prelucra în ciubere, pe care le schimbă cu cereale. Înmulțindu-se populația, mulți caută să mai taie cîte o părticică de pădure, pentru a-și face casă și a-și asigura o bucățică de ogor pentru a-l cultiva. Administrația domeniilor, sub motiv că protejează pădurile, își trimite oamenii să dărîme casele nou ridicate, să împădurească din nou curăturile — toate acestea fiind motive de continue tulburări, de lupte între populație și organele administrative.

Un alt motiv ce ducea la veșnice tulburări era faptul că topitoarele domeniilor foloseau munca forțată a minerilor țărani, plătindu-le pentru prestații sume derizorii, stabilite de către administrație. Una dintre muncile acestea era cărăușia, care devenea o obligație tot mai grea și mai apăsătoare pentru locuitori. Pădurile din jurul topitoarelor erau tăiate și lemnele trebuiau aduse de la depărtări tot mai mari ; administrația plătea însă invariabil aceleași sume mici țăranilor.

Într-o măsură oarecare începe să fie întrebuițată și munca salariată. Din veniturile considerabile ale minelor s-ar fi putut plăti salariile convenționale, dar veniturile minelor tezurariatului nu se întrebuițau pentru îmbunătățiri în producție, ci erau absorbite de fiscul din Viena, pentru sprijinirea aparatului de stat absolutist al Habsburgilor. Menținerea muncii iobage, atunci cînd existau condițiile pentru introducerea muncii salariate, constituia o neconcordanță între relațiile de producție și dezvoltarea forțelor de producție, o neconcordanță care a provocat o situație permanent revoluționară în Munții Apuseni.

Comunele Bucium, Abrud-Sat și Cărpiniș au dus lupte ani de zile cu domeniul fiscal, care pretindea, în contradicție cu vechile „obiceiuri“, ca locuitorii să preseteze robote ³⁶⁵. Populația minieră (locuitorii luau drept mineri toate familiile din ale căror rînduri cineva se ocupa cu mineritul) nu se considera iobagă, ca populația de pe Cîmpie. Ea ținea la drepturile ei de mineri și se împotriva tot mai hotărît tendințelor fiscului și dregătorilor comitatului de a o supune la îndatoriri similare celor pe care le avea iobăgimea din ținuturile vecine. Cu toate că autoritățile au trimis pe capul locuitorilor unități militare de pedepsire, populația și-a continuat totuși lupta.

Luptei țăranilor minieri din cele trei comune s-a alăturat și o femeie maghiară cu oarecare cultură, cunoscutoare a cîtorva limbi : Ecaterina Varga. Nu numai că a dus petițiile țăranilor la Viena, întărind astfel rezistența față de organele locale, dar i-a îndemnat pe iobagi să se folosească de păduri, să nu plătească impozite, să-i alunge pe pădurarii care erau trimiși de administrație, să reîmpădurească curăturile. Țăranii — după cum scrie „Gazeta“ —, în urma agitațiilor Ecaterinei Varga, „nu mai voiau de atîția ani a face robotă domnească“ ³⁶⁶. Timp de șase ani a fost Ecaterina Varga — pe care preotul contemporan din Roșia Montană, Simion Balint, o numește o femeie „ageră și elocentă“ (elocventă — *n.ns.*) — în mijlocul țăranilor minieri din Munții Apuseni. Moșii o numeau cu dragoste și admirație : „Caterina, doamna noastră“. Tezaurariatul și administrația fiscală, văzîndu-și păgubite interesele, pretindeau autorităților comitatului ca „instigatoarea“ să fie arestată ; dregătorii însă nu îndrăzneau să se atingă de ea, deși venea de multe ori la Abrud, căci poporul zicea : „Cine va avea zece capete să pună mîna pe doamna noastră“ ³⁶⁷.

Funcționarii domeniului cereau tot mai insistent armată pentru a potoli poporul ; Curtea însă, deși își ve-

dea primejduite veniturile din domeniul Zlatna, șovăia, căci izbucnise răscoala țăranilor în Galiția și se temea de o răscoală în Transilvania. În aceste împrejurări intervine cancelarul Transilvaniei, baronul reacționar Jósika Samu, unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai eliberării iobagilor; el apelează la a doua forță pe care se sprijineau feudalismul și împăratul (prima fiind armata): la clerul înalt. La recomandarea lui Raiacić, mitropolitul sîrb din Carloviț, Jósika propune în 1846 pe Andrei Șaguna — originar dintr-o familie de negustori macedoromâni*, pe atunci egumenul mănăstirii sîrbești din Covil (districtul Bacica) — spre a fi numit de către împărat vicar episcopal la Sibiu. Totodată, Jósika îi dă mandat lui Șaguna să aducă la ascultare comunele răzvrătite din Munții Apuseni.

Vicarul Șaguna s-a arătat demn de încrederea cancelarului; nu mult după numirea sa, în ianuarie 1847, înșelînd încrederea țăranilor în „păstorul lor sufletesc“, el răpește împreună cu dregătorul Pogány pe „instigatoarea“ Varga, pretextînd o convorbire cu dînsa**.

Ecaterina Varga a fost dusă la închisoarea militară din Alba Iulia, unde a rămas pînă în 1851. Abia atunci a dat tribunalul superior din Sibiu sentința definitivă, prin care se spulberă toate acuzațiile că Ecaterina Varga ar fi înșelat poporul. Ea avea — se spune în motivarea sentinței — convingerea că revendicările iobagilor erau juste³⁷¹.

Poporul s-a supus pentru moment, dar frămîntările au continuat, iar peste un an și cîteva luni a izbucnit din nou mai puternic răzvrătirea. Șaguna, deși la

* Șaguna³⁶⁹ s-a născut în 1808, la Miskolc (Ungaria); a fost crescut în casa unchiului mamei sale, Atanasie Grabolsky de Apadia, negustor bogat din Pesta. A stat și la Viena, unde avea drept rudeni familia bancherului și baronului Sina. În anii 1826—1829 a fost student la Universitatea din Pesta, apoi a făcut teologia sîrbescă la Virșeț. După călugărirea sa, a stat încă 12 ani într-un mediu sîrbesc și se bucura de deosebita protecție a mitropoliului sîrb Raiacić. Și numirea sa la Sibiu a venit în urma înțelegerii dintre cancelarul Jósika și mitropolitul Raiacić³⁶⁹.

** Vezi dramatica descriere a răpirii Ecaterinei Varga de către vicarul Șaguna dată de contemporanul Simion Balint, reprodusă și de Bariț în istoria sa³⁷⁰.

alegera ținută în decembrie 1847 întrunise mai puține voturi decât fiecare dintre ceilalți doi candidați, a fost numit la începutul anului 1848 episcop al Sibiului; protectorul lui, cancelarul reacționar Jósika, pusese de acum piciorul în prag³⁷² și, fiind în bune relații cu principele Metternich, izbutise să-l facă pe Șaguna episcop, nesocotind voința majorității clerului ortodox transilvan. Astfel, în pragul revoluției se desemnează clar alianța dintre cancelarul transilvan Jósika, mitropolitul sîrb Raiačić, episcopul român Șaguna, legați nu numai prin concepțiile lor probabsburgice, dar și prin „servicii reciproce”. Mișcarea condusă de Ecaterina Varga a fost înăbușită la porunca Vienei, atunci cînd se ajunsese pînă în pragul unei răscoale țărănești. Amintirea acestei eroine * a rămas însă vie, iar acțiunea ei constituie un simbol al frăției româno-maghiare în lupta pentru drepturi și libertate.

Nu tot clerul român a avut poziția vicarului Șaguna față de mișcarea condusă de Ecaterina Varga. Lucrul acesta reiese din corespondența cancelarului Jósika cu guvernatorul Teleki; rezultă și din alegerile de episcop efectuate la începutul anului 1848. Acțiunea sa l-a ajutat pe Șaguna să dobîndească scaunul episcopal, i-a adus și recunoștința și lauda asupritorilor țărănimii române **, dar nu i-au sporit cîtuși de puțin prestigiul în popor.

Merită să fie amintită și poziția presei române din Transilvania față de arestarea luptătoarei Varga, căci în poziția aceasta se manifestă atitudinea unei părți a intelectualității române față de mișcările țărănești.

* La popularizarea acestei figuri eroice a contribuit mult, încă înainte de primul război mondial, publicistul socialist Erdélyi (Aradi) Viktor, prin lucrarea sa intitulată: „Caterina, doamna noastră” (apărută în limba maghiară, la Budapesta, în 1913; versiunea românească a apărut în continuare în „Adevărul literar”, la București, în 1925, și într-un volum separat, editat la Cluj în 1928). O lipsă a acestei lucrări, scrisă cu multă căldură pentru moșii năpăstuiți, este că nu indică decât rar izvoarele sale.

** Guvernatorul Transilvaniei, contele Teleki, îi face cunoscut lui Șaguna într-o scrisoare din 13 februarie 1847 că a raportat despre comportarea sa cu ocazia reușitei prinderii a „înșelătoarei” Ecaterina Varga forurilor celor mai înalte, care l-au însărcinat să-i exprime din partea lor prea înalta lor mulțumire pentru rîvna dovedită în această împrejurare³⁷².

În numărul său din 16 ianuarie 1847 (st. v.), „Gazeta de Transilvania“ publică o corespondență mai lungă din Aiud, care începe cu cuvintele: „Faimoasa Katalin căzu de ieri la temniță“. Vina Ecaterinei Varga * era, scrie „Gazeta“, că ea întărîta pe bieții locuitori ai satului Bucium și ai satelor vecine în așa măsură, că ei de mai mulți ani nu vor să facă nici o robotă domnească. „Gazeta“ își exprimă convingerea că „nu faptele nesupunerii, ci o treptată cultivare și deșteptare a oamenilor noștri este calea către fericire și către oareșcari însemnătăți“³⁷⁵.

Rîndurile acestea denotă pe iluministul Bariț, care aștepta îndreptarea soartei iobagilor de la ridicarea lor culturală, de la luminarea lor. Bariț era împotriva răscoalelor; răscoala lui Horea o considera și el, ca și Samuil Micu Clain și Petru Maior, drept un act necotit și nenorocit³⁷⁶. Condamna iobăgia, „acest blăstăm al secolului de lumină“, dar credea că o mișcare de nesupunere nu o poate înlătura.

Intelectualii români erau și intimidati: ei erau trași la răspundere îndată ce se zvonea despre o mișcare a țăranilor. Bariț povestește că în 1830 au fost arestați mai mulți preoți și un protopop român și ținuți pînă cînd s-a adevărit că știrea despre o nouă răscoală era cu totul neîntemeiată³⁷⁷. Au fost timpuri cînd un român n-ar fi cutezat să pronunțe în public numele conducătorilor acelei răscoale din 1784, spune tot Bariț.

Situația presei române era nespūs de grea: orice cerere de drepturi pentru națiunea română — fie numai reproducerea unei petiții — era considerată drept un atac împotriva legilor și constituției țării și

* Este interesantă descrierea ce se dă în „Gazeta“ despre Ecaterina Varga. Este — se spune în corespondență — o damă ungheroaică cam de 40 de ani, cu căiță (bonetă) de „dull anglais“, cu viclar de mătase și cu topanci de barșon (catifea). Reproducem aici și descrierea dată de Jakab despre Ecaterina Varga: era în etate de circa 40 de ani, de statură mijlocie, cu față brunetă, rumenă, ochii negri; vorbea bine românește, ungherește, nemțește; în ungherește și nemțește și scria. Iși schimba portul adeseori; cînd se purta domnește, cînd românește; mergea de multe ori călare³⁷⁴.

orice manifestare de simpatie pentru iobagi putea fi interpretată ca o provocare la răscoală. Când, în august 1845, Bariț fusese la Viena în problema gazetelor române, care erau amenințate cu interzicere, cancelarul Principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu, l-a sfătuit să nu mai facă politică. Cititorii gazetelor românești — spunea cancelarul — nu au nici o educație politică, prin urmare scrierile politice sînt foarte periculoase pentru ei și pentru țară. Îi recomandă să ferească deci de astfel de primejdii pe cititori, să le dea „o lectură inocentă și sănătoasă”³⁷⁸. Este interesant că gazetele românești erau acuzate și de Stephan Ludwig Roth că ridică pretenții prea mari pentru iobagi. Afirmarea lui Roth este cu totul neîntemeiată: apărînd sub un control deosebit de sever, sub o cenzură dublă, gazetele românești nu-și puteau îngădui de cele mai multe ori în ce privește situația iobagilor, decît să reproducă unele informații din presa maghiară, să redea conținutul dezbaterilor din dietă. Clasa stăpînitoare își dădea bine seama că ceea ce se scrie în românește poate pătrunde în masele de iobagi români, în permanentă revoltă *. Unii nemeși din Transilvania, ca de exemplu un Péterffy, cereau neconținut să se interzică gazetele românești, spunînd că pînă și existența unor foi românești, oricît de inocente ar părea să fie, reprezintă o primejdie pentru maghiarii (adică pentru nemeșimea maghiară — *n. ns.*) din Ardeal³⁸⁰.

Experiența răscoalei din 1784, înăbușită în sînge de trupele împărătești, a lăsat și ea urme adînci în rîndu-

* Afirmarea unor istorici maghiari³⁷⁹ că presa românească, cu toată simpatia ei față de țărănime, nu a ajuns să-și însușească nici politica liberală în problema țărănească este cu totul greșită — nenumărate sînt articolele, informațiile, în care presa românească face cunoscut publicului tot ce se spunea în favoarea unei politici liberale, pentru desființarea iobăgiei. Greșită este și încercarea de a explica pretinsa lacună a presei românești prin tendința ei de a nu-și înstrăina mica nobilime românească. Adevărul este că „Gazeta” și „Foaia” nu puteau să ia o poziție deschisă, căci cenzura foilor românești avea alte directive decît cenzura foilor maghiare. Autoritățile ar fi oprit imediat apariția „Gazetei” și a „Foi” dacă gazetele românești și-ar fi îngăduit un atac direct împotriva instituțiilor feudale.

rile intelectualilor români. Unii dintre ei, ca Bariț, Bărnuț și mulți alții, au tras învățătura că trebuie împiedicată orice izbucnire a revoltei maselor românești împotriva nobililor; noi avem de-a face cu 300 000—500 000 de baionete austriece, scrie „Gazeta”³⁸¹, nu cu o mână de nobili. Prin arestarea Ecaterinei Varga — avea să scrie Bariț în „Părți din istoria Transilvaniei”, apărută în 1889 — s-a evitat dacă nu chiar o horiadă singeroasă și nefericită, în tot cazul însă cruzimi de către tirani sălbatici ca cele din 1837”³⁸². Erau însă și alți intelectuali români, ca Avram Iancu, care nu condamnau răscoala din 1784, ci erau chiar mândri că sînt urmașii iobagilor lui Horea. Despre Avram Iancu un contemporan, Iosif Șterca-Șuluț, scrie că avea admirație pentru luptătoarea Ecaterina Varga³⁸³.

În istoria sa, scrisă la 40 de ani după evenimentele din 1847 din Munții Apuseni, Bariț recunoaște că acțiunea din Izbita-Buciumeni (prinderea Ecaterinei Varga prin înșelarea poporului — *n. ns.*) „ce e drept, nicidecum nu era vreo misiune onorifică”. Dar, continuă el, „prin cîte umiliri nu trecuseră pînă atunci prelații bisericii răsăritene. În această țară se cerea cu jurămint răspundere personală pentru ținuta pașnică a poporului, întocmai cum erau tratați episcopii răsăriteni și în Imperiul turcesc. Astfel, la 1784, episcopul Gedeon Nichitici a fost trimis în focul revoluției horiane cu misiunea, alătura cu capul, să împace și să supună comunele din comitatul Zărand; în 1831 episcopul Vasile Moga și vicarul B. Căianu au fost mînați în părțile cîmpene din comitatul Turdei și al Clujului cu ordin strict ca să împiedice rebeliunea poporului”³⁸⁴. Bariț ar fi putut, desigur, să dea și alte exemple; domnii feudali foloseau din plin autoritatea clerului înalt român pentru a ține în supunere poporul asuprit și exploatat.

În același deceniu premergător revoluției din 1848 se ridică în apusul Transilvaniei, în comitatul Caraș

din Banat, o mișcare anti-feudală a țărănimii române conduse de revoluționarul Eftimie Murgu*. Stabilindu-se la Lugoj ca avocat, ajunge din nou în conflict cu stăpînirea — în Banat cu domnia nemeșească din comitat. „Ia asupra sa cu seriozitate purtarea cauzelor românești“³⁸⁶. Strînge plîngerile țărănimii, caută să descopere abuzurile, silniciile, furturile și jafurile proprietarilor de pămînt și ale dregătorilor comitatelor, săvîrșite în dauna țărănimii năpăstuite. Are o vastă corespondență cu preoții și dascălii satelor, care-i trimit petiții iscălite. Mișcarea al cărei propovăduitor este Murgu devine o mișcare de masă.



EFTIMIE MURGU

Autoritățile prind de veste și-l arestează pe Murgu pentru agitație împotriva proprietarilor de pămînt. În octombrie 1845 este dus în lanțuri la Pesta, deoarece este prea popular ca să poată fi ținut în închisoarea din Lugoj; domnii se tem de răscoală. Abia revoluția din Pesta îl eliberează pe acest luptător, la trei săptămîni după eliberarea lui Tánacsics³⁸⁷.

Vestea mării răscoale a țăranilor din Galiția împotriva panilor, răscoală izbucnită în primăvara anului

* Eftimie Murgu s-a născut în 1805, în Rudăria, pe teritoriul regimentului român bănățean cu sediul la Caransebeș. Tatăl său a fost sublocotenent. A făcut studii superioare la Seghedin (Szeged) și apoi a studiat filozofia și dreptul, dobîndind și titlul de doctor la Universitatea din Pesta. A ținut primul curs de filozofie la Iași, unde l-a avut ca elev pe Ion Ionescu (de la Brad). Trecut la București, devine profesorul lui Nicolaie Bălcescu și al lui C. A. Rosetti. „Murgu — scrie cu drept cuvînt G. Bogdan-Duică — nu este nevinovat că pasiunea revoluției s-a strecurat și în inimile elevilor săi“³⁸⁵. Din cauza acțiunii desfășurate împreună cu Filipescu, Bălcescu și alți intelectuali pentru a înscăuna un regim de dreptate, un regim care să asigure țărănimii pămînt și libertate, este expulzat din Țara Românească.

1846, a pătruns și în Transilvania. Un român care a îndemnat pe țărani din jurul orașului Jibou să le dea în cap domnilor de pământ (proprietarilor, moșierilor — *n.n.s.*) și dregătorilor comitatelor, spunînd că așa au făcut și țărani din Galiția, a fost arestat și închis în temnița comitatului³⁸⁸. Teama că răscoala din Galiția s-ar putea întinde și în Transilvania a grăbit, desigur, măsurile luate de cancelarul Jósika pentru a înăbuși mișcarea din Munții Apuseni.

Mișcări muncitorești

Condițiile neomenoase de muncă, lipsa aproape totală de mijloace de protecție a muncii, ceea ce cauza nenumărate accidente de muncă, salariile și așa mizere, cu tendința de a scădea mereu în urma introducerii muncii în acord, mai ales în mine, au provocat atît între mineri, cît și între muncitorii din manufacturi mișcări pentru îmbunătățirea traiului. În 1820 muncitorii de la topitoriile din Zlatna încetează lucrul, în 1829 sînt mișcări similare în regiunea Hunedoarei, în 1837 la topitoriile din Toplița și Govăjdia, unde autoritățile restabilesc „ordinea” prin arestări și aplicare de bătai. În ciuda represiunilor, în 1839—1840 izbucnesc noi mișcări „cu excese sîngeroase” la Băița. Recoltele slabe din anii 1845—1846 din Transilvania au provocat o scumpire a alimentelor, căreia nu i-a urmat însă o sporire a salariilor. În 1847, în preajma revoluției, muncitorii mineri pornesc noi acțiuni pentru asigurarea traiului lor la Țebea, Certeje, Zlatna și Ocna Mureșului (Uioara)³⁸⁹.

În al 5-lea deceniu al secolului apare și o primă organizație muncitorească: la Brașov, muncitorii tipografi înființează „Asociația de ajutor de boală. înmormîntare și călătorie”³⁹⁰.

Mișcărilor muncitorești, încercările de a se organiza ale muncitorilor pentru îmbunătățirea situației lor sînt

calificate și condamnate de către presa burgheză drept acțiuni pentru stoarcerea unor salarii mai mari³⁹¹. Contradicția de bază a epocii capitaliste, antagonismul dintre burghezie și proletariat, începe să se manifeste și în Transilvania.

7. CREAREA UNEI SITUAȚII REVOLUȚIONARE ÎN TRANSILVANIA

În urma dezvoltării capitalismului, s-au ascuțit contradicțiile dintre vîrfurile societății, s-a ajuns la o criză a acestor vîrfuri. Mulți domni de pămînt, mai ales din nobilimea mijlocie, își dau seama de rămînerea în urmă a agriculturii; ei tind spre modernizarea acesteia și spre dezvoltarea pieței interne. Se ivesc disensiuni grave în rîndurile nobilimii; unii dintre nobili se fac exponenții tendințelor de modernizare a țării, vor să înlăture, pentru a cîștiga o bază mai largă a acțiunii lor, privilegiile feudale. Se naște un conflict acut între nobilii reformiști, care vor independența țării, și Curtea imperială, sprijinul de frunte al vechilor instituții.

Paralel cu întărirea mișcărilor naționale se ascut contradicțiile naționale dintre clasa conducătoare asupra maghiară și naționalitățile asuprite. În dieta din anii 1846—1847 din Cluj continuă discuțiile aprinse în chestiunea fixării unei limbi oficiale. Disputele au un larg răsunset și în presă, în rîndurile intelectualilor români, maghiari și germani. Instituțiile vechi, dieta privilegiatilor, autoritățile nobiliare nu pot rezolva nici problema socială, nici pe cea națională din Transilvania.

Situația maselor de țărani iobagi și jeleri se înrăutățește an de an. Nemeșii, avînd posibilități mai mari de desfacere a produselor agrare, caută să-și mărească pămînturile alodiale, răpind pășuni, păduri, ogoare care înainte erau în folosința iobagilor și impun robote mai mari țăranilor dependenți. Răpirile de pămînt aduc la

desperare masele țărănești, rezistența acestora devine mai îndârjită: mișcările țărănești capătă un caracter permanent. Țăranii nu vor să rabde atîta asuprire și jaf, nu mai vor să trăiască în vechile condiții. Din rîndurile țărănimii se ridică oameni cu carte; ei arată că nu poate dăinui, în acest „secol al luminii“, nedreptatea strigătoare la cer ca unii să trăiască în belșug în urma muncii celor mulți, iar masele să se lupte cu cea mai neagră mizerie.

Nobilii cred că pot să mențină, printr-o teroare cumplită, prin bătăi, temnițe și amenințări cu spînzurători vechea orînduire. Împreună cu o mare parte a nobilimii proprietare transilvănene, acești reacționari nici nu voiau să știe de reforme, de concesiile în favoarea iobagilor. Aristocrația din Transilvania — scrie contemporanul Jakab — a crezut ferm că privilegiile ei sînt veșnice, a crezut că, și dacă s-ar schimba toate societățile și toate organizațiile politice din lume, ea va putea să mențină Ardealul, această țărișoară, ca pe o relicvă împietrită a evului mediu, ca pe o mumie a omenirii, ermetic închisă împotriva oricărui progres, ba chiar ferită de orice contact cu spiritul și cu ideile vremii³⁹². Aristocrația pe de o parte și masa poporului de cealaltă parte stăteau la o depărtare de nedescris una de alta; nu exista nici o legătură între ele, nu le unea nici un interes comun³⁹³. Magnații reacționari se sprijineau pe forța armatei și nu observau că și în armată domnea pe alocuri un spirit de revoltă. Astfel, în regimentele grănicerești secuiești exista o continuă nemulțumire și fierbere; disciplina brutală, carcerile, biciuirile întăriteau pe soldați împotriva stăpînirii austriece.

Se învedera tot mai clar că orînduirea feudală, vechile instituții nu mai corespundeau dezvoltării forțelor de producție, cerințelor claselor producătoare. Toate păturile sociale erau în fierbere, nemulțumirile amenințau să se transforme într-o revoltă generală. În zadar încercau aristocrații și Curtea imperială, în-

tărindu-și alianța, să stăvilească forțele sociale și naționale ce se îndreptau împotriva edificiului feudal: legenda „bunului împărat“ — monarh deopotrivă de milostiv față de toți fiii țării, față de toate popoarele monarhiei — n-a putut zădărnici revoluția. Țara sămăna cu un vulcan, în aparență liniștit, dar în măruntaiele muntelui se acumulase o cantitate uriașă de materii inflamabile, care puteau oricând să explodeze³⁹⁴.

Anul 1847 a fost un an cu o recoltă slabă; în multe părți din Transilvania bîntuia foametea. În această atmosferă de neliniște și fierbere generală s-au făcut auzite primele știri despre revoluția europeană.

ÎNCEPUTURILE REVOLUȚIEI ÎN TRANSILVANIA

1. IZBUCNIREA REVOLUȚIEI PE PLAN EUROPEAN

Izbucnirea revoluției în Italia, Franța, Germania și Imperiul habsburgic. Caracterul revoluțiilor europene.

Revoluția din 1848 a început în 12 ianuarie, cu insurecția de la Palermo (Sicilia). Ridicarea poporului a silit pe regele Ferdinand să renunțe la regimul absolutist și să promită constituția. Mișcarea revoluționară se întinde curînd și asupra altor state italiene; domnitorii se văd constrînși să acorde libertăți constituționale. În același timp, începe în Lombardia și Veneția lupta pentru scuturarea jugului austriac. O dată cu eliberarea provinciilor de sub ocupația străină, patrioții italieni tind și la formarea unui stat național, care să unească toate regiunile locuite de italieni.

În 22 februarie izbucnește revoluția la Paris și doboară regimul regelui Ludovic-Filip de Orléans, întemeiat pe aristocrația financiară. Obiectivul răsturnării oligarhiei bancare a unit atît burghezia industrială, cît și mica burghezie și proletariatul. Luptele de baricade, care au durat pînă în 25 februarie, au fost însă duse aproape exclusiv de muncitorimea din Paris, de rezultatele victoriei folosindu-se în primul rînd burghezia. Numai sub presiunea maselor înarmate s-a proclamat, în a treia zi a revoluției, republica. Guvernul provizoriu, alcătuit după victorie, a fost un guvern burghez; participarea utopistului mic-burghez Louis Blanc și a muncitorului tipograf Albert n-a făcut decît să adoarmă vigilența proletariatului. Ace-

lași scop l-a servit și instituirea Comisiei pentru problema muncitorească.

Pentru a demonstra caracterul său revoluționar, guvernul francez l-a invitat la începutul lui martie pe Marx să revină din Bruxelles la Paris, de unde guvernul reacționar francez îl expulzase. Marx a și venit și a stat la Paris pînă la începutul lui aprilie, cînd s-a întors în Germania¹. Ministrul de externe Lamartine a adresat în 7 martie un manifest, în care se vorbește în termeni generali despre libertatea popoarelor și în mod vag se promite ajutor patrioților italieni. Într-un alt manifest, adresat polonezilor, apărut peste o lună, se vorbește despre sprijinirea refacerii Poloniei, dar fixarea orei și a mijloacelor de intervenție — se spune în manifest — aparține exclusiv Franței².

Victoria revoluției în Paris a încurajat și a ridicat la luptă popoarele și clasele asuprite de dincolo de hotarele Franței. Masele exploatare și lipsite de drepturi cetățenești încep, aproape în același timp, lupta lor revoluționară în Germania și în vastul Imperiu habsburgic, iar lupta din Italia ia un nou avînt.

Engels prevăzuse, încă la primele mișcări revoluționare din Italia, că existența însăși a Imperiului habsburgic era amenințată. În articolul său „Începutul sfîrșitului Austriei“, Engels citează cuvintele răposatului împărat Francisc (Franz): „Atîta cît trăim noi, eu și cu Metternich, mai rezistă și ea (Austria — *n.ns.*). Dacă Metternich nu vrea să-și dezmință împăratul — observă Engels —, el trebuie să moară cît mai curînd posibil“³.

Mișcările revoluționare din Imperiul habsburgic izbucnesc la mici intervale în capitalele principale : Praga, Viena, Pesta. La 11 martie are loc la Praga o adunare de masă : poporul pretinde desființarea obligațiilor feudale ale țărănimii, libertatea presei, acordarea unei constituții, introducerea limbii cehe pe lângă cea germană atît în administrație, cît și în justiție și învățămînt ⁴.

În 13 martie, ziua deschiderii dietei Austriei inferioare, poporul adunat înaintea clădirii Landtag-ului (dietei), condus de intelectuali, studenți, pretinde demiterea prințului Metternich și înscăunarea unui regim constituțional. Se ajunge la lupte de stradă între mulțime și poliție ; Curtea imperială, nefiind sigură de „credința“ armatei, cedează. Metternich, exponentul cel mai de seamă al politicii reacționare, nu numai al împărăției habsburgice, ci și al „Sfintei Alianțe“, al reacțiunii europene, este înlăturat ; în noul guvern, compus în covârșitoare parte din aristocrați, intră și cîțiva oameni politici cu concepții burghezo-liberale. Împăratul promite convocarea unei diete a provinciilor austriece în vederea elaborării și discutării constituției ; ca o concesie imediată, se desființează cenzura. Metternich se refugiază în Anglia, își păstrează legăturile cu noul ministru de externe Fiquelmont, dîndu-i sfaturi în ce privește politica externă a imperiului. Corespondența dintre fostul și actualul ministru se face prin ambasadorul Angliei la Viena. Încă din martie cercurile reacționare fac pregătiri pe plan internațional pentru organizarea contrarevoluției ⁵.

Vestea revoluției din Viena grăbește evenimentele de la Pesta. Încă din 11 martie membrii societății „Tînăra Ungarie“, în frunte cu Petöfi, Vasvári, Irinyi și Jókai, formulară postulatele națiunii ungare ; manifestul urma să fie primit într-o adunare populară proiectată pentru 19 martie. Sub impresia evenimentelor de la Viena din 13 martie, revoluționarii pestăni hotărăsc să pornească imediat la acțiune. În zorii zilei de 15 martie ei ocupă o tipografie și, cu ajutorul entuziast al muncitorilor tipografi, se tipărește, fără să se țină seama de cenzură, un manifest revoluționar și

celebrul „Cîntec național“ al lui Petőfi. Intelectualilor revoluționari li se alătură mii de muncitori și calfe, maghiari, numeroși germani, slovaci și de alte naționalități nemaghiare⁶. Astfel, încă în după-amiaza aceleiași zile se adună 10 000 de oameni în fața Muzeului Național — printre ei se află și țărani veniți la târgul din Pesta. Cei adunați primesc cu însufletire punctele manifestului și repetă refrenul „Cîntecului național“ : jurăm că nu vom mai fi robi niciodată.

Manifestul redactat de gruparea intelectualilor revoluționari în frunte cu poetul Petőfi devine programul revoluției ungare. Iată textul lui :

„CE PRETINDE NAȚIUNEA MAGHIARĂ

Să fie pace, libertate și bună înțelegere.

1. Pretindem libertatea tiparului, desființarea cenzurii.
2. Guvern responsabil cu sediul la Budapesta.
3. Convocarea Adunării naționale la Pesta în fiecare an.
4. Egalitate în fața legii sub raport cetățenesc și religios.
5. Gardă națională.
6. Purtarea comună a greutăților (a sarcinilor publice — *n. ns.*).
7. Incetarea raporturilor urbariale.
8. Curte cu jurați, reprezentare pe baza drepturilor egale.
9. Bancă națională.
10. Ostășimea să jure pe constituție ; ostașii din Ungaria să nu poată fi comandați în străinătate, în schimb soldații proveniți din alte țări ale monarhiei să fie mutați din Ungaria.
11. Arestatții politici să fie puși în libertate.
12. Uniune cu Ardealul.
Egalitate, libertate, frăție !“

După primirea programului, masele se încolonează și se îndreaptă spre primăria din Pesta. Numărul demonstrațiilor crescuse la 20 000 — o masă considerabilă, avînd în vedere că Buda și Pesta nu aveau în total decît circa 150 000 de locuitori. O parte dintre soldați — mai ales italieni — fraternizează cu poporul.

Tinerii români care studiau la universitate și în alte școli din Pesta au luat parte cu entuziasm la toate manifestările revoluționare. Împreună cu tineretul maghiar, în frunte avînd pe liberalul Nyáry Pál și pe Sigismund Pop, l-au eliberat din închisoare la 8 aprilie pe vechiul luptător democrat și republican, pe Eftimie Murgu, fostul profesor al lui Nicolaie Bălcescu. Gazeta „Márctius Tizenötödi” (15 martie) salută cu bucurie acest eveniment revoluționar⁸; la fel și „Gazeta de Transilvania” din 8 aprilie (st.v.) aduce pe prima pagină o descriere entuziastă a eliberării lui Murgu, a acestui „martir al libertății române”⁹; la fel și „Organul luminării” al lui Cipariu¹⁰.

Intelectualii români luau zilnic parte la întîlnirile revoluționarilor din Pesta¹¹, consfătuindu-se asupra evenimentelor revoluției europene; ei întrezăreau o lume nouă, scăpată de despotism, de asuprire și de exploatare. Iosif Șterca-Șuluț, care mai tîrziu a fost președintele „Astreii” (Asociația transilvană pentru literatură și cultura poporului), redă¹² astfel atmosfera care domnea în zilele din martie între studenții români din Pesta: „Eram pătruns de tot de cuvintele: libertate, egalitate, frățietate. În adevăr eram foarte fericit, îmi vedeam realizate visurile mele și aspirațiile străbunilor mei”. În capitală, în cercurile tinerilor intelectuali și ale muncitorimii, pulsa o viață revoluționară puternică. Problemele revoluției, ale cuceririi și asigurării drepturilor și libertăților poporului erau pe primul plan.

Țările în care a izbucnit revoluția în lunile februarie și martie ale anului 1848 prezintă o deosebită varietate de condiții social-economice și politice. În Franța, obiectivul prim al revoluției era înlăturarea regelui și a oligarhiei financiare; în alte state, mișcările revoluționare s-au îndreptat spre abolirea absolutismului monarhilor, spre cîștigarea unor drepturi constituționale, spre dobîndirea independenței și unității naționale.

O problemă de bază a revoluției din 1848 în țările monarhiei habsburgice, în Principatele Române dunărene a constituit-o eliberarea iobagilor de sub grelele lor poveri, înlăturarea dependenței lor de feudali. Țăranii urmau să devină, așa cum a arătat Bălcescu, oameni liberi, proprietari ai fișiiilor de pământ pe care le lucrau.

Deviza revoluției franceze din 1789 : libertate, egalitate, fraternitate, pătrunde în 1848 mult peste hotarele Franței ; cu această deviză se ridică nu numai clasele, păturile neîndreptățite și oprimate, ci și popoarele subjugate. Eliberarea popoarelor de sub jug străin constituie o sarcină de frunte a revoluției pașoptiste. Popoarele vor să trăiască libere, independente ; garanția independenței o văd în formarea de state naționale, care să cuprindă teritoriile locuite de același popor.

Marx și Engels redactează spre sfârșitul lui martie, fiind încă la Paris, împreună cu alți conducători ai muncitorimii, manifestul : „Revendicările partidului comunist din Germania“. Sarcina imediată a revoluției germane este — se spune în manifest — crearea, în urma răsturnării tuturor regilor și principilor germani, a republicii unice, indivizibile germane, desființarea, fără nici o despăgubire, a tuturor servituțiilor feudale care apasă asupra țăranimii, înfăptuirea votului universal, egal pentru toți cetățenii țării, înarmarea generală a poporului ¹³.

Programul este alcătuit după principiile Manifestului Partidului Comunist, apărut în februarie 1848, principii care definesc politica muncitorească în condițiile feudalismului și absolutismului. „Pe această treaptă, așadar — se spune în Manifestul Comunist —, proletarii nu combat încă pe dușmanii lor, ci pe dușmanii dușmanilor lor, ei combat rămășițele monarhiei absolute, pe moșieri, burghezia neindustrială, mica burghezie“ ¹⁴. Prin revoluția burghezo-democratică proletariatul avea să cucerească maximum de libertăți burgheze și democratice, pentru ca astfel să se poată întări și organiza în vederea viitoarelor lupte. Ducerea pînă la capăt a

revoluției burghezo-democrate constituie — după învățătura marxistă — o premisă a revoluției proletare.

Burghezia germană, cu tot ajutorul dat de muncitorime, n-a realizat programul revoluției din 1848. Nici unificarea Germaniei nu s-a făcut; burghezia nu a îndrăznit ca pentru a învinge împotrivirea monarhilor și a aristocrației să se sprijine pe masele revoluționare. În cel mai mare stat german, în Prusia, guvernul liberal instituit după victoria revoluției la Berlin a ajuns în curînd să combată cu ajutorul armatei mișcările țărănești și a înăbușit cu cruzime insurecția polonă din Poznan, izbucnită în aprilie. Burghezia liberală, speriată de mișcările populare, a trădat cauza revoluției și a căzut la compromis cu monarhia, aristocrația și militarismul prusac.

Unificarea națiunii germane, stabilirea unei orînduiri democratice în întreaga Germanie depindeau în mod hotărîtor de poziția pe care o va lua revoluția germană față de Imperiul habsburgic. „Monarhia austriacă — scria Engels la sfîrșitul lui ianuarie 1848 —, acest complex pestriț rezultat din moșteniri și furțișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfîrșit să se destrame”¹⁵. Părea că monarhia habsburgică n-o să reziste valului revoluționar: provinciile italiene, Lombardia și Veneția, erau în plină luptă armată împotriva jugului austriac; în Boemia izbucnise o mișcare puternică de eliberare socială și națională; Viena era în fierbere revoluționară; Ungaria voia să devină independentă; în Croația și în alte părți ale monarhiei erau de asemenea mișcări revoluționare. Toate popoarele reclamau garanții pentru libera lor dezvoltare națională, țărănimea pretindea pămînt și libertate, orășenii drepturi constituționale. Caracterizarea dată de Engels încă din ianuarie este valabilă pentru situația din martie: „Această Austrie — scria Engels — de neclintit, acest bastion etern al barbariei, nu mai știe încotro să se îndrepte. Ea are o erupție îngrozitoare, și dacă se scarpină pe față o mănîncă spatele, iar dacă se scarpină pe spate o mănîncă fața”¹⁶. „Avem toate mo-

tivele — spune Engels în încheierea articolului său „Începutul sfârșitului Austriei“ — să fim încredințați că germanii se vor răzbuna pentru infamia cu care Austria a acoperit numele de german. Avem toate motivele să sperăm că germanii vor fi cei care vor provoca prăbușirea Austriei și vor înlătura piedicile din calea libertății slavilor și a italienilor”¹⁷.

Nu numai Marx și Engels, dar și reprezentanții diplomați acreditați la Viena împărtășeau părerea despre destrămarea iminentă a Imperiului austriac. Astfel, agentul diplomatic englez Blackwell scria în ianuarie 1848, vorbind de Austria: Destrămarea acestui imperiu eterogen este o problemă a unui viitor apropiat¹⁸. Și diplomatul Kisseleff scrie în 17/29 martie din Paris ministrului de externe Nesselrode: Evenimentele triste din Viena și Berlin au distrus sistemul politic al Europei. Austria se destramă și dispăre, așa zicând, pentru noi¹⁹.

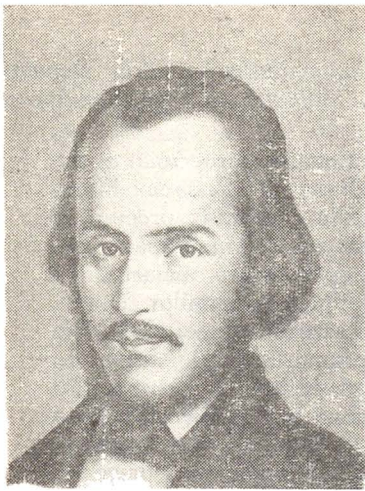
Speranța lui Engels că germanii vor da ajutor italienilor și slavilor din monarhia habsburgică în lupta lor de eliberare a fost însă înșelată. În burghezia germană se impun tendințe naționaliste, de cotopire a altor popoare. Politicieni „liberali“ au consimțit la înăbușirea mișcării de eliberare a polonilor și cercuri burgheze germane plănuiau includerea și de teritorii slave în spațiul german. Aceeași politică naționalistă, de nerespectare a drepturilor naționale ale altor popoare era dusă și de clasa stăpînitoare maghiară. Ca un răspuns la această politică, unii conducători slavi au ajuns să comită greșeala de a considera menținerea monarhiei habsburgice drept scut împotriva tendințelor de asuprire germane și maghiare. Astfel, datorită contradicțiilor naționale, datorită și iscusinței Curții imperiale în a promite libertăți — pe care apoi, la momentul potrivit, când primejdia trecuse, le retracta —, Imperiul habsburgic a reușit să treacă peste criza din martie și aprilie 1848. Unul dintre principalele obiective ale revoluției: dărîmarea Imperiului habsburgic, imperiu ce stătea în calea formării și dezvoltării statelor naționale, nu a fost atins.

În curînd, mișcarea revoluționară europeană a cuprins și ținuturile române (Banatul, Crișana, Maramureșul) care făceau parte din Ungaria, precum și Principatul Transilvaniei, Moldova și Țara Românească. Și în părțile acestea ale Europei marea majoritate a populației sătești gema sub asuprarea domnilor feudali, aristocrați, nobili, boieri, iar sărăcimea orașelor trăia în cruntă mizerie și în nesiguranța zilei de mîine. În calea dezvoltării economice și politice a acestor țări și ținuturi stătea asuprarea străină în Transilvania, lipsa de independență în Moldova și în Țara Românească ; se punea problema eliberării naționale și a cuceririi independenței. Patrioții înaintați luptau deschis pentru unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat național unitar ; ei năzuiau spre unirea într-un viitor apropiat a tuturor țărilor locuite de români. „Sînt semne — raportează în 27 martie agentul austriac din București, Timoni — care denotă răspîndirea unei idei mai de mult pătrunse în societatea de aici și propagată acum mai ales de tinerii boieri crescuți la Paris. Ideea aceasta, ajunsă în urma evenimentelor mondiale la o maturitate rapidă, este gîndul unirii întregii naționalități române într-un imperiu dacic“²⁰.

Afară de problema națională, revoluționarii români sînt preocupați și de cauza eliberării țărănimii de sub poverile grele. Agentul austriac din București raportează în 18 aprilie : români ardeleni ațîță pe țărani din munți să nu facă clacă nemeșilor proprietari²¹. Problematika revoluțiilor din țările române prezintă aspecte similare cu cea a revoluțiilor din centrul Europei.

Și în Țările Române era la ordinea zilei revoluția burghezo-democratică îndreptată spre abolirea regimului feudal-absolutist, spre înlăturarea privilegiilor, a iobăgiei și clăcii, spre eliberarea națională.

Existau și puncte de contact între revoluțiile din țările românești și cele din Franța, Ungaria și Germania. Astfel, la revoluția din Paris a luat parte și „junimea



NICOLAIE BĂLCESCU

moldavo-română“. Plin de entuziasm, Nicolaie Bălcescu scria în 24 februarie din Paris poetului Vasile Alecsandri: Minunata revoluție, ea va schimba fața lumii²². Cîteva zile după proclamarea republicii franceze — scrie „Gazeta de Transilvania“ —, românii din Paris trimiseră o delegație la guvernul provizoriu francez spre a-l asigura de călduroasa lor simpatie. Delegația a predat un steag cu culorile albastru, auriu și roșu, ca semn al unirii mol-

dovenilor cu muntenii. D. Buchez, ajutor de primar al Parisului, a asigurat delegația că Europa liberă nu se va dezinteresa de Orient. Voi aveți — spune Buchez delegației — a face lucruri mari, pentru că voi sînteți avangarda Europei către Orient. Solemnitatea s-a încheiat cu strigătul: Trăiască republica!²³ Revoluționarii români hotărâsc să se întoarcă în patrie, pentru a fi de folos cauzei revoluției. Și românii din Pesta duc în Transilvania entuziasmul lor de a clădi o lume nouă, bazată pe libertate și egalitate, duc dorința de a uni revoluțiile popoarelor. Revoluționarii români iau contact printr-un delegat al lor și cu parlamentul german, întrunit la Frankfurt am Main.

Revoluția din Transilvania, Moldova și Țara Românească nu poate fi însă considerată drept urmare a acțiunilor unor tineri, imitatori ai revoluțiilor din țări străine, cum au susținut unii boieri reacționari și unii istorici burghezi. Nicolaie Bălcescu a arătat în lucrarea sa „Mersul revoluției în istoria românilor“ că revoluția română n-a fost importată din străinătate. „Revoluția română de la 1848 — scrie Bălcescu — n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și

viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“²⁵.

Caracterul legilor votate de dieta ungară

Sub influența mișcării revoluționare din Viena și Pesta și mai ales sub impresia zvonurilor că, sub conducerea lui Petőfi, 40 000 de țărani s-au adunat în apropierea Pestei și vor să înainteze spre Pojon, chiar și membrii conservatori ai dietei — înspăimîntați de perspectiva unei răscoale țărănești și a unei revoluții — au votat la 18 martie legile formulate de deputații liberali, influențați, la rîndul lor, de mișcările din capitală.

Majoritatea articolelor de lege votate în 18 martie de dieta din Pojon au o însemnătate revoluționară; se înlătură absolutismul, Ungaria dobîndește o constituție reală, se desființează iobăgia, privilegiile feudale. Este numit un guvern responsabil în fața adunării țării (parlamentul): nici un rescript regal nu este valabil fără semnătura ministrului de resort, miniștrii răspund în fața parlamentului de toate acțiunile lor și pot fi oricînd trași la răspundere de către reprezentanții aleși ai națiunii în baza unei legi electorale. Se garantează libertatea presei și a întrunirilor, se desființează cenzura; se asigură egalitatea în drepturi și datorii pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate și religie. Toți cetățenii suportă, proporțional cu averea lor, sarcinile publice.

Prim articolul IX se desființează robotele, dijma și alte servituți și dări ale iobagilor față de feudali. S-a desființat și jurisdicția feudală, adică dreptul feudalului de a judeca pe iobagii săi. Iobagii care aveau sesii întregi, jumătăți, sferturi sau optimi de sesii deveneau proprietari liberi ai pămînturilor care se numeau

urbariale și pentru care înainte trebuiau să facă robote, să dea dijmă, avînd sesia, așa-zicînd, în folosință veșnică. Pămîntul devenea proprietatea lor în sensul proprietății private, o proprietate de care puteau să dispună. Stăpîinii feudali urmau să fie despăgubiți din fondurile statului pentru pierderea robotelor. Este abrogată legea avicității, care oprea înstrăinarea pămînturilor nobiliare. Bisericiile trebuie să renunțe la zeciuielile luate de la credincioși.

Legiuirea din martie înlătură o seamă de piedici ce stăteau în calea dezvoltării burgheze a Ungariei. În același timp însă legile poartă pecetea clasei care le-a votat: a nobilimii. Convingerea lui Kossuth că numai nobilimea are să conducă națiunea se exprimă și în prevederea că în timp ce fiecare nobil, indiferent de starea lui materială, de gradul lui de cultură, are drept de vot, dintre țărani numai cei mai înstăriți (care au cel puțin un sfert de sesie), iar dintre meseriași și comercianți numai cei care au unul sau mai mulți angajați beneficiază de dreptul de vot. Legea electorală, bazată pe votul cenșitar, lipsa de vot masele largi ale poporului, pe țărani, meseriașii săraci, pe toți muncitorii salariați. Dreptul de a fi ales deputat în adunarea țării era condiționat de cunoașterea limbii maghiare. Frica de mase și de conducătorii ieșiți din rîndurile populației sărace se exprimă și în legea presei, care condiționează editarea de publicații de depunerea unei cauțiuni de 10 000 de fiorini pentru ziare și de 5 000 pentru alte periodice.

Ingrădirile feudale ale nemeșilor legiuitori se manifestă din plin în două direcții: în atitudinea lor față de țărănimea fără pămînt urbarial și în politica lor față de românii, slavii și germanii din Ungaria. Legile din martie nu conțin aproape nimic în ceea ce privește milioanele de jeleri pe care îi lasă mai departe la cheremul proprietarilor de pămînt alodial. Pămîntul urbarial rămînînd din secolul al XVIII-lea cam același, chiar micșorîndu-se din cauza acaparărilor domnilor feudali, o mare parte — iar în regiuni întinse majoritatea țăranilor — este lipsită de pămînt sau are abia 1—3 iugăre. Țăranii lipsiți de pămînt sau avînd

pământ neîndestulător își câștigă existența pe moșiile curții domnești, ca părtași sau ca simbriași, obligându-se prin contract la diferite prestații. Situația lor rămîne aceeași și după legile din martie. Legiuirea din martie 1848, tocmai pentru că a fost făcută de clasa dominantă, de nobilimea proprietară de pământ, și nu pe cale revoluționară, n-a adus rezolvarea problemei agrare. Întinsele proprietăți ale aristocraților au fost păstrate mai departe, astfel că mare parte dintre țărani, iar în regiuni întinse majoritatea lor, au rămas și după revoluția din 1848 în dependență feudală.

În ceea ce privește pe slavii, românii și germanii din Ungaria, deși numărul acestora, luați împreună, întrecea mult numărul maghiarilor, legiuirea nu le asigură drepturi naționale. Se acordă tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate și religie, drepturi civile egale; din acest punct de vedere, legiuirea din martie înseamnă un pas progresist, democratic, dar legile nu garantează folosirea limbii materne a cetățenilor în administrație, justiție și învățămînt, nu dau garanții în ce privește dezvoltarea culturii naționale și a școlilor popoarelor conlocuitoare. Dimpotrivă, legile din primăvara anului 1848 impun folosirea exclusiv a limbii maghiare (a „limbii de stat“) în toate comitatele (afară de cele croate), în adunarea țării etc. Lipsurile acestea ale legislației din primăvara anului 1848, lipsuri care nu rezultau din scăpări întîmplătoare, ci din însăși compoziția corpului legiuitor, au influențat în sens negativ desfășurarea revoluției.

Nesocotirea voinței poporului român se manifestă clar în articolele VI și VII ale legiurii ungare. Articolul VI declară ținutul „Partium“ (comitatele Crasna, Solnocul de Mijloc, Zărandul și districtul Cetatea de Piatră (Chioar) „unit“ în mod definitiv cu Ungaria, fără a consulta populația acestui ținut, în covîrșitoare parte românească. Articolul VII hotărăște „uniunea“ Principatului Transilvaniei cu Ungaria, cu condiția ca dieta principatului (care nu reprezenta nicidecum populația, ci numai păturile privilegiate ale țării) să se declare pentru uniune. Astfel de „uniuni“, hotărîte de o pătură subțire privilegiată, fără a consulta populația majoritară, însemnau, de fapt,

anexări ale teritoriilor respective la Ungaria. Asupra acestei prevederi reacționare a legilor votate de Dieta ungară — care a determinat ascuțirea contradicțiilor naționale dintre români și maghiari, influențând negativ mersul revoluției — ne vom opri mai pe larg în capitolul III.

Neconsolidată încă la putere, nobilimea liberală maghiară era totuși convinsă că va putea elibera Ungaria din starea ei de dependență și în același timp își va întări dominația asupra slavilor și românilor din Ungaria. În orgoliul lor național, acești nobili erau convinși că românii, slovacii, germanii din Ungaria, obținând drepturi egale cetățenești, vor deveni cu bucurie maghiari și în ce privește limba și cultura lor. Ei visau o Ungarie mare, cu 14 000 000 de locuitori maghiari, și nu voiau să țină seama de faptul că și românii, slavii și germanii aspirau la o viață națională proprie. Conducătorii revoluției ungare nu și-au dat seama că în lupta împotriva contrarevoluției, în lupta pentru dobândirea independenței reale a Ungariei, era nevoie de o strânsă alianță cu forțele revoluționare ale popoarelor slave, ale românilor și germanilor. Nu voiau să știe de o alianță, deoarece nu recunoșteau decât o singură revoluție în Ungaria, revoluția maghiară ; mișcările naționale ale celorlalte popoare din Ungaria și Transilvania le considerau drept urmări ale uneltirilor camarilei din Viena și ale țarismului, îndreptate împotriva revoluției maghiare. În articolele de lege privitoare la presă s-au prevăzut pedepse grave pentru cei care ar „atenta împotriva unității statale a teritoriului de sub sfânta coroană ungară“. În programul nobilimii maghiare au apărut — scrie, vorbind de această epocă, istoricul Molnár Erik — toate tendințele legate de procesul de îmburghezire. Atunci s-a impus pretenția dobândirii unei oarecare forme a independenței naționale, a asimilării naționalităților, deci a oprimării lor, precum și pretenția uniunii cu Ardealul ²⁷.

Este de relevat că numai frica de izbucnirea unei răscoale a iobagilor i-a făcut pe mulți nemeși să voteze în ședința dietei din 18 martie desființarea relațiilor urbariale ; frica de răscoala țăranilor a făcut ca primul minis-

tru, Batthyány, înainte de a fi legea sancționată de rege și înainte de a avea confirmarea numirii sale, a și îndrumat în 23 martie județele (comitatele) să aducă la cunoștință publică conținutul articolelor de lege care dispun desființarea robotelor. Dă dispoziții ca să se formeze delegații care să meargă la sate și să arate țăranilor că îndatoririle urbariale se desființează îndată ce legea va fi sancționată de rege ²⁸.

*Poziția Curții imperiale
și a aristocrației față de legile votate
de Dieta ungară*

Evenimentele din Paris, Viena și Pesta au produs în rândurile aristocrației reacționare o adevărată panică. Îngrozit cancelarul Transilvaniei, baronul Jósika Samu, îi scrie în 2 martie guvernatorului, contele Teleki József : La Paris, radicalii și comuniștii au pus mâna pe putere. Speranțele cancelarului se îndreaptă spre țarul Rusiei, care, scrie el, desigur că va acționa ²⁹. Nu trec nici două săptămîni și cancelarul are să-l înștiințeze, în 14 martie, pe guvernator despre revoluția din Viena, comunicîndu-i că Metternich a fost silit să demisioneze. Mai speră că prințul Windischgrätz, în calitate de guvernator civil, va face „ordine” ³⁰. Peste două zile, în 16 martie, Jósika îi scrie lui Teleki : Evenimentele s-au năpustit asupra noastră cu o iuțeală înspăimîntătoare... Regretă că revoluția n-a fost lichidată atunci cînd era încă posibil — doar 30 000 de soldați stăteau gata la Viena să execute orice poruncă... „Cele ce se întîmplă azi în Ungaria, scrie mai departe Jósika, pun în joc viața și averea nemeșimii, care se află în mijlocul unei mase de un milion și jumătate de oameni de limbă străină... Trebuie să ferim Ardealul de această soartă. Să te sfătuiești cu generalul-comandant și cu comiții supremi ca să reprime orice tulburări”. Recomandă o înțelegere grabnică cu șefii opoziției ³¹. În scrisoarea din 18 martie își exprimă îngrijorarea că libertatea presei va aduce țara în primejdie. Recomandă guvernatorului să aibă deosebită grijă de ceea ce se scrie în presa românească. În privința aceasta

ar putea să-i dea ajutorul cel mai substanțial cei doi episcopi români ³². Foarte interesantă este și scrisoarea din 24 martie a lui Jósika, în care caută să arate originea revoluției din Pesta. „Revoluția franceză, care amenință proprietatea și duce direct la comunism — scrie Jósika —, n-a rămas fără influență la Pesta. Acolo cercul opoziției, sub dictatura lui Petöfi, Irinyi și Vasvári, exercită teroarea cea mai cumplită și a început instigațiile și în rîndul țărănimii. Lucrul cel mai important este acum să cîștigăm timp, altfel vom cădea pradă revoluției“, încheie cancelarul ³³.

Cancelarul Jósika împreună cu alți moșieri aristocrați, bazîndu-se pe tradițiile seculare, pe privilegiile de clasă, pe forțele reacționare ale Curții vieneze, au căutat să zădărnicească sancționarea unor legiuri menite să facă o breșă largă în atotputernicia feudalilor. Aristocrații aulici se sprijineau pe membrii dinastiei, care erau dușmani hotărîți ai reformelor. Astfel, la 19 martie, palatinul (locțiitorul regelui), arhiducele habsburg Ștefan, vărul împăratului Ferdinand, îi telegrafiază vicecancelarului Szögyény László din Pojon : „Ieri, în prima lor spaimă, ambele diete au votat legea ca robotele și tot felul de zeciuieli să fie desființate. Legea ruinează aristocrația, dacă maiestatea-sa nu va găsi ceva pentru a împiedica punerea ei în aplicare“. În restul telegramei, palatinul dă sfaturi cum ar putea regele să amîne sancționarea ³⁴.

Un timp, Curtea și camarila, intimidată de mișcările revoluționare din Italia, Praga, Viena și Pesta, par gata să cedeze, să recunoască legile adoptate de dieta ungară. În curînd însă reacțiunea prinde curaj : la 28 martie apare un rescript împărătesc, al cărui conținut este în contrazicere cu legile votate de dieta ungară. Regele-împărat nu admite ca și Ungaria să aibă minister de război și de finanțe, deoarece — după cum se spune în rescript — în monarhie chestiunile financiare și ale armatei sînt comune. Se pretinde mai departe ca legea despre ștergerea iobăgiei să fie din nou luată în dezbateri de către dietă ³⁵. Se ordonă ca relațiile urbariale să rămîna în vigoare pînă cînd dieta se va îngriji de despăgubirea proprietarilor ; astfel, neexistînd

mijloace pentru a se da despăgubire, desființarea iobăgiei urma să fie amînată pe timp nedeterminat. Prin această dispoziție, Curtea voia să spargă unitatea opoziției liberale maghiare, știind că o mare parte din neameșime caută să mențină serviciile urbariale ale țărănilor. Cancelarul Jósika, care, desigur, și-a adus contribuția la acest rescript, îi scrie în 29 martie guvernatorului Teleki : proiectul de lege privind desființarea sarcinilor urbariale nu a fost sancționat ; s-a retrimis dietei spre a fi discutat din nou, deoarece imediata anulare a obligațiilor urbariale ar fi cauzat grave primejdii economiei statului ³⁶.

Uneltirile Curții împărătești, ale înaltei birocrății și ale aristocrației aulice nu au rămas însă fără răspuns : unele dintre comitate, de exemplu comitatul Timiș, au protestat împotriva rescriptului regal din 28 martie, în care recunoșteau mîna birocrăției reacționare ³⁷. Dacă cercurile reacționare din Viena — scrie baronul Wesselényi — ar fi împiedicat sancționarea legilor, izbucnea, desigur, o răscoală la Pesta sau palatinul Ștefan ar fi fost proclamat rege sau s-ar fi instituit republica ³⁸. Temerea lui Wesselényi n-a fost nemotivată ; de fapt, în Ungaria existau și oameni hotărîți care considerau că lupta pentru libertatea Ungariei trebuie să se încadreze în lupta comună a popoarelor împotriva despotismului din întreaga lume și refuzau orice compromis cu Habsburgii. Elementele revoluționare, purtînd denumirea de „Tinerii din martie“, se grupau încă din martie în jurul ziarelor „Életképek“ (Pagini din viață) și „Márczius Tizenötödike“ („15 Martie“). Ele luptau pentru o atitudine hotărîtă, revoluționară față de uneltirile Curții, pretindeau ca dieta să se mute la Pesta, pentru a lucra sub îndrumarea și controlul poporului, cereau înarmarea masivă a poporului, erau pentru imediata desființare a sarcinilor urbariale, fără despăgubirea proprietarilor, luptau împotriva votului cenzar, împotriva îngreuirii apariției ziarelor prin pretinderea unei cauțiuni excesiv de mari. Activitatea „tinerilor din martie“ denotă că lupta maselor asupra clasei stăpînitoare nu a luat cîtuși de puțin sfîrșit o dată cu cuceririle din martie.

Generalul comandant al capitalei s-a văzut silit să raporteze că nu este stăpîn pe situație. Constelația din Europa nu era de așa natură încît Habsburgii să poată risca un război în Ungaria ; armata, în mare parte, era angajată în Lombardia și Veneția, împotriva populației italiene care se lupta să scuture jugul austriac. Aproape în toată Germania erau mișcări revoluționare, care au silit domnitorii, ca și pe regele Prusiei, să promită constituții poporului. Chiar și în Rusia țaristă — singurul sprijin pe față al absolutismului austriac —, în unele gubernii s-au intensificat mișcările țărănești, au devenit mai active cercurile revoluționare. Astfel, camarila s-a văzut nevoită să cedeze : regele confirmă la 9 aprilie guvernul responsabil, în frunte cu Batthyány, și la 11 aprilie sancționează legile votate de dieta din Pojon.

Desființarea robotelor, care lovea în primul rînd în interesele marilor proprietari feudali și ale clerului înalt, a făcut ca unii aristocrați maghiari să se gîndească, încă din martie 1848, la un protector mai puternic decît împăratul Austriei : la ajutorul țarului rus împotriva maselor³⁹. Astfel, încă din martie încep să se desemneze, pe plan european, cele două tabere care stau față în față : cea a revoluției și cea a contra-revoluției.

2. MIȘCĂRI REVOLUȚIONARE ÎN TRANSILVANIA

Primele manifestații și adunări

Știrile despre izbucnirea revoluției în Apusul și centrul Europei au pătruns repede în Transilvania. Imediat după evenimentele din Paris, Cipariu îi scrie lui Bariț : „Mi se pare că această întîmplare a scuturat din țîțîni toată starea Europei“⁴⁰. La Oradea, încă din 8 martie, cu ocazia adunării marcale a nemeșimii, partidul opoziționist a demonstrat, strigînd : jos cu regele Ludovic-Filip, trăiască libertatea !⁴¹. Știrile despre evenimentele revoluționare din Pesta răscolesc pături largi ale populației. În Arad se ajunge la manifestații încă din 18 martie. Se pretinde ca ședințele consiliului orășenesc

să se țină cu ușile deschise. Pe străzi se cânta cîntecul libertății, adus din Pesta ⁴². Tot în 18 martie la Timișoara au fost mari manifestații sub lozincile revoluției franceze: libertate, egalitate, fraternitate. La adunare, ținută în aer liber, au luat parte — după cum raportează îngrozit vicecomitele comitatului — „tot felul de indivizi care nici nu aveau drept de vot” ⁴³. S-a pretins ca în conducerea orașului și a comitatului să fie aleși și simpli cetățeni, care nu aveau titlu nobiliar. Adunarea salută eliberarea din închisoare a lui Táncsics. Se cere ca teritoriile grănicerești să fie emancipate de sub Consiliul de război din Viena, iar foștii grăniceri să fie eliberați de grelele sarcini militare pe care le-au avut de îndeplinit ⁴⁴. În 20 martie are loc o adunare populară la Oradea. Populația manifestă și aici pentru libertate, egalitate și fraternitate, cerînd în același timp menținerea păcii și ordinii. S-a tipărit și o proclamație către populație ⁴⁵. Tot în 20 martie are loc la Lugoj o adunare a congregației comitatului Caraș, la care însă iau parte mulți cetățeni nemembri ai congregației, „fără considerare la diferențe de rang, de naștere și de clasă”. Pe clădirea comitatului și pe primărie se arborează cîte un steag cu inscripția: libertate, egalitate și fraternitate. Adunarea a constituit o comisie pentru păstrarea ordinii publice; membrii comisiei sînt în parte români, ca protopopul Macrea, Constantin Udrea, Ioan Vancea, Dumitru Popovici, Lupu etc. ⁴⁶. Și la Baia Mare a avut loc în 23 o adunare publică ⁴⁷. În alte orașe din Transilvania care țineau atunci de Ungaria au de asemenea loc adunări; manifestații sînt intelectuali, studenți, meșteșugari, calfe, muncitori.

Acțiunile revoluționare purtau pecetea unui puternic patriotism al intelectualilor progresiști, al tineretului entuziast, al unei părți a muncitorimii care aștepta ca, în urma dobîndirii independenței țării, să se bucure de condiții de viață mai bune și mai sigure. Destul și-au bătut joc, spuneau aceste cercuri, Curtea austriacă, guvernul central vienez de interesele noastre, împiedicînd dezvoltarea economică a țării, destul ne-au purtat soldații prin țări străine, unde și-au vărsat sîngele pentru interese străine. Este timpul ca această țară să de-

vină liberă, independentă, să aibă constituția ei garantată. Problema neatîrnării naționale se îmbină cu revendicările revoluției burgheze : abolirea absolutismului și a privilegiilor feudale, cucerirea libertăților cetățenești, asigurarea drepturilor și datoriilor egale pentru toți cetățenii țării.

În aceleași zile, și în orașele din Principatul Transilvaniei au loc adunări și manifestații. În fruntea manifestației din Cluj, din 19 martie, este tineretul din școlile superioare, condus de profesorul Gyulai Pál. Urmează adunări la Aiud, Alba Iulia ⁴⁸, Dej ⁴⁹, Odorhei ⁵⁰ și în alte orașe. Deosebit de semnificativă este hotărîrea congregației comitatului Caraș (la această ședință au luat parte o seamă de români ; astfel Aloisiu Vlad, Constantin Udrea, Maximilian și Filip Pascu, Alexandru și Gheorghe Atanasievici, Ignatie Vuia, Ioan Vancea, Constantin Ghica, Partenie Gruiescu etc.) de a desființa titlurile feudale, de a omite în hîrțile către autorități frazele stereotipe de plecăciune. În general, se va folosi titlul : domnule, arătînd funcția celui căruia i se adresează scrisoarea ⁵¹. În același sens hotărăște în 14 aprilie și adunarea generală a scaunului Odorhei, desființînd titlurile de conte, baron, nobil și propunînd a se înlocui cu titulatura : domnule ⁵². În unele locuri, ca la Cluj, se ajunge la manifestații împotriva aristocrației aulice (se scria pe case : jos cu baronii Jósika !) ⁵³ ; unele comitate, ca Alba de Sus, trimit adrese cancelarului Jósika invitîndu-l să-și dea demisia, urmîndu-l pe Metternich. „Dați — se spune în adresă — frînele în mîinele acelora care pot și vor să meargă înainte“ ⁵⁴. Congregația comitatului Caraș hotărăște desființarea pedepselor corporale, rămășițe ale unui trecut întunecat. Hotărîrea se comunică dregătorilor judiciari care vor purta grija ca nici birăii să nu calce această poruncă ⁵⁵.

Pe alocuri s-au desfășurat și unele manifestații anti-habsburgice ; astfel, de exemplu, tinerii din Șimleul Ciucului (azi : Șumulău, înglobat în Miercurea Ciuc) au doborît cîțiva stilpi cu pajura împărătească ⁵⁶ ; pentru a preîntîmpina manifestații nedorite, la Tîrgu-Mureș autoritățile au înlăturat emblemele imperiale ⁵⁷ ; la fel a procedat și vicecomitele Mihali din comitatul Mara-

mureș⁵⁸. În general, manifestațiile au decurs fără incidente, deși pe alocuri erau zgomotoase. Ele au avut mai mult un caracter spontan, ceea ce denotă lipsa de maturitate a mișcării democratice, lipsa unei conduceri unitare.

Scriitorul maghiar Bölöni György atrage atenția asupra faptului că în Transilvania un deținut politic : Ecaterina Varga, a rămas în tot timpul revoluției în închisoarea garnizoanei militare din Alba Iulia a armatei imperiale⁵⁹. Că moții n-au uitat-o însă pe „doamna noastră“ reiese din adresele generalului comandant Puchner, care se arată foarte îngrijorat că poporul din Munții Apuseni va afla că „ațițătoarea contribuabililor“, Ecaterina Varga, este în închisoarea din Alba Iulia și îi cere guvernatorului ca deținuta să fie transportată de acolo la Arad sau la Timișoara. Se zvonește — scrie generalul — că oamenii din districtul Bucium se agită încă și acum din cauza arestării ei și ar plănuși să isco-dească unde e închisă⁶⁰.

Și în orașele săsești au loc întruniri, manifestații. Astfel, o corespondență datată din 26 martie⁶¹ relatează despre o adunare ținută la Sighișoara, la care au participat mai ales oameni tineri, din toate păturile burgheziei. S-a redactat o petiție cu 138 de iscălituri ; cererea a fost înaintată Universității Săsești. Cele mai importante postulate sînt : separarea aparatului juridic de administrație, libertatea presei, constituție întemeiată pe o bază largă, cu înlăturarea birocrăției⁶².

O mișcare puternică a avut loc la sfîrșitul lunii martie la Brașov : 500 de cetățeni au semnat o adresă către magistrat în care se cere reformarea vechii constituții săsești. Între altele, se cere și „primirea românilor în toate drepturile pămîntului săsesc“⁶³.

Foarte hotărît vorbesc cetățenii din Rupea în adresa lor înaintată în aprilie Universității Săsești. Ei arată că cercurile stăpînitoare din Europa încearcă să prezinte cererile juste ale poporului drept „comuniste“ pentru a-și însuși mai departe roadele sîrguinței popoarelor. Trebuie să pretindem ca poporul să-și impună voința. Și pe pămîntul crăiesc — constată cetățenii din Rupea — s-a format un patriciat, o birocrăție care a

uzurpat drepturile poporului. Instituțiile națiunii săsești trebuie reformate. Semnatarii cer ca petiția lor să fie trimisă tuturor scaunelor săsești, pentru ca majoritatea națiunii să o adopte ⁶⁴.

O altă mișcare a fost și manifestația tineretului din Tîrgu-Mureș (pe atunci orașului i se zicea Oșorhei — *n.ns.*). Aici erau, între cei vreo două sute de canceliști (numiți și „jurați“) — absolvenți în drept care făceau practică de avocat la „tabla regească“ —, și 29 de români *. Canceliștii maghiari, români și sași și tineretul din clasele superioare ale colegiului se întrunesc în zilele 22—24 martie pentru a redacta un memoriu care urmează să fie trimis guvernului ⁶⁸.

Despre poziția canceliștilor români la aceste întruniri scrie pe larg în „Foaia“ din Brașov și în „Organul luminării“ din Blaj Alexandru Papiu-Ilarian **.

Descrierea poziției canceliștilor români la aceste întruniri dată de tînărul Papiu sub impresia discuțiilor purtate ⁷⁰ este confirmată și de raportul judeului primar regesc din Tîrgu-Mureș, contele Toldalagi Ferenc, trimis la 24 martie guvernatorului, contele Teleki. „În ziua de 23 martie — scrie Toldalagi —, tineretul de aici a trimis guvernului o petiție... Cu prilejul semnării, cancelistul Papiu-Ilarian a declarat: Semnez această petiție cu condiția să fie înscăunată dreptatea și egalitatea, să fie asigurată existența națională și folosirea dulcii limbi materne pentru toate națiunile ce locuiesc în Ardeal și Ungaria, să se desființeze robotele fără nici o despăgubire, căci țărani au plătit destul ***, ba chiar

* Traian Popa dă numele a 29 de tineri români canceliști în 1848 ⁶⁵. Și Bariș amintește numele „canceliștilor care își câștigaseră merite prin faptele lor patriotice și naționale, iar alții prin martiriul lor, drept la conservarea numelui lor pentru posteritate, precum Rasil Pop, Iacob Bologa, Serbianu Popovici, Ioan Mărgineanu, Jos. Hodoș, Nicolae Solomon, Petru Dobra, Ioan Buteanu, Avram Iancu, Alexandru Papiu-Ilarian, Const. Secăreanu, Constantin G. Ioanu, Samuil Poru, Petru Roșca, Ion Pinciu, Dionisie P. Marțian, frații Brote“ ⁶⁶.

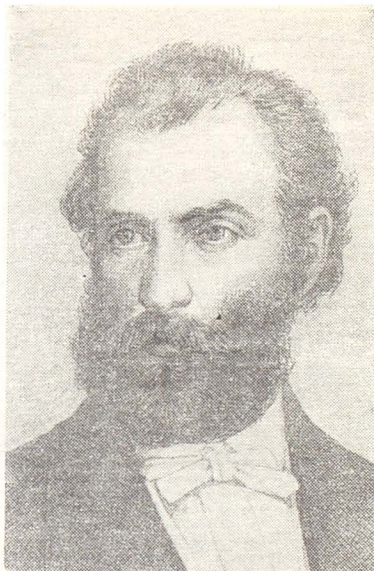
** Alexandru Papiu-Ilarian (în documentele ungurești el se numește Pap) s-a născut în 1828. Tatăl lui era preot în Budiul de Cîmpie (azi: Papiu-Ilarian, raionul Turda). Scolile le-a făcut la Tîrgu-Mureș, Blaj și Cluj, unde a redactat revista „Zorile“, pe care studenții români o copiau și o ruspindeau.

*** În cercurile nobiliare din Secuime se credea că românii canceliști ar fi înaintat, din Tîrgu-Mureș, o petiție separată. Astfel, un baron Apor îi scrie în 29 martie rudei sale, baronului Apor Károly, la Viena: Canceliștii români din Tîrgu-Mureș au înaintat o petiție în care cer ca ță-

prea mult, după ce nobilii au uzurpat veacuri de-a rândul nu numai drepturile lor cetățenești, ci și drepturile sfinte omenești...⁷² Aceeași descriere a declarației lui Papiu o dă și asesorul de la Tabla regească din Tîrgu-Mureș Szentiványi Dániel⁷³.

Primele divergențe dintre tinerii intelectuali români și cei maghiari s-au ivit în probleme sociale — în problema eliberării țăranilor de iobăgie. Această divergență o subliniază și Papiu în descrierea adunării trimisă foilor române, și dregătorii maghiari în rapoartele lor. Tinerii români au subscris totuși petiția din Tîrgu-Mureș. „Noi de o parte — scrie Papiu în corespondența sa trimisă gazetei din Blaj⁷⁴ — și ca să nu mai înverșunăm ura ce, spunînd ce e adevărat, nu e de tot stinsă între ungurii-nobili și românii-nenobili, și iarăși după ce prietenește și neconținut ne rugară, am subscris“*. În zilele de sfîrșit de martie, inimile acestor tineri erau larg deschise evenimentelor revoluționare și căutau o înțelegere sinceră cu intelectualii maghiari.

Din corespondențele publicate în „Foaia“, din Brașov, în „Organul luminării“ din Blaj, precum și din rapoartele autorităților, reiese clar că tinerii români din

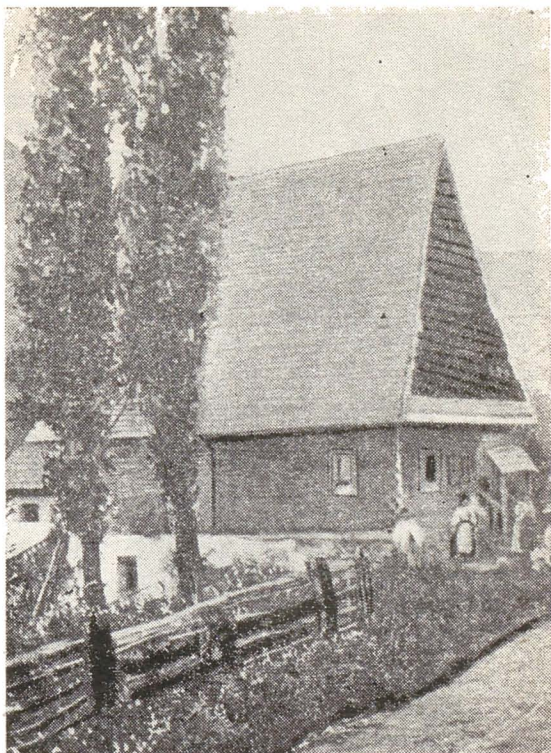


AL. PAPIU-ILARIAN

ranii să intre fără nici o răscumpărare în proprietatea pămîntului pentru care înainte aveau să presteze servicii. Să vadă apoi statul dacă plătește răscumpărare nobililor — dar de unde să aibă bani? Acest lucru va aduce pe mulți nobili la sapă de lemn⁷⁵.

* Jakab scrie în cartea sa despre revoluția din 1848⁷⁵ că petiția a fost iscălită de următorii canceliști români: Avram Precup (comit. Cluj), Vasile Buteanu din Șomeuța (ținutul Chioarului), Ion Pinciu (Rășinari), Petru Roșca (Săliște), Avram Iancu (Vidra, comit. Alba Inferioară; Iancu își dăduse chiar atunci examenul de avocat) și Alexandru Pap, care își luase numele Papiu-Ilarian.

*Casa natală
din Vidra
a lui
Avram Iancu*



la Abrud. Era fiul unui iobag înstărit ; eliberarea poporului era ținta vieții sale. Tatăl său îi spunea că o să sfârșească pe roată, ca Horea, care — precum se zvonea — fusese de departe un străunchi al lui... Iancu — scrie mai departe istoricul maghiar — n-a fost decît purtătorul de cuvînt al maselor *.

Se pregătesc să plece :

5. Ioan Pinciu, din Rășinari.
6. Petru Roșca, din Seliște.
7. Avram Iancu, din Vidra (comit. Alba Inferioară).
8. Petru Popovici, din Abrud ⁷⁸.

* Iosif Ștercu-Șuluț descrie evenimentele din Tîrgu-Mureș în același sens ca și Kővári : La Tîrgu-Mureș ; într-una din serile de după 15 martie, cînd unul dintre „domnișori” a zis că ștergerea iobăgiei și emanciparea neamului valah este prematură și păgubitoare de față, Iancu... a sărit în sus și a strigat, nădușit de mînie : dreptul istoric are să se spulbero înaintea dreptului omului. Am suferit, spre rușinea secolului al XIX-lea, robia îndelungată. Pretindea ștergerea sclaviei și egalitate perfectă, sau moarte ⁷⁹.



AVRAM IANCU

Avram Iancu, care de atunci se manifestă ca unul dintre conducătorii românilor din Transilvania*, s-a născut în 1824 la Vidra, în Munții Apuseni, vechiul focar de răscoale și de mișcări țărănești, locul natal al lui Horea, Cloșca și Crișan, locul unde a activat Ecaterina Varga. Tatăl său era un iobag înstărit, avînd și funcția de jude domenal în comuna Vidra de Sus, comună care ținea de domeniul fiscal din Zlatna**. Tînărul Iancu s-a solidarizat pe deplin cu aspirațiile iobagilor, după cum reiese și

din desorierea lui Kővári și a lui Șuluț.

Ideea unei mari adunări a poporului se născuse în aceste zile de fierbere revoluționară. Se fixase și primul și cel mai esențial punct al acestei adunări, exprimat în mod lapidar de tînărul Avram Iancu: desființarea robotelor fără despăgubire sau moarte. Tinerii români

* O gazetă maghiară din Tîrgu-Mureș, într-un articol intitulat „Pagini din trecut” și semnat de Csernátóni M. Zsigmond, scrie, în 1867: „În 1847 își petreceau încă împreună canceliștii maghiari, sași și români... La balul canceliștilor luase parte și Jánk (Iancu); înalt și zvelt, cu fața plină de viață, stătea de vorbă lângă un geam cu Pap Sándor (Păpiu-Ilarian), mic de statură, cu o față înflăcărată... Jánk (Iancu) era personalitatea cea mai distinsă dintre canceliștii români atît prin cultura, cit și prin calitățile sale; el, precum și Pap, care se numea mai tîrziu Ilarian, erau conducătorii tineretului de naționalitate română⁶⁰. Același Csernátóni scrie în amintirile sale că tineretul de limbă română a început în 1848 să țină întruniri separate și, ceea ce era neobișnuit pînă atunci, să vorbească și în locuri publice în limba sa maternă.

** În protocolul gimnaziului din Zlatna din anul 1840—1841 se spune la nr. 16: Jánk Ábrahám, pater Alexander, colonus (iobag — *n. ns.*) et Judex dominalis în Fel Vidra. Iancu avea atît în anul 1838—1839, cit și 1839—1840 și 1840—1841 note foarte bune⁶¹. A urmat liceul și studiile de drept la Cluj, trecînd apoi la Tîrgu-Mureș.

practicanți la Tîrgu-Mureș se simțeau reprezentanți ai iobăgimii *, ceea ce și spune Papiu în corespondența sa, publicată în gazeta blăjeană.

*Cele mai multe gazete din Transilvania
se pun în slujba revoluției*

Aceeași însuflețire pentru ideile revoluției, pentru eliberarea poporului din „sclavia infamă a iobăgiei“, pentru înfrățirea popoarelor manifestă și presa română. „Plînsul mă înecă — scrie Bariț la primirea veștii din Pesta — pentru că în viața mea publică de jurnalist, lovită și cutreierată de atîtea valuri și prigoniri nemeritate, nu mai cunosc o altă bucurie“⁸³. De fapt, un deceniu întreg, 1838—1848, Bariț a dus o luptă grea pentru menținerea ziarelor redactate de el: „Gazeta de Transilvania“ și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“. Șicanele de fiecare zi ale unei cenzuri obtuze, reacționare, precum și bănuielile aristocraților conservatori, care priveau cu dușmănie presa, mai ales cea românească, apăsau greu asupra gazetelor lui Bariț. Nu este de mirare că acum, prăbușindu-se sistemul odios al absolutismului, Bariț vede un viitor de aur pentru poporul său. „Pentru români — scrie Bariț — se deschide o epocă nouă. Ei simt că «libertatea, egalitatea și frățietatea», această sfîntă deviză a timpului nostru, va fi a noastră scăpătoare... Ne vom sili din toate puterile noastre a lăți terminii libertății, ai egalității și ai frățietății pînă în cele mai ascunse unghiuri ale poporului nostru“⁸⁴. Toată ura lui se îndreaptă împotriva vechiului regim, împotriva absolutismului, împotriva politicii lui Metternich. „De la 1815 încoace — scrie Bariț — politica lui Metternich, aliată cu iezuitismul — ai cărei învățăcei și apostoli rămăseseră numeroși în patrie încă de la moartea lui Iosif II — știu aduce un

* Szabó Ervin, traducătorul și răspînditorul de frunte al operelor lui Marx și Engels în Ungaria de dinainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, scrie despre Iancu și alți intelectuali români că ei n-au fost cu nimic mai puțin democrați decît cei mai radicali membri ai „tineretului din martie“ din Ungaria. Acești intelectuali români trăiau în mijlocul poporului și erau apropiați de popor, scrie Szabó Ervin⁸².

somn profund peste toate națiile“. Față de români, continuă Bariț, politica aceasta consta în a scoate ochii cu cite 4-5 români pe care îi înălța în ranguri, atît pentru ca prin ei să ție în amăgire pe români, cît și ca să sperie pe celelalte trei „națiuni“ privilegiate⁸⁵.

Bariț își formase mai demult convingerea că absolutismul habsburgic îi folosește pe români numai ca masă de manevră. În 1847 se apropie vădit de opoziția liberală maghiară: scrie despre cuvîntările lui Kossuth și Szemere că ar putea face cinste oricărui parlament. În redarea discuțiilor din 1846—1847 asupra urbariului din dieta transilvană se remarcă o pronunțată simpatie a lui Bariț pentru partidul liberal, în frunte cu baronul Kemény.

Acum, cînd zorile libertății par să se reverse și asupra Transilvaniei, Bariț primește cu însuflețire punctele proclamației din Pesta*. „Foaia...“ din 12 aprilie scrie: „Despre cele 11 puncte (punctul 12, despre uniune, îl tratează separat — *n.ns.*) românii transilvăneni declară și manifestă cu fruntea senină în auzul Europei că vor ținea numai cu aceia care vor apăra și vor realiza aceste drepturi sfinte, omenești și politico-civile... Acele puncte sînt... tot atîtea axiome asupra cărora nu mai încape dispută ori la ce popor se vor aplica. Prin zisele puncte se sfarmă toate privilegiile barbare, tirane și asu-pritoare...⁸⁶

Analizînd primele 11 puncte și explicînd însemnăta-tea lor, „Foaia“ arată că răspunderea ministerială în-seamnă, între altele, că românul nu va fi silit să poarte procese, așa cum o făcea sub orînduirea veche, cite 50-60 de ani pentru apărarea drepturilor sale. Dieta va reprezenta poporul întreg, iar „vina va cădea numai asupra românului dacă el în mai multe ținuturi nu va putea produce din mijlocul său candidați, care aleși fiind au să apere în dietă nu numai interesul comun al patriei, ci totodată și cel particular al națiunii sale“⁸⁷. Bariț, fiu de preot, crescut la liceul din Blaj, este atît

* Nu numai ziare românești din Transilvania („Gazeta“, „Foaia“, „Organul“), ci și „Curierul român“ (15 martie st. v.) din București re-produce programul revoluției din Pesta.

bóczi, Corpus Juris Hungarici etc., pînă-n fața pămîntului, cît pe ea, ca pe o tablă rasă, n-a mai rămas alta decît rege, dinastie, libertate și egalitate în drepturi și datorii pentru toți locuitorii ei într-aseamenea... Geniul timpului, sau mai bine zis violența evenimentelor, suflă de pe calea libertății popoarelor, ca pulberea, toate stăvilele lanțurilor și încuietorelor ce-i opreau pașii înfierați de sute de ani“⁹⁰. În același număr, gazeta din Blaj aduce pe o pagină întreagă o caracterizare elogioasă la adresa membrilor guvernului ungar.

Cele două gazete maghiare din Transilvania au o atitudine fundamental diferită față de revoluție: „Erdélyi Híradó“ (Vestitorul Transilvănean), gazeta liberalilor, salută cu entuziasm evenimentele din Pesta și Pojon, în timp ce gazeta conservatorilor „Múlt és Jelen“ (Trecut și prezent) păstrează pînă și în aprilie multă rezervă față de reformele anunțate. Își schimbă titlul, numindu-se „Jelen“ (Prezent); antipatia generală față de principiile conservatoare se manifestă însă în arderea publică a exemplarelor gazetei, redactorul fiind silit să fugă la Viena. În 2 mai organul conservatorilor își încetează apariția.

Este semnificativ că și organul de presă al liberalilor accentuează că staturile trebuie să aibă grijă să nu scape din mîna conducerea treburilor țării. Îngrădirile nobiliare ale revoluției maghiare se manifestă și în Transilvania încă din primele zile ale revoluției. În Transilvania pătrunde însă, în cercuri maghiare și românești, și gazeta lui Táncsics, „Munkások Újsága“ (Ziarul muncitorilor) din Pesta; această gazetă ducea o politică revoluționară, apăra interesele muncitorimii și țărănimii. „Azi — scrie Táncsics — nu mai e domn și slugă, nu mai e robotă, oamenii nu mai sînt bătuti ca niște vite — toți sîntem cetățeni cu drepturi egale, toți sîntem frați“⁹¹.

Și presa săsească este divizată: în vreme ce „Der Siebenbürger Bote“ din Sibiu, reprezentînd interesele patriatului săsesc, ale înaltei birocrății, exprimă temeri față de mersul evenimentelor, gazeta „Siebenbürger Wochenblatt“ din Brașov scrie cu entuziasm în 27 martie: Presa e liberă. În „Satellit“, suplimentul gazetei amintite, Anton Kurz constată: Domnii „din mila lui

dumnezeu“ au căutat să comprime fluviul ideilor universale într-un pîrîiaș, ca el să mîne morile lor artificiale, dar fluviul a dărîmat morile lor și a răpit cu sine pe morar. Popoarele au devenit majore și acționează ca oameni maturi ⁹².

Toată presa — nefiind exceptată nici cea conservatoare săsească — a salutat cu entuziasm libertatea tiparului, decretată la Viena și Pesta. Numărul din 24 martie al gazetei „Der Siebenbürger Bote“ apare pîrtind pe prima pagină inscripția : „Nu mai e cenzură“. Același ziar scrie în 3 aprilie : „Presa e liberă, fiecare cetățean poate să-și arate dorințele și părerile sale“ ⁹³. Bariț scrie, plin de însuflețire : „Tiparul ajunsese a fi astăzi lumina lumii, apostolul omenimii... osînda nedreptății, scutul asupriților“ ⁹⁴.

Guvernatorul, contele Teleki, era însă de altă părere. Dieta din Transilvania — susține el în adresele trimise autorităților subalterne — n-a votat libertatea presei. Și, cum principatul e o „țară constituțională“, fără o lege nouă nu poate fi desființată cenzura ⁹⁵.

Între organele cenzurii și redacțiile gazetelor săsești se ajunge la un conflict acut. Cenzorul din Sibiu, Gyergyai, raportează guvernatorului în 24 martie că numărul 25 din „Der Siebenbürger Bote“ a apărut fără a-i fi fost înaintat spre control ⁹⁶. Deosebit de semnificativ este protestul tipografului Johann Gött, care edita nu numai gazetele germane, ci și cele românești din Brașov, împotriva menținerii cenzurii. Gött arată că împăratul a desființat prin decretul său din 15 martie cenzura în toate provinciile imperiului. În situația aceasta, cînd pretutindeni în monarhie ziarele apar fără cenzură, menținerea în Transilvania a cenzurii ar însemna provocarea opiniei publice. Dacă ziarele din Brașov ar publica decretul gubernial, guvernatorul și-ar pierde toată autoritatea. Deja se vorbește în tot orașul că presa, eliberată prin cuvîntul împăratului, a fost iar pusă în cătușe de către guvernul Transilvaniei.

De altfel — argumentează Gött — nici n-aș mai putea tipări ziarele, sub regim de cenzură, din simplul motiv că n-aș avea zețari. Aceștia ar părăsi tipografia

mea și ar merge acolo unde presa e liberă *. În privința aceasta — constată Gött —, muncitorii tipografi au un simț dezvoltat de onoare, fiecare om care trăiește între ei știe lucrul acesta ⁹⁸.

În primele luni ale revoluției, presa progresistă română, germană și maghiară din Transilvania a îmbrățișat cu entuziasm cauza revoluției și a căutat să răspîndească știrile despre revoluție ** pînă în cele mai ascunse părți ale țării. Numărul abonaților creștea în așa măsură, că „Gazeta“ a trebuit să publice în aprilie 1848 un nou abonament, epuizîndu-se numerele apărute înainte.

Atitudinea nobilimii maghiare din Transilvania față de revoluție

Evenimentele revoluționare din Viena și Pesta, legile votate în pripă de către dieta din Pojon au provocat o mare fierbere în toată Transilvania. Pe cînd în cele mai multe orașe intelectualii, studenții, meseriașii, muncitorii au îmbrățișat cauza revoluției, aristocrația și nobilimea n-au adoptat o poziție unitară. Unii nobili, în primul rînd cei cu ocupații burgheze, erau bucuroși de schimbările ce se profilau: marea parte a nobilimii manifesta însă o atitudine plină de îngrijorare față de evenimentele revoluționare. Chiar și baronul Wesselényi Miklós, unul dintre conducătorii partidului liberal, îi scrie îngrijorat lui Kossuth la 23 martie, referindu-se la versurile din 15 martie „Jurăm să nu mai fim robi niciodată“, ale lui Petőfi: „Oare poporul nu va înțelege așa acest jurămint că nu mai are să asculte nici de proprietarul de pămînt și nici de dregătorii co-

* Și publicistul Anton Kurz confirmă, în scrisoarea sa din 9 aprilie, adresată baronului Kemény, argumentarea tipografului Gött. Nici un muncitor tipograf n-ar fi rămas la tipografie, dacă domni (de la guvernii — n.ns.) n-ar fi cedat, scrie Kurz ⁹⁷.

** La redacțiile din Brașov, Cluj, Sibiu, Blaj se citeau pe lîngă mai multo ziare din Pesta și Viena și „Augsburger Allgemeine Zeitung“ din Germania, „Journal des Débats“ din Paris și alte gazete străine. Gazetelo românești din Brașov primeau știri proaspete prin București, știri care veneau guvernului și consulatelor, de unde se strecurau și la corespondenții foilor române ⁹⁹.

mitatelor“¹⁰⁰. Acțiunea poetului Petőfi și a altor revoluționari maghiari îl supără mult pe baronul liberal; astfel, în 21 aprilie îi scrie unui prieten: „În multe sate la primării și pe la cârciumi oamenii citesc și explică — îți poți închipui în ce spirit — cele mai sălbatice articole ale foii săptămânale «Márctius Tizenötödike»“¹⁰¹.

Scrisoarea cancelarului Jósika, în care recomanda o înțelegere grabnică între cele două partide nemeșești, nici nu sosise la Cluj când, în 20 și 21 martie, se întrunesc reprezentanții aristocrației conservatoare, aristocrației și nobilii liberali pentru a-și da mâna. În fața primejdiei pe care o reprezenta pentru proprietatea și poziția lor mișcarea maselor, cele două grupări cad la învoială. Publică o declarație comună în care se pronunță pentru convocarea grabnică a dietei în vederea hotărârii uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Dieta aceasta urmează să hotărască asupra purtării comune a sarcinilor, asupra desființării obligațiilor urbariale, asupra plîngerilor secuilor. Este semnificativ că nu se amintesc cereri ale românilor: grupările nobiliare vor să câștige masele secuiești, pe care urmează să le folosească împotriva unor eventuale mișcări ale românilor. Manifestul este semnat în 23 martie de către conducătorii celor două partide: baronul Jósika Lajos (conservator) și contele Bethlen János senior (liberal)¹⁰².

Și în vestul Transilvaniei, ca și în Principatul Transilvaniei, nemeșii conservatori și liberali se apropie unii de alții. Caracterul antipopular al înțelegerii celor două grupări — de fapt fracțiuni ale aceleiași nemeșimi proprietare — reiese clar din declarația vicecomitelui din Bihor. Acesta spune că partidele trebuie să fie desființate, pentru ca toți oamenii politici să-și unească puterile, „nu cumva liniștea comitatului să fie tulburată prin oarecare mișcări“¹⁰³. Vicecomitele, după cum reiese din context, se gîndea la iobagi, ale căror mișcări ar izvorî din tendințe „comuniste“*. Politica no-

* Nemeșimea proprietară considera orice mișcare a țărănimii pentru pămînt drept „comunism“.

bilimii liberale din Transilvania se îndreaptă, după pactul încheiat cu conservatorii, spre căutarea de mijloace pentru asigurarea pe mai departe a dominației de clasă a nobilimii proprietare, spre asigurarea supremației elementului maghiar din Transilvania. Astfel, lozincă principală a cercurilor liberale devine „uniunea Transilvaniei cu Ungaria sau moartea“, susținându-se că numai această uniune poate să scape elementul maghiar, redus ca număr, din principat de pieire națională *.

După ce vechii adversari au anunțat în mod solemn dizolvarea partidelor lor, ei își împart toate funcțiile din comitate. Reacționari înveterați au fost păstrați în posturi de conducere, așternându-se vălul uitării asupra trecutului lor. În comitate rămân, în covârșitoare majoritate, vechii dregători, numai unii comiți supremi prea compromiși sînt siliți, sub presiunea opiniei publice, să-și dea demisia la începutul lunii aprilie. Între cei demisionați este și Noptsá László, fostul satrap atotputernic al comitatului Hunedoara, unul dintre cei mai retrograzi aristocrați din Transilvania. Și în comitatul Solnocul de Mijloc, din „Partium“, comitele suprem și-a dat demisia; ceilalți dregători mai înalți și mai mici au rămas însă în funcții¹⁰⁴. Păstrarea vechiului aparat de constrîngere și asuprire în comitate nu putea nicidecum să cîștige încrederea maselor în cucceririle revoluției.

Guvernul Principatului Transilvaniei, în frunte cu guvernatorul Teleki, a căutat să potolească mișcările din orașele cu populație maghiară, mai ales mișcările împotriva asupririi habsburgice, împotriva cenzurii etc. În cele mai multe cazuri, aristocrații reușesc să țină mai departe frînele în mîna; astfel, același Teleki îi scrie la 23 martie cancelarului Jósika: „Unii tineri nechibzuiți au vociferat pentru libertatea presei, dar după ce le-am explicat celor cu mai multă judecată că cenzura nu se poate desființa, din cauza presei române și germane, chiar în interesul maghiarilor, tinerii s-au liniștit“¹⁰⁵. Reacționarii din Transilvania au și în-

* Problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria va fi dezvoltată pe larg, așa cum am mai arătat, în capitolul următor al monografiei.

vătat să speculeze pretinsele interese naționale maghiare în scopul de a refuza acordarea de libertăți cetățenești. Guvernatorul Teleki, care și ca om de știință avea un mare renume*, era în același timp un trufaș aristocrat, disprețuitor al maselor. O dată, când demonstrații au cerut insistent și gălăgios convocarea imediată a dietei, guvernatorul le-a adresat de la fereastră câteva cuvinte și și-a încheiat cuvîntarea cu invitația : iar acum cărați-vă acasă... **

*Impletirea tot mai strînsă
a revendicărilor sociale cu cele naționale*

În timp ce vechile partide politice tratau cu ușile închise despre metoda cea mai potrivită de a păstra, și în noua situație, vechea putere politică a nemeșimii, în timp ce reacționarii înveterați, ca baronul Jósika Samu, își puneau nădejdea în politica țaristă, masele orășenești și în curînd și cele sătești se adunau, se frămîntau, căutau calea să-și impună și ele voința. Simțeau că revoluția este cauza lor proprie, că trebuie să o apere. Din pătura intelectuală — profesori, scriitori, avocați, studenți de origine burgheză sau nobiliară, unii chiar venind din clasele de jos — se ridică o seamă de oratori, conducători, care îmbrățișează cauza poporului și unii au și darul să vorbească oamenilor simpli în limba lor. Se face o legătură strînsă între elemente înaintate, culte, de o parte, și pături ale populației mai înapoiate, deoarece fuseseră excluse de la viața politică și culturală. Masele din orașe ca Arad, Timișoara, Brașov, Sighișoara etc. pretind impetuos ca treburile obștești să nu se mai discute în cercul îngust al funcționarilor și membrilor consiliului aleși din sînul patriciatului, ci să-și spună și păturile largi cuvîntul.

În măsura în care mișcarea revoluționară pătrunde în pături mai largi, ea începe să se diferențieze pe

* Și Bariț scrie despre contele Teleki József (1790—1855) : era președintele Academiei de Științe, în adevăr un om erudit și bărbat de stat¹⁰⁶.

** Despre același incident îi scrie contesa Rhédey soțului ei Mikó Imre, la 3 aprilie, citînd aceeași expresie : „most takarodjanak haza“¹⁰⁷.

criterii naționale. Pe cînd în dieta țării dominase nobilimea maghiară (în mare parte eterogenă, slavă, română, germană, dar maghiarizată în cursul veacurilor), iar în conducerea orașelor mai mari, în unele un patriciat maghiar, în altele unul german — problema limbii comune se putea rezolva, deși dăduse prilej și înainte de revoluție la fricțiuni. Situația se schimbă însă cu totul cînd încep să se miște suburbiile și satele. Masele din aceste mahalale (privilegiații au căutat să împiedice pătrunderea înăuntrul orașelor a populației sărace române și slave) și sate înconjurătoare sînt în covârșitoare parte românești în Transilvania, slovace în Slovacia (în așa-numita „Ungaria de Sus (Nord)“), sîrbești în Bacica etc. Ele nu vorbesc decît limba lor maternă, mișcarea lor revoluționară nu se poate exprima și dezvolta decît în limba proprie. În curînd se dovedește că nu numai limbile sînt diferite, dar și cererile, plîngerile, revendicările au, pe lîngă aspectul social comun, și un aspect specific, național. Astfel revoluția din părțile de est ale monarhiei prezintă, pe lîngă trăsături comune, și o serie de particularități deosebite la maghiari, la români, sîrbi, slovaci etc.

În primele două luni ale revoluției, masele și conducătorii legați de popor au primit cu entuziasm cuceririle din Viena, Pesta, Pojon ; au pretins însă ca pe lîngă garantarea drepturilor cetățenești să se asigure drepturile limbii și culturii naționale. Astfel, încă între 17 și 19 martie sîrbi din Pesta își formulează cerințele : cer autonomia bisericii și a școlilor sîrbești. Sîrbi din Novisad (Újvidék) trimit, în baza adunării din 27 martie, la 8 aprilie o delegație la Pesta, formulînd în 16 puncte cererile lor. La cererea justă a delegației ca să se recunoască națiunea sîrbă, Kossuth răspunde iritat că în Ungaria nu este și nici nu poate să existe decît o singură națiune politică — adică dominantă —, și anume națiunea maghiară¹⁰⁸. Răspunsul tăios al lui Kossuth a stîrnit, fără îndoială, un ecou nefavorabil în cercurile intelectualilor popoarelor din Ungaria și Transilvania.

Intelectualii slovaci, în frunte cu Ludovic Štúr, au salutat cu entuziasm cuceririle revoluționare din Pesta și Pojon. În același timp, reprezentanții intelectualității

slopace cer garantarea drepturilor limbii slopace, a folosirii ei în administrație, justiție și învățămînt. Guvernul ungar a calificat aceste cereri ca „acțiuni panslaviste” și autorii petițiilor au fost urmăriți de administrația maghiară. Presa maghiară din Pesta caută de asemenea să combată revendicările naționale ale popoarelor nemaghiare din Ungaria, susținînd și ea că în această țară nu poate exista altă națiune decît cea maghiară.

Putine sînt glasurile care îndeamnă la frăție între popoarele Ungariei. Astfel, Comitetul din Pesta pentru păstrarea ordinii adresează la 31 martie o proclamație către croați. „Deviza sub care luptăm nu este naționalitatea, ci numele sfînt al libertății și independenței, care întrunește interesele tuturor naționalităților. Cauza noastră este comună... Și dușmanul e comun: birocracia tiranică austriacă. Împotriva acesteia trebuie să ne unim, maghiari, croați, sîrbi, germani, români — toate popoarele care locuim această patrie. Numai astfel putem dobîndi și păstra independența, libertatea patriei... Să uităm diferențele de limbă... Să nu ascultăm de cei care ne ațîță unul împotriva celuilalt. Fraților, să ne unim”¹⁰⁹. Încă în 19 martie îndeamnă și scriitorul Jókai la înțelegere. „Să ne apropiem tineretul de altă limbă din patria noastră — scrie el în gazeta „Életképek” (Pagini din viață) —, să doborîm barierele seculare dintre noi, să dăm mîna cu toți aceia a căror deviză este libertatea”¹¹⁰. Răsunetul acestor voci izolate a fost însă foarte slab, în atmosfera de exaltare a anului 1848.

În primăvara anului 1848, problema națională ajunge să frămînte tot mai mult și păturile conducătoare române, maghiare și săsești din Transilvania. Și în unirea celor două partide maghiare, al liberalilor și al conservatorilor, rolul principal îl are grija ca nu cumva, în urma acordării de drepturi egale, nobilimea maghiară să-și piardă supremația asupra maselor românești. Tot astfel și în problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria mulți nobili proprietari sînt conduși de gîndul că într-o Ungarie mare își vor menține situația lor privilegiată, bazîndu-se pe postulatul statului

unațional maghiar, iar nu pe gândul formării unui front comun împotriva absolutismului. Elemente progresiste maghiare din orașele principatului — intelectuali, studenți, muncitori, calfe — credeau sincer că prin uniunea celor două țări se vor întări orînduirea și constituția burgheză, vor crește sortii de izbîndă ai luptei împotriva absolutismului. În același timp o mare parte a nobilimii proprietare căuta numai menținerea dominației sale. Se ajunge la un front comun al maghiarilor din orașe, front în care elemente progresiste, antihabsburgice stau alături de elemente care tind să-și mențină dominația de clasă. La această tabără se alătură nemeșimea și puținii intelectuali maghiari de la sate. Exaltarea naționalistă din orașele maghiare și secuiești nu cunoaște margini : se fac demonstrații zgomotoase sub lozinca : uniunea sau moartea ! De multe ori aceste demonstrații iau forme șovine ; demonstrații nesocotesc sentimentele naționale ale românilor și sașilor, forțînd pe români și pe sași să-și pună cocarde maghiare. Iobagii maghiari nu iau parte la mișcările naționaliste maghiare ; numai în cazuri excepționale apelează unii nobili liberali și la țărani maghiari din Transilvania. Țărănimea maghiară din comitate își urmează, în mare parte, drumul alături de țărănimea română mult mai numeroasă.

În orașele săsești mișcarea națională ia de asemenea un mare avînt. Pe lîngă un patriciat, compus din oameni bogați, care se tem de orice schimbare, căci ea ar putea să aducă pierderea unei situații privilegiate, mai există și elemente progresiste, mai ales orășenii interesați în dezvoltarea burgheză a țării ; aceștia salută cu bucurie evenimentele din martie. Tineretul săsesc și unii sași mai vîrstnici încep să poarte cocarde germane (negru, auriu și roșu) *. „Universitatea săsească“ ** ajunge, încă din aprilie, în conflict cu politica guberniu-

* Bariț scrie că unii sași purtau în martie și aprilie cocarde germane ¹¹ ; același lucru îl spune și o gazetă maghiară ¹². În luna mai se generaliza la sași purtarea cocardei austriece, cu culorile negru-galben.

** Această universitate (Universitas nationis saxonicae) putea fi considerată — după cum arată Bariț — o organizație aparte, o mică dietă a sașilor. Președintele universității săsești era „Sachsengraf“-ul, care stătea în fruntea administrației și a justiției de pe pămîntul crăiesc ¹³.

lui transilvănean. Se propuse la Sibiu — scrie „Gazeta“ în aprilie — să se schimbe denumirea de „sas“ și de „universitate săsească“ cu „german“ și cu „universitate germană“. Se vorbește de un minister german la Sibiu... Dușmănia contra uniunii cu Ungaria se manifestă la Sibiu pe față, cu tărie ¹¹⁴. Contradicția dintre interesele clasei stăpînitoare săsești și ale celei maghiare îmbracă astfel o formă naționalistă.

Aproape toată intelectualitatea românească privea cu nespuse încredere viitorul, în care nu vor mai fi privilegii apăsătoare și va domni deviza revoluției: libertate, egalitate și fraternitate. „Românii-s încurajați pretutindeni — scrie în 28 martie din Cluj înflăcăratul cancelist Papiu-Ilarian —, alta decît bine pentru noi nu poate să vie ¹¹⁵ „Prietenilor — scrie tînărul avocat Petre Dobre din Zlatna unor maghiari care l-au invitat să vină la Deva —, însuflețirea e mare în tineretul român; să dea cerul ca sfînta pace să fie statornică!“ ¹¹⁶. Același optimism îl reflectă și presa românească; el se oglindește și în consfăturile, întrunirile intelectualilor români de pe teritoriul Transilvaniei, precum și în manifestele scrise cu mîna sau tipărite și răspîndite în sute de exemplare, citite de multe ori de pe amvonul bisericii.

Împrejurările vitrege nu le-au permis românilor din Transilvania să-și făurească o organizație politică. Totuși, luptele pentru drepturile naționale (începînd cu acei „Supplex libellus valachorum“), presa românească — în primul rînd gazetele lui Bariț —, școlile românești din Blaj, contactele tot mai dese cu românii din Principatele Dunărene au creat în rîndurile intelectualității românești un curent național care ia sub influența evenimentelor revoluționare un avînt neîntîlnit înainte. Cuvintele de foc ale revoluției — libertate, egalitate și fraternitate — au aprins mari nădejdi în rîndurile acestui popor oropsit și neîndreptățit în decursul veacurilor. Unii români nemeși care, copleșiți de gîndul de a-și cîștiga un loc, fie și modest, în edificiul feudal, aproape uitaseră că sînt români, revin acum la națiunea

română. Avocați, profesori, modești preoți și dascăli devin propagatorii ideii naționale. Cel mai entuziast propagandist este și în rîndurile românilor, ca și în revoluția din Viena, Pesta și în mișcările din Cluj, tineretul studios, studenții din Blaj și practicanții la drept din Tîrgu-Mureș. Unii comercianți români încep să sprijine mișcările naționale, să dea bani pentru a se înființa gărzi naționale românești *.

Îndată după primirea primelor știri despre revoluția europeană încep la Blaj, Cluj, Tîrgu-Mureș, Abrud, Brașov consfătuiri febrile ale intelectualilor români. Știrile — scrie Cipariu lui Bariț — despre întâmplările din Viena, Pojon, Pesta, Cluj sosiră deodată la gazetă. Impresia fu nespusă. Domnul P(umnu) numaidecît, cu vreo cîțiva profesori, adunară tinerimea școlară. Le-a grăit multe despre toate, despre drepturi etc.¹¹⁹. Canonicii și corpul profesoral al școlilor din Blaj — scrie în amintirile sale V. Moldovan, care a trăit aceste evenimente, fiind pe atunci teolog în anul I la Blaj¹²⁰ — și-au ținut la 25 martie prima lor conferință, în casa cărturarului canonic Timotei Cipariu. Această conferință, la propunerea profesorului Aron Pumnul, a fost continuată și după-amiază la gimnaziu, luînd parte și clerul tînăr (teologii) și studenții din clasele superioare. Canonicii Cipariu și Raț propun să se facă petiții în care să se expună cererile românilor, atît către împărat cît către dieta țării. Profesorul Turcu propune ca românii să nu se mai roage, ci să pretindă. Deodată se ridică un student, Tudoreanu, și strigă : „Ba nu, onorată conferință ! Noi nici să cerem, nici să pretindem, ci să luăm ce este al nostru“. Același student — scrie Moldovan — susținea scurt și apăsător că drumul pe care trebuiau să pornească românii în 1848 e drumul pe care l-a arătat Horea.

În seara zilei de 26 martie veni la Tîrgu-Mureș, scrie Papiu¹²¹, tînărul Bîrlea de la Blaj, nepot al episcopului

* Astfel, Secăreanu vine în aprilie la Sibiu și îi dă o sumă de bani lui Bămuț pentru sprijinirea acțiunii lui naționale¹¹⁸.

Lemeni. De îndată se adună canceliștii români la locuința lui Avram Iancu. La adunare erau de față — scrie Papiu —, afară de Bîrlea și Iancu, Samuil Poruț, Tordășian, Tobias, Frîncu, I. Pinciu, P. Roșca, Bota, I. Mărginean, Vasile Vespreman, Alexandru Papiu și alții. Bîrlea spuse că și profesorii din Blaj, împreună cu tineretul școlar și alți intelectuali, au ținut ieri și țin și acum conferințe, consultându-se ce ar fi de făcut pentru națiune. Ar vrea să știe ce vor tinerii din Tîrgu-Mureș, ca să lucreze cu toții împreună. Canceliștii români, împreună cu Bîrlea, au hotărît ca pe duminica Tomii după paști toți tinerii cîți se află în această mică adunare, cu toți cunoscuții lor laici și preoți, intelectuali și țărani pe cîți îi vor putea îndupleca, să se afle în Blaj, unde să poată face pașii necesari pentru cauza națională. „Gazeta“, informată de acel pas al tinerimii, scria: „Pe cînd cîțiva români meditau și se consultau între sine în tăcere cum s-ar putea mijloci un congres național recunoscut și de guvern și de celelalte națiuni, junimea încălzită de sfîntul foc al naționalității, răzimată pe dreptul de adunare... nu întîrzia a hotărî de-a dreptul o adunare pe duminica Tomii la Blaj“¹²².

Un centru al mișcării naționale române era Abrudul, unde, în deceniul premergător revoluției, se stabilesc mai mulți intelectuali români de origine nobiliară. Ei ocupă diferite funcții la oraș, în administrația domeniului fiscal¹²³. În Abrud se așezase în calitate de avocat — scrie Bariț — un om tînăr, Ioan Buteanu*. Bariț arată că tînărul avocat fusese în martie la Zagreb (Agram, capitala Croației), unde croații „țineau adunări naționale și făceau demonstrații zgomotoase în contra maghiarismului, ce tindea la maghiarizarea tuturor naționalităților, la desființarea oricărei autonomii provinciale, la concentrarea întregii puteri de stat în Pesta și după aceea ruperea totală de către Austria“. Îndată după întoarcerea sa din Croația, continuă Bariț. Buteanu trimisese redacției „Gazetei“ și „Foi“ o informație prețioasă. O parte din această informație a apărut

* Ioan Buteanu s-a născut în 1821. Era descendentul unei familii vechi nobile din Șomcuța Mare. Studiile juridice și le-a făcut la Cluj¹²⁴.

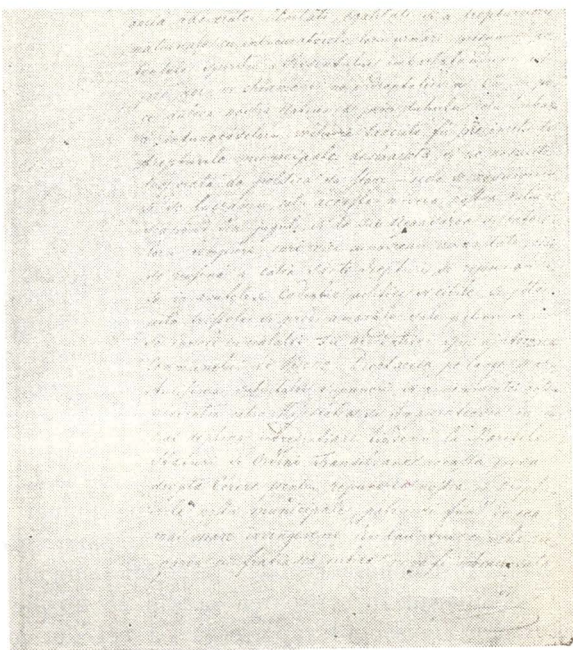
în „Gazeta“¹²⁵. Prietenul său, avocatul Dobre, îl caracterizează astfel : Buteanu este un tânăr însuflețit, pătruns de ideile veacului¹²⁶.

În 24 martie, Buteanu pleacă la Cluj, unde se sfătuiește cu avocatul Francisc (mai târziu se numea Florian) Micaș. Și Micaș era din mica nobilime, tatăl său fiind proprietar de pământ. La Cluj, împreună cu câțiva funcționari români de la guberniu — istoricul Jakab Elek amintește pe canceliștii Ion Suciu (Szöcs), Moroianu și Iosif Hodoș —, Buteanu și Micaș au ținut la 28 martie o consfătuire pentru a-și fixa atitudinea față de evenimentele din Ungaria și din Principatul Transilvaniei¹²⁷. La această consfătuire a luat parte și Papiu-Ilarian, care a venit să le spună tinerilor români din Cluj „lucrurile tinerimii din Tîrgu-Mureș“ și „să compună o petiție spre tipărire, trimițînd-o la Brașov“¹²⁸. Consfăturile din Cluj ale românilor sînt urmărite și de guvernatorul Teleki ; în 29 martie ordonă comitelui suprem al comitatului Cojocna să supravegheze printr-o persoană corespunzătoare adunările ce le țin unii tineri români la parohul greco-catolic din Mănaștur¹²⁹.

La consfăturile din Cluj, în zilele de 27—28 martie¹³⁰, avocații Buteanu și F. Micaș, împreună cu funcționarul de la guberniu I. Suciu, redactează un proiect de petiție¹³¹ menit să servească drept bază de discuții în adunările populare care urmau să se țină, în vederea înaintării unei cereri la dietă. „Mișcările cele mai de curînd din Europa toată — se spune în proiectul de petiție * — pentru cîștigarea adevăratei libertăți, egalități și a drepturilor naționale... ne cheamă și ne îndreptătesc ca — după ce dulcea noastră națiune, prin duhul cel barbar al întunecoaselor vremuri trecute, fu pe încet de drepturile municipale dezbrăcată și pe neștiute despuiată de politica sa stare (drepturile sale politice — *n.ns.*) — acolo să năzuim și să lucrăm, cît

* Documentul a fost descoperit anul trecut, în Arhiva Bibliotecii Filialei Academiei Republicii Socialiste România, Cluj.

Fragment
din proiectul
de petiție
a românilor,
redactat la
sfârșitul
lui martie 1848
de Buteanu
și Micaș



aceasta miseră noastră națiune, repunându-se în avutele-și condiții politice și civile, să poată uita tristele și prea amărite sale patimi și a se însoți cu ceilalți fii ai patriei spre ajutorarea comunelui ei bine“.

Urmează 8 puncte, în care se cere ca românii să fie repuși în vechile lor drepturi și să aibă municipii românești; în acestea vor întrebuința limba lor națională. Ei recunosc ca limbă diplomatică (limbă de stat) limba maghiară, care se va folosi la cele mai înalte foruri și în corespondența dintre districte și care trebuie să fie și limba oficială a justiției. La forurile mai înalte ale organelor de stat să fie angajați interpreți pentru limba română. În biserica unită și ortodoxă și în școlile românești să se folosească limba română. În serviciile publice să fie primiți fără nici o restricție funcționari

români. Biserica ortodoxă să se bucure de aceleași drepturi ca și celelalte biserici recunoscute, religia ortodoxă să nu fie considerată drept o religie „tolerată”. În ultimul punct se spune : „Întru celelalte și noi ne alăturăm doririi celorlalți patrioți, adică ca înaintea legilor să nu fie alegere de persoană nobilă ori nenobilă și ca la purtarea greutăților publice toți locuitorii țării într-o formă să fie supuși, iar starea urbarială, făcându-se răscumpărare cu spesele statului, de tot să înceteze... cu toți fiii iubitei patrii strînși într-o frățescă dragoste cu însoțite puteri să putem conlucra spre înflorirea fericitoare de toate națiunile într-însa viețuitoare”.

În problema țărănească petiționarii se alătură celor hotărâte la Pesta și Pojon. O altă problemă o constituia cererea desemnării unor municipii românești. Aceasta putea fi rezolvată, luînd în considerare spiritul conciliant al redactorilor proiectului de la Cluj. Este de subliniat că proiectul nu exprima numai punctul de vedere al tinerilor intelectuali români, întrucît la Cluj el a fost cunoscut și de episcopul Lemeni, și de canonicul Cipariu. În scrisoarea sa din 18 aprilie către guvernator, episcopul raportează că cei doi avocați, Buteanu și Micaș, au fost la dînsul și i-au comunicat că au vorbit și cu contele Bethlen János și cu alți oameni politici maghiari. Eu — scrie Lemeni — le-am spus că pot să facă o petiție, dar să aibă grijă să nu ațîțe poporul¹³³. Și Cipariu amintește în scrisoarea sa din 5/17 aprilie că, fiind în 26 martie la Cluj, I. Buteanu i-a arătat „o compunere” care el însă n-a putut-o aproba. A fost emandată (corectată) întrucîtva¹³⁴.

Unii dintre profesorii conservatori din Blaj cred că se poate merge pe vechile făgașe, cerîndu-se ca episcopul să înainteze o petiție în numele românilor. În adunarea lor, ținută în 28 martie, în prezența superiorilor lor, hotărăsc trimiterea unei scrisori episcopului Lemeni. În scrisoare se amintesc mișcările revoluționare europene în urma cărora poporul a dobîndit o mulțime de drepturi. Și românii nădăjduiesc că la



*Piața din Abrud
pe la mijlocul secolului XIX*

dieta care se va deschide în curînd li se vor da drepturi constituționale, astfel ca și românii să se poată considera și de drept ca cetățeni. Profesorii declară că pot să garanteze purtarea liniștită a tineretului și cer ca această declarație a lor să fie comunicată și forurilor superioare ¹³⁵.

De la consfătuiri ale unor avocați, profesori, practicanți în drept și studenți români se ajunge în curînd la adunări cu o participare mai largă. Primele adunări se țin în Munții Apuseni ; la acestea iau parte, în afară de intelectualii satelor, și țărani și mineri români. Îndată ce intelectualii întruniți la Cluj au redactat un proiect de petiție, care urma să fie iscălit de mii de români, preotul Simion Balint a convocat la 1 aprilie două adunări : una la Cîmpeni și alta la Bistra ¹³⁶. O adunare mai mare, despre care avem și date mai amănunțite, s-a ținut la 3 aprilie la Abrud. Fiind și zi de tîrg, s-au adunat mai mulți preoți și învățători români, mai întîi în casa avocatului Buteanu. S-a hotărît să se țină adunarea în localul școlii românești ; preotul din Roșia, Simion Balint, și cantorul ortodox

Gherasim Muncăcianu judele-primar (se scrie Munkácsi) au invitat la adunare și pe judele-primar al orașului, care la început voise să oprească adunarea. După descrierea preotului Balint¹³⁷, la adunare au luat parte cam 150 de persoane (după raportul judeului-primar Laborfalvi Nagy Károly, circa 80)¹³⁸. Președinte al adunării a fost ales avocatul Buteanu. Acesta a arătat că în împrejurările de față trebuie să se aibă grijă ca soarta țărănimii să fie ușurată, pentru ca țărani să rămână în liniște. A citit proiectul de petiție din Cluj (petiția conținea 13 puncte), arătând că textul ei a fost prezentat guvernatorului Teleki de către episcopul Lemeni. Adunarea, după ce petiția a fost explicată și în limba română, a primit cele propuse și a hotărât ca preoții ambelor confesiuni să primească textul moțiunii, urmînd să strîngă mii de semnături pe petiția care urma să fie înmînată dietei*.

În 6 aprilie urma să se țină o mare adunare la Cîmpeni. Judecătorul nobiliar din Bistra, Bisztray, a căutat să interzică adunarea. Încă în 5 aprilie, o seamă de fruntași din comună — și anume Petru Ioanete, preotul Ioan Patița, Nicolaie Ioan și Petru Corcheș, Ionuț Donțea, Teodor Tioc, Constantin Cotuș și Gheorghe Bobariu — înaintează în numele românilor din Cîmpeni o cerere dregătorului din Bistra, spre a îngădui adunarea din 6 aprilie, așa cum s-au ținut adunări și la Abrud și Abrud-Sat. În adunare se va citi petiția redactată de avocatul Ioan Buteanu, iar cei care o primesc au să o iscălească. Nu credem — se spune în petiție — că ar fi un judecător pe pămînt care să împiedice pe cei năpăstuiți să-și înainteze plîngerile și cererile celor care pot să îndrepte soarta lor. Răspundem că la adunare nu vor fi tulburări — dacă însă se oprește adunarea nu răspundem de urmări — scriu petiționarii¹³⁹. În raportul său către comitele suprem al comitatului, Bisztray arată că, pentru a nu înrăutăți situația, nu s-a mai opus ținerii adunării. Organizatorii, pentru a dovedi spiritul lor loial, au chemat la adu-

* „Gazeta” din 15 aprilie (st. v.) scrie că românii „cîmpănari” au făcut o rugare către dietă; cererea lor e acum „încărcată cu mai multe mii de subscripțiuni”.

nare autoritățile și pe funcționarii domeniului; astfel au luat parte șpanul cameral (funcționar de mine — *n.ns.*) Lazar, precum și controlorii de mine Iosif Șterca-Șuluț și Dumitru Moga. Aceștia, în adresa lor din 7 aprilie către administratorul domeniilor Zlatna, au arătat pe larg mersul adunării¹⁴⁰.

La adunare, condusă de avocatul Buteanu și de preotul S. Balint, au fost de față circa 400—500 de oameni. Buteanu a citit petiția redactată la Cluj; preotul Balint a întrebat apoi poporul adunat: are oare fiecare om dreptul să ceară, să facă petiții? Țăranii au răspuns cu toții: da. Vrem să se șteargă iobăgia și în Ardeal, cum s-a șters în Ungaria? Vrem oare ca națiunea română să fie repusă în toate drepturile sale? Poporul a răspuns la toate întrebările: asta vrem și noi. Oamenii au scris apoi petiția, așa încît se adunară circa 400 de iscălituri¹⁴¹.

Judecătorul Bisztray se scuză în raportul său că n-a intervenit în decursul adunării; dacă s-ar fi atins de cineva, s-ar fi produs o revoltă¹⁴². Despre Avram Iancu scrie că acesta încă din seara de 5 aprilie sosise la Cîmpeni; a fost de față la adunare, dar n-a luat cuvîntul. Recomandă totuși ca Iancu, printr-o invitație la Tabla regească din Tîrgu-Mureș, să fie îndepărtat din Munții Apuseni.

După adunare — raportează funcționarii de la domenii — Buteanu și Balint au plecat la Bistra, pentru a continua acțiunea lor.

Avocatul Petru Dobra, prieten și colaborator al lui Ioan Buteanu, amintește în scrisoarea sa din 10 aprilie către „dragii concetățeni“ din Deva că la Zlatna s-a ținut o mare adunare populară în ziua de 9 aprilie. Preotul Grigorie Mihali a vorbit unei mulțimi de o mie de oameni, arătînd cererile românilor, care, în forma unei petiții, vor fi înaintate dietei¹⁴³. Românii — raportează judele-primar din Abrud, Laborfalvi Nagy Károly, guvernatorului în 15 aprilie — nu încetează a ține, cînd ici, cînd colo, adunări. Mai în urmă a avut în 13 aprilie în Abrud o adunare numai între ei, nici n-au anunțat autoritățile¹⁴⁴.

Dregătorii comitatului urmăreau cu mare neliniște mișcările românilor din Munții Apuseni ; îi citau, interogau și căutau să-i terorizeze pe cei care organizau adunările¹⁴⁵ ; căpeteniile dregătoriilor se temeau de izbucnirea unei răscoale. Astfel, judele-primar din Abrud scrie în raportul său din 6 aprilie guberniului : Din părțile Zărandului și Hunedoarei sosesc știri neliniștitoare. Populația maghiară este neliniștită ; trebuie să se ia măsuri pentru apărarea celor câteva sute de maghiari care locuiesc în Abrud și în jur. Să nu se uite — scrie judele-primar — că și în 1784 Abrudul a fost amenințat din partea Cîmpenilor și Zărandului și că a avut mult de suferit¹⁴⁶. Într-un alt raport se spune că românii țin aproape zilnic adunări, poartă cocarde albastre-albe, în loc de cîntece bisericești se cîntă cîntece naționale românești¹⁴⁷ și un anumit Begnescu ar fi conducătorul lor¹⁴⁸.

Mișcările românilor din Munții Apuseni au neliniștit și pe contele Mikó, tezararul din Sibiu (domeniile din Zlatna țineau de tezarariatul ardelean). La 10 aprilie, el îi scrie soției sale : „Aseară am aflat că în domeniile Zlatna, unde sînt oamenii cei mai dîrzi și neastîmpărați, doi avocați români colindă satele și țin pretutindeni adunări. Adunările sînt pînă acum liniștite, organizatorii au chemat și pe dregători la ele. Pretutindeni se citesc petiții întocmite înainte ; acestea au fost, precum spun cei doi avocați, aprobate și de episcopul Lemeni. Cer încetarea robotelor. Petițiile le iscălesc apoi ; pentru cei care nu știu să scrie, iscălesc alții. Dacă toate ar fi așa — continuă Mikó — ar mai merge. Dar cine poate să știe, dacă nu vorbesc ei și alte lucruri cînd sînt între ei ? Am uitat un punct din cererile lor, și anume ca națiunea română să fie primită ca a patra națiune pe lîngă celelalte trei și să primească aceleași drepturi. Poartă cocarde cu culorile românești : albastru și alb“¹⁴⁹.

Mișcarea românească din Abrud și din jur a dat oarecare rezultate imediate : numărul juraților comunei Abrud a fost mărit de la 40 la 60 pentru ca să fie și românii reprezentați prin 20 de aleși. Se pare că — scrie judele-primar din Abrud — s-a încheiat o

înțelegere între națiunea română, ce se considera subjugată, și membrii de aici ai națiunii maghiare ¹⁵⁰. „Gazeta“ din Brașov aduce știrea despre alegerile din Abrud sub titlul: „Semne de simțăminte frățești către omenoasă egalitate“ ¹⁵¹. Și în districtul Chioar, în comitetul permanent, format pentru păstrarea ordinii, au fost aleși și unii români, ca Alexandru Buda (care era unul dintre cei doi deputați ai ținutului), Vasile Buda, Vasile Dragoș și Vasile Buteanu, iar protopopul ortodox Grigore Ciuca a fost ales jude onorific de tablă ¹⁵².

Intr-o serie de comune, ca Feneriș, Drăgoteni, Să-mărtin, Soituș, Pocola în ținutul Beiușului ¹⁵³, Gașa ¹⁵⁴ în Chioar, Bocșa (comitatul Caraș) ¹⁵⁵, se naște o mișcare puternică de revenire la biserica ortodoxă. În Principatul Transilvaniei se produce aceeași mișcare; episcopul Lemeni încearcă să o oprească, anunțând guvernul că oamenii nu din motive religioase vor să treacă la ortodoxie, ci, precum spun ei, vor să fie de aceeași religie cu majoritatea sătenilor. Dacă sătenilor li se iartă că nu iau în serios canoanele bisericești — argumentează episcopul —, ei vor disprețui și legile lumesti. Fără să vrea, episcopul unit dezvăluie sentimentul de solidaritate al maselor care vor să înlăture diferențele religioase ce stau în calea unității naționale. Chiar și în rîndurile clerului ideea națională are întîietate față de cea confesională. Astfel, protopopul greco-catolic din Mediaș, Ștefan Moldovan, îi scrie episcopului Lemeni în 7 aprilie că răspunsul la provocarea sașilor l-au dat „toți românii, uniți și neuniți laolaltă că acum nu le taie prin cap a se deschilini“ (separa — *n.ns.*) ¹⁵⁶.

Intellectualitatea românească din Banat și Crișana, mai ales cea din Arad, Lugoj și din alte orașe, a primit cu însuflețire veștile despre revoluțiile din Viena și Pesta. Ea a văzut în revoluție forța care va înlătura privilegiile feudale și va deschide și românilor calea spre dobîndirea unor drepturi democratice și naționale.

Foile românești din Brașov urmăresc cu deosebit interes mișcările românești din vestul Transilvaniei.

„Auzim și din alte părți — scrie „Gazeta“ la începutul lunii aprilie — că românii sînt aplecați (gata — *n.ns.*) de a păzi pace și frățietate cu nația maghiară, cît și cu alte popoare, însă sub condiția celei mai depline egalități naționale. Bănățenii — se spune mai departe în această corespondență —, pe lângă atestarea neclătitei lor credințe către casa domnitoare și către coroană, convinși că naționalitățile genetice (băștinașe — *n.ns.*) numeroase nu se mai pot nimici, decît numai scîlcia și întîrzia în cultură, spre a se feri de aceasta, pretind : 1. Restaurarea postului de ban și bănat al Timișoarei, cum fusese acesta necurmat pînă sub Maria Tereza, unind cele 3 comitate și granița română ; 2. Ruperea celor trei episcopii populate de români de către mitropolia Carlovițului, unirea lor cu cea transilvană sub un mitropolit român ; 3. Dreptul de a-și alege slobod pe toți episcopii și pe mitropolit prin deputați și mireni ; 4. Un fond al clerului și al seminariilor religioase răsăritene ; 5. Limba explicatoare și învățătoare a tuturor școlilor elementare (generale — *n.ns.*) în comunitățile române peste tot, precum și a seminariilor și a preparandiilor, va fi numai română, iar limba diplomatică a Ungariei va avea cîte o catedră la fiecare institut public românesc ; 6. Sinod anual bisericesc ; 7. Ștergerea călugăriei“¹⁵⁷.

Idei mai radicale în ce privește forma de stat reflectă corespondența din 11 aprilie, al cărei autor se ascunde sub iscălitura Pravogoliub de la Dunăre. „Timpul de față — se spune în corespondență — vă strigă să ieșiți din profundul letarg..., fără a vă teme că nu va fi aceasta sau aceea ; că nici republică, nici minister nu era înainte de aceasta cu o lună, două, apoi iată că astăzi sînt“. Corespondentul pretinde ca în baza principiilor de libertate, egalitate și frățietate să se întrunească un congres român care să hotărască în legătură cu biserica și cu școlile românești din diecezele Arad, Vîrșeț, Timișoara, Carloviț, Baci, Buda, Carlștat și Pacraț. Să se discute întemeierea unor episcopate noi românești și așezarea de episcopi români¹⁵⁸.

Și mișcările românești din Banat, ca și cele din Principatul Transilvaniei, sînt animate de un puternic sentiment național, îndreptat spre dobîndirea unei autonomii naționale a acestor teritorii.

*Proclamații, manifeste românești
din martie-aprilie 1848*

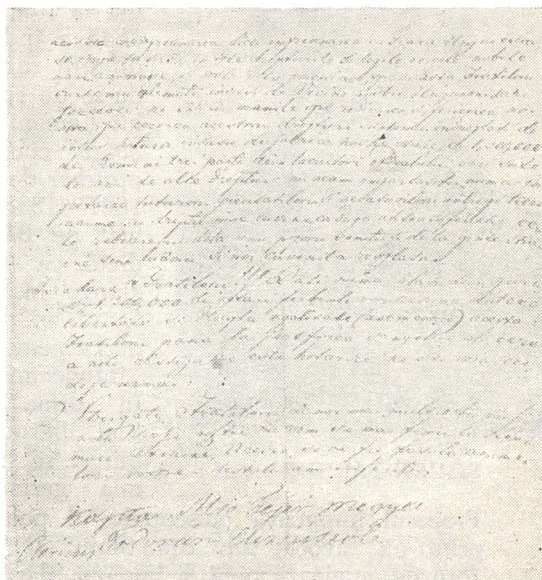
Marile frămîntări revoluționare se manifestă și în mulțimea de proclamații tipărite — unele scrise cu mîna — ce pătrund atît în orașe, cît și la sate. Cenzorul din Sibiu raportează îngrozit în 24 martie că pe străzile orașului au apărut afișe care anunță desființarea cenzurii și libertatea presei¹⁵⁹. Un fost grănicer strigă secuilor : nu uitați măcelul de la Mádéfalva. De atunci începe robia noastră !¹⁶⁰.

Primul manifest românesc apare în Pesta, la 22 martie, în „a 8-a zi a libertății tiparului“, cum se spune în proclamația tineretului român. Sîrbii din Pesta înaintaseră postulatele lor, formulate în 17 puncte, și la aceste pretenții răspunde junimea studiosă română, în numele celor „două milioane de români din Ungaria“. Manifestul este publicat și în presa românească de dincoace de Carpați —, ca, de exemplu, în „Vestitorul“ din București¹⁶¹.

În aceleași zile apare și manifestul adresat „Fraților români“. Din cercetările care s-au făcut în tot Principatul Transilvaniei pentru a găsi pe autorii și răspînditorii acestui manifest, socotit de către guvernul transilvan drept „ațîțător“, reiese că a fost tipărit la Buda, încă în martie *.

Manifestul tipărit la Buda exprimă puternic însuflețirea generală ce a cuprins intelectualitatea românească la izbucnirea revoluției¹⁶³.

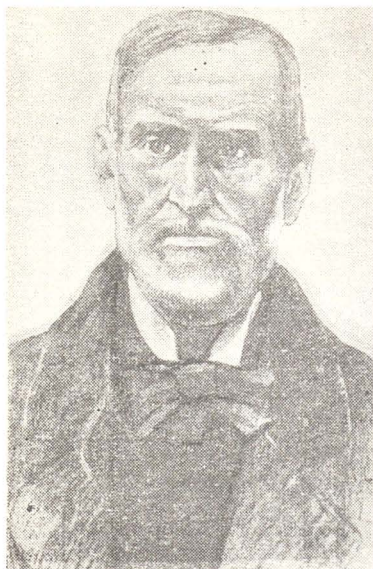
* Studentul de la Politehnica din Viena, Ioan Iuga, a declarat la interogatoriu că a plecat în 24 martie din Viena spre casă. În drum s-a oprit la Pesta pentru 8 zile. În timpul acesta se întîlnia în cafenele cu studenți din Ungaria și Transilvania. Un student i-a dat trei exemplare din acest manifest. În 2 aprilie a sosit la Cluj. Un exemplar l-a predat studentului din Cluj, Ioan Petrovici, altul fostului său profesor, G. Bariț, la Brașov¹⁶².



mite un exemplar al proclamației, pe al cărei verso se află indicația judecătorului din Lupșa că a primit-o din mîna unui birău. Tot acolo, într-un alt colț al proclamației, stă scris: doka (dacă) Domnu Solgăbirău o cere, o dau, mie nu-mi trebe, niște dijeci (studenți)... niște abrudeni venind de la Clus mi-l lasat (verosimil e scrisoarea birăului de la care s-a confiscat proclamația¹⁶⁹). Răspîndirea manifestului o atestă faptul că exemplare au fost confiscate la Drag (comitatul Dobica) în comitatul Turda, în Alba de Jos, la Cluj.

Influență deosebită asupra unei însemnate părți a intelectualității române a avut proclamația redactată de profesorul Simion Bărnuț.

Bărnuț¹⁷⁰ s-a născut în 1808, în satul Bocșa-Română, din Sălaj. Tatăl lui a fost învățător și cantor bisericesc, iar mama lui fiica unui preot român, cu numele Oros.



SIMION BĂRNUȚ

A urmat liceul la călugării catolici din Carei, iar în 1826—1829 a făcut teologia la Blaj. În anii 1829—1845 a îndeplinit tot acolo diferite funcțiuni, bucurându-se de sprijinul episcopului Lemeni: a fost arhivar, notar consistorial și apoi profesor de filozofie. În anii 1837—1838 episcopul l-a luat pe Bărnuț cu sine în dietă, ca secretar*. Curînd ajunge însă în conflict cu fostul lui protector și vede în Lemeni pe favorizatorul „întunecimii și răutății”¹⁷¹. În urma conflictului din Blaj, Bărnuț pleacă la Sibiu și se înscrie la Academia germană de drept.

Procesul împotriva episcopului îl poartă mai departe printr-un avocat sas din Sibiu. Îl pierde la toate forurile, apelează pînă la împărat, dar cancelaria Curții respinge apelul său în 1847.

„În seara de 24 martie 1848 — scrie Pușcariu — colegul meu de studiu, S. Bărnuț, după o conversație scurtă, îmi dictează o proclamație către români. Această proclamație încă în noaptea aceea am copiat-o în vreo cinci-șase exemplare, trimițînd-o prin poștă la tinerimea din Blaj, Cluj, Tîrgu-Mureș, Brașov, cu provocarea ca fiecare tînar din liceu, seminar și gimnaziu să o copieze și să o trimită la ai săi, prin comunele de unde sînt născuți, iar aici preoții și dascălii să le răs-pîndească în comunele învecinate”¹⁷³.

Fiînd un document deosebit de semnificativ al vremii, dăm textul integral al manifestului, numit de Bărnuț „Provocațiune”**.

* Episcopul Lemeni participa la dieta transilvană în calitate de „regalist”.

** Textul manifestului lui Bărnuț n-a fost cunoscut decît după o copie

PROVOCAȚIUNE

Ungurii chiamă pe ardeleni la unire, Clujul s-au dechiarat cu mare solemnitate, cum că vrea a se uni; așa vor face și secuii, poate numai sașii nu vor vrea. *Dar românii ce vor face?* De la dezlegarea întrebărei acestea atîrnă viața sau moartea românilor. Aci se cade să-și deschidă ochii tot românul, ca acum a venit timpul cu care, de se vor folosi bine, le vor dobîndi toate, iar de se vor folosi rău le vor perde toate, și care le-au mai rămas, adecă: își vor perde naționalitatea, și cu ea toate.

Ascultați, dar, strănepoții romanilor, aceia ce să cade să cugete, și să grăiască astăzi tot românul — fie popa, fie nobil, ostaș, cetățean, sau sătean, ascultați ce se cade astăzi să răspundă ungurilor, secuilor și sașilor!

Noi românii nu vrem pînă atunci despre unirea asta cu voi ungurii a vorbi, pînă cînd nu se va pune nația română iar la vrednicia aceea politică de care o ați dezbrăcat voi ungurii, secuii și sașii. Voi ați făcut asupra nații noastre cum v-au plăcut, ați pus în Aprobatele voastre cum că românii, nația cei mai veche a Ardealului, e numai suferită, i-ați scos pînă în ziua de astăzi de la toate deregătoriile cele mai înalte.

Toate cele mai grase vi le-ați ținut vouă, de au ajuns vreun român la vreo deregătorie, pe acela l-ați făcut să-și lase legea sa și să se lepede de maica sa, care l-au născut, l-au aplecat, și de nația sa care l-au ținut la școale cu sudoarea ei pe sama voastră. — Destul, mai încolo nu vreau a vă număra păcatele, ca să nu turburăm cu pomenirea lor sărbătoarea aceasta minunată a popoarelor, care o au făcut dumnezeu domnul popoarelor, să ne bucurăm, și să ne veselim într-însa.

Astăzi răsună cuvîntul cel dulce al libertății în toate cetățile și mine va răsuna în toate satele. Astăzi este ziua

tîrzie, necontemporană, păstrată la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România¹⁷⁴. Exemplarul acesta n-are autenticitatea celor trei copii¹⁷⁵ depistate recent în Arhiva guvernului Transilvaniei, exemplare confiscate de către autorități chiar în primăvara anului 1848 (pe un exemplar e și însemnat că a fost luat de la clericul Samuil Moldovan, din Grindeni); alt exemplar se află în dosarul Papiu, confiscat de asemenea de autoritățile guverniale. Este interesant că acea copie aflată în hîrțile lui Papiu poartă titlul: Privigheri despre unie. În exemplarul de la Biblioteca Academiei sînt părți care lipsesc în exemplarele confiscate, deci au fost adăugate ulterior. Acestea le semnalăm în note.

învierii popoarelor celor moarte ! Românilor, **ascultați** : voi pînă acum ați fost morți politicește, numai pe unguri în cunoaște legile țării, iar nu alte nații vii politicește.

Voi dară, un milion și trei sute de mii mai bine de români, nu sunteți pe lume ca nație ; Încă o dată, fraților ! Astăzi este ziua învierii dreptului nostru. Vlem (vrem — *n. ns.*) dară să răsturnăm piatra de pre mormînt, să dezlegăm înfășurăturile nații române cele de 10 sute de ani, ca să iasă din groapă, și să trăiască în veci.

Preoților ! De sunteți voi adevărați părinți, precum vă numesc pre voi oamenii, nu vă despărțiți de dreptul nații, nu vă despărțiți interesul de al poporului român, pentru dumnezeu — vă rugăm să nu vă mai uniți cu nimenea, pînă nu veți vedea fericit pre poporul român, cu care sunteți de o credință ; fiți dară cu o credință către olaltă, voi numai atunci puteți fi fericiți cînd vor fi fericiți fiii voștri cei sufletești — și apărați-vă numele cel dulce și strălucit de roman, limba cei dulce. Spuneți, dară, ungu-rilor : Noi nu mai vorbim nici despre unire pînă nu se va publica în dietă și în țară cum că nația română se cunoaște (recunoaște — *n. ns.*) ca nație română !

Români nobili ! Răspîndiți ca stelele cerului pe pămîntul Făgărașului, Sălagiului, Hațegului, Chioarului, cu un cuvînt toată Țara Ardealului — voi strănepoții acelora care cu arme oștiți pentru patrie v-ați cîștigat nobilitatea, deșteptați-vă din somnul cel greu, nu vă lăsați să vă amăgească cu minciuni, să vă ție numai ca pre niște lingușitori ai ungu-rilor, despărțiți de maica voastră, nația română. Pentru ce să fie numai un ce nobilitatea voastră, care o au cîștigat vitejii voștri strămoși cu brațe române oștindu-se pentru patrie. Fiți dară credincioși către împăratul, patria, dar fiți și către sîngele vostru și neamul vostru.

Spuneți ungu-rilor, noi toți istoria noastră într-aceia o punem că sîntem nepoții romanilor, credincioși împăratului nostru, și patrii, dar de unirea cu care ne îmbiați și la care ne chemați nu voim a ști nimic pînă cînd nu se va da *congresu național*, în care să ne putem așterne și noi doririle noastre naționale, nu să tot judecați voi numai de noi, adecă voi fără de noi ; și pînă nu se va publica în dieta Ardealului, nu în Pesta, cum că nația noastră e primită de nație română,

cum ați făcut pînă acuma de ați tot umblat cu sfaturi și cu tîlcuiri întorcate (întortochiate — *n.ns.*), articuli (articole de legi — *n. ns.*) asupritori.

Voi ați știut împărți bine pentru voi, că ați împărțit nația ungrească în două părți, unguri și secuî, ca să ziceți că sistema stă din 3 nații, și pe români, locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, să-i scoateți afară — acuma încă v-ați întărit limba binișor și nația voastră și de a noastră limbă nu vă pasă. Asta nu mai poate așa rămîne. Nația română nu mai poate fi roabă ungurilor, secuilor și sașilor. Limba noastră trebuie să aibe cinstea cuviincioasă înaintea statului și legilor, care le-am apărat și le vom apăra cu sîngele nostru. Nația noastră trebuie să se recunoască și să se asigureze.

Ostașilor, strănepoții romanilor cu numele și cu fapta.

Regiment r(omân)! Eroi lăudați de Napoleon, virtutea voastră numai atunce va fi în gloria sa cînd veți fi fiii unei nații politicește viețuitoare, nu moarte. Uniți-vă cu frații voștri preoții, și spuneți-le ungurilor : noi nu putem fi odihniți pînă nu ni-ți cunoaște nația, numai atunci dacă va fi adunată în dietă toată nația română va putea judeca cum și supt ce condiție să se unească, pînă atunci protestăm împotriva oricărei uniri care ar îndrăzni să facă cineva cu numele nației !!!

Români cetățeni ! și săteni ! Să nu faceți cumva pagube nimărui, că oamenii care fac aceasta nu sînt vrednici de libertate. Ascultați sfaturile fraților voștri, stați totdeauna credincioși împăratului, cereți să se șteargă iobăgimea, pentru că de vreo 10 sute de ani ați plătit pămîntul*. Auziți deci f(rați), aceasta-i politica aceia care va putea mîntui și numele nostru. Vă rugăm pentru dumnezeu, pentru fericirea și cinstea voastră să nu ascultați de alte politice ; ungurii vor zice : uniți-vă mai întîi cu noi, și apoi vom da asta și asta.

Mai deunăzi zicea ungurii : învățați-ne limba, apoi vom da drepturi. Auziți fraților, la idei sucite ! Cine i-au îm-

* În copia tîrzie s-a adăugat : „lucrînd pe nimica în brazda domnilor, ați plătit de vreo sută de ori pămîntul care e hrana vieții de pre o zi pe alta, ca altea, cu atîta mai mult pentru că l-ați plătit în cînte, pe nimica pentru că acela al vostru a fost, și pentru acela și-au vărsat sîngele strămoșii voștri romani, dinpreună cu Traian, părintele nostru, ca să fie al vostru“.

poterit pre ei ca să lege drepturile de limbă sau unire. Nu le credeți, vreu a vă înșela; răspundeți-le, proclamați pe nația română, lăsați-o în dieta Ardealului, prin reprezentanți aleși de români după numărul lor*, și atunci vom vorbi și noi ca nație și voi ca nație.

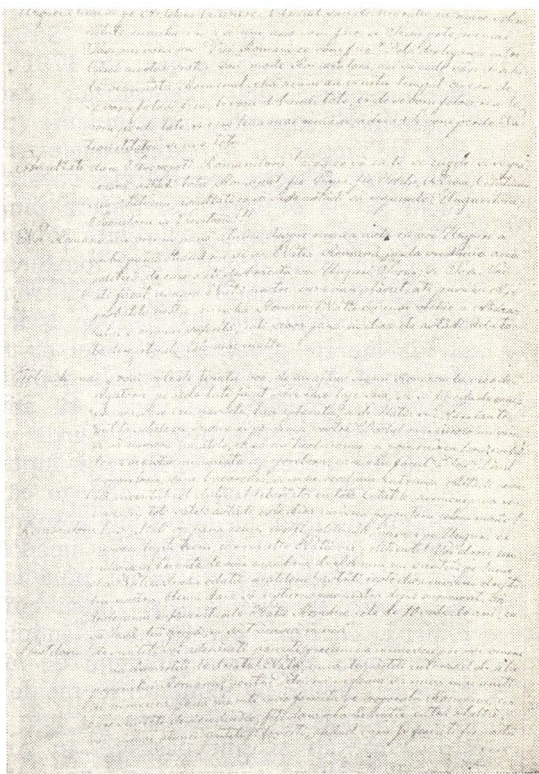
Încă o dată, fraților! fără nație și republica e numai un despotism afurisit: ștergerea iobăgiei nații române, ca naționalitate română, congres național în care să ne înțelegem, mai înainte despre dobândirea acestora. Nici mai mult, nici mai puțin — aceasta mai întâi, celelalte se vor adauga; fără aceasta și raiul e iad. Afurisit să fie în veaci oricare român va îndrăzni a face vreă unire pînă nu va fi proclamată nația română, ca nație primită sensu politico. Poporul român de aceia nu va vrea a ști numai dacă se va primi nația, și se va șterge iobăgia, atunci vom fi odihniți și frați cu toți. Vivat natio romana!

Proclamația lui Bărnuț se ridică, înainte de toate, împotriva situației românilor de popor asuprit, de popor asupra sortii căruia vor să hotărască și acum — „la sărbătoarea aceasta minunată a popoarelor“ — alții. În dosul frazelor unor aristocrați și nobili maghiari despre egalitate, Bărnuț vede clar tendința nobilimii de a-și păstra cu orice mijloace mai departe supremația asupra românilor. Față de aceste aspirații, Bărnuț arată că românii trebuie să-și croiască un drum propriu, să aibă o politică proprie, să nu se lase împinși pe planul al doilea. Primul postulat este deci ca celelalte națiuni din principat să-i recunoască pe români ca națiune politică**.

* Adăugat în copia tîrzie: neamului nostru; lăsați pe români la judecățile Comitatelor, districtelor, scaunelor.

** „Românii de aici (din Sibiu — n.ns.) — scrie Bărnuț în scri-soarea sa din 7 aprilie 1848, adresată lui Iacob Mureșanu — s-au unit într-aceea ca să se ceară naționalitatea românească, cu toate drepturile politice, cetățenești, bisericesti, scolastice etc., cu un cuvînt: ca să fie și națiunea românească primită ca națiune liberă, ca și celelalte națiuni, să aibă viață politică și subsistență de sine... Românii de aici zic așa, cum că aceea e scopul românilor din toate cetățile și satele și din toate părțile Ardealului, așa dară la aceasta trebuie să se unească toți... de aici urmează cum că românii, ori cetățenii, ori sătenii (atît orășenii, cît și sătenii — n.ns.) nu trebuie să-și risipească puterile, cerînd unul una, altul alta și făcînd adrese așa de felurite... că atunci va ieși la urmă... o confuziune... și neînțelegîndu-se... nu vor putea isprăvi edifici-cul națiunii românești“¹⁷⁶.

**Prima pagină
a manifestului
(„provocațiune“)
lui Bărnuț**



De fapt Bărnuț pretindea autonomie națională pentru Principatul Transilvaniei. Papiu, unul dintre cei mai fervenți și activi aderenți ai lui Bărnuț, merge foarte departe în interpretarea formulei „recunoașterea naționalității române“, ajungînd aproape la criteriile unui stat național (guvern național, independență națională) ¹⁷⁹

Bariț scrie că proclamația lui Bărnuț din 25 martie 1848 a fost formulată în spiritul suplicii naționale din 1791, „nu însă în ton rugător, ci în termeni categorici“ ¹⁸⁰. O paralelă, de fapt, se poate face: în suplica din 1791 se cere recunoașterea națiunii române ca a

patra națiune, iar Bărnăț ridică postulatul recunoașterii românilor ca națiune distinctă. Situația din 1848 se deosebea însă mult de cea din 1791 : dezvoltarea burgeză reclama state centralizate, excluzând existența „națiunilor“ separate, independente (dependente numai față de împărat), în cadrul aceluiași stat. Și Bărnăț considera, desigur, constituția bazată pe națiuni distincte ca pe o formă de trecere pînă cînd Transilvania, în baza majorității absolute a populației românești, va deveni și de drept o țară românească.

Copleșit de gîndul constituirii românilor din Principatul Transilvaniei ca națiune independentă, Bărnăț nu dă atenție problemei alianței cu forțele progresiste ale epocii. Vede clar îngrădirile nobilimii maghiare, dar nu vede primejdia ce venea să amenințe aspirațiile române din partea politicii Curții vieneze. Nu-și dă seama de necesitatea îmbinării luptei antif feudale cu lupta antihabsburgică, nu înțelege că Habsburgii erau sprijinul de bază al edificiului absolutist-feudal.

În ce privește revendicările imediate ale țărănimii, Bărnăț amîna soluționarea lor pînă la acea dietă transilvăneană, în care o să-și spună cuvîntul și națiunea română. Desigur, Bărnăț nu se îndoia că acest cuvînt va însemna eliberarea țărănimii de iobăgie, împrumutarea țăranilor pe pămîntul lucrat de ei de secole.

Colaționarea copiilor care au fost confiscate de către autorități și sînt păstrate în Arhiva guberniului Transilvaniei cu copia ce provine dintr-o colecție particulară ajunsă în proprietatea Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România pune o problemă deosebit de interesantă : cine și cînd a adăugat în text fraza despre „pămîntul ce a fost al vostru, deoarece pentru acela și-au vărsat sîngele strămoșii voștri romani, dimpreună cu Traian, ca să fie al vostru“. În stadiul actualelor cercetări nu putem constata decît atît, că fraza de mai sus n-a figurat în proclamația care circula în 1848.

Este semnificativ faptul că în aceeași zi de 25 martie preconizează și Bărnăț, ca și intelectualii români din Tîrgu-Mureș, ținerea unei adunări românești ; în ma-

nifestul său, Bărnuț scrie că pentru a dobîndi „ștergerea iobăgiei națiunii române“ (e vorba de iobăgia națională) este nevoie de un congres național. Bărnuț se gîndește la un congres al intelectualității ; Iancu, Papiu și ceilalți canceliști, împreună cu tineretul din Blaj, — la o mare adunare a poporului.

Manifestul redactat de Bărnuț a pătruns în copii și la sate ; despre răspîndirea lui avem mai multe mărturii. El a ajuns să fie tradus în germană și publicat și în gazeta oficială din Viena, „Wiener Zeitung“, pe o coloană întregă, sub titlul : „An die Romanen (Wallachen) Siebenbürgens, betreffend die Union mit Ungarn“ (Către românii din Transilvania, cu privire la uniunea cu Ungaria). Gazeta vieneză publică manifestul — trimis redacției de către un student în medicină care semnează *s...e* — drept dovadă a deșteptării unui popor căruia pînă acum nu i s-a dat nici o atenție ¹⁸¹.

Frămîntările tineretului intelectual român din Tîrgu-Mureș, Cluj și Blaj — în aceste zile de sfîrșit de martie și început de aprilie pe Avram Iancu, Al. Papiu îi găsim cînd la Tîrgu-Mureș, cînd la Blaj sau Cluj — au avut ca rezultat și o altă proclamație, redactată de profesorul blăjean Aron Pumnu *. Proclamația a fost scrisă încă înainte de 5 aprilie ¹⁸³, înainte ca studenții să plece în vacanța de paști. Ea a fost copiată de către tineretul din Blaj în sute de exemplare. Studenții făgăduiesc să le distribuie fiecare în satul său și în satele vecine, spunînd poporului să răspîndească pretutindeni știrea adunării eliberatoare de sub robia de veacuri.

Dăm, în baza copiilor confiscate de autoritățile comitatense ¹⁸⁴, cu mici modificări de stil, textul proclamației **.

* Aron Pumnu s-a născut în 27 noiembrie (st. v.) 1818, în Ciuciulata (comitatul Tîrnava), și-a făcut școlile la Blaj și Cluj, iar cele superioare (filozofia și teologia) la Viena. Ca profesor la Blaj s-a bucurat de mare autoritate ; studențimea îl urma cu încredere ¹⁸². A luat parte la revoluția din 1848 ; după izgonirea trupelor imperiale din Transilvania, la începutul lui 1849, s-a stabilit la Cernăuți, unde a predat limba și literatura română. A murit în 1866.

** Dintre exemplarele găsite în Arhiva guvernului Transilvaniei unul este scris cu litere chirilice, altul cu latine. Unele expresii diferă ; am dat aici cuvîntul mai uzual astăzi.

Acesta va fi cugetul, fapta și vorba care să răsune din graiul fiecăruia, să trăiască îndelung împăratul constituțional al Austriei! Să trăiască! să trăiască (năciunile) neamurile din Ardeal, adecă cea maghiară, săcuie, română și sasă. Să trăiască! Cugetul, faptele și vorbele cele răsunătoare ale fiecăruia să fie pacea, slobozenia și frățietatea! Iubirea în vorbă și fapte cătră tot omul care să află în (patria) țara noastră, și voiește înflorirea ei, însă nu numai a sa, aceasta e deviza noastră, aceasta voința noastră, acesta propusul (scopul — *n. ns.*) nostru cel din urmă, care e însă și voia lui dumnezeu, căci dînsul a zis: să iubești pe de-aproapele tău ca pe tine însuși!

Insă aceasta n-a fost pînă acum, pentru că românii n-au avut drepturile ce să cuvin unui neam, ei au avut numai deregătorie (îndatoriri — *n. ns.*), însă drepturi nu. Aceste drepturi, ce i s-au cuvenit de demult, acum ni le dă spiritul vremii, dacă vom voi a le cuprinde, însă cum? Au doară ne să vor arunca în brață-ne fără voia noastră? Nicidecît, că acele trebuie să ni le cîștigăm noi pe calea legii, prin cerere, însă cine va cere? Au doară episcopul, însă de unde are dînsul împuterire dată — de la români? Aceasta nu o are, și pentru aceia nici nu poate cere în numele neamului. Proclamațiune încă nu poate face pentru că dregătoria dînsului este manuducerea credincioșilor săi cătră mîntuirea sufletului și alta nemica. Cine va cere dară pentru români? Deoarece ei n-au deputați în dietă, nimenea nu să află, fără numai ei, chiar pentru aceia dară ei trebuie să ceară înțelegîndu-se între sine, aceasta înțelegere însă nu să poate face, fără numai adunîndu-ne într-un loc și sfătuindu-ne unul cu altul ce am avea lipsă mai mare să cerem. Pentru aceia, e datoria fiecăruia protopop, preot sau mirean a să învoi fără întîrziere ca să să adune pe dumineca Tomei în Blaj toți protopopii cîte cu doi preoți și cîte cu doi oameni din tot satul românesc, fie unit, fie neunit tot atîta îi, căci toți sînt români. Aceasta o poștește de la voi protopopi strînsă voastră deregătorie ca să fericiți pre credincioșii voștri, aceasta e deregătoria și acelu mai de pre urmă român ardelean.

Deci nu așteptați prea onorați protopopi ca să vă chieame preabunul nostru episcop, căci dînsul nu o poate face, deș-

teptați-vă și-l ușurați de acea grea răspundere, înștiințați-l ca pre un părinte a neamului nostru că veți veni pre dumineca Tomei și veniți cu toți, că aceasta o pofteste în-suși mîntuînța neamului nostru, nu vă temeți de nimenea. Spuneți ungurilor, săcuilor și sașilor că noi îi iubim ca pre frații noștri, cu carii lăcuim întru o țară. Spuneți-le cu cuvîntul și le arătați cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească și să corăspundă iubirei noastre ce o avem cătră ei, spuneți-le în gura mare că noi nu voim a cîștiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceea ne adunăm să ne înțelegem cari sînt drepturile acele; căci dreptul cîștigat cu sabia nu e drept, ci răpire și uzurpăciune, și ține numai pînă cînd să ruginește sabia sau să despoterește (își pierde puterea — *n. ns.*) mîna care o poartă, și atunci înceată (încetează — *n. ns.*). Însă dreptul întemeiat pe mîntea sănătoasă ține pînă cînd ține mîntea. Spuneți neamurilor celorlalte că armele le-au aflat mîntea omenească ca să se apere oamenii cu ele de fiarele cele sălbaticice și crude, iar nu ca să omoară oameni cu ele. Spuneți-le să urmeze și dîsele acest princip și atunci nu avem lipsă de tunuri mai mult. Spuneți-le să urmeze aceste principe, cari ne chiamă pre toți fiii țării să ne îmbrățișăm și să ne sărutăm frățește, strigînd: să *trăiască frăținătatea!* Aceasta e frăținătatea cea adevărată pre care e întemeiată fericirea țării cea din lontru, căci atunci nu să va mai teme sasu sau unguuru de român, nici românul nu va urî pe sas și unguur, ci vor fi frați, precum să cuvine, și vor lucra dimpreună, după putere, spre înflorirea țării, trăind unguurul cu unguurul, românul cu român. Căci înaintea minții sănătoasă e om de nemica și blăstămat care fiind născut din sînul unui neam voește a să preface într-altu, deci înaintea minții sănătoasă e om de nemica care fiind român s-ar zice că e unguur sau care fiind născut unguur să zice a fi neamț sau român. Spuneți-le aceste principe și eu nu cred că va fi vreun unguur cu mîntea sănătoasă care să le poată reproba — unu ca acela n-are mîntea sănătoasă și lucră după sîmțiri, deci cauza noastră română e sfîntă, sînt sfinte mijloacele prin cari voim a cîștiga — e sfînt înaintea lui dumnezeu și înaintea oamenilor modul prin care voim a o cîștiga; așadară, în

contra înființării ei numai oameni blăstămați pot lucra de cari chiar nu trebuie să ascultăm.

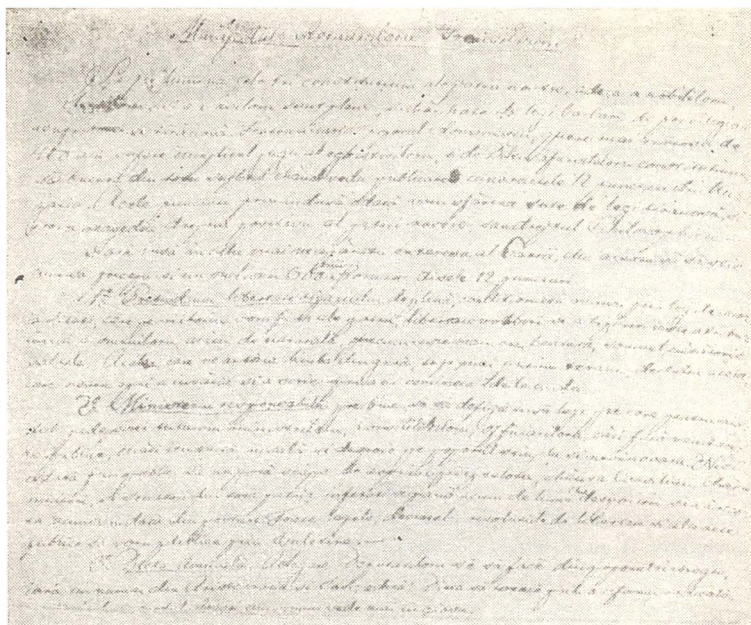
Auziți, dară, români ! Uniți-vă în voință și îndemnați pre cinstiți protopopi a veni la Blaj pe duminică după paști și din tot satul câte doi oameni ce să ne înțelegem despre cele ce avem să le cerem de la dieta ce să va ține cât mai curînd, adecă de la părinții țării și ai noștri, cari a bunăsamă ne vor da cele de lipsă, numai noi să le știm cere ; acesta e singurul mod de a pute face cerere totală (adică a tuturor românilor — *n. ns.*) și altul nu, aceasta dacă o vom face ne vom împlini deregătoria (datoria — *n. ns.*) ce o avem cătră țară și cătră neam, iar de nu o vom face sîntem necredincioși cătră țară, cătră domnitorul nostru și cătră neam, ce nu va rămîne neînsămnat în cartea întîmplărilor (istoriei — *n. ns.*) neamului nostru și, prin urmare, venitorimea oamenilor de omenie ne vor binecuvînta sau ne vor blăstăma, precum vom fi vrednici. Vivat natio ! (Trăiască națiunea — *n. ns.*)

Proclamația exprimă încrederea intelectualilor români înaintați în spiritul vremii, încrederea că secolele asupririi barbare au trecut și că urmează o epocă în care va domni frăția și libertatea, vor domni legile minții sănătoase. Ea exprimă, totodată, și voința ca poporul însuși să-și croiască soarta adunîndu-se și hotărînd tot ce e just și drept, tot ce dictează mintea sănătoasă. Este semnificativ și faptul că în proclamația de la Blaj se accentuează că nu episcopii trebuie să facă petiții în numele poporului, ca în trecut, ci poporul însuși trebuie să se adune și să spună ce-l doare. În ceea ce privește hotărîrile pe care adunarea le va lua, manifestul lui Pumnul nu dă nici o indicație ; însă chiar acest ton general, am putea zice nebulos, era de natură să entuziasmeze atît pe tinerii studenți, cît și masele, care sub lozincile : dreptate, frăție, libertate, scăpare de robie, puteau să-și imagineze toate aspirațiile și visurile lor de mai bine.

Foarte bogat în idei este un manifest tipărit la Budapesta, intitulat „Apel către români“¹⁸⁵. A apărut la sfîrșitul lui martie sau începutul lui aprilie, nu mai

**Manifestul
lui
Aron Pumnul
prin care
se convoacă
prima
adunare
de la Blaj**

[The image shows a handwritten manuscript in Romanian, written in a cursive script. The text is dense and fills most of the page. At the bottom of the page, there is a signature: "Aron Pumnul" followed by a name in a different script, likely Latin or German, which appears to be "Prof. Dr. Aron Pumnul".]



„Manifestul Românilor Transilvani“

tîrziu, căci se pretinde eliberarea lui Murgu, iar Murgu a ieșit la 8 aprilie din închisoare.

„Toată Europa se mișcă — se spune în manifest —, toți cer drepturi, toți caută a se folosi de împrejurări, căci acuma este timpul aducător de hrană socială... Toată (fiecare — *n. ns.*) nația are doit (drept — *n. ns.*) de a-și cultiva graiul său, toată nația are doit de a-și lumina mintea sa și a se rădica din statul de jos la o stare mai nobilă și mai folositoare traiului soțial“.

Manifestul se ridică împotriva dependenței religioase și culturale a românilor de ierarhia sîrbească, demască clerul înalt sîrbesc, care a stors pe credincioșii români. „Hristos — se spune în manifest — nu arată ca arhierăii să se plătească cu mii de arginți (nici ca ei — *n. ns.*) să locuiască în palaturi pompoase. Hristos nu arată ca călugării (cari se pot numi și tîlhari de timp) să se trîndăvească prin mănăstiri. Hristos nu arată ca bisericile să aibă moșii și robi, ci poruncește ca

apostolii să fie ziua și noaptea între popor, să-i învețe, să-i îndrepte“.

Cei care au redactat manifestul se gîndesc nu numai la Banat și Crișana, ci la tot pămîntul locuit de români, fiind pătrunși de ideea unității naționale. „Frații noștri bucovineni — se spune — foarte puțin se îngrijesc de naționalitate, jugul bălaurului de Metternich i-a apăsător cu totul... Frații noștri ardeleni se află într-o stare foarte critică... Moldova a pătimit și pătimeste... Boierul moldovean nu ține de păcat a jupui și dezbrăca pe lucrătorul țaran, el merge la biserică... (și) se șterge de păcate prin dăruirea unei moșii la o mănăstire grecească ; Țara Românească, tot în acel grad se află“.

Ideile propagate în acest apel denotă influența cărturarului revoluționar Eftimie Murgu. Dintre transilvănenii numai Murgu cunoștea așa de bine atît Moldova, cît și Țara Românească ; el s-a luptat ani de zile pentru scoaterea culturii românești de sub tutela grecească și franceză, el s-a luptat și împotriva ierarhiei sîrbești în Banat. Este semnificativ că apelul vorbește de domnia libertății, dreptății (nu egalității) și frăției — dreptate și frăție este deviza revoluționarilor din Țara Românească. După 15 martie, regimul din închisoarea „Noua clădire“ din Pesta s-a ameliorat mult ; Murgu putea primi vizitele prietenilor săi¹⁸⁶, cu care, desigur, a discutat situația politică și necesitatea publicării unui apel către români.

Un alt manifest, intitulat „Fraților români“, începe cu cuvintele : „De cînd s-a risipit împărăția romanilor, noi românii, care sîntem strănepoții vechilor romani, am fost tot asupriți și supuși“. Salută cu entuziasm schimbările ce s-au produs. „Pînă acum — se spune în manifest — numai nemeșii au avut parte din drepturile țării, iar acum toți sîntem asemenea... Cîte robote și dejma (dijme — *n. ns.*) s-a îngreuat pînă acum pe spatele săracilor români, iar de aci înainte nici robote veți mai face, nici dejme nu veți da“¹⁸⁷.

Proclamația îndeamnă pe români să apere revoluția, să colaboreze cu ungurii *.

În scrisoarea sa din 3 aprilie (st. n.), administratorul protopop din Mediaș, Ștefan Moldovan, scrie episcopului Lemeni: „Mai circulează pe aici un alt manifest în ton liberal“; îl socotește atît de interesant, încît îl reproduce în extras și îl trimite episcopului **.

„Manifestul românilor transilvani“, apărut la sfîrșitul lui martie (protopopul Moldovan îl face cunoscut episcopului în 3 aprilie), începe cu cuvintele: „Să fie lumină! Cele trei constituțiuni ale patriei noastre, adevăa a nobililor, secuilor și a sașilor, sînt pline, încărcate de legi barbare, de privilegiiuri asupraitoare și tirănoase“. Viitorul trebuie deci să se bazeze pe dreptul filozofic, nu pe „constituțiunile egoistice“ ale trecutului.

Înainte de toate, se cere libertatea vorbirii și a tipăririi. „Acela care ne-ar tăia limba din gură — se spune în manifest — ar fi mai puțin tiran decît acela care ne-ar opri a învăța și a scrie spre a ne comuneca ideile cu alții“. Se pretinde mai departe încetarea raporturilor urbariale: „Poporul pînă acuma robit, iobăgit și tirănit să fie răscumpărat cu moșioara acum îndată, nu de la sine, ci din visteria statului, însă cu un preț foarte ieftin, căci, după ce statul e stors din puteri, el fără sărăcia totală nu poate îngrija și asigura pe foștii săi despoți încă pe veacuri înainte. Urbariul dietei trecute este foarte rău și periculos. Zeciuelile sînt o tiranie spurcată, asemenea întruparea rămășițelor iobăgesti cu alodialele proprietarilor este răpiciune și furt public“.

Modelul de constituție expus în această proclamație: sistemul cantonal, alegeri după sistemul statelor Americii de Nord, reflectă concepțiile lui Bariț ***, care a propagat statornic în 1848 și în gazetele sale din Brașov

* Autorul manifestului pare să fie profesorul Sigismund Pop.

** În urma cercetărilor făcute la Arhiva de stat din Budapesta s-a descoperit textul integral al manifestului ¹⁸⁸.

*** Cipariu amintește în scrisoarea sa din 5/17 aprilie adresată lui Bariț despre o proclamație semnată cu inițialele G.B. ¹⁸⁹. S-ar putea să fie aceeași proclamație al cărei text îl comunică protopopul Mediașului.

aceleași soluții de democrație burgheză. Pentru paternitatea lui Bariț vorbește și faptul că în articolul „Ce voiesc românii transilvani“, publicat în „Foaia“ din 26 aprilie, se expun aceleași idei.

Nu este exclus ca, în afară de proclamațiile indicate, să fi circulat și alte manifeste românești în Transilvania și, întâmplător, să nu fi fost confiscat nici unul dintre exemplare de către dregătorii comitatelor. Astfel, șpanul cameral din Cîmpeni, Lázár, raportează că a fost la Vidra de Sus, unde a dat de o proclamație tipărită la Brașov și „împrăștiată în mii de exemplare de-a lungul Transilvaniei“. După cum își amintește, în această proclamație se spunea : Oameni ai Romei, se apropie ceasul să scuturăm jugul multiseclar și silnicia. Iobăgia s-a desființat și, deodată cu aceasta, a căzut și puterea celor mari. Să nu vă temeți, căci sîntem 3 500 000 de români. Ne simțim în stare să reluăm pămîntul nostru transilvan ¹⁹⁰.

Manifestele au avut o largă răspîndire ; astfel, exemplare din proclamația din Pesta — „Fraților români !“ — au fost confiscate în comitatele Cluj, Dobîca, Turda, Alba de Jos. Răspînditorii cei mai activi ai manifestelor au fost tinerii din școlile de la Blaj, canceliștii din Tîrgu-Mureș, studenții din Cluj și din alte centre școlare. Acest tineret, nu numai se înfierbenta prin proclamații — după cum scrie Cipariu ¹⁹¹ —, dar le copia, le răspîndea, le ducea din sat în sat. Judele regesc din Sibiu raportează în 26 aprilie guvernatorului că, din diligența ce aducea călători, în satul Lancrăm a fost aruncat un manifest ¹⁹². Preotul unit din Buda, Ioachim Aron, a declarat că a primit împreună cu jurnalele românești și niște tipărituri. „Mi s-a scris — mărturisește preotul — să citesc scrisoarea oamenilor adunați în biserici, iar exemplarele de care n-am nevoie să le trimit preoților din jur. Așa am și făcut“ ¹⁹³. La porunca guvernatorului, episcopul Lemeni face o cercetare : rezultatul acestei cercetări este că oamenii (țărani — *n.ns.*), primind „înștiințarea“ din Buda (este vorba de proclamația : „Fraților români !“ — *n.ns.*) i-au silit pe preoții din Hașag, Vesend, Agnita și Călvasăr să le citească ceea ce cuprinde scrisoarea tipărită ¹⁹⁴. Proto-

popul din Ocna Dejului, Simon Orion, a citit în comuna Maia 4 proclamații diferite (aduse de fiul său) preoților și poporului adunat în biserică¹⁹⁵. La fel și teologul Ioan Popovici din Suciul de Jos a adus o proclamație pe care tatăl său, preot, a citit-o în fața preoțimii și oamenilor din Valea Lăpușului¹⁹⁶. Judecătorul Păpai din Sălciua de Jos raportează în 25 aprilie comitelui suprem din Turda că preotul din Iara, de la care a confiscat un manifest românesc, i-a declarat că l-a primit de la trei studenți, originari din Abrud, care se întorceau din Cluj ; unul e Popovici, nepotul protopopului ortodox din Abrud, ceilalți doi sînt nepoții vicarului Șterca-Șuluț din Șimleu. Cu acești studenți au venit și 4 tineri maghiari — prin localitățile prin care treceau, țineau discursuri ațîțitoare. Un alt exemplar îl are de la controlorul cameral Lázár, adică Alexandru Brustur. Acesta îl primise de la controlorul domenal Dumitru Moga. Moga a declarat că românii vor înainta o petiție scrisă de 30 000 de oameni hotărîți să facă orice pentru a se elibera. În petiție nu ar fi nimic ațîțător, românii vor munci să-și recîștige drepturile încălcate. Atît Lázár, cît și Moga, sînt „mari români“, se mîndresc cu strămoșii. În cuvîntul țăranilor din Iara se resimte influența lor, căci își explică pretențiile lor din punct de vedere național și liberal¹⁹⁷.

Dar nu numai intelectualii răspîndeau manifestele, ci și țăranii ; astfel, iobagul Todor Teoc din Cîmpeni i-a adus o proclamație preotului Ioan Gomboș din Vidra de Sus¹⁹⁸. Țăranii făceau zid în jurul celor care păstrau și le citeau manifestele ; șpanul cameral Lázár raportează că n-a îndrăznit să confişte manifestul pe care l-a văzut la Vidra de Sus¹⁹⁹.

Proclamațiile din martie și începutul lui aprilie exprimă însuflețirea intelectualității românești, credința că și pentru poporul român au apărut zorile libertății. Intelectuali înaintați de diferite naționalități sînt frămîntați de gîndul de a ajunge la o înțelegere frățească pentru asigurarea unui viitor fericit al țării. Manifestele urmăresc deșteptarea națiunii române, construirea unei vieți noi, naționale.

Vestea desființării robotelor și a dijmei a pătruns în țărănime cu o repeziciune ce înapăimînta nobilimea proprietară. Guvernul ungar, precum și dregătorii comitatelor, ar fi dorit ca poporul să afle numai prin ei despre legiuirea din martie, dar poporul a cunoscut știrile despre ștergerea robotelor mult mai înainte de a se fi pus în mișcare greoiul aparat al comitatelor. Țăranii au pus, precum e firesc, evenimentele revoluționare din Viena, Pesta și din orașele Transilvaniei în legătură cu ceea ce îi dorea mai mult: cu asuprirea lor fără milă de către domnii de pămînt. Scriitorul Jósika Miklós îi scrie în 29 martie baronului Wesselényi: ...Un țăran de pe moșia mea a adus din Deva vestea: «nyámcu cipát pe imperátu» (Jósika redă cu ortografie maghiară, cuvintele românești ale țăranului: neamțul l-a țipat [alungat — *n.ns.*] pe împărat) „pentru că n-a vrut să facă bine iobagilor”²⁰⁰. Mai largă răspîndire a avut zvonul că împăratul ar fi fost cel care a dat slobozenie oamenilor, împotriva voinței nemeșimii. Oamenii nu se mai îndoiau că a sosit vremea să scape pentru totdeauna de iobăgie. Cu ocazia târgurilor — scrie în 11 aprilie judele primar din Zalău — românii sînt mai veseli decît de obicei; se vede că ei nutresc mari nădejdi în legătură cu noile întîmplări²⁰¹. Poporul, raportează dregătorii comitatelor, ține întruniri, ia hotărîri și pedepsește pe cei care nu respectă hotărîrile luate²⁰².

De la întruniri, de la ascultarea manifestelor răspîndite mai ales de către tinerii studenți, poporul a început să treacă la acțiuni. Țăranii nutresc nădejdea că domnii de pămînt vor fi siliți nu numai să se lipsească de robote, dar să și restituie tot pămîntul ce l-au luat cu silă și vicleșug de la țărani și din pășunile, pădurile comunale. Se credea chiar că țăranii fără pămînt, în baza principiului egalității, vor primi pămînt și că peste tot se va termina cu domnia moșierilor, căci destul au huzurit aceștia pe spatele bieților iobagi. Încă din martie 1848, aproape în întreaga Transilvanie au început mișcările țărănești cu aceste obiective.

Cea mai generală mișcare, care a luat proporții mari mai ales în Principatul Transilvaniei, din cauza întârzierii legiurii, a fost *refuzul țăranilor de a mai face robote*. Mișcările acestea încep și în comitatele de vest ale Transilvaniei ce țineau atunci de Ungaria, încă la sfârșitul lui martie. La 27 martie, un jurat raportează vicecomitelui comitatului Arad că printre țărani la Vărșand, Aletea (Elek, în R.P. Ungară) s-a răspândit zvonul că legea despre încetarea serviciilor urbariale ar fi fost întărită de împărat, dar dregătorii comitatului nu vor să o comunice oamenilor. Țăranii încetează de a mai face robote²⁰³. Judele nobiliar din Gașa, din același comitat, anunță că nici în domeniul Șiria nu robotesc oamenii, iar la Pincota domnul de pământ nu pretinde de la țărani servicii urbariale²⁰⁴. Și în jurul orașului Baia Mare, în satul Satu-Nou de Jos, nimeni nu mai voia să facă robote, ba sătenii de aici au împiedicat și pe iobagii din satele vecine de a mai roboti²⁰⁵. În zadar încearcă dregătorii comitatelor să convingă pe săteni că pînă la publicarea legilor ei au să facă serviciile urbariale²⁰⁶, aceștia, de exemplu la Păulești, Ardușat, Lipău, Valea Vinului, Roșiori, Tomaia și Oar și alte comune din comitatul Sătmăr, nu numai că nu fac slujba domnească, dar îi și bat pe cei care vor să mai robotească²⁰⁷. Și șvabii de pe domeniile contelui Károlyi refuză robotele²⁰⁸. Vicecomitele din comitatul Bihor raportează de asemenea ministrului de interne că țăranii nu mai fac de loc robote²⁰⁹. La fel și vicecomitele comitatului Caraș se plînge la 16 aprilie: „Cu durere trebuie să constat că populația română, neavînd nici-cînd încredere în «nădrăgari» (domni — *n.ns.*), nu a dat nici acum crezămînt lămuririlor autorităților. Au declarat că nu așteaptă nici o întărire a legilor, ci robote nu mai fac“²¹⁰.

O amploare deosebită iau mișcările țărănești în aprilie în comitatul Zărand (din „Partium“). Locțiitorul de comite raportează la 19 aprilie guvernatorului că în țărănime s-a răspândit zvonul că împăratul a poruncit ca țăranii să nu mai facă robotă, dar porunca a ajuns în mîinile nemeșilor și aceia au ascuns-o. Se mai spune că nemeșii s-ar ridica împotriva împăratului, deci țăranii

să nu mai ajute pe domni. În mai multe comune, țărani nu mai vor să știe de robote ; așa s-a întâmplat la Aciuța, Pleșcuța, Guruvoi, Rostoci, Golec și Budești. În zadar trimite comitatul comisii peste comisii pentru a-i aduce pe țărani la ascultare. Chiar și oamenii care se supun, fac foarte anevoie slujbele domnești ; ei spun : să aștepte acum și domnii, și noi am așteptat destul ²¹¹.

Și din celelalte comitate și districte din „Partium“ vin rapoarte că țărani nu mai vor să facă slujba domnească. Centrul acestor mișcări — scrie vicecomitele comitatului Solnocului de Mijloc — e Cehul Silvaniei ; acolo vin pentru a se sfătui foștii iobagi din împrejurime. Dacă acest focar nu va fi stins — conchide vicecomitele — ne putem aștepta la lățirea focului ²¹². În zadar au fost în 8 aprilie trei delegați ai comitetului pentru păstrarea liniștii, în frunte cu vicecomitele, la Cehul Silvaniei, voind să-i convingă pe oameni să mai facă serviciile domnești pînă la publicarea legilor ; oamenii adunați au strigat cu toții : nu vom mai roboti nici un ceas. Era să izbucnească o revoltă și numai datorită cuvîntărilor deputaților din dietă, Kis László și Alexandru Buda, care i-au asigurat pe țărani că nimeni nu-i va sili să robotească, oamenii s-au liniștit. Aceeași situație e și în jurul orașului Jibou ²¹³. Oamenii din Jibou, îi scrie administratorul de moșii baronului Wesselényi, abia mai fac robote. Au căutat să-l silească pe preot să le citească scrisoarea regelui de slobozenie, pe care, precum afirmă ei, o ascunde. Rolul de frunte în ațîțarea oamenilor îl are Szekér Petri ²¹⁴. Și în comunele Giurfalău (azi Giurtelecul Șimleului) și Hidig (azi Măierîște) au refuzat în aprilie să mai facă robote ²¹⁵. Dregătorii comitatului, îi scrie în 22 aprilie contele Kuun Gergely baronului Wesselényi, sînt dezorientați din cauza numeroaselor dispoziții pe care le primesc ; nu cunosc limba romînă, dar nu cunosc nici spiritul legilor, așa încît fac mai mult rău decît bine. Așa, de exemplu, dregătorul Szentmarjai a mers la Giurfalău și, după ce au sosit și țărani din Hidig, le-a spus : să ascultați de poruncile mele și de cele ale birărilor, care primesc porunci de la mine. Și acum să depuneți jurămîntul că veți sluji credincios pe domnii de pămînt.

Țăranii români, urmează contele, s-au sfătuit și au răspuns : „Am auzit din toate părțile că bunul nostru împărat a făcut să înceteze robotele după ziua de Sîngiorz. Nemeșii vor să ne silească prin jurămînt ca noi să n-avem parte de această binefacere. Noi n-o să facem nici un jurămînt“. Szentmarjai, încheie contele, n-a isprăvit nimic și s-a întors acasă ²¹⁶.

În Principatul Transilvaniei, cea dintîi comună care a refuzat servitutea iobăgească — scrie Bariț — a fost comuna Baci, nu departe de Cluj. În comitatul Clujului, iobagii de naționalitate maghiară au fost sau cei dintîi care s-au declarat eliberați de iobăgie, sau cei care au dezvoltat rezistența odată cu românii ținînd pînă toamna tîrziu cu aceștia la bine și la rău ²¹⁷.

Deosebit de îngrijorat de atitudinea țăranilor se arată comitele suprem din Hunedoara, Noptsa László ; încă de la 28 martie cere guvernatorului Teleki armată, căci, scrie el, poporul neștiutor e gata să atace averea și chiar viața proprietarilor ²¹⁸. În același timp, Noptsa insistă și direct pe lângă comandantul armatei imperiale din Principatul Transilvaniei, generalul Puchner, să trimită soldați în Hunedoara. Puchner îi scrie la 30 martie lui Teleki că a satisfăcut cererea lui Noptsa ; e drept că soldații trimiși sînt în cea mai mare parte români, „dar — scrie generalul — am încredere deplină în soldații noștri“ ²¹⁹. Într-o altă scrisoare, tot din 28 martie, Noptsa îl înștiințează pe Teleki că l-a chemat pe episcopul Șaguna să liniștească poporul ²²⁰. Mai are o grijă comitele suprem Noptsa : la 29 martie îl roagă pe guvernator ca evreii să fie forțați să părăsească Deva ; se plînge mai ales împotriva evreului Svartz Ignác, care, scrie Noptsa, face propagandă comunistă și între țiganii cărămidari ²²¹.

Despre spaima lui Noptsa îi scrie și contele Mikó Imre soției sale la 3 aprilie : „În comitatul Hunedoara s-ar putea produce tulburări, dar se zice că acelea sînt îndreptate mai mult împotriva lui Noptsa. E drept că Noptsa nu puțin s-a speriat, căci de o parte a cerut de la comandant soldați — care a și trimis acolo 3 com-

șanii din regimentul Bianchi —, iar pe de altă parte l-a rugat pe Șaguna să vină personal în Hunedoara. Șaguna va și pleca mâine în Hunedoara”²²². Viitorii conducători ai delegației la împărat (ambii devin mai târziu „baroni”, recunoscându-li-se meritele pentru casa habsburgică), își dau frățește mâna încă de la începutul lunii aprilie în scopul înăbușirii mișcărilor țărănești. Într-o săptămână (5—12 aprilie), Șaguna a vizitat 54 de sate, îndemnând pretutindeni pe țărani să-și îndeplinească cu credință sarcinile față de domnii de pământ, așteptând în liniște îmbunătățirea soartei lor. În raportul său către guvernatorul Teleki, Șaguna nu uită să amintească că la adunările care s-au ținut în biserici au fost de față și dregători ai comitatului și oamenii de încredere ai domnilor de pământ. Vorbește și de tratamentul „exagerat” aplicat țăranilor de către proprietari și dregători, în același timp și de „agitatori josnici care ațîță pe oameni să calce limitele libertății”²²³. La îndeplinirea „misiunii” lui Șaguna se referă următoarele rînduri ale scrisorii din 16 aprilie a contelui Mikó către soția sa : „Azi am primit o scrisoare de la Șaguna în care spune că nu e de temut de izbucnirea unei răscoale în comitatul Hunedoara. Românii, scrie Șaguna, l-au întrebat pe el de unde vine dușmanul împotriva căruia se pregătesc nemeșii”²²⁴.

Din același comitat, un administrator de moșii îi scrie la 17 aprilie baronului Jósika : „Pe țărani nu-i mai putem sili să facă robote, trebuie să-i lăsăm în apele lor, căci de altfel se răscoală și ne omoară. Țăranii — urmează administratorul — tare s-au încrezut, spun că și ei sînt oameni liberi, va trebui să plătim lucrul cu ziua”²²⁵. Și administratorul de moșii al baronului Bornemissza Ignátz se plînge că oamenii din Brețca Montană nu mai fac slujbă domnească²²⁶.

O mișcare țărănească puternică izbucnește în primele zile din aprilie, avînd ca centru comuna Drag (comitatul Dobîca). Ea se întinde și asupra satelor din valea Borșei, apoi în mai multe localități din comitatul Cluj, cuprinzînd în total 40 de sate. Pretutindeni țăranii — cele mai multe sate erau românești, dar în satele unde erau și iobagi maghiari, ca în Nădașd (azi Nadeș), aceștia

luptă împreună cu țărani români —, declară că nu mai fac robote, împiedicînd cu forța pe țărani aduși din alte părți să lucreze la moșieri. La mișcare iau parte și preoți, ca de pildă preotul din Așchileul Mic; baronul Jósika Miklós, în scrisoarea sa din 5 aprilie ²²⁷, amintește și pe preoții români din Gîlgău, Borșa, Moci, Chechiș și Tihău. Unii dintre preoți, la cererea țăranilor, le citesc manifestele în care se spune că s-au desființat robotele; tot preoții iau jurămîntul oamenilor că nu vor mai face robotă ²²⁸. În zadar trimite episcopul Lemeni, la ordinul guvernatorului, pe protopopii din Iclod și Sic să liniștească oamenii; misiunea lor nu dă rezultate. Mișcarea primejduiește proprietățile aristocrației ardeleno: pe baronii Jósika (și pe cancelarul Jósika Samu), pe guvernatorul Teleki, familia Bánffy, care au întinse moșii în aceste sate. Nemeșimea credea că mișcările din Drag și din împrejurimi înseamnă începutul dezlănțuirii unei răscoale țărănești. Încă de la începutul lunii aprilie se trimit, la insistența cerere a guvernatorului și a comisarilor numiți cu depline puteri pentru înăbușirea mișcării, forțe militare la Drag, la început fără rezultat prea mare. Astfel, încă în 30 aprilie scrie baronul Jósika Miklós: „cu toate că la Drag s-a adus armată, oamenii spun: noi tot nu mai facem robote“ ²²⁹. Abia în luna mai, cînd fuseseră concentrați în părțile acestea 600—700 de soldați și cînd s-au făcut arestări în masă, a fost înfrîntă rezistența țăranilor și toate satele au trebuit să dea chezași pentru îndeplinirea sarcinilor urbariale ²³⁰.

În alte comitate din Transilvania au loc de asemenea mișcări țărănești în aprilie: astfel, în comitatul Cetatea de Baltă (Tîrnava), în satele Buia și Vecern și încă în 9 sate, unde țăranii refuză serviciile urbariale ²³¹. La raportul său din 27 aprilie despre această răzvrătire, comitele suprem groful Kálnoki anexează și proclamația „Fraților români!“, tipărită la Pesta și confiscată de autorități ²³². Preotul din Buia e acuzat că a dat citire proclamației; țăranii au înțeles din acest manifest că, venind libertatea, n-au să mai facă robote. La îndrumarea guvernatorului, episcopul Lemeni ia măsuri îm-

potriva preotului. Mișcarea e înăbușită cu ajutorul unei companii puse la dispoziția autorităților.

În comitatul Turda se semnaleză de asemenea mișcări țărănești, ca, de exemplu, în regiunea Trăscău, locuită în parte de țărani maghiari. Însăpăimîntat de aceste mișcări, unul dintre marii proprietari, Thorotzkay János, își părăsește curtea și fuge la Aiud. De acolo trimite o scrisoare disperată, la 17 aprilie, în care arată că țărani din satul Trăscău și din satele vecine au ținut adunări în biserică și au hotărît să nu mai facă robote. Au desțituit pe vechii dregători și au ales birăi și „comisari“ din rîndul lor. Țărani din Colțești, care luaseră parte la adunarea din Trăscău, au trimis, scrie contele intrat în panică, oameni și în satele din munți ca să-i răscoale și pe aceia. Nici țărani din Izvoarele și Vălișoara nu mai vor să facă munca domnului. E interesant că Thorotzkay propune ca profesorul Brassai să fie trimis printre țărani; poate el, cu vorbe bune, îi va putea convinge să revină la cele vechi²³³. Dregătorii comitatului cer să se trimită unități armate din Galiția — n-au încredere nici în soldații români, nici în cei maghiari²³⁴. Tot din comitatul Turda se raportează că locuitorii din satele muntoase, cum ar fi Vidolm, Poșaga de Sus și Lunca, nu mai vor să dea dijmă după oi²³⁵.

Gubernurul, ascultînd sfatul contelui Thorotzkay, îi scrie la 18 aprilie episcopului unitarian să caute să liniștească poporul din Trăscău, care ține adunări și refuză serviciile urbariale²³⁶. Neavînd, pe semne, încredere în rezultatul acțiunii episcopului, guvernatorul cere la 19 aprilie generalului Puchner soldați pentru a fi trimiși la Trăscău. Și contesa Mikó amintește mișcările acestea: în scrisoarea ei din 20 aprilie scrie că sătenii au ocupat cîrciumile și morile și, umblînd în cete, strigau: jos cu grofii, jos cu baronii²³⁷. Mișcarea n-a putut fi înăbușită decît prin forța militară; expediția s-a soldat cu mai mulți răniți din rîndurile populației²³⁸.

Sînt mărturii că și în comitatul Hunedoara au fost mișcări țărănești în această perioadă. Baronul Bornemissza Ignátz scrie la 3 mai guvernatorului: oamenii din Bretea Mureșană nu numai că nu mai fac robote, dar au împărțit între ei un pămînt alodial. Și cei din Ilia

fac același lucru. Cere să se trimită armată pentru a aduce acest popor „nepriceput și violent“ la supunere.

Presă română din Transilvania, care și în aprilie se mai găsea sub cenzură, nu îndrăznește decît să reproducă după ziarele maghiare știrile despre mișcările țărănești. Astfel, „Gazeta“ scrie la 11 (23) aprilie : „Jurnalul «Jelen» (Prezentul) ne asigură că iobagii din mai multe sate din Cîmpia Ardealului, în cea mai mare parte românești, denegară robotele și nicidecum nu vreau a mai merge la brazda proprietarilor. Aceștia iară își răzbună anume pe jeleri, că le dărîmă casele și le aseamănă cu pămîntul, încît țaranii cu familiile sînt siliți a lua lumea în cap...” Caracteristic e că Bariț reproduce astfel de știri din care reiese clar dreptatea cauzei țăranilor. În istoria sa, Bariț reprezintă punctul de vedere al burgheziei liberale, care voia să introducă relații capitaliste la țară. După el, țaranii vorbeau în 1848 cam astfel cu domnii de pămînt : „Din moși-strămoși v-am muncit și v-am încărcat curțile, grînarele și magaziile tot numai noi ; tot noi am purtat toate nenumăratele greutăți ale țării, pentru care ne-am vărsat și sîngele, pe cînd dv. v-ați răsfățat și v-ați tăvălit în bine. Cu toate acestea noi și de aici încolo voim să vă lucrăm moșiile, însă numai pe plată, pe simbrie, după cum ne vom putea învoi. Tot noi sătenii arăm, semănăm, secerăm, cosim și întinsele hotare ale locuitorilor din cetăți și orașe mari, aceia însă ne plătesc omenește munca noastră cruntă“²⁴⁰.

Afară de refuzul robotelor, o revendicare principală a țăranimii era de a *se revizui ocupările de pășuni, păduri, ogoare de către feudali*. În capitolul I al monografiei de față am arătat interesul domnilor feudali, începînd mai ales cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de a-și mări pămîntul alodial ; am schițat și metodele practicate de ei pentru a-și atinge scopul. Țaranii duceau procese decenii de-a rîndul împotriva spolierii lor de către proprietarii de pămînt, dar nu izbuteau decît în prea rare cazuri să obțină dreptatea. Dreptătorii și domnii de pămînt știau că oamenii au în

amintire proaspătă „separările“ de pășuni făcute în ultimele decenii și se temeau că poporul se va lăsa răpit la „violență“, precum raportează încă din 24 martie vicecomitele comitatului Arad palatinului Ștefan ²⁴¹.

Pătrunzînd la sate lozinca revoluției — „Libertate, egalitate și frăție“ —, țăranii credeau că, în sfîrșit, fiind egali înaintea legii, își vor recăpăta pămînturile răpite. Și cînd cererile lor, tot mai insistente, n-au găsit nicăieri ascultare, au pornit să-și facă ei înșiși dreptate, să reocupe pășunile și pădurile furate sau răpite. În comitatul Bichiș (Békés), țăranii, încă din martie, și-au reocupat pășunile de la marii proprietari; au pătruns în orașul Békés, în arhivele orașului, pentru a distruge acolo sentințele judecătorești cu privire la „separarea“ pășunilor domnești de cele comunale ²⁴². De asemenea și în comitatul Bihor au fost mari mișcări țărănești în aprilie și mai pentru a-și redobîndi pășunile răpite de marii proprietari ²⁴³.

O deosebită amploare au luat aceste mișcări în comitatul Sătmar. În acest comitat, la conscrierea pămînturilor urbariale, li s-a spus țăranilor: cu cît mai mult pămînt declară ca pămînt folosit de ei, cu atît mai multe dări vor plăti. Astfel, multe pămînturi au fost înscrise ca alodiale, deși ele erau urbariale ²⁴⁴. Revolta țăranilor nu cunoștea hotare, cînd în 1848 li s-a spus că pămîntul pe care ei îl știau urbarial ar fi domnesc, că proprietarul dictează țăranului, ca și în trecut, condițiile de folosință.

În acest comitat, încă din aprilie 1848, rapoartele organelor comitatelor vorbesc despre mișcări țărănești pentru a restabili situația dinainte de comasările de pășuni făcute în ultimii ani. Vicecomitele raportează desperat, la 5 și 8 aprilie, că în comuna Moftinul Mic țărănimea, „cu învoiala tuturor și cu forța comună“, a reocupat pămînturile din domeniul Ardud pe care le-a avut înainte de comasare ²⁴⁵. Același vicecomite raportează la 12 și 20 aprilie despre o situație primejdioasă în comunele românești Jadani, Valea Vinului, Resighea, Moftinul Mic. Armata trimisă în aceste sate nu e îndestulătoare ²⁴⁶. Și în comuna Sătmărel a pornit o mișcare pentru a restabili situația dinainte de comasări. A

fost trimisă armată, care a stat pe capul locuitorilor pînă în 22 aprilie ²⁴⁷. În satul Resighea de asemenea s-a revoltat țărănimea, voind să-și reocupe pămînturile care au fost luate la comasare. 14 țărani au fost condamnați la cîte o lună închisoare ²⁴⁸. La 26 aprilie, vice-comitele raportează că se mai cercetează turburările din satele Valea Vinului, Ardușat, Lipău ²⁴⁹. În Ciomoroș (azi Ciumești, comună cu populație maghiară, română și germană), țărani au ocupat la 26 aprilie terenurile ce le-au fost luate cu ocazia „comasării” de către proprietar. Execuția militară arestează 11 țărani, care sînt aruncați în închisoare ²⁵⁰. În tot comitatul Sătmar, pînă la sfîrșitul primăverii, țărani „revizuiu” cu de la sine putere comasările urbariale, „separările de hotare” făcute în ultimele decenii spre folosul domnilor de pămînt. Guvernul a proclamat „stataru” (stare de asediu), a arestat pe capii mișcărilor și i-a trimis în fiare cu zecile în închisorile comitatului ²⁵¹.

S-a ajuns ca și consiliul de miniștri să se ocupe cu situația din comitatele Bichiș și Sătmar; în adresa din 24 aprilie către ministrul Eszterházy se spune că în aceste comitate au izbucnit mișcări primejdioase, proprietarii mai mici ridicîndu-se, din cauza comasărilor făcute cu mai mulți ani înainte, împotriva marilor proprietari ²⁵². Atît presa din Ungaria, cît și cea din Principatul Transilvaniei, reproduce știrile despre mișcările din Sătmar ²⁵³.

Guvernul ungar a trebuit să numească un comisar, care avea să cerceteze cauza mișcărilor și revoltelor din Sătmar. Comisarul Szárazberky Nagy, pentru a ilustra situația, povestește că au venit la el, la Sătmar, patru țărani bătrîni ca delegați a 9 sate. Aceștia i-au spus următoarele: „Proprietarii ne-au luat pămînturile urbariale fără nici un proces și le folosesc de 20 de ani. Am înaintat plîngeri la locotenența regală și la cancelaria din Viena. În toate părțile ne-au dat dreptate și au dat ordin comitatului să satisfacă cererile noastre drepte, totuși pămînturile nu le-am mai primit. Cînd a ieșit «slobozenia» (legile din 1848 — *n. nis.*), unii țărani spuneau să ne reocupăm pămînturile; noi totuși am venit la domnul comisar, nădăjduind că *dv. veți cuteza*

(subl. *n. ns.*) să dați dreptate prostimii chiar și față de domni“²⁵⁴.

În comitatul Arad sînt de asemenea tulburări din cauza revendicării țăranilor de a li se restitui pămînturile luate pe nedrept. Astfel, în aprilie, în numele locuitorilor tîrgului Semlac, viceprotopopul Lazar Adamovici arată în plîngerea sa că țăranii nu recunosc separarea de pășune făcută de proprietarul gîrof Hadik Gusztáv fără știrea lor, luînd proprietarul partea cea mai bună a pășunii. Ei protestează și împotriva ocupării pămîntului bisericii; arată că biserica numără 3 000 de credincioși²⁵⁵. Despre întîmplările premergătoare cererii, preoții din Semlac încunoștințează pe episcopul Raț din Arad că, ieșind la 25 aprilie din biserică, au văzut „de departe ca la 2 000 de suflete, unde au fost nemți și unguri, iar mai mulți de-ai noștri români, cu prunci, cu muieri și cu fete [mergînd] la cîmp ca șanțul de la pășunul segregat ce îngredit domnia de pămînt să-l tragă jos și marhele (vitele — *n. ns.*) să le sloboade pe el, unde se află acum multă sămănătură de grîu și de rapiță“. Preoții au izbutit să-i întoarcă pe oameni. „De astă dată — scriu ei — am făcut pace, ci numai într-acela chip ca de loc să meargă biraele (primarii — *n. ns.*) și vreo cîțiva deputați la domnu vicejupan (vicecomite — *n. ns.*) cu rugare de noi făcută, ca îndestul să li se facă“²⁵⁶. Delegații s-au și prezentat la Comisia cercuală pentru menținerea ordinii din Pecica²⁵⁷; sătenii însă spun — raportează administratorul domeniului din Semlac al contelui Hadik — că oricare ar fi hotărîrea dregătorilor, pămîntul îl vor lua în stăpînire²⁵⁸. La 9 mai, același administrator raportează că locuitorii comunei „turbulente“ au ocupat pășunea de lîngă Mureș și o parte a pădurii²⁵⁹.

Și în comitatul Caraș țăranii revendică pămînturile lor, luate pe nedrept de proprietari. Nu fac deosebire între proprietarii români și maghiari; astfel, în comuna Dolea pretind pămîntul răpit de la ei de către proprietarul român Gheorghe Ioanovici²⁶⁰.

Avem știri și despre mișcări revendicative ale țăranilor din ținutul „Partium“, mai ales în districtul Chioar. Despre astfel de mișcări îi scrie baronul Wesselényi

Miklós baronului Kemény Zsigmond : țăranii — constată Wesselényi — vor să reocupe terenurile care prin comasări au intrat în mâinile marilor proprietari ²⁶¹.

În Principatul Transilvaniei, mișcările țăranilor pentru a li se restitui pământurile răpite și furate încep o dată cu vestea revoluției. Țăranii din Borla (comitatul Solnocul de Mijloc), în primele luni după izbucnirea revoluției, au ocupat pădurea care făcea parte din alodiul familiei de magnați Bánffy. Judele scrie că a arestat pe instigatori, dar „capul relelor“ a reușit să scape și s-a dus la Cluj, la guberniu, spunînd că, dacă nu reușește acolo, se duce la Viena ! „Ce afurisit de încăpățînat e și poporul acesta !“, oftează dregătorul ²⁶². Tot pe pământurile baronilor Bánffy se produce o mișcare țărănească la Huedin (lîngă Cluj) ; țăranii ocupă pământurile deștelenite de ei care au fost atribuite baronului. A fost adusă execuția militară ; țăranii, ca să scape de schingiuri, promet în scris la 17 mai să nu mai tulbure pe nemeș în folosirea pămîntului ²⁶³.

Mari nemulțumiri a provocat în rîndurile țărănimii și faptul că legile din martie nu pomenesc nimic de pământurile defrișate (lăzuite) de către țărani, astfel că acestea se consideră pămînturi alodiale.

Din lupta țărănimii pentru lichidarea îngrădirilor feudale face parte și lupta împotriva „regalelor“. Prin „regale“ se înțelegeau anumite drepturi ale feudalilor, conferite de regi, de exemplu vînatul, pescuitul, morăritul, dreptul de a lua vămi, taxe la tîrguri, de a vinde carne (de a avea scaune de carne). Cîrciumăritul (dreptul de a vinde vin și rachiu) era, inițial, un drept comun al proprietarilor și sătenilor ; proprietarii, pentru a-și spori veniturile, caută să oprească pe săteni de a vinde băuturi. Țăranilor le mai era interzis să vîneze, să pescuiască sub amenințarea pedepselor celor mai grele. Aceste opreliști erau tot atîtea forme de exploatare feudală, feudalii asigurîndu-și cîștiguri și din închirierea „regalelor“.

Despre „regale“ legiuirea din martie 1848 nu pomeniște nimic, ele rămînînd și mai departe drepturi ale

proprietății nobiliare²⁶⁴. Abia în septembrie 1848 s-a ocupat Camera deputaților cu problemele legate de „regale“²⁶⁵.

Țăranii însă voiau să pună capăt și acestei forme de jefuire. Din Bihor i se anunță la 24 aprilie ministrului de interne că locuitorii comitatului, spunând că toți oamenii sînt egali și că au aceleași drepturi, au început să nu mai respecte cîrciumăritul și vînd și ei băuturi²⁶⁶. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 24 aprilie că se găsesc țărani care nu mai cunosc nici o lege și nici o constrîngere și care împiedică folosirea pașnică a „regalelor“, de care trebuie să beneficieze numai domnii de pămînt. Acești țărani vînd vin și rachiou, taie vite și vînd carne²⁶⁷. Lîngă Sibiu, săliștenii, scrie avocatul Miclăuș episcopului Șaguna, „au slobozit de sine crișmăritul“²⁶⁸. Și țăranii secui din Ghindari declară că venitul tîrgului e al lor de acum înainte, și nu al proprietarului Teleki Sámuel²⁶⁹.

Refuzarea robotelor, încercările de a pune stăpînire pe pășunile, pe pădurile acaparate de către marii proprietari, încălcarea „regalelor“ erau tot atîtea acte care însemnau *nesupunere față de dregătorii comitatelor*. Comitatele, aceste instrumente ale stăpînirii feudale, n-au suferit schimbări esențiale în urma revoluției din 1848. Nu s-a schimbat cu nimic caracterul de clasă al organelor conducătoare ale comitatelor: comiții, vicecomiții, juzii nobiliari — cu toții făceau parte din nobilime — reprezentau interesele de clasă ale acesteia față de țărănime. Nici măcar persoanele care reprezentau aceste organe ale stăpînirii nu s-au schimbat: aceiași satrapi urîți de popor au rămas și mai departe în funcții, cu foarte puține excepții. Raportul vicecomitelui din Zărand, din 6 iunie, către ministrul de interne desigur că nu exprimă decît realitatea, o realitate care nu privește numai comitatul Zărand, ci și celelalte comitate: „...Populația nu nutrește nici stimă, nici încredere, nici supunere față de dregătorii comitatului“²⁷⁰.

Ura populației se îndreaptă împotriva notarilor, jurilor nobiliari, birărilor din sate, oameni ai stăpînirii. Un caz tipic se produce în comuna Vărșand (comitatul Arad). Locuitorii vor să-l schimbe pe notarul comunei, care i-a înșelat și s-a îmbogățit pe spinarea lor. Notarul Udvardy raportează că oamenii l-au amenințat că îl vor alunga și vor pune în locul lui un tînăr de confesiunea lor. Judele nobiliar Mosotzy Ignác vine în 23 aprilie, îndată ce a primit raportul notarului, să cerceteze pe vinovați. Atît raportul notarului ²⁷¹, cît și cel al judei ²⁷², precum și bogatul dosar al procesului „răzvrătiților și criminalilor“ din Vărșand ²⁷³, dovedesc îngîmfarea și disprețul dregătorilor din comitate față de popor. Judele cheamă înaintea sa oamenii în ziua de paști, deși preotul îl rugase să amîne cercoetarea. Unii dintre țărani — poate că și băuseră înainte, fiind sărbătoare — nu-și scot pălăria; judele le aruncă jos pălăriile și-i palmuiește. Îngîmfatul dregător a uitat că între timp a avut loc o revoluție; abia a scăpat de furia poporului fugind și sărind garduri. Notarul scrie foarte plastic în raportul său: „...Ca mijloc practic al apărării de sine a ales sărirea prin fereastră“. Peste cîteva zile a venit un alt jude în sat, însoțit de armată. Soldații au fost sălășluiți în comună, pe la țărani, iar domniile ofițeri în odăile de oaspeți din castel. Cercoetările au durat patru zile, nimeni n-a voit să descopere însă pe „instigatorii“. Au fost arestați nouă țărani și trimiși sub escortă în temnița comitatului ²⁷⁴.

Într-o altă comună din comitatul Arad, în Minișel, oamenii, neavînd încredere în vechiul primar, i-au luat pecetea satului și i-au dat-o noului primar ales de ei ²⁷⁵. Și în Pecica Română locuitorii au ales un nou birău, pe Anastas Petrovici ²⁷⁶.

Tot din comitatul Arad, vicecomitele raportează la 21 aprilie că locuitorii comunei Macea au alungat pe notarul comunal și au pus în locul lui pe un român consătean de-al lor. Vicecomitele adaugă îngrijorat în raportul său că „acest exemplu ar putea fi urmat de alte comune și astfel, deoarece românii sînt în majori-

tate în comitat, conducerea în sate ar putea ajunge în mâna unor oameni „de limbă străină”²⁷⁷. În teama aceasta a vicecomitelui se vedește clar tendința nemeșilor de a-și menține dominația asupra maselor. Nemaiputând porunci ca nemeși, ei doresc „să conducă” de acum înainte ca maghiari pe cei „de limbă străină”. La 26 aprilie, comitatul Arad publică hotărîrea prin care se oprește ca notarii, birăii să fie înlocuiți. O atare schimbare, se spune în hotărîre, nu se poate face decît cu aprobarea comisiei comitatense pentru menținerea ordinii²⁷⁸.

Pe alocuri țărani nu numai că-i alungă pe oamenii stăpînirii, dar îi și bat. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 18 aprilie guvernatorului despre mai multe cazuri de nesupunere²⁷⁹. Astfel, cei doi jurați comitatensi, trimiși în comuna Ulciug pentru a-i aduce pe oameni la supunere, au fost bătuti și alungați. Unul dintre jurați, Vajda György, a fost așa de crunt bătut, încît a murit*. Acte de nesupunere se semnalează din comitatul Cluj²⁸¹, din scaunul Arieș (mai ales în comuna Călărași)²⁸², în comitatul Hunedoara²⁸³ și în alte părți. Și pe „pămîntul crăiesc” au loc acte de nesupunere: în satele Pianul de Jos și Lancrăm din scaunul Sebeș țărani l-au alungat pe notar²⁸⁴.

Dregătorii comitatelor încearcă să restabilească „ordinea” prin bătăi, arestări. Dar țărănimia nu mai e „poporul supus” din vremurile trecute. În multe locuri țărani încearcă să-i elibereze pe cei arestați. Administratorul de păduri Endes scrie la 3 mai baronului Bánffy că locuitorii din Fechetău (azi Negreni, raionul Huedin) au ținut o adunare în care au hotărît să elibereze cu forța pe oamenii lor, care se află arestați la Ciucea și Sebeșul Mare²⁸⁵.

Lupta țărănimii fără pămînt pentru pămînt. Cea mai gravă problemă a revoluției din 1848 din Ungaria și Principatul Transilvaniei a fost problema țărănimii

* Țărani au susținut la proces că acest jurat era un bețiv și că moartea lui nu i s-a tras din bătaia primită, ci din beție²⁸⁰.

fără pământ, categorie care a cuprins în 1848 marea parte a țărănimii. Această țărănime se afla într-o continuă luptă cu marii proprietari.

Legiuirea din martie n-a rezolvat problema țăranilor fără pământ, în special problema jelerilor. Jelerul, care lucra pe pământul alodial al moșierului, trebuia să îndeplinească mai departe toate obligațiile sale, fie în muncă, în parte din recoltă, fie în produse sau în bani, conform contractului. Rezultatul acestei legiuiri a fost că cca. 60% din țărănimea dependentă de proprietari nu a beneficiat de legiuirea din martie *.

Într-o epocă în care lozinca revoluției, „Libertate, egalitate, frăție“, pătrunde cu iuțeala fulgerului și la sate, inegalitatea strigătoare la cer — cum se exprimă un corespondent al ziarului „Munkások Újsága“ (Ziarul muncitorilor) — că unii au zeci de mii de iugăre, iar alții nici măcar un loc pentru o căsuță, revoltă tot mai mult masele țărănești fără pământ. Țăranii nu vor să robotească pe pământul domnesc, fie că se numește „alodial“, fie „urbarial“. Apar broșuri, manifeste, în care se spune că egalitatea nu suferă să mai fie robi și stăpîni, și se arată că libertatea nu valorează nimic pentru țăran dacă n-are pământ.

Țărănimea fără pământ se ridică în multe locuri pentru a împărți marile moșii. Jelerii refuză să facă vechile prestații, socotindu-se proprietarii de drept ai pământului ce-l lucrau. Astfel, din comitatul Sătmar vicecomitele raportează la 12 aprilie : „Jelerii ocupă curțile, grădinile proprietarilor și nu-i lasă să intre pe pământul lor propriu. Jelerii vorbesc de comunism...“²⁸⁸. În

* În Ungaria în 1848 erau 624 000 de familii cu sesii (sesii întregi, jumătăți și sferturi de sesii), deci 40,5% din iobăgime. În același timp erau 914 000 de familii de jeleri (59,5%). Prin legile din martie au ajuns în mâinile țărănimii 254,629 de sesii urbariale, deci circa 37% din suprafețele arabile și finețe. Tot atunci foștii iobagi și jeleri constituiau 72% din populația țării²⁸⁸.

În Principatul Transilvaniei, pământul urbarial a cuprins, în 1848, aproape 1 500 000 de iugăre (de cîte 1 600 de stînjeni) împărțit în 175 000 de loturi. Erau deci 175 000 de familii de iobagi urbariali (deci o populație de circa 870 000 de suflete), iar numărul jelerilor era de circa 77 000 de familii (385 000 de suflete). În medie, foștii iobagi în principat aveau cîte 7 iugăre de familie (vezi și în cap. I al acestei monografii, subcapitolul „Clasele sociale, țărănimea“).

comuna Sanislău (cu populație română, germană și maghiară), poporul a ocupat la 28 și 29 aprilie pământul alodial al contelui Károlyi, smulgând tufele care marcau hotarul moșiei. La mișcare au luat parte și femeii. În comună a fost adusă forță armată²⁸⁹; soldații, scrie un ziar, au dus poporul, chiar și femeii, care luaseră parte la devastări, în închisoarea din Carei²⁹⁰. Judele din Vașcău raportează în 13 aprilie: „Poporul spune că împăratul a luat robotele, dijma, zeciuiala de la moșier; va lua și pământurile domnești și o să le împartă între noi“. Iar un țăran s-a încumetat să spună înaintea comisiei care venise să publice noile legi: destul ne-au înșelat domnii, a venit vremea ca împăratul să nu-i mai lase²⁹¹. Din Bihor i se raportează la 24 aprilie ministrului de interne: jelerii aproape pretutindeni pretind ca în baza principiului egalității să se împartă domeniile proprietarilor²⁹². Episcopia catolică din Oradea cere intervenția autorităților împotriva țăranilor din Tămășeu, care ocupă fînațele și alte terenuri alodiale, spunînd că întregul hotar e al locuitorilor țării²⁹³.

Tulburări mai mari s-au produs și în comitatul Arad, în aprilie, în comuna Vărșand. Locuitorii au ocupat fînațele (rîturile) nemeșului și au amenințat pe administratorii acestora; aceștia au și fugit din comună. Ei considerau că revoluția e a lor, a poporului, și nu a domnilor. E de notat că majoritatea covârșitoare a populației din Vărșand era românească. Autoritățile alarmate cer ajutorul ministrului de interne. Ministrul Szemere scrie la 7 mai: „Aștept o bună reușită în urma dispoziției ca delegația care urmează să lămuirească poporul să fie însoțită de armată“²⁹⁴. Armata a și făcut „ordine“ la Vărșand, bătînd și arestînd pe oameni.

Vicecomitele comitatului Arad raportează la 29 aprilie despre mișcările țărănești de la Pecica Veche (azi Pecica), Semlac, Șimand, Macea, Curtici, Somosches, Comloș, Bonceni (azi Bonțești) și Glogovăț (azi Vladimirescu)²⁹⁵.

O situație specială au avut ținuturile numite „Partium“, care făceau parte din Principatul Transilvaniei,

iar în aprilie au fost încorporate Ungariei. Cu aducerea la îndeplinire a încorporării a fost însărcinat baronul Wesselényi, numit comisar regal în acest scop ; baronul avea întinse domenii în aceste ținuturi. Marea majoritate a populației era românească.

Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 12 aprilie că în ținut umblă agitatori și ațîță pe oameni să împartă pămînturile nobililor, bazîndu-se pe principiul egalității²⁹⁶. La 16 aprilie, același vicecomite raportează că țărani vor să facă „comunism“ și au început să ocupe pămînturile moșierilor. La 24 aprilie semnalează noi ocupări de pămînturi alodiale, tăieri de lemne în pădurile alodiale. Concluzia înaltului dregător al comitatului este : „Fără forță armată nu se pot curma aceste fărădelegi“²⁹⁷. Ministrul de interne consideră situația foarte gravă și cere primului ministru, la 28 aprilie, să se trimită de urgență forțe armate în comitatul Solnocul de Mijloc²⁹⁸. În motivarea cererii se spune : „Din mai multe rapoarte oficiale ale vicecomitelui comitatului Solnocul de Mijloc am aflat că locuitorii orașului Cehul Silvaniei, ai satelor Motiș și Ulciug și ai altor localități au atacat în modul cel mai brutal siguranța personală și averea cetățenilor, ocupînd în mai multe locuri pămînturile nobililor, iar pe dregătorii comitatului trimiși să cerceteze i-au primit cu sudălmni și amenințări“.

Din rapoartele organelor comitatului Solnocul de Mijloc reiese clar că la mișcările țăranilor din primăvara anului 1848 au participat deopotrivă țărani români și maghiari, avînd ca țintă lichidarea asupririi și exploatării nemeșești, lichidarea oricărei dependențe feudale. La aceste mișcări au luat parte comune românești, ca Motiș, Ulciug, Noțig, dar în aceeași măsură și comune și orașe cu majoritate maghiară, ca Cehul Silvaniei, Hodod etc. Mișcările erau îndreptate împotriva nemeșilor, în frunte cu comisarul regal, baronul Wesselényi, cel mai mare proprietar din comitat.

Din ținutul Chioar se raportează la 20 aprilie că țărani din Mogoșești au ocupat pământurile alodiale ale contelui Teleki și le-au arat și semănat pentru ei ²⁹⁹.

În Principatul Transilvaniei au avut loc și înainte de adunarea de la Blaj ocupări de ogoare, pășuni, păduri de către țărani. Istoricul evenimentelor din 1848, Kővári, scrie : „...Poporul își făcea visuri comuniste“ ³⁰⁰. Prin „popor“ se înțelegea atit țărănimea română cât și cea maghiară. Astfel, un ziar maghiar din Cluj ³⁰¹ scrie : „În secuime, în Trei Scaune, oamenii de rînd cred că va fi comunism...“ Un alt contemporan, Jakab Elek, istorisește că s-au produs atacuri asupra unor proprietăți în comitatul Cetatea de Baltă, iar că pe Cîmpie, în comunele Dileul Român (azi Dileul Vechi și Dileul Nou), Pogăceaua, Ațintiș, Bogata și Luduș din apropierea satului Budiul de Cîmpie (în acest sat era preot tatăl lui Papiu-Ilarian), răscoala a putut fi potolită numai pe cale armată. „Au fost cazuri de nesupunere, ba chiar și de împărțire de pămînturi, și în Trei Scaune, și în Sălaj din partea iobagilor maghiari“, scrie același autor, funcționar gubernial în 1848 ³⁰². Baroneasa Bánffy amintește de asemenea că în comuna Hodod (cu o populație în majoritate maghiară) și în Drag țărani au intrat cu forța în pădurile domnești ³⁰³. În comitatul Cetatea de Baltă țărani au ocupat o pășune alodială ³⁰⁴, iar în satul Copșa Mică din scaunul Mediaș (de pe pămîntul crăiesc) țărani români, maghiari și țigani au ocupat la 21 aprilie o pădure despre care susțineau că e a satului. La mijlocul lunii mai a fost adusă împotriva lor o execuție militară ³⁰⁵.

E caracteristic pentru atmosfera care domnea în Principatul Transilvaniei că la Mediaș, la începutul lunii aprilie, circula un manifest în care se pretindea să se ardă toate diplomele nemeșești ³⁰⁶ — o cerere tipică a iobagilor asupriți de a nimici toate actele de proprietate ale nobililor, din care acte, credeau ei, se trage jefuirea lor.

Refuzarea robotelor, reocuparea pămîntului urbarial sau al satului, răpit de marii proprietari, nesupunerile față de dregătorii comitatelor se împletesc, cum e și firesc, pe alocuri. În comitatul Turda, în jurul comunei

Trăscău, țărani nu numai că refuză robotele, dar au încercat să ocupe morile, cârciumile și strigau : jos cu grofii și baronii³⁰⁷. Într-un ziar săsesc apare știrea că locuitorii din Trăscău s-au răsculat la 21 aprilie și, invocînd principiul egalității și libertății, au strigat : „Nu mai sînt proprietari de pămînt, nici iobagi“. Ei au ars și „Tripartitum“-ul lui Werböczi și au silit pe proprietari să fugă³⁰⁸.

În comitatul Hunedoara, cu toată pastorală episcopului Șaguna, la mijlocul lunii aprilie au loc mari mișcări țărănești la Ilia, Bretea de Mureș, Visca, Bogura, Vorța și în alte comune. Țărani vor să reintre în stăpînirea unor pămînturi pe care proprietarii Bornemissza le luaseră prin forță și viclesuguri. În același timp țărani refuză robotele. Ca „instigatori“, dregătorii indică și pe unii mineri din Țebea (comitatul Zărand), care ar fi spus că li se vor tăia mîinile celor care mai fac robote. Organele comitatului nu îndrăznesc să intervină, proprietarul apelează la guvernium, unde tot un Bornemissza e referentul problemelor urbariale. La începutul lunii iunie sînt trimiși soldați, care prin bătăi, schingiuri și arestări fac „ordine“³⁰⁹.

În unele locuri se ajunge la devastări de castele și curți domnești. Cercurile nobilium sînt cuprinse de panică. Contesa Mikó îi scrie îngrijorată din Cluj soțului ei : „Voi nu vă temeți acolo de valahi?“³¹⁰. Conte Mikó promite intervenția sa la comandamentul militar din Sibiu, pentru ca dregătorii din Munții Apuseni să aibă forțe militare la dispoziție în caz de răscoală. Ziarul „Erdélyi Híradó“, în numărul din 7 aprilie, scrie : „În Sălaj se vorbește că dacă pînă în paști nu va fi libertate deplină, țărani vor omori pe toți nemeșii“. Și la Sic se zvonea — scrie un jude la 17 aprilie — că în a doua sau a treia zi de paști (prima zi de paști cădea în 1848 la 23 (11) aprilie) va începe răscoala țărănească. Mișcările țărănești din comitatele Dobîca și Solnocul de Mijloc sînt și mai tîrziu caracterizate de unii scriitori maghiari ca răscoale³¹¹. Nemeșii se înarmau împreună cu dregătorii, vătăfii și slugile lor și-și întăreau castelele, iar mulți

fugeau în orașe. În ținuturi întregi din Ungaria și Principatul Transilvaniei situația în primăvara anului 1848 era de așa natură, încât s-a ajuns la adevărate răscoale locale*.

Tot aparatul de asuprire al nemeșilor căuta cu febrilitate pe „agitatorii și instigatorii fără suflet” pentru a-i aresta și a aduce țărănimea la vechea supunere. Nemeșimea nu-și dădea seama că mișcările tumultuoase ale țărânimii din primăvara anului 1848 au cauze mult mai adânci; ele trebuie căutate în asuprirea și în exploatarea de veacuri mai ales în regiunile unde erau cele mai întinse latifundii: pe Cîmpia Ardealului, în Sătmar, în „Partium”, în Hunedoara etc. Nu „instigatorii” au ridicat poporul, ci poporul și-a creat purtătorii săi de cuvînt. Mișcările din aceste luni sînt spontane, neorganizate și de aici rezultă și slăbiciunea lor. Luptele țărânimii au rămas izolate, răzlețe, n-au luat caracterul unei mișcări unitare, organizate, cu scopuri și mijloace comune de luptă.

La lupta țărânimii iau parte toate păturile sociale din sat, începînd cu țărani fără pămînt pînă la țărani cu oarecare stare și la intelectualii satului, preotul și dascălul. Feudalismul asupra toate păturile țărânimii, și țărănimea răspundea acestei asupriți printr-o solidaritate aproape generală. Se ivesc sporadic și cazuri cînd printre țărani înstăriți (mai ales dacă aceștia aveau și anumite funcții administrative) și printre preoți unii

* Unii istorici români au minimalizat importanța mișcărilor țărănești din primăvara anului 1848. Astfel, Silviu Dragomir afirma că „în Ardeal pînă în 11 mai nu exista primejdia de răscoală țărănească... Mișcarea politică română s-a îndrumat încă din martie pe alt plan național politic, socotind chestiunea iobăgiei definitiv lichidată prin reformele nouă... Cazul de la Borșa spre nord-est de Cluj nu pare să fi fost decît o inscenare pentru a putea justifica arestarea avocatului român Francisc Micaș”³¹². În fața sutelor de documente din arhive, de mărturii contemporane din ziare, care toate vorbesc de mișcări puternice țărănești, de panica nemeșimii proprietare, de frica dregătorilor comitatelor și ai guberniului, de execuțiile nemiloase militare, de arestările în masă de țărani, concluzia că ar fi fost vorba de „inscenări” pentru a justifica arestarea unui avocat român e infirmată. Cele mai frumoase pagini ale luptelor antif feudale din primăvara anului 1848 din Ardeal — solidarizarea tineretului intelectual român din Transilvania cu revendicările de veacuri ale țărânimii, strigătul lui Iancu și Papiu pentru desființarea robotelor, chemarea la adunarea poporului — sînt astfel date uitării. Adevărul e că în Transilvania, în martie și aprilie 1848, intelectualii și țărani români se găseau, cu foarte puține excepții, în primele rînduri ale luptei pentru doborîrea edificiiului absolutist feudal.

înu țin cu masa țăranilor ; totuși e impresionantă solidaritatea țăranimii în cele mai multe sate unde, în urma revoltelor, se fac cercetări. De pildă, la Brețcu, lângă Reghin, unde sătenii au devastat un conac moșieresc, ei declară solidar (e de notat că locuitorii sînt și români și maghiari) că au hotărît acest lucru cu toții. Și la Hodod (comitatul Solnocul de Mijloc) se dovedește că tot satul a luat parte la ocuparea pădurii domnești. La Borșa, scrie baroneasa Bánffy, în ciuda bățăilor cumplite, nu s-a putut ajunge la alte mărturisiri decît că cele întîmplute le-a făcut tot satul *. Și în mișcările din Hunedoara, în satele Bretea de Mureș și Bogura, țăranii declară cu toții că laolaltă au hotărît să nu mai robo-tească și să reocupe pămînturile luate de domni ³¹⁴. La Vărșand, comitatul Arad, cu toate că cercetările — făcute cu asistență militară — au durat patru zile, ni-meni dintre locuitori, se spune în raportul din 3 mai, n-a voit să divulge pe „cei vinovați” ³¹⁵. Din comi-tatul Sătmar juratul Kiss Gedeon se plînge în raportul său din 18 aprilie : oamenii sînt îndîrjiți, neascultători, „misionarii” cutreieră satele, poporul nu vrea să știe de domni și de dregători. În zadar căutăm pe ațîțători, nu le putem afla nici numele, pentru că românul mai curînd se denunță pe sine însuși decît să spună cine îl sfătuiește ³¹⁶.

E de remarcat că, precum am arătat, la mișcări participă și țărani maghiari, de pildă în comitatele Sătmar, Solnocul de Mijloc, Cluj și Turda. Sînt și cazuri cînd unii țărani maghiari, influențați de dregă-tori sau de proprietarul maghiar, nu fac cauză comună cu țăranimea română. La Vărșand, țăranii români bat pe Magyar Palkó nu pentru că e maghiar, ci pentru că, precum îi spun ei, „tu ții cu domni”. În raportul său, notarul Udvardy spune că în Vărșand unde sînt 40 de familii maghiare, românii i-au chemat pe toți ungurii să țină cu ei ³¹⁷. Administratorul pădurilor lui Bánffy nu îndrăznește să trimită nici țărani români, nici maghiari împotriva românilor răzvrățiți, căci — scrie el proprie-

* Baroneasa folosește în memoriile ei cuvintele românești, scriindu-le cu ortografia maghiară : „tot szate lo făkut” ³¹⁶.

tarului Bánffy — „acum nu se poate face așa ceva și nici nu e de recomandat“³¹⁸.

În cele mai multe locuri, intelectualii satelor, preoții și dascălii se alătură țăranimii, unii simțindu-se una cu poporul, alții temându-se de răzburarea „prostimii“. Li-i ușor, spuneau ei, domnilor de la orașe, chiar și protopopilor; ei vin din cînd în cînd la sate, dar preotul și învățătorul trăiesc împreună cu țăranul și duc de multe ori o viață aproape la fel de chinută ca și a iobagului. Preoții și dascălii citesc hîrțile ce vin din alte părți; astfel preotul Vasile Munteanu din Voivodeni³¹⁹ le face cunoscut sătenilor manifestul „Fraților români“. Scriitorul Jósika Miklós arată în scrisoarea sa din 5 aprilie către Wesselényi că la mișcările din Borșa și din împrejurimi iau parte afară de preoții din Voivodeni și Borșa și cei din Moci, Gîlgău, Checiș (lîngă Jibou), Gălacea (lîngă Ciachi-Gîrbău) și alții³²⁰. Și în comitatul Alba Superioară tot un preot (cel din Buia) citește același manifest³²¹, din care țăranii înțeleg că a sunat ceasul slobozeniei, al desființării robotelor. În „tulburările“ din Vărșand un preot bătrîn de 65 de ani, Isăilă Popovici, își spune răspicat și fără frică cuvîntul față de satrapii comitatului. El arată că notarul Udvardy, pe care poporul l-a alungat, îi jefuise și-i furase pe săteni; preotul înaintează o listă de 15 locuitori din comună care au dat notarului diferite sume, între 10 și 170 de fiorini, pentru a-i scăpa de recrutare*. Comisia instituită e nevoită să constate adevărul celor scrise de preot.

Mișcări muncitorești

Evenimentele revoluționare din primăvara anului 1848 au dat un avînt și luptei muncitorilor din Transilvania. În fața situației revoluționare create, autoritățile s-au văzut nevoite să aprobe la 25 aprilie la salinele

* Metoda întrebuițată de notarul Udvardy era folosită curent: se impunea fiecărui sat un anumit număr de recruți; notarul, în înțelegere cu judele, recruta pe cei săraci, iar de la oamenii mai înstăriți lua bani ca să le scutească fiul de cătănie³²².

din Uioara și Cojocna o mărire a salariilor. S-au acor-
dat sporuri și la alte mine și ocne ³²³.

Semnificativ pentru poziția minerilor din Oravița față de reformele introduse în martie e informația din 20 aprilie a directorului minelor. Cei 24 000 de locuitori ai regiunii miniere, scrie directorul, n-au câștigat nimic prin reformele de acum, căci ei n-aveau nici înainte sarcini urbariale. 9 din 10 părți ale populației sînt mineri; între aceștia domnește cea mai mare dușmănie și neîncredere față de dregătorii comitatului. Minerii încep să spună că dregătorii vor să-i vîndă comitatului. N-au vrut să asculte pe trimișii comitatului, care voiau să le citească noile legi, astfel încît la Oravița și Sascut legile nici n-au fost publicate. Românii care locuiesc la sate nici nu vor să știe de noua orînduire; ei zic că nemeșimea din comitate totdeauna i-a asuprit, ține deci cu împăratul și administratorii camerali, dar dacă aceștia din urmă ar vrea să-i predea comitatelor, îi vor înlătura și pe ei ³²⁴.

Într-un alt centru minier, la Baia Mare, se ivesc de asemenea conflicte între mineri și dregătorii orașului. În garda națională au intrat la Baia Mare, pe lîngă 240 de bărbați din pătura burgheză, și 250 de mineri. Elemente burgheze insistă ca minerii să n-aibă arme, căci ei ar putea să le folosească împotriva conducerii orașului. Poporul minier, scrie judele primar din Baia Mare, e format din oameni curajoși și hotărîți, sînt însă oameni foarte nestăpîniți ³²⁵.

Atitudinea păturii burgheze și a intelectualității române din țîrguri și orașe față de mișcările țărănești

Dacă cei care formau intelectualitatea română de la sate stăteau, în covîrșitoare parte, alături de mișcările țărănești, luau chiar, în multe cazuri, parte la ele, poziția păturii burgheze române din orașe și țîrguri e mai diferențiată. Pătura comercianților și meșteșugarilor români se străduia să aibă o reprezentare în conducerea treburilor obștești, să înlătore privilegiile patri-

ciatelor din orașe, să înscăuneze o democrație burgheză care să respecte drepturile naționale. Această pătură nu avea însă în mișcările românești o însemnătate așa de mare ca intelectualitatea română din târguri și orașe. O mică parte a acestei intelectualități era de obârșie orășenească, provenea din fiii comercianților români înstăriți din Brașov și din Sibiu; cei mai mulți intelectuali români orășeni erau însă fii de preoți, dascăli; oțiva, fii de țărani. Mai erau și fii de nemeși; dintre aceștia, unii abia în 1848 au început să se considere români. Nobili români nu existau, cu excepția câtorva familii, de exemplu familiile Mocioni și Ioanovici, în Banat; un rol avea să joace mult mai târziu, cu ocazia înaintării memoriilor românești, baronul Sina din Viena. Intelectualitatea română din orașe se simțea legată cu mii de fire de viața țărănimii române.

Așa se explică faptul că aproape toți intelectualii români din Transilvania s-au bucurat mult de evenimentele revoluționare. Foile din Brașov dau expresie fericirii păturii intelectuale române că iobăgia a fost desființată în Ungaria și că în curînd va urma desființarea ei și în Principatul Transilvaniei. Acum abia își poate destăinui Bariț gîndul asupra urbariului votat de dieta din 1847. „Urbariul din urnă — scrie el în „Foaia“ — e o sterpătură ticăloasă, care nici o dată nu s-ar fi putut realiza fără cel mai învederat pericol. Întruparea rămășițelor de moșii iobăgești cu alodialul proprietarilor ar fi un furt și răpăciune publică”³²⁶. „...Vor înceta toate robotele, iobagii nu vor mai fi iobagi, ci oameni liberi, pentru că proprietarii vor lua despăgubirea de la stat. Deci, iubit popor și iubiți români care sînteți iobagi, vă rugăm pe numele părintelui ceresc încă puțin timp, încă un period de luni mai aveți răbdare, fiți în liniște. păziți legile țării, binecuvîntați pe părinții patriei de orice nație, căci suspinele voastre pătrunseră la urechile lor prin glasul auzit din cer”³²⁷. Același entuziasm îl exprimă și foaia lui Cipariu din Blaj, aceleași sentimente de bucurie nespuse le au și alți intelectuali

români, ca Avram Iancu, Papiu-Ilarian, Simion Bărnuț și alții.

Unii dintre intelectuali așteptau de sus, fie de la dietă, fie de la împărat, fie de la „spiritul vremii“, înfăptuirea eliberării de iobăgie, și nu de la mase; se temeau de o nouă răscoală care ar putea să compromită națiunea română înaintea forurilor conducătoare. Nu de la mișcările maselor așteptau ei succese, „cîștigarea oareșicari însemnătăți“ în viața de stat, ci de la „suplicii“, „memorii“, „rezoluții“. Astfel, Bariț și Cipariu în foile lor, Bărnuț în proclamația sa, s-au străduit împreună cu alți intelectuali români, în primele luni ale revoluției din 1848, să împiedice prin toate mijloacele izbucnirea revoltei țărănimii, nemai-vorbind despre episcopi, care nu încetau să-i cheme pe țărani la „supunere și ascultare“ față de „domnii de pămînt“. Dezmințind știrile că românii din Caraș s-ar fi răsculat împotriva proprietarilor, „Gazeta“ scrie : „Noi credem că au atîta pricepere ca să nu dea crezămînt unor voitori de rău, care din scopuri dușmane se silesc să-i abată de la ascultare și împlinirea datoriilor impuse prin lege...³²⁸“.

Nu pe calea răscoalei, ci pe calea cererilor pornesc cei mai mulți intelectuali români în primăvara anului 1848, redactînd la Cluj petiția care urma apoi să fie înaintată dietei. În curînd își dau seama că neavînd nici o organizație și reprezentanță națională, revendicările naționale și sociale ale românilor nu pot avea greutate dacă nu se sprijină pe mase. Avocații Buteanu și Micaș, împreună cu preotul Simion Balint, organizează în orașele și comunele mai mari din Munții Apuseni o serie de adunări populare; în rezoluțiile acestor adunări se împletesc revendicările sociale cu cele naționale. Accentul nu cade însă pe cererile țărănilor. Țărănimea lupta pentru desființarea neîntîrziată a robotelor, pentru lichidarea tuturor îngrădirilor feudale, pentru stîrpirea din rădăcini a relațiilor iobăgești; ea lupta pentru pămînt și libertate. Față de această luptă, organizatorii adunărilor populare și presa română dădeau cuvîntul de ordine : fiți răbdători, așteptați legile

căre se vor da, iar pînă atunci păziți legile actuale, respectați drepturile proprietarilor.

Mai aproape de frămîntările poporului erau o seamă de intelectuali, grupați în jurul lui Avram Iancu și Papiu-Ilarian; aceștia își îndreaptă gîndul, la primirea veștilor despre revoluția din Pesta, spre părinții și frații lor de la țară care gem sub robia feudală. Ei sînt aceia care, înțelegîndu-se cu tineretul din Blaj, hotărăsc adunarea populară din duminica Tomii pentru a da expresie năzuințelor poporului. Se fac interpretii năzuințelor maselor. Țăranii ocupă pădurile, pășunile din Vidra la cuvîntul îmbărbător al lui Avram Iancu. Jakob Elek scrie că Papiu-Ilarian ținea cuvîntări și-i îndemna pe țăranii din comitatul Cetatea de Baltă ca după adunarea din Blaj să nu mai facă robote ³²⁹. Dregătorii comitatelor trimit rapoarte guvernului în care arată că tinerii români cutreieră satele; astfel, în scaunul Arieș se raportează că un cleric și fratele său veniți din Blaj la Poeni vorbesc „lucruri nedorite” și cheamă poporul la biserică, unde după slujbă va afla mai multe ³³⁰.

Unul dintre viitorii conducători ai oastei țărănești române, Ioan Axente *, merge în planurile sale mai departe decît Papiu și Avram Iancu. La 6 aprilie îi scrie din București lui Bărnauț, vorbind despre o răscoală a românilor din Transilvania. „Noi sîntem tineri, înfocați... Oare cînd am fi noi în stare să răsculăm pe românii din toate părțile, într-o înțelegere și cu un scop, n-am putea stoarce toate din mîna străinilor? Sau cel puțin n-am putea scăpa pe români și pe *toți alții* (subliniat de noi — *n.ns.*) de robotele și de alte nedreptăți ce le suferiră pînă acum? Eu cred tare că s-ar afla mulți tineri care s-ar pune bucuros în fruntea românilor. Cînd s-ar afla de bună răscularea, atunci ar începe Molnar Ilie, care e dregător acolo (jude în

* Ioan Axente s-a născut în comuna Frîua (lingă Copșa Mare, azi comuna se numește Axente Sever), din părinți țărani, în 1821. A fost teolog la Blaj, de unde în 1845 fusese eliminat din cauza răzvrătirii împotriva episcopului. A trecut în Țara Românească, devenind profesor într-o școală particulară din București; avea și legături cu Bălcescu. În august 1848 s-a întors în Transilvania și și-a luat numele de Axente Sever.

Comăna, comitatul Făgăraș — *n.ns.*), eu în ținutul meu (Friua, lângă Copșa Mare — *n.ns.*), Roman în ținutul lui (Pintic, lângă Reghin ; azi Slătinița — *n.ns.*), Mărginean pe Murăș, Bătrineanu pe Cîmpie, Iancu pe Ampoi etc. etc.... Auzisem că s-ar fi răsculat 8 mii români la Abrud și 12 mii la Auraria... De aveți nevoie de oameni hotărâți, spuneți-mi, nu vă îndoiiți de caracterul meu..."³⁹¹.

Încă din primele săptămîni erau neînțelegeri, scrie Bariț, între intelectualii români bătrîni și cei tineri. Bariț încearcă să explice aceste conflicte prin contrastul veșnic dintre temperamentul tinerilor și cel al bătrînilor. De fapt însă contrastul avea un alt substrat : de o parte erau intelectuali care trăiau în strîns contact cu țărănimea și se solidarizau cu lupta ei pentru pămînt și libertate, iar de cealaltă parte reprezentanți ai burgheziei, care dorea să înfăptuiască eliberarea socială și națională prin mijloace pașnice, legale, temîndu-se de o ridicare a maselor. Cele două curente din sînul intelectualității române se apropie. Diferența de atitudine față de mișcările țărănești se manifestă însă și mai tîrziu.

Lupta între țaranii asupriți și înrobiți și între proprietarii de pămînt căpăta aspecte naționale mai ales în regiunile unde aproape toți proprietarii erau maghiari, iar țărănimea aproape în întregime era română. În aceste regiuni ura națională se aprindea foarte ușor, căci nu numai proprietarul și administratorii moșiei erau maghiari, ci și întregul aparat administrativ, începînd de la notar pînă la comitele suprem. Cu atît mai multă dragoste primeau țaranii pe tinerii români care veneau în mijlocul lor să le vorbească despre scăparea de robia seculară. Prigoana pe care o sufereau din partea dregătorilor unguri intelectualii români veniți la sate făcea să crească încrederea țaranilor în acești tineri români. Se cimentează astfel legătura între mase și pătura intelectuală română, apropiată de popor ; mișcarea anti-feudală țărănească se îndrepta pe făgașe naționale.

O poziție retrogradă aveau cei doi episcopi români ardeleni, episcopul unit Lemeni și cel ortodox Șaguna,

față de mișcările țărănești. Ambii nu făceau decît să execute ordinele guvernatorului Teleki și ale cancelarului Jósika : Șaguna, mai tînăr și mai zelos, colinda satele din comitatul Hunedoara, îndemnîndu-i pe oameni la liniște și la supunere față de domnia pămîntului ; Lemeni, fiind bătrîn * și neputînd vizita satele, dădea circulare peste circulare, muștra pe preoții care se solidarizau cu mișcările țărănești (de pildă pe preotul din Voivodeni), trimitea protopopi să facă cercetări³³², să tragă la răspundere pe preoții a căror purtare nu era pe placul dregătorilor maghiari. Există o corespondență vastă care denotă legăturile strînse între autoritățile transilvănene (cancelarul, guvernatorul, tezaurarul, comiții supremi) și episcopii români. În aceste luni, episcopii erau gata să împlinească cu cel mai mare zel toate ordinele venite din partea cîrmuirii, ordine care vizau în primul rînd înăbușirea mișcărilor țărănești.

3. POZIȚIA OCÎRMUIRII ȘI A CLASELOR STĂPÎNITOARE FAȚĂ DE MIȘCĂRILE REVOLUȚIONARE

*Atitudinea guvernului
și a nemeșimii față de mișcările țărănești.
Formarea de gărzi naționale*

Graba cu care prim-ministrul Batthány a dat de știre comitatelor că la 18 martie au fost desființate sarcinile urbariale arată clar ce atmosferă domnea în cercurile conducătoare ungare. Numai spaima că masele ar putea să se revolte și să desființeze nu numai sarcinile urbariale, dar să pună stăpînire și pe pămînturile domnești, a făcut să fie votată și de conservatori desființarea sarcinilor iobăgești.

* Lemeni s-a născut în 1780, dintr-o familie de nemeși ; tatăl său fusese dregător la comitat.

După votarea legii, aristocrații conservatori își revin și nu conținesc să se jeluiască că desființarea robotelor îi ruinează, că această lege înseamnă o catastrofă națională. Îi doare pierderea celor peste 40 000 000 de zile de lucru fără plată, pierderea celorlalte prestații din partea milioaneilor de iobagi. Sînt regretele unei clase care se cramponează de puterea economică și politică, fără să ajute cu nimic dezvoltarea economiei. Ea constituia o frînă în calea dezvoltării forțelor de producție.

Regretele și plîngerile nobilimii proprietare găsesc multă înțelegere la membrii guvernului. Astfel, ministrul de interne Szemere, în circulara sa din 2 mai, scrie : „Moșierii perizînd forța de muncă a iobagilor și neavînd capital (pentru munca salariată — *n.ns.*) nu sînt în stare să-și cultive pămînturile rămase“³³³.

Guvernul ungar, pentru a cîștiga țărănimea, încerca să prezinte legile votate de către dieta nemeșilor drept dovada mărinimiei nobilimii și a spiritului ei de jertfă. În aceeași circulară citată mai sus, ministrul Szemere scrie : „Sînt proprietari cărora, după această jertfă (adusă prin eliberarea iobagilor — *n.ns.*), nu le-a mai rămas decît inima lor curată cu care și-au adus aceste jertfe pe altarul patriei“. Numai că iobagii erau prea pățiți prin tot ce au pățimit veacuri de-a rîndul din partea acestor „nobili“ ca să dea crezare frazelor pompoase ale ministrului.

Revendicările țărănimii, mai ales ale celei fără pămînt, nu s-au oprit nicidecum la litera legilor votate de dieta ungară din martie. Mișcarea revoluționară a țărănimii nu se orienta după aceste articole de lege, ea se revărsa pentru a șterge toate îngrădirile feudale, pentru a traduce în viață toate năzuințele poporului pentru libertate, dreptate și pămînt. Țărănimea credea că a sosit timpul să-și recapete de la domni tot ce i s-a furat, ce i s-a răpit decenii de-a rîndul, să fie pedepsiți sau cel puțin înlăturați dregătorii care au asuprit-o și au exploatat-o, să-și aleagă ea notarii, organele locale ; jelierii voiau, bazîndu-se pe principiul egalității, să aibă și ei un lot de pămînt, căci — spuneau ei — ce valorează libertatea fără pămînt pentru țăran ?

Guvernul ungar, dieta nemeșească nici nu voiau să știe de astfel de cereri. Legiferînd eliberarea iobagilor de robote, dieta a considerat că a dat maximum ce putea da țărănimii ; a se atinge de proprietățile alodiale ar fi însemnat a viola „principiul sfînt al proprietății“, ar fi adus cu sine transformarea radicală a întregului sistem de proprietate la țară și, în consecință, renunțarea nemeșimii la rolul ei conducător în stat. La acest rol al nobilimii ținea și Kossuth ; unei delegații care la 19 martie a prezentat la Pojon hotărîrile din 15 martie din Pesta, Kossuth i-a declarat : „Națiunea (adică dieta nemeșească — *n.ns.*) nu va admite ca un oraș sau o castă să-i dicteze voința ei. Națiunea — a adăugat el — este destul de puternică pentru a strivi pe oricine care ar vrea să se împotrivescă voinței sale“³³⁴.

Una dintre primele griji ale guvernului ungar constituit după revoluția din martie era ca împotriva mișcărilor revoluționare ale maselor, pentru „păstrarea ordinii“, să înființeze gărzi naționale din oameni cu avere. Primul-ministru dispune, prin circulara din 22 martie, ca în comunele mai mari să se formeze din păturile mai avute o gardă care să poată garanta siguranța personală și averea cetățenilor³³⁵. Și ministrul de interne insistă în circulara sa din 21 aprilie asupra formării de gărzi naționale „din pături avute“. Caracterul de clasă al gărzilor naționale apare în mod evident. Sînt cazuri însă cînd nu se ține seamă de instrucțiunile primite, astfel, de exemplu, comitatul Pesta înrolează în garda națională și țărani săraci. În unele orașe, ca de pildă la Arad, în gardă au intrat și români, de exemplu preotul din Micălaca (azi cartier al orașului Arad) Eftimie Novac³³⁶.

Nici un moment nu a șovăit guvernul ungar să reprime cu toate mijloacele ce-i stăteau la îndemînă mișcărilor revoluționare țărănești maghiare, române și slave. Nobilimea, din sînul căreia era format și guvernul, ținea în mîină toate mijloacele de constrîngere pentru a-și apăra statul ei, cu toate rămășițele feudale³³⁷. Pe „ațișători“, „agitatori“, „ademenitori“ care „ațișă

la ură de clasă“³³⁸, guvernul îi amenință cu pedepsele cele mai aspre. Ministrul de interne, Szemere, scrie în circulara sa din 2 mai, după ce a ridicat în slavă „spiritul de jertfă“ al nobililor: „Dacă pentru tot ce a primit poporul nu simte și nu-și manifestă recunoștința față de domniile de pământ, atunci, putem spune, pe pământ nu a fost niciodată un popor mai nerecunoscător decât acesta... Au fost însă și țărani care, nestăpînindu-și lăcomia criminală de a-și însuși averea altuia sau ascultînd pe niște ațîțători nemernici, au vrut și chiar au cutezat să ocupe și pămîntul ce i-a rămas proprietarului. Acești... nerecunoscători merită să fie pedepsiți și nici nu vor scăpa de o pedeapsă exemplară“³³⁹.

Dintre comitatele din Ungaria cu populație românească, mai ales în comitatul Sătmar au fost reprimări exemplare împotriva țărănimii răscolite. Încă la 25 aprilie ministrul de interne dă dispoziții vicecomitelui comitatului Sătmar ca pentru înăbușirea mișcărilor care amenință „sfințenia proprietății“ să se trimită gărzi naționale formate din păturile culte și din soldați³⁴⁰. Vicecomitele raportează ministrului de interne că locuitorii din comuna Sanislău, după ce 35 de indivizi au fost prinși și duși sub escortă militară la închisoare, s-au supus și au făgăduit că vor da despăgubiri proprietarului. Arată totodată că a trebuit să sporească numărul temnicerilor cu 8 persoane³⁴¹. Preotul Moise Noac scrie din Carei despre aceiași țărani întemnițați „Gazetei“: „În prinsorile acestea se află închiși încă și vreo 36 români de la Sanislo cu fiarele la picioare, pentru recuprinderea unor porțioare de pământ pe care le luase groful Károlyi de 6 ani. Aceia încă pînă astăzi nu se luură la cercetare, și cum îi aduseră le și bătură fiare la picioare și acum îi trimit la lucru prin oraș“³⁴². Și presa maghiară, atribuind toată vina unor „instigatori“, care ar propovădui că de acum tot pămîntul e comun, vorbește de reprimări militare, ca în comuna Jadani de lîngă Sătmar, la Sanislău și în alte părți ale comitatului³⁴³.

Legile din Ungaria privind desființarea robotelor au produs o mare îngrijorare în rîndurile proprietarilor de pămînt din Transilvania. Comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy (familia Bánffy era renumită prin proprietățile sale de pămînt provenite prin acaparare), scrie în 3 aprilie 1848 : „Nobilimea vede că prin legile din martie ajunge la sapă de lemn, dar nu îndrăznește să-și ridice glasul“³⁴⁴. (Peste cîteva săptămîni, același baron a dat ordin la Mihalț să se tragă în țărani.) Și nobilimea de jos, scrie un ziar maghiar din Cluj, se gîndește cu îngrijorare la viitor³⁴⁵. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează în 4 aprilie că nemeșii sînt foarte neliniștiți, nu cred că vor primi despăgubiri și nu se împacă cu gîndul de a fi supuși și ei sarcinilor publice³⁴⁶.

Împotrivirea desperată a celei mai mari părți a nobilimii proprietare din Principatul Transilvaniei se explică și prin rămînerea în urmă în aceste ținuturi a dezvoltării capitaliste în agricultură. În timp ce în Banat și Crișana mulți proprietari întrebuițau încă înainte de 1848 munca salariată, se împăcau deci mai ușor cu eliberarea țăranilor de robotă, în Principatul Transilvaniei servituțile feudale constituiau izvorul principal de venit al proprietarilor.

Legiuirea votată în dieta ungară nu se referea, pînă în iunie, la Principatul Transilvaniei. Astfel, în Principatul Transilvaniei nobilii proprietari pretindeau robote atunci cînd în Ungaria se desființaseră. O atare situație, cînd țărănimea știa că în vecinătate robote nu se mai făceau, ar fi reolamat o grijă deosebită din partea guvernului și clasei conducătoare din Principatul Transilvaniei față de problema țărănească.

Scopul guvernului și al dregătorilor comitatelor era însă să mențină vechile instituții și metode de guvernare. Astfel, în ciuda faptului că în Ungaria, precum și în Austria, cenzura era desființată, în Principatul Transilvaniei la ordinul guvernatorului ea se men-

ține³⁴⁷; se interzice răspîndirea broșurii lui Táncsics „Hunnia“³⁴⁸ și a unei poezii a lui Petőfi³⁴⁹. E semnificativ răspunsul guvernului la adresa scaunului Odorhei, răspuns dat la 1 mai 1848. „Titlurile de conte, baron și de nobil au fost date de M.-Sa Regele — scrie guvernatorul — desființarea lor de către stările din Odorhei nu e valabilă, căci aceste stări și-au depășit competența“³⁵⁰. Tineretului cancelist din Tîrgu-Mureș guvernatorul, care semnează și în timpul revoluției tot gróf Teleki, îi recomandă să se ocupe în viitor cu problemele învățaturii și să nu ia parte la frământările politice³⁵¹. Și foștii liberali, unindu-se cu conservatorii, urmează aceeași politică de asuprire a țărănimii, ca și guvernul ardelean, ca cei mai înrăiți reacționari.

În Principatul Transilvaniei, precum scrie istoricul maghiar Tóth Zoltán, constrîngerea armată era forța principală pe care se baza stăpînirea nemeșilor³⁵². Îndată după izbucnirea revoluției, prima grijă a nobilimii a fost să se înarmeze pe sine și pe cei pe al căror sprijin putea conta în apărarea siguranței persoanei și averii sale: orașenimea înstărită. „Să se înarmeze — scrie baronul Wesselényi în 27 aprilie — numai nemeșimea și burghezia. Țăranii sînt obișnuiți că numai nemeșii poartă arme, să nu le aducem deci aminte că ar putea și ei să se înarmeze“³⁵³.

Încă la 21 martie se înființează la Cluj o gardă civilă, apoi în alte orașe, ca Tîrgu-Mureș, Dej, Turda, Aiud, Abrud etc. În fruntea gărzilor naționale din Ardeal stă, în cele mai multe cazuri, nemeșimea proprietară. La Cluj, nobilimea a format un escadron de călăreți sub conducerea contelui Mikes Kelemen. Guvernul ungar îl numește pe contele Mikes János colonel, comandant al tuturor gărzilor naționale din Principatul Transilvaniei. Comandant al gărzilor săsești e numit comesul Salmen³⁵⁴.

În unele gărzi orașenești, de pildă în cea din Alba Iulia, sau din Ocna Sibiului, intraseră la început și cîțiva români; accentuînd-se conflictele naționale,

aproape toți românii s-au retras ³⁵⁵. La sate însă gărzile au luat cu totul un caracter de clasă, antiioabănesc; astfel, în comitatul Alba se înarmează toată nemeșimea proprietară maghiară, luînd în gărzi și persoanele din serviciul ei: administratori, ișpani, vătăfi, grădinari, slugi ale curților. Așa e în comunele Sîngătin, Armeni, Ighiu, Sard, Cecălaca, Vințul de Jos, Vurpăr, Teiuș, Chișfalud (azi Micești), Bărăbant, Sînbenedic etc. Numai în comitatul Alba Inferioară numărul celor intrați în gărzi naționale era de 3 500 ³⁵⁶.

Graba cu care se organizează aceste gărzi ilustrează frica ce a cuprins nemeșimea din principat. Rapoartele trimise de dregători, ca și corespondențele contemporane, vorbesc de panica nemeșimii, care se temea că din moment în moment ar putea izbucni o nouă horiadă.

Frica a pătruns pînă la guvernul din Cluj. Astfel, guvernatorul Teleki îi cere la 5 aprilie armată generalului comandant Puchner „in Anbetracht eines... sehr leicht ausbrechenden Bauernaufstandes“ (în vederea unei răscoale țărănești care ar putea să răbufnească foarte ușor) ³⁵⁷. Conte Mikó îi scrie din Sibiu soției sale încă la 29 martie: se zvonește că în comitatul Alba Inferioară izbucnește miine răscoala românilor, mai mulți nemeși au și venit aici ³⁵⁸. În mai multe părți, la Călăraș în scaunul Arieș ³⁵⁹, la Sic ³⁶⁰, la Crisbolt ³⁶¹, se vorbește despre a răscoală a românilor care ar urma să izbucnească în a doua zi de paști. Mulți nemeși fug la oraș, nu numai din regiuni românești, ci și din sate unde țărănimea e maghiară, de pildă din Trăscău.

Sînt știri că în unele comitate din Ungaria, de exemplu în Bihor ³⁶², mica nobilime era nemulțumită și se agita din cauza pierderii privilegiilor (a scutirii de dări). În Principatul Transilvaniei, unde nobilimea era cu mult mai înapoiată și se împotrivise pînă și proiectului ca iobagii să se poată răscumpăra de sarcinile urbariale, împotrivirea în rîndurile nobilimii era cu mult mai generală față de desființarea robotelor. „Nemeșii săraci — scrie contesa Mikó din Cluj soțului ei în 20 aprilie —, după ce s-au dezmeticit din prima lor spaimă (din cauza legilor din martie —

n. ns.), acum sînt grozav de furioși“³⁶³. Și baronul Wesselényi scrie la 25 martie : desființarea robotei și dijmei prin dieta ungară pare să fie o măsură pripită ; ea lovește nu numai în nobilime, ci și în agricultura țării. Gîndul legiuitorilor a fost, desigur, urmează Wesselényi, să nu-și impună masele cu forța, prin vărsări de sînge, aceste reforme³⁶⁴. Un alt conducător al liberalilor, contele Bethlen János senior, scrie la 15 aprilie : „Desființarea relațiilor urbariale în Ungaria a stîrnit la noi în îngrijorare* ; se știe că despăgubirea proprietarilor de pămînt numai atunci se va putea face, dacă ministerul ungar se menține față de «clubul din Pesta» (radicalii în frunte cu Petöfi, Vasvári, Iráni etc. — *n. ns.*). E de temut — scrie Bethlen — ca în urma sistemului de reprezentare populară să nu învingă în alegeri curentul democratic, mai bine zis : demagogic“, „Dieta ungară — încheie Bethlen — a făcut două greșeli : că a declarat pripit desființarea relațiilor urbariale și că a adus în discuție reformarea instituției comitatelor, dînd astfel prilej unei agitații periculoase din partea clubului pestan“³⁶⁶. Și guvernatorul, contele Teleki József, era îngrijorat că fără munca gratuită a iobagilor marile proprietăți ale conților și baronilor nu vor fi rentabile.

În Principatul Transilvaniei, încă din martie stau față în față, gata de luptă, două tabere potrivnice : de o parte țărani, care știau că în țara vecină s-au desființat robotele și pretindeau chiar mai mult, să se restituie țăranilor toate pămînturile răpite, de cealaltă parte nemeșii, dintre care unii mai credeau că prin vorbe dulci (capacitare) pot să satisfacă pe țărani³⁶⁷. Iar cînd își dau seama că foștii iobagi nu se mulțumesc cu vorbe, atunci dregătorii și nobilii încep să ia măsuri împotriva mișcărilor țărănești.

* Aristocrația maghiară din Transilvania a fost cuprinsă de groaza că-și va pierde veniturile și deci că trebuie să-și reducă cheltuielile. Astfel, și contele Bethlen János senior, scrie contesa Mikó soțului ei în 15 aprilie, i-a concediat pe toți servitorii de care se putea lipsi. Alți aristocrați le-au oferit oamenilor de serviciu „alegere liberă“ de a rămîne cu jumătate salariu sau de a pleca. E nevoie deci, scrie contesa, și în gospodăria noastră de „reformă“. Propune concedierea unora, reducerea de salariu la alții. Cui nu-i place să plece în voia Domnului, scrie contesa³⁶⁵.

Măsurile sînt multiple : începînd de la predici de pe amvon, de la manifeste pline de laude pentru mărînimia proprietarilor pînă la spionarea mișcărilor, de la încercarea de a priva țărănimea de conducători, ajungînd la execuții militare întovărășite de bătăi, schingiuri și aruncarea în închisori a țăranilor învinuiți de nesupunere. Pentru a fi gata la luptă, nemeșimea se înarmează și-și întărește castelele.

Numai o metodă rămîne aproape neîncercată : aceea de a-i elibera pe țăranii de apăsătoarele sarcini urbariale. Despre un singur proprietar din principat se scrie că a încercat calea aceasta, despre baronul Jósika Miklós, un scriitor renumit pe vremea aceea. Jósika cheamă la 13 aprilie pe toți țăranii de pe domeniul său din Surduc (comitatul Solnocul Interior)* și le spune : vă eliberez de toate obligațiile urbariale, robote, dijmă, voind ca voi să fiți în Ardeal primii care pot să se bucure de libertate. Dacă aveți greutăți veniți la mine și am să vă ajut cît pot. Precum respect eu pămînturile voastre, să respectați și voi pămînturile și drepturile mele³⁶⁸.

Exemplul scriitorului Jósika n-a fost urmat însă de alți proprietari. Wesselényi scrie că Jósika s-a pripit, nu trebuia să dea dintr-o dată atît **, oamenii s-ar fi mulțumit cu mai puțin³⁷⁰. Wesselényi credea încă pe atunci că proprietarii, făcînd unele înlesniri țăranilor, punînd în vedere episcopului, vicarului, protopopilor și preoților că răspund de orice mișcare a țăranilor și înarmîndu-se nemeșimea, se poate preîntîmpina o ridicare a țăranimii.

Disprețuind poporul, guvernatorul, comiții supremi, cred că e destul să poruncească episcopilor să țină poporul în supunere, pentru ca masele să urmeze orbește cuvîntul „păstorilor“. Încă din 24 martie gu-

* În același sat, un alt proprietar pretindea mai departe robote de la țăranii. S-au produs tulburări, care cu greu au fost potolite. „Se întîmplă însă și aici — scrie Kádár — ca în mitologie : dacă hidrei i se tăia un cap, îi creșteau două capete noi“.

** Baronul Wesselényi — scrie foaia lui Cipariu — a adresat o provocare către patrioții transilvani ca să scadă robotele la o zi pe săptămîină, cu vite și două cu palma. Noi, întreabă foaia din Blaj, nu pricepem ce va să zică această îmbunătățire³⁶⁹.

vernatorul cheamă la Cluj pe episcopul Lemeni împreună cu canonicul Cipariu*, care, precum îl informează contele Teleki pe cancelarul Jósika, se bucură de mare cinste între conașionalii săi. Le-am arătat, scrie guvernatorul, că trebuie să aibă grijă de ceea ce scriu gazetele românești, să aibă grijă mai ales să nu izbucnească o răscoală țărănească. Șaguna, scrie mai departe guvernatorul, a plecat cu câteva zile mai înainte din Cluj, și lui i-am dat, personal, aceleași indicații ³⁷³.

Cei doi episcopi se grăbesc să satisfacă, așa cum făcuseră și înainte, dorințele „puterii lumesti”. Șaguna, răspunzând totodată și chemării comitelui suprem Noptsa, a vizitat între 5 și 12 aprilie 54 de sate din comitatul Hunedoara, îndemnând credincioșii să rămână în liniște ³⁷⁴. „Sînt gata să încerc orice — scrie el la 3 aprilie guvernatorului — ce e în interesul liniștei și ordinii” ³⁷⁵. Episcopul Lemeni dă încă la 1 aprilie (20 martie st. v.) o circulară către protopopi, în care se spune ca protopopii să ia aminte de știrile „turburătoare de liniște” care se lătesc și care ar putea face ca poporul „la o nepresocotită și oarbă încumetare să alunece”. Să arate deci protopopii preoților și credincioșilor că poporul trebuie „să dea împăratului ce este al împăratului” și că „se cade să fim supuși puterilor mai înalte și în pace să așteptăm hotărîrea Guberniului. Adeca avem de a cere, de a ne ruga..., iar nu de a cugeta ca cu puterea să putem cîștiga drepturile pe care de mult le dorim” ³⁷⁶.

Și vicarul greco-catolic al Sălajului, Alexandru Șterca Șuluț, îndrumă în circulara sa din 19 martie st. v. pe parohi să îndemne pe țărani „să facă toate cele pînă acum obișnuite slujbe, pînă atunci pînă cînd nu peste mult timp vor vedea înșii cu ochii lor acea mare bunătate și ușurătate care ei vor dobîndi din mila împărătească și din mare bunătate și mărinimie a domnilor țării, cari tocmai acum pentru aceea îs adunați ca să facă nespusa acea ușurătate pe seama sărăcimii” ³⁷⁷.

* Cipariu îi scrie lui Bariț la 5/17 aprilie : „În 26 martie (st. n.) am fost citat, împreună cu episcopul Lemeni, la guvernator. Acesta ne-a îndemnat a împiedica toată întăritarea, promișînd că vor urma lucruri bune de la sine” ³⁷².

La începutul lui aprilie guvernatorul îndrumă pe episcopul Lemeni ca sau el însuși, sau un canonic cu trecere la popor să meargă de îndată prin Zlatna la Cîmpeni și Vidra pentru a liniști populația de acolo. Episcopul ortodox Șaguna — scrie guvernatorul cancelarului Jósika — e într-o misiune similară în comitatul Hunedoara; de altfel, dînsul nu se bucură de popularitate în această regiune (în Munții Apuseni — *n. ns.*), din cauza prinderii faimoasei Ecaterina Varga ³⁷⁸.

La 26 aprilie „Vlădica Ioan“ (episcopul Lemeni) trimite o nouă circulară. E îngrijorat ca nu cumva „poporul nostru cel pașnic și ascultător de stăpînire și mai marii săi, prin unii neodihniți să se înșele“. „Cu durere am înțeles — scrie episcopul — precum unii, adevărat puțini, pînă la șase-șapte, nu numai că nu au împlinit porunca, ci prin circulara au vestit prin țară și la popor au dat prilej de a nu plini slujba cu care domnilor sînt datori pînă atunci, pînă cînd prin lege, care de la înălțatul împărat se va întări, altmintrelea se va hotărî, Fieștecare preot — îndrumă episcopul — să vestească poporului și să-l dojenească să fie ascultător de mai marii săi, robotele cu care sînt domnilor datori să le facă..., altmintrelea vor merge cătane spre dînșii, cum au mers pe Drag, a căror cheltuială vor avea de a o purta și totuși slujba domnească vor fi siliți a o face“ ³⁷⁹.

Episcopii, vicarul din Sălaj și o parte din protopopi au căutat să servească pe domnii de pămînt și cîrmuirea. Nu toți protopopii i-au urmat și foarte mulți preoți din clerul de jos au ținut cu poporul; pe alocuri unii preoți devin, precum s-a arătat mai înainte, purtătorii de cuvînt ai țărănimii.

Guvernatorul s-a adresat și bisericilor cu credincioși maghiari, chemîndu-i să liniștească pe țărani. Astfel, la 18 aprilie superintendentul bisericii unitariene e poftit să potolească mișcările din Trăscău ³⁸⁰.

Și guvernul adresează circulare către populație. Se dă de știre că monarhul în rescriptul său din 3 aprilie a dispus ca dieta ce se va întruni să ia în dezbatere chestiunea relațiilor urbariale. Pînă la aducerea noilor legi, iobagii au să-și îndeplinească întocmai obligațiile, ca în trecut. Dacă se vor ivi tulburări, nu se va des-

ființa iobăgia ³⁸¹. Urmează apoi apeluri pe un ton și mai amenințător. Astfel, în apelul Comisiei pentru asigurarea liniștii, cu sediul la Cluj, se anunță legile despre desființarea robotelor; în același timp se subliniază că pământurile alodiale rămân proprietatea domnilor de pământ. Aceste legi sînt însă în Ungaria, în Principatul Transilvaniei fiind în vigoare legile vechi. Monarhul și nobilimea vor să extindă binefacerile acestea și asupra Ardealului, întrucît în dieta care va avea loc la sfîrșitul lunii mai se va vota uniunea celor două patrii. Dacă se vor întîmpla însă neorînduiele, maiestatea-sa nu va îngădui să se țină dieta și nu se vor putea aduce legile așteptate.

Nu ascultați deci, încheie apelul, pe cei care vor să vă ațîțe; toate neorînduiele sînt oprite și în comitate e publicat statariul. Aceasta înseamnă că cel care atacă persoana sau proprietatea altuia și care ațîță și provoacă nerînduială va fi imediat spînzurat. Pe iobagul cinstit și liniștit îl așteaptă deci libertatea, pe cel răzvrătit pedeapsa cu moartea*.

Și guvernul dă la 20 aprilie o circulară, în care se spune că dieta se va întruni în 18/29 mai, cînd „mai marii țării se vor sfătui în ce chip s-ar putea mai drept înceta slujbele domnești... Legile — se spune mai departe — numai așa se pot lua la lucrare, de cumva liniștea, rîndul, pacea de obște și cuviincioasa ascultare (a) slujbașilor nu se vor turbura“ ³⁸⁴.

Tipic pentru mentalitatea nobilimii e și apelul stărilor din comitatul Zărand către populație, să aștepte în liniște îmbunătățirea soartei sale. „Voi preoți, birăi, jurați, bătrîni și oameni mai înstăriți ai satelor — se spune în apel — veți răspunde în fața comitatului pentru liniștea publică și siguranța averii de la sate“ ³⁸⁵.

Amenințările din circularele guvernului nu și-au atins nicidecum scopul: ele au întărit și mai mult țărănimea. Se deschideau larg porțile pentru o agitație

* Apelul a fost publicat în ziarul „Erdélyi Híradó“ ³⁸², de unde traducem textul. „Gazeta“ rezumă pe scurt esența proclamației comisiei de pace: „Populația e provocată să rămînă pînă la dietă în deplină liniște, așteptînd scăparea de robote pe calea legii, iar de nu să aibă frică de spînzurătoare“ ³⁸³.

nu numai împotriva stăpînirii maghiare din Principatul Transilvaniei, ci împotriva tuturor celor care recomandau o înțelegere cu ocîrmuirea ungară și cu cea din Principatul Transilvaniei.

Guberniul din Cluj nu s-a mulțumit cu apeluri și amenințări. Încă la sfîrșitul lui martie cheamă toate comitatele, scaunele, orașele de pe teritoriul principatului să supravegheze în permanență pe români și să urmărească pe aceia care ar vrea să facă agitație între români ³⁸⁶. Dregătorii căutau pretutindeni pe „suspecți”, „răzvrățiți” și „instigatori”. Baronesa Bánffy, al cărei soț era comite suprem, scrie că soțul ei avea spioni care-l înștiințau despre orice mișcare ³⁸⁷.

În mod special erau urmăriți intelectualii români care erau apropiați de popor. Încă din 30 martie guvernatorul dă dispoziție comiților supremi din comitatele Cluj, Turda, Alba Inferioară, precum și juzilor primari din Abrud, Sibiu, să urmărească pe canceliștii români ³⁸⁸. La 13 aprilie guvernatorul scrie președintelui judecătoriei regale să-l cheme sub un pretext oarecare pe Avram Iancu la Tîrgu-Mureș; e de dorit ca Iancu să fie îndepărtat din regiunea Munților Apuseni ³⁸⁹. Guvernatorului i se răspunde la 20 aprilie că Iancu și-a dat examenul și a depus jurămîntul de avocat, astfel nu mai stă sub jurisdicția judecătoriei regale ³⁹⁰. Și avocatul Buteanu și preotul Balint sînt urmăriți ³⁹¹. Încă la începutul lui aprilie e arestat preotul din Drag ³⁹², iar în Scaunul Arieș e urmărit clericul Vasile Nemeș ³⁹³. Baronesa Bánffy scrie în memoriile ei, referindu-se la aspectul Olujului în primele săptămîni după izbucnirea revoluției: „erau aglomerări pe străzi, cînd cîte un român, prins ca instigator, era dus la casa orașului (primărie — *n. ns.*)” ³⁹⁴. În rîndurile intelectualilor români prigoanele acestea au lăsat urme grave; deși se găsea sub o cenzură severă, „Gazeta” scrie: „Asupra românilor se încinse la Cluj... o fierbinte ură între maghiari. Un avocat român e prigonit greu, iar trei canceliști sînt căutați peste tot spre a se pune la prînsoare (spre a fi arestați — *n. ns.*) numai pentru că ar fi vorbit și ei în

folosul poporului lor. E anarhie, fraților, păziți-vă dacă vedeți cum înțeleg oamenii egalitatea”³⁹⁵.

Cea mai eficace metodă a clasei stăpînitoare împotriva mișcărilor țărănești a rămas și în timpul revoluției, ca și înainte, „execuția militară”. În satele „turbulente” erau trimise trupe, populația trebuia să le dea încartiruire și hrană; li se lua oamenilor și ultima mierță de mălai, li se tăiau vitele; soldații rămîneau de multe ori săptămîni întregi în sate, pînă ce „potoleau” neliniștea. Cu asistență militară se făcea cercetarea de către dregătorii comitatelor, se căutau cu toate mijloacele „instigatorii”; țăranilor găsiți „vinovați” li se aplicau pe loc 30—50, ba chiar 100 de bețe; alții erau puși în fiare și duși în temnițele comitatelor și scaunelor*. Locuitorii mai sînt obligați să plătească pentru cheltuielile execuțiilor militare sume foarte mari³⁹⁷. Cele mai cumplite și brutale execuții au avut loc în primele luni ale revoluției în comitatele Arad, Satu Mare, Bihor, Solnocul de Mijloc, Crasna, Dobîca, Cluj, Turda, Alba Superioară. Despre execuțiile din primăvara anului 1848 vorbesc în treacăt atît Bariș, cît și Kóvári și Jakab.

De multe ori execuțiile erau ordonate fără ca țăranii să fi trecut la acțiuni împotriva proprietarilor, numai pentru a preîntîmpina eventuale „tulburări”. Un deputat din camera din Pesta, care nu făcea parte din fracțiunea de stînga, ci avea concepții „moderate”, Szárazberky Nagy József, trimis comisar în comitatul Sătmar, scrie că n-ar fi trebuit să se trimită forța armată pe capul fiecărui sat acuzat de răscoală. Istorisește că el însuși a putut convinge pe țăranii dintr-o comună din Bihor, unde urma să se trimită execuție militară, să nu dea crezare zvonurilor aduse din Sălaj că garda națională ar fi trimisă împotriva rușilor și că aceștia ar veni să-i apere pe țăranii împotriva domnilor³⁹⁸.

În Principatul Transilvaniei execuțiile se ordonau de către comandantul din Sibiu, generalul Puchner, la cererile comișilor supremi, transmise de guvernatorul Te-

* Astfel, la Călărași au fost arestați și duși în temnița scaunului Arieș țăranii Tifor Luca, Timuț Ciugudean și Niculița Cergheți. Subjudele propune și arestarea preotului, deoarece în șapte rînduri s-a consfăuit noaptea cu țăranii³⁹⁶.

leki. „Ca baron și magnat proprietar de moșii în Ungaria — scrie Bariț —, Puchner a tras foarte mult la aristocrații din Transilvania și le-a făcut în mulțime de cazuri pe voie. Toate execuțiunile militare în sînge și avere cerute de către autoritățile civile asupra comunelor românești s-au întîmplat tot numai cu permisiunea lui Puchner. Iobăgia se desființase deja prin lege... Proprietarii cei mari tot nu voiau să plătească țărănilor zilele de lucru, ci pretindeau să le robească tot ca pînă atunci, iar baronul Puchner le făcea pe voie, dîndu-le din puțina oaste ce avea, toată vara, asistență militară de execuție asupra satelor“³⁹⁹.

În execuțiile militare, la cererea guvernatorului și a comiților supremi, se trimit mai cu seamă unități secuiești. În soldații români nemeșimea n-are încredere, temîndu-se că aceștia vor fraterniza cu țărăni români. Astfel, guvernul și dregătorii apelează în primul rînd la companiile secuiești, utilizînd vechea metodă a tuturor reacționarilor de a ațîța un popor împotriva celuilalt.

Faptul că la execuțiile militare domnii de pămînt se foloseau mai ales de companiile secuiești și, în unele cazuri, de gărzile naționale din orașele maghiare a făcut ca dintr-un antagonism cu caracter social să se ajungă, în multe regiuni, la accentuarea dușmăniei naționale. Ideea că trebuie să scape de asuprirea străină devine tot mai puternică în masele române.

Toată grija, nu numai a guvernului și a aristocrației, dar și a comandamentului trupelor imperiale din Principatul Transilvaniei, este ca nu cumva și românii să pună mîna pe arme : în români, care în covîrșitoare majoritate sînt iobagi, jeleri și mineri —, ocîrmuirea nu are nici o încredere. Baronul Puchner îi scrie guvernatorului la 30 martie : am cunoștință că românii au cumpărat de la magazine cîte 6—8 puști și gloanțe⁴⁰⁰. Într-o altă scrisoare, din 22 aprilie, generalul Puchner subliniază că trebuie să se dea arme numai gărzilor din

orașele maghiare, Cluj, Dej, Turda *, nicidecum sate-
lor ⁴⁰². De altfel și din Pesta, de la palatinul Ștefan,
generalul primise ordin la 16 aprilie să înarmeze găr-
zile maghiare ⁴⁰³. În același timp se dau dispoziții să
se confiște toate armele ce s-ar găsi la români ⁴⁰⁴. Până
și praful de pușcă se cumpără din prăvălii, ca să nu
ajungă în mâinile românilor ⁴⁰⁵.

Adjutantul generalului revoluționar Bem, maiorul
Bauer, scrie în memoriile sale că îndată după cuceririle
din martie maghiarii și sașii din Ardeal au început
să înființeze gărzi naționale, înarmându-se și făcând
exerciții militare. Numai românii au fost excluși de la
aceste pregătiri. „Nimic mai natural — urmează mai-
orul Bauer — ca românii să-și pună întrebarea : ce vor
aceste națiuni înarmate împotriva noastră, care sîntem
lipsiți de arme ? Ce teren larg i s-a deschis camarilei
pentru a răspîndi astfel de zvonuri în rîndurile con-
ducătorilor și preoților români, atunci cînd serviciile ur-
bariale erau încă în toi în Ardeal“ ⁴⁰⁶. Maiorul Bauer
a înțeles că gărzile din principat se organizau de către
nemeșime mai mult pentru a reprima eventuale mișcări
țărănești și naționale române. „Armele de foc — scrie
Bariț — se confiscă ** de la țărani. Numai feudaliile
aveau atîtea arme cît le plăcea. Nici măcar un pistol
ruginit nu s-a dat românilor pînă în octombrie 1848.
Așa se înțelegea libertatea, egalitatea, frățietatea“ ⁴⁰⁸.

Atitudinea ocîrmuirii și a nemeșimii față de mișcările naționale române

Legile votate de către dieta din Pojon în martie 1848
nu se ocupă de problema națiunilor din Ungaria, ele
ignorează în mod conștient faptul că Ungaria era un
stat multinațional. Nemeșii legiuitori pornesc de la
concepția că cetățenii nemaghiari trebuie să se mulțu-

* Guvernatorul, în adresa lui de mulțumire, îi scrie generalului
Puchner : „Sînt cu totul de părerea excelenței-voastre ca aceste arme
(e vorba de 1500 de puști — n.n.s.) să fie date exclusiv orașelor ma-
ghiare, Cluj, Dej, Turda, Aiud, Abrud“ ⁴⁰¹.

** Dispozițiile guvernului de a se confisca armele se refereau și
la iobagii maghiari și secuii. Și Bariț scrie că secuilor iobagi nu li s-a
cerut să intre în gărzi, conducătorii n-au cutezat să-i cuprindă în arme
pînă toamna tîrziu ⁴⁰⁷.

mească cu libertățile acordate tuturor cetățenilor, fără a lua în considerație limba și religia lor deosebită. Legile nu conțin nici o dispoziție în ce privește folosirea limbii materne, în ce privește școlile naționale *. În schimb, aceste legi stabilesc că limba dezbaterilor din comitate nu poate fi decât cea maghiară, hotărâsc mai departe că numai cetățenii care vorbesc limba maghiară pot fi aleși deputați. Se prevăd pedepse pentru „agitatori împotriva unității statului ungar“. Până și la 5 aprilie se dau dispoziții ca matricolele bisericilor să se întocmească numai în limba maghiară și în ținuturile sârbești și românești ⁴⁰⁹.

Sârbi, slovaci, români din Ungaria încep să-și manifeste revendicările naționale. „Cercul radical“, organizația intelectualilor progresiști din Ungaria, propune să se trimită emisari în regiunile locuite de naționalități, mai ales între români ⁴¹⁰. Guvernul ungar considera însă că mișcările naționale ale popoarelor nemaghiare sînt consecințe ale ațîțării camarilei ⁴¹¹.

Clasa stăpînitoare nobiliară ținea să aibă în mîinile ei conducerea exclusivă a treburilor țării. Nobilimea maghiară, de nevoie, tot mai permitea pătrunderea unor burghezi maghiari în administrație, însă se crampona de fiecare poziție, fie chiar de un post de notar comunal, oînd era vorba ca un român, slovac sau sîrb să ajungă într-un post oarecare. Ea voia să-și întărească stăpînirea feudală, iar țărani români să fie și mai departe turma de oi pe care să o conducă și să o exploateze în cîrdășie cu burghezia maghiară. La 20 aprilie, Palatinul numește, la propunerea ministrului de interne, noii comiți supremi și căpitani primi în comitate și districte ; în Maramureș, Sătmar, Chioar cîte un grof, în Solnocul de Mijloc, Zărand cîte un baron, în Bihor, Arad, Crasna, Caraș cîte un nemeș din nobilimea mijlocie ⁴¹² — în toată lista nu se găsește nici un singur nume românesc. Și în posturi mici abia se găsesc români ; baronul Weselényi îi scrie lui Kemény Zsigmond la 30 aprilie : „vor-

* Pentru popoarele nemaghiare s-a făcut doar atît : s-a dispus să se traducă legile țării în limbile germană, sârbească, croată, română și slovacă. S-a hotărît să se publice o gazetă română la Pesta.

bește cu miniștrii ca cel puțin în posturi mai mici să numească și români“⁴¹³.

Guberniul Principatului Transilvaniei urmărea toate mișcările românești, nu numai cele din Transilvania, ci și cele din Țările Române dunărene. Îndată ce primește informația agentului austriac din București, Timoni, despre planurile de a întemeia o nouă Dacie care să unească țările locuite de români, guvernatorul trimite instrucțiuni tuturor dregătorilor superiori ai jurisdicțiilor și orașelor să urmărească cu toată atenția mișcările populației române, să supravegheze străinii care ar veni în țară. Totodată înștiințează pe juzii-primari ai orașelor Cluj, Sibiu, Brașov, Tîrgu-Mureș, precum și pe dregătorii superiori ai orașelor Bistrița, Mediaș, Sighișoara, Orăștie, ai comitatelor Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Turda, Alba Inferioară să țină sub observație polițienească specială persoanele care-și procură puști⁴¹⁴.

„Cu puține excepții — scrie Bariț —, onorabilii aristocrați din Ardeal erau rămași foarte tare de ideile vechului al 19-lea, mult mai rămași decît chiar aristocrații Ungariei“⁴¹⁵. În ce privește nobilimea mijlocie ardeleană, ea era în general mai săracă decît cea din Ungaria; ea căuta să ocupe posturile din comitate, pe la tezaurariat și alte oficii. Mulți dintre fiii țăranilor secui liberi caută să termine o școală și să obțină un post. Pentru toți aceștia, concurența tinerilor români ieșiți din școli era foarte nedorită. Tineretul intelectual maghiar din Principatul Transilvaniei, mai ales cel de origine nobilă, devine stegarul naționalismului maghiar.

Antagonismul dintre tineretul intelectual maghiar și cel român se manifestă la Tîrgu-Mureș încă în ședințele comune pe care le ține tineretul de acolo sub impresia știrilor revoluționare din Pesta spre sfîrșitul lunii martie. Papiu ridică cerințe moderate în ce privește țărănimea iobagă și cererea de a se acorda drepturi naționale. Tineretul maghiar nici nu vrea să ia în

discuție aceste cereri * și-i sfătuiește pe români să facă cereri separate ⁴¹⁷. Episodul acesta din Tîrgu-Mureș arată clar poziția majorității tineretului maghiar față de cererile naționale române și față de iobăgimea română.

Și presa maghiară refuză categoric cererile concrete ale românilor. Cînd ea se adresează românilor, nu face decît declarații generale. Astfel, publicistul Gyarmati Samu adresează în ziarul „Erdélyi Híradó“ un apel către „oamenii mai culți ai concetățenilor noștri de limbă română“ ⁴¹⁸.

Apelul e frumos scris, dar nu conține nimic concret ; autorul se ferește să spună un singur cuvînt cu privire la garantarea limbii române în școli, în administrație, în justiție. Nu asigură sutele de intelectuali români că vor fi și ei părtași la conducerea treburilor țării. Și nu se poate spune că cererile acestea nu ar fi fost destul de clar exprimate de către intelectualitatea română.

Un alt apel scris de Tompa Imre, la Sibiu, a apărut tot în ziarul „Erdélyi Híradó“. Autorul se arată impresionat de cele opt veacuri de suferințe ale poporului român din Transilvania. De acest popor, scrie Tompa, conducătorii țării și-au adus aminte numai atunci cînd aruncau asupra lui noi poveri. A fost atacată și religia lor, biserica în care poporul asuprit căuta refugiu după atîtea suferințe. Nu e deci de mirare că privirile celor năpăstuiți se îndreptau către un protector puternic, pe care credeau că l-au găsit în poporul rus, de aceeași religie cu ei. Azi însă, cînd legile hotărăsc libertatea și egalitatea confesiunilor, căutarea protecției ruse nu mai are nici un înțeles ⁴¹⁹.

Atît guvernul, cît și comiții supremi din Principatul Transilvaniei considerau orice mișcare națională română ca îndreptată împotriva statului ; astfel, comitele comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, raportînd guvernatorului la 11 aprilie despre adunările românești din Abrud-sat și Cîmpeni, se arată foarte îngrijorat, căci, scrie el, „adunarea unor oameni lipsiți

* Istoricul Trócsányi scrie că tineretul maghiar din Tîrgu-Mureș nu numai că a refuzat cererile române, ci i-a și huiduit pe canceliștii români pentru că au venit cu cereri proprii, naționale ⁴¹⁶.

de cultură poate avea urmări periculoase”⁴²⁰. Guvernatorul împărtășește vederile lui Bánffy; de îndată trimite adrese autorităților bisericești și administrative pentru a împiedica adunările din Munții Apuseni. Episcopului Lemeni îi dă de știre să-l cheme pe Simion Balint și să-i pună în vedere să se ocupe de treburile bisericești și să nu se amestece în cele politice, fie doar pentru a liniști spiritele agitate. Atît Lemeni, cît și Șaguna să trimită în acest sens circulare protopopilor și preoților. Judelui-primar al orașului Abrud îi ordonă să cheme pe avocatul Buteanu și să-i interzică de a mai ține adunări cu poporul. Aceste adunări — scrie guvernatorul — pot duce la dezordini. De altfel, nu e nevoie ca petițiile să fie subscribe de multe persoane, căci greutatea cererii nu depinde de mulțimea iscăliturilor, ci de justetea cauzei. Dieta desigur are să se ocupe cu petiția ce se va înainta⁴²¹. Guvernatorul dispune totodată ca Lemeni sau un canonic popular să meargă în Munții Apuseni pentru a aduce poporul la ascultare⁴²². El intervine și la generalul-comandant pentru a înarma garda națională maghiară din Zlatna⁴²³. E convins că prin măsurile acestea birocratice și prin înarmarea maghiarilor din Zlatna a făcut tot ce se putea face. De un singur lucru nu-și aduce aminte, și anume că guvernul ar fi trebuit să dea ascultare revendicărilor marelor românești și cererilor ridicate de conducătorii români; o parte din aceste cereri puteau fi de îndată împlinite, liniștind astfel spiritele nu prin predici popești și amenințări cu spînzurători.

Patriciatul săsesc și mișcările revoluționare

Pătura conducătoare a orașelor săsești, patriciatul, a întîmpinat revoluția cu neîncredere, mulți dintre înalții funcționari chiar cu dușmănie. Patriciatul n-avea să aștepte nici o îmbunătățire de la schimbarea orînduirii, dimpotrivă, revoluția amenința privilegiile lui. La primirea știrilor din Viena, Pesta și din Cluj, primul lucru al păturii conducătoare săsești din Sibiu e de a se izola de maghiari în casină; împreună cu ofițerii armatei imperiale ocupă camere separate⁴²⁴. Patriciatul săsesc, îm-

preună cu corpul ofițeresc, fac ca Sibiul să fie considerat ca „insula credincioasă a împăratului“. Cu ironie îi scrie soției sale contele Mikó din Sibiu : aici sînt sașii noștri bravi și viteji, asupra inimilor lor gloanțele republicanilor francezi n-au nici o putere ⁴²⁵.

Păturile largi ale sașilor erau însă nemulțumite de domnia patriciatului ; încă în deceniile premergătoare revoluției din 1848 s-au ridicat o seamă de oameni înaintați, care-și dădeau seama că vechea „constituție a națiunii săsești“ are nevoie de reforme radicale.

O mișcare radicală cu aspecte naționale s-a produs la Orăștie. La 30 martie s-a adunat în fața casinei o mulțime de oameni, români și maghiari ; au ținut cuvîntări Lészai, conducătorul maghiarilor nemulțumiți cu birocratia săsească, și protopopul ortodox român, Bardoși. După raportul deputatului cetățenilor sași, Karl Pfeffenhuber și al notarului Joseph Schuller, Lészai ar fi spus : puterea nemților și a casei lor împărătești e distrusă, nu mai sînt privilegii și nici deosebiri între locuitorii Transilvaniei, toți sînt egali cu maghiarii. Protopopul Bardoși le-a vestit oamenilor în românește că sînt liberi de toate greutățile, de dijme, de zeciuiei. Mulțimea, se spunea mai departe în raport, condusă de dr. Lészai, a pătruns apoi în sala de ședințe a Magistratului. Lészai a ținut și acolo o cuvîntare, spunînd : „Toată Europa e în flăcări, tronuri se prăbușesc, pretutindenii poporul cere libertate, reforme. Și noi pretindem ca legile și privilegiile municipale ce ne asupresc să fie înlăturate“. În același spirit a vorbit și protopopul român ⁴²⁶. Dregătorii orașului învinuiesc pe organizatorii adunării de provocare la răscoală, iar comesul Salmen anunță pe guvernatorul Teleki că a ordonat o cercetare împotriva tulburătorilor ordinii și liniștii publice din Orăștie ⁴²⁷.

Și comitele Universității săsești, Franz Salmen, recunoaște că sînt necesare unele „îmbunătățiri“ în constituția săsească. „Ar fi mai mult decît ridicol — scrie în adresa sa din 14 aprilie — dacă s-ar amăgi cineva cu gîndul că evenimentele uriașe care au răsturnat în Franța tronul, au dărîmat în monarhia austriacă sistemul de guvernare de pînă acum și au făcut ca Austria să intre în

rîndul statelor constituționale, evenimentele care au îndepărtat în țara-soră vecină, în Ungaria, cu o repezițiune groaznică, fundamentele vechii constituții feudale, să treacă pe lângă Principatul Transilvaniei și pe lângă pămîntul săsesc fără să le atingă. Temeliile constituției săsești — afirmă Salmen — sînt în concordanță cu spiritul vremii, sînt de făcut unele îmbunătățiri pe cale legală, dar aceste reforme trebuie aduse încă în viitorul cel mai apropiat“⁴²⁸.

În orașele săsești, la fel ca în cele maghiare, se pune încă în martie problema înființării de gărzi civile (naționale). De la început aceste gărzi au menirea să apere ordinea și proprietatea celor avuți. În adresa sa din 22 martie magistratul din Brașov insistă asupra „primejdiei care înseamnă numărul deosebit de mare al proletarilor din acest oraș comercial și de graniță pentru averea cetățenilor pașnici“. „Acești proletari n-au nimic de pierdut“, constată magistratul⁴²⁹. Aceleași griji, din cauza „proletarilor“, le împărtășește și comesul Salmen. „Adu-nătura de oameni fără avere ce se îngrămădește în orașele populate — scrie Salmen — poate să devină, în timpuri agitate, primejdioasă“⁴³⁰. Pentru apărarea ordinii și a proprietății — se arată în circularele emise — e nevoie să se înființeze în toate orașele și comunele mai mari gărzi civile, cu atît mai mult cu cît armata regulată va fi întrebuintată în afara țării. Din fiecare familie săsească înstărită (în gărzi se primesc proprietari de case, de pămînt, meseriași, funcționari, preoți, artiști și literați) are să între cîte un bărbat între 20 și 50 de ani. Pentru a cîștiga pe țărani, se motivează că de gărzi e nevoie și pentru paza cîmpului. Românii de pe pămîntul crăiesc, cei înstăriți, pot fi primiți * în gărzile săsești, dar nu vor fi constrînși să între⁴³¹.

Membrii gărzilor civile de pe pămîntul crăiesc trebuiau să depună următorul jurămînt : „Jur să fiu credincios Casei imperiale austriece, patriei, constituției, legilor patriei și națiunii săsești (subl. ns.). Jur să fiu ascultător față

* În gărzile civile din Sibiu, Brașov și Mediaș au intrat și românii mai înstăriți⁴³¹. La Brașov, scrie „Gazeta“, s-au înseris în gardă 200 de bărbați români⁴³². În această gardă sînt și „ofițeri boieri“, se spune într-un raport către scaunul Odorhei⁴³³.

de superiori și să apăr cu viața siguranța persoanei și a proprietății“⁴³⁵.

Impunerea jurământului de credință față de națiunea săsească a făcut ca mulți români și maghiari să se abțină de a intra în gărzile din orașele de pe pământul crăiesc; „așa sînt sașii aceștia — scrie contele Mikó —, ei caută să-și îndepărteze pe toți cei de altă națiune“⁴³⁶. Numărul celor înscriși în gărzile civile săsești nici nu a trecut peste 3 000, ceea ce arată că aceste gărzi în multe părți nu erau populare. Astfel, locuitorii sași din Cincul n-au voit să se înscrie în gardă, spunînd că n-au încredere în dregătorii lor, iar românii au declarat că nu primesc porunci de la Universitatea săsească⁴³⁷. Și judele regesc din Sebeș raportează că la Lancrăm și Pianul de Jos oamenii refuză să intre în garda civilă⁴³⁸. Același jude se plînge că garda săsească din Sebeș, așa cum e fără arme și fără însuflețire, nu inspiră nici o încredere, mai ales că românii nu se grăbesc să se înscrie în garda civilă⁴³⁹.

În timp ce pătura conducătoare săsească dezvoltă o activitate febrilă pentru a organiza pe întregul pământ crăiesc gărzi civile, se produc și mișcări pentru a cuceri drepturi egale pentru români. „Toți românii — scrie protopopul Ștefan Moldovan — uniți și neuniți (ortodocși — *n.ns.*) laolaltă că acum nu le taie prin cap a se deschilini (deosebi — *n.ns.*) în toate orașele districtului acestuia Ațel, Berthan (Biertan), Mosna, Șeica Mare și Mică, au dat (la 4 aprilie — *n.ns.*) un răspuns magistratului din Mediaș (la provocarea de a intra în garda civilă — *n.ns.*)“. În acest răspuns românii își arată credința către împărat și „dulcea noastră țară“ și declară că sînt pentru întemeierea gărzii patriotice, poftesc însă să reînvie drepturile lor vechi, să aibă dreptul de a alege în dietă, magistrat și comunitate, după numărul locuitorilor români, slujbași români. Mai cer ca din veniturile orașului să se împărțasească și școlile și biserica română, iar preoților români să li se dea „loc bisericesc“, așa cum au și preoții luterani. Sașii, informează protopopul Moldovan pe episcopul Lemeni, au primit răspunsul românilor

„cu adîncă tăcere“. Protopopul e de părere ca românii să-și înainteze rugămintea, după ce ea „va fi acoperită cu cîteva mii de subscribenți“, guvernului, dietei, apoi la Viena, împăratului. Românii însărcinați cu purtarea cererii să recomande „la capii înaintării neamurilor din Ungaria, cum e Kossuth și alții“, cauza noastră ⁴⁴⁰.

O mișcare cu răsunet mai puternic s-a produs la Brașov. Dintre orașele mari ale Transilvaniei, în Brașov era pe atunci populația românească cea mai numeroasă. În acest oraș locuiau circa 9 000 de români; aici apăreau ziarele „Gazeta de Transilvania“ și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“. În Brașov era o casină românească; membrii fruntași ai acestei casine erau comercianți români bogați, dornici să aibă un cuvînt de spus și în treburile orașului și chiar în ale țării. Vechile rînduiri și privilegii medievale apăseau greu asupra burgheziei române. E semnificativ, de exemplu, că românilor le era interzis să aibă o biserică cu turn și clopote înăuntrul orașului ⁴⁴¹.

Îndată după primirea știrilor despre mișcările revoluționare din monarhie, românii din Brașov înaintează încă în martie (generalul Walnhoffer raportează în 22 martie despre această acțiune) o petiție către magistrat, cerînd drepturi egale cu cele ale sașilor ⁴⁴². La începutul lui aprilie românii redactează un nou proiect de adresă către magistrat, „în numele locuitorilor români, proprietari de moșii și neguțători“ din acest oraș. Cu durere constată semnatarii adresei că în țară începe a se lăți un fel de desplăcere și neîncredere printre diferiții locuitori. Cer ca și românii să fie „părtași la toate drepturile politice și civile atît aici (în Brașov — *n.ns.*), cît și peste tot pămîntul săsesc“. Pentru îndreptarea lucrurilor, cer să se facă „cu toată seriozitatea și cît mai curînd o cercetare a stării claselor sărace de orice nație mai vîrtos în suburbii“. Așteaptă „un rezultat prea fierbinte dorit în sensul devisei timpului, care este: libertate, egalitate și frățietate“ ⁴⁴³.

Tot despre o cerere a românilor din Brașov, semnată de 41 de cetățeni, raportează încă înainte de 6 aprilie (raportul a fost înregistrat cu data aceasta) deputatul sas din Sighișoara Universității națiunii să-

sești. Autorii cererii amintesc că în Brașov locuiesc 10 000 de români; revendică alegerea și a românilor în consiliile municipale, reprezentarea națională a românilor în comunitățile săsești⁴⁴⁴.

În sprijinul cererilor românești se organizează la 6 aprilie (25 martie st.v.) o adunare pregătitoare, iar peste 3 zile una mai numeroasă, foarte agitată. Se hotărăște ca o delegație de 400 de români — în cea mai mare parte români din suburbia Schei —, sub conducerea avocatului Bran, să se prezinte la municipiul săsesc și să ceară pentru români desăvârșită egalitate de drepturi cu sașii și numirea neîntârziată a unor funcționari români în serviciul municipal. Șeful delegației, avocatul Ioan Bran, a cerut într-o lungă cuvîntare în limba română, în numele românilor din districtul Brașov, ca să se facă noi alegeri pentru magistrat și jumătate din locuri să fie ocupate de români. În garda civilă să fie primiți nu numai meseriașii de sine stătători, honorațorii, artiștii, scriitorii, ci toți aceia care au o casă, căci altfel națiunea română ar fi prea puțin reprezentată; românii cer să formeze un corp separat în garda cetățenească. Magistratul n-a vrut să trateze punctele acestea, cerînd delegației să-și formuleze cererile în scris⁴⁴⁵. Primirea delegației române n-a fost nicidecum prietenoasă; magistratul săsesc a cerut armată și a început să înarmeze populația săsească, iar pe porțile cetății a apărut o înștiințare, în care românii erau amenințați cu legea stării de asediu. Bariț, ca redactor al foilor românești, fu chemat la proto notarul August Roth și i s-a pus în vedere să nu cuteze a publica ceva împotriva măsurilor senatului*. Proto notarul Roth i-a spus lui Bariț: „Sînt comandantul unei companii de gardă națională și am putere de ajuns să apuc pe oricare căpitan de rebeli. Te autorizez ca să spui asta lui Bran, că, de va mai cuteza să răscoale poporul din Schei, am să-l spînzur de cel mai

* „Gazeta” din 12 aprilie st. v. scrie pe scurt despre acțiunea română din Brașov. Unii români, cu ocazia înrolării lor în garda cetățenească, au crezut de bine să ceară drepturi politice. S-au ivit discuții; între timp sosise manifestul Universității săsești; bine era, scrie „Gazeta”, dacă sosea cu trei săptămîni înainte. Mai înainte, la 22 martie st. v., „Gazeta” face imputarea că se „afcase cu cale de a se zugruma la Brașov petiția românilor”.

aproape felinar ce-mi va fi mai la îndemână“⁴⁴⁶. Amenințările acestea arată că îngîmfarea de clasă a unor membri ai birocrăției săsești, disprețul lor față de „valahi“, nu era cu nimic mai prejos decît îngîmfarea și disprețul oricărui magnat maghiar din tabăra conservatorilor.

În conducerea Universității săsești erau însă și oameni politici care și-au dat seama că atunci cînd în aproape toată Europa răsuna deviza egalității și libertății nu se mai puteau refuza drepturile cetățenești românilor de pe pămîntul crăiesc. Acest refuz ducea la lupte grele interne și slăbea puterea de acțiune a deputaților sași în dietă. Pentru a potoli mișcarea românească și pentru a-i apropia pe români de politica conducerii săsești, Universitatea săsească aduce la 3 aprilie o nouă legiuire în ce privește starea românilor de pe „pămîntul săsesc“.

Hotărîrea conține patru puncte. Primul punct hotărăște ca românii să aibă dreptul de a fi aleși ca membri (mădulari) în consiliile comunale săsești și de a fi numiți ca dregători comunali și ținutali, în aceleași condiții care se cer și de la sași. Al doilea punct hotărăște dreptul românilor de a fi primiți ca ucenici (învățăcei) în țehurile săsești și de a deveni și „meșteri țehaliști“. Al treilea punct stabilește ca pentru parohiile românești neunite (ortodoxe) să se taie o porție canonică din locurile comunale, iar dacă n-ar fi pămînt pentru parohie, preotului să i se dea o leafă potrivită din casa alodială. Al patrulea punct se referă de asemenea la preoții ortodocși *, cărora le asigură aceleași drepturi personale de care se bucură preoții religiilor primite (recepte)⁴⁴⁸.

Hotărîrea din 3 aprilie a fost consemnată și discutată în presa română. Astfel, „Gazeta“ aduce pe prima pagină a numărului ei din 1 aprilie st.v. hotărîrea Uni-

* Marele interes ce-l purta Universitatea săsască pentru preoții români ortodocși provenea în primul rînd din părerea conducătorilor sași că prin preoțime pot să cîştige întregul popor român de pe pămîntul crăiesc. O influență asupra luării hotărîrilor se pare să fi avut și episcopul Șaguna, care avea — precum îi scrie protopopul Ștefan Moldovan episcopului Lemeni în 7 aprilie — dese convorbiri cu comesul Salmen (Moldovan scrie : dl. Șaguna tot cu dl. „comes“ se șoșotesc)⁴⁴⁷.

versității săsești prin care se fixează „starea civilă și politică a românilor care se află locuitori pe acest pământ regesc“ și salută această hotărîre. Peste cîteva zile, „Gazeta“ aduce știrea că patru canceliști români au și intrat ca practicanți în magistratul din Brașov : C. Secăreanu, I. Aldulea *, V. Lacea și C. Panțiu ⁴⁴⁹. Sînt cei dintîi români **, scrie „Gazeta“, care de la reformație încoace au intrat în folosirea drepturilor politice în acest district. Printre acești practicanți este și tînărul Secăreanu, fiul unui comerciant bogat, care a ajutat cu sume considerabile atît episcopia ortodoxă din Sibiu, cît și mișcarea condusă de Bărnauț, încă din aprilie 1848, procurînd mai tîrziu și arme pentru garda națională română ⁴⁵¹.

Foaia lui Cipariu, „Organul luminării“, se arată bătătoare față de politica săsească. Tactica partidei conservatoare — scrie gazeta din Blaj — „sta și stă pînă acum ca și mai înainte în stratagema de a arunca cîte o coaje sau sfărîmătură de pîine de pe masa încărcată cu toate bunătățile privilegiate, cînd nu mai este încotro. Noi văzurăm mai alaltăieri repetită acea stratagemă în politica săsească... după ce apuca din gura românilor toate drepturile politice... se înșela pe sine crezînd că are putere de a mai împărți drepturi concetățenilor nedreptățiți, într-un timp cînd popoarele nu mai cer drepturile imprescriptibile cu bani în mînă, ci și le repetesc (revendică — *n.ns.*) după drept de oameni, nu vite“ ⁴⁵².

Ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj, vădit îngrijorat că românii s-ar putea înțelege cu sașii și ar putea face un front comun împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria, comentează pe larg acordarea de drepturi pentru români pe „pămîntul crăiesc“. El întreabă : pentru ce nu li se dă românilor dreptul să aleagă și să fie aleși deputați în dietă ? Unirea Ar-

* Mai tîrziu se rectifică : nu I. Aldulea, ci O. G. Ioan, unul dintre practicanți.

** Judele-primar din Brașov, Albrichtsfield, a chemat pe cîteva români mai cu vază la sine și a căutat să le arete că în urma hotărîrilor Universității săsești, îndată ce se va ivi o vacanță, vor fi luați în considerare și competenții români ⁴⁵⁰. Românii nu puteau fi însă mulțumiți cu perspectiva aceasta, care asigura păturii conducătoare săsești și pe mai departe dominația.

dealului cu Țngaria va acorda completă egalitate de drepturi românilor, nu era deci nevoie de această hotărîre a Universității săsești. Se mai întrebă cum își arogă cei 24 de deputați sași, aleși de 180—190 000 de sași, dreptul să legifereze treburile a 300 000 * de români ⁴⁵³.

Ca răspuns la hotărîrile Universității săsești din 3 aprilie, apare un manifest cu titlul: „Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frățietăți cu sașii”. „După principiul egalității de drepturi al tuturor națiunilor — se spune în manifest — toți locuitorii sași și români din pămîntul regesc sau saso-românesc sînt egali, atît în privința drepturilor, oît și a datoririlor. Toate privilegiile și toate serviciile feudale sînt șterse. Din acest principiu rezultă că toate școlile și bisericile ambelor națiuni să se întrețină din casele alodiale ale comunităților, în proporțiune cu contribuțiunea respectivelor națiuni“. Rezultă mai departe că „alegerile pentru dregătoriile publice în comunități și cercuri, precum și pentru deputați se vor face prin cetățenii contribuitori, preoți, învățători, doctori, învățați și artiști“. Tot din principiul drepturilor egale urmează ca „în comunități și cercuri să se întrebuițeze ambele limbi, cea germană și cea română, ca limbi ale trebilor publice. Dregătorii vor căuta să înțeleagă și să vorbească amîndouă limbile, aducîndu-și aminte că deregătorii sînt pentru popor, iar nu poporul pentru deregători“ ⁴⁵⁴. Autorii manifestului ajung să întrevadă soluția democratică a problemei naționale pornind de la interesele poporului.

Patriciatul din unele orașe a ridicat obiecții chiar și împotriva hotărîrii din 3 aprilie. Astfel, magistratul din Brașov și-a exprimat temerea că acordarea drepturilor cetățenești unei prea mari părți a populației va duce la domnia plebei. Propune restricții censitare la acordarea drepturilor cetățenești și politice ⁴⁵⁵. Hotărîrea Universității săsești n-a dat o rezolvare a problemei relațiilor româno-săsești; a aprins numai vii discuții în jurul acestei probleme.

* Numărul de 300 000 e exagerat, însă și sașii recunoșteau că numărul românilor locuitori ai pămîntului crăiesc întrecia pe cel al sașilor.

Și după demisia prințului Metternich, Curtea imperială caută să-și mențină vechea gardă de înalți dregători, care, împreună cu generalii, rămân stâlpii orânduirii feudale și ai absolutismului. Spiritul vechii birocrății nu s-a schimbat; e semnificativ că în hîrțile oficiale se vorbește și mai departe de „supuși“, nu de „cetățeni“.

Dintre vechii oameni de stat, deosebit de activ e cancelarul Principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu*, atît în martie, oît și la începutul lunii aprilie. Lucrul principal e acum, scrie el la 24 martie, să cîștigăm timp⁴⁵⁸. La 1 aprilie îi scrie guvernatorului Teleki că s-a dat ordin generalului comandant Puchner să trimită pe soldații grăniceri din Sibiu la Cluj pentru a face mișcări cu cavaleria, „căci — scrie el — cunosc îndestul poporul din Ardeal ca să am încredere în astfel de măsuri care pot să restabilească ordinea. Nicăieri în lume demonstrațiile (militare) nu fac o asemenea impresie, atît asupra nobilimii, cît și a țărănimii, ca la noi (în Ardeal — *n.ns.*)“⁴⁵⁹. Cu demonstrații militare, rescripte împărătești, pastorale ale episcopilor voia baronul Jósika să oprească valul revoluționar ce amenința prerogativele și domnia nemeșimii. „Oare — întreabă în aceeași scrisoare cancelarul, știind că întrebarea lui va neliniști și pe magnații liberali ardeleni — avem noi nevoie de o reprezentanță populară, cînd în Ardeal sînt 1 200 000 de români?“

Peste cîteva zile însă, împăratul fu nevoit să numească în calitate de rege al Ungariei un guvern constituțional ungar și să sancționeze legile din martie, care cuprindeau și uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Jósika își dă demisia din postul de can-

* Jósika avea relațiile cele mai strînse cu prințul Metternich. „Vestitorul românesc“ scrie că prințul Metternich a plecat din Viena, fiind însoțit pînă la porțile cetății de către baronul Jósika⁴⁵⁸. În jurul cancelarului urma să se organizeze tabăra conservatorilor; în acest sens scrie Petrichevich Horváth János din Viena la 20 martie lui Bornemissza János. Petrichevich contează și pe Bánffy Miklós, Toldalagi și Kálnoky Dénes⁴⁵⁷.

celar, iar conducerea treburilor cancelariei ardeline e încredințată subcancelarului, baronului Apor Lázár ⁴⁶⁰; spiritul cancelariei ardeline din Viena nu se schimbă, dar cancelaria nu mai cutează să ia inițiative așa de îndrăznețe cum lua sub cancelariatul baronului Jósika.

Curtea vieneză a urmat mai departe politica sa de divizare a forțelor revoluționare. Pentru a câștiga pe slavi și pe români împotriva mișcării de independență maghiară, pentru a diviza forțele în Boemia și alte provincii, ea a proclamat la 25 aprilie o Constituție * în care se vorbește de acordare de drepturi egale pentru toate națiunile monarhiei. Și „Foaia“ din Brașov publică Constituția, relevînd că ea asigură „nevătămarea naționalității și a limbii fiecărui popor“ ⁴⁶². Manevra Curtii a și dat rezultate: a întărit tabăra celor care se orientau în acțiunile lor după sfatul Vienei.

Forța principală a contrarevoluției o forma armata imperială, dirijată de la Viena. Generalul comandant din Principatul Transilvaniei, baronul Puchner, acționa, așa cum i se indicase din partea cancelariei din Viena ⁴⁶³, în strînsă colaborare cu guvernatorul principatului. De altfel, generalul comandant era convins, ca aristocrat și mare proprietar, că mișcările țărănești trebuie să fie înăbușite cu cea mai mare energie și se arăta foarte îngrijorat ca nu cumva românii să pună mîna pe arme. Dacă el n-a dat la fiecare cerere soldați pentru execuții militare, motivul n-a fost decît acela că nu avea armată suficientă.

Din partea nemeșimii și orășenimii maghiare au fost multe plîngeri că gărzile naționale nu primesc arme. Generalul comandant, de fapt, nu s-a grăbit să înarmeze aceste gărzi; ca general în armata împărătească considera, desigur, că e mai bine ca armele să fie în mîna soldaților de sub comandamentul imperial decît în mîna civililor. Puștile învechite ce le-au fost date

* „Constituția“ dată de împărat n-a fost decît o manevră a cercurilor contrarevoluționare „pentru înșelarea opiniei publice“, scrie un istoric austriac ⁴⁶¹.

gărzilor aveau valoare împotriva unor țărani înarmați doar cu lănci și furci, dar nu împotriva unei armate regulate.

Fapt e că ofițerii germani sau germanizați din regiunile ardelenesti nu prea simpatizau cu dregătorii nemeși maghiari, la fel de înfumurați ca și ei. Unii dintre ofițerii aceștia vedeau încă din primăvara anului 1848 în mișcarea națională maghiară o primejdie pentru unitatea Imperiului habsburgic. Astfel, se putea întâmpla ca la unele execuții militare să nu fie din cale afară de zeloși în împlinirea unor ordine venite din partea dregătorilor comitatului sau chiar ale guvernului. În general însă, execuțiile militare și-au făcut datoria: au bătut, au arestat pe „capii răzvrătiților“, au spoliat și sărăcit satele, au căutat să terorizeze pe țărani, care credeau că le-a venit și lor ceasul scăpării de robie.

Totuși, aristocrații din Principatul Transilvaniei nu erau nicidecum mulțumiți cu serviciile comandamentului militar. Baronul Jósika Miklós îi scrie la 5 aprilie baronului Wesselényi că la Drag, Moci, Borșa etc. sînt soldați, dar nu procedează energic. Dacă lucrul acesta nu se va schimba, se vor ivi tulburări serioase. În Puchner n-are încredere⁴⁶⁴. Baronesa Bánffy scrie că Puchner, acea „vulpe bătrînă“, a simulat doar că ar voi să înăbușe răscoala (baronesa scrie „revoluția“) românilor⁴⁶⁵.

Foarte caracteristică e scrisoarea unui anonim, trimisă din Cluj și adresată contelui Mikó, care era în drum spre Viena pentru a-și declina numirea de cancelar al Principatului Transilvaniei (baronul Jósika Samu își dăduse demisia la 10 aprilie). Precum reiese din conținutul scrisorii, autorul era un magnat care se afla în strînse legături cu cercurile conducătoare; pe contele Mikó îl numește „mult stimat prieten“. Vrea să-l informeze asupra situației pentru ca Mikó să intervină la Viena.

Se plînge că la Cluj staționează companii dintr-un regiment, ai cărui soldați sînt aproape toți români.

Acest regiment ar putea aduce servicii bune în străinătate sau în Ungaria, totuși majoritatea unităților sale sînt reținute la Cluj, unde nu numai că nu pot fi folosite, dar inspiră chiar îngrijorări, fiindcă soldații români fraternizează în văzul tuturor cu țărani care vin la Cluj din împrejurimi. Pe acești soldați nici nu-i poți trimite la sate în execuții militare; ei rămîn neîntrebuințați într-o perioadă cînd monarhia are arzătoare nevoie de forță armată; pe de altă parte, cînd din Cluj trebuie să trimiți soldați în sate, n-ai decît pe polonezii din regimentul Sivkovich. Cînd a plecat o execuție militară la Borșa, la Cluj n-au rămas decît 70 de soldați polonezi.

Se plînge mai departe că în comuna Drag, cînd comisarul civil Szabó a vrut să aresteze pe cîțiva conducători ai țărănimii turbulente, ofițerul nu i-a dat asistență, spunînd că n-are instrucțiuni pentru arestări. Auzind aceasta, și țărani din satele vecine s-au ridicat împotriva proprietarilor. Popii români spun în toate părțile că românii pot să se ridice împotriva domnilor de pămînt, căci împăratul ține cu poporul.

Scriitorul anonim se întreabă desperat: oare se pregătește o Galiție pentru aristocrația transilvăneană? * Nu-i vine să creadă, doar nemeșii din Transilvania au fost totdeauna loiali, mai loiali chiar decît cei din Ungaria, față de Casa imperială.

Propune ca maiestatea-sa să dea o circulară în limba maghiară, germană și română, cu subscrierea proprie, căci țărani n-au încredere în altcineva decît în împărat. În această circulară să le pună în vedere țăranilor să rămînă în liniște și să nu dea crezămînt atîțătorilor, care vor să-i răscoale împotriva proprietarilor. Mai departe propune să i se dea guvernatorului puteri depline, astfel ca și comandamentul militar din Sibiu să fie subordonat guvernatorului **. Altfel vor fi veșnic neînțelegeri între autoritățile civile și militare ⁴⁶⁶.

* Aluzie la răscoala țărănească din Galiția, cînd panii polonezi n-au fost apărați de armată și multe curți ale nobililor au fost devastate de țărani.

** Propunerea aceasta a fost îmbrățișată și de contele Mikó; la 15 mai îi scrie din Viena soției sale că se străduiește să rezolve cea mai importantă problemă: acordarea puterilor depline guvernatorului, deci puterea și asupra armatei care staționează în Ardeal.

Scopul aristocrației maghiare din Principatul Transilvaniei era, precum reiese din corespondențele magnatilor, ca, supunând comandamentul militar din Sibiu dispozițiilor guvernatorului, să se procedeze și mai energic față de mișcările țărănești și naționale ale românilor din Ardeal. Curtea din Viena, în primăvara lui 1848, nu voia însă nicidecum să renunțe la dreptul de a dispune singură, prin organele sale militare din Viena, asupra armatei, care era pilonul de bază al puterii habsburgilor.

4. ÎNĂSPRIREA CONTRADICȚIILOR SOCIALE ȘI NAȚIONALE LA SFÎRȘITUL LUNII APRILIE

Faptul că în fruntea mișcării revoluționare din Ungaria stătea nemeșimea mijlocie a creat o situație deosebit de complexă, plină de contradicții. Masele largi, în special țărănimea iobagă și jeleră, care suferise veacuri de-a rîndul asupra și exploatarea domnilor de pământ, nu avea nici o încredere în acești domni. Plin de amărăciune constată scriitorul revoluționar Jókai: „Pentru marea masă a țăranilor e necunoscută noțiunea de patrie... Țăranii urăsc pe surtucari, n-au încredere în spusele lor... (Pentru țăran) nici legea nu e lege, pînă ce nu poartă pecetea împăratului, cu vulturul cu două capete. Nu ia armele, nu ne crede, nu ne ajută în planurile noastre. Așa ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele părinților noștri“⁴⁶⁷.

Neîncrederea țăranilor față de nemeșime era întemeiată și în timpul revoluției. De fapt, numai puțini din nobilime, oameni cu concepții înaintate, au văzut că fără cîștigarea unei părți însemnate a țărănimii nu se pot asigura cuceririle revoluționare; cei mai mulți nemeși au acceptat să se desființeze slujbele domnești numai sub presiunea fricii că țăranii s-ar putea dez-

robi singuri. Nemeșii înaintați, în frunte cu Kossuth, credeau că prin ștergerea îndatoririlor urbariale s-a rezolvat problema țărănimii și că prin acordarea de drepturi cetățenești egale, indiferent de naționalitate și de religie, s-a rezolvat și problema națională. Toate mișcările care urmăreau să ducă revoluția mai departe, la eliberarea deplină a țărănimii de sub exploatarea și asuprirea marilor proprietari, la garantarea vieții și culturii naționale a națiunilor din Ungaria, guvernul ungar — expresie a intereselor nemeșimii — le considera dușmănoase și căuta să le suprime. Astfel, chiar și nobilii înaintați în ce privește lupta lor împotriva absolutismului, împotriva asupririi și exploatării țării de către habsburgi, vin în conflict cu mișcarea țărănească, ce tindea spre desființarea marilor proprietăți, precum și cu românii, slavii și germanii, care vor nu numai drepturi individuale, ci și naționale.

Mișcările țărănești din părțile de vest ale Transilvaniei sînt înăbușite cu forța; în mai multe comitate, cum ar fi în Arad, Caraș, Zărand, se publică legea stării de asediu (statariul), înființîndu-se, încă la sfîrșitul lui aprilie, tribunale statariale⁴⁶⁸. Sute de țărani din Caraș, Arad, Bihor, Sătmar sînt aruncați în lanțuri și duși în temnițele comitatelor. Este îngreuiată astfel și munca intelectualilor români din aceste părți, a acelor intelectuali care cu trup și suflet vor să lupte pentru cuceririle revoluționare. Ei sînt veșnic bănuți că sînt „prea români“, că promit prea mult țăranilor; revoluționarul Eftimie Murgu * nu e lăsat să intre în contact cu masele românești pînă la sfîrșitul lunii mai⁴⁷¹.

* Procuratura regală ungară întreabă încă și la 21 aprilie 1848 dacă oare procesul lui Murgu, deținut pentru că atentase împotriva unității Ungariei voind să alcătuiască din Banat și alte regiuni locuite de români o țară separată, independentă de Ungaria, trebuie să fie considerat ca încheiat. Procuratura, so spune în adresă, n-a fost întrebată asupra procesului atunci cînd Murgu a fost eliberat⁴⁶⁹. Ministerul de Interne, în adresa din 27 aprilie, arată că Murgu a fost eliberat în urma cererii din 9 aprilie a delegaților Comitetului pentru păstrarea ordinii din Pesta, care a afirmat că Murgu trebuie considerat deținut politic⁴⁷⁰.

În Principatul Transilvaniei situația era și mai plină de contradicții decît în Ungaria, aici continuînd să existe vechea orînduire. Îndată ce sosesc știrile despre cuceririle din martie, liberalii și conservatorii cer convocarea dietei, dar conservatorii fac mai departe propagandă împotriva reformelor. Comitele suprem Jósika Lajos, fratele cancelarului, declară în adunarea comitatului Solnocul Interior că reformele nu corespund concepțiilor sale. În aceeași adunare, Zeyk József spune că el nu consideră ca just și drept să se desființeze obligațiile urbariale. Nici adunarea nemeșească din comitatul Dobîca nu se declară pentru reforme⁴⁷². Guvernul menține cenzura ; de asemenea și birocrăția săsească a căutat să îngrădească presa română ; directorul poliției din Brașov, Josef Trausch, totodată cenzor, susține cenzura cu ambele mîini, scrie Bariț⁴⁷³. Așa arătau în practică libertățile cetățenești în Principatul Transilvaniei în primăvara anului 1848.

Vestea revoluției din Ungaria a accentuat în Principatul Transilvaniei contradicțiile de veacuri dintre cele două clase antagoniste : nobilimea proprietară și țărănimea dependentă (iobagi și jeleri). În Ungaria, robotele au fost desființate ; în Principatul Transilvaniei, în același timp, proprietarii i-au silit prin toate mijloacele pe iobagi să le robotească pînă în vara anului 1848. „Ce politică înțeleaptă — scrie gazeta radicală „Márctius Tizenötödike“ — care așteaptă ca poporul să se elibereze el însuși. Poporul nu așteaptă cele 6 săptămîni, nu mai face robote“⁴⁷⁴. Sate întregi se răzvrătesc și în zadar caută dregătorii, asistați de soldați, prin bătăi cumplite, să găsească pe cei vinovați ; răspunsul e același : tot satul a hotărît ceea ce s-a făcut. Guvernul a instituit în 15 aprilie în comitatul Cluj tribunale statariale. Aceste tribunale au să judece pe „răufăcătorii care comit atacuri împotriva siguranței personale și a averii cetățenilor“⁴⁷⁵. Sentințele capitale ale tribunalelor statariale se execută pe loc. La

26 aprilie guvernul ordonă statariu în comitatele Dobâca și Solnocul Interior, precum și în districtul Chioar⁴⁷⁶. În protopopiatul Turdei de Jos, mai ales în Călărași și satele dimprejur, se spune în jalba Consistoriului din Sibiu, din 27 aprilie, tisturile și soldații secui asupresc fără seamăn pe preoții și locuitorii români; în Agîrbici (azi Viișoara) s-a oprit în săptămîna paștilor slujba în biserici, se caută arme și scripte tănuite nu numai în locuințele oamenilor și preoților, dar se răscolesc și lucrurile din biserici⁴⁷⁷. Țărănimea română e considerată dușmanul de frunte al stăpînirii nobilimii, cu atît mai mult cu cît o mare parte a iobagilor și jelerilor maghiari a pornit pe aceeași cale ca și iobagii români. „Țărănimea ardeleană — scrie în 26 aprilie corespondentul din Cluj al revistei din Pesta „Életképek“ (Pagini din viață) — nu vrea să aștepte pînă la 29 mai (data deschiderii dietei principatului — *n.ns.*)..., ci vrea să-și sfarme încă de acum lanțurile... Sînt însă comitate, și guvernul «marelui Principat al Transilvaniei» care, în loc să îndrume pe proprietari să se înțeleagă cu țărani, întrebunțează mijloacele desperate ale absolutismului, care nu mai au nici un efect, publică statariul pentru liniștirea oamenilor“⁴⁷⁸. Conducătorii transilvăneni n-au ascultat însă de presa radicală maghiară, ci și-au urmat vechea lor politică. Guvernatorul Teleki, în adresa sa din 30 aprilie către judele primar din Trei-Scaune, provoacă pe soldații secui să fie gata de a ajuta pe „frații de sînge maghiari“ (de fapt e vorba numai de nobilimea proprietară de pe pămîntul comitatelor) în cazul unei revolte românești⁴⁷⁹. Pentru aristocrația maghiară transilvăneană lucrul principal era să-și apere proprietățile fie chiar cu prețul unei lupte româno-maghiare.

În atare condiții, și în problema națională se ascut spre sfîrșitul lui aprilie contradicțiile. Cererile române formulate la Tîrgu-Mureș, la Blaj, la Cluj, la Brașov, la Mediaș etc. nu caută stîngenirea revoluției ungare. Miș-

carea națională română constituia o forță progresistă, care se încadra în mișcarea revoluționară generală. Existau mari posibilități în aceste luni în vederea făuririi unui front revoluționar comun, pentru obținerea unor reforme democratice. Presa română, foile din Brașov și Blaj erau pentru o colaborare sinceră; și Papiu Ilarian caută în martie să evite tot ce ar putea să accentueze dușmănia dintre maghiari și români.

Cercurile conducătoare maghiare transilvănene nu aveau însă înțelegere față de cererile naționale române. Aristocrația și nemeșimea maghiară, obișnuite să poruncească iobagilor lor, credeau că vor putea trece și hopul acesta fără să se știrbească rolul lor de stăpîn. Orașenii maghiari se alătură nemeșimii maghiare; elementele radicale sînt copleșite de cele moderate, iar secuii nemeși cu una sau cîteva sesii de pămînt și secuii liberi vin în conflict cu iobăgimea română. Astfel, cererile naționale române nu găsesc nici un ecou în cercurile conducătoare maghiare și nici în presa maghiară din Transilvania; ele sînt considerate ca opera unor ațîțători în serviciul intereselor străine. Toți românii care organizează adunări pentru a înainta cereri către dietă sînt prizoniți; sînt urmăriți mai ales intelectualii, în primul rînd Avram Iancu, Papiu și Buteanu, care se făcuseră purtătorii de cuvînt ai maselor țărănești. În loc să vadă în împletirea mișcării naționale române cu cea țărănească o garanție pentru întărirea curentului revoluționar la români, dregătorii mari și mici din Principatul Transilvaniei vedeau cea mai mare primejdie în influența intelectualilor români asupra maselor și căutau să-i izoleze. Desigur, fără a asigura intelectualilor români un rol în conducerea treburilor țării, fără a garanta cele mai elementare drepturi naționale prin lege, intelectualii români nu puteau fi cîștigați. Astfel, mișcarea națională maghiară și cea română din Principatul Transilvaniei continuă să se ciocnească

încă și mai puternic decât în deceniul premergător revoluției. Scopurile comune ale revoluției burgheze, în condițiile speciale ale principatului, n-au putut să facă să fie uitate divergențele naționale româno-maghiare *. Îngrozit raportează la 29 aprilie judele-primar din Abrud, Laborfalvi Nagy Károly, guvernatorului: „Românii din Abrud vor să formeze o gardă separată românească, iar în satele din jur se fac lănci și alte arme țărănești. Românii se retrag și se izolează, pe fețele lor întunecate se întipărește neîncredere față de noi. — Care va fi oare soarta noastră, a câtorva sute de familii maghiare, în mijlocul atîtor mii de români?”⁴⁸¹ Tot așa n-au dispărut (ci s-au accentuat în condițiile dezvoltării burgheziilor) nici contradicțiile româno-germane în Ardeal, și nici cele româno-sârbe în Banat și Crișana.

Spre sfîrșitul lui aprilie, guvernul din Cluj crede că a sosit timpul să înăbușe cu mîină tare orice mișcare socială și națională română. În mai multe comitate instituie statariul, se procedează la arestările celor pe care guvernul îi considera capii mișcărilor turbulente.

În noaptea de 26 spre 27 aprilie ** e arestat la Cluj, din ordinul guvernului, avocatul Florian Micaș. În timp ce comitele suprem al comitatului Cluj, Matskási, îl audia (l-a confruntat pe avocatul român cu țăranul Toma Popa din Budurleni, căruia îi dăduse două exemplare dintr-o „tipăritură instigatoare”⁴⁸⁵), judele-primar din Cluj, Groisz Gusztáv, a făcut, în urma ordinului verbal al guvernatorului, la locuința lui Micaș o

* În „Istoria Ungariei”, apărută în 1961 în R. P. Ungară, se arată că n-ar fi fost imposibilă o înțelegere între naționalitatea slovacă și română, de o parte, și între guvernul ungar, de altă parte, dacă guvernul ungar ar fi arătat înțelegere față de cererile moderate ale acestor naționalități. Dar guvernul nu s-a dat înapoi nici de la întrebuintarea de mijloace brutale împotriva naționalităților⁴⁸⁰. Guvernul din Principatul Transilvaniei, am adăuga noi la aprecierile juste ale colegilor istorici din R. P. Ungară, împreună cu întregul aparat administrativ, s-a dovedit în martie și aprilie și mai neînțelegător decât guvernul ungar față de cererile naționale române.

** Vezi raportul lui Korbuly Dávid, datat în 27 aprilie Cluj, în care se spune că „azi noapte, la orele 12^{1/2}, a fost arestat avocatul Mikás”⁴⁸². Bariș dă greșit data arestării lui Micaș, indicînd 7 aprilie⁴⁸³. Se referă la informațiile lui Jakab⁴⁸⁴, în care de asemenea data e greșită.

percheziție. 68 de scripte românești legate și sigilate au fost trimise guvernului ; și locuința avocatului a fost sigilată ⁴⁸⁶. S-a făcut o cercetare și la Nicolae Solomon, unde s-au ridicat 83 de scripte ⁴⁸⁷. În aceeași noapte au fost arestați la Cluj și tinerii Ioan Darabant, Ștefan Molnar, Ioan Petrovici, Nicolae Șuluț și Ieremia Verza. Împotriva primilor trei, scrie judele primar Groisz, nu s-a găsit nimic important și i-a pus deci în libertate ; ultimii doi voiau să plece la Abrud pentru a-l înștiința pe avocatul Buteanu despre arestarea lui Micaș ⁴⁸⁸. Guvernatorul dispune în 29 aprilie ca Șuluț și Verza, după ce vor făgădui că nu se vor amesteca în treburi politice, pe care nu le pricep, să fie lăsați liberi ⁴⁸⁹.

Avocatul Micaș luase parte la redactarea textului petiției din 28 martie, petiție cu cereri naționale, care urma să fie înaintată dietei Principatului Transilvaniei. Și mai târziu Micaș se străduise împreună cu Buteanu să mobilizeze poporul pentru a se alătura la cererile formulate. În Cluj se zvonea însă că Micaș ar fi plănuit să răscoale pe țaranii români ; astfel, contesa Mikó îi scrie din Cluj soțului ei : „Azi a fost arestat avocatul Micaș, care a amenințat orașul cu incendiere și la care s-au găsit scrisori provocatoare la rebeliune“ ⁴⁹⁰. Autorul scrisorii anonime din 6 mai, adresate contelui Mikó, amintește de asemenea de arestarea lui Micaș. El scrie că guvernul a cerut ca instigatorul să fie depus la închisoarea militară din Alba-Iulia, dar organele militare au refuzat să-l primească acolo, spunând că în închisoarea de acolo e deja o instigatoare cu numele Varga Katalin. Astfel, guvernul e silit să-l țină pe „acest om periculos“ — scrie anonimul — sub paza câtorva membri ai gărzii naționale, în timp ce românii din jurul Olujului amenință că-l vor scoate pe Micaș cu forța din închisoare.

Prigoana dezlănțuită împotriva unor intelectuali apropiați de popor a mișcat, de fapt, mase largi românești ; poporul își găsisse conducători, în care avea încredere,

și iată că domnii unguri îi aruncă în închisoare. Arestarea lui Micaș, a mai multor studenți și preoți, urmărirea lui Avram Iancu, Papiu-Ilarian, Ioan Buteanu, Simion Balint, biciuirea și aruncarea în lanțuri a țăranilor „răzvrățiți“, execuțiile armate într-o mulțime de sate românești, execuții făcute mai ales cu unități de soldați secui și cu gărzi naționale maghiare, au ridicat primăvara lui 1848 un zid despărțitor între poporul român și maghiarii din Transilvania.

Contradicțiile interne ale revoluției ungare, care au împiedicat rezolvarea problemei țărănești și a celei naționale, au îngreuiat crearea unei unități puternice a forțelor democratice și revoluționare. În același timp, forțele contrarevoluției, după lovitura primită în martie, încep să se reculeagă și să capete o influență crescândă asupra mersului evenimentelor. Episcopii catolici, temându-se de secularizarea imenselor averi ale episcopioanelor, calomniază în circularele lor din aprilie și mai guvernul ungar, spunând că acesta ar amenința religia. În Principatul Transilvaniei se răspândește zvonul că banconotele nu vor mai avea circulație : toată lumea caută să le schimbe, comercianții refuză primirea lor *. Se creează diversiuni : la Pojon, Buda, Timișoara și alte orașe reacționarii ațită mișcări antisemite ⁴⁹³ ; evreii sînt bătuiți, prigoniiți, la Pojon 10 au fost omorîți **. Și la Cluj sînt mișcări antisemite, mai ales locuitorii din Hoștat (suburbie a Clujului), scrie contesa Mikó la 2 aprilie, îi amenință pe evrei ⁴⁹⁶.

Curtea imperială, aristocrații aulici și mai ales înalta burocratie a imperiului își dau seama încă de la începutul

* Atît tezaurarul, contele Mikó, cît și soția sa, se arată îngrijorați din cauza bancnotelor. La 10 aprilie, contele Mikó, alarmat de știrile despre dezlipirea Lombardiei și temîndu-se că și Galiția va fi pierdută pentru monarhie, îi dă soției sale să înțeleagă că ar fi bine să schimbe bancnotele ⁴⁹².

** În primăvara anului 1848, „Gazeta“ ia partea celor prigoniiți ; astfel, vorbind de cele întimplate la Pojon, „Gazeta“ exclamă : „Mare rușine pentru civilizația Europei“ ⁴⁹⁵. „Gazeta“ dă și la 25 martie și la 22 aprilie știri despre prigonirea îndreptată împotriva evreilor.

revoluției că încrederea țărănimii în împărat poate fi foarte bine folosită pentru a cădea în spatele revoluției. Țărănimea, atât cea din Ungaria, cât și cea din Principatul Transilvaniei, care se găsea de veacuri într-o luptă necurmată cu nemeșii asupritori și exploatare și care după martie 1848 vedea pe aceiași dregători la cîrma comitatelor — pe aceia care îi băteau pe țărani și îi trimiteau pentru cea mai mică vină în temnițele comitatelor —, nu credea că dieta acestor nemeși ar fi eliberat-o sau are să o elibereze și nu credea, o dată cu capul, că nemeșii ar face eliberarea de bunăvoie. Tendința autorităților imperiale de a pune o oarecare ordine în sistemul urbarial, de a fixa întinderile fiecărei sesii iobăgești, de a stabili îndatoririle iobagilor față de proprietar, tendința care își avea explicația firească în interesul împărăției de a-și asigura, prin limitarea prestațiilor către proprietari, dările țăranilor, era socotită de către țărănime ca un ajutor dat de împărat împotriva lăcomiei fără saț a domnilor de pămînt. S-a creat legenda „bunului împărat“, a împăratului, care caută să curme nedreptățile domnilor. Astfel, mai ales în Principatul Transilvaniei, unde stăpînirea nemeșească era și mai apăsătoare decît în Ungaria, poporul era gata să creadă că împăratul * a poruncit să fie eliberați iobagii, dar că domnii au ascuns porunca împăratului „Săracul împărat“, nu-l lasă domnii să ne facă dreptate, spuneau țărăni ⁴⁹⁸.

Despre credința țăranilor în împărat și neîncrederea lor față de nemeșime vorbesc sute de documente, știri din presă nu numai din Transilvania, ci și din Ungaria. „Între locuitorii din munți se vorbește — scriu în 30 martie 1848 din Mănășturul Unguresc (comitatul Cluj) corespondenții gazetei clujene „Erdélyi Híradó“ — că studenții și poporul s-au răscolat împotriva nemeșimii. Împăratul și-a pornit oștile împotriva neme-

* În Transilvania, monarhul se numea în general „împărat“, și nu „mare principe“ sau „rege“. Și tezaurul Mikó îi scrie soției sale la 26 aprilie : „Ieri am serbat cu mare fast ziua de naștere a împăratului“ ⁴⁹⁷.

șilor care nu voiau să-i elibereze pe țărani. Noi, spun țărani, ținem cu împăratul” *. Judecătorul din Vașcău raportează la 13 aprilie: poporul spune că împăratul a luat de la domni robotele și zeciuiala; o să le ia și pământurile domnești și o să le împartă țăranilor⁵⁰⁰. Țăranii din Bihor spun, se raportează ministrului de interne în 24 aprilie, că tot ce s-a dat țăranilor s-a dat de împărat. Gărzile le fac domnii — se spune în popor — ca să le folosească împotriva împăratului și țăranilor⁵⁰¹. S-a răspândit și zvonul, semnalat în Sălaj⁵⁰² și Crișana⁵⁰³, că împăratul a șters încă cu 10 ani înainte iobăgia și robotele, dar domnii au tăinuit legea împăratului. Deci robotele și dijmele și pînă acum au fost împotriva legii. În comitatul Caraș⁵⁰⁴ și în Sălaj⁵⁰⁵ se vorbea că nemeșii i-ar fi luat tronul împăratului și ar fi pus în locul împăratului un rege maghiar. Țăranii spun că ei nu vor să știe de noul rege, că ei țin cu împăratul **. În satul Popești (lîngă Deva) oamenii au jurat credință împăratului și au mai jurat că nu vor face mai mult robote, raportează protopopul greco-catolic Fekete din Cluj⁵⁰⁶.

Poporul român, scrie la începutul lunii mai un ziar din Cluj, se ridică pretutindeni. Țăranii sînt convinși că împăratul le-a dat libertate, dar nemeșii refuză să îndeplinească ceea ce a poruncit împăratul⁵⁰⁷. Și țăranii secui din comitatul Trei-Scaune, scrie „Érdélyi Híradó“, spun pe față: „Pînă acum am fost iobagi, de acum o să fim proprietari de pămînt, căci așa a poruncit împăratul. Nemeșii ascund scrisoarea împăratului“⁵⁰⁸.

* Corespondenții Hory Farkas, Kabos Gergely și Zöld Lajos informează gazeta că pentru a combate aceste zvonuri au chemat pe preoții de rit grecesc la casa lor, și anume pe Ion Todoruț (spun că acest preot are multă cultură și cunoștințe politice), pe Vasile Erdödi (din Ardeu, comitatul Hunedoara), pe Ioan Condor din Mănăsturul Unguresc, pe Simion Muntean, din Satu Nou (comitatul Cluj, azi Vultureni), pe Ion Lucaci din Călățele (comitatul Cluj, lîngă Huedin), pe Vasile Teutelecan din Bedeci (tot lîngă Huedin), pe Tudor Moldovan din Călățele (azi Călățele, spre Aleșd) și pe învățătorii Ștefan Nișal și Grigore Fodor din Mănăsturul Unguresc. Au stat de vorbă cu ei, le-au explicat situația politică, apoi au golit paharele pentru maiestatea-sa, pentru diferitele națiuni ale patriei care se contopesc în aceeași cetățenie⁴⁹⁹.

** Se vede că știrea înzestrării palatinului Ștefan cu puteri de vice-rege și a numirii unui guvern constituțional maghiar a fost înțeleasă de către țărani în sensul că nemeșii vor ca nu împăratul să poruncească, ci regele pus de ei.

Nemeșimea proprietară, mai ales cea din Principatul Transilvaniei, și-a dovedit limitele poziției sale de clasă și nepregătirea politică când, în timpuri revoluționare, a căutat să-i silească pe țărani la robote cu mijloacele cele mai brutale. A săpat și mai adânc prăpastia care și așa o despărțea timp de veacuri de popor. Ar fi fost firesc — date fiind piedicile pe care le-a ridicat Curtea imperială în calea legilor din martie, încercările cu „rescriptul regal“ din 3 aprilie de a mai prelungi încă un an robotele din Principatul Transilvaniei — ca încrederea poporului de la țară în împărat să slăbească. Nu s-a întâmplat însă așa: în aprilie, legenda despre bunul împărat era, în cercuri foarte largi ale țărănimii, mai vie chiar decît înainte de revoluție. Se creau astfel condițiile ca mișcarea antifeudală a maselor și pentru dobîndirea drepturilor naționale să fie folosită de către cercurile Curții în scopurile ei.

PRIMA ADUNARE DE LA BLĂJ. FRĂMÎNTĂRI ÎN VEDEREA ALCĂTUIRII PROGRAMULUI REVOLUȚIEI

1. PRIMA ADUNARE POPULARĂ DE LA BLAJ

Ideea convocării unei mari adunări populare

Gîndul unei adunări în care toți românii din Transilvania să-și spună dorințele încolțește în întrunirile intelectualilor români încă în zilele tumultuoase de la sfîrșitul lui martie. Sub influența mișcării tot mai puternice populare, se impune ideea unei mari adunări a poporului român, cum scria atunci înflăcăratul Papiu. Programul acestei adunări urma să fie, în gîndul lui Avram Iancu și Papiu, înainte de toate, desființarea totală a sarcinilor urbariale, fără nici o despăgubire.

Încă la începutul lunii aprilie, avocatul Buteanu, împreună cu preotul Simion Balint din Roșia, au organizat în mai multe localități din Munții Apuseni adunări la care luau parte cîteva sute de oameni din împrejurimi. Scopul mărturisit al acestor adunări era de a acoperi cu sute de semnături petiția redactată de Buteanu, Micaș și alții, petiție ce urma să fie înaintată dietei. — De fapt se urmărea mai mult : strîngerea poporului în jurul intelectualilor devotați cauzei românești.

„Venind de la Oșorhei Pap Alexandru — scria Cipariu în 5/17 aprilie din Blaj lui Bariț — și însoțindu-se cu P(umnu), (tinerimea) se întăritează și mai mult. Miercuria trecută (10 aprilie st. n. — *nota noastră*) cînd se slobozira clericii și școlarii acasă, iarăși se convocară, unde li se ceti o proclama-

țiune de P(umnu), în care românii se provocară a veni pe duminica Tomii, toți protopopii uniți și neuniți cu câte 2 parohi din tract și câte doi oameni din tot satul, aici la Blaj spre sfătuire. Planul era croit mai demult, încă, precum se aude, din Oșorhei, aici numai se puse în scris¹.

Planul convocării unei adunări românești pe țară se naște și în alte părți nu numai la Tîrgu-Mureș și Blaj. La 25 martie își redactează proclamația către români profesorul Simion Bărnuț; manifestul se încheie cu propunerea ca românii să se adune în conferințe naționale. În aceste conferințe trebuie să se hotărască — scrie Bărnuț — ca uniunea Ardealului cu Ungaria să nu se discute decît numai după ce națiunea română va fi primită între „națiunile“ politice ale țării. Din scrisoarea sa din 7 aprilie către Iacob Mureșanu la Brașov reiese clar la ce adunare se gîndea. „Românii — scrie Bărnuț — trebuie să se înțeleagă să formuleze aceeași cerere, să nu-și risipească puterile, cerînd unul una, altul alta și făcînd adrese felurite. Românii din Sibiu s-au unit — spune Bărnuț — după sfatul domnilor noștri de la tezaurariat, să se ceară naționalitatea română, cu toate drepturile politice... Românii din Sibiu cred că instanțele (suplicile de la 1744, 1751 și 1791) numai pentru aceea n-au avut doritul succes, că mulțimea românilor, adică acea parte considerabilă care cu inteligența și cultura sa poate reprezenta națiunea română, n-a fost informată de ajuns despre cererile date, și așa acelea, nefiind răzimate de opinia publică și de necesitatea recunoscută de toată națiunea, n-au fost în stare a insufla respect

cuviincios în inimile legiuitorilor dietei de la 1744 și 1791... Acum trebuie deci făcută instanță pentru naționalitatea, libertatea, egalitatea etc. a românilor de toată românia și să nu se dea lucrul numai episcopilor, ca să pornească ei singuri ca la 1842”².

Bărnuz plănuia o adunare a românilor, în care să se discute și să se formuleze revendicările lor. Dar el se gîdea atunci la acea „parte considerabilă, care cu inteligența și cultura lor pot să reprezinte națiunea română“. Aceștia formează, după Bărnuz, „opinia publică“^{*}. Gîndul mobilizării maselor largi, a poporului, aparține în primul rînd intelectualilor grupați în jurul fiului de iobag Avram Iancu.

Același gînd, de a convoca o mare adunare populară, îl nutrește și profesorul Treboniu Laurian^{**}. Neștiind încă nimic despre planurile tinerilor din Tîrgu-Mureș și Blaj de a convoca o adunare națională, scrie la 17 aprilie din București profesorului Nicolae Bălășescu la Sibiu³: „Ce faceți, frate, pe acolo? De ce tăceți, de ce ședeți? Acum e timpul. Adunați-vă, vorbiți, faceți cereri la Universitatea săsească, la guberniu, la dietă, la Curte. Să se adune românii, să se unească între sine. Stricați unirea cu catolicii. Cereți sobor universal român. Cereți independență națională română, deopotrivă cu cea ungurească, secuiască și săsească. La dietă vedeți mai întîi să băgați cel puțin din fiecare scaun săsesc cîte un deputat român... Legile pe viitor să se scrie și în limba română. Tot felul de jelbi să se primească în limba română. Scrieți prin

* Nici tînărul profesor Ioan Axente nu se gîdea la o adunare populară. În scrisoarea sa trimisă din București lui Bariț la 28 martie, Axente propune convocarea unui sinod la care să vină clerici și laici, uniți și neuniți, să hotărască în problemele naționale. „Nu e timp de pierdut, să nu mai stea nimeni cu mîinile în sîn — scrie mai departe Axente... Să nu se mai pomenească dezbinări religioase, unit, neunit, tot român e. Sinodul trebuie să-l cheme episcopul sau consistoriul, fără să mai ceară voie de la Curte“.

** Laurian s-a născut în 1810 la Tofeldea, lingă Sibiu. Și-a făcut studiile la Sibiu, Cluj și Viena, unde a urmat cursuri de matematică, fizică și filozofie. Acolo publică în 1840 lucrarea „Tentamen criticum in originem... linguae romanae“. Împreună cu N. Bălcescu redactează, începînd cu 1845, „Magazinul istoric pentru Dacia“. Începînd din 1840 era profesor la București.

gazete. Acum nu mai este cenzură*. Nu tăceți, că altminterea sînteți pierduți. *Adunați-vă cu miile* (subl. ns.); acum s-au slăbănogit legăturile despotice... Porumbii nu vă cad fripți în gură. Uniți-vă între voi, nu mai fiți dezbinați!... Acum e timpul de a lucra“.

*Pregătirea adunării din duminica Tomii.
Încercările guvernului de a zădărnici adunarea*

Profesorul Pumnu, îndată ce redactase proclamația, i-a cerut lui Cipariu să o tipărească în tipografia diecezană. „Io — informează Cipariu pe Bariț în scrisoarea din 17 aprilie citată mai sus — i-am arătat marea responsabilitate ce-și ia pe sine convocînd o națiune întreagă, care e una din prerogativele autorității. Ci i-am promis că vom ține convorbiri și vom cere un sinod național, au (sau — *n.ns.*) măcar diecezan.“

Refuzul de a tipări manifestul n-a dezarmat însă tineretul. În curînd proclamațiunea fu copiată în sute de exemplare, apoi avînd manifestul la ei, clericii și școlarii au pornit spre casele lor pentru a duce vestea adunării în toată țara. Înainte de a pleca din Blaj în vacanță — declară clericul Vasile Nemeș la interogatoriul luat de judele regal al scaunului Arieș** — tinerii au jurat să facă totul pentru eliberarea națiunii române. În scopul acesta ei s-au legat să înștiințeze pe preoții români din jur ca aceștia, luînd cu ei cel puțin cîte doi țărani mai ridicați, să vină la adunarea de la Blaj. El însuși a fost la Cîmpia Turzii și Lonea pentru a vorbi cu preoții de acolo.

Dregătorii comitatelor urmăreau cu dușmănie activitatea febrilă a tinerilor. „Din Blaj — scrie la 18 aprilie îngrijorat comitele suprem al comitatului Alba Inferioară guvernatorului — au plecat studenți în toate direcțiile pentru a chema din fiecare sat cîte doi delegați“⁶. Însuflețiți de gîndul că ceasul libertății a sunat

* De fapt cenzura a funcționat în Principatul Transilvaniei mai departe; abia în numărul din 8 iulie al „Gazetei de Transilvania“ dispare de pe prima pagină formula „cu prea înaltă voie“.

** E semnificativ că la cercetarea ce s-a făcut la tînărul Nemeș s-a găsit, urecum raportează judele regal, și un manifest tipărit, trimis clericului de către un muncitor tipograf din Cluj².

și pentru poporul român, acești tineri au înfruntat ne-nunțate piedici, dînd dovadă de un puternic entuziasm și de spirit de jertfă.

Tot atunci cînd a refuzat tipărirea manifestului, Ci-pariu îi promisese lui Pumnu că se va întruni consistoriul în chestia convocării adunării. Ședința se și ținu vineri, 12 aprilie, și cererea fu trimisă „prin expres” la guberniu. La 16 aprilie sosi răspunsul guvernatorului cu porunca de a opri adunarea⁷.

În scrisoarea sa din 16 aprilie, adresată episcopului Lemeni, guvernatorul motivează astfel hotărîrea sa : nu e împotriva faptului ca românii să-și înainteze cererea lor dietei, dar e împotriva unei mari adunări populare, căci „întrunirea maselor necultivate inspiră totdeauna frică, pentru că nici chiar conducătorii nu pot garanta că vor fi în stare a stăpîni mulțimea”⁸. Motivarea aceasta arată frica aristocratului Teleki de mase ; Bariț arată că guvernatorul Teleki simțea aversiune și fiori cînd auzea sau vedea adunări numeroase de popor⁹. Toată răspunderea pentru eventualele urmări ale adunării guvernatorul o aruncă asupra episcopilor. Îl somează pe episcop să-i dea informații asupra persoanelor care au convocat adunarea și care au dus chemările la sate¹⁰. Îl mai îndrumă să-l tragă la răspundere pe profesorul Pumnu, care a îndrăznit să agite tineretul și să convoace adunarea¹¹.

În ziua următoare, la 17 aprilie, guberniul trimite tuturor comitatelor și orașelor o circulară, prin care se vestește oprirea adunării de la Blaj. Comiții supremi și juzii primari urmau să cheme pe protopopii din jurisdicția lor și să le comunice că li se interzice atît lor, cît și preoților din protopopiate să se înfățișeze la adunare. Dregătorii trebuie — se mai spune în circulară — să împiedice și țărani de a trimite delegați la Blaj¹². Înalții dregători au executat de îndată porunca guberniului, chemînd pe protopopi și comunicîndu-le oprirea adunării¹³.

Episcopul Lemeni, în scrisoarea sa din 18 aprilie către guvernator, își exprimă părerea de rău pentru că n-a putut zădărnici convocarea adunării din duminica

Tomii și pentru că tinerii din școlile de la Blaj au îndrăznit să răspundească chemarea la adunare. „Cînd am fost la Cluj — scrie episcopul — au venit la mine avocații Buteanu și Mikes (Micaș — *n. ns.*) și m-au înștiințat care e scopul petițiilor. Numiții, canceliștii, precum și studenții care au plecat în vacanță, au răspîndit vestea că ori voi vrea, ori voi opri, oamenii împreună cu ei vor veni la adunarea de la Blaj. Bănuiesc că mai ales acei tineri răspîndesc chemarea scrisă de profesorul Aron Punte (!), care au fost eliminați în 1844 de la teologia din Blaj¹⁴. Tot Lemeni îi scrie la 18 aprilie și lui Șaguna, arătîndu-i că „acele vestiri a se aduna“ s-au făcut fără învoirea legiuitii puteri“. „Guberniul — scrie mai departe episcopul — nu oprește ca nația română să așterne o cerere la dietă; ne împuternicește ca pe protopopi cu cei mai deprinși în lucrările acestea, adeca cei mai cu inteligență, pe timp anumit să-i adunăm, care termin pofteste a i se face cunoscut“. Și consistoriul din Sibiu (episcopul Șaguna era plecat la Carloviț pentru a fi hirotonisit de către mitropolitul sîrb) a comunicat la 19 aprilie protopopilor oprirea de către guberniu a adunării din duminica Tomii. „Se va ține mai tîrziu o adunare — se spune în circulară — la care vor fi chemați toți protopopii, iar dintre mireni cei mai pricepuți“¹⁶. Anunță și pe guvernator că a înștiințat pe protopopi că în ziua de 3/15 mai va avea loc adunarea pentru a face o petiție către dietă. La adunare vor veni protopopii și oamenii învățați din popor¹⁷. Vicarul din Sălaj, Alexandru Șterca Șuluț, i-a anunțat pe protopopi despre oprirea adunării din Blaj și i-a convocat, tot pentru duminica de după paști, la Șimleu¹⁸.

Episcopul Lemeni era tras la răspundere nu numai de către guberniul din Cluj, ci și de alți dregători înalți. Astfel, comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, îi cere lămuriri episcopului, de ce colîndă teologii și studenții din Blaj satele? Și comitatul Solnocul Inferior îi trimite o adresă episcopului greco-catolic, învinuind de ațîțări pe unii preoți români de pe teritoriul comitatului. Episcopul Lemeni răspunde la 4 mai (st. n.) comitatului printr-o scrisoare de dezvi-

novățire, scuzându-se că n-a putut împiedica la timp ca manifestele pentru convocarea adunării din duminica Tomii, „izvorîte din capetele unor oameni fără astîmpăr“, să fie citite țăranilor de către preoți. Arată apoi că de îndată ce episcopia a aflat de interzicerea adunării de către preainaltul guvern al Transilvaniei, a și trimis circulări tuturor preoților că adunarea s-a convocat fără știrea și voința episcopiei și că studenții plecați în vacanță de paști au primit aceste proclamații „prin viclenia unora“. Preoții au și dat de știre poporului că adunarea pentru duminica Tomii s-a convocat în mod nelegal și fără nici o autorizație, deci oamenii nu cumva să meargă la adunare, raportează episcopul¹⁹.

Nu numai episcopul Lemeni, membrii consistoriului din Sibiu, vicarul din Sălaj, ci și unii protopopi, profesori de la școlile din Blaj erau gata să urmeze poruncile primite de la guberniu și comitate și nu aprobau convocarea adunării. Astfel, protopopul Boeriu din Lechința le spunea tinerilor care răspîndeau manifestul lui Pumnu : „dacă nu vă liniștiți, veți pieri pe spînzurători“²⁰. Se aflau și la Blaj unii profesori și dregători ai curții episcopale, care erau cu totul împotriva acelei adunări și mînau oamenii acasă, scrie Bariț²¹. Rectorul seminarului, Sereni, a eliminat din seminar pe teologul Moldovan, pentru că lucra pentru succesul adunării. Un alt profesor amenința pe toți studenții care „au umblat a propovădui“ cu eliminarea din școală²². Chiar și oamenii apropiați tineretului, ca de exemplu canonicul Cipariu, se temeau că se vor produce „excese“ la adunare, care vor compromite cauza românilor. „Oamenii de dimprejur — scrie Cipariu la 28 aprilie lui Bariț — vorbesc de cu totul altmentrea decît pîn aici, să dea dumnezeu ca să nu înceapă a nu se teme de nime, ca apoi singur dumnezeu poate cunoaște urmările“²³.

Dregătorii comitatelor au căutat, conform poruncii guberniului, să zădărnicească adunarea. „Funcționarii și domnii feudali — scrie Bariț — n-au pregetat de a executa ordinele guvernului cu toată grija și preciziunea. Se spunea țăranilor că au să-i împuște și să-i spînzure dacă vor merge la Blaj“²⁴. Se făcea o adevărată vînațoare după proclamația lui Pumnu și după alte mani-

feste românești care, în concepția dregătorilor nemeși, constituiau probe de vinovăție pentru cei ce le citeau sau ascultau. Se iscodea dacă poporul a ales delegați pentru Blaj, iar trimișii erau, dacă oamenii stăpînirii puteau să pună mîna pe ei, reînforși cu forța din drum²⁵. Mulți din delegați, de exemplu cei din jurul Lăpușului, raportează judele prim din Dej, n-au putut fi împiedicați de a ajunge la Blaj²⁶. Unii tineri, printre alții fiul protopopului Simion Orion din Ocna Dejului, teologul Ioan Popovici din Suciul de Jos, sînt arestați și cercetați pentru vina de a fi adus și răspîndit chemarea lui Pumnu²⁷. Aflînd guvernatorul că românii vor să țină, în ciuda opreliștii guvernului și a episcopului, adunarea, ordonă la 26 aprilie arestarea avocatului Buteanu, care e „inițiatorul și motorul principal al mișcării”. „Despre Buteanu s-a aflat — scrie guvernatorul — că pleacă împreună cu 10 inși din Abrud spre Zlatna, spre a fi sîmbăta (în 29 apr. — *n. ns.*) seara la Blaj. Buteanu trebuie adus sub escortă militară la Cluj”²⁸. S-au dat porunci ca și tinerii români canceliști de la Tîrgu-Mureș să fie arestați²⁹. Lipsind, prin terorizarea și arestarea intelectualilor apropiați de popor, țărănimea de conducătorii săi, dregătorii și domnii feudali vroiau să zădărnicească adunarea sau cel puțin să-i dea-un alt caracter.

Toate măsurile luate de guvernium și comitate n-au putut împiedica pe tinerii însuflețiți de dreptatea cauzei poporului de a merge la sate și de a chema pe oameni la adunare. Vasile Moldovan, viitorul prefect al legiunii a III-a, în aprilie încă teolog în anul al III-lea, descrie evocator cum erau sorbite de țărani cuvintele lui despre desființarea iobăgiei, cum țărani veneau pînă seara tîrziu la casa preotului să asculte pe trimisul de la Blaj. Țărani se legau să vină cu toții la Blaj, chiar de-ar trebui să treacă prin foc. În satele mai îndepărtate, unde nu ajungeau tinerii, pătrundeau totuși manifestele profesorului Pumnu, fiiînd citite cu evlavie țăranilor de către preoți și dascăli³⁰.

Cuvintele despre desființarea iobăgiei, ștergerea robotelor, aflau de îndată răsunset în masele țărănești. „În cuvîntarea ce le-am ținut — scrie Moldovan —

le-am arătat că, în urma mișcării tuturor românilor, iobăgia se va șterge negreșit, căci atunci când un popor de trei milioane se va deștepta din somnul său de moarte, lanțurile sclăviei care l-au ținut legat de glie vor cădea ruginite dinaintea picioarelor lui“. Nu e nevoie deoi decît ca poporul să se deștepte, să vrea să-și afirme voința sa și iobăgia se va șterge. Nu avem nici o indicație dacă în aceste întruniri se va fi pomenit despre desființarea iobăgiei în Ungaria, care se hotărîse în dieta din Pojon încă din martie. Poporul însuși, atît cel român, cît și cel maghiar, nu avea încredere în mărinimia dietelor nemeșești. Gîndul că masele, prin forța lor, trebuie să-și impună voința era un gînd revoluționar atunci cînd mulți proprietari de pămînt și dregători ai comitatelor din Transilvania se străduiau să prelungească viața regimului iobăgesc.

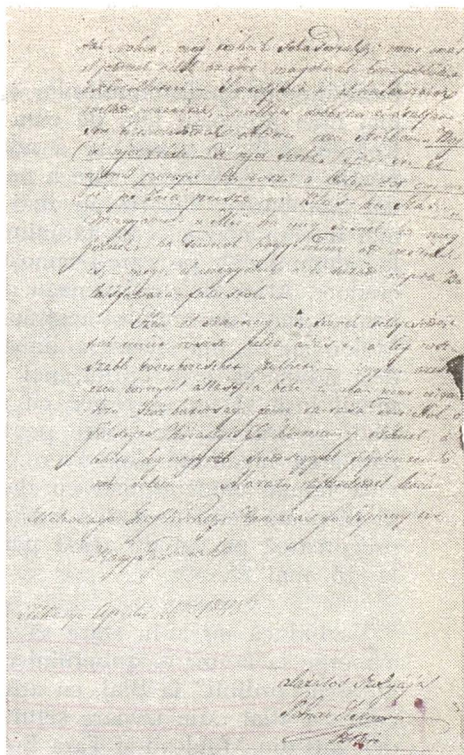
La unele din întrunirile intelectualilor tineri cu țărani iau parte și țărani maghiari, ca de pildă la Bogata de Mureș (azi Bogata, raionul Luduș), Iernut (raionul Luduș). Mulți dintre iobagii unguri au venit la Blaj pentru a fi de față și ei la „ștergerea iobăgiei“ și au mers mai tîrziu în tabăra lui Iancu ³¹.

xereu
deu
des-
bării
g. e

Masele erau hotărîte să pună capăt iobăgiei de veacuri; această voință dîrză a țărănimii reiese deosebit de clar din raportul din 20 aprilie al judeului nobiliar din Biia, Tolnai Elek, către comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă. În fața casei parohiale — scrie judele — s-au adunat peste 50 de oameni și au anunțat ca o hotărîre a lor a tuturor că nu vor trimite numai doi delegați în duminica Tomii la Blaj, ci satul întreg va fi acolo. Au spus că au așteptat destul, dar în loc ca soarta lor, ca răsplată pentru marea și îndelungata lor răbdare, să se îmbunătățească, s-a înrăutățit tot mai mult, tot mai multe poveri îi apasă. Au rămas — scrie judele — pe lîngă hotărîrea lor care au repetat-o de mai multe ori în fața mea: „Noj * dé njom frisé, dé njom serbé — djám ŝti ke njom potopi ku totz akolo —

* În document, cuvintele oamenilor sînt redată cu litere ungu-rești. Reproducem fraza cu ortografia românească: *Noi, de ne-or frige, de ne-or fierbe, de-am ŝti că ne-am potopi cu toții acolo, tot vom merge pe ziua pusă la Blaj, cu satu.*

Fragment din
raportul unui
dregător maghiar,
în care se redau
cuvintele țăranilor:
De ne-or frige,
de ne-or fierbe...
tot om merge
la Blaj



tot om méré pé zuá pusze in Blás, ku szátu³². Oamenii din Feisa și din Căpîlna de Jos au declarat „fără șovăire și cu îndrăzneală — raportează guvernului comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă — că au să meargă la Blaj cu tot satul”³³. E de reținut că nici judele, nici comitele suprem nu vorbesc de oameni străini de sat care ar fi „ațîțat” poporul, ceea ce, desigur, ar fi raportat dacă dădeau de urma agitației unui cleric, cancelist sau avocat. Cuvintele reproduse, ale țăranilor, hotărîrea lor ca să se pună capăt vechii orînduiri chiar cu prețul vieții, izvorăsc din suferințele lor de veacuri.

Tinerii intelectuali în frunte cu Iancu, Papiu și Buteanu, văzînd dîrzenia maselor, hotărăsc cu toții să țină adunarea în ciuda opreliștii și amenințărilor gu-

berniului, în ciuda circulațiilor episcopilor. Ea va fi de mai mici proporții față de cum s-a plănuit inițial, dar trebuie să fie o pregătire a adunării de la 3/15 mai, pentru care guvernul, spre a nu provoca tulburări, și-a dat aprobarea. Tinerii nu mai cutreierau satele, dar nici nu era nevoie, căci țărănimea trimitea deputățiuni la „domnii ei“, pe care-i cunoștea și în care avea încredere. Atare delegați veneau de dimineață pînă seara tîrziu. „Eu, sufocîndu-mi amărăciunea sufletului — scrie Moldovan — mă sileam a liniști poporul, zicîndu-i că deși adunarea este oprită, noi totuși vom merge, oamenii însă să nu se ridice cu satul întreg a porni la Blaj, pentru că vor merge pe 3/15 mai, cînd se ține adunarea îngăduită de guvern. Pe duminica Tomii să vină numai oamenii mai cu dare de mîină, călări, ca să se poată reîntoarce mai curînd la casele lor... și să-i pregătească pe cei de acasă pentru marea adunare de la 15 mai“³⁴.

Văzînd că nu e în stare să oprească pe oameni de a merge la adunare, guvernul dă dispoziții pentru asigurarea „ordinii“ la Blaj, cu atît mai mult cu cît, după cum s-a aflat „din izvoare sigure“, la adunare vor veni delegați din Moldova și Țara Românească³⁵. La 28 aprilie comitele suprem al comitatului Alba Inferioară raportează guvernatorului că a luat toate măsurile privind plănuita adunare de la Blaj. Cei doi comisari, judele primar Fosztó și vicecomitele Miksa, au și venit încă de la 28 aprilie la Blaj — și eu, scrie comitele suprem, voi fi acolo. A mai chemat la Aiud pe protopopii români din comitat, nu prea crede însă că protopopii vor putea reține oamenii să meargă la adunare³⁶. Cipariu îl avizează pe Bariț la 28 aprilie că la Blaj „au și sosit un fibirău (judele primar — *n. ns.*) cu un solgăbirău și un procurator. Servitorii săteni de pe lîngă ei toți sînt unguri și nici un român“³⁷. Generalul comandant Puchner, la cererea guvernului, a trimis, în vederea „confluxului“ de la Blaj, o companie din regimentul de infanterie Bianchi la Bucerdea (azi: Bucerdea Grînoasă, lîngă Tîrnăveni) și un escadron de dragoni, în

comuna Sîncel³⁸. Soldații erau aduși pentru a băga spaima în țărănime.

Încercările de a intimida masele n-au dat, în fața voinței țărănimii de a se elibera de iobăgie, rezultatele dorite. În zadar au dat dregătorii ordin să se retragă podurile (luntrele) pe malul stîng al rîurilor, ca oamenii să nu mai poată trece Someșul, Arieșul, Mureșul, unii totuși le-au trecut înot, continuîndu-și apoi calea spre Blaj³⁹. Aici îi așteptau noi piedici: din ordinul episcopului au fost puși paznici la podul Tîrnavei, care porunceau celor veniți pentru adunare să se întoarcă acasă, căci adunarea s-a amînat pentru 15 mai. Totuși, poporul veni în masă, fără preoți, căci numai un singur preot, Simion Balint de la Roșia, venise cu poporeniile lui. „Aflînd — raportează episcopul Lemeni guvernatorului — că preotul Balint a venit sîmbăta, în preajma duminicii Tomii la Blaj, l-am chemat la mine, l-am certat aspru și i-am poruncit să meargă de îndată acasă”⁴⁰. Și acest preot, fiind amenințat cu destituire, s-a supus și a plecat din Blaj⁴¹. Țăranii veneau însă în cete spre Blaj și nu ascultau decît de cei care-i chemaseră la întrunire.

Desfășurarea și însemnătatea adunării

Poporul începuse încă din dimineața zilei de 30 aprilie să se adune în piața Blajului, în jurul catedralei. Fruntași mai vîrstnici lipseau cu desăvîrșire, veniseră numai țărani și tineri intelectuali. Lipsea și profesorul Aron Pumnu, care redactase manifestul de convocare. Se pare că ordinele guvernului, circulările episcopului Lemeni și ale consistoriului din Sibiu, venirea unor comisari guberniali și a armatei își produsese efectul asupra clerului și păturii burgheze române: numai cîțiva tineri intelectuali legați de popor au venit la adunarea poporului*. Nici nu s-a constituit o adunare propriuzisă, nu s-a ales președinte, secretar etc. Tinerii au vorbit în piața catedralei; cuvîntările au fost improvizate, fără a ajunge la propuneri și hotărîri. În ma-

* „Adunarea a fost numai din popor”, scrie foaia din Blaj⁴².

nifestul lui Pumnul se spunea că adunarea va discuta și apoi va formula revendicările poporului, pentru a fi înaintate dietei, dar despre așa ceva nu s-a discutat la întrunire, întocmirea petiției rămânând sarcina adunării viitoare, din 3 (15) mai.

Cuvântările ținute ne le cunoaștem decît din rezumatele date în rapoartele comisarilor, precum și din descrierea amplă a lui Papiu, în „Istoria românilor din Dacia Superioară”. Din descrierea lui Papiu se vede clar că țărani, cum e firesc, vorbesc de necazurile lor, de asuprirea și de exploatarea lor de veacuri de către domnii feudali. Și Papiu scrie că țărani spuneau la adunare: „Iobagi, ne jurăm, mai mult nu vom fi, ori vor șterge domnii iobăgia, ori nu”. Oratorii, scrie tot Papiu, spuneau că iobăgia se va șterge, iar poporul striga: „Șerbi nu vrem să mai fim, mai bucuros vom muri”⁴³⁻⁴⁴.

În cuvîntarea sa ținută în piața catedralei, Papiu a accentuat — după cum reiese și din raportul comisarilor întocmit chiar în ziua adunării — atît revendicările sociale cît și cele naționale ale românilor. Cancelistul de la tabla regală din Tîrgu-Mureș, scriu comisarilor, arătînd mizeria în care a trăit pînă acum poporul român, a spus între altele: Națiunea română, care e cea mai veche locuitoare a țării, a trăit mai multe secole sub jugul clasei privilegiate. Deși națiunea română a purtat în spinarea ei toate greutățile țării, trăind de pe această națiune toată nemeșimea și toată armata, totuși ea a fost lipsită de drepturi și venituri, ca și cînd românii n-ar fi fost făcuți tot după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Acum însă sufletul dumnezeesc care adiașe toată Europa, a pătruns și aici, a ajuns și la noi spiritul constituțional, în urma căruia fiecare națiune, deci și cea română, subjugată pînă acum, își poate dobîndi drepturile cetățenești și nu există putere în lume să o poată împiedica. Ne-am adunat aici după un plan ce l-am făcut înainte cu 5 săptămîni — a spus în continuare, după raportul comisarilor, Papiu — să arătăm revendicările și cererile noastre pentru a le înainta la dieta ce va fi ținută în luna viitoare. Această

dietă nu poate fi amînată, deoarece la adunarea din Ungaria nu putem veni ca robi.

A mai spus * că țărani să împlinescă robotele mai departe pînă la dietă, afară de zilele rămase din lunile de iarnă ⁴⁶.

„Dimineața, pe la ora 10 — scrie Papiu —, veniră și Iancu și Buteanu cu muntenii (locuitorii Munților Apuseni — *n. ns.*); adunarea le ieși înainte spre întîmpinare. Poporul purta în triumf pe oamenii, săi, în răsunete de bucurie și vivate pentru împărat, națiunea română și oamenii poporului” ⁴⁷.

Iobagii români — avem mărturii că la Blaj au venit și iobagi maghiari, ba chiar și sași, ca cei din comuna Sona (comitatul Cetatea de Baltă ⁴⁸) — erau fericiți că-și găsiseră în unii intelectuali români pe conducătorii lor. Acești intelectuali se făceau purtătorii lor de cuvînt, înfierau iobăgia și vorbeau — precum scrie Bariț — despre multe lucruri despre care în vechiul sistem feudal nu cutezase nimeni să vorbească ⁴⁹. Țărani îi ascultau cu răsufare reținută pe acești români în haine domnești cînd vorbeau de ștergerea iobăgiei, de scăparea de robie, de aceea că ei înșiși trebuie să-și croiască o altă soartă, fără a aștepta binele de la „domnii“, de la comitate și dietă, de la care nici pînă acum n-au văzut nici un bine. Țărănimea avea încredere în acești intelectuali, pentru că-i văzuse cum înfruntă cu curaj toate piedicile puse de către stăpînire,

* În istoria sa, publicată după revoluție, Papiu redă astfel textul cuvîntării ținute în dimineața zilei adunării (nespunînd că el însuși a ținut-o). „Se continuă — scrie Papiu — învățăturile insufletește către popor, salutîndu-l după atîtea veacuri, aducîndu-i aminte de începutul cel glorios al românilor, de patimile și jugul cel de fier sub care a gemut atît amar de timp — ei, cea mai numeroasă și cea mai veche națiune a țării, îmbucurîndu-l că a bătut ora mîntuirii; un spirit ceresc, spiritul libertății universale, a deșteptat pe toate semințele (popoarele — *n. ns.*) Europiei; același a ajuns și la noi și ne strigă să ne deșteptăm din somnul cel de moarte, să aruncăm veșmîntul sclăviei, să sfărîmăm catenele (lanțurile — *n. ns.*) servituții, să nu dăm de rușine po străbunii noștri cei mari..., să nu dăm de rușine numele roman, să-l facem cunoscut în toată lumea... Noi ne-am adunat toți românii ca să dăm de știre celorlalte națiuni din țară care au domnit pînă astăzi peste noi pe nedrept că șerbi mai mult nu vrem să fim, că vrem să fim liberi; noi nu vrem să domnim peste alții, iar nici nu vom suferi noi cei mai numeroși și mai vechi locuitori ai țării ca să se mai facă vreo lege în această a noastră țară fără știrea noastră” ⁴⁵. Între rezumatul dat de comisarii imediat după adunare și textul așa cum și-l amintea Papiu după aproape doi ani, cea mai esențială deosebire e că în istoria sa Papiu nu amintește despre cererea ce va fi înaintată dietei.

de către mai marii bisericilor române, în calea soborului, sobor care, precum credeau ei și li s-a și spus, trebuia să-i scape de iobăgie. Cînd apăru compania de soldați chemată de comisari pentru a dizolva adunarea, un cancelist spuse țăranilor: „Nu vă temeți, fraților. Cu noi este Dumnezeu, cu noi dreptatea. Voim dreptate, voim pace... Dacă veți asculta de noi, gloanțele puștilor nu pot să patrundă în voi”⁵⁰.

Încrederea țăranilor în conducătorii lor se dezvolta într-o adevărată iubire și grijă părintească. Bariț descrie următoarea scenă petrecută în dimineața zilei adunării din duminica Tomii:

„Între orele 9 și 10 ieșiră din curtea episcopală, unde fuseseră așezați peste noapte, cei doi comisari trimiși într-adins de prefectura comitatului cu ordinul dat, ca în numele guvernului, să spargă adunarea. Comisarii erau cei mai de frunte funcționari ai comitatului, judele suprem * Fosztó și vicecomitele (vițișpanul) Miksa. Oamenii întrebau pe oratorii români: «Să-i lăsăm să vină?» «Să-i lăsați, să-i primiți cu toată buna cuviință și să ascultați cele ce vor zice» — fu răspunsul tribunilor **.

Funcționarii ajunseră în mijlocul adunării, oamenii le făceau loc... Ei voiau să vorbească cu unii dintre tribuni, iar aceștia voiau să se apropie de cei doi comisari. Deodată, sărind, cîțiva oameni se puseră între ei și funcționari. «Lăsați-ne, fraților, să ne înțelegem cu dînșii». — «Să te înțelegi, domnule, dar să nu te apropii prea tare de ei; nu te încrede în ei nici aici; noi îi cunoaștem mai bine, sîntem pățiți».

Tribunul fu silit să stea la distanță de cîte șase pași de la numiții funcționari, iar în timp ce acel român tînăr discuta cu dînșii asupra situației, oamenii din popor îl țineau de braț căci se temeau ca nu cumva funcționarii, înțeleși cu comandantul companiei, la un

* În altă parte a volumului (p. 747), Bariț traduce cuvîntul „föbíró” cu termenul „judo primar”. Cipariu scrie în corespondența sa către Bariț: fibirău.

** Termenul „tribun” pentru conducător al poporului începe, se pare, să fie folosit încă la această adunare. Papiu însuși folosește mai mult termenii „povățuitor al poporului” și „om al poporului”.

semn dat (să ridice pe tribun, iar) tribunul să fie luat între puști și dus la închisoare“⁵¹.

Bariț constată că drept cuvânt desăvârșita neîncredere a poporului față de întreaga clasă de funcționari și privilegiați. Neîncrederea aceasta avea rădăcini foarte reale și adânci în popor, ea n-avea nevoie să fie propagată de nimeni. Țăranii vedeau bine cum proprietarii de pământ și dregătorii de la comitate umblă să prelungească sorocul desființării iobăgiei și cum aceștia voiau s-o mențină în altă formă; nimic mai firesc ca toată propaganda despre „mărinimia“ feudalilor să nu afle între iobagi nici o crezare, ba, dimpotrivă, să trezească tot felul de bănuieli.

Pe de altă parte, ceea ce nu se întâmplase înainte decît doar în cazul izolat al luptătoarei Varga Katalin, cînd o „doamnă“ îmbrățișase cerințele țărănimii, o seamă de intelectuali români ieșiți din sînul țărănimii, sub influența ideilor revoluționare, se apropiau de mase, le încurajau, le spuneau țăranilor să-și dea seama de forțele lor, căci atunci vor scăpa de lanțurile robiei, prin voința lor și nu prin mila și mărinimia privilegiaților. Cum să nu-i urmeze pe acești „domni ai noștri“ — precum au ascultat moții pe „Caterina, doamna noastră“. ~~În duminica Tomii, după liturghie, episcopul Lemeni ieși din catedrală și voi să vorbească și el poporului de pe piatra de la intrare. Își începe cuvîntarea așa: „Mulți zic că eu țin cu domni țării“ — atunci poporul (scrie Papiu), zîbind, întrerupe vorbirea zicînd: „Știm bine că ții cu domni țării“. Poporul, la cererea cancelistului, iarăși îl lăsă pe episcop să vorbească. Episcopul continua: „...din iubire către voi vă rog ascultați-mă și vă duceți acasă“ — poporul murmura — „aduceți-vă aminte de cuvintele sfintei scripturi ce zice: toată puterea este la Dumnezeu, și care nu se supune mai marilor lui Dumnezeu nu se supune“. Numitul tribun însă îi răspunde: domnule episcop, astăzi cel ce nu ascultă de popor nu ascultă de Dumnezeu. Tribunalul cu răspunsul tăios era cancelistul Papiu Ilarian. Și comisarii raportează că Papiu a întrerupt de mai multe ori pe episcop, bătîndu-și joc de cuvintele lui. Papiu, adresîndu-se poporului, a zis —~~

scriu comisarii — : „Să nu ascultați de episcop și de dregătorii comitatului“⁵². Și după descrierea unui cleric, I. Olteanu, care a luat parte la întâia adunare de la Blaj, cancelistul Alexandru Pap ar fi vorbit de rău pe episcop, zicînd poporului: „Noi am venit să vă spunem veste bună, dară vlădica și canonicii au adus cătane să ne prindă“⁵³.

În același sens ca Papiu au vorbit și Avram Iancu și Buteanu, arătînd că poporul, sfătuiindu-se în liniște, fără tulburări, nu e nici un motiv să se spargă adunarea. „Poporul — scrie mai departe Papiu — îi aplaudă pe toți trei, iar pe episcop nu-l mai lasă la vorbă... Așa episcopul se depărta din mijlocul poporului“⁵⁴. Și Bariț scrie că episcopul Ion (Lemeni) încercase să vorbească poporului în sensul decretului gubernial, dar, nefiind ascultat, s-a retras în reședința sa⁵⁵.

În afară de cei trei oratori — Papiu, Iancu și Buteanu — a mai vorbit și un cleric, Vasile Nemeș. Papiu, traducînd numele unguresc „Nemes“ în latinescul „Nobili“*, scrie că clericul Nobili nici nu apucase să se dezbrace de veșmintele cele albe în care oficiase, ci, ieșind din biserică, a ținut în entuziasmul poporului o cuvîntare însuflețitoare. Și comisarii Fosztó și Miksa amintesc pe clericul Nemeș din Poieni (Poiana Arieșului, scaunul Arieș⁵⁶). Iancu, Buteanu și Nemeș au vorbit — raportează cei doi comisari — cu o moderație ceva mai mare decît Papiu. Ei au spus, vorbind înainte pe larg despre interesele națiunii române, că scopul adunării acesteia e să pregătească cererile ce vor fi înaintate la dieta din luna viitoare.

Papiu a arătat în cuvîntarea sa că avocatul Micaș a fost arestat de către guvernul din Cluj, pentru „vina“ că ar fi ațîțat pe români și că un teolog, Vasile Moldovan, a fost eliminat din seminar pe motivul că a chemat pe oameni la adunarea din duminica Tomii. S-a hotărît să se facă o petiție pentru eliberarea lui Micaș, iar pe teologul eliminat „poporul îl introduse — scrie Papiu — în seminar în triumf“⁵⁹.

* După adunare, scara la cină, Eliseu Armat a propus ca toți care au nume ungurești să și le românezeze. Astfel a devenit Nemeș — Nobili, Oros — Rusu, Baternai — Bătrineanu etc.⁶⁰

Cu și mai puțin respect decît pe episcop îi primește poporul adunat pe comisarii Fosztó și Miksa. Ei voiau să dea citire ordinului gubernial prin care ținerea adunării era oprită. Poporul n-a voit să asculte ordinul. Atunci, vorbind românește, comisarii îi îndemneau pe oameni să fie ascultători, să nu tulbure pacea publică, să plece pe la casele lor, căci guvernul a dat voie pentru altă adunare, la 15 mai, cînd se vor aduna învățații românilor. Poporul răspundea : de duș ne ducem acasă, dar și acolo ne vom aduna și sfătui, precum se adună și domnii și guvernul nu-i oprește.

Comisarii, văzînd că nu reușesc să împrăstie poporul, se întoarseră în curtea episcopală ⁶⁰.

Un spirit de înfruntare, aproape de sfidare față de dregătorii cei mai înalți ai comitatului a cuprins masele adunate. Țăranii, care nu mult înainte stăteau numai cu pălăria scoasă înaintea acestor feudali, acum le vorbeau ca de la egal la egal, fără nici un pic de teamă.

După masă, un tînăr din Sibiu aduse știrea că un „om al poporului“ se află în satul vecin Mănărade și vrea să vină la adunare. Organizatorii adunării știau că era vorba de profesorul Bărnăț ; e invitat și i se cere să vorbească.

„A venit timpul — spune Bărnăț în discursul său * — ca iobăgia să se șteargă și românii să se pună în drepturile lor, ce li se cuvin, ca unei națiuni. Dar ca să se poată ajunge la această soartă mai fericită, se cere nu numai ca toți să lucreze cu puterile împreunate, dar afară de aceasta este de lipsă ca să se documenteze și de aici înainte cu o purtare atît de minunată, încît să nu-i poată nimeni inculpa (învinovăți — *n. ns.*), că doar ar vrea să se scoale asupra domnilor sau asupra averii cuiva ; la întîmplare ca aceasta nu pot să spereze nici o îndreptare a soartei lor și a națiunii române“. Bărnăț îi îndemna apoi pe oameni să asculte și de aici înainte de domni și de mai mari și de toate legile, pînă cînd se va face îndreptarea întru toate pe cale legiuită,

* Cuvîntarea o redăm după Papiu. Același conținut reiese și din rapoartele comisarilor ⁶¹.

cum au ascultat și pînă acum, ca să nu-i poată inculpa înaintea guvernului și împărăției că sînt răsculați și nedemni de libertate. Mai departe întreabă poporul dacă își cunoaște oamenii: — poporul răspunde că-i cunoaște — să ascultați dară (deci — *n. ns.*) de dînșii și să urmați ce spun ei, le răspunse. La urmă le spuse că adunarea tuturor românilor era fixată la 15 mai, așadar acum să se ducă acasă și pînă atunci să se înțeleagă despre toate lucrurile care vor fi a se spune înaintea adunării.

Bărnuț cere cu tărie ștergerea iobăgiei și recunoașterea românilor ca națiune. Ca și alți intelectuali români, Bariș, Cipariu, el sfătuiește pe țărani să nu se ridice asupra averii moșierilor, el temîndu-se ca și aceștia, de izbucnirea unei noi „horiade“.

După cuvîntarea lui Bărnuț adunarea a luat sfîrșit. Oamenii însă nu voiau să plece încă; erau îngrijorați că dacă vor pleca comisarii vor pune mîna pe „domnii noștri“⁶². Urmează parlamentări între tinerii intelectuali și comisarii comitatului; aceștia, pentru a termina odată cu adunarea, dau atestările cerute, în care se spune că domnii Buttyán (Buteanu), Pap Sándor (Papiu) și Jánk Ábrahám (Avram Iancu) au dat ascultare comisarilor de a se dizolva adunarea și au îndemnat poporul să stea în liniște atît la Blaj, cît și după ce va ajunge acasă. Poporul — spun comisarii mai departe — a și plecat în liniște, ceea ce noi adeverim și declaram că pentru cele întîmplăte azi nu vor avea de suferit. Adeverințele se dau lui Buteanu, Iancu și Papiu. Conducătorii îi însoțesc pe țărani, spunîndu-le să vină din nou la 15 mai la Blaj, „la locul scăpării“⁶³. Adunarea s-a dizolvat, precum arată raportul comisarilor, după masă, la 3 ore și jumătate.

A doua zi după adunare, „Organul luminării“ scrie despre ținuta poporului: „Acest popor fript de arsura soarelui și de sete, răbda ore întregi fără a se mișca nici o urmă de la locul său. O picătură de beătură bețivă (alcool — *n. ns.*) n-a gustat pe limba lui.

Entuziasmul cu care asculta cuvintele însuflețitoare și ascultarea de îndemnurile oratorilor erau nemărginite.

Cine va mai zice că poporul român e popor sălbatic ? Cine ar mai avea așa înđoială, păcat că n-a venit la Blaj în duminica Tomii să-l vadă pe acest popor și să se convingă.

Noi credem și dorim ca poporul român totdeauna se va purta cu acea cuviință ca ieri. Și atunci soarta lui în viitor nu poate să fie decît fericită ⁶⁴.

Și „Gazeta“ dă o descriere vie a adunării, scriind că la adunare au participat circa 4 000 de oameni ⁶⁵.

Ziarul maghiar din Cluj „Erdélyi Híradó“ publică o corespondență, iscălită de „Un secuî“, despre adunarea din Blaj de la 30 aprilie ⁶⁶. Spune că s-au adunat circa 2 000 de oameni. Au fost de față și două companii, ca să reprime eventuale tulburări, dar adunarea a decurs în liniște, așa încît armata n-a trebuit să intervină. Înainte de masă, cancelistul Pap (*Papiu* — *n. ns.*) a vorbit de mai multe ori, agitînd oamenii.

Fostul profesor din Aiud Szász Károly, numit secretar de stat la învățămînt în guvernul din Pesta, în raportul său din 18 mai către primul ministru Batthyány scrie despre 3 000 de oameni adunați la Blaj ⁶⁷; cifra dată de Papiu de 5—6 000 ⁶⁸ pare exagerată, deoarece și celelalte surse românești * vorbeau de 4 000 de oameni.

Deosebit de interesante sînt rapoartele comisarilor către comitele suprem al comitatului Alba Inferioară și raportul comitelui suprem, baronul Bánffy Miklós, către guvernîu, despre adunare, reproduse atît în istoria lui Papiu cît și în cea a lui Bariț. Rapoartele dau conținutul cuvîntărilor lui Papiu, Buteanu, Iancu și Bărnuț.

Grija cea mai mare a raportorilor a fost să explice pentru ce n-au putut să îndeplinească ordinul guvernului de a dizolva adunarea, folosînd chiar forța armată. Comitele suprem Bánffy scrie că cei doi căpitani trimiși la Blaj (unul căpitantul unei companii de infante-

* Faima adunării de la Blaj din 30 aprilie a pătruns și în străinătate. Astfel, ziarul vienez „Wiener Zeitung“ scrie că guvernatorul Teleki n-a izbutit să zădărnicească adunarea de la Blaj, românii au venit în număr mare, păstrînd cea mai deplină ordine ⁶⁹. Un ziar din Augsburg, „Allgemeine Zeitung“, înregistrează de asemenea că românii au avut o adunare populară, la care au luat parte 4 000 de oameni ⁷⁰.

riști, celălalt de cavaleriști) i-au declarat că pentru procedura dizolvării adunării cu forța trebuie să primească dispoziții de la un ofițer de stat-major, dar acesta nu s-a prezentat, deși trebuia să vină. De altfel — scrie Bánffy — grija mea era ca oamenii să plece în liniște. Cei trei tineri (Buteanu, Iancu și Papiu) au avut marea vină, care nicidecum nu li se poate ierta — scrie mai departe comitele suprem — că, nesocotind ordinul guvernului de oprire a adunării, nesocotind și circulara episcopului, au îndrăznit să agite oamenii să vină la întrunire și acolo i-au adunat în jurul lor, vorbindu-le; dar nu i-au ațîțat, nu i-au amăgit pe căi greșite, i-au îndemnat chiar să-și facă slujbele domnești mai departe pînă la dietă. Totuși, conchide baronul, deși masele s-au împrăștiat în liniște și n-au făcut nici o petiție, nu crede că ar fi recomandabil să se îngăduie întrunirea unei mase înculte, căci astfel de întruniri pot avea urmări periculoase.

Comitele se mai scuză că nu l-a arestat pe avocatul Buteanu; momentul — scrie el — n-a fost nicidecum prielnic, căci arestarea lui Buteanu ar fi provocat cea mai mare tulburare și revoltă ⁷².

Cei trei dregători înalți (comitele suprem, judele primar, vicecomitele) ai comitatului Alba — avînd temeri că li se va reproșa faptul că n-au fost destul de energici, arată că la adunare „nu s-au produs excese“, că oamenii au fost îndemnați să-și facă mai departe prestațiile și că nu s-a întocmit nici o petiție către dietă. Căutau să dovedească că adunarea nu și-a atins scopul.

Problema atitudinii celor două companii trimise să dea asistență militară comisarilor Fosztó și Miksa a preocupat mult cercurile conducătoare maghiare. Un aristocrat anonim, în scrisoarea sa din 6 mai către contele Mikó, spune că numai o mică parte din soldații promiși de către comandantul Puchner au fost trimiși la Blaj. Generalul comandant a explicat această lipsă ca urmare a unei neînțelegeri („ein Missverständnis“). Astfel, adunarea a avut loc, deși a fost interzisă de guvern. Un alt aristocrat, baronul Jósika Miklós, îi

scrie * la 5 mai baronului Wesselényi Miklós că la adunarea din Blaj, deși erau 2 000 de oameni, au asistat numai 120 de soldați și aceștia s-au arătat foarte nepăsători ⁷³.

De fapt, cele două companii au avut o atitudine binevoitoare față de adunare. Între soldați erau mulți români și acestora comandantii le-au dat voie să intre împreună cu poporul în catedrală, lăsându-și puștile afară ⁷⁴. O parte însemnată a ofițerimii germane sau germanizate își dădea seama de conflictul ce se desemna în primăvara anului 1848 între Curtea imperială și mișcarea de independență ungară și, fiind crescută în spirit dinastic, urmărea cu neîncredere măsurile autorităților ungare. Nici soldații români din regimentele de linie nu se arătau prea zeloși să execute măsurile de teroare ce voiau să le aplice dregătorii comitatelor și guberniului. Refuzul comandanților de a da ascultare comisarilor și a dizolva adunarea poate fi interpretat și ca un act conștient, în scopul de a câștiga pe români. Nu se poate însă vorbi de o politică consecventă a comandamentului militar din Sibiu, neorientat încă pe atunci asupra adevăratelor intenții ale Curții imperiale.

De adevărata însemnătate a adunării din 30 aprilie nu și-au dat seama nici comisarii guberniului, nici scriitorul Jósika, nici presa maghiară. N-au văzut cum adunarea mai multor mii de țărani a făcut să crească încrederea maselor în forțele lor proprii, le-a arătat că sînt în stare să învingă piedicile ce întîmpină în lupta lor de eliberare. Țăranii au văzut cu ochii lor că domnii de la comitat nu sînt atotputernici și că se poate trece peste voința lor. Și-au mai dat seama că în lupta lor împotriva domnilor de pămînt și dregătorilor nu sînt singuri, că alături de ei sînt o seamă de tineri înflăcărați, care înfruntă cu curaj samavolnicile dregătorilor și nu se tem a sta și a lupta de partea țărani-

* Scrisoarea denotă toată îngîmfarea aristocratului față de „valahii proști”. Își bato joc și de episcopul Lemeni, cu toate că acesta își dăduse îndestul silința să le facă pe plac baronilor și grofilor, la fel ca și Șaguna în vremea aceea.

lor. Mișcările țărănimii pentru a-și scutura lanțurile iobăgiei se întîlnesc cu năzuințele intelectualității române, care tindea să-și asigure un loc în viața politică și în conducerea țării, un rol care să corespundă proporției numerice a elementului românesc din Transilvania. Țărănimea își găsește în adunarea din duminica Tomii conducătorii săi, în care își pune toată încrederea. Se înfrățește mișcarea intelectualilor revoluționari cu cea a poporului, se cimentează legătura între masele țărănești și tinerii intelectuali revoluționari. Pentru mersul evenimentelor e de o importanță capitală faptul că intelectualitatea română revoluționară ajunge să-și dea din ce în ce mai mult seama de forța uriașă pe care o reprezintă poporul.

Bărnauț, care înainte se gîndea la convocarea unui congres al oamenilor mai învățați, ajunge la convingerea că acțiunea națională trebuie să se sprijine pe masele poporului.

2. PROBLEMA RELAȚIILOR PRINCIPATULUI TRANSILVANIEI CU UNGARIA

*Conflictul de interese
dintre cercurile conducătoare austriece și cele ungare
în problema Principatului Transilvaniei*

Întrebarea dacă Principatul Transilvaniei să rămînă o țară separată, legată de Ungaria numai prin persoana monarhului, sau ca între cele două țări să existe o uniune strînsă, se discutase și înainte de 1848, în presa maghiară, în ședințele dietelor din Pojon și Cluj, însă mai ales în „adunările marcale“ nemeșești din comitate și scaune. Propagatorii uniunii erau în primul rînd nobili liberali, care vedeau în absolutismul habsburgic, în birocrăția din Viena dușmanul de frunte al reformelor ce urmau să fie înfăptuite pe calea dobîndirii unei mai mari independențe; ei vedeau în uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria un mijloc de a combate cu forțe sporite centralismul austriac. În același timp,

uniunea urma — în planurile nobilimii liberale — să asigure elementului maghiar un rol de conducere în monarhie și să înlesnească maghiarizarea vieții de stat. Curtea vieneză și guvernul central se împotriveau cu toată puterea acestor aspirații, nu voiau o Ungarie mare, care putea să opună rezistență mai puternică tendințelor centralizatoare. Fostul cancelar austriac, prințul Kaunitz, spunea încă din 1791 : „...Cu cât se intensifică tendința maghiarilor de a forma o unitate din Ungaria, Transilvania și teritoriile ilire (ținutul locuit de slavii de sud — *n.ns.*), cu atât mai mult se impune pentru Curtea imperială aplicarea principiului : *divide et impera* (dezbină și stăpânește)“⁷⁵. Și împăratul Francisc I i-a declarat deputatului sas Trausch în 1834 : „N-am să consimt niciodată ca Principatul Transilvaniei să se unească cu Ungaria“⁷⁶. Încă în 27 februarie 1848 cancelarul Jósika se referă în adresa sa către guvernatorul Teleki la rescriptul regal din 22 februarie 1847, prin care se interzice publicarea de articole polemice în problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În sensul acesta, guvernatorul dă dispoziții la 8 martie 1848 cenzorilor gazetelor din Principatul Transilvaniei⁷⁷.

Izbucnirea revoluției în monarhia habsburgică a răsturnat vechile raporturi de forțe. Domnia Habsburgilor era amenințată în Lombardia și Veneția de mișcările revoluționare italiene, în Galiția de străduințele polonilor de a scutura jugul străin ; în același timp, o mare parte a germanilor din Austria își avea privirile ațintite spre formarea unei Germanii care să cuprindă și părți din monarhia habsburgică. În fața avântului mișcărilor naționale și sociale părea că vechea Austrie — bazată pe puterea absolută a monarhului, pe aristocrația funciară și pe cea bancară, pe birocrație, poliție și armată — nu poate să se mențină. Chiar și în Viena, în „orașul împăratului“ (Kaiserstadt), elemente de stînga, muncitori, intelectuali și studenți, recunoșteau dreptul polonezilor, italienilor și maghiarilor de a-și dobîndi independența națională. Și Lamartine, care era în 1848 ministru de externe al Franței, scria despre situația din mai 1848 din Imperiul austriac : Ungaria se separă

aproape cu totul de Imperiul austriac. Ca semn al completei separări, ea instituie un minister de externe propriu, al Ungariei⁷⁸.

În măsura în care slăbea puterea Imperiului austriac, reînviu în clasa stăpînitoare maghiară visurile unui Imperiu ungar de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră*. Guvernul ungar a luat în aprilie măsuri ca Dalmația să fie înglobată în Ungaria⁸⁰, în baza unor „drepturi istorice ale coroanei ungare“; prinde teren gîndul exprimat în cursul lunilor aprilie—iunie 1848 în repetate rînduri de către oameni politici maghiari și în presă, ca dinastia habsburgică să-și mute reședința la Budapesta și ca Ungaria să devină centrul imperiului. Monarhul — scrie oficiosul „Pesti Hírlap“ la începutul lui aprilie 1848 — o să joace, în calitatea sa de rege constituțional al Ungariei, un rol conducător la Gurile Dunării și în regiunile spre Marea Neagră⁸¹.

În planurile formării unui Imperiu ungar, uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria însemna o primă etapă. Oamenii politici maghiari nu vedeau obstacole mari în realizarea „uniunii“, nobilimea maghiară avînd în ambele diete poziții dominante. Ideea că în atare probleme capitale într-o epocă revoluționară nu pot hotărî niște diete care nu reprezentau decît o infimă parte a populației era cu totul străină de nemeșimea ungară.

Curtea imperială, guvernul central, înalta birocrație și ofițerimea urmăreau cu îngrijorare tendințele maghiare spre dobîndirea independenței totale de Austria și de mutare a centrului monarhiei la Budapesta. Contele Kolowrath, ministru-președinte al guvernului imperial, a prezentat la 20 martie 1848 un memoriu împăratului, semnat, în afară de el, și de cancelarul Transilvaniei, baronul Jósika. În memoriu se propune drept cel mai potrivit mijloc pentru preîntîmpinarea pericolului maghiar, între altele, și trimiterea unui co-

* Agentul diplomatic englez Blackwell, foarte apropiat de cercurile conducătoare maghiare, vorbește în rapoartele sale adresate ambasadorului englez din Viena despre un viitor Imperiu ungar, doar — scrie el — Bosnia, Serbia, Țara Românească țineau odinioară de coroana ungară. S-ar forma astfel unul din cele mai puternice imperii ale Europei⁷⁹.

misar imperial în Principatul Transilvaniei, pentru a susține acolo cercurile care se ridicau împotriva uniunii cu Ungaria ⁸².

Propagarea uniunii de către nobilimea liberală

Îndată după pătrunderea primelor știri despre evenimentele din 15 martie la Pesta, problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria a devenit preocuparea centrală a nobilimii liberale și a burgheziei maghiare ardelenе. Mare parte a nobilimii proprietare maghiare voia uniunea, contînd pe sprijinul guvernului ungar împotriva revendicărilor maselor țărănești, în mare majoritate românești. Pentru a-și exercita supremația națională avea nevoie de sprijinul Ungariei, deci de „unió” (uniune). La sfîrșitul lui martie (actul e înregistrat la Pesta la 2 aprilie), 44 de aristocrați maghiari din Transilvania (din familiile Teleki, Bethlen, Mikes, Vass, Wesselényi, Bánffy, Kemény, Zeyk) declară că sînt pentru monarhia constituțională, care garantează inviolabilitatea proprietății. În contopirea celor „două patrii maghiare, Ungaria și Transilvania” văd asigurarea menținerii naționalității maghiare ⁸³. Adunările marcale ale comitatelor se transformă în demonstrații pentru uniune la Cluj, Aiud, Odorhei, Dej etc. Pretutîndeni, în adunările nemeșimii, se redactează hotărîri care cer convocarea imediată a dietei în scopul votării uniunii. În orașele maghiare se fac și demonstrații de stradă, mai ales studenții maghiari din orașe devin cei mai însuflețiți și zgomotoși adepți ai ideii uniunii.

Presa maghiară din Cluj căuta să demonstreze avantajele uniunii Ardealului cu Ungaria. Ziarul „Erdélyi Híradó” aduce mai întîi articolul unui fruntaș al opoziției maghiare, al baronului Wesselényi Miklós, articol datat în Jibou la 26 martie. Wesselényi susține că Ardealul va avea un viitor numai dacă se va uni cu Ungaria, formînd un stat puternic, unitar prin aceeași constituție și aceleași drepturi ale cetățenilor săi. Industria și comerțul se vor dezvolta și toți cetățenii se vor bucura de înflorirea patriei. În ce privește țărăniimea, scrie mai departe baronul Wesselényi, trebuie să

se știe că relațiile urbariale nu mai pot fi menținute, slujbele de care țărănimea din Ungaria e eliberată nu pot să apese mai departe pe țărani din Ardeal. Întrebarea pe care nobilimea din Ardeal trebuie să și-o pună e dacă prestațiile *exagerate* ale țărănimii vor fi înlăturate pe cale pașnică sau prin violență. Îi roagă pe sași să se alătore dorinței maghiarilor și secuilor de a se face uniunea⁸⁴ uitînd cu totul de români, care formau majoritatea absolută a țării. Fruntașul liberal se gîndește la votul dietei, în care românii nu sînt reprezentați. Ceva mai tîrziu, în 3 aprilie, baronul Wesselényi declară într-o adunare publică din Pesta că Ardealul trebuie să se contopească cu Ungaria⁸⁵.

Presă maghiară din Cluj se pune întru totul în slujba ideii că numai uniunea e salvarea. Astfel, ziarul „Ellenör“ scrie : „Să ne unim, ca să devenim liberi ! Aceasta este lozincă popoarelor, în timp ce guvernele se călăuzesc după deviza : să divizăm forțele poporului ca să-l putem stăpîni. Cine e atît de orb ca să nu vadă că Polonia se ridică din nou, statele italiene se unesc și Germania renaște ? Și cine îndrăznește să pună la îndoială viitorul patriei ungare ? Popoarele se unesc pentru a-și redobîndi libertatea !“⁸⁶

Autorul articolului — ca și alți conducători ai opiniei publice ungare — este foarte înțelegător față de aspirațiile spre unire națională ale popoarelor polon, italian, german și maghiar, ignorînd însă complet atare năzuințe la români, sîrbi, slovaci. În general, se poate spune că nu argumentele luptei pentru independență și progres, pentru abolirea absolutismului și a îngrădirilor feudale au avut în primul rînd răsunset în rîndurile nobilimii maghiare, ci argumentele naționaliste, șovine. Pentru nobilimea maghiară din Principatul Transilvaniei uniunea avea în primul rînd o altă însemnătate : să o ajute să-și mențină în continuare vechea supremație. Ea se temea că în urma acordării de drepturi cetățenești egale tuturor cetățenilor, în urma desființării privilegiilor nobiliare, elementele maghiare, mai ales cele de pe pămîntul comitatelor, vor ajunge în situația de minoritate și că în Transilvania se va instaura stăpînirea majorității românești. Acest argument l-a invocat și

baronul liberal Wesselényi în articolul său citat mai sus, scriind în 26 martie : „Ardealul trebuie să fie o parte a patriei maghiare, căci altfel el va deveni prada unor rase străine“⁸⁷. Și alți magnați se gîndeau ca Wesselényi ; astfel, contele Bethlen János propagă ideea înglobării Principatului Transilvaniei în Ungaria ca pe cel mai bun mijloc de apărare împotriva numeroasei populații românești⁸⁸. „În teama de români — scrie groful guvernator Teleki la 3 aprilie cancelarului baron Jósika —, populația clujeană își pune toată nădejdea în convocarea dietei“⁸⁹ (care urmează să voteze uniunea — *n.ns.*). Guvernatorul însuși cere în repetate rînduri convocarea urgentă a dietei ca pe singurul mijloc ce ar putea liniști spiritele agitate⁹⁰.

Teza că maghiarii nu-și puteau menține pozițiile fără a se face „uniunea“ este larg discutată de naționaliștii maghiari, la întruniri și în presa ardeleană, fără nici o reticență. În orașele ungurești, la multe întruniri răsunau lozincile : „uniune sau moarte !“ sau „să ne unim, că altminteri pierim !“

Exaltarea naționalistă a cuprins o mare parte dintre locuitorii maghiari din orașe. Statul cu care urma să se unească Ardealul trebuia să fie un stat național maghiar. În acest stat, se spunea în întruniri, totul era unguresc : regele, dieta, constituția, ministerul, garda națională, pînă și limba țării⁹¹. Se accentua caracterul uninațional al statului ungar, nesocotindu-se realitatea că în Ungaria popoarele slave, românii și germanii, luați împreună formau marea majoritate a populației. Se țeseau visuri despre înființarea unui mare imperiu ungar⁹².

Mișcarea unionistă nu cuprinde toată populația maghiară

Cu toată propaganda naționalistă, „unioniștii“ (cei care se pronunțau pentru uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria — *n.ns.*) nu au putut cîștiga decît în mică măsură în satele maghiare. Țăranii iobagi maghiari n-aveau încredere în spusele nemeșilor și dregătorilor, nemeși și aceștia. În ceea ce privește atitudinea

secuilor, ziarul „Erdélyi Híradó“ — același ziar care făcea o propagandă susținută pentru uniune — scria că printre secui nu există un prea mare entuziasm pentru uniune, dar nici antipatie⁹³. Grănicerii secui — scrie guvernatorul generalului comandant Puchner — au atacat cu ocazia târgului din Sînmartin pe nobilii care erau pentru uniunea⁹⁴ cu Ungaria. Cei care au făcut legile retrograde din 1847 erau dușmanii tuturor reformelor. Îndată ce s-au dezmeticit din prima lor spaimă, ei au făcut încercări ca să împiedice uniunea, sau cel puțin s-o amîne. Ei cunoșteau bine punctul de vedere al Habsburgilor, protectorii lor de frunte, știau că numai forțată de împrejurări Curtea vieneză va admite uniunea și că și în cazul acesta va încerca să o întirzie. Un mare dușman al uniunii era și cancelarul principatului, baronul Jósika Samu ; el a făcut tot ce a putut ca s-o zădărnicească⁹⁵. În scrisorile sale din 23 și 24 martie către guvernatorul Teleki el își exprimă încrederea că revoluția nu va pătrunde din Ungaria, unde acum e anarhie, și în Ardeal. Aduce o critică substanțială propagatorilor uniunii : o treime a populației strigă că uniunea este necesară pentru a asigura naționalitatea maghiară ; oare însă celelalte două treimi vor tăcea ? Se recunosc egale drepturi și elementelor străine, dar nu li se recunosc limba și naționalitatea, considerate de acestea ca lucrul cel mai important. Problema maghiară nu se rezolvă prin uniune — doar și Ungaria are 8 000 000 de oameni de limbă străină⁹⁶. Numai în urma sancționării la 11 aprilie a legilor votate de dieta ungară la 18 martie cancelarul Jósika se retrage, iar guvernatorul Teleki convoacă, la 11 aprilie — în nădejdea aprobării ulterioare a monarhului —, dieta ardeleană pentru ziua de 29 mai, la Cluj⁹⁷. Propaganda antiunionistă printre maghiari continuă însă ; apare și o broșură cu titlul : „Erdély és az unió“ (Ardealul și uniunea), în care se susține că în Ungaria situația este nesigură, că acolo s-au luat măsuri ca ștergerea robotelor, care duc nobilimea la pieire. De ce să se dea drepturi politice unor mase populare în mare parte de limbă străină ? Urmarea va fi că Ardealul se va transforma în Dacia, adică într-un pămînt românesc⁹⁸.

Dacă mulți aristocrați, precum și membri ai patriciatului sășesc, nu se împăcau cu gândul că prin desființarea constituției medievale a Principatului Transilvaniei vor pierde privilegiile lor, românii, de fapt, nu aveau nici un interes ca anacronismul reprezentat de vechea „constituție“ a Ardealului — bazată pe „libertățile“ celor trei „națiuni“ — să fie menținut. Așa vedeau situația românilor și unii revoluționari maghiari ⁹⁹.

În cadrul noii rînduiri a statului burghez, intelectualii români din Principatul Transilvaniei, ca și cei din Banat și Crișana, cereau cu vehemență acordare de drepturi naționale. Unii dintre intelectuali, în frunte cu Murgu, Bariț și Cipariu, credeau că politica de maghiarizare, de asuprire națională, nu va putea continua după abolirea privilegiilor feudale, după democratizarea țării ¹⁰⁰. Erau adînc convinși că o colaborare între mișcările române și cele maghiare era în interesul ambelor popoare. Nu erau nici împotriva unei eventuale uniuni statale temporare între Principatul Transilvaniei și Ungaria ¹⁰⁵, punînd însă unele condiții.

Acești intelectuali puneau condiția ca în prealabil să fie împlinite neapărat unele revendicări naționale importante, ca garantarea limbii și culturii românești. Unii români, ca protopopul din Mediaș, Ștefan Moldovan, se temeau „de n-ar fi această unie o continuare mai lătită a nefericitei pentru noi unie de trei nații din 1437“ ¹⁰⁶. „Organul luminării“, comentînd constituția imperială din 25 aprilie, prin care se promitea garantarea nevătămării naționalităților și limbilor lor, scria cu amărăciune că această „garanție împăciuitoare nu se află în noua constituție a Ungariei“ ¹⁰⁷.

Este neîndoielnic că unirea forțelor revoluționare din Ungaria și Principatul Transilvaniei (o seamă de intelectuali români înaintați întrezăreau unirea acestor forțe și cu cele din Țara Românească și Moldova) ar fi promovat cauza revoluției; colaborarea forțelor revoluționare române și maghiare putea să ducă în 1848 la slăbirea sau chiar la înlăturarea absolutismului habs-

burgic, la înlesnirea deschiderii drumului spre eliberarea popoarelor din bazinul dunărean, constituind o forță puternică și împotriva țarismului.

Colaborarea forțelor revoluționare, unirea lor nu însemna însă necondiționat și unirea statală a celor două țări. În nici un caz unirea celor două țări nu trebuia făcută forțat, fără consultarea majorității populației din Principatul Transilvaniei, adică a românilor.

Majoritatea intelectualilor români au respins ideea unirii statale a Transilvaniei cu Ungaria. În fruntea acestora s-a găsit profesorul Simion Bărnuț. El a cerut înainte de toate recunoașterea românilor ca națiune. Postulatul lui Bărnuț era : recunoașteți pe români ca națiune politică ; fără să îndepliniți acest deziderat nu poate fi vorba de nici o înțelegere cu ungurii. Bărnuț considera că Principatul Transilvaniei trebuie păstrat ca o țară separată. De ce să fie înglobată această țară, în care elementul românesc are majoritatea absolută, în Ungaria, unde românii n-ar forma nici a cincea parte a populației. Transilvania — era gândul patrioților români — are să se unească, când va veni momentul potrivit, cu celelalte două țări românești, în nici un caz cu Ungaria.

Ideea necesității recunoașterii românilor ca națiune politică înaintea oricărei alte discuții devine pe măsura desfășurării evenimentelor și deviza acelor intelectuali care inițial se pronunțaseră chiar pentru o eventuală unire statală temporară. Dacă nici atunci, când cercurile conducătoare maghiare urmăreau să-i cîștige pe români ele nu dădeau nici o atenție cererilor lor naționale, atunci la ce se puteau aștepta românii după unirea cu Ungaria ? În apelurile adresate românilor de către conducătorii și publiciștii maghiari nu se răspunde la nici o cerere concretă a românilor ; cele mai multe manifeste maghiare erau astfel redactate încît mai mult îi îndepărtau decît îi apropiau pe intelectualii români de gândul uniunii. În ce privește pe țărani români, aceștia primesc sfaturile „domnilor“ unguri cu cea mai mare neîncredere, bănuind că iar este un șiretlic domnesc la mijloc.

Pentru nobilimea maghiară ardeleană uniunea cu Ungaria însemna întărirea poziției ei față de masele românești, iar prin declararea limbii maghiare ca limbă de stat, excluderea în mare parte a concurenței intelectualilor de altă naționalitate la ocuparea posturilor mult sporite într-o Ungarie mare, independentă și puternică. Cu totul alta era situația păturilor conducătoare săsești. „Trebuie să ne gîndim bine — scria gazeta germană din Sibiu — înainte de a renunța la constituția noastră de șapte secole”¹⁰⁸. De fapt, această „constituție” asigura națiunii săsești o autonomie aproape totală pe un teritoriu propriu, națiunea avînd dreptul să-și aleagă funcționarii și deputații; în administrație, justiție și învățămînt, pe pămîntul crăiesc se folosea exclusiv limba germană, chiar și corespondența cu guvernul din Cluj se făcea în această limbă.

O poziție hotărîită împotriva uniunii a luat patriciatul săsesc, care a monopolizat toate funcțiile înalte pentru familiile din rîndurile sale. Patricienii sași aveau legături multe și prețioase cu Viena. Încă de la începutul lui aprilie iau ființă gărzi civile în orașele săsești¹¹². Universitatea săsească însărcinează o comisie compusă din frunțași sași să studieze problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria și să-și dea părerea asupra acestei chestiuni. Daunele — se spune în memoriul întocmit de această comisie — pe care le poate aduce încorporarea Transilvaniei în Ungaria sînt cu totul covîrșitoare față de foloasele aparente. Națiunea săsească, se afirmă în memoriu, face mai bine dacă se sprijină pe monarhia constituțională austriacă¹¹⁵.

Memoriul a fost comunicat în 22 aprilie, prin Universitatea săsească, tuturor scaunelor săsești, ceea ce arată că aceasta a fost de acord cu propunerile comisiei.

Exista o legătură permanentă între Universitatea săsească și cercuri aulice din capitala monarhiei. Vechea birocrație din Viena menținuse posturile-cheie și după căderea lui Metternich. În rîndurile acestei funcționării erau și cîțiva sași ardeleni. 24 de exemplare din

manifestul „Ungarns und Siebenbürgens Stellung zur Gesamtmonarchie“ (Poziția Ungariei și a Transilvaniei în monarhia austriacă) se bucură — scrie Sachsenheim — de o largă răspîndire la Viena¹¹⁹. Și ziarul din Augsburg, „Allgemeine Zeitung“, reproduce cuvînt cu cuvînt textul manifestului¹²⁰. Manifestul din Viena a apărut în formă de broșură, cu 4 pagini, fără a indica autorul, dar se știa că redactorul era consilierul Rosenfeld¹²¹. Concluzia manifestului era că „uniunea“ Principatului Transilvaniei cu Ungaria înseamnă primejduirea întregii monarhii.

O adevărată ploaie de manifeste germane inundă Transilvania, toate redactate în scopul de a împiedica uniunea Ardealului cu Ungaria. Manifestele au 4—6 pagini, format de carte. Unele dintre ele sînt datate, altele nedatate. Din conținutul unora și altora reiese că au fost redactate în a doua jumătate a lunii aprilie și în prima jumătate a lunii mai. A apărut un manifest și spre sfîrșitul lui mai, în preajma ținerii dietei transilvănene.

Propaganda împotriva uniunii a luat un deosebit avînt datorită publicării constituției austriece date la 25 aprilie. Nu este o constituție votată de corpul legislativ, ci „dăruită“ de împărat în scopul slăbirii mișcării revoluționare. Ea se referă la Austria de Jos și la cea de Sus, la Stiria, Salzburg, Tirol, Boemia, Moravia, Galiția, Dalmația, nu însă la Ungaria și la Principatul Transilvaniei.

Guvernul central din Viena a urmărit prin publicarea constituției nu numai în Austria, la care se referea actul, ci și în Ungaria și mai ales în Principatul Transilvaniei scopuri propagandistice. De fapt, conducătorii sași, în precumpănitoare măsură, erau convinși că într-o Austrie constituțională naționalitatea săsească se va dezvolta mai liber decît în noua Ungarie, ai cărei cîrmuitori profesau deschis tendințe de maghiarizare. Unii teoreticieni sași încep să susțină ideea Austriei Mari, ca Bundesstaat (stat federativ).

Ca să învingă rezistența sașilor față de uniunea proiectată, unii oameni politici maghiari invocă argumentul

necesității alianței strânse dintre germani și maghiari împotriva unui „pericol slav.“ Până și o asociație din Leipzig „Verein zur Wahrung der deutschen Sache im Osten“ (Societate pentru susținerea cauzei germane în Orient), trimite în 10 mai un apel către maghiari și sași ca să-și dea mâna.

Cu toată propaganda făcută pentru o alianță permanentă germano-maghiară, ideea uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria nu a putut pătrunde în cercurile săsești decât în foarte mică măsură. Argumentele că națiunea săsească își va pierde, într-un stat ungar centralizat, autonomia municipală și că dezlipirea Ungariei de Austria sau mutarea centrului monarhiei de la Viena la Budapesta va favoriza tendințele de maghiarizare erau acceptate de marea majoritate a populației săsești. Astfel, „Siebenbürger Bote“ din 17 mai constată, cu drept cuvânt: cea mai mare parte a populației Principatului Transilvaniei nu dorește uniunea cu Ungaria.

Cercurile aulice și uniunea

Memoriul prezentat în 20 martie de către ministrul-președinte austriac Kolowrath și cancelarul Principatului Transilvaniei Jósika nu a fost ultimul act al vechii birocrății austriece în problema uniunii Ardealului cu Ungaria. Și rescriptul regal emis la începutul lunii aprilie, în care se promitea că în cursul anului 1848 va fi convocată dieta Transilvaniei, era un semn că monarhul nu acordă nici o urgență dezbaterii uniunii. Motivul acestei amânări era ascuțirea conflictului dintre guvernul central austriac și cel ungar din Pesta în problema datoriilor de stat și mai ales în ce privește dreptul de a dispune asupra armatei.

Politica cercurilor aulice se oglindește cu deosebită claritate într-o scrisoare a baronului Récsy Ádám, general de artilerie în armata cezaro-crăiască*. Conținutul scrisorii este redat în scriptele contelui Bethlen

*Generalul Récsy Ádám (1775—1852) a fost numit la 3 octombrie 1838 ministru-președinte ungar, dar n-a reușit să-și ocupe postul.

János senior, conducătorul nemeșinii liberale ardelenе ; acesta își însemnase într-un registru textele scrisorilor de importanță politică. Însemnarea datează din luna mai 1848.

„Monarhia — scrie generalul — este într-o situație îngrozitoare. În Austria e revoluție, în Italia război, în Ungaria dictatura Batthyány-Kossuth, care va duce, mai iute sau mai târziu, la revoluție. În această situație nefericită, eu stau mai mult decît oricînd alături de dinastie și voi apăra pînă la ultima picătură de sînge familia imperială împotriva revoluției“.

După această profesiune de credință, generalul își expune planul. „Dacă vedem că în Italia lucrurile merg prost, îl rechemăm pe generalul Radetzky — unii vorbesc și de o intervenție țaristă — să facă ordine întîi în Austria, apoi în Ungaria. Monarhia nu se poate menține — continuă generalul Récsey — dacă legile smulse de la împărat rămîn în picioare, căci aceasta ar duce la ruperea Ungariei de Austria și, în cazul cel mai bun, palatinul Ștefan ar fi ridicat pe tronul Ungariei“.

„Lucrul acesta n-o să-l tolereze armata. Restabilirea ordinii va începe prin aceea că vom pune întîi mîna pe Transilvania. Vom prinde Ungaria rebelă între două focuri și vom pune repede capăt rebeliunii“.

„Dacă tu vei aduce uniunea la îndeplinire de facto (de fapt — *n.ns.*), și nu numai pe hîrtie, atunci noi vom fi nevoiți să ne folosim de ajutorul românilor — îți poți închipui ce o să iasă din asta. Te sfătuiesc deci să amîni unirea ad *calendas graecas*¹²⁹“.

Scrisoarea generalului austriac arată cum căutau să combată cercurile aulice tendințele de independență ale Ungariei. Uniunea Principatului Transilvaniei cu o Ungarie tot mai independentă însemna pentru aceste cercuri slăbirea Austriei și a puterii dinastice.

Fapt este că dinastia și aulicii din Viena au încercat totul ca să amîne hotărîrea în problema uniunii. Și după demisia cancelarului Jósika Samu se menține cancelaria transilvană, conducătorul ei fiind, pînă la numirea noului cancelar, baronul Apor Lázár, un dușman hotărît al uniunii.

Abia atunci cînd guvernatorul anunțase deja dieta, s-a emis, în 5 mai, rescriptul monarhului, prin care dieta *celor trei națiuni* a fost convocată la Cluj pentru ziua de 29 mai. În propunerile regale ce s-au expus în vederea stabilirii programului dietei din Cluj se vorbește de alegerea cancelarului Transilvaniei, considerîndu-se că Ardealul își menține cancelaria proprie¹³¹. Tezaurarul din Sibiu, contele Mikó Imre, a fost și desemnat de monarh ca viitor cancelar; în 10 mai s-a și prezentat la Viena, la arhiducele Franz-Karl, apoi la împăratul Ferdinand, pentru a arăta motivele pentru care nu poate primi această funcție*; abia la sfîrșitul lunii mai i se aprobă renunțarea la postul de cancelar.

Prin amînarea convocării dietei s-a creat în Principatul Transilvaniei o situație tulbură, nesigură, un prilej pentru unelțirile oamenilor apropiați Curții și mai ales pentru unelțirile aristocrațiilor conservatori ardeleni. Foarte semnificativă este comunicarea din 23 aprilie a deputatului sas din Sibiu Josef Graef, care arată că mai mulți magnați maghiari insistă mereu pe lîngă conducătorii sași să împiedice uniunea, arătînd că ar face-o și ei în mod deschis, dar stau sub teroarea conaționalilor lor; aceștia i-ar stigmatiza ca trădători de țară dacă s-ar pronunța în public împotriva uniunii¹³³. În secret, aulicii reacționari încep să activeze: fiul baronului Apor Lázár (acesta conducea cancelaria Transilvaniei din Viena după demisia baronului Jósika), Apor György, îi scrie în 7 mai din Bîlborțeni prietenului său „Jankó“ (verosimil, baronul Jósika János, căpitan de husari, fratele mai mic al fostului cancelar) că e timpul să se organizeze din nou partidul conservator. Se laudă cu legăturile pe care le au aristocrații conservatori cu unii conducători români, fără a da însă nume. Recomandă prietenului său să citească cartea lui Louis Blanc; baronul — pare-se — ține să fie bine informat asupra curentelor revoluționare. Propune să se reediteze

* În scrisoarea din 11 mai adresată soției sale, contele Mikó vorbește pe un ton foarte puțin reverențios despre audiența sa la împărat. „Am vorbit — scrie el — cu împăratul despre tot felul de lucruri ce ne-au trecut prin minte“¹³².

un ziar conservator, angajându-se că va scrie și va sprijini cu mijloace materiale ziarul¹³⁴.

În perioada aprilie-mai n-au lipsit agitații nici din partea aristocrației aulice, nici din partea patriciatului sășesc, în scopul de a câștiga pe români ca aliați în lupta împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Aceste agitații au putut avea oarecare influență asupra unora dintre conducătorii români, n-au constituit însă în nici un caz factorul principal în luarea atitudinii românilor în problema uniunii.

3. NĂZUINȚA SPRE UNIREA CELOR TREI ȚĂRI ROMÂNE SE INTENSIFICĂ

„Orice mișcare națională — scrie Lenin — tinde spre formarea de *state naționale*, care sînt menite să satisfacă în cel mai înalt grad aceste cerințe* ale capitalismului contemporan. În această direcție acționează factorii economici cei mai puternici, iar pentru întreaga Europă apuseană — mai mult chiar : pentru întreaga lume civilizată — statul *tipic*, normal pentru perioada capitalistă, este statul național“¹³⁵.

O dată cu dezvoltarea capitalismului se întăresc tendințele spre formarea unui stat național care să cuprindă teritoriile țărilor române. Se pune, în urma dezvoltării economice și sociale a Moldovei și Țării Românești, problema unirii celor două țări ; ideea aceasta se întrețese cu gîndul ardelenilor de a se crea o Românie care să cuprindă și Transilvania — cu atît mai mult cu cît în numeroșii dascăli ardeleni trecuți peste Carpați acest gînd avea fervenți și aprigi susținători. Polonezul Woronitz, în raportul său din București, din 10 decembrie 1838, spune, între altele : „Ardelenii care vin în Țara Românească ca profesori și negustori sînt cei mai vajnici propagatori ai ideii unității naționale“¹³⁶. Ideea Dacoromâniei este propagată și în publicistică ; Felix Colson, prietenul lui Ioan Cîmpeanu și cunoscut al lui

* Este vorba, în pasajul anterior din Lenin, de înlăturarea piedicilor ce stau în calea dezvoltării limbii și literaturii naționale.

Eftimie Murgu, scrie în cartea sa apărută în 1839 că unirea celor două principate române într-o țară este asigurată. Mai mult chiar : oamenii înaintați susțin că este necesar să se unească toți românii. Iată — scrie mai departe Colson — „o problemă, căreia numai timpul, mai tare decât diplomația, poate să-i dea o soluție“. Despre transilvăneni scrie : „Românii aceștia hrănesc nădejdea de a fi uniți cu frații lor moldo-munteni. Ideea unirii naționale se răspîndește tot mai mult“¹³⁷.

Este semnificativ că, în deceniul premergător revoluției, M. Kogălniceanu intitulează revista sa „Dacia literară“, iar publicația lui N. Bălcescu și Treboniu Laurian poartă numele de „Magazin istoric pentru Dacia“, exprimînd și prin titlurile publicațiilor faptul că literatura și istoria sînt aceleași pentru cele trei țări românești.

Avem mărturii că ideea reînființării Daciei a fost discutată în cerourile intelectualilor români din Transilvania. Astfel, avocatul Fúzi Mihály din Abrud declară în iunie 1848 că fiecare român mai citit are visul să se reînființeze Dacia. Spune că, umblînd încă în Abrud la școală (în 1848 Fúzi avea 27 de ani), a discutat de multe ori despre planurile acestea cu colegii săi români. Și la Cîmpeni — urmează Fúzi —, în casa protopopului Iosif Ighian, se discuta mult despre situația mizeră a românilor și despre ridicarea acestui popor¹³⁸.

În 1848, cînd, în urma dezvoltării capitaliste, în Europa se ridică imperios problema unirii germanilor, italienilor în state naționale, cînd popoarele mai dezvoltate ale Imperiului habsburgic vor să se organizeze și ele în state naționale independente, se întărește și ideea statului național român, a Daciei române. Intelectualii români transilvăneni își îndreaptă, în 1848, din ce în ce mai mult privirile spre Țara Românească și Moldova. „Gazeta de Transilvania“ scria în numărul său din 1 mai (st. n.) 1848 : „Publicul stă să ne scoată din casă cu silirea de a împărtăși novele (noutăți, știri — *n.ns.*) din vecinele principate. Noi vă încredințăm din nou că de cîte ori ceva merită publicare, pe lîngă toată asprimea cenzurii de acolo, nu reținem“¹³⁹.

Una dintre mărturiile despre răspîndirea gîndului unei Dacii care să cuprindă pe românii din cele trei țări

române : Muntenia, Moldova, Transilvania, este scrisoarea profesorului Axente din 6/18 aprilie 1848. Axente îi scrie din București lui Simion Bărnuț, fostul său profesor, despre una din acțiunile interesante ale lui Bălcescu. „Un tânăr — scrie Axente — redactorul «Magazinului istoric», veni nu demult din Paris și aduse multe extrase din «Revue des deux mondes», le împarte pe la mai mulți¹⁴⁰. Într-acestea se cuprind pe scurt cele mai de frunte trăsături din istoria românilor; tot acolo se scrie că «La Dacie est formée naturellement pour être unie» (Dacia, prin felul cum e alcătuită, e menită ca să fie unită). Eu n-am textul la mână, sper că Roman va aduce o broșură de acolo“¹⁴¹.

Ideea unirii românilor într-un stat național a cuprins pe cei mai înaintați patrioți români din principate. Într-o corespondență nesemnată din Brașov, trimisă la sfârșitul lui aprilie — începutul lui mai și apărută în 12 mai în gazeta „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, se spune : „Am avut ocazie să vorbesc cu doi revoluționari din Iași, refugiați la Focșani. Aceștia erau ferm convinși că din haosul mișcărilor și răsturnărilor va apărea republica Dacia. Aceasta va cuprinde toate ținuturile și popoarele de la Carpații de nord pînă la Dunăre și Marea Neagră. Tinerii republicani mi-au garantat în prealabil naționalitatea sașilor din Transilvania“¹⁴². Și Dimitrie G. Golescu se manifestă în 1848 ca un fervent adept al unirii.

Într-o scrisoare către Ion D. Ghioa, din august 1848, el scrie, printre altele : „Am aruncat deunăzi ochii asupra unei hărți tipărite la Viena, înainte de 20 de ani, care hartă înfățișa numai țările locuite de români, Valahia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Banatul. Știți că țările acestea ar putea să formeze un regat frunos... cu frontiere indicate parcă de natura însăși?... Ideea aceasta, care părea o utopie în anul trecut, mi se pare azi realizabilă... Revoluția franceză a proclamat... principiul naționalităților. Fiecare națiune are drept la propria ei existență politică și toți oamenii care vorbesc aceeași limbă trebuie socotiți că formează o singură națiune. Aceasta e semnul distinctiv pe care l-a dat Dumnezeu pentru a le separa unele de altele. Dacă principiul na-

ționalităților va triumfa, cun toate ne fac să nădăjduim, românii vor fi un popor de opt milioane“¹⁴³.

Tendențele către crearea unui stat național românesc erau urmărite de oamenii politici maghiari și germani atît din Transilvania, cît și de la Pesta, Viena și din Germania. Conducătorul liberal Wesselényi Miklós scrie la 15 aprilie 1848 despre planuri urzite în Țara Românească și Moldova de a atrage Transilvania în făurirea unui regat dac¹⁴⁴. Publicistul german Anton Kurz îi scrie baronului Kemény József în 4 mai 1848 : „E și o partidă republicană care tinde spre întemeierea unei republici...“¹⁴⁵. Și gazeta „Budapesti Híradó“ publică o corespondență din Transilvania în care se spune : „Să fie oare adevărat să s-ar plănuie o republică română, care va asigura sașilor drepturi naționale și de autonomie ?... De ce oare să nu viseze românul o Dacie, precum și slavul un stat slav ?“¹⁴⁶ Despre o mișcare în Banatul de Sud dă știre, în 4 mai, corespondentul gazetei din Augsburg, „Allgemeine Zeitung“ ; se menține zvonul — scrie corespondentul — despre o propagandă care se lățește încet și care are drept scop reînființarea regatului dac, ce are să ouprindă toate ținuturile locuite de români¹⁴⁷.

Oficiile polițienești și administrative urmăreau cu îngrijorare venirea în Transilvania a unor persoane din Țările Române dunărene. Căpitanul Farkas de la comandamentul militar al orașului Brașov informează în 28 aprilie magistratul că au sosit 3 persoane din Țara Românească și Moldova, care, precum se pare, vor să răspîndească în populația românească gîndul înființării unui stat dac¹⁴⁸. Judele-primar din Brașov, Johann de Albrichtfeld, anunță la 30 aprilie pe guvernator că au sosit la Brașov trei străini din Țara Românească sau Moldova ; ei vorbesc franceza și greaca. Par să fie comisari care propagă refacerea Daciei de odinioară. Doi dintre ei vor să plece la Blaj, unde, cum spun ei, va fi adunarea tuturor românilor (subl. ns.). A îndrumat poliția să-i împiedice de a merge la Blaj¹⁴⁹. Același Albrichtfeld dă în raportul său din 1 mai informații mai ample asupra „străinilor“ veniți la Brașov ; mai mulți

români din Țara Românească — scrie judele-primar — s-au refugiat, fiind prigonți de vodă, la Brașov. Între ei se găsește învățătorul de origine ardelean Constantin Roman; un alt refugiat se ascunde sub numele de Gheorghe Steloutza — de fapt este un boier din Moldova cu numele Sion. Din mai multe părți — scrie judele-primar — mi s-a raportat că acești străini au făcut declarații privitor la reînființarea unui imperiu dac. Gregore Vasiliu (de fapt : Balș) și Georg Steloutza (de fapt : G. Sion) — se mai spune în raport — se pregătesc să plece, ca și C. Roman, la Sibiu, iar de acolo la adunarea de la Blaj¹⁵⁰. În raportul din 5 mai al directorului poliției din Brașov este vorba, afară de cei amintiți mai sus, și de Nicolaie Ionescu, student originar din Iași și care și-a vizat pașaportul în 7 aprilie la Paris, apoi în 15 aprilie la Praga; toți vor — scrie directorul poliției — să meargă la Blaj¹⁵¹. Despre boierul Constantin Balș, Puchner, comandantul-general, îi scrie în 6 mai guvernatorului: Acest boier a fugit din Iași la Focșani și apoi a trecut prin pasul Buzău în Transilvania¹⁵². Raportul din 9 mai al comisarului Maurer Mihály amintește numele a patru boieri din Moldova veniți la Brașov: un Bálts, un Kantakutzen, un Sztoneszko (Stoenescu) și un Ioneszko (Ionescu — *n.ns.*). Toți — scrie comisarul — au făcut declarații împotriva uniunii Ardealului cu Ungaria, deoarece doresc reînființarea vechii Dacii. Primii doi au plecat la adunarea de la Blaj, iar ceilalți doi au plecat în Săcele, unde au avut consfătuiri secrete cu preoții și țărani mai înstăriți. Raportează că au sosit din Sibiu la Brașov și trei sași, între care deputatul Schmidt, care de asemenea fac propagandă antiunionistă. După informații mai noi, judecătorul crăiesc raportează în 11 mai guvernatorului că agitația pentru restaurarea Daciei nu o fac refugiații din Moldova, ci un învățător din Țara Românească, originar din Transilvania, care și-a luat un concediu de 2 luni. Acesta a vorbit — spune judecătorul crăiesc — și în public despre reînființarea Daciei.

Guberniul dă dispoziții ca „străinii“ veniți din Principatele Dunărene să fie strict supravegheați și, dacă

se vor dovedi vinovați de propagarea statului dac, să fie arestați ¹⁵⁵. Judelui-primar din Brașov guvernatorul îi dă dispoziții să aresteze pe acești străini dacă n-ar putea să-i împiedice altfel de a merge la Blaj ¹⁵⁶. Guvernatorul este atât de neliniștit din cauza românilor veniți din principate, încât cere forurilor mai înalte ca refugiaților să li se dea domiciliu fie în nordul Ungariei, fie în Austria, ca să nu ajungă în contact cu populația românească din Principatul Transilvaniei ¹⁵⁷.

Și subsecretarul de stat la culte și învățământ, fostul profesor din Aiud Szász Károly, acordă atenție, în raportul său adresat din Aiud ministrului-președinte ungar contele Batthyány, știrilor despre tendințele dacoromane. „O parte dintre ațîțătorii români — scrie el la 18 mai — sînt niște fanatici exaltați, care visează sau despre o nouă Dacie — ce urmează să cuprindă Tara Românească, Moldova, Bucovina, jumătate din Ardeal sau chiar Ardealul întreg, ba și unele părți din Ungaria ce sînt învecinate cu Ardealul — sau despre un Ardeal valahizat“ ¹⁵⁸. De asemenea comisarul ministerial, baronul Perényi Zsigmond, în raportul său din 3 iunie 1848 trimis din Cluj ministrului de interne Szemere scrie că între români sînt numeroși preoți din clerul de jos și oameni semiculti, săraci, care tind ca prin agitațiile lor să-și cîștige o situație materială. Ei caută să deștepte în popor nădejdi exagerate și dorința de a forma un stat românesc independent. Astfel de agitatori sînt Barnucz (Bărnucț), Porutz (Poruț), Buttyán (Buteanu) și încă mulți alții ¹⁵⁹. În procesele care s-au făcut unor „ațîțători“, cîțiva martori au declarat că preoții români ar fi făcut agitație pentru Dacoromânia; astfel despre preotul unit Vasile Balint din Cărpiniș s-a spus că ar fi declarat la 1 mai în piața din Abrud că Transilvania și cele două principate române de la Dunăre trebuie să formeze un regat ¹⁶⁰.

Curtea vieneză căuta să folosească în scopurile sale aspirațiile românești de a forma un stat național. De mult ideea reînființării Daciei nu era o idee străină de politica austriacă. Cercuri austriece, în scopurile lor expansioniste, se foloseau de tendințele unor intelec-

tuali români pentru a ridica pretenții asupra Moldovei și Țării Românești, sub titlul că o să unifice aceste țări cu Transilvania sub sceptrul habsburgic¹⁶¹. Pentru propaganda aceasta se găsea și un „drept istoric“: Habsburgii, ca împărați, se considerau moștenitorii de drept ai Imperiului roman, deci și ai Daciei. Politica expansionistă dusă în mod discret — căci ea putea să ducă la conflicte pe plan internațional — se bucura de simpatia unor cercuri ale burgheziei săsești care aveau legături economice intense cu Principatele Dunărene.

Gîndul că s-ar putea forma un imperiu dac, în granițele căruia și naționalitatea germană ar putea fi ocrotită, nu luase forme concrete în cercurile săsești pînă în 1848. Revoluția, punînd imperios problema că Principatul Transilvaniei nu poate să rămînă cu vechile și perimatele sale instituții, dă viață unor proiecte ce se bazează pe o apropiere de români. Uniunea cu Ungaria, care primejduia instituțiile săsești, trebuia împiedicată, iar aliați, dat fiind că cercurile din Viena păreau să cedeze față de cerințele maghiare, nu puteau să fie decît români. Se încuraja deci postulatul lor de a fi recunoscuți ca națiune politică, dar s-a mers și mai departe: s-a găsit un pastor sas care pleda direct pentru „Dacoromânia“.

În preajma adunării de la Blaj, la începutul lunii mai*, apare la Sibiu, în editura librăriei Hochmeister, o broșură de 45 de pagini, cu titlul: „Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Daco-romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone“ [Despre uniune (a Principatului Transilvaniei — *n.ns.*) și în afară de aceasta un cuvînt despre o eventuală monarhie daco-romană sub coroana austriacă]. Autorul, neindicat pe copertă, este Daniel Roth, preot sas din Erman (azi: Armeni, raionul Sibiu), care fusese ani de-a rîndul la Iași preot și medic, deci avusese contact cu diferite cercuri din Moldova¹⁶².

* Gazeta germană din Brașov „Blätter für Geist, gemüt und Vaterlandskunde“, în numărul din 28 mai 1848 (p. 139), amintește broșura de trei coli de tipar scrisă de un sas. Acesta — scrie foaia din Brașov — vede fericirea sașilor într-un stat daco-roman.

Autorul broșurii afirmă că în Ungaria ar domni o anarhie completă. Dieta din Pojon ar fi rupt legăturile dintre Ungaria și Austria; autorul consideră ca un semn al acestei rupturi faptul că în orașele ungurești au fost îndepărtate pajurile și colorile împărătești de pe edificiile publice. În astfel de împrejurări — conchide autorul —, este de datoria fiecărui cetățean al imperiului să lupte pentru integritatea împărăției, să împiedice dezlipirea Ungariei de Austria.

Ungurii nu vor — scrie Daniel Roth — să ne asigure drepturi naționale, vor doar să ne îngăduie să folosim limba maternă în familie. Dar noi le răspundem că și noi am devenit maturi, la fel ca și ei, și sîntem în stare să garantăm noi înșine naționalitatea noastră.

Sășii n-au deci să-și dea învoirea la uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Sășii trebuie să se unească cu românii, nu cu Ungaria.

„Noi credem — continuă Daniel Roth — că prin înființarea unui imperiu daco-roman care să cuprindă, sub sceptrul împăratului german din Viena, Transilvania, Moldova și Țara Românească, se pot atinge țelurile noastre. Moldovenii și muntenii vor libertate politică și de gîndire, o constituție și instituții care să garanteze dezvoltarea liberă a poporului pe bază națională; toate acestea nu le pot dobîndi decît sub sceptrul coroanei austriece. Fără Transilvania, țara compusă din Moldova și Muntenia nici n-ar avea o situație geografică bună — împreună cu Transilvania, România ar primi o formă rotunjită, solidă. Mica Românie, fără Transilvania, fiind situată între trei mari imperii (Rusia, Austria și Turcia), ar avea totdeauna o situație nesigură; dacă formează însă, împreună cu Transilvania, o parte integrantă a monarhiei austriece, ar fi asigurată atît înspre est, cît și înspre sud.

O parte a nobilimii culte, mărinimoase românești (despre o burghezie din Moldova și din Țara Românească — afirmă autorul broșurii — nu se poate încă vorbi) începe să-și dea seama de imensele avantaje ce le-ar avea țările lor dacă s-ar alipi monarhiei austriece. Nu este deci neverosimil ca în timpul cel

mai scurt să se adreseze monarhiei austriece cu cererea de a i se alipi.

Ce mult ar câștiga prin această alipire — exclamă autorul broșurii — Transilvania, monarhia austriacă, întreaga Germanie (să ne gândim numai la gurile Dunării!). Să părăsim deci vechile legături cu Ungaria și să încheiem o alianță cu oameni toleranți! Viitorul Daciei (Transilvania, Moldova, Țara Românească împreună) nu aparține nici națiunii maghiare, nici celei germane, ci poporului numeros român.

Să ne înfățișăm deci — conchide Daniel Roth — împreună cu națiunea română înaintea majestății-sale și să cerem să nu sancționeze uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Ceea ce majestatea-sa n-ar acorda sașilor din cauza micului lor număr, nu va refuza locuitorilor uniți ai Transilvaniei, celor două milioane de supuși credincioși ai săi“.

Ideea că Austria nu se poate dezinteresa de soarta țărilor de la gurile Dunării este prezentă în mai multe scrieri din primăvara anului 1848. Astfel, în 8 aprilie publicistul vienez August Zang publică o broșură, intitulată „Lebensfrage für die österreichische Monarchie“ (Problemă vitală a monarhiei austriece). Autorul propune să se înscăuneze de îndată un regim democrat, bazat pe reprezentanță populară, fiecare cetățean major avînd dreptul de vot și dreptul de a fi ales. Totodată să se desființeze robotele, dijma și privilegiile feudale. Austria să renunțe la provinciile italiene; ea va fi compensată * prin alăturarea Principatelor Dunărene. Acestea vor cere în curînd primirea în statul austriac pentru a fi părtașe la o adevărată viață constituțională și la o minunată dezvoltare economică. Poate Rusia țaristă se va opune — dar 35 000 000 de oameni liberi stau în față a 60 000 000 de sclavi. Puterea agresivă a autocraților ruși este frîntă. Autorul mai vorbește și de perspectiva unei imigrări masive a apusenilor în

* Se zvonca că guvernul francez vrea să despăgubească pe Habsburgi pentru renunțarea la provinciile italiene cu principatele române dunărene ¹⁰³.

principate, pentru a pune în valoare acel pământ de o fertilitate fabuloasă ¹⁶⁴.

Tot în aprilie apar în gazeta oficială „Wiener Zeitung” articole cu tema Austria și mișcarea moldo-română. În acestea se spune : acum, cînd mișcarea politică, asemănătoare unui cutremur, a cuprins și țările dunărene, este de datoria noastră să îndreptăm atenția opiniei publice asupra acelor regiuni unde Austria are interese materiale atît de importante, și anume asupra Moldovei și a Țării Românești. Mișcarea moldo-română este o adîncă revoluție populară. În Banat, Ardeal, Bucovina, Moldova și Țara Românească locuiesc moldavo-românii, urmașii romanilor. Partida națională, numită a Tinerilor Români, tinde spre unirea tuturor teritoriilor române, spre doborîrea protectoratului odios rusesc și spre înlăturarea influenței încă puternice a Fanarului. Partida aceasta, care crește și se întărește zi de zi, nu se teme, dacă va fi sprijinită și din afară, de o luptă cu uriașul rus, în cazul cînd acesta ar vrea să ațîină calea dezvoltării naționale românești. Zilele următoare (articolul a apărut în 18 aprilie — *n.ns.*) pot să ne aducă vestea răzbirii acestei mișcări, care o să înceapă înainte de toate cu unirea Moldovei și a Țării Românești într-un principat. Este destul să aruncăm o privire asupra hărții pentru a ne convinge că Austria trebuie să sprijine, în interesul propriu și în cel al Europei întregi, cu toată tăria năzuințele de eliberare ale moldavo-românilor. Aceste țări pot fi contrapuse, asemenea unui dig apărător, panslavismului ce ne amenință (în nota de jos se spune : Ungaria s-a lipsit de un prieten atît de necesar, procedînd fără cruțare împotriva limbii și naționalității române).

Austria — se spune într-un alt articol al aceluiași oficios austriac — nu se gîndește la ocuparea principatelor cu arme, ea dorește și așteaptă intrarea lor de bunăvoie în marea familie a popoarelor Austriei ¹⁶⁵.

După prăbușirea revoluției, conducătorii români, ca Bariț și Papiu, au considerat planuri ca cel expus în broșura lui Daniel Roth drept idei bizare sau chiar manevre pentru a ademeni pe români și pentru a-i

acuză apoi de necredință față de patria transilvăneană. Adevărul este însă că în primăvara lui 1848 mulți intelectuali români primeau cu entuziasm și fără nici o rezervă planul, venit de oriunde, al reînființării imperiului dac, ce urma să cuprindă țările cu populație covârșitoare românească. Astfel Cipariu reproduce pe larg în foaia sa articolul amintit al gazetei vieneze, însoțindu-l de următoarea notă a redacției: „Noi la aceste doriri scoase din adâncul inimii fiecărui drept român, înflăcărat pentru înalta dreptate a Casei austriece, numai adăugăm decît dorul de a vedea încă cu ochii noștri aceste scopuri înființate“ (realizate — *n.ns.*)¹⁶⁰.

Gazeta din Blaj, prin primirea entuziastă a planurilor vieneze, nu manifestă o atitudine personală a redactorului ei. Nu numai Cipariu, ci și alți intelectuali români transilvăneni nu au văzut clar caracterul reacționar al împărăției habsburgice și nădăjduiau că sub scutul și cu ajutorul acestei împărății se va putea înfăptui unirea celor trei țări române.

Visurile ardelenilor erau încurajate și de acțiunea unor patrioți din Principatele Dunărene. Alecu Russo plecase în aprilie 1848 la Viena pentru a susține acolo unirea Moldovei și a Țării Românești cu Austria¹⁶⁷. „Mulți boieri de aici — raportează agentul imperial Timoni la 29 aprilie, din București, ministerului de externe al Austriei — voiau ca țara lor să se elibereze de Turcia și Rusia și să se alătore Austriei“. Agentul austriac adaugă însă că boierii vor să se unească cu Austria, în nici un caz nu vor însă încorporarea Țării Românești în Ungaria — preferă mai curînd Rusia¹⁶⁸.

Mărturiile acestea dovedesc că o seamă de patrioți români au trecut, în anul revoluționar 1848, de la ideea solidarității poporului român la ideea înjghebării unui stat național. Formării statului național îi stăteau însă în cale în 1848 piedici externe de neînvins: cele două principate stăteau sub suzeranitatea otomană și sub protecția Rusiei țariste, nu erau nici ele unite, iar Transilvania era o provincie austriacă. Bariț scria — e drept mult după anii revoluționari 1848—1849 —:

pentru a crea „Daco-romania“, ar fi trebuit să ai o armată de sute de mii de soldați, o burghezie (Bariț spune „inteligentă“) numeroasă și puternică, o constelație europeană favorabilă ca să înfrunți trei mari puteri, Austria, Rusia țaristă și Turcia ¹⁶⁹.

În 1848, foarte mulți intelectuali, profesori, avocați, preoți modești, dascăli și studenți români din Transilvania erau însuflețiți de ideea unirii românilor într-un stat național. Străduințele spre unire se manifestă în corespondența intelectualilor români, în participarea transilvănenilor la actele revoluționare din Țara Românească, în participarea moldovenilor și a muntenilor la marea adunare de la Blaj. Nu exista însă o „iredentă“ română cu un program bine stabilit, cu acțiuni coordonate.

Unul din dascălii de origine ardeleană trecuți în Țara Românească și Moldova și reveniți în primăvara anului 1848 în Transilvania, Axente Sever, îi scrie la 6 aprilie 1848 din București lui Bărnuț că și el ar vrea să participe la mișcarea românilor transilvăneni și propune ca să înceapă răscoala, și anume Elia Molnar în Comana (azi : Comana de Jos și Comana de Sus), el însuși și Roman în regiunile lor ; Mărgineanu în ținutul de lângă Mureș, Baterneanu (Bătrâneanu—*n.ns.*) pe Cîmpie, iar Iancu lângă Ampoi (azi : Ampoița, raionul Alba ¹⁷⁰). Și tinerii intelectuali moldoveni și munteni veniți în Transilvania ca refugiați, însuflețiți de mișcarea națională din Transilvania, și-au exprimat deschis dorința de a vedea uniți românii din cele trei țări românești. Bariț scrie în istoria sa că, dacă ungurii și alți străini au considerat realizabilă ideea Dacoromâniei, nu este de mirare că mulți români au luat foarte în serios această idee ¹⁷¹.

Ideea unirii naționale era vie în Transilvania. Românii — scria în 1848 administratorul de moșie Gazda József baronului Apór din Nadeș — și-au pus în gând să se unească cu Țara Românească ; acest lucru îl propovăduiește un grup de studenți din Blaj, în frunte cu Pap Sándor ¹⁷³. Același lucru l-a spus — după cum raportează contéle Karassai — fiul preotului din Almașul Mare : Românii fiind mai mulți decât ungurii se vor uni cu Țara Românească, nu cu Ungaria ¹⁷⁴.

Mulți intelectuali români, animați de gândul unirii viitoare cu frații lor din Principatele Dunărene, din Banat și Crișana erau pentru păstrarea vremelnică a unui Principat al Transilvaniei separat, care putea fi un reazem al naționalității românești. Astfel, răspîndirea ideii „Dacoromâniei“ însemna implicit întărirea taberei acelor care luptau hotărît împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

4. INĂSPRIREA CONTRADICȚIILOR NAȚIONALE ÎN PREAJMA MARI ADUNĂRI DE LA BLAJ CA URMARE A POLITICII NEJUSTE DUSE DE NOBILIMEA MAGHIARĂ

Contradicțiile interne ale revoluției din partea de est a monarhiei generează în luna mai o încordare crescîndă. Faptul că nobilimea maghiară voia ca și în situația revoluționară creată — cînd masele populare ajung din ce în ce mai mult la conștiința forței lor — să-și mențină supremația economică și politică a dus la noi și noi conflicte și la adîncirea celor vechi.

Astfel, antagonismul național se accentuează în această lună de mari mișcări sociale și naționale. Conducătorii maghiari, departe de a înțelege mișcarea națională a popoarelor slave și a poporului român, fac în presa lor apoteoza statului uninațional maghiar¹⁷⁵.

Redactorii responsabili ai lui „Pesti Hírlap“ Csengeri Antal și Kemény Zsigmond scriu: „Considerăm libertatea și egalitatea drept avutul tuturor locuitorilor țării, dar țara însăși, în toată întinderea ei, o considerăm ca țara maghiarilor. Vom apăra deci cu hotărîre poziția diplomatică a limbii noastre și integritatea patriei împotriva oricăror atacuri. Aceasta este cea mai sfîntă lege de bază a noastră, căreia i se subordonă totul. Ținta este înflorirea Ungariei, contopirea populațiilor de limbi diferite într-un corp național unic, în administrația independentă maghiară“¹⁷⁶. „Revoluția — scrie același ziar — la noi e terminată, ceea ce urmează e sau o consolidare pașnică, sau un război sîngeros“¹⁷⁷.

În Principatul Transilvaniei, unde presa, manifestele, întrunirile din orașele cu populație maghiară propagau un naționalism cu nimic mai moderat decât cel din Ungaria, contradicțiile se accentuau din ce în ce mai mult. Programul revoluției maghiare s-a îngustat în concepțiile nobile ardelene maghiare în așa măsură, încît nu era de recunoscut. „Ardealul — scria o gazetă din Pesta — este frămîntat azi aproape numai de problema uniunii”¹⁷⁸. Neglijarea înfăptuirii și dezvoltării cuceririlor revoluționare din martie, insistîndu-se, în interesul cîștigării întregii nemeșimi, asupra tezei că numai uniunea cu Ungaria poate să scape elementul maghiar din Transilvania de pieire, a făcut ca atît intelectualitatea română cît și cea săsească să-și concentreze privirile asupra problemei uniunii. Neîncrederea a fost accentuată și de faptul că cercurile conducătoare maghiare puneau primirea uniunii drept o condiție pentru cîștigarea drepturilor; astfel, în apelurile maghiare se spunea românilor: Primiți uniunea, și atunci scăpați de iobăgie și veți avea drepturi egale cetățenești. Poziția conducătorilor maghiari de a forța prin toate mijloacele uniunea statală dintre Principatul Transilvaniei și Ungaria a dus la scindarea forțelor înaintate, revoluționare*.

În preajma adunării de la Blaj din 15 mai atenția cercurilor conducătoare maghiare ardelene începe să se îndrepte mai mult spre români. Apar cîteva apeluri maghiare adresate românilor, în scopul de a-i convinge că uniunea Principatului cu Ungaria este și în interesul lor; dar aceste manifeste nu contribuie de loc la îmbunătățirea raporturilor româno-maghiare. Astfel, într-un apel apărut în 2 mai în gazeta clujană „Érdélyi Híradó” se insinuează că numai „ațîțătorii fără suflet” sînt de vină de toată neliniștea care a cuprins țărănimea. Apelul evită, deși se adresează conducătorilor români, să vorbească concret despre școlile românești, despre drepturile limbii române în viața de stat.

* Axente Sever scria, în aprilie: „Deși legile Ungariei asigură o soartă mai bună țăranului, ele însă se vor înființa anevoie, — apoi oare toate acele îmbunătățiri ce se fac pentru ei, nu vor fi plătite cu pierderea naționalității române?”¹⁷⁹

Într-un alt apel, preotul reformat din Ciumbrud (comitatul Alba de Jos), Basa István, apelează la preoții români din Transilvania, cerându-le să îndemne poporul la liniște. Acuză pe mulți preoți români că ei ar propaga ura împotriva maghiarilor *, deși „toate naționalitățile sînt copiii aceluiași părinte“¹⁸². Este semnificativ că un atare articol apare în ziarul politic al liberalilor — o predică care nu dă nimic concret, care ocolește cu totul problema națională și pe cea țărănească.

În același număr al gazetei „Erdélyi Híradó“ apare și apelul semnat de Orbók Samu către români. Manifestul lui Orbók se distinge printr-o concepție mai ridicată, prin tendința de a se apropia în adevăr de români. „Nu veți fi mînați ca niște mînji spre Ungaria — scrie Orbók, făcînd aluzie la ceea ce scriseseră tinerii români din Cluj în aprilie —, ci veți împărți cu noi aceleași drepturi constituționale, iar în adunarea țării veți fi tot așa reprezentați ca și noi. Să părăsim orice ură, să începem viața noastră constituțională, împlinind cea mai de frunte datorie : buna înțelegere între cetățeni“¹⁸³.

Un alt apel, iscălit : un patriot, este adresat direct către organizatorii adunării de la Blaj. Începe prin a sublinia la ce recunoștință îi obligă pe români „darul mărinimos al nemeșimii“, care a renunțat la prestațiile urbariale și a acordat drepturi egale tuturor cetățenilor. Afirmă mai departe că românii au numai de cîștigat de pe urma uniunii : ei vor dispune liber de problemele lor bisericești și școlare. Dacă românii — se spune în apel — nu și-au pierdut naționalitatea atunci cînd erau robi, pentru ce să se teamă de viitor, cînd au căldura dătătoare de viață a libertății, au mijloace de a propăși pe teren economic și cultural¹⁸⁴.

La 11 mai, liberalul Teleki Domokos scrie un manifest către „oamenii mai ridicați ai națiunii române“. Arată că în drumul prosperității patriei stătea politica colonialistă și că această politică tindea să învrăjbească

* „Gazeta“ înregistrează „muștrătura aspră“ a preotului calvin Basa și acuzațiile acestuia, că, anume, preoții români ar fi tulburători ai poporului. Nu-i vom rămîne datori — scrie „Gazeta“ — cu cuvîntul, poate în 3/15 mai¹⁹¹.

pe cetățeni, și astfel să se mențină tirania de sus. „Zilele de 22 februarie (Paris), 15 martie (Pesta) și 22 martie (Cluj) au fost — scrie Teleki — sărbători ale libertății, frăției, ale dărîmării zidurilor de despărțire... În zilele acestea — se spune mai departe în apel —, unii români încearcă să rupă în bucăți patria, vînd mărirea lor personală“¹⁸⁵.

Apelurile maghiare adresate conducătorilor români, exceptînd pe cel semnat de Orbók, nu puteau contribui nicidecum la o apropiere româno-maghiară. Conducătorii liberali maghiari, aproape fără excepție, au o atitudine neînțelegătoare față de mișcarea națională română; nu iau în considerare cererile românești, nu vorbesc decît vag că românii, în Ungaria unită cu Principatul Transilvaniei, vor beneficia de o oarecare autonomie bisericească și școlară, iar despre folosirea limbii române în administrație și justiție nu se spune nimic. Mișcările țărănești și naționale române — scriu ziarele maghiare — sînt provocate de niște „agitatori“ și „demagogi semidocti“, care, pentru interese personale, ațîță poporul. Evident, pe astfel de baze, într-o atare atmosferă înveninată, nu se putea înjgheba o colaborare între clasa conducătoare maghiară și luptătorii români pentru cauza națională.

În timp ce românii erau chemați să accepte uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, intelectualii care căutau să lupte pentru drepturile sociale și naționale ale poporului român erau urmăriți și — dacă autoritățile puteau să-i prindă — întemnițați. Avocatul Micaș, acuzat de guvernul de „instigarea poporului român la nesupunere“ și bănuț de „conspirație împotriva națiunii maghiare“¹⁸⁶, este întemnițat la Tîrgu-Mureș; voiau să-l trimită la închisoarea militară din Alba Iulia, dar comandantul a refuzat să-l păzească, răspunzînd că mai e acolo o agitatoare: Ecaterina Varga¹⁸⁷. În zadar înaintează capitlul episcopiei greco-catolice din Blaj, în 7 mai, guvernului cererea tinerilor clerici și studenți din Blaj pentru eliberarea avocatului Micaș¹⁸⁸, acesta este ținut mai departe în închisoare. Judele-primar din Tîrgu-Mureș imploră în 9 mai pe guvernator să-l ducă pe Micaș în altă locali-

tate — locuitorii maghiari se tem că românii vor ataca orașul și se vor răzbuna pentru arestarea conducătorului român. Comunică declarația cancelistului Avram Precup că, în caz că lui Micaș i s-ar întâmpla ceva, o să aibă de ce să le pară rău ungarilor¹⁸⁹. Îndată după arestarea lui Micaș și traducerea în ungurește a scriptelor găsite la el, judele-primar din Cluj raportează: Micaș a lucrat mână-n mână cu avocatul Buttyán (Buteanu) și cu cancelistul Pap (Papiu). Propune arestarea acestora și cercetări la Abrud, Zlatna și Blaj¹⁹⁰. Peste câteva zile, în 4 mai, guvernatorul dă ordin * ca Papiu și Buteanu să fie arestați¹⁹¹. În loc să adopte față de conducătorii români o politică care să respecte drepturile naționale românești, autoritățile maghiare din Principatul Transilvaniei au căutat să-i terorizeze. Cererile românești care arătau silnicia măsurilor luate de guvernii și de administratorii comitatelor nu erau luate în seamă, și astfel scădea din zi în zi numărul intelectualilor români înclinați spre o colaborare cu cercurile conducătoare maghiare din Transilvania.

Conducători sași, români manifestă din ce în ce mai multă neîncredere față de revoluția maghiară. Conducătorii sași vorbeau despre „anarhia” cauzată în Ungaria de legiuirea pripită din martie. Simion Bărnăț se declară, într-un eventual război dintre Austria și Ungaria, de partea Austriei. În 7 aprilie 1848 îi scrie profesorului Iacob Mureșianu: „Cred că românii nu se vor pleca la unirea asta, văzînd că ungurii amenință cu război Austria, dacă nu le dă minister independent de finanțe și de război, căci nu cred că românii se vor oști cu ungurii contra Austriei”¹⁹³.

Această atitudine față de revoluția din Ungaria o exprimă în mod pregnant și Papiu Ilarian, afirmînd în

* Ordinul guvernatorului n-a fost îndeplinit, primarul orașului Sibiu, Daniel Ziegler, răspunde în 12 mai guvernului că nu crede că ar fi oportun ca Pap și Buttyán să fie arestați; aceștia nu tind la doborîrea ordinii legale, ci se consultă asupra unor chestiuni deosebit de importante pentru națiunea română¹⁹². Conflictul deschis între guvernii (exponent al nemeșimii proprietare maghiare) și patriciatul sășesc ușurează astfel acțiunea națională românească.

cartea sa apărută după revoluție că fețele ungarismului se reduceau la două : ruperea de Austria și stingerea tuturor naționalităților ¹⁹⁴. În martie 1848, Papiu avusese o atitudine favorabilă față de revoluția din Ungaria ; politica nejustă a conducătorilor maghiari față de poporul român a făcut ca Papiu să vadă ulterior în revoluția ungară în primul rînd o mișcare îndreptată împotriva drepturilor românilor și slavilor din Ungaria și Transilvania.

În condițiile unei neîncrederi crescînde și foarte motivate față de politica cercurilor conducătoare maghiare, formula lui Bărnuz — enunțată în proclamația din 25 martie — după care românii trebuie să dobîndească înainte de toate recunoașterea naționalității, recunoașterea lor ca națiune politică, prinde tot mai mult teren. Mișcarea națională română nu se putea sprijini pe nici o instituție politică ; aici își are originea cererea lui Bărnuz ca să se obțină înainte de toate garanții constituționale. Perspectiva ca Transilvania să devină o țară românească și în ceea ce privește instituțiile ei a exercitat, cum e și firesc, o deosebită influență asupra intelectualității românești care năzuia spre formarea unui stat național român. Purtătorul ideii de a cere înainte de toate „recunoașterea naționalității“ sub oblăduirea directă a Habsburgilor, este tineretul intelectual. Ideea independenței Transilvaniei nu a prins în rîndurile comercianților români, nici ale clerului înalt, ci în rîndurile sutelor de tineri de-abia ieșiți de pe băncile școlii, unii făcînd practica de avocat la tabla regească din Tîrgu-Mureș, alții fiind în ultimii ani ai teologiei sau dreptului. Acești tineri devin cei mai entuziaști antiunioniști. „Nu ne vindem țara“ — este lozinca lor antiunionistă, considerînd Principatul Transilvaniei ca aparținînd nu numai de drept, dar și de fapt românilor. Revendicarea recunoașterii naționalității românești devenise atît de puternică, încît comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă îi raportează în 27 aprilie guvernatorului : poporul român va fi deosebit de stăruitor în a pretinde naționalitate ¹⁹⁵.

Situația românilor din Banat, Crișana, Maramureș era, în primăvara anului 1848, în unele privințe de-

osebită de cea a românilor din Principatul Transilvaniei. În Ungaria, în urma legiurii din martie, o parte considerabilă a țărănimii (foștii iobagi urbariali) devenise proprietara sesiilor de pământ, revendicările ei fiind în parte satisfăcute. Țăranii, meseriașii, comercianții cu ceva avere primiseră drept de vot, sperînd că și dorințele lor vor fi ascultate. Mulți intelectuali români luau parte activă la mișcarea progresistă maghiară din Ungaria, considerînd ca o sarcină primordială eliberarea țării de cătușele feudale și ale absolutismului; ei credeau că, în urma democratizării țării, se vor putea dobîndi drepturile naționale ale românilor. În ziarul „Nemzeti Újság“ (Foaie națională) apare un articol, scris de Sigismund Pop, în care se arată că românii din Banat și din comitatele ungare vor în primul rînd să aibă școala și biserica lor independentă, căci numai astfel se poate dezvolta cultura românească. Articolul este relevat și mult lăudat de „Gazeta“¹⁹⁶. Ea atrage atenția românilor să nu devină unelte ale intereselor străine. Noi nu vom suferi — scrie Bariț în „Gazeta“ — ca maghiarii să ne sfarme naționalitatea noastră, însă nu vom ajuta nici slavo-croașilor să-i sfarme pe maghiari¹⁹⁹. Ideea că „panslavismul“, despre care se vorbea foarte mult în vremea aceea, ar putea să amenințe libera dezvoltare a poporului român și maghiar, îi preocupa pe mulți intelectuali români. Fapt este că țarismul se folosea de ideea slavă în încercările de expansiune și este de netăgăduit că despotismul țarist amenința libertatea popoarelor atît slave, cît și neslave.

Românii vor să procedeze independent de sîrbi, alegîndu-și delegații pentru a se consfătui în 15 mai (3 mai st. v.) și a-și înainta cererile ministerului ungar. În acest sens comunitatea din Arad trimite o circulară comunităților românești din toată Ungaria. Trebuie să dovedim — se spune în această circulară, iscălită de Ioan Arcoș și Vicențiu Babeș — că „și noi românii ne-am deșteptat din letargicul somn, în carele ne-a fost aruncat despotismul veacurilor“²⁰⁰.

În 3 mai se ține la Lugoj congregația comitatului Caraș pentru alegerea comisiei permanente comitatense. Se aleg 150 de membri — lista conține numai

95 de nume, deoarece documentul a rămas trunchiat. Cele mai multe voturi le-a primit revoluționarul român Eftimie Murgu, și anume 517, ceea ce înseamnă că și maghiarii l-au votat masiv pe Murgu. Între primii sînt aleși avocatul Aloisiu Vlad, M. Pascu, Vasile Fogarasi, profesorul de teologie Nicolaie Velia și Petru Cociuban²⁰¹.

Despre aceeași adunare, la care luaseră parte 1 000 de persoane, raportează pe larg și presa românească. „Se cetiră — scrie «Gazeta» — noile legi și se ascultară în cea mai deplină liniște, între cele mai vii simțăminte de bucurie, ce se vedeau la auzul noilor legi pe palidele fețe a oarecînd apăsăturii popor. Se trecu apoi la consultarea poporului dacă trebuie să se trimită deputați la congresul din Carloviț, care urma să se țină la 15 mai. La propunerea președintelui adunării, Vasile Fogarasi, cei adunați hotărîră să nu trimită nici un deputat român la Carloviț. Vorbi apoi cu multă însuflețire un june român, A. Bojinca, venit de curînd de la Pesta. Mai vorbiră M. Pascu, directorul școlilor românești, și Stefan Ioanovici. Se alese o deputație de 16 persoane*, care, în înțelegere cu românii lipoveni, timișoreni și arădeni, să ceară guvernului ungar ținerea unui congres românesc. Acest congres va avea să se consulte asupra alegerii unui mitropolit român și să hotărască în treburile școlilor, bisericii și naționalității române.

Seara — urmează corespondentul „Gazetei“ — „opidul (orașul) întreg fu luminat și înfrumusețat cu transparente (desene luminate — *n.ns.*) felurite în mai multe locuri, între care unul înfățișa pe un ungar ținînd lîngă sine de mîna dreaptă pe un român bănățean, iar cu mîna stîngă, mai depărțitor, pe un croat“²⁰³.

Și Aloisiu Vlad raportează într-o gazetă maghiară

* Protocolul congregației comitatului dă și numele membrilor delegației: Eftimie Murgu, E. Gojdu, Ioan Marcu, protopop din Lugoj, Gruici, protopop din Baziaș, Gh. Vuia, protopop din Varadia, Nicolaie Velia, profesor de teologie, Vasile Fogarasi, M. Pascu, T. Petrovici, Gh. și St. Ioanovici, Gh. și A. Atanasievici, Andrei Vasici, A. Bojinca și Al. Capra²⁰².

despre adunarea de la Lugoj, ținută în 3—4 mai. Se părea că și în părțile Sălajului s-ar fi ajuns la o apropiere româno-maghiară. Românii iau parte și la alegeri; astfel, în districtul Chioarului (Partium), între cei doi deputați aleși pentru adunarea din Pesta unul, Alexandru Buda, este român ²⁰⁴.

În tot timpul revoluției, dar mai ales în primăvara anului 1848, numeroși intelectuali români din Banat, Crișana, Maramureș și Sălaj doreau sincer o colaborare româno-maghiară în vederea apărării și dezvoltării cuceririlor revoluționare ²⁰⁵. Un contact între românii din aceste părți și cei ardeleni ar fi putut aduce mari servicii înțelegerii dintre poporul român și cel maghiar; acest contact a fost însă zădărnicit de bănuielile conducătorilor maghiari: li se reproșa multor români că sînt prea români, considerînd că orice revendicare de autonomie națională contravine ideii statului unitar maghiar. Chiar și revoluționarul Eftimie Murgu, chemat de Cipariu și de alți conducători transilvăneni să prezideze adunarea de la Blaj, a fost reținut pînă la 31 mai de ministrul de interne Szemere la Pesta ²⁰⁶.

Intelectualii români urmăresc cu viu interes mișcărilor popoarelor care trăiau în Ungaria în condiții asemănătoare cu cele ale românilor din Transilvania, popoare care tindeau să-și asigure, în momentul revoluționar de la 1848, prin constituție o viață proprie națională. Și înainte de revoluție existau contacte sporadice între conducătorii români și cei slavi; astfel, Bariț scrie pe larg despre întîlnirea sa cu publicistul croat dr. Ljudevit (Ludovic) Gay (Gaj) la Viena în august 1845. Cu această ocazie — scrie Bariț * —, Gay i-a dat informații interesante asupra diferențelor foarte serioase cîte erau pînă atunci între maghiari și croați ²⁰⁷.

În 1848, în martie, avocatul Buteanu a fost în Zagreb (Agram) și a trimis și o corespondență gazetelor lui

* Prezintă interes și informația lui Bariț că soția publicistului Gay era româncă.

Bariț despre situația din Croația ²⁰⁸. „Croații — se spune în această corespondență, datată din 25 martie — au ținut o adunată (adunare — *n.ns.*) națională și au înaintat maiestății-sale o adresă în care se cere: uniunea Dalmației, Croației, Sloveniei și a întregii granițe militare, cu toate părțile slavo-croațice — rupte odinioară și întrupate cu Ungaria ori Austria —, într-un singur regat“. Regatul să aibă minister responsabil, bancă națională, toate fondurile să se administreze în țară, nu în Viena. Trupele croate să nu iasă din țară, ofițerii să fie luați din rândurile națiunii. Să fie introdusă în toate ramurile vieții publice în locul limbii latine limba națională croată, dregătorii să fie numiți din sânul națiunii, iar la Agram să se înființeze o universitate națională. Pe linia transformărilor burgheze se cere reprezentarea poporului întreg în parlament, egalitate în toate, suportarea comună a sarcinilor, libertatea tiparului, ștergerea iobăgiei ²⁰⁹. „Gazeta“ publică pe larg această știre, fără a-și fixa atitudinea față de cererile croate. Ceva mai târziu, același ziar aduce informația că în Croația comitatele nu recunosc guvernul ungar. „Ura națională a slavo-croaților asupra maghiarilor — scrie «Gazeta» — se manifestă pe ceas ce merge în o măsură atît de feroasă, cît împreună — rămînerea a acestor țări cu Ungaria abia mai e cu putință. Maghiarii se purtaseră atîți ani cu multă necruțare către slavi, germani, români, și acum iată frupturile (rezultatele — *n.ns.*) maghiarizării lor. Slavo-croații — scrie mai departe «Gazeta» — se arată foarte credincioși către casa domnitoare austriacă...“ Lor le este lesne, „căci cînd vor vrea, pot scula 100 mii soldați, o sumă de generali și alți ofițeri mari“ ²¹⁰. În ziua adunării de la Blaj, „Gazeta“ aduce știrea despre amenințarea banului Jellačić că va pune 100 000 de soldați împotriva celor care ar încerca să împiedice dezvoltarea și propășirea naționalității croate ²¹¹.

Gazeta germană din Sibiu „Der Siebenbürger Bote“ ²¹², precum și revista „Unterhaltungen aus der Gegenwart“ ²¹³, informează pe larg publicul asupra miș-

cărilor naționale croate. Publică după „Agramer Zeitung“ proclamația croată din 12 aprilie, drept răspuns la chemarea comitetului pestan. „Azi — se spune în proclamația din Agram — nu ajunge numai acordarea egalității civile tuturor cetățenilor, azi trebuie să se pună pe treaptă de egalitate toate națiunile unite sub coroana ungară... Și noi croații sîntem un popor liber și nu uitați că unitatea politică nu poate să existe fără egalitate politică... Noi sîntem tot așa de maturi ca și voi (maghiarii) și ne simțim destul de tari să garantăm noi înșine naționalitatea noastră“.

Mai mult decît mișcarea croaților îi interesează pe intelectualii români cea a sîrbilor din Banat. Proiectul creării unei voivodine sîrbești a influențat, desigur, gîndirea multor conducători români. Nu lipseau nici îndemnuri ca românii să facă la fel ca sîrbii — manifeste în acest sens au fost răspîndite printre români ²¹⁴. „Gazeta“ a informat pe cititorii ei și despre mișcările naționale slovace: scrie că în adunarea comitatului Liptó (care ținea atunci de Ungaria) din 28 martie s-a hotărît ca limba dezbaterilor comitatului, a tribunalelor și a școlilor în comitatele slovace să fie cea slovacă, iar naționalitatea slovacă să fie recunoscută politicește ²¹⁵. Spre sfîrșitul lui aprilie, se ajunge la lupte între sîrbi și forțele armate cezaro-crăiești * la Kikinda (oraș în R.S.F. Iugoslavia, la sud-vest de Timișoara).

Știrile despre mișcările naționale croate, sîrbești, slovace erau cunoscute de intelectualii români din Transilvania, care luptau pentru drepturi naționale.

Nu se poate contesta faptul că în 1848 în Principatul Transilvaniei unii conducători sași și români au ridicat și pretenții care au îngreuiat o înțelegere cu cercurile conducătoare maghiare. Pentru a realiza o înțelegere — așa cum a arătat Bălcescu —, ambele părți trebuiau să facă concesii. Un astfel de postulat neconform spiritului reformelor burgheze din 1848 era revendicarea „repre-

* La intervenția palatinului Ungariei, încă în 25 aprilie s-au trimis forțe armate pentru înăbușirea mișcării sîrbești ²¹⁶.

zentanței naționale“, nu în înțelesul că fiecare circumscripție să-și aleagă deputatul cu majoritate de voturi, ci în sensul ca deputații din dieta transilvană să reprezinte unii, în număr hotărît dinainte, pământul și națiunea română, alții pe sași, alții pe secui *. Cercurile conducătoare maghiare nu acceptau o astfel de constituție. Conducătorii maghiari ar fi trebuit să recunoască realitatea că Ungaria, în granițele de atunci, era un stat multinațional și să fixeze, în noua constituție, drepturi și garanții pentru viața națională a românilor, germanilor și a popoarelor slave. Conducătorii maghiari, aproape în totalitatea lor, n-au voit să renunțe la politica de maghianizare, pe care o urmăreau cu mijloace fățișe sau ascunse, nu au voit o constituție, care să formeze un obstacol pentru tendințele de deznaționalizare a popoarelor nemaghiare de pe teritoriul Ungariei și Transilvaniei. Nu au înțeles că o constituție nouă, care ar garanta drepturile naționale, ar fi slăbit tabăra celor care se sprijineau în cererile lor naționale fie pe vechea constituție a Principatului Transilvaniei, fie pe constituția imperială din 25 aprilie.

Această poziție nejustă a făcut ca mulți fruntași slavi din Ungaria, unii conducători români și germani din Transilvania, să vadă în Curtea de la Viena pe susținătoarea drepturilor naționale ale românilor, slavilor și germanilor împotriva „ungurilor“. Cercurile reacționare din Viena, în primul rând aristocrația aulică și vechea birocrație, rămasă în posturi de conducere, au știut să se folosească de această situație. Aceste cercuri reacționare — scrie baronul Wesselényi ministrului-președinte Batthyány în aprilie ** 1848 — desfășoară o activitate secretă, dar foarte intensă. „Slavii, atît cei de

* Papiu scrie : „Românii... să ceară naționalitate, reprezentantă națională, să se știe cîți reprezentanți români sînt, ca români... alegerea deputaților români să depindă de lege, care să hotărască după numărul populației române numărul deputaților români“ ¹⁷.

** Scrisoarea este nedatată, dar din conținutul ei reiese (Wesselényi, referindu-se la o știre apărută în 19 aprilie în „Pesti Hírlap“) că ea a fost concepută spre sfîrșitul lunii aprilie.

nord, cât și cei de sud — arată Wesselényi —, sînt gata să p artineasc  vechea birocratie și oligarhie, raționînd astfel : cauza libertății e asigurată în toată lumea, ea va triumfa chiar dacă pentru un timp s-ar reînsc una absolutismul. În schimb ei cred că, aliindu-se cu cercurile reacționare din Viena, își vor putea ridica naționalitatea lor și vor nimici pe a noastră“ (cea maghiară — *n.ns.*)²¹⁸. La fel ca acești conducători slavi, și intelectualii români grupați în jurul lui Bărnuț erau atît de clopeșiți de gîndul asigurării independenței Principatului Transilvaniei față de Ungaria, încît nici nu puneau momentan problema constituției burgheze, a limitării drepturilor monarhului, a răspunderii ministeriale²¹⁹.

Ascuțirea contradicțiilor naționale a dat prilej Curții vieneze să se erijeze în protectoarea popoarelor slave, a poporului român și a germanilor din Ungaria și Transilvania. Prin vechea birocratie austriacă, prin ofițeria răsfirată în întregul imperiu, prin clerul înalt catolic, Curtea imperială a căutat și a reușit în parte să cîștigi simpatiile unor conducători ai popoarelor asuprite de germani în Austria și de maghiari în Ungaria și Transilvania. Acești conducători nu au înțeles că interesul Curții nu era acela de a ridica popoarele împilate la viața națională, ci de a diviza și a contrapune forțele revoluționare, avînd ca țintă finală restaurarea absolutismului.

După căderea revoluției, unii contemporani maghiari au considerat izbucnirea și desfășurarea luptelor naționale pe teritoriul Ungariei și al Transilvaniei ca pe ceva fatal, de neînlăturat. Astfel, Mészáros Károly avea să scrie : „Fiecare popor din Ungaria era frămîntat de ideea dobîndirii independenței naționale : românii visau o Rom nie, sîrbii doreau să înființeze un voivodat sîrbesc“²²⁰. Această prezentare conține adevăr. Nu mai puțin adevărat este însă că o parte a conducătorilor români, slavi, germani s-ar fi mulțumit, în condițiile revoluției de la 1848, cu garantarea unor importante drepturi naționale ca folosirea și cultivarea limbii materne, a respectării ei în învățămînt, administrație și justiție.

Ideea acordării de astfel de drepturi era însă cu totul străină și de unii oameni cu concepții largi, în multe privințe liberale, cum era baronul Wesselényi, care își pierduse vederea în temnițele austriece. În scrisoarea sa mai sus citată el dă un tablou deosebit de întunecat al viitorului pe care îl va avea nu numai regimul din Ungaria, dar și poporul maghiar. Reacțiunea — scrie Wesselényi în aprilie 1848 — va acționa astfel: va spune că de o parte stă monarhul (afirmînd că împăratul a eliberat țărănimea), de cealaltă nemeșimea maghiară. Dacă vor fi două steaguri dușmane, țărănimea va alege — scrie Wesselényi —, fără doar și poate, nu pe cel pe care-l numește al nemeșimii, ci pe cel al împăratului. O răscoală țărănească și pe lângă aceasta cei 80 000 de soldați bine înarmați ai lui Jellačić pot să aducă o mare primejdie asupra noului regim. În cazul unui război intern, și rușilor li se deschid mari posibilități de a interveni ca pacificatori. E posibil — conchide Wesselényi — ca acest pămînt care se întinde între Carpați și Marea Adriatică să fie mai tirziu liber și poate și fericit, dar cu toată siguranța el nu va mai fi maghiar. Recomandă o înțelegere grabnică cu croații (aceștia au o armată considerabilă), dar omite cu totul că sub coroana Szent István (Sfîntul Ștefan) mai trăiesc și alte popoare, care nu au 80 000 de soldați bine înarmați, dar care cer cu aceeași hotărîre ca și croații drepturi naționale.

5. STRĂDUINȚE SPRE UNIREA FORȚELOR REVOLUȚIONARE

Printr-un șir întreg de împrejurări s-a ajuns în Principatul Transilvaniei la situația ca problema centrală a revoluției din 1848 — lupta împotriva absolutismului și feudalismului — să treacă pe planul al doilea și să apară aproape ca unica problemă a primăverii anului

1848 chestiunea uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

Situația internațională din primăvara lui 1848 era complexă ; se deșteptaseră și ajunseseră să se înfrunte nenumărate năzuințe sociale și naționale. Mișcările naționale căutau să dărîme vechile hotare, trase, în mare parte, de interese dinastice și feudale. În privința noilor hotare, deoarece, mai ales în Imperiul habsburgic, erau atîtea ținuturi cu o populație neomogenă din punct de vedere național, se nășteau tensiuni și conflicte. Liberalii germani nu se mulțumeau cu planul unirii țărilor germane, ci voiau o Germanie mare, care să se întindă de la fluviul Rin pînă la Marea de Est, de la Hamburg pînă la Triest. Voiau să întărească dominația germană în țările cisleitane ale Austriei ; rezolvarea democratică a problemei naționale în Europa centrală nu intra în planurile lor ²²¹. În interesul expansionismului german se propaga teoria că multe popoare slave ar fi incapabile să formeze state independente, deci teritoriul pe care locuiesc ar trebui să fie inclus în statele națiunilor dezvoltate. Propagarea unor astfel de tendințe de cotropire a întărit în păturile conducătoare slave acele curente care vedeau soluția problemei naționale ²²² în transformarea Imperiului austriac într-o federație de țări autonome. Acești conducători uitau că monarhia habsburgică bazată pe principiul legitimist era, pe lîngă Imperiul țarist, principalul reazem al contrarevoluției. De altfel, calculele după care Imperiul habsburgic, unde dominau aristocrația latifundiară, capitalul bancar și birocracia reacționară, s-ar putea transforma într-o federație a popoarelor, toate egal îndreptățite, erau cu totul utopice ²²³.

În Ungaria, nobilimea liberală maghiară susținea cu o argumentație similară celei germane că slovacii, românii, sîrbii, deoarece nu aveau o pătură conducătoare cu drepturi consfințite prin „constituție“, nu ar putea pretinde o viață proprie națională. Slavii și românii din Ungaria și Transilvania — pretindeau liberalii maghiari

— trebuie să se includă în națiunea maghiară *. Față de tendințele de supremație maghiară, unii conducători români, slavi și germani credeau că vor găsi scut la Curtea de la Viena, declarându-se de partea ei în conflictul cu Ungaria, care tindea spre independență de Austria.

În ciuda conflictelor naționale, care degenerau de multe ori în certuri naționaliste, existau și în Transilvania, atît între maghiari, cît și între sași și români, o seamă de intelectuali care, avînd un orizont politic mai larg, vedeau mai departe de granițele Principatului Transilvaniei, rămas încă în urmă față de dezvoltarea statelor din Apus. Acești intelectuali își aveau ațintite privirile asupra problemelor europene, asupra transformărilor burgheze din țările din centrul și Apusul Europei; ei vedeau clar inevitabilitatea ciocnirii între forțele progresiste și forțele reacționare, vedeau primejdia ce amenința revoluția din partea Rusiei țariste. Astfel, ziarul „Ellenör“ din Cluj, în numărul său din 2 mai, arată că dușmanii ideilor noi sînt țarul Nicolaie și generalul austriac Radetzky. Să avem grijă, scrie ziarul, căci despotismul nu doarme. Unele dintre ziarele maghiare urmăresc cu multă simpatie mișcările revoluționare din Principatele Române dunărene; scriu despre boieri, care, dînd ascultare glasului vremii, au eliberat pe țărani de povara clăcii ²²⁵. Se vorbește despre primejdia ce amenință Principatele Române din partea țarismului, despre perspectivele unei colaborări între principate și Ungaria ²²⁶.

Între germanii din Transilvania erau de asemenea intelectuali care își dădeau seama de primejdiile ce amenințau revoluția. „Hidrei birocratice din Viena — scrie publicistul Anton Kurz la începutul lui aprilie 1848 — îi cresc noi capete“. În aceeași scrisoare el

* Numai membrii cercului radical din Pesta — din această grupare făceau parte și români înaintați — își dădeau seama că pentru ca revoluția să învingă trebuie cîștigați și românii. În petiția înaintată la începutul lunii mai 1848 către ministerul ungar membrii cercului cer ca românii să fie reprezentați în guvernul ungar și ca o secție separată a ministerului să se ocupe cu chestiunile bisericești române. Petiția o semnează președintele cercului — Teleki László ²²⁴, același Teleki care a lucrat mai tîrziu ca delegatul Ungariei la Paris pentru o colaborare revoluționară slavo-maghiaro-română.

semnalează că la București sînt frămîntări și că s-ar putea produce o intervenție țaristă²²⁷. Gazeta germană „Satellit“ din Brașov publică în mai, în preajma deschiderii dietei din Cluj, un articol deosebit de interesant, sub titlul semnificativ: „Flug- und Fluchblätter“ (Foi volante, foi blestemate). Este de netăgăduit — se spune în acest articol — că există o partidă reacționară, sau mai bine zis contrarevoluționară, de birocrați și aristocrați, o partidă răspîndită nu numai în monarhia austriacă, ci și în alte părți. Această partidă pretinde că acționează în interesul tronului imperial austriac, pentru a orbi pe cei slabi de înger cu purpura tronului. Birocrația și aristocrația ar dori să-i răpească poporului cuceririle de care se leagă atîtea jertfe de sînge ale zilelor glorioase din martie și ar vrea să-și reconstruiască pe cadavrele celor uciși vechea domnie a bunului plac al birocraților. Mai multe ziare vieneze și ziarul „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg dezvăluie aceste tendințe reacționare, care se manifestă mai ales în provocarea dușmăniei unor națiuni împotriva altora. Acești oameni, cărora le place să acționeze în întuneric — spune ziarul săsesc —, au căutat să stîrnească mai ales în Croația și în Transilvania ură împotriva maghiarilor. Cu foile lor volante și blestemate au năpădit și poporul nostru. O lucrare atît de anostă și lipsită de conținut ca „negru-galben“ a fost trimisă în pachete în localitățile săsești... Să fie blestemate aceste manifeste, care caută să zăpăcească bunul-simț al sașilor noștri, conchide articolul²²⁸.

Gazeta germană din Brașov nu putea să scrie cu atîta hotărîre împotriva manifestelor difuzate dacă nu avea dovezi că aceste foi volante sînt nu numai inspirate, dar în parte tipărite și finanțate de cercurile contrarevoluționare de la Viena. Mai ales vechea birocrație, de factură metternichiană, care rămăsese și după revoluție la putere, lucra cu toate forțele în primăvara anului 1848 în Principatul Transilvaniei pentru a zădărnici o înțelegere pe baza cuceririlor revoluționare între naționalitățile Transilvaniei, pentru a diviza forțele revoluției și a reîntrona vechiul absolutism. Nu toți conducătorii sași se cramponau de vechile privilegii de pe pămîntul

Fragment
din scrisoarea
din 20 martie
1848
a profesorului
St. L. Roth
căt-re G. Bariț

Handwritten text in German, likely a letter or document from 1848. The text is dense and written in a cursive script. At the bottom right, there is a signature that appears to be "St. L. Roth" and a date "20 März 1848".

crăiesc ; pe unii dintre intelectuali îi frământa gândul cum să încadreze mișcarea germană în revoluția europeană. Aceștia vedeau că propagarea unui naționalism îngust face imposibilă înțelegerea între popoare. Împotriva șovinismului se ridică eruditul profesor Stephan Ludwig Roth.

Străbătut de năzuința de a găsi o rezolvare justă a problemei naționale din Ungaria și Transilvania este și manifestul german intitulat „Union“²³¹ (Uniune), apărut la Sibiu în primele zile ale lunii mai. „Pe la noi — scrie «Foaia» din Brașov — circulă o proclamație tipărită, despre care auzirăm numai atât că aceeași ar fi ieșit din condeiul unui profesor de drepturi * și că ar fi rezultatul unor conferințe ținute în Sibiu între români și sași. Noi o traducem aci, supunînd-o la cea mai serioasă judecată a acelor cetitori care au cunoștințele și științele pregătitoare spre a putea judeca un asemenea manifest“²³².

* Autorul iscălește astfel : Un prictin al poporului în sensul cel mai nobil al cuvîntului.

Între românii din Principatul Transilvaniei, un larg orizont politic îl avea, fără îndoială, eruditul profesor și publicist din Brașov G. Bariț. Timp de 11 ani redactase foile din Brașov, înfruntând cu tenacitate și cu o nesecată credință în viitor toate piedicile ridicate de regimul absolutist, înăspriț și prin asuprirea națională. Bariț ura absolutismul din Viena, ura despotismul țarist și avea încredere că forțele progresului, „spiritul vremii“, vor învinge. Fusese în repetate rînduri la Viena, intervenise pentru linia ferată care să lege Transilvania de Apus, tratase cu oameni politici germani, maghiari și croați; avea un contact strîns cu intelectualii înaintați din Țara Românească, Moldova, Banat și Crișana. Cunoștea activitatea revoluționarului maghiar Táncsics, aprecia mult activitatea românilor din părțile de vest ale Transilvaniei, a conducătorilor români, foarte apropiați de cauza revoluției europene.

Salută cu entuziasm cuceririle din Viena și Pesta și se bucură de fuga lui Metternich, „a balaurului cu șapte capete“, peste graniță²³⁶. Ca realist, vede însă clar că forțele reacționare sînt departe de a se resemna. În legătură cu schimbările în ministerul de război al Austriei, „Gazeta“ scrie că, „deși Metternich s-a refugiat la Londra, el totuși mai ține și de acolo în mîină frînele absolutismului“²³⁷. Își dă seama și de originea diferendului dintre Curtea imperială și guvernul central austriac de o parte și revoluția ungară de cealaltă parte. Ungaria — scrie „Gazeta“ — vrea guvern cu totul independent de Viena, responsabil numai față de dietă și de națiune²³⁸.

Peste mișcările revoluționare din Europa plana, ca o amenințare necurmată, posibilitatea intervenției Rusiei țariste. Începînd de la 24 februarie — scrie Engels —, pentru noi (Marx și Engels — *n.ns.*) a devenit clar că revoluția nu are decît *un singur* dușman într-adevăr de temut, Rusia, și că acest dușman va fi cu atît mai mult silit să intervină în luptă, cu cît mișcarea va cuprinde o mai mare parte a Europei“²³⁹.

Fără a cunoaște poziția lui Marx și Engels, Bălcescu, Murgu, Bariț, Cipariu și alți patrioți români înaintați aveau aceeași convingere în ce privește pericolul din partea țarismului. Bariț avusese de suferit și înainte prigoana țaristă: încă din 1845, în urma reclamației Consulatului general rusesc, „Gazeta“ și „Foaia“ din Brașov nu mai puteau intra în Muntenia decât pe ascuns *; ministrul poliției austriece, contele Sedlnitzky, i-a interzis în 1845 lui Bariț să mai publice ceva împotriva „politicii țariste și guvernării rusești din Principatele României“, muștrându-l pentru că scrisese împotriva unei puteri aliate²⁴¹. Este caracteristic cum comentează Bariț manifestul țarului Nicolaie I din 15 martie (st.v.) îndreptat împotriva „anarhiei“; acest manifest — scrie „Gazeta“ — asigură de pace** și amenință în același timp cu moartea²⁴³. Rusia țaristă pregătește un război cumplit***, se spune într-un alt articol al foilor românești din Brașov²⁴⁵.

Foile lui Bariț protestează cu vehemență împotriva intervenției țariste în Principatele Dunărene. „Gazeta“ dă depeșa din 16 martie (st.v.) a ministrului țarist Nesselrode către consulul general Kotzebue, în care se spune răspicat că împăratul Rusiei este hotărît „a nu suferi ca anarhia să pătrundă în partea statelor otomane puse sub a lui protecție. Noi — urmează Nesselrode — ne vom opune încercărilor de a slăbi legămintele ce țin aceste provincii către Imperiul otoman“. Nesselrode arată că împăratul este împotriva dorințelor de emancipare politică a popoarelor de la Dunăre, însărcinează deci pe consulul rus să recomande principilor ca să-și îndoiască privegherea asupra tuturor mișcărilor revoluționare și „a înăbuși manifestările ce ar

* Interdicția aceasta a rămas în vigoare pînă în anul 1860²⁴⁰.

** Gazeta din București „Vestitorul românilor“ susținea că țarul vrea să apere pacea împotriva anarhiei²⁴²; opinia publică românească, atât din Transilvania, cât și din Moldova și din Țara Românească, nu dădea crezămînt acestei interpretări.

*** Țarul, de fapt, amenința; în „Albina românească“ din Iași se dau date asupra „armiei roșiane“, vorbindu-se de 618 000 de ostași, 147 640 de cavaleriști și 1 672 de tunuri²⁴⁴.

putea tulbura liniștea publică în provinciile încredințate administrației lor“*.

„Gazeta“ protestează cu indignare împotriva acestei depeșe „cumplite“. „Auzi colo — scrie «Gazeta» —, principatele nici să nu outhete a cugeta la o emancipatie politică? Nici atunci dacă Poanta s-ar învoi la aceasta?“²⁴⁷ **.

Și în numărul următor „Gazeta“ polemizează cu ministrul țarist. „D-lui Nesselrode — scrie «Gazeta» —, care vrea să țină culcată la pământ orice încercare de reforme în principatele danubiene, românii trebuie să-i arate că ei de fapt simpatizează din tot sufletul și din tot cugetul lor cu ideile adevăratei libertăți... Din manifestările de simpatie ale jūnimii studioase moldavo-românești din Paris*** — care își desfășoară steagul în culorile albastru, auriu și roșu, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii — față de Franța nu urmează că românii ar trebui să urască, sau ar urî alte națiuni... Românii — continuă «Gazeta» — nu urăsc nici poporul muscălesc (rusesc — *n.ns.*), nici pe turci, urăsc însă din fundul (adîncul — *n.ns.*) sufletului orice sistem absolutistic... Fiindcă francezii se arătară pînă acum cei mai nepregetători lățitori (propagatori — *n.ns.*) de ideile libertății, nu e nici o mirare că noi românii simpatizăm cu ei și din acest punct de vedere... De altfel, și în «de dumnezeu apărata și sfînta Rusie» așa-numitele idei franțuzești apucară atît de afunde (adînci — *n.ns.*) rădăcini, pe cît nici înșii prietenii libertății n-ar fi crezut. Însă acele idei nu sînt franțuzești, ci ele sînt ale omenirii întregi, scrise în mintea fiecăruia... Românii, domnule Nesselrode, nu vreau sînge, nu vreau subjugări de țări străine, ci vreau totală scăpare de sub atîtea epitropii venite în silă, folositoare

* Despre aceeași depeșă îl informează în 10 aprilie generalul-comandant Puchner pe guvernatorul Teleki, în baza unui raport confidențial al agentului Timoni din București. E interesantă informația lui Timoni că cei mai mulți boieri, temîndu-se de izbucnirea unor mișcări, își ascund lucrurile prețioase în mănăstiri, unii și le depun la consulatul rusesc²⁴⁶.

** Ziarul din Cluj „Erdélyi Híradó“ publică aceeași scrisoare, indicînd că știrea a luat-o din gazeta românească din Brașov²⁴⁸. Din foaia din Cluj informația ajunge apoi să fie publicată într-un ziar din Pesta²⁴⁹.

*** „Gazeta“ descrie pe larg acțiunea tinerilor români din Paris, primirea lor de către primarul orașului²⁵⁰.

la nimic, reținătoare de cultură, ațîțătoare de prilejuri număroase la atîtea frecări triste între gubemniu și popor. Românii vreau suveranitate deplină, vreau pace cu toți vecinii, vreau libertate și fraternitate înăuntru și înafară și ei nu se vor odihni pînă nu le vor cîștiga. Aceasta, domnule Nesselrode, nu este nici propagandă radicală, nici revoluția setoasă de sînge, ci este numai dreapta pretensiune și luptare pentru drepturile omenești“²⁵¹.

Problemei dobîndirii independenței statelor române dunărene îi consacră și numărul următor al foii din Brașov mai mult de jumătate din coloanele sale²⁵². Foarte semnificativă este următoarea declarație a redactorului: „Știu bine că și acest număr al foii anevoie va străbate la ochii moldavo-românilor. De două săptămîni încoace — urmează «Gazeta» — ni se opriră toți numerii unul după altul din partea cenzurii și a consulatului rusesc de la București și Iași. Noi ne facem datoria (datoria — *n.ns.*) în nădejdea că jurnalele din București și Iași... își vor ridica glasul și își vor reclama și lua libertatea tiparului și a vorbirii“²⁵³. Se pune întrebarea pentru cine publică Bariț aceste articole consecutive, în preajma adunării de la Blaj? Nu pentru intelectualii din principate, căci cenzura și consulatul rusesc căutau să împiedice pătrunderea acolo a foilor din Brașov; Bariț voia, evident, să informeze intelectualitatea românească transilvăneană: articolele atrag atenția transilvănenilor asupra marilor probleme românești, asupra cîștigării independenței și suveranității principatelor. „Soarta națiunii române — scrie «Gazeta» în preajma izbucnirii revoluției din Țara Românească — se va hotărî în București și Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda. Aceasta o știu contrarii noștri, pentru aceea se și apucă asupra ziselor capitale (București și Iași — *n.ns.*) cu toată pornirea silei lor“²⁵⁴.

Propagarea ideilor patrioților români din Principatele Dunărene era o preocupare de frunte a gazetelor

din Braşov. Articolele, vădit inspirate de către intelectuali din Moldova şi Ţara Românească, denotă şi strînsele legături pe care le avea Bariţ cu aceşti luptători. „Numele lui G. Bariţ — scrie G. Sion — îmi era cunoscut... acest nume, scump pentru toţi românii din Ardeal, nu era mai puţin preţuit de românii din Moldova. Pe cînd în Principate domnea terorismul protectoratului care ţinea în lanţuri aspirările noastre de progres şi de naţionalitate, această foaie (a lui Bariţ — *n.ns.*) singură reproducea suspinele noastre şi ridica vocea sa liberală în contra apăsărilor ce îndurarăm“²⁵⁵.

Şi alţi fruntaşi români din Transilvania — Cipariu, Bărnuţ, Murgu etc. — aveau strînse legături cu intelectualii din ţările române dunărene, erau cunoscuţi de aceştia.

O idee centrală a lui Bariţ era gîndul unirii celor două Principate Dunărene — şi în răspunsul dat ministrului ţarist Nesselrode „Gazeta“ scrie despre desfăşurarea steagului comun al junimii moldavo-române ca semn al unirii celor două ţări române dunărene. Acest gînd al unirii era prezent nu numai în articolele din 1848, ci el apăruse şi în articolele foilor din Braşov din deceniul premergător revoluţiei; el străbătuse pînă şi în gazetele maghiare şi săseşti din Transilvania.

Bariţ, ca toţi contemporanii înaintaţi, vedea în Imperiul ţarist duşmanul eliberării şi emancipării popoarelor. Locul românilor, al tuturor românilor, e deci — arăta Bariţ — alături de forţele care luptă pentru libertate, împotriva absolutismului şi despotismului. În această luptă, pe plan internaţional Bariţ vedea în Ungaria revoluţionară o aliată, aşa cum şi Cipariu propagase, sub impresia cuceririlor revoluţionare, ideea luptei comune a Principatelor Române şi a Ungariei împotriva absolutismului ce ameninţa libertatea Europei²⁵⁶. În străduinţa de a uni forţele revoluţionare române cu cele maghiare erau, în primăvara anului 1848, alături de Bariţ şi Cipariu, şi conducători români din Banat şi Crişana (Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad, Sigis-

mund Pop și alții), precum și patrioți din Moldova și Țara Românească, în frunte cu Nicolaie Bălcescu *.

Și alți români protestează împotriva învinuirii că românii ar simpatiza cu țarismul. Ziarul săsesc „Satellit” publicase la 6 aprilie o știre că românii din Cele 7 sate s-ar gândi să facă o petiție către țarul Rusiei cerându-i să ocupe acele sate. Protopopul Alexiu Verza respinge în același ziar învinuirea de rusofilism ²⁵⁹.

Orizontul larg ce-l avea Bariț în problemele europene, dragostea și interesul lui viu pentru cauza progresului economic, cultural și politic, încrederea lui că forțele descătușate ale poporului vor crea o nouă ordine, mai bună și mai dreaptă — toate aceste însușiri îl făceau pe el, ca și pe alți intelectuali români să privească și viitorul Transilvaniei cu multă încredere. „Noi românii — scrie Bariț — încă să mai dezbrucăm în viitor frica, prepusul, bănuiala, să avem însă ochii mai deschiși. Cu cei din morminte, cari ne făcură rele..., ne certăm în deșert, acumă să căutăm înainte, departe înainte” ²⁶⁰ (Subl. ns.).

Împotriva disputelor istorice se îndreaptă „Gazeta”, scriind : „Unii vor să ducă cauza românilor din nou pe câmpul istoric, pe care însă de la 24 februarie (data revoluției din Paris — n.ns.) încoace îl părăsi Europa și Un-

* Batthyány, departe de a fi văzut aliați potențiali în revoluționarii români și sârbi din țările dunărene, a căutat să împiedice izbucnirea revoluției în aceste țări, temându-se că ele ar putea avea o influență asupra românilor și sârbilor din Ungaria și Transilvania. Palatinul István (Ștefan) și ministrul-președinte Batthyány dau în 12 aprilie dispoziții ministrului ungar de externe Eszterházy să ia contact cu reprezentantul Angliei din Viena și să-i expună primejdia pentru cazul când ar izbucni revoluția în Principatele Dunărene. Datorită comunității de limbă și religie care există între locuitorii principatelor și cei din ținuturile învecinate ale Ungariei, revoluția ar putea duce la periclitarea monarhiei, eventual la un război european. Eszterházy, se spune în adresă, să ceară ca guvernul englez să uzeze de influența sa în Principatele Dunărene pentru a menține acolo liniștea și a nu da prilej unei intervenții străine (țariste — n. ns.) ²⁵⁷.

Eszterházy îi răspunde în 13 mai ministrului-președinte ungar că ministrul de externe al Angliei, Palmerston, i-a comunicat prin ministrul Angliei la Viena, Ponsomby, următoarele : Guvernul englez nu privește fără îngrijorare primejdiile care ar putea rezulta în urma unor mișcări revoluționare din Moldova, Țara Românească și Sîrbia. Ar dori să împiedice astfel de mișcări, dar nu vede ce mijloace ar putea să întreprinzeze. Primește cu plăcere orice știre și sugestie în problema aceasta ²⁵⁸.

garia întreagă *, punînd fundament al tuturor drepturilor omenești și naționale numai dreptul naturii și al filozofiei, care este atît de limpede și curat, încît nu mai avem trebuință a ne pierde printre arhive și a disputa uneori mai de lîna caprii, pentru ca să putem zice : acest pămînt, această moșie cîștigată, cumpărată, erezită este proprietatea neîndoioasă a mea, iar nu a sasului sau unгурului, și nici a regelui... [de fapt] ; noi toți sîntem ai patriei și patria e a noastră ; însuși regele este numai cel dintîi servitor al statului, după cele mai probate idei de stat, iar nu proprietarul despotice al pămîntului cu oameni cu tot”²⁶².

Ca om politic, frămîntat mereu de problema viitorului națiunii sale, Bariț nu pierde din vedere eventualitatea că în lupta ce se dă între forțele viitorului și cele ale trecutului ar putea învinge cele din urmă. „Dacă cumva — scrie în aprilie 1848 «Foaia» — conservatismul ar încăleca din nou, dacă naționalitățile politice ar vrea a se demarca în Transilvania ca și pînă acum, atunci ei (românii — *n.ns.*) se vor ține cu viața o dată de punctul 5 din rugămintea de la 1791 **, agi-tînd și cerînd prin petițiuni de la dietă și de la monarh, căci numai așa s-ar corespunde dreptului reciprocității”²⁶³.

Căutarea lui Bariț „înainte, departe înainte“, spre un viitor mai bun al românilor, fiind preocupat de viitorul întregului popor, nu era umbrită de neîncredere față de poporul maghiar. Bariț era departe de a identifica poporul maghiar cu politica „Aprobatelor și Compilatelor“ și cu „Tripartitul“ lui Verbőczy²⁶⁴.

* Bariț dovedește un optimism, s-ar putea spune, nebazat pe realitate în ce privește problema părăsirii disputelor istorice în Ungaria. Este drept că legiurca din martie pornește de la principiul egalei îndreptățiri a tuturor cetățenilor, în același timp însă atît presa maghiară, cît și conducătorii liberali considerau, în baza trecutului istoric, ca ceva firesc să se mențină supremația maghiară. Erau departe să recunoască adevărul cuvintelor lui Bariț că „nedreptatea, de a fi domnit mii de ani, ea tot nedreptate rămîne”²⁶¹.

** În punctul 5 din „Supplex libellus Valachorum“ se cere ca atît comitatele, scaunele, districtele, cît și orașele și satele în care românii întrec pe celalalte națiuni să-și aibă numirea românească și ca românii să li se recunoască aceleași drepturi ca și celorlalte națiuni.

Reflecțind asupra situației din primăvara anului 1848, Bariț scrie în istoria sa : „Românilor în cele dinții două luni le era peste putință a se reculege și a se afla în noua situație, care nu se putea asemăna cu nici una din câte i-a ajuns pe ei vreodată în această țară“²⁷⁹. Bătrînul Bariț, scriind rîndurile acestea prin 1889, uitase de acel Bariț care, cu 40 de ani înainte, în primăvara anului 1848, în fața primejdiei reînvierii absolutismului habsburgic și a intervenției țariste, văzuse clar că popoarele trebuie să se alieze. Pentru bătrînul Bariț istoria revoluției de la 1848 este istoria „catastrofelor“²⁸⁰, uitînd entuziasmul cu care el însuși întîmpinase, în primăvara lui 1848, revoluția, cu cîtă încredere văzuse viitorul Europei, al progresului, al luptei comune a popoarelor pentru libertate. Și istoriografia burgheză română a căutat să îngroape figura aceasta luminoasă a tînărului Bariț, nevoind să recunoască faptul că în 1848 s-a pus și problema colaborării și prieteniei popoarelor, nu numai cea a dușmăniei dintre ele.

6. CREȘTEREA VALULUI REVOLUȚIONAR LA SATE DUPĂ PRIMA ADUNARE DE LA BLAJ

Perioada dintre prima și a doua adunare de la Blaj a fost o perioadă de mari frămîntări și în rîndurile țărănimii din Transilvania. De la Blaj țărani s-au întors cu încrederea că a sunat ceasul de a pune capăt vechilor rînduieli ; și-au găsit și conducătorii în care puteau avea încredere. „Mișcările țărănești — scrie îngrozit comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, în 4 mai guvernatorului — au acum cu totul alt aspect decît cum îl avuseră înainte de adunarea din 30 aprilie. Ceea ce înainte de adunare era numai obiectul unor speranțe, acum se crede a fi ceva ce, fără doar și poate, se va împlini. Oamenii vorbesc despre desființarea raporturilor dintre proprietari și țărani urbariali, desființare ce se va face de îndată, fără a

aștepta împlinirea formelor constituționale. Se vorbește că dieta nici nu se va ține, ci se va face ceea ce va hotărî adunarea din 15 mai de la Blaj“²⁸¹.

Istoricul Jakab Elek, care în timpul revoluției a fost funcționar la guberniu, deci avea la dispoziție un bogat material de informații, scrie că centrul celei mai puternice agitații era locul de naștere al lui Papiu Ilarian, Budiul de Cîmpie (azi Papiu Ilarian) și comunele din jur, Dileul Român (azi Dileul Vechi), Pogăceaua, Ațintiș, Bogata și Luduș, unde *răscoala* între adunarea de la 30 aprilie și cea din 15 mai a putut fi înfrîntă numai prin armată²⁸².

Un alt centru al mișcărilor țărănești a fost împrejurimea Blajului. „Focarul răscoalei din 1848 — scrie baronesa Bánffy în memoriile sale — a fost comitatul Alba Inferioară, unde Ecaterina Varga instigase ani de-a rîndul pe români“²⁸³. Îndîrjirea poporului este, după raportul din 12 mai al notarului din Obreja (comit. Alba), opera „tulburătorilor“ de la Blaj, care prezenta pe maghiari drept dușmani ai românilor și ațîța poporul împotriva domnilor. Oamenii, spune mai departe notarul în raportul său, nu se mulțumesc cu desființarea robotei și a dijmei, le trebuie și proprietatea alodială, le trebuie dreptul de circiumărit, le trebuie tot ce are domnul, în baza principiului egalității. Arată apoi că poporul este învățat de către un student, de origine din Cristeiul Român (azi Cristei), comitatul Alba, un adept al profesorului Aron Pumnu, și că studenții umblă prin sate, iar sătenii merg la Blaj pentru a cere sfaturi. Mulți au arme și se pregătesc să meargă înarmați la adunarea de la Blaj, de la care așteaptă eliberarea lor. Mai mulți săteni au declarat în auzul tuturor — scrie același notar — că nu se supun dregătorilor comitatului, nu merg la robote pînă cînd nu se vor hotărî lucrurile la Blaj²⁸⁴. Oamenii din jurul Blajului — raportează în 13 mai judele nobiliar Szegedi din Cergid — nu mai ascultă de dregători, fac așa cum îi taie capul²⁸⁵. Și cele 13 sate iobăgite săsești din acest

comitat încep să se ridice împotriva proprietarilor de pământ ²⁸⁶.

Din comitatul Alba Superioară sosesc la guvernium de asemenea știri alarmante. Comitele suprem, contele Kálnoky Dénes, raportează despre răscoale țărănești la Buia ²⁸⁷ și la Vecerd ²⁸⁸. Cere ajutor militar, căci — scrie el — nobilimea din acest ținut se află în primejdie.

Din comitatul Cetatea de Baltă (Tîrnava) se raportează că oamenii nu mai dau ascultare dregătorilor, ci numai tinerilor în frunte cu Papiu. Cei mai mulți nu mai fac robota, și chiar cei care vin la slujbă domnească lucrează în silă, fără spor. Toți declară că după 15 mai nici un ceas nu mai robotesc. Se adună cîte 10-15 și se tot sfătuiesc ²⁸⁹. Mai ales locuitorii din Feisa sînt cu totul nesupuși ²⁹⁰. Și țărani urbariali din Laslea nu mai fac lucru domnesc, iar cei din Hundorf și Ernea nu dau dijme după miei ²⁹¹.

Despre o situație foarte grea îl înștiințează în 8 mai guvernatorul Teleki pe generalul-comandant Puchner : „Chiar în satele din apropierea orașului Cluj — scrie Teleki — se găsește focarul răzvrătirilor împotriva puterii legale“. Mai multe rapoarte arată că mai ales la Nadeș este foarte puternic spiritul de răzvrătire ; comitele suprem scrie că nesupunerea nu poate fi lichidată decît cu putere armată ²⁹². La începutul lunii mai preotul Ștefan Demeter din Bercea a fost arestat, dar oamenii din această comună, precum și din satele vecine — cei din Mierța, Zator și Zimbor —, nu vor să facă slujbe domnești ²⁹³.

În zadar merge protopopul greco-catolic din Cluj, Ioan Fekete, împreună cu funcționarul de la guvernium, Makodi, la porunca guvernatorului în comunele din comitatul Cluj — în Sîncraiu Almașului, Berind, Popești, Mihăiești, Sînpaul, Zimbor —, oamenii nu mai ascultă nicăieri de dregători și nici de preoții care țin cu domnii. Oamenii spun — raportează protopopul Fekete — că mai curînd sînt gata să moară decît să mai facă slujbă domnească. S-au jurat că nu mai robotesc, iar cel care dintre ei și-ar călca jurămîntul are de-a face

cu tot satul și-și va căpăta pedeapsa : 25 de lovituri de bătă. În toate satele, pînă-n Sălaj, oamenii sînt întăritați, nu ascultă de nimeni, numai cu forța armată ar putea fi duși la supunere, conchid în raportul lor din 9 mai către guvernul protopopul și dregătorul trimis²⁹⁴.

O mișcare țărănească puternică s-a desfășurat în comitatul Dobica, avînd centrul la Drag și Borșa. În protocolul întocmit la 8 mai de către dregătorii însărcinați să facă cercetări — fiind asistați de forța armată — se spune că mișcările au început încă înainte de paști (deci înainte de 23 aprilie), cînd la Drag ajunse vestea că oamenii au scăpat de robote²⁹⁵. Țăranii au început să refuze orice slujbe domnești. „Nesupunerea țăranilor — se spune în adresa guvernului din 2 mai către generalul Gallbrunn — a luat atare proporții, încît numai prin forța armată pot fi readuși la îndatoririle lor“²⁹⁶. Comisarul Szabó, însărcinat cu înăbușirea mișcărilor, trimite aproape zilnic comunicate asupra situației; în 7 mai raportează : Drag încă n-a capitulat²⁹⁷. Vicecomitele comitatului Dobica scrie în 8 mai : becnicii aceștia de oameni din Drag se tot împotrivesc²⁹⁸. Pînă și primarii din jurul comunei Drag nu îndrăznesc să dea ascultare poruncii dregătorilor; oamenii i-au oprit să părăsească satul și să meargă la scaunul plășii, spunîndu-le că, dacă se duc, să-și ia și catrafusele, căci în sat nu-i lasă să se mai întoarcă²⁹⁹. Comisarul Szabó raportează că un țăran, Criste Iuon a Ceterășului, a zis că, dacă știe că o să-i taie capul, tot nu slujește mai mult³⁰⁰. Vestea mișcărilor din Borșa a ajuns și pînă la Pesta. „În șase comune din comitatul Dobica — scrie «Pesti Hírlap» — oamenii au refuzat serviciile urbariale și, în ciuda încercărilor dregătorilor, n-au putut fi aduși pînă acum la supunere“³⁰¹.

Despre hotărîrea poporului din Munții Apuseni de a-și cuceri libertatea avem de asemenea mărturie. „Am fost — scrie șpanul cameral Lázár din Cîmpeni — în 5 mai în comuna Vidra de Sus, unde, fiind sărbătoare, la biserică erau adunați cîteva sute de oameni. Le-am vorbit să-și facă îndatoririle, dar oamenii mi-au

răspuns : noi și pînă acum am slujit prea destul, dar de aici înainte camera să vadă ea însăși de cuptoare, fiindcă noi nu mai ieșim la plutitul lemnelor... Noi acum — spuneau ei — sîntem oameni liberi, pînă acum ne-am chinuit, de aici încolo nu mai vrem să suferim... Avram Iancu, fiul judei domeniului Alexandru Iancu — urmează șpanul în raportul său — a spus : Românul nu cerșește libertatea de la unguri, națiunea română e destul de tare ca să-și cucerească libertatea prin luptă³⁰². Administratorul camerei Nemegyei, trimițînd o adresă a lui Lázár tezauraruului Mikó Imre, scrie : Românii, după unele știri, spun că pămîntul e al lor, rămas de la străbuni³⁰³. Agitația în popor — scrie în 15 mai șpanul Lázár — crește din zi în zi ; oamenii intră în pădurile camerei, iar slujbașii nu îndrăznesc să-i pedepsească³⁰⁴. La fel ca funcționarii camerali se tem și cei din administrația comitatului ; astfel, judele nobiliar Bisztrai scrie, desperat : Nu știu, dacă într-o noapte nu mă omoară oamenii din sat³⁰⁵.

Și în „Partium“, în comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna, foștii iobagi — scrie baronul Wesselényi în 7 mai episcopilor români din Blaj și Oradea — s-au dat la acte de nesupunere față de dregători. Le cere episcopilor să îndrume preoții să liniștească poporul³⁰⁶. Pe alocuri — scrie același Wesselényi în 9 mai baronului Kemény Zsigmond —, se manifestă tendințe comuniste ; oamenii vor să împartă pămînturile³⁰⁷. Într-un raport din 11 mai se arată că locuitorii din Noțig au ocupat întregul pămînt alodial al baronului Wesselényi junior, iar locuitorii orașelului Hodod au pus stăpînire pe o pădure a proprietarului³⁰⁸.

Dregătorii feudali, în frunte cu guvernatorul, cancelarul, comiții supremi, vicecomiții și juzii nobiliari, țin să prezinte mișcările țărănești drept consecințe ale ațîțării unor instigatori. Și memorialiștii maghiari au urmat aceeași cale ; iar mai tîrziu aceeași atitudine a avut-o și istoriografia burgheză maghiară. „Reacțiunea — scrie Szilágyi Farkas — și-a început manevrele ei scelerate : a căutat să otrăvească sufletele poporului

naiv... S-au întors din România studenții eliminați din școlile de la Blaj în 1845. Aceștia și alții de aceeași teapă cu ei au mers din sat în sat și au ațîțat pe naționaliilor împotriva maghiarilor... au ațîțat ura de rasă“.

Apoi Szilágyi, neobservînd că el însuși infirmă cele spuse mai înainte, continuă :

„Din păcate, aceste ațîțări și-au produs efectul și asupra unei părți a foștilor iobagi maghiari ; și aceștia se pregăteau să se alăture unei răscoale a țărănimii ce era gata să se dezlănțuie“³⁰⁹.

Adevărul este că aproape pe întregul cuprins al Principatului Transilvaniei țărănimea era în fierbere și mișcarea ei a luat pe alocuri formele unei răzvrătiri. La mișcărilor acestea au luat parte și iobagii maghiari; astfel, la Trăscău *, după informarea unui ziar din Pesta **, țărani au pus mîna pe un Tripartitum al lui Werbőczy, l-au ars și au strigat : Nu mai sîntem iobagi !³¹¹. Mișcărilor din Trăscău au luat astfel de proporții, încît guvernatorul cere în 15 mai generalului Puchner să se trimită acolo soldați „pentru a readuce pe rebeli la ordinea legală și la supunere“³¹². Toată secuimea era în fierbere, din toate scaunele veneau știri despre răzvrătirile secuilor. Administratorul de moșii al baronului Apor Lázár (șeful cancelariei principatului) îi scrie desperat în 2 mai cancelarului că soldații secuilor i-au amenințat pe ofițerii lor (pe doi ofițeri i-au și bătut) și acum încep să-i amenințe pe marii proprietari. Baronii Apor András și József au fost siliți să cedeze locuitorilor o pădure și o livadă. Pînă și viața nobililor este în primejdie³¹³. Și doamna Török, sora cancelarului Apor, îi scrie în 12 mai că grănicerii secuilor vorbesc de împărțirea pămînturilor magnaților, iar iobagii nu mai fac nici o robotă. Secuții sînt furioși împotriva baronilor Apor, care — spun ei — îi trădează, unul (Apor Lázár) la Viena, altul (Apor József) la dieta din Cluj³¹⁴. Pămînturile unor magnați au fost ocupate de grănicerii secuilor — raportează un dregător din Bră-

* Țărani maghiari din jurul Trăscăului au luat parte și la răscoala condusă de Horea.

** Și gazeta săsească „Satellit“ scrie că ungurii din Trăscău au ars în piață Tripartitumul lui Werbőczy³¹⁰.

duț³¹⁵. În Trei Scaune, în comuna Estelnic, locuitorii, între ei și grăniceri, au ocupat cu forța la 10 mai un finaț al proprietarului³¹⁶. Este interesantă informația dată de generalul Puchner, că țăranii care au ocupat o pădure de pe hotarul comunei Copșa Mică nu erau români, ci maghiari³¹⁷. Preoții reformați, întruniți în 2 mai la Sf. Gheorghe, se plîng că, stînd între clasa privilegiată și popor, sînt amenințați din ambele părți³¹⁸.

Datele acestea dezminț afirmația că mișcările țărănești s-ar datora unor „instigații”. Venirea unor tineri intelectuali români în mijlocul țăranimii, solidarizarea lor cu revendicările țărănești au întărit, desigur, încrederea țăranilor în biruința cauzei lor drepte. Poporul — scrie comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, în 5 mai — ține nespuse de mult la tinerii care vin în mijlocul lor și pe care îi consideră ca soli ai craiului³¹⁹. Țăranii români și mulți iobagi maghiari și sași, cînd îi auzeau pe tinerii intelectuali vorbind de eliberarea din „sclăvie”, de „asuprirea străinilor”, se gîndeau la robotele lor, la viața lor chinuită, la jecmănelile proprietarilor și ale dregătorilor. Nu „instigațiile unor oameni fără suflet” — cum pretindeau proprietarii, dregătorii, memorialiștii și istoricii burghezi maghiari — au provocat mișcările țărănești, ci aceste mișcări puternice au înaripat gîndurile și nădejtile tinerilor intelectuali într-o soartă mai bună.

În comitatele de vest ale Transilvaniei conflictele dintre țărănime și autorități nu sînt atît de dese și de puternice ca în Principatul Transilvaniei. Conflicte se ivesc totuși, mai ales în Banat, în comitatul Arad, unde în deceniile premergătoare revoluției marii proprietari au practicat pe scară largă, cu ocazia separării pășunilor și pădurilor, răpirea pășunilor și pădurilor sătești. Țăranii au pornit mișcări pentru a-și redobîndi pămînturile și, deoarece judecătoriile au dat cîștig de cauză proprietarilor, în multe locuri au ocupat cu forța pămîntul ce de drept era al lor. O astfel de mișcare puternică s-a desfășurat în comuna Herendești din comitatul Caraș. Sătenii au intrat în semănăturile nobilului Piacsek,

ducându-și acolo vitele la păscut, deoarece știau că acest pământ fusese pășune sătească. Mișcările acestea le-a consemnat și „ziarul domestic“ al mănăstirii minoriților din Lugoj, dând informațiile în ordine cronologică. Pentru ziua de 16 mai ziarul înseamnă: „S-au ivit tulburări în comuna Herendești. Pentru domolirea acestor tulburări garda națională s-a transportat acolo. Dintre locuitori au fost deținuți și aduși la casa comitatului 18 tulburători principali“³²⁰. Din notele călugărilor minoriți se vede clar că în aprilie și mai au avut loc la Herendești adevărate lupte între țărănimea care ocupase pământul domnesc și garda națională din Lugoj. Participarea masivă a țărânimii se poate constata și din faptul că au fost găsiți 18 „conducători principali“; aceștia au fost întemnițați și ținuți luni de zile în închisoare*.

Și în alte comune din comitatul Caraș — ca Honoriș³²², Vișag și Știuca³²³, Jena³²⁴, Fîrling³²⁵, Govoșdia³²⁶, Dragomirești³²⁷ — țărâanii reclamă pământurile luate pe nedrept, fără învoirea lor, de către nemeși înainte cu mai mulți ani. Este interesant că țărâanii din Dragomirești se plîng de nedreptatea pe care au suferit-o cu 24 de ani înainte din partea domeniului lui Metternich. Nu avem nici o știre ca unele din plîngerile acestea să fi fost judecate în favoarea țărânilor.

În Principatul Transilvaniei — se raportează guvernatorului în 9 mai — s-a răspîndit zvonul că ungurii și-au ales un rege al lor, părăsind pe împărat³²⁸. Acest zvon — scrie Wesselényi tot în 9 mai — circulă în toată țara; se spune că nemeșii sînt împotriva împăratului și și-au ales un nou rege. Țărâanii declară — urmează Wesselényi — că ei țin cu vechiul împărat, care i-a eliberat încă acum 12 ani, dar nemeșii au ascuns slobozenia dată din Viena. Și acum, spun țărâanii, nemeșii numai pentru aceea vorbesc de ștergerea robotelor, pentru ca să-i cîștige pe țărâni, dar oamenii țin cu împăratul³²⁹. Zvonurile acestea au avut urmări serioase și în ce privește

* Despre aceleași mișcări au raportat și dregătorii comitatului Caraș, condamnînd „atacurile violente ale țărânilor asupra proprietăților rămase domnilor de pământ“³²¹. Cei 18 deținuți au fost eliberați abia după ocuparea Lugojului, la 27 octombrie 1848, de către oastea imperială, se spune în ziarul minoriților, citat mai sus.

constituirea gărzilor civile : astfel, 4 țărani din Glogovăț (comitatul Arad), cercetați pentru ațîtare împotriva alcătuirii gărzilor, au declarat că sînt împotriva gărzilor nemeșimii, căci țărani trebuie să țină cu împăratul. Au și mers în cetatea de la Arad, de unde nu fusese îndepărtată pajura împărătească, pentru a afla ce să facă ³³⁰. Antagonismul dintre nemeșimea proprietară și țărănime — mai ales cea fără pămînt sau cu pămînt neîndestulător — nu fusese nicidecum lichidat ; o mare parte dintre țărani așteptau mai departe ajutor de la împărat.

Pentru primăvara anului 1848 avem puține știri despre mișcări muncitorești din Transilvania. La ocnele de sare de la Uioara și Cojocna băieșii au luptat pentru o mărire de salarii, ceea ce au și obținut în 25 aprilie ³³¹. Se mișcă și tinerii meseriași din Cluj, pregătind — după cum anunță un ziar din Cluj — o petiție în care se cere desființarea monopolurilor breslelor și libertate mai multă pentru calfe și muncitori ³³². Dregătorii nemeși și pătura burgheză din Baia Mare au trebuit să consimtă, după o împotrivire oarecare, ca minerii, pe care-i numeau elemente rebele, să intre în gărzile naționale ³³³.

7. ÎNCERCĂRILE GUBERNIULUI ȘI ALE NOBILIMII TRANSILVĂNENE DE A ÎNĂBUȘI MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ PRIN MIJLOACE TERORISTE

Cercurile conducătoare din Ungaria socoteau că prin legiuirea din martie au fost satisfăcute toate cererile drepte ale țărănimii și că orice încercare de a trece peste limitele fixate de lege violează principiul proprietății, este comunism și trebuie suprimată. Comisiile trimise în satele răzvrătite erau însoțite de putere armată, de unități din regimentele cezaro-crăiești sau din gărzile naționale, pentru a proceda la arestarea „ațîțătorilor” și la pedepsirea pe loc, cu lovituri de bită, a celor găsiți „mai puțin vinovați”. Astfel a procedat și comisia trimisă la Vărșand (comitatul Arad) ; timp de patru zile (27—30 aprilie) s-au făcut cercetările ; în acest răstimp

șe interzise ca mai mult de doi oameni să stea împreună. Celor care n-au respectat porunca li s-au dat pe loc cîte șase lovituri de bîță. Au fost prinși și duși în închi-soarea comitatului următorii „ațîțători“ : Isaila Lilla, Gheorghe Pop, Ion Hortovan, Ilie Bille, Isaia Mesaroș. S-a poruncit să fie prins și Sandu Muscan ³³⁴.

În Principatul Transilvaniei, antagonismul între ne-meșimea proprietară și țărănimea înrobîtă sau dependentă era mai acut decît în Ungaria. În vreme ce în Ungaria relațiile urbariale erau desființate *, în Principatul Transilvaniei nobilimea proprietară ținea morțiș la îndeplinirea robotelor. Astfel, preotul Teodor Pop din Fizeș (comitatul Dobîca), care a avut „cutezanța“ să roage pe proprietar să nu-i silească pe oameni la robote pînă nu se potolesc spiritele, este stigmatizat ca „ațîțator“ ³³⁶.

Vechiul aparat de stat din Principatul Transilvaniei, dominat de nobilime, deținea mai departe, și în primăvara anului 1848, toate posturile de comandă ; doar cîțiva aristocrați prea cunoscuți ca dușmani ai reformelor au fost schimbați din posturile de comiți supremi, dar aparatul de asigurare al comitatelor a rămas același. Ziarul revoluționar din Pesta, în care scria poetul Petöfi, „Márctius Tizenötödike“, semnalează : „Ardealul se găsește și azi în ghearele vechii birocrății. În comitatele Alba Inferioară, Alba Superioară, Turda, Trei Scaune, în scaunele Odorhei, Arieș, Mureș etc. încă tot oamenii vechiului regin, «eroii dietei murdare» din 1846—1847, sînt la cîrmă“ ³³⁷.

Dregătorii comitatelor și cei de la guvernium, în frunte cu guvernatorul, nu-și dădeau seama că timpurile s-au schimbat și că — după cum scria Tánecsics în ziarul său „Munkások Újsága“ (Ziarul muncitorilor) — în timpul revoluției și al libertății presei poporul se dezvoltă mai mult într-o singură lună decît în alte timpuri în zeci de ani. Guvernium și comitatele încercau să înăbușe mișcările revoluționare ale țărănimii la fel ca înainte : prin „păstorii sufletești“ și prin forța armată. Nenumărate

* Cu surprindere serie în 4 mai contele Mikó Imre soției sale : „Aici (în Ungaria — n. ns.) relațiile urbariale sînt cu totul desființate, nici pomeneală de robote“ ³³⁵.

sînt apelurile, poruncile guberniului, ale comiților, ale comisarului pentru „Partium“ la episcopii români să aducă poporul la ascultare. Episcopul Lemeni caută să se dezvinovățească, arată cît de credincios slujește el „interesele țării“ (de fapt ale aristocraților), trimițînd deja a treia circulară protopopilor prin care le poruncește să se îngrijească ca poporul să fie cu ascultare față de cîrmuitoarii lumești ³³⁸.

Nemeșimea continuă și în mai organizarea gărzilor naționale maghiare nu numai la orașe, ci și în comunele mai mari. În formațiile gărzilor din comune intrau nemeșii proprietari, vîtafii, administratorii de moșii, cu un cuvînt întregul aparat feudal de la sate de asuprire și exploatare. În adresa sa către comitatul Solnocul de Mijloc comisarul gubernial pentru „Partium“ Wesselényi dă indicația ca în gărzile naționale să nu se primească oameni nesupuși — mai ales cei de „limbă străină“. Fără a exclude cu totul din rîndurile gărzilor naționale pe foștii iobagi, să fie chemați în primul rînd nobilii, să se organizeze astfel o armată nobiliară, conscriindu-se toată nobilimea ³³⁹.

Tot mai stăruitoare devin cererile comitatelor de a obține arme de la comandamentul militar din Sibiu pentru gărzile naționale. „Situția — scrie judele-primar din comitatul Hunedoara în 9 mai guvernatorului — devine din zi în zi mai îngrijorătoare ; garda națională din Deva are nevoie urgentă de arme“ ³⁴⁰. Guvernatorul se adresează pînă și monarhului, rugînd să se dea ordin comandamentului armatei din Principatul Transilvaniei ca să pună la dispoziția gărzilor naționale arme ; celor din Tîrgu-Mureș 1 500, din Făgăraș 300, din Alba Iulia 400 etc. ³⁴¹.

În timp ce nemeșimea proprietară caută să se înarmeze, dregătorii, avînd porunci în acest sens și din partea guberniului ³⁴², țin să pună mîna pe tot ce ar putea să folosească țărani drept arme împotriva proprietarilor de pămînt. În unele locuri au confiscat cîteva puști și pistoale, mai multe de la țărani români, dar și de la foștii iobagi unguri ³⁴³. Au fost cazuri cînd oamenilor li s-au luat și coasele. Multe biserici, case parohiale au fost răscolite pentru a căuta arme, proclamații și

scrisori „ațițătoare la răscoală“. Pentru aceste cercetări, precum și pentru reprimarea unor mișcări de mai mici proporții, autoritățile foloseau gărzile naționale maghiare, care operau și arestări, ca de exemplu garda maghiară din Turda³⁴⁵. Istoricul contemporan al evenimentelor din 1848, Kóvári László, reproșează guvernului că a trimis împotriva iobagilor români — a căror vină în cele mai multe cazuri nu era altceva decât că refuzau robotele — gărzi naționale maghiare. Țărănimea română considera aceste gărzi ca formații ale guvernului maghiar; astfel se adîncea prăpastia între tot aparatul de stat ardelenesc și masele țărănești române³⁴⁶.

Nobilimea maghiară aștepta din zi în zi izbucnirea răscoalei în Principatul Transilvaniei. Judele primar al comitatului Dobîca, contele Vass, scrie în 5 mai guvernului: „Se poate bănuși că în dosul refuzării muncilor domnești se ascunde o politică cu scopuri mai îndepărtate. Acest lucru reiese și din faptul că oamenii mereu se adună în biserici și fac acolo jurăminte“. „Mișcarea românească — scrie la 1 mai comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós — a luat, mai ales după evenimentele de la Blaj (adunarea din 30 aprilie — *n. ns.*), o directivă antiungară, ceea ce ne obligă să fim mereu gata pentru orice eventualitate“³⁴⁷. Delegația permanentă a comitatului Hunedoara cere în 12 mai — „în vederea fierberii, ba mai mult, a conjurației populației române împotriva nobilimii maghiare“ — 1 200 de puști pentru garda națională maghiară și 4 companii de secui. Guvernatarul ordonă de îndată statariul în comitatul Hunedoara și susține la comandamentul militar cererea de a trimite acolo arme și armată, deoarece „nobilimea maghiară, înconjurată de o populație românească foarte numeroasă, se găsește în cea mai mare primejdie“³⁴⁸.

„Aici, în Principatul Transilvaniei, dar mai ales la Cluj — scrie în 10 mai conducătorul fracțiunii liberale, contele Bethlen János senior — sîntem în vîrfurile unui vulcan ce e gata să izbucnească. Răscoala și o conjurație îngrijorătoare a românilor, a cărei direcție o cunoaștem, nu însă și pregătirile, se întinde pînă la porțile orașului. Armată n-avem aproape de loc, o singură com-

panie Sivkovich * și recruți români“³⁴⁹. Un alt conducător al liberalilor din Principatul Transilvaniei, baronul Wesselényi Miklós, îi scrie în 11 mai din Jibou contelui Batthyány : „În Transilvania sîntem în pragul unei răscoale țărănești. Țăranii cred că nemeșimea îi asuprește împotriva voinței împăratului. Este o situație care poate duce la descompunerea țării ; principatul poate deveni prada aspirațiilor românești sau rusești. Guvernatorul este un om cult, dar lipsit de energie, între el și generalul-comandant din Sibiu sînt neînțelegeri. Forța armată este insuficientă — de altfel cei mai mulți soldați sînt români, pe care într-un caz serios (Wesselényi se gîndește la răscoala țăranilor români — *n. ns.*) nu poți conta“³⁵⁰. Intr-o altă scrisoare, din 5 mai, adresată ministrului de interne, Wesselényi scrie că țăranii interpretează egalitatea în sensul ca pămînturile domnești să se împartă între țăranii în părți egale³⁵¹. Un aristocrat care voia să-și păstreze anonimatul scrie din Cluj, în 6 mai, contelui Mikó Imre : „Clujul (a se înțelege aristocrația și burghezia maghiară din acest oraș — *n. ns.*) este fără apărare, armata constă mai mult din soldați români, care fraternizează cu țăranii români. Din această cauză soldații de aici — afară doar de cei din regimentul Sivkovich — nici nu pot fi folosiți la execuții prin sate. Oare ni se pregătește — întreabă desperat aristocratul — soarta Galiției ?“ (a nemeșimii poloneze în anul 1846, care a fost atacată de țăranime — *n. ns.*)³⁵².

Comandamentul militar din Sibiu a căutat să satisfacă cererile guvernului și ale aristocrației. Astfel s-au dat încă din 10 mai dispoziții ca la cererea comitelui suprem al comitatului Alba Inferioară să se trimită unități militare la Cîmpeni pentru a frîna tulburările eventuale³⁵³. La Aiud a fost trimis un batalion din regimentul secuiesc I de graniță, sub comanda lui Balázs Konrád³⁵⁴.

Forțe militare mai mari au fost trimise la Drag și Borșa (comitatul Dobîca). La început, comandanții nu îndeplineau întocmai dispozițiile comisarului guvernii-

* Soldații din regimentul Sivkovich erau recrutați din Galiția ; aristocrația maghiară avea încrederea că soldații aceștia nu vor fraterniza nici cu populația română, nici cu țăranii maghiari.

lui ; spuneau că soldații nu sînt trimiși pentru a sili oamenii la robote, ci pentru a apăra siguranța averii și a persoanei. Soldații nu vor — se plînge comisarul în raportul său din 8 mai, adresat guvernatorului — să bată pe foștii iobagi, spunînd că bătaia este interzisă ³⁵⁵. Guvernatorul intervine îndată la generalul-comandant pentru ca unitățile militare să dea ajutor comisarului guberniului la prinderea capilor mișcării, întemnițarea lor și la pedepsirea pe loc (cu bătaia — *n. ns.*) a celor cu vini mai mici ³⁵⁶. „Refuzul de a face munca domnească — argumentează guvernatorul într-o altă adresă trimisă comandamentului militar — nu este decît primul pas spre nelegiuiri mai mari“ ³⁵⁷. Primind întăriri militare de la regimentul Sivkovich și noi dispoziții de la comandamentul militar, se fac arestări masive, se aplică bătăi la fața locului. Acțiunea „energică“ este dirijată de contele Béldi Ferencz ; conducătorul „liberalilor“ din Principatul Transilvaniei, contele Bethlen János senior, se laudă într-o scrisoare din 12 mai : „Eu și Zeyk József (alt fruntaș al fracțiunii liberale — *n. ns.*) am făcut ca Béldi să fie trimis de către guberniu la Borșa pentru reprimarea mișcărilor țărănești. Convingerea noastră este că eliberarea țăranilor urbariali trebuie să se facă prin dietă, și nu prin forțele proprii ale țăranilor“ ³⁵⁸. Comisarul Béldi a venit însoțit de armată la Borșa și, după cum raportează, după „o muncă neobosită“ de 4 zile a reușit să readucă pe oamenii deosebit de întăritați și înrăiți la supunere, aplicînd pedepse. A luat chezașia gazdelor fruntașe pentru menținerea liniștii și îndeplinirea slujbelor urbariale ³⁵⁹. Ca principali „ațîțători“ au fost arestați și trimiși în temnița comitatului, la Bonțida, următorii : preotul din Drag, Ilie Gheție, diacul Todor Pop, paracliserul Gavrilă Mitre, curatorul David Negru, oierul Petru Jancu a Lupului, fostul soldat Ioan Micle, ajutorul de primar din Voivodeni Nicolae Culcer ³⁶⁰. A fost arestat și preotul din Voivodeni, s-au făcut cercetări, urmate uneori de arestări, împotriva preoților din Fizeș, Sîncraiu Almașului, Bercea ³⁶¹. În 12 mai comisarul Szabó raportează guvernatorului că localitățile Drag, Fizeș și Ugrun s-au supus și că oamenii vor merge a doua zi la lucru domnesc ³⁶². În 14 același comisar

raportează că și țărani urbariali din Gîrbău, Agrij și Bucium s-au dat pe brazdă³⁶³. A durat săptămîni pînă ce mișcarea țărănească a putut fi înăbușită, numai prin bătăi și arestări operate de unități militare considerabile.

Și mișcările țărănești din comitatul Cluj n-au putut fi potolite decît prin execuții militare brutale. Una după alta au fost aduse la supunere comunele Popești, Berindu, Sîncraiu Almașului, Imbor, Zubor, Tăutelec, Sadu, Tămașa, Băbiu, Cubiș, Huedin. Comisarul, contele Karacsai Sándor, raportează că pe unii vinovați i-a pedepsit la fața locului (cu lovituri de bită), pe alții i-a arestat și i-a trimis la închisoarea comitatului. „Astfel — scrie cu mulțumire comisarul — ordinea este restabilită și oamenii merg din nou la slujbă domnească”³⁶⁴. Mișcările țăranilor din comitatele Cluj și Dobîca au băgat frica pînă și în guberniul din Cluj; guvernatorul cere de la generalul-comandant din Sibiu trimiterea cîtorva tunuri pentru apărarea Clujului³⁶⁵.

Intelectualii români, care au salutat cu atîta însuflețire evenimentele din martie, au rămas adînc decepționați văzînd sălbăticia cu care comisarii guberniului și dregătorii comitatelor au procedat împotriva mișcărilor țărănimii. „Pedeapsa cu bita — scrie «Organul luminării» — s-a șters în toată oastea împărătească, pînă și în Transilvania. Oare cînd va da Dumnezeu să cadă acest sceptru tiranic și din mîna solgăbiraelor, tisturilor și biraelor domnești? Poate că așteaptă cineva ca și aici să demande (dea poruncă — *n. ns.*) maiestatea-sa? O oameni, care nici ce e spre rușinea genului omenesc nu vreți a șterge (bătaia — *n. ns.*) fără demandare (poruncă — *n. ns.*) de sus, pentru voi în deșert este toată învățătura morală a evangheliei și filozofiei!”³⁶⁶.

La sfîrșitul lunii aprilie și în prima jumătate a lunii mai, pentru a teroriza masele, aproape în toate comitatele Transilvaniei³⁶⁷ se instituie starea de asediu*. Groaza și revolta au cuprins nu numai țărănimea, ci și

* Nu numai în comitatele românești, ci și în scaunele secuiești organelo nemeșesti cer decretarea statariului. Astfel, comunitatea din Trei Scaune, în ședința din 8 mai cere să se instituie statariul, deoarece în mai multe localități ordinea este primejduită³⁶⁸.

pe intelectualii români, legați de popor. „Ceea ce în acea epocă nu se mai vedea nicăieri în Europa — scrie Bariț — se vedea în tot cuprinsul Transilvaniei, adică furcile sau spînzurătorile ridicate în permanență pe la toate comunele, la mai multe și cîte o țeapă de lemn înțepenită bine alătura cu furcile, în pămînt. Furcile și țeapa sau frigarea erau simbolul potestății (puterii — *n. ns.*) aristocratice“. „Nu se poate descrie și doar nici a se crede gradul de rușine însoțită de mînie produs prin acea măsură barbară, la poporațiunea rurală și mai vîrtos la junime, de a voi să inspire cu furci teroare și spaimă. Pe cît timp generalul comandant dădea feudalilor asistență militară spre a sili pe popor la muncă, acesta tăcea înfundat, colcăind de răzbunare. Așa a înțeles aristocrația țării ca să îndulcească pe popor către sine“³⁶⁹.

În memoriile sale, Vasile Moldovan dă o impresionantă descriere despre felul cum se făcea pe alocuri publicarea legii stării de asediu. La 8 mai, judele nobiliar Madaras dă poruncă birăului din Chirileu (comitatul Cetatea de Baltă) să adune tot satul. „În mijlocul mulțimii — scrie Moldovan — solgăbirăul scoase decretul gubernial, îl citi în limba română. Se vedea că, citindu-l în mai multe rînduri, îl învățase pe de rost. La fiecare sentință adăuga explicări de la sine și, fixîndu-mă cu ochii, zise apăsător : De azi înainte, cei ce au tulburat țara, de se vor mai afla agitînd, în trei zile, unde vor fi prinși, vor fi spînzurați. Sfîrșind citirea (și explicarea) se adresă judeului : Tu vei îngriji ca spînzurătorile să se facă pe loc și, gătindu-se, să se împlinte acolo (arătînd un loc mai ridicat în capul satului)...“.

„Persoana, căutătura și tiranica purtare a acestui om sălbatic — scrie mai departe Moldovan — insufla groază în popor. Oamenii stăteau toți împietriți, numai judele își deschise gura și zise : Bine d-le, vor fi gata spînzurătorile...“.

„Poporul sta încremenit, fără a scoate careva un cuvînt măcar pînă ce o femeie, cu numele Maria Munteanu, rupse tăcerea prin cuvintele : Dacă noi cîți am fost aici n-am putut să facem cîlți pe această dihanie sălbatică...“

„Seara, cînd se așezau spînzurătorile în pămînt, se auzeau din mai multe părți : Să aibă parte de voi cine a poruncit să vă ridice“³⁷⁰.

În multe comune țărani s-au opus publicării statariului. Așa s-a întîmplat la Mihălț ; cînd notarul a voit să citească porunca guberniului, oamenii l-au împiedicat. Un om — raportează desperat și revoltat notarul — a spus : „Bagă-ți acea hîrtie în ...“. A voit să lipească ordinul, dar oamenii au luat hîrtia și au rupt-o. Nici țărani din Obreja n-au voit să știe de porunca guberniului³⁷¹. Judele nobiliar Szegedi din Cerchid (comitatul Cetatea de Baltă) raportează la 13 mai că sătenii din jurul Blajului, nu numai în comunele Mihălț și Obreja, dar și în Cristeiul Român (azi Cristei), Bucerdea (azi Bucerdea Grînoasă) și Crăciunelul de Jos au distrus noaptea înștiințările de stare de asediu și au tăiat stîlpii pe care erau lipite acestea. Același lucru l-au făcut țărani și în comuna Cergău (azi Cergăul Mare și Cergăul Mic)³⁷². Anvander, judele domenal pe moșia familiei contelui Eszterházy, scrie că oamenii din comunele Obreja și Mihălț au spus că înainte de toate trebuie să întrebe ce le poruncește „Regele din Blaj“. Unii oameni ziceau : cum să îngăduim noi publicarea statariului, care e îndreptat împotriva binevoitorilor noștri, care luptă pentru eliberarea noastră ? Iar un țaran nu s-a sfiit să spună : (frază e dată în românește în raportul adresat judei nobiliar) : me k ... pe csinsztyita gubernie (mă ... pe cinstita gubernie)³⁷³. În multe părți guberniul și-a pierdut orice autoritate ; astfel, cînd în Mihălț preotul a voit să dea citire unei porunci, un om i-a spus : lasă părinte, nu ne mai necăji cu astfel de nimicuri, doar vedem bine că scrisoarea a venit de la guberniu³⁷⁴.

Situația era aceeași și în unele comune maghiare. Judele justițiar Kováts raportează în 13 mai comitetului permanent pentru păstrarea ordinii din comitatul Alba Inferioară că, fiind în comuna Beța pentru a afișa legea stării de asediu, un țaran cu numele Szöcs Márton a început să-l înjure pe el și pe toți domnii și a declarat

că el după ziua de luni, 15 mai (ziua adunării de la Blaj — *n.ns.*), nu mai face nici o zi robotă. Judele l-a arestat pe Szöcs și l-a aruncat în temnița satului; populația s-a revoltat însă și l-a eliberat. Judele, cerînd să nu mai fie trimis în acel sat sau, în caz contrar, să se ia măsuri pentru asigurarea vieții sale, raportează că țărani maghiari au spus în gura mare că ei țin cu românii ³⁷⁵.

Nemeșimea proprietară maghiară, simțind că-i lunecă terenul de sub picioare și-și pierde supremația economică și politică, a căutat să solidarizeze în jurul ei toate elementele maghiare și secuiești, să le înarmeze pentru a putea stăpîni majoritatea populației. Sînt caracteristice apelurile ce se emit în preajma adunării de la Blaj în presa maghiară, scrisorile ce și le scriu aristocrații liberali. Astfel, la 9 mai baronul Wesselényi Miklós îi scrie din Jibou contelui Bethlen János senior: „Să se înarmeze nemeșul, orășeanul, tineretul din școli, țăranul maghiar, așa cum poate; mai ușor se pot face lănci, e bună și măciuca sau toporul cu coadă lungă. Și coasa îndreptată și ascuțită e o armă bună. Nici românii n-ar avea, dacă se răscoală, alte arme decît furcoale, sape și îmblăcie*. Arme, puști, pistoale, vom avea neasemănat mai multe decît românii ... Dieta e aproape, dar și pînă atunci poate izbucni prăpădul“ ³⁷⁶.

Încă în 4 mai mai mulți conducători maghiari, groful Mikó Imre, Bethlen János senior, Zeyk József, Báró Kemény Domokos cheamă pe secui să nu depună cumva armele. „Națiunea secuiască—se spune în apel—constituie singura garanție pentru menținerea naționalității maghiare, în mijlocul furtunii ce o amenință din toate părțile... Înainte de toate trebuie să ne asigurăm ca elementele străine să nu ne copleșească... Companiile de soldați secui să meargă de îndată la Turda și Aiud pentru a păzi liniștea internă a țării“ ³⁷⁷.

Și baronul Wesselényi Miklós adresează în 10 mai o proclamație „cătrec nobila națiune secuiască“. Îi conjură

* Unelte cu care se îmblătesc snopii pentru a scoate boabele.

pe secui să nu depună armele, ci, dimpotrivă, să se înarmeze și să păstreze disciplina pentru menținerea ordinii. „În rîndurile românilor duși pe căi greșite și atîtați prin promisiuni deșarte — scrie Wesselényi — sînt mișcări neliniștitoare, care pot aduce primejdie țării. Soldații secui viteji trebuie să ia armele, nu pentru a ataca pe românii pașnici, pe care îi considerăm cetățeni cu drepturi egale, ci pentru ca nimeni să nu fie așa de cutezător ca să atace ordinea și pentru ca, dacă undeva s-ar produce tulburări, acelea să fie imediat înăbușite de vitejii soldați secui“³⁷⁸. Apelul lui Wesselényi nu numai că a apărut în gazetele ungurești, dar a fost și tipărit în 300 de exemplare³⁷⁹. Sărăcii secui — scrie baronul Jósika Miklós în 14 mai — au fost așa de năpădiți cu manifeste, încît tare s-au plictisit de ele³⁸⁰. Gazetele maghiare vorbeau, ca gazeta radicală „Ellenör“, de 80 000 de secui înarmați care, dacă va fi nevoie, vor ști să înăbușe orice răscoală din Transilvania³⁸¹.

Conducătorii liberali și presa maghiară din Principatul Transilvaniei nu-și dădeau seama că apelurile către soldații secui, chemările insistente la o înarmare generală a maghiarilor împotriva mișcărilor „neliniștitoare“ ale românilor, exercițiile militare ce se practicau în orașe și în mai multe sate trebuiau să provoace în rîndurile românilor o mare agitație. Intelectuali ca Papiu, Iancu, Buteanu, care în martie se declaraseră pentru o înțelegere româno-maghiară, erau urmăriți de către autorități pentru a fi arestați, de fapt nu atît pentru că ridicaseră unele cereri în ce privește acordarea de drepturi naționale, ci pentru că aristocrații moșieri se temeau că în acești intelectuali iobăgimea asuprită își va găsi conducătorii. În Principatul Transilvaniei, în primăvara anului 1848, nu era o atmosferă care să inspire încredere în libertatea, egalitatea și frățietatea pe care le va întrona nobilimea maghiară. Această nobilime, în covârșitoare parte, voia să-și mențină privilegiile; ea voia să stăpînească și mai departe masele prin amenințări, bătăi, închisori și execuții militare și

să le lipsească de conducători. În atitudinea sa față de mișcările țărănești și față de mișcarea națională românească cea mai mare parte a nobilimii maghiare din Principatul Transilvaniei era, contrarevoluționară. „Zorile libertății — scrie în 1912 Aradi (Erdélyi) Viktor, publicist socialist maghiar, autorul cărții despre Ecaterina Varga — au apărut în 1848 în Ardeal într-o formă cam ciudată. Dregătorii au reprimat cu brutalitate orice mișcare, au vegheat să nu pătrundă spiritul vremii în munții locuiți de români... Domnii din Ardeal au prăznuit această primăvară a popoarelor cu acte de teroare : cu gărzi naționale care sileau pe țărani să facă mai departe robote, cu proclamarea statariului, cu bătăi, cu ridicarea de spînzurători... au împins formal poporul în brațele austrieșilor și au provocat cel mai cumplit război intern“³⁹².

Amenințările din gazetele maghiare sînt consemnate și în foile românești. Un corespondent din Cluj scrie în „Gazeta“ : „Jurnalele maghiare sînt pline de amenințări... Românii sînt îndemnați să primească fără nici o condiție unirea, căci aceasta aduce scăparea de robote. Noi răspundem : ori va fi uniune, ori nu, *robotele sînt șterse pentru de-a pururea ; cine nu crede, meargă și vadă* (subl. ns.). Cît pentru apunerea naționalității române, astăzi nu mai avem nici o frică ; pentru că nu e cu putință, după legile naturii, ca un vas mai mare, plin, să-l poți deșerta în altul mai mic“.

„Românii de la (adunarea din) Blaj — conchide corespondentul — vor forma o opinie politică pe care nici baionetele, nici lingușirile din ziua de azi, nici amenințările cu cele 80 mii de secui ce le vedem figurînd tot în jurnalele de la Cluj nu vor fi în stare a o sfărîma, pornind din principiul din care pornește toată lumea, libertate, egalitate, apoi frățietate“³⁹³.

Corespondența din Cluj exprimă voința dirză a intelectualilor români, sprijiniți pe mișcarea tumultuoasă a maselor, de a nu se lăsa intimidați de amenințări și de a păși hotărît, într-o mare adunare, la fixarea programului națiunii române.

8. ORIENTĂRI ÎN INTELLECTUALITATEA ROMÂNĂ ÎN PRAJMA ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA BLAJ

Intellectualii români aspirau spre dobândirea libertăților burgheze, spre abolirea privilegiilor feudale, spre desființarea iobăgiei, spre asigurarea unei vieți naționale libere, care să garanteze ridicarea economică și culturală a poporului român. Nu era însă între ei o unitate în ce privește căile și metodele ce trebuiau folosite spre atingerea dezideratelor naționale și sociale ale poporului român. Deosebirile proveneau din atitudinea diferită pe care o aveau acești intelectuali față de angajarea în luptă a maselor țărănești și în problema alegerii aliaților poporului român.

Strâns legați de popor, pătrunși de ideile revoluționare ale epocii, erau intelectualii grupați în jurul tânărului Avram Iancu, care-și trecuse atunci examenul de avocat. Cei mai mulți dintre acești intelectuali erau fii (ca Avram Iancu) sau nepoți (ca Papiu-Ilarian) de țărani asupriți, puțini dintre ei, ca Ioan Buteanu, își au obârșia în mica nobilime. Sînt conștienți de antagonismul de bază al societății de atunci din Transilvania dintre clasa proprietară nemeșească și masele de țărani fără pămînt sau cu pămînt neîndestulător, pe care apăsa întregul edificiu feudal. Gruparea din jurul lui Iancu se situează în lupta aceasta de veacuri, surdă sau deschisă, cu totul de partea poporului, cerînd înainte de toate desființarea iobăgiei, fără răscumpărare. Năzuința acestei grupări este să ducă, chiar prin revoluție, prin lupta înarmată a maselor țărănești, cauza poporului la izbîndă. Iancu și alți tineri intelectuali români — scrie Szabó Ervin, cel mai de seamă răspînditor al marxismului în Ungaria înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — n-au fost cu nimic mai puțin democrați, decît cei mai radicali membri ai „tineretului din martie“ din Pesta. Trăind în mijlocul poporului, acești intelectuali români — scrie mai departe Szabó Ervin — erau, în ce privește obiectivele lor, apropiați de popor ³⁸⁴

Legăți de mase, intelectualii din gruparea aceasta luptă pentru emanciparea atît socială, cît și națională, a poporului român. În ce privește atitudinea lor față de cauza poporului, acești tineri pot fi considerați, cu drept cuvînt, democrați-revoluționari. În martie și aprilie 1848 atît Iancu, cît și Papiu și Buteanu doreau sincer făurirea unui front comun împotriva feudalilor, împotriva absolutismului și despotismului. Văzînd însă că în principat iobagii sînt obligați mai departe să facă robote, că în loc de libertate se decretează aproape pe întreg teritoriu stataniu, ei înșiși fiind urmăriți de organele guvernului și ale comitatelor, — acești tineri revoluționari își pierd tot mai mult încrederea în posibilitatea unei colaborări cu conducătorii maghiari. În aceste condiții ei pun pe primul plan revendicarea emancipării naționale, a „recunoașterii națiunii române“. Vor ca Transilvania să devină „țară românească“, în care zdrobind, fie și cu armele — doar și nemeșimea se înarma împotriva poporului —, puterea nemeșimii proprietare maghiare, să se înscăuneze domnia poporului. Neavînd orizontul politic larg al marelui democrat-revoluționar N. Bălcescu, pentru a vedea clar conexiunea revoluției din Transilvania cu cea din Țările Române dunărene și cu revoluția generală europeană, nu se orientează corespunzător în privința aliaților și dușmanilor mișcării de eliberare a popoarelor. Astfel săvîrșesc —, ca urmare a politicii nejuste a Dietei din Pojon și a aroganței conducătorilor maghiari care îi voiau pe români supuși, și nu aliați — greșeala de a crede în sprijinul Curții imperiale din Viena, forță reacționară în conflagrația de la 1848. Abia în primăvara anului 1849 Iancu se apropie de linia promovată de Bălcescu încă la începutul revoluției, de a forma un front revoluționar al popoarelor care luptau pentru libertate, împotriva Habsburgilor și a țarilor Rusiei.

Drept liberali-democrați pot fi considerați intelectualii români grupați în jurul publicistului G. Bariț și al eruditului profesor de la Blaj — și el redactor al unei gazete — Timotei Cipariu. Ambii conducători sînt pătrunși de idei iluministe, de iubire de popor, de

năzuința de a-l ridica atât din punct de vedere material, cât și politic și cultural. Bariț și Cipariu salută cu în-suflețire cuceririle revoluției din martie, care anunță abolirea sistemului feudalo-absolutist și asigură egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate. În vederea asigurării cuceririlor revoluționare, Bariț arată necesitatea ca popoarele să formeze un front comun împotriva puterilor care amenințau libertatea lor : țarismul, autocrația Habsburgilor și aristocrația. Bariț și alți intelectuali români din Ardeal, Banat și Crișana — amintim pe cel mai de frunte : Eftimie Murgu — au încredere că, o dată ce se instau-rează un regim democrat, tendințele de supremație națională ale nemeșimii maghiare nu se vor putea impune și poporul român va fi în stare, în cadrul democrației burgheze, să-și apere drepturile naționale. Publicistul transilvănean are legături cu intelectuali înaintați din Banat, Crișana și cu mulți patrioți din Țara Românească și Moldova, devotați cauzei revoluției. Este reprezentantul acelei părți a burgheziei române care vedea în înlăturarea regimului asupritor feudalo-absolutist scopul principal al acțiunilor politice de la 1848 ale românilor.

Limitele iluministe ale lui Bariț și Cipariu făceau ca cei doi cărturari să nu-și dea seama de forța uriașă a maselor, chiar dacă sînt neînvățate și nedepinse cu probleme politice. Se fereau să apeleze la păturile largi ale poporului ; doreau ca reformele să se înfăptuiască în Transilvania pe cale pașnică. „Convingerile mele — scrie Cipariu în 28 aprilie prietenului său Bariț — n-au fost mai puțin liberale decît ale altora... Mărturisesc însă că, cu toate că mă țin strîns de naționalitate, nu sînt plecat a mă învoi decît cu partida ce va avea pentru sine mai mare prospect de succes sigur cu mijloace păciuite. În un cuvînt, io nu pot fi radical *quand mème*“³⁸⁵. Nu Bariț și Cipariu au fost conducătorii care să cheme la acțiune masele.

Și Bariț, ca și alți români înaintați ai epocii, avea drept ideal unirea tuturor românilor într-un stat național ; considera însă că mai întîi trebuie să se emancipeze și să se unească Țara Românească și Moldova, formînd

o Românie puternică, reazem sigur al naționalității române. Bariț și Cipariu dădeau o largă publicitate în presa românească problemei unirii și emancipării celor două Țări Române dunărene. În interesul victoriei revoluției pe plan european voiau o înțelegere între popoarele luptătoare pentru libertate, pentru înlăturarea feudalismului și absolutismului. Pentru rezolvarea problemei naționale, Bariț propaga sistemul cantonal din Elveția, fiecare canton administrându-se în limba populației majoritare. Văzînd însă cum toate încercările de a da problemei naționale o rezolvare justă, bazată pe egala îndreptățire a națiunilor, erau refuzate de cercurile conducătoare maghiare, văzînd cum nobilimea maghiară, și aceea care se numea liberală, căuta să-și mențină stăpînirea, să asuprească și mai departe poporul român, Bariț și Cipariu — care în primăvara lui 1848 se declarau chiar pentru o uniune statală între Principatul Transilvaniei și Ungaria — se declară acum împotriva uniunii acestor țări.

Apropiat de curentul democrat-revoluționar era și Simion Bărnuț, ale cărui prelegeri, pătrunse de un adînc sentiment național, au însuflețit ani de-a rîndul tinerimea studioasă, pînă cînd atît profesorul, cît și mulți dintre elevii săi, au fost îndepărtați din Blaj. Și Bărnuț, ca și Bariț și Cipariu, este un reprezentant al burgheziei române ardelenene în ascensiune. Voind să asigure națiunii române poziții politice puternice, această grupare se lovește de o împotrivire încăpățînată din partea nobilimii îmburghezite maghiare. Bărnuț vede cum aristocrații și nobilii maghiari vor să-și mențină vechea supremație, nu are încredere în constituția burgheză din Ungaria, pe care nemeșimea liberală vrea să o introducă — prin alipirea la Ungaria — și în Principatul Transilvaniei. Principalul este, după Bărnuț, ca românii să fie recunoscuți ca națiune de sine stătătoare. Românii trebuie să-și aibă politica lor proprie, națională, și nu o politică ce se orientează după directive venite din altă parte. Problemele constituției burgheze, împărțirea puterilor în stat, dreptul de vot universal, sistemul cantonal etc. nu-l preocupă pe primul plan; lucrul care îl frămîntă este dobîndirea „naționalității”,

căci „fără naționalitate și republica e numai un despotism afurisit“, scrie Bărnuz în proclamația sa.

Pentru ca românii să se constituie în națiune independentă, pentru a împiedica uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, Bărnuz este gata să ducă poporul român la luptă deschisă împotriva celor care voiau să forțeze uniunea. Dându-și seama de realitățile politice, de conflictul dintre năzuințele de independență ale Ungariei și interesele Curții imperiale, Bărnuz înclină să se alieze cu Habsburgii, atribuind acestor împilatori ai popoarelor și principali susținători ai privilegiilor feudale rolul de chezași ai libertăților burgheze.

Bărnuz era legat de popor ; îl durea și pe el, ca și pe Iancu, Papiu, Bariț, Murgu și alți români înaintați jugul sub care gemea poporul iobag român. Problema desființării iobăgiei și-o puneă și el. Programul lui Bărnuz este : întâi scăpare de iobăgia națională, apoi, după ce românii se vor constitui în națiune independentă, îndeplinirea și a dezrobirii sociale³⁸⁶. Bărnuz era în 1848 radical, intransigent, revoluționar chiar când era vorba de mișcarea națională, subordonând acesteia problemele sociale ale revoluției.

„Pentru Bărnuz — scrie Iorga — român și roman erau cam același lucru, deci vremurile romane trebuiau înviate, și ca drept, și ca organizare în viața cea nouă a românilor“³⁸⁷. Pe Bărnuz îl revolta ca drepturile românilor, urmași ai glorioșilor strămoși romani, să fie uzurpate de niște nou veniți. Opoziția lui se îndrepta împotriva ungarilor în general, fără să facă deosebire între poporul maghiar, doritor de independență și libertate, și nobilimea proprietară, care voia să-și mențină supremația. Atitudinea aceasta a lui Bărnuz față de poporul maghiar și revoluția ungară a contribuit la îngreuierea realizării unei înțelegeri revoluționare între români și maghiari în 1848.

Grupării lui Bărnuz i se alătură o mare parte a intelectualității române, avocați, profesori, preoți și dascăli, studenți în drept, filozofie și teologie. Pe acești intelectuali, în cea mai mare parte tineri de 16—24 de ani, îi însuflețește perspectiva transformării Transilvaniei într-o țară românească și în ceea ce privește instituțiile ei ;

e visul unei intelectualități tinere, care vrea, după atîta asuprire națională și socială, să-și cucerească poziții sigure într-o țară românească. Obstacolul principal în calea unei înțelegeri româno-maghiare era, cum am mai arătat, politica nemeșimii proprietare și a aparatului ei administrativ de asuprire și terorizare a maselor române, de prigonire a intelectualilor români care se solidarizaseră cu poporul și care cereau drepturi naționale. Cercurile conducătoare maghiare din Principatul Transilvaniei refuzau și mai departe să primească în funcții absolvenți români, tindeau să guverneze țara excluzînd burghezia română. Aceste tendințe, izvorîte din interese de clasă, măreau numărul intelectualilor grupați în jurul lui Bărnuț, care vedeau în lupta împotriva asupririi naționale sarcina de frunte a acțiunii de la 1848 a românilor.

Cei doi episcopi români, Șaguna și Lemeni, urmați de unii membri ai clerului înalt, canonici, membri ai consistoriului și protopopi, servesc și în preajma adunării de la Blaj interesele Curții vieneze și ale aristocrației, propagînd supunere față de cei puternici, căci — zic ei — puterea este de la Dumnezeu. E caracteristică circulara lui Lemeni din 1 aprilie 1848, în care se spune: Trebuie să ne rugăm, să implorăm, nicidecum să nu ne gîndim a dobîndi drepturile la care rîvnim prin violență³⁸⁸.

Deosebirea dintre cei doi prelați — diferiți de altfel și prin caracterul lor: Șaguna tînăr, ambițios, foarte dotat, capabil să-și cîștige încrederea cercurilor diriguitoare; Lemeni bătrîn, fricos, slugarnic față de guvernanti, certat cu o parte a clerului — era că, în timp ce episcopul Lemeni căuta să slujească pe stăpîinii mai apropiați (guberniul și aristocrația din Principatul Transilvaniei), Șaguna își îndreaptă privirile mai mult spre Viena; el caută însă să păstreze, în primăvara și vara lui 1848, relații bune și cu guvernul din principat și cu cel din Pesta.

Cîțiva membri ai clerului înalt și unii protopopi mai înstăriți ascultau de îndemnurile episcopilor de a căuta „să liniștească spiritele“ și să împiedice orice mișcare

revoluționară. O mare parte a preoțimii, atât a celei ortodoxe, cât și a celei greco-catolice, se solidariza însă, în ciuda circularelor episcopilor, cu năzuințele poporului.

În Banat, Crișana și Maramureș — ținuturi care fuseseră înglobate înainte de 1848 în Ungaria — intelectualii români se alătură cu entuziasm ideilor revoluționare. Tinerii români și maghiari eliberează din închisoare pe revoluționarul bănățean Murgu; însuflețirea pentru cauza mare a libertății popoarelor unește tineretul intelectual din Pesta. Programul din 15 martie, legile date peste câteva zile de dieta ungară au deschis calea democratizării. Declarându-se pentru colaborarea cu revoluția maghiară, fruntașii români din Banat, Crișana și Maramureș nu renunțau însă la revendicările naționale; ei erau convinși că viața națională se va consolida prin unirea românilor din aceste ținuturi cu cei din Principatul Transilvaniei, din Moldova și Țara Românească.

Și în rîndurile conducătorilor români din Banat, Crișana și Maramureș se desemnează acum orientări deosebite, care oglindesc poziția acestor conducători față de problemele esențiale ale revoluției.

Gruparea cea mai înaintată ia o poziție hotărîită pentru dezvoltarea continuă a cuceririlor revoluției, pentru înscăunarea domniei poporului. Cel mai de frunte reprezentant al acestei grupări este Eftimie Murgu, care poate fi considerat pe drept cuvînt democrat-revoluționar. Își ridică glasul pentru respectarea voinței poporului, exprimată în adunări populare. Cere formarea unei unități politice-administrative care să cuprindă Banatul românesc, țară care în perspectivă urma să se unească cu celelalte țări române. Tot în baza hotărîrilor luate în adunarea populară revendică formarea unei armate românești bănățene, care va avea să lupte, alături de armata revoluționară ungară, împotriva încercărilor de a reinstaura vechiul regim și absolutismul, împotriva puterii țariste, a cărei umbră se proiecta asupra revoluției încă din primăvara anului 1848.

Murgu avea aderenți atât în rîndurile intelectualilor — amintim pe Dimitrie Stoicescu din Lipova, pe Ignatie

Ūuia —, cît și printre oamenii ridicați din masele țărănești. Popularitatea lui era atît de mare, încît fusese ales deputat (în adunarea țării) în trei circumscripții electorale. De partea revoluției era și Aloisiu Vlad, care făcea parte din grupul deputaților radicali din parlamentul ungar.

Acțiunea lui Murgu era suspectată de dregătorii nobili maghiari din Banat ; aceștia voiau să împiedice extinderea democrației, temîndu-se că-și vor pierde pozițiile de conducere. Nobilimea maghiară bănățeană a știut să influențeze și guvernul maghiar ; astfel activitatea revoluționarului român se lovea de mari obstacole. Ideea favorită a lui Murgu : unirea popoarelor pentru a lupta împreună împotriva despotismului nu a putut prinde rădăcini adînci nici în masele române bănățene. Ele aveau încredere în Murgu, nu însă în conducătorii maghiari care dădeau ajutor nemeșimii proprietare să asuprească poporul și în timpul revoluției.

Cei mai mulți intelectuali români din Banat, Crișana și Maramureș aveau o orientare liberal-democrată. O parte dintre ei erau de origine nobiliară, aveau însă ocupații burgheze, ca Alexandru Buda, Ioan Dragoș, Gheorghe Ioanovici ; alții erau burghezi și în ce privește originea lor, ca Teodor Serb, Dimitrie Haica, Emanoil Gojdu, Ioan Arcoși și alții. N-au orizontul larg al revoluționarului Murgu, n-au nici legături — ca Murgu, Bariș și Cipariu — cu mișcarea revoluționară din Moldova și din Țara Românească. Colaborează cu nobilimea maghiară liberală, luptă pentru asigurarea libertăților burgheze, pentru drepturile națiunii române, împotriva privilegiilor feudale, împotriva autocrației. Activitatea lor se desfășoară în congregațiile comitatense, în parlamentul ungar, în congrese bisericești ; țin discursuri, scriu articole, redactează petiții. Sînt pentru eliberarea țaranilor de sub dependența marilor proprietari, dar numai în cadrul legilor din martie ; condamnă mișcările țărănești ce tind spre lărgirea cuceririlor revoluționare. Unii dintre acești intelectuali români ocupă posturi de conducere în administrația orașelor și comitatelor ; astfel Dimitrie Haica devine locțiitor de primar al orașului Arad, Mihai Cociuba prim-procuror al comitatului Arad,

Gheorghe Ioanovici vicecomite al comitatului Caraș, iar Teodor Serb este numit secretar în Ministerul de Finanțe ungar. Se solidarizează cu guvernul revoluționar maghiar în așa măsură, încît unii, oa, de exemplu, prim-procurorul Cociuba, iau parte la reprimarea mișcării țărănimii române.

Mai mult de nobilimea liberală decît de gruparea liberalilor democrați ține Gabriel Mihali, vicecomite, numit în cursul revoluției comisar guvernial pentru părțile maramureșene.

O grupare redusă ca număr s-a format în jurul fraților Petru și Andrei Mocioni, moșieri în Banat, aderenți ai Curtii de la Viena. Țăranii români, în lupta lor anti-feudală, n-au cruțat nici moșile acestei familii românești — au căutat să le desființeze, la fel ca și pe cele ale nemeșimii maghiare.

Orientarea intelectualității române din Banat, Crișana și Maramureș n-a avut decît slabe repercusiuni asupra intelectualilor ardeleni; doar Bariț și Cipariu aduceau în gazetele lor știri despre activitatea românilor din vestul Transilvaniei.

În preajma adunării de la Blaj toți intelectualii cu vederi înaintate știau că românii din Transilvania au ajuns la o răscruce: în marea adunare națională se va hotărî drumul pe care vor merge de acum înainte românii transilvăneni.

DESFĂȘURAREA ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA BLAJ din 3—5 (15—17) MAI 1848

1. ZILELE PREMERGĂTOARE ADUNĂRII

Convocarea adunării

Pentru a zădărnici adunarea maselor din duminica Tomii (30 aprilie), guvernul a luat o serie de măsuri. Una dintre aceste măsuri a fost și făgăduința, dată în 18 (6 st. v.) aprilie episcopului Lemeni¹ că guvernul va îngădui câte un sobor fiecărei biserici; la acele adunări vor lua însă parte numai protopopii și oamenii mai învățați dintre mireni. Au urmat discuții vii cu privire la data adunării între capitulul din Blaj și conducătorii români care se găseau de asemenea acolo; episcopul, sub influența guvernului, căuta ca adunarea să aibă loc mai târziu, la 21 mai (pentru ziua aceasta intenționase guvernatorul să convoace dieta), iar o parte dintre profesorii din Blaj, în frunte cu Pumnul și cu mireni români, voiau ca adunarea să se țină la începutul lunii mai, și astfel să-și spună cuvântul încă înainte de dietă. După multe discuții, s-a fixat ca zi a adunării ziua de 15 mai (3 mai st. v.)².

În 21 (9 st. v.) aprilie, Lemeni trimite o circulară protopopilor uniți, în care se spune că data adunării a fost hotărâtă după consfătuiri cu canonicii din Blaj și cu consistoriul episcopiei din Sibiu. La această adunare din 15 mai — se spune în circulară — „după sunetul (dispoziția — *n. ns.*) decretului gubernial singur frățiile voastre protopopii cu unii bărbați pricepuți, adecă: care au zel

spre nația sa și cunoștința țării și a drepturilor omenești și politicești din protopopiat..., veți avea a vă aduna... Frățiile voastre veți îndrepta [deci] popoarele încredințate ca să nu trimită soli, precum cugetă unii, care numai în deșert, cu împiedicarea economiei ar face oste-neală ; că cei ce [se] vor aduna pentru drepturile nației și a aceeași reînviere, cu un cuget uniți și neuniți se vor sfătui, și cererea în numele a toată nația se va așterne la dieta cît mai curînd următoare, care cei mai cu inteligență de bună seamă mai întogmit și mai cu temei vor hotărî. Altminterea protopopii despre amîndouă părțile, cu naționalii care vor veni, la mare număr vor sui”³. Și circulara consistoriului din Sibiu cuprinde aceleași îndrumări către protopopi ; ea comunică că guvernul crăiesc a oprit adunarea din duminica Tomii, ca nu cumva „prin adunarea mai multor mii de oameni, partea cea mai mare nepricopsiți, să se tulbure pacea și liniștea generală“. Aduce la cunoștința protopopilor că crăiescul guvernul a îngăduit să se convoace o altă adunare, la care să se cheme toți protopopii și mireniile cei mai pricepuți. Consistoriul a hotărît să se țină adunarea aceasta la 3/15 mai la Blaj, deci cheamă pe protopopi pentru ziua fixată la Blaj, „luînd cu sine din tot protopopiatul și din partea mirească pe cei mai pricepuți și deștepți“. Ca scop al adunării se indică întocmirea unei cereri pentru dobîndirea drepturilor în numele întregii națiuni, care cere să se înainteze dietei clujene. În ambele circulare se spune că hotărîrea pentru ținerea la Blaj a adunării s-a luat de către cele două episcopate⁴. Lemeni se grăbește a înștiința pe guvernator că, pentru a preveni ținerea unor adunări și consfătuiri ce nu pot

fi aprobate, a fixat termenul adunării în problema națiunii române pentru ziua de 15 mai. La această adunare vor lua parte numai protopopii și oamenii mai pricepuți * ai națiunii⁵. Guvernatorul răspunde în 26 aprilie: nu e împotriva unei adunări restrînse, la care să ia parte numai oameni pricepuți, în vederea redactării unei petiții către dietă⁷.

Foile românești din Brașov și Blaj reproduc convocatoarele pentru adunarea de la Blaj. Adunarea — scrie foaia lui Cipariu în 20 aprilie (st. n.) — este cea dintîi după mai multē secole; se crede că va fi una dintre cele mai numeroase. Națiunea română va ști să prețuiască aceasta înaltă concesiune din partea guvernului Transilvaniei, care a înțeles cererile timpului⁸. Ziarul maghiar clujean „Ellenör“ se bucură că foaia din Blaj vorbește numai de chemarea românilor mai pricepuți, deci nu de 10 000 de oameni⁹. Redactorul răspunde: „Organul“ n-a chemat niciodată 10 000 de oameni la Blaj, însă nici mai puțini; noi am făcut numai cunoscută publicului convocarea pe 15 mai¹⁰. În foaia ce se tipărea în tipografia diecezană, deci sub supravegherea episcopului Lemeni, Cipariu nu putea vorbi mai deschis — cititorii au înțeles, desigur, că învățatul profesor de la Blaj este pentru o adunare națională, nu pentru o consfătuire restrînsă.

Guberniul a ținut să se facă două adunări deosebite, după confesiuni, voind astfel să zădărnicească o luare de poziție unitară a românilor din Principatul Transilvaniei. Guvernatorul face imputări episcopiei din Sibiu, pentru că a convocat la Blaj adunarea protopopilor neuniți; adunarea trebuia să se țină la Sibiu. Consistoriul răspunde în 3 mai că guberniul nu dispusese ca adunarea ortodocșilor să se țină separat de cea a uniților. De altfel, se spune în adresa de răspuns a consistoriului, episcopii noștri au acționat totdeauna împreună în chestiunile naționale; deoarece cauza ce se dezbate acum privește întreaga națiune română din Transilvania, și discuțiile trebuie să se desfășoare în

* Într-o altă circulară, din 26 aprilie, episcopul Lemeni subliniază ca la adunarea de la Blaj să vină „numai protopopii cu unii din neamul nostru care s-ar afla deprinși în legile țării și cunoscători de starea lucrurilor, pentru care se face adunarea“⁶.

același loc și în același timp. Adresa o semnează președintele provizoriu al consistoriului, Moise Fule, și notarul Iacob Bologna¹¹. „Gazeta“ protestează energic împotriva încercărilor de a sparge unitatea mișcărilor românești pe baze confesionale. S-a răspândit știrea — scrie „Gazeta“ — „că din poruncă mai înaltă congresul ar fi să se taie după două confesiuni, ținându-l uniții la Blaj, neuniții la Sibiu. Congresul — urmează „Gazeta“ — trebuie să se țină la un loc, oriunde; el trebuie să fie numai unul, căci congresul are scop civil și politic, iar nu religios“¹². Încă mai înainte presa română adresase un apel către „românii transilvani“, să vină la adunarea națională din 3/15 mai la Blaj, „spre a se consulta despre o rugămintă ce vom avea a subșterne la dietă“. „Compatrioții noștri — încheie apelul — să fie siguri de loiala și păciuita purtare a românilor“¹³.

În timp ce episcopul Lemeni și consistoriul episcopal din Sibiu (Șaguna plecase la Carloviț pentru a fi hirotonit ca episcop) se mulțumeau că guvernatorul a încuviințat adunarea română și se supuneau ordinului gubernial de a nu convoca decât pe protopopii și pe oamenii mai învățați*, intelectualii care au condus prima adunare de la Blaj se adresează din nou maseilor, în numele „românilor de la duminica Tomii“. „Noi frații voștri — se spune în manifest —, cari ca la 6 mii am fost adunați în duminica Tomii la Blaj**, vă înștiințăm frățeste cum că acolo ne-am înțeles din nou și ne-am îndatorit unii pe alții ca să ne adunăm la Blaj pe 15/3 mai, dar nu numai 5 mii, ci 50, 60 mii și mai mulți. Și pentru ce atîția fraților? Răspundem: pentru că dacă ne vom aduna puțini, atunci voitorii noștri de rău ne vor prinde și vor umplea [închisorile]. Fraților! Puterea acum e în mîna poporului; de n-am fi fost cu miile la Blaj, pe apărătorii noștri i-ar fi prins și i-ar fi batjocorit, cum au făcut cu fratele nos-

* Unii protopopi, ca protopopul Silvașului de Jos, Procopie Prodan, au dispus ca toți preoții din protopopiat și dintre mireni cîte doi din sat să fie în 3/15 mai la Blaj¹⁴. Și protopopul ortodox Partenie Trombițaș din Tîrgu-Mureș a ordonat ca din fiecare sat să se delege cîte doi oameni pentru adunarea de la Blaj¹⁵.

** În text Blasiu.

tru Florian Micaș * și cu alți frați ai noștri. Să vă gătiți, să veniți bine armați la adunarea națională, cum merg ungerii la adunările lor..., nu să vă sculați asupra cuiva, ci numai ca să vă apărați... De nu veți veni, tot nefericiți veți fi, cum ați fost pînă acum... Încă o dată fraților! Care vrea să nu mai fie iobag, să vie pe atunoi la Blaj“ **.

Panică în cercurile conducătoare maghiare. Măsurile teroriste luate de guvernii

Știrea că românii se vor întruni din nou la Blaj a provocat o nespusă agitație, mai ales în rîndurile proprietarilor de pămînt maghiari ardeleni. Aceștia se temeau că adunarea va da semnalul pentru ridicarea sutelor de mii de iobagi. Comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, exprimă în adresa sa din 4 mai frica aristocrației maghiare, cînd scrie guvernatorului: „La prima adunare de la Blaj, deși a fost oprită, au fost multe mii de oameni incuți — la adunarea din 15 mai, îngăduită de guvernii, vor veni, în urma ațîțărilor, cu mult mai mulți, sate întregi. Masa aceasta de oameni, plină de năzuințe ce nu pot fi satisfăcute, poate se va deda la excese. Cere armată, multă armată“ ¹⁸. Același comite suprem, numit în 5 mai comisar gubernial la adunarea de la Blaj, cere în scrisoarea sa din 10 mai guvernatorului Teleki dispozițiuni speciale cu privire la adunarea românilor, „deoarece există posibilitatea unei izbucniri a poporului valah incult și amăgit, iar liniștea patriei noastre depinde de rezultatul acestei adunări“ ¹⁹. Comisia permanentă a comitatului Alba de Jos se adresează în 10 mai generalului comandant Puchner, cerînd mai multă armată. „La Blaj — se spune în adresă — se vor aduna, în ciuda opreliștii guberniului, 10—15 000 de oameni. Viața clasei proprietare este în

* În text Mikes.

** Manifestul este păstrat în traducerea ungurească în colecția K. Papp Miklós, la Arhiva de stat din Budapesta ¹⁸. Cercetătorii clujeni (colectivul însărcinat cu depistarea documentelor privind revoluția de la 1848) au găsit o copie după originalul românesc în Arhivele din Cluj ¹⁷.

primejdie. Monarhul nu poate să vrea fie ca și numai un singur membru al națiunii maghiare (al nemeșimii maghiare — *n.ns.*) să cadă jertfă răzbunării unui neam de oameni“²⁰. Și contele Bethlen János senior îi scrie în 12 mai îngrijorat baronului Wesselényi * : „Zilele critice n-au trecut încă, căci ne așteaptă adunarea de la Blaj“²². Același gând îl exprimă și protocolul ședinței din 7 mai a guvernului: liniștea patriei noastre depinde de mersul adunării de la Blaj. În aceeași ședință se hotărăște să se dea episcopilor o serie de instrucțiuni: n-au voie să predea în cursul adunării președinția altor persoane, să nu îngăduie să ia parte la adunare decît numai cei care au fost invitați. Adunarea să se țină în biserică, și nu sub cerul liber și, îndată ce s-ar ivi dezordini, ea să fie dizolvată²³. Peste două zile, guvernul crăiesc le atrage din nou atenția episcopilor — guvernul ardelean recunoaște numai cei doi episcopi ca reprezentanți ai românilor — să dea de știre protopopilor ca nu cumva să ia cu dinșii delegați săteni la adunare²⁴. Bariț scrie cu drept cuvînt că guvernatorul dădea instrucțiuni episcopilor români ca unor comisari de poliție²⁵.

Se dau instrucțiuni și municipiilor principatului. Guvernul — se spune în circulara din 7 mai — a încuviințat ținerea unei adunări la Blaj în 15 mai, cu condiția însă ca episcopii să nu invite la acea adunare decît pe protopopi și cîțiva mireni mai pricepuți. Unii tineri — se spune mai departe în circulară — ațîță poporul să vină într-un număr cît se poate de mare. Deoarece nu se poate îngădui adunarea la un loc a unei mulțimi inculte, se ordonă comitatelor, scaunelor, municipiilor să oprească plecarea la adunare a celor nechemați²⁶.

Dregătorii comitatelor au căutat să execute ordinul guvernului. Astfel, judele primar al scaunului Arieș raportează că în 13 mai doi români din comuna Cheșe

* Comisarul regal pentru „Partium“ nu era informat despre pregătirile în legătură cu adunarea de la Blaj: în 10 mai îi scrie din Jibou episcopului Lemeni ca în „adunarea preoților“ să citească îndemnul lui ca clerul să aducă pe calea dreaptă românimea, arătînd binefacerile uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria²¹.

(comitatul Solnocul interior), și anume Isaia Lup și Toma Haragoș, au trecut Arieșul cu pluta, dar au fost prinși și trimiși în satul lor²⁷. Satele Măgoajea și Cășeiu de Jos (azi Cășei; ambele sate din apropierea orașului Dej) au trimis la adunarea din 15 mai câte doi delegați, dînd cîte 10—16 fiorini fiecăruia pentru cheltuielile de drum. La Turda însă au fost oprîți să treacă podul; au încercat să ajungă la Arieș pe poteci și să-l treacă înot, dar au fost prinși și duși în satele lor. La interogatoriu au declarat că porniseră la Blaj pentru că li s-a spus că acolo au să cîștige libertatea. Aproape fiecare comună din comitatul Solnocul interior a trimis delegați la adunarea din Blaj²⁸. Și vicecomitele Inozédi din comitatul Cluj se laudă că a dat porunci aspre ca oamenii care încearcă să pornească la Blaj să fie puși în lanțuri și duși la închisoarea comitatului²⁹.

În mai multe comitate, de exemplu în Alba Inferioară și în Cetatea de Baltă, se instituie încă în 7 mai legea pentru starea de asediu³⁰. Măsura aceasta a dat însă cu totul greș, căci ea a întărit și mai mult masele. Ca și în preajma adunării din 30 aprilie, s-au tras podurile trecătoare peste Someș, Arieș, Mureș și Tîrnava. În cele mai multe cazuri, țărani aleși delegați de satele lor au știut să înfrunte toate piedicile.

Nici opreliștile guvernului și ale comitatelor, nici circularele episcopilor, nici spînzurătorile ridicate la marginea satelor nu au putut să oprească pe țărani ca să vină în masă la adunarea de la 15 mai. În unele locuri organele locale reușeau să pună mîna pe cîte un țăran și să-l întoarcă din drum, dar în general vechiul aparat administrativ s-a dovedit neputincios față de mișcarea de masă a țărănimii. Pe lîngă nespuse sete de libertate — scrie „Gazeta” — simțită mai virtos de popor, măsura (porunca — *n.ns.*) guvernului era nepracticabilă³¹.

În același timp, guvernul își urmărește vechea politică de a văduvi mișcarea țărănească de conducători. Dă dispoziții primarului municipiului Sibiu să aresteze în taină pe Papiu și Buteanu și în mod discret să-i trimită sub escortă corespunzătoare la Tîrgu-Mureș⁽³²⁾

La 7 mai îi scrie lui Béldi György, vicepreședinte al tezaurariatului din Sibiu, să-l cheme pe Bărnăț, care studiază acolo, și să-i atragă atenția în numele guvernatorului asupra acuzațiilor ce i se aduc din partea unor persoane de încredere (se spune că Bărnăț ar fi cel mai mare ațîțător al poporului român). Bărnăț să nu meargă la adunarea din 15 mai de la Blaj dacă nu va fi invitat (guvernatorul cunoștea bine conflictul Lemeni-Bărnăț, deci știa că episcopul n-o să-l invite nominal pe profesorul demis din slujbă — *n. ns.*)³³. Bărnăț însă nu vrea să se întâlnească cu Béldi și acesta raportează guvernatorului că Bărnăț a plecat din Sibiu. La 11 mai se ține un discurs la Sibiu în onoarea lui Șaguna, Béldi îl caută, dar află că a plecat la Blaj³⁴.

Unul din informatorii de încredere ai guvernatorului a fost episcopul unit Lemeni. În 9 mai se destăinuiește guvernatorului: a făcut tot ce-i stătea în putință ca la adunarea din 15 mai să nu vină decît cei invitați. „Destul le-am explicat oamenilor — scrie Lemeni — și în duminica trecută (în duminica Tomii, la 30 aprilie — *n.ns.*) că ceea ce fac e împotriva legii și că la 15 mai vor veni numai învățații care se vor sfătui în liniște ce să cuprindă cererea națiunii, iar țaranii să meargă acasă, să asculte de dregători, să aștepte în liniște hotărîrile dietei — totul a fost în zadar. Nici profesorii — se plînge episcopul — n-au ținut ceea ce au făgăduit, ci în taină sînt de partea ațîțătorilor“. Aceștia îl acuză că ar fi dușmanul națiunii sale³⁵. În scrisoarea sa din 10 mai, episcopul dă informații mai ales despre „acțiunea de instigare“ a lui Papiu, care a spus oamenilor în Săcele să vină cu toții la Blaj, să arate că românul e în stare să învingă toate piedicile. Toate acestea — continuă Lemeni — Papiu le-a spus în prezența directorului Fule, a lui Moga, Popovici și a altora³⁶

O grijă a cercurilor conducătoare maghiare a provocat-o și venirea, în preajma adunării de la Blaj, a multor moldoveni (refugiați) și a cîtorva munteni la Brașov și Sibiu. Guvernatorul dispune ca tinerii boieri sosiți din

Moldova și din Țara Românească la Brașov care au avut — după raportul poliției — convorbiri cu preoții și cu alte persoane din Săcele să fie supravegheați și împiedicați de a merge la adunarea de la Blaj. În nici un caz să nu li se îngăduie să vorbească în adunare ³⁷.

Cercurile care guvernau Principatul Transilvaniei își dădeau bine seama că o mișcare atât de puternică a maselor nu o pot stăpîni prin măsuri administrative, ci numai prin forța armată. Guvernatorul, contele Teleki, vine personal la Sibiu pentru a cere de la comandantul superior armată, nu numai infanterie și cavalerie, ci și tunuri. Generalul-comandant al armatei cezaro-crăiești, baronul Puchner — el însuși mare proprietar de pământ —, se arată foarte înțelegător față de cererile guvernatorului. În 8 mai comunică guvernului dispozițiivul trupelor în vederea adunării de la Blaj : încă din 13 mai la Sîncel, lângă Blaj, va fi sălășluit un escadron de dragoni Savoyen, în Bucerdea Grînoasă o companie din regimentul Bianchi, două companii din regimentul Carl Ferdinand, cu două tunuri. Comandantul acestor detașamente va lua contact cu comisarul gubernial, baronul Bánffy Miklós ³⁸. În 13 mai generalul-comandant înștiințează pe guvernator că, pentru a satisface dorința guvernului ca în jurul Blajului să fie concentrați cît se poate de mulți soldați secui, comandamentul militar a dispus ca cele 4 companii din regimentul 2 de grăniceri secui, care pleacă la Aiud și Turda, să fie trimise pe o rută ce atinge împrejurimea Blajului, pentru a putea fi chemate în caz de nevoie la Blaj ³⁹. Guvernatorul își exprimă recunoștința pentru măsurile luate de generalul comandant în vederea întîmpinării eventualelor excese ce s-ar putea produce cu prilejul „confluxului“ de la Blaj, cu forțe militare puternice ⁴⁰. Într-o altă adresă, din 9 mai, guvernatorul își exprimă satisfacția că un general, și anume generalul Schurter, va comanda unitățile din jurul Blajului. Roagă ca acest general să vorbească la Blaj poporului în limba română, sau printr-un tălmăci, arătînd că este voința maiestății-

sale ca țăranii urbariali să-și îndeplinească îndatoririle față de proprietarii feudali pînă ce se va hotărî prin lege soarta lor și să asculte de dregători. O astfel de cuvîntare — scrie guvernatorul — din partea unui ofițer superior va face ca țăranii amăgiți să se întoarcă la îndatoririle lor. Armata — scrie mai departe guvernatorul — să fie de față mai mult pentru a impune respect și să nu intre în acțiune decît în cazul dacă ordinea ar fi tulburată, dacă ațișătorii, prin cuvîntările lor, ar primejdi siguranța persoanei și averii ⁴¹.

*Profesorii transilvăneni se întorc
din Țările Române dunărene
în vederea adunării de la Blaj*

Mișcarea națională din Transilvania a fost mult întărită prin întoarcerea la Brașov și Sibiu a celor mai mulți profesori români ardeleni ⁴², așezați, unii din cauza prigoanei autorităților maghiare, în Țările Române dunărene. Astfel se întorc profesorii A. Treboniu-Laurian, Vasile Maiorescu, Petru Suciu, Iuniu Armatu, Aron Florian, Ion Axente *, Constantin Roman și Nicolaie Bălășescu. Ion Maiorescu, împiedicat să vină în Ardeal, a arătat pe larg într-o scrisoare trimisă înainte de adunare ca românii să se adune nu două sau trei mii, ci 20, 30 sau chiar 40 000 ⁴⁴. Despre profesorul Constantin Roman informațiile polițienești arată că a

* Pentru a arăta atitudinea radicală, revoluționară a lui Axente în problema țărănească, dăm cîteva pasaje dintr-o scrisoare a lui trimisă din București la 6/18 aprilie 1848 lui Bărnuț (alte pasaje din scrisoarea aceasta le-am analizat în capitolul precedent). „În Moldova — scrie Axente — spun că ar fi cerut unii 22 de puncte, dar nict unul pentru opincă (subl. ns.). Se spune că patru frați Golești sînt mai de mult duși la moșii și le împărțiră cum trebuie să se împărțească frățește între țaranii lor“. În aceeași scrisoare vorbește și de spiritul revoluționar al țăranilor din Oltenia. „Se aude că oltenii — aici e puterea românilor — ar fi umblat cu căciula într-o ureche și ar fi zicînd că acum a venit timpul lor, o să le arate ei, peste o lună, la ciocoi“. Tînărul profesor se arată însă îngrijorat că, legile Ungariei asigurînd o soartă mai bună țăranilor români ardeleni, aceste îmbunătățiri nu vor fi oare plătite cu pierderea naționalității? Linia lui Axente este deci îmbunătățirea soartei țăranilor români de pretutindeni, scăparea de robote și clacă, fie și prin răscoală, împărțirea pămîntului — toate acestea subordonate însă legii supreme: păstrarea naționalității.

Într-o altă scrisoare, datată tot din 6 aprilie și trimisă lui Micaș, Axente își dezvăluie același plan al răscoalei românilor pentru eliberarea de robie și alte nedreptăți ⁴³.

făcut propagandă lățișă pentru reînființarea Daciei. Despre plecarea multor transilvăneni angajați de cîrmuirea din Țara Românească ca profesori sau învățători raportează și agentul austriac din București, Timoni. Acești ardeleni — scrie Timoni Ministerului de Externe austriac în 13 mai — au plecat fără pașaporturi în regulă, deoarece guvernul român a refuzat să le dea. Ei vor să ia parte la mișcările din Ardeal⁴⁵. Cele raportate de agentul austriac sînt confirmate și de „Notele scrise în 1852 sub dictarea lui N. Bălcescu“, unde se spune : „Bălcescu a cerut și el un pașaport ca să meargă la Blaj, dar Villara, vornicul dinăuntru, l-a refuzat. Guvernul (din Țara Românească — *n. ns.*) a refuzat la toți pașaportul pentru Transilvania, chiar și transilvănenilor. Roman (Constantin Roman — *n. ns.*), Axentie (Axente Sever — *n. ns.*) și Laurian au venit să ceară povață la Ghica și Bălcescu și s-au sfătuit să meargă printr-ascuns“⁴⁶.

Consfătuiri pentru fixarea programului adunării

Îndată după adunarea din 30 aprilie, Bărnuț, fiind încă la Blaj, s-a înțeles cu Cipariu ca delegații capitlului din Blaj să se întrunească cu membrii consistoriului din Sibiu, la această consfătuire luînd parte și alți fruntași români, pentru a discuta programul adunării. Tot atunci, încă la Blaj, s-a hotărît — scrie Papiu⁴⁷ — să se facă scrisori prin care să fie chemați la adunare și frații români din țara ungurească ; Murgu fusese invitat încă mai înainte și răspunsese că vine la adunare *. În 8 mai au sosit cei doi delegați ai capitlului din Blaj, canonicii Cipariu și Sereni, și au început consfătuirile cu membrii consistoriului ortodox din Sibiu. La această consfătuire au luat parte și profesorii Bărnuț și Treboniu-Laurian, sosit de curînd din Țara Românească, iar ca reprezentanți ai tineretului avocatul

* Cu o săptămîină mai înainte, în 23 aprilie, Bărnuț fusese la Brașov : se înțeleseseră — scrie tot Papiu — să se cheme „cu distincțiune Murgu, spro a fi președinte al adunării naționale. Popasu se însărcină să-i scrie“⁴⁸.

Buteanu și cancelistul Papiu. Au fost de față și alți intelectuali români din Sibiu. Un singur consistorialist bătrîn din Sibiu, intimidat de rescripatele guvernului transilvănean, a opinat pentru ținerea a două adunări, după confesiuni. Propunerea lui a fost însă respinsă de toți, hotărîndu-se să se țină o singură adunare, la Blaj, unde românii să se consulte cu toții asupra cauzei naționale. Bărnuț a citit un proiect pentru adunarea națională de la 3/15 mai, care conținea trei puncte : 1) proclamarea independenței națiunii române ; 2) depunerea jurămîntului național și 3) protestul împotriva uniunii cu Ungaria. Toți adepții ideii naționale au primit aceste puncte drept program al adunării naționale *.

Istoricii burghezi n-au dat destulă atenție împrejurării că din acest proiect lipsește dezideratul de frunte al maselor române : desființarea iobăgiei. Lipsa aceasta — care sub presiunea maselor a fost remediată în ședința din 16 mai a adunării — nu este întîmplătoare : Bărnuț considera de fapt că principalul țel al adunării trebuie să fie proclamarea independenței națiunii române din Transilvania. O dată ce poporul român se va constitui în națiune, el va înfăptui și eliberarea iobagilor.

Nu avem nici o informație asupra atitudinii lui Laurian la consfătuire. Venise — după cum reiese din „Notele“ lui Bălcescu — cu instrucțiunile politice date de Ghica și Bălcescu, în care „i se prescrie să nu rupă cu ungurii, fiind însă pentru drepturile românilor,

* Este de remarcat că singurul izvor contemporan — după cum arată S. Dragomir ⁴⁰ — despre această conferință îl constituie istoria lui Papiu ⁶⁰. Despre o consfătuire la Sibiu, fără să arate că ar fi avut loc la 8 mai, îl informează în 10 mai pe guvernator episcopul Lemeni. Tinerii instigatori — serie Lemeni — au mers de aici (din Blaj, după adunarea din 30 aprilie — n. ns.) la Sibiu și acolo au hotărît, împreună cu preotul unit din Sibiu Nicolaie Man — erau acolo și S. Bărnuț, Dumitru Boer, Nicolaie Barb, Alexandru Papp (Papiu — n. ns.) — ca, dacă Lemeni nu va primi punctele ce le înaintează ei sau dacă se va împotrivi, să-l doboare (expresia din urmă este scrisă în românește — n. ns.). S-a vorbit — scrie arhiereul informator — ca oamenii să vină înarmați la adunare ; chiar preotul unit din Sibiu Man i-a spus preotului neunit din Gura Riului Steniu Popa ca oamenii să vină înarmați ⁵¹. În zadar îl informa episcopul pe guvernator, puterea acestuia nu ajungea ca să-i aresteze pe cei vizați de episcop.

și să caute a aduce pe unguri să înțeleagă că în unirea lor cu românii este salvarea amîndurora (ambelor — *n.ns.*) naționalități“⁵³.

În consfătuire s-a pus și problema unirii celor două biserici românești din Transilvania. „Cînd se ținea această conferință — scrie Papiu — intră în mijlocul conferinței un român necunoscut și abia s-a pus pe scaun și începu îndată o cuvîntare cu mare însuflețire — provocîndu-i pe români ca să șteargă diferența aceasta religioasă și să fie toți una. Acest român era fericitul prefect Constantin Roman, care atunci se întorsese din România. Conferința i-a adus aminte că acum nu e la timpul său a atinge coarda aceasta fără pericolul de a neuni pe români“⁵⁴. Bărnuz a combătut în cuvîntarea sa din 14 mai planul unirii bisericilor române în împrejurările din 1848⁵⁵.

Șaguna, deși era la Sibiu, n-a luat parte la conferință. La 20 aprilie fusese hirotonisit la Carloviț — centru al mișcărilor naționale sîrbești — de episcop. Sîmbătă 6 mai, seara — scrie un corespondent din Sibiu „Gazetei“ —, aflînd că măria-sa episcopul se apropie de cetatea Sibiului, a ieșit o companie de gardă săsească împreună cu mai mulți nobili în întîmpinarea lui. De la Miercurea pînă la hotarele Sibiului ieșiseră aproape 3 000 de români de la Săliște, Rășinari înaintea episcopului. Duminică, după liturghie, episcopul a vorbit poporului, povățuindu-l „să fie supus monarhului și să fie cu răbdare pînă cînd înăltele staturi (nemești — *n.ns.*) vor hotărî soarta românilor, care, fără îndoială, se vor hotărî peste nădejde spre folosul lor“. Tot cinstitul magistrat *in corpore* (cu toții — *n.ns.*) — urmează corespondentul — cu toată comunitatea săsească, i-au făcut vizită episcopului la reședință⁵⁶. Călăreții români — scrie ziarul săsesc — care l-au întîmpinat pe Șaguna purtau cocarda austriacă, cu culorile negru și galben⁵⁷.

La 11 mai — scrie „Gazeta“⁵⁸ —, „tinerimea aflătoare pe la institutele scolastice din Sibiu și alți mai mulți bărbați români de toată starea și vîrstă“ îl ono-

rau pe Șaguna cu o serenadă. După un ziar maghiar ⁵⁰, la manifestația aceasta au vorbit profesorul Simion Bărnuț și un jurist, Puskás *. Bărnuț, salutînd pe episcop, îi spune că el „singur e chemat“ acum la ridicarea națiunii ; cuvîntarea și-o încheie cu cuvintele : „Vivat împăratul Ferdinand“ ! ⁶⁰ În răspunsul său, Șaguna îi sfătuia pe români ca „să păzească liniștea și buna orînduială, așteptînd în pace binecuvîntările ce se vor revărsa asupra [lor] de la mōnarh, care totdeauna a dorit și dorește binele liberei nații române“ ⁶¹. Corespondentul din Sibiu înregistrează și îmbărbătarea ziarului săsesc („Der Siebenbürger Bote“), care, relatînd despre manifestația românească, scrie că „românii știu ce vor, știu și aceea că lucrul ce-l vor nu le va lipsi“ ⁶².

Sibiul se manifestă tot mai mult ca centrul ardeleanesc (avînd un rol asemănător cu Carlovițul sîrbesc) al mișcărilor proabsburgice, proaustriace, îndreptate împotriva guvernului ungar ; în aceste zile se răspîndește tot aici broșura „Österreich über alles“ (Austria înainte de toate !) ⁶³. Șaguna își impune încă unele rezerve față de aceste acțiuni — și poate din acest motiv n-a luat parte la consfătuirea din 8 mai de la Sibiu. Măsurile guvernului transilvan — scrie Bariț — îi inspiră episcopului Șaguna o grijă foarte mare ; de la canonicul din Blaj a aflat că, în fața perseverenței inteligenței române de a ține o adunare cît mai numeroasă, voința guvernului (de a nu lăsa să se adune mase compacte — *n.ns.*) nicidecum nu se va putea împlini, decît poate numai cu ajutorul ostășesc și prin vărsare de sînge ⁶⁴. Față de voința impetuoasă a maselor de a veni la adunare, față de hotărîrea grupării în frunte cu Bărnuț de a proclama, bazîndu-se pe forța maselor adunate, independența națiunii române, față de interzicerea categorică de către guvernul ardelean a adunării, episcopul Șaguna se găsea într-o grea situație. Nu voia să-și strice bunele sale raporturi cu guvernul

* Esto vorba de Pușcariu, colegul de studii al lui Bărnuț.

ardelean și cu cancelaria principatului din Viena *, căroră le datora în bună parte ascensiunea sa ; nu știa încă precis care sînt intențiile Curții vieneze. Considera deci că nu trebuie să se angajeze fățiș în nici o parte. A sosit la Blaj sîmbătă, în 13 mai, și-și fixă locuința la reședința episcopală.

Asupra desfășurării evenimentelor a avut influență și faptul că intelectualii români, urmăriți de guvernium, se refugiază la Sibiu. „După dizolvarea adunării de la duminica Tomii — scrie Pușcariu —, tinerimea română de prin țară, ca să fie mai bine scutită de prigonirile organelor politice, se strecoară succesiv la Sibiu ca la un loc unde puterea administrației era în mîna sașilor“ ⁷². Frica de mișcările țărănești în rîndurile aristocrației maghiare din Transilvania a contribuit ca centrul mișcării române să devină Sibiu, acel oraș unde erau concentrate toate forțele dușmănoase revoluției ungare, începînd cu funcționari și agenți veniți din Viena, de la ofițeri ai armatei imperiale, pînă la membrii patriciatului săsesc. Aceste cercuri reacționare încurajau și sprijineau organizarea la Sibiu a centrului românesc de acțiune și în același timp, în vorbe, erau

* Șaguna se bucura de încrederea cancelarului din Viena, a guvernatorului din Cluj, a tezaurarului din Sibiu ; este recomandat în aprilie și guvernului ungar ca mijlocitor între Ungaria și Țările Române ⁶⁵. Și în cercuri maghiare mai largi Șaguna era socotit prieten al maghiarilor. Ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj scrie la 30 aprilie că Șaguna trebuie necondiționat să ia parte la adunarea din Blaj pentru a garanta bunul mers al adunării ⁶⁶, iar Comitetul permanent al comitatului Alba de Jos, în frunte cu comitele suprem Bánffy Miklós, cere în 13 mai ca Șaguna să fie invitat în calitate de regalist la dieta din 29 mai ⁶⁷. Guvernatorul îl informează pe tezaurarul groful Mikó Imre (Mikó era în drum spre Viena) despre această propunere ; ea — scrie guvernatorul — nu este conformă cu constituția, după care religia greco-orientală este numai tolerată, totuși am socotit să vă comunic cele de mai sus, deoarece nu trebuie să lăsăm nici un mijloc neîntrebuintat în vederea scopului ⁶⁸. După adunarea de la Blaj, toată minia cercurilor conducătoare maghiare se îndreaptă împotriva lui Șaguna ; conducătorii liberali, în frunte cu groful Bethlen János senior, scriu consiliului de miniștri ungar în 20 mai : „Nu de mult Șaguna a trecut prin Viena, a fost la Carloviț, este în legături strînse — încă înainte de a fi numit vicar la Sibiu — cu partida ilirică (sirbească — *n. ns.*) de acolo“ ⁶⁹. Activitatea pe mai multe planuri a lui Șaguna din primăvara lui 1848 este caracterizată de istoricul Jakab Elek astfel : a mers să liniștească poporul în Hunedoara, să depună jurămint la Carloviț, să informeze guvernul ungar la Posta, să mulțumească clemența regală la Viena ⁷⁰. Diplomația lui Șaguna a stîrnit bănuieli și în rîndurile conducătorilor români ; astfel B. (Buteanu — *n. ns.*) scrie în 27 mai din Sibiu : „Șaguna a plecat la Clusiu (Cluj — *n. ns.*) și acolo, cum se aude, nu l-au lăsat să plece la Viena. Asta poate să fie și o facție (acțiune — *n. ns.*) machiavelistică, noi în domnu Șaguna încă puțină încredere avem“ ⁷¹.

pentru recunoașterea românilor ca națiune. În realitate însă agenții Vienei și conducătorii Universității săsești urmăreau să cîștige pe români de partea lor în lupta ce urma să izbucnească între Curtea imperială și Ungaria, care la rîndul ei urmărea să devină o țară independentă. Faptul că guvernul ungar și cercurile conducătoare maghiare voiau nu numai independență față de Austria, ci și supremație asupra slavilor și românilor, că nu voiau să recunoască existența altor națiuni în Ungaria (mărită prin înglobarea Principatului Transilvaniei) decît cea maghiară a înlesnit mult acțiunea cercurilor prohabsburgice.

*Din toate părțile Transilvaniei,
mii și mii de țărani se îndreaptă spre Blaj*

În zilele premergătoare adunării naționale, mii și mii de țărani se îndreptau spre Blaj din toate colțurile țării, mai ales de pe Cîmpia Ardealului, de lîngă Someș, Mureș și Tîrnave, de lîngă Sibiu, Brașov și Năsăud, mai puțini și din Hunedoara și Făgăraș⁷³. „Ieri și alaltăieri — raportează în 15 mai comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă — grăbeau, pe toate drumurile, țărani în număr mare spre Blaj“⁷⁴. Din Munții Apuseni, sub conducerea lui Avram Iancu, au venit mii de țărani și mineri, cei mai hotărîți și neînfricați luptători pentru cauza poporului.

În multe părți țărani au ales din fiecare sat cîte doi delegați să meargă la Blaj. Dregătorii din comitatul Turda raportează că, împotriva poruncii lor, oamenii din Sarmizegetuza, Idicel, Deda, Deleni, Lueriu, Ciueșd și-au ales delegați, și aceștia au și plecat la Blaj⁷⁵. În alte părți oamenii hotărăsc să meargă satul întreg, adică toți bărbații din sat. Judele Szegedi din comitatul Alba de Jos scrie desperat în 12 mai: „Țărani din Tiur și Bucerdea Grînoasă ne-au spus în față că, dacă ar ști că pe toți i-ar omorî, ei tot se duc la Blaj“⁷⁶. „Mai mulți țărani din Obreja, Cristeiu, Cră-

ciunel — scrie în 13 mai același jude — au spus în gura mare că, întîmple-se cu ei orice, chiar dacă ar trebui să moară, tot vor merge la Blaj. Mai rău decît pînă acum nu le poate merge⁷⁷.

Împreună cu țărani vin și preoții, ascultînd de oamenii cu care trăiesc și nu de vlădici. Preotul unit din Oprișani, Alexandru Grama, a declarat : n-am invitație, totuși voi fi la Blaj, iar preotul din Ghireș (azi Cîmpia Turzii) a spus : nu mă poate opri nimeni să mă duc la adunare⁷⁸.

Țăranii veneau în cete-cete, avînd încrederea cu toții că adunarea de la Blaj va pune capăt robiei de veacuri și că și țărani, după atîtea cazne și înjosiri vor avea o viață omenească. Blajul însemna pentru țărani împlinirea tuturor nădejzilor — judecător care face dreptate, sobor, ce aduce legi noi, în locul celor vechi, blestamate, putere dătătoare de porunci ce nu pot fi de nimeni înfrînte. Părea că poporul, ca un uriaș din povești, s-a trezit dintr-o dată și că el acum știe cît e de puternic — nu era putere omenească ce l-ar fi putut abate din drumul său.

Pentru a reda atmosfera zilelor premergătoare adunării, cităm descrierea foarte vie a lui V. Moldovan. În 1848, Moldovan avea, ca și Iancu, 24 de ani și era teolog în anul al treilea. Fratele său era preot în comuna Chirileu (comitatul Cetatea de Baltă). Oamenii din sat, precum și cei din satele vecine, se adunaseră la 12 mai în Chirilău, ca să plece împreună la Blaj. „Abia am putut străbate în mijlocul satului — scrie Moldovan —, unde am ținut o cuvîntare scurtă... că noi nu avem nici un cuget de dușmănie față de națiunile conlocuitoare, că dorim numai libertate ; care ne compete (ni se cuvine — *n. ns.*) după dreptul naturii, Dumnezeu, creînd pe om, n-a creat și privilegii, adevă unii să fie domni, iar milioanele poporului sclavii lor. Am chemat deci pe Dumnezeu în ajutor, ca de cumva tiranii noștri nu s-ar fi săturat de suferințele proto-părinților noștri îndurate de veacuri întregi, de cumva ar dori ca și în viitor să se mai desfăteze în lacrimi

care au să ude pământul acestei patrii nefericite, atunci el să ne dea virtute, tărie trupească și sufletească ca drepturile și libertatea la care a chemat toată suflarea omenească să ni le putem dobîndi... La vederea mulțimii însetate de a auzi vorbindu-se de dreptul de care a fost lipsită, m-a cuprins un entuziasm, o inspirațiune, așa că cuvintele îmi curgeau ca un rîu. Niciodată în viața mea n-am văzut atîta efect la o cuvîntare cum, a fost acela ce l-a stors modesta mea vorbire ; poporul a izbucnit în plîns cu hohote și, între lacrimi, rosti cuvintele : Doamne ajută !”.

„Am pornit înainte — urmează Moldovan. — Îndărătul și în jurul nostru era tot popor. Ne-am mișcat dară (deci — *n. ns.*) cum se mișcă o apă curgătoare, mergea toată masa și noi cu ea... Pe dealurile ce se puteau vedea de către Dateș (Dătășeni — *n. ns.*), Lechința (Lechința de Mureș — *n. ns.*), Oarba (Oarba de Mureș — *n. ns.*) se slobozeau la vale, cu puhoiul, toți în veșminte albe, ca în zi de cea mai sfîntă sărbătoare.

În 13 pe la 8 ore eram în Cetatea de Baltă, de pe dealul unde este cetatea se vede valea Tîrnavei. Tot aceeași priveliște ; șesul plin de popor, de pe toate dealurile și colinele curgeau cete de popor. Văzîndu-le, omul gîndea că au înviat din morți și se grăbesc la Blaj, ca să vadă ziua libertății, cu al cărei dor le-a expirat (și-au dat — *n. ns.*) sufletul“⁸⁰.

Așa au pornit miile de țărani la Blaj* plini de încredere că a venit timpul să-și dobîndească o altă soartă. Au plecat împotriva domnilor care îi țineau de sute de ani în robia iobăgiei. Așa le vorbeau și tinerii intelectuali, deși unii mai înlocuiau cuvîntul „domn“ cu cuvîntul „ungur“ ; toți erau însă împotriva privilegiilor și privilegiaților.

* Într-o lucrare apărută la Leipzig⁸¹ se spunc că țărani veneau mai adesea în grupuri de cîte 20—30 de inși, în frunte cu un popă cu barbă, în reverendă albastră de postav, cu pălărie lată și manta lungă, călare pe o mirșoagă. Szilágyi scrie că poporul curgea cu sutele, din toate părțile, spre Blaj, avînd în frunte preoți, dascăli, teologi. Unii — serie mai departe Szilágyi — cîntau din fluier, alții lălăiau, chiuiau, toți erau bucuroși că la Blaj se va vesti ștergerca iobăgiei⁸².

Caracterul de clasă al mișcării țăranilor reiese și din faptul că la aceste pregătiri și întruniri veneau și iobagi maghiari. Ei simțeau că soarta lor este legată de cea a iobagilor români și — cum au făcut-o în secolul, al XV-lea la Bobîlna, al XVI-lea în răscoala condusă de Dózsa, la sfârșitul secolului al XVIII-lea în răscoala lui Horea — unele sate maghiare au pornit și acum împreună cu țăranii români. Avem multe dovezi, chiar din mărturiile contemporane ale nemeșimii maghiare, că și țăranii maghiari așteptau de la Blaj îmbunătățirea soartei lor*. „După 15 mai (data adunării de la Blaj — *n. ns.*) nu voi mai face nici o zi robotă domnilor“, a declarat iobagul maghiar Szöcs Márton judeului.

Tot Moldovan ne descrie plastic cum se alăturau țăranii unguri puhoiului de țăranii români porniți la Blaj. „Era să pornim, dar niște unguri iobagi din St. Paul (Sînpaul — *n. ns.*) și Beșineu ne-au oprit și au mărturisit, în auzul mulțimii, acestea: «Oameni buni, pe noi ne-au trimis domnii noștri să vedem ce faceți, ce vorbiți, cu un cuvînt ne-au trimis să vă spionăm. Domnii noștri ne-au spus că învățații voștri nu vreau binele vostru, ci numai vă înnebunesc și vă tulbură, ca [apoi] cu ajutorul vostru să răpească bunurile domnilor pe seama lor. Dar acum ne-am încredințat că ei ne-au amăgit și că voi nu doriți alta decît libertate ce-o dorim și noi, iobagii unguri. De aceea mergem acasă, ne luăm merinde și încă înaintea voastră vom fi și noi la Blaj»“⁸⁴.

Reprezentînd concepțiile cercurilor conducătoare maghiare din Transilvania, o seamă de meimorialiști, precum și cea mai mare parte a istoricilor burghezi maghiari de mai tîrziu, au încercat să prezinte mișcarea din mai 1848 a maselor ca un rezultat al ațîțătorilor și agitatorilor români — Iancu, Papiu, Buteanu și alții. Este adevărat că acești tineri — deși în mare parte se refugiaseră la Sibiu, știind că guvernul dăduse poruncă să fie arestați ca niște răufăcători — căutau, prin tri-

* Și Papiu amintește participarea unor țăranii maghiari și sași (din satele iobăgite) la adunarea de la Blaj⁸⁵.

mișii lor, prin scrisori către prieteni, să cheme masele la adunarea de la Blaj. Jakab scrie că la cercetarea cu privire la evenimentele de la Mihalț (comit. Alba Inferioară) unul dintre martori a declarat că la 13 mai Papiu și Iancu au apărut în fruntea unui convoi de care în comuna Cisteiul Român (Cistei, comit. Alba Inferioară), iar Papiu a strigat: veniți fără zăbavă, la adunare!⁸⁵ Și ziarele contemporane transilvănene maghiare vorbesc de „ațîțarea instigatorilor“, în urma căreia masele de țărani au venit la Blaj, unde, precum li se spunea, se va hotărî slobozenia, adică încetarea robotelor⁸⁶.

Memorialiștii și istoricii burghezi maghiari nu și-au pus însă întrebarea : pentru ce urmau masele îndemnuirile lui Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan, Nobili și ale altora ? Explicația nu poate fi decît una singură : acești tineri exprimau năzuințele maselor, vorbeau din sufletul acestor mase. Gîndul că românii singuri trebuie să-și hotărască soarta nu le era nicidecum străin maselor, pentru același gînd se luptaseră doar înainte cu 60 de ani sub conducerea lui Horea, și atunci și-au pus ca și acum, în preajma adunării de la Blaj, întrebarea dacă românii să rămînă mai departe robi și slugi, sau să devină liberi. Ideea ca nu nemeșii să hotărască în adunările lor, ci poporul, este îmbrățișată cu în-suflețire de mase, care, cu drept cuvînt, n-au încredere în vechile rînduieli *, în dietă și în comitate. Tinerii revoluționari știau să explice și cererea privind recunoașterea naționalității pe înțelesul țăranilor, necesitatea alegerii deregătorilor din rîndurile aceluia care cunosc durerile românilor⁸⁸. Țăranii români, desigur, erau bucuroși să se schimbe domnii unguri de pînă acum, care-i asupreau și storceau pînă-n măduva oaselor. „Domnii români“ la care se gîndeau țăranii erau acei intelectuali care s-au pus în fruntea lor ; în

* Cu cîtă ură priveau țăranii români legiuirile feudale din Principatul Transilvaniei reiese și din zicala consemnată de istoricul maghiar Jakab : „Aprobata și compilata l-au spînzurat pe tata“⁸⁷.

acești „domni“ țărani aveau toată încrederea, i-au văzut doar cum au înfruntat la prima adunare din Blaj poruncile guvernului și ale episcopului, cum au vorbit, fără frică, poporului. Când Bărnuz, la întâia adunare de la Blaj, a întrebat poporul dacă-și cunoaște oamenii, poporul a răspuns că îi cunoaște⁸⁹, știe pe cine se poate bizui. Încrederea maselor în conducătorii săi era atât de puternică, încât teama comiteului suprem Bánffy că miile de iobagi îi vor urma pe acești conducători orice i-ar sfătui⁹⁰ era foarte întemeiată. Acești conducători meritau încrederea țărănimii: ei erau sincer convinși că drumul pe care l-au indicat țărănimii va duce nu numai la eliberarea națională, ci și la cea socială. Unii dintre ei, ca Avram Iancu, au luptat și după căderea revoluției pentru drepturile țărănimii, dovedind adînca lor legătură cu poporul.

Faptul că mase țărănești urmau pe conducătorii lor și în ce privește poziția acestora în problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria * a avut o mare influență asupra desfășurării adunării naționale de la Blaj. Măsurile de teroare, execuțiile militare („jucuțiile cu cătane“, cum le ziceau țărani) au mărit neîncrederea față de uniune; țărani își ziceau: dacă ungurii, deși sînt puțini între noi, totuși ne asupresc așa cumplit — cum vom scăpa de asuprirea lor dacă se vor uni cu cei din țara ungurească, unde sînt cu mult mai mulți. Împotrivirea maselor față de uniune s-a impus la adunarea de la Blaj. Acest fapt îl relevă și Papiu, scriind: „E un adevăr ce nu se poate înfrînge (nega — *n.ns.*) că poporul a ținut în frîu chiar și pe episcopi și pe toți unioniștii, și de nu era acea mulțime de popor rezultatul de la Blaj ar fi fost cu totul altul“⁹³.

Nu se poate tăgădui că intelectualii români cu o poziție înaintată în problemele sociale și naționale au influențat mult masele; totuși, prezentarea mișcării ță-

* S-a ajuns în preajma adunării din 15 mai la manifestări împotriva uniunii cu Ungaria. Astfel Moldovan arată cum coloana pe care o conducea el spre Blaj a fost oprită de moți, deoarece aceștia credeau că flamura pe care o ducea coloana este o flamură ungurească⁹¹.

rănești ca urmare a acțiunii unor personalități nu dovedește decât neînțelegerea, din partea unor istorici burgezi, a forțelor care determină mersul istoriei. Iancu, Papiu și alți tineri intelectuali români au înfruntat, în preajma adunării de la Blaj, teroarea dregătorilor de la comitate, dar atitudinea lor curajoasă era urmarea firească a legăturii lor cu masele și a valului revoluționar care cuprinsese poporul. Nu Iancu și Papiu au făcut revoluția, ci valul revoluționar i-a împins înainte pe acești purtători de cuvânt ai maselor.

2. PREZIUA ADUNĂRII, 2 (14) MAI — DUMINICĂ

Adunarea intelectualilor în catedrală

Deși adunarea era convocată pentru ziua de 15 mai, în 14 mai piața Blajului era plină de popor. La slujba religioasă au luat parte, în semn de unire națională, ambii episcopi români, episcopul unit Ioan Lemeni și cel ortodox, Andrei Șaguna. Cei doi episcopi — scrie Papiu —, ieșind în mijlocul zecilor de mii de oameni, mărturisiră că sînt frați, nu din vreo fățarnicie, ci frați întru Cristos, frați români. Cheamă pe toți românii să uite orice neplăceri din trecut și să se privească cu toții ca frații, cum sînt episcopii lor. În acest înțeles cuvînta către popor însuși Șaguna⁹⁴.

Tot duminică dimineața — scrie Papiu — se adună inteligența română în biserica-catedrală și ținu o consfătuire preliminară de la ora 10 înainte de amiază pînă la ora 3 după amiază. Biserica era plină*. Aici se afla inteligența română bisericească, civilă, nobiliară și militară din Transilvania, cîțiva din Banat și de la Criș, între care amintim pe protopopul Bercianu din Lugoj, Munteanu, preot din Sarcău, și Popdanu din Sarsig; Gh. Sion, Rusu (Al. Russo), Lascăr Rosetti, Ioan Curius, Nicolaie Ionescu, Teodor Moldo-

* Biserica-catedrală, care există și azi, poate să cuprindă 900—1 000 de persoane.

vanu și alți frați ai noștri din Moldova*. Se află încă în biserică mulți oameni de seamă unguri și sași⁹⁷.

Conferința o deschise canonicul din Blaj, Vasile Raț. După aceea se strigă din toate părțile să vorbească Simion Bărnuț⁹⁸.

Discursul lui Bărnuț

„Între cel mai cutrierător aplaus — scrie Papiu — Bărnuț se sui pe un sugest (podiu — *n. ns.*) dinaintea altarului“⁹⁹. De acolo își ținu magistralul său discurs^{99a} în scopul de a da o direcție dezbaterilor în problema naționalității românilor. Bărnuț își pregătise discursul în toate amănuntele, după toate regulile oratoriei.

Salută adunarea măreață a românilor, care este o dovadă că inima românilor a bătut totdeauna pentru libertate. „Îi vedem și acum — spune Bărnuț — cu multă bucurie, cum s-au deșteptat și cu ce uniune minunată s-au legat, că nu vor mai suferi ca să-i calce în picioare alte națiuni“¹⁰⁰.

Un spirit dumnezeiesc provoacă renașterea Europei prin libertate. În Viena, „preabunul nostru împărat împlini dorința poporului dându-i constituție în 25 april : cîtă schimbare, ce bucurie!“¹⁰¹, spune Bărnuț.

„O schimbare mare s-a făcut și în vecina Țară Ungurească de două luni încoace. Astăzi nu mai sînt legate mîinile ungarilor de guvernul din Viena. Ei au acum ministerul lor ; numai persoana împăratului ca rege îi mai leagă de împărăție“. S-au hotărît mari libertăți și în Ungaria ; între altele, și ștergerea iobăgiei. Afară de aceste lucruri minunate, ministerul unguresc a mai publicat însă un punct : unirea Ardealului cu Țara Ungurească. Ungurii vor — urmează Bărnuț — prin uniune să șteargă deocamdată privilegiile Ardealului și împreună cu privilegiile să atingă toate popoarele

* Din alte izvoare se știe că la Blaj au fost, în afară de cei notați de Papiu, C. Negri, Petrance Casimir și Dimitrie Brătianu, care venise de la Pitești la Blaj⁹⁵. Bariț știe despre prezența la Blaj a lui Alexandru Cuza⁹⁶.

neungurești, ca să facă din toate numai o națiune, care să se numească națiunea cea mare și tare ungu-rească“¹⁰².

„Uniunea e la ușă, ce să facem ? Ca să putem lua o hotărîre — arată Bărnăț — trebuie să examinăm rapo-rurile românilor cu ungurii în cei aproape o mie de ani de cînd românii sînt sub domnia ungu-rească. Experiența părinților noștri cea de o mie de ani ne va arăta ce cere astăzi de la noi onoarea națiunii române“¹⁰³.

Bărnăț prezintă istoria Transilvaniei pînă în preajma deceniului antemergător anului 1848. Conținutul esen-țial al istoriei ei este, după Bărnăț, politica asupririi barbare și a tiranizării românilor de către unguri, ur-mată de o mie de ani.

Partea istorică a cuvîntării sale, care cuprinde peste o treime din text, este menită să pună în gardă pe români față de noile încercări nemeșești „de a nimici națiunea română“. „De 12 ani înapoi — spune Bărnăț — ungurii și-au propus ca să topească într-una pe toate națiunile de sub coroana ungu-rească“¹⁰⁴. Înainte cu șase ani se acceptă planul ungerii și de către dieta din Cluj și se făcu proiect de lege ca să se pună răs-timp de 10 ani națiunilor neungurești ca să învețe un-gurește, pentru că după aceea vor curge toate în limba ungu-rească“¹⁰⁵. „Baronul Wesselényi sfătuia pe unguri ca numai acei români să capete drepturi de cetățeni care se vor unguri“¹⁰⁶.

Cuvintele lui Bărnăț au găsit un răsunset larg în sufle-tele intelectualilor români. Anii preemergători revoluției din 1848, cu dezbaterile furtunoase în jurul limbii „di-plomatice“ (de stat), în jurul limbii școlilor și chiar a bi-sericilor, au înveninat atmosfera din Transilvania. Ten-dințele de maghiarizare manifestate în mod zgomotos în dietă, în adunările comitatelor, în presă au contribuit mult la rezerva intectualilor români față de politica ma-ghiară. Românii cei mai înaintați, în frunte cu Bărnăț, Bariț, Cipariu, Murgu, au protestat împreună împotriva acestor tendințe ; au protestat și capitlul din Blaj și con-sistoriul din Sibiu.

Bărnuz a fost mult frământat de problema garantării folosirii limbii naționale : pasajele din discursul său unde vorbește de dreptul fiecărui popor de a se administra, judeca, instrui în limba sa proprie * și de către conaționali săi sînt judicioase și convingătoare și azi. Cultura unui popor — arată Bărnuz — nu se poate dezvolta decît în limba sa națională. „Dacă sîntem siliți a cugeta — argumentează Bărnuz —, fie chiar în limba lui Cicerone și nu în limba națională, mintea se ostenește sub greutatea cea străină“¹⁰⁷. „Legislația statului poliglot nu cere unitate de limbă — spune Bărnuz mai departe —, la adunările Elveției se vorbește în trei limbi, franceză, italiană și germană“¹¹⁸.

Tezele lui Bărnuz în ce privește libertatea națională, dreptul fiecărui popor de a se instrui, administra în limba sa proprie erau împărtășite de toată intelectualitatea românească din întregul Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Ungurii vor să unească Ardealul cu Ungaria... dar al cui este Ardealul se întrebă pe bună dreptate Bărnuz ? „Ardealul — arată Bărnuz în discursul său — e proprietatea adevărată a națiunii române, care a cîștigat-o cu bună dreptate înainte cu vreo mie șapte sute de ani și de atunci pînă astăzi o ține, o apără și o cultivează cu multă sudoare și osteneală“¹²². Bărnuz invocă și argumentul demografic că în Ardeal sînt un milion și jumătate de români. Răspunsul la întrebarea dacă vrem uniunea — arată Bărnuz — nu poate fi altul decît : nu.

„Se promite mai încolo ridicarea servituții, unindu-se Ardealul cu Ungaria. Asta o cred. Și eu cred că se va ridica și dacă nu se va uni, pentru că i-a venit timpul să cadă. O putere cumplită și nevăzută, care lucră în contra despotismului pretutindeni, lucră de mult și la surparea acestei cetăți barbare și murii (zidurile — *n. ns.*) ei se vor răsturna amuș (în curînd — *n. ns.*) pe aceia care nu vor să o dărîme din amoare (iubire —

* Bărnuz a și introdus, în cursurile sale de la Blaj, în locul limbii latine limba română.

n. ns.) către omenire. Vedem că ea s-a șters în Ungaria ; și va cădea și în Ardeal“¹²⁵.

Uniunea Ardealului cu Ungaria înseamnă pierderea națiunii române ; posteritatea românească ne va blestema și în morminte dacă ascultăm cu nepăsare sentința de moarte a ginteii noastre, spune Bărnăț. Care este deci datoria noastră ? „Națiunea — răspunde Bărnăț —, întrunindu-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății... să proclame libertatea și independența națiunii române. Națiunea română scutură jugul constituțiunii ungurești, care îi nimicea personalitatea... Ea declară sărbătorește că de aici înainte nu se va cunoaște obligată decît prin legile care se vor pune în dieta țării, unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cuviință, și se va ține datorare cu ascultare numai direcătorilor aleși din sinul său ; națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui și organiza pe temei național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni și cunoaște același drept pentru toate, voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate ; prin urmare, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate“¹²⁷.

Bărnăț propune ca adunarea să depună un jurămînt sărbătorec în numele întregii națiuni că nu se va lepăda niciodată de naționalitate, va apăra-o și va lucra pentru viața, onoarea, cultura și fericirea ei în toți timpii viitori¹²⁸.

La sfîrșitul cuvîntării sale, Bărnăț se ridică împotriva celor care au încredere în unguri¹²⁹. Față de acești „înșelați și înșelători“ Bărnăț evocă, în fraza următoare, poporul. „Căutați la această mulțime de români, care strigă în numele a toată națiunea : să nu ne ducem la masa libertății ungurești, căci bucatele ei sînt toate înveninate * ; nu ne vindem țara și

* Nu poporul român a spus : „La masa libertății ungurești toate bucatele sînt înveninate“ ; țăranul român a luptat în 1437, 1514, 1784 umăr la umăr cu iobagul maghiar. „Uniți-vă cu poporul... țineți cu poporul toți ca să nu rătăciți“¹³⁰ —, e un îndemn minunat pe care îl dă Bărnăț în fraza următoare ; numai că el însuși n-a voit să vadă că poporul român a dovedit că știe să facă deosebire între iobagul și nemeșul proprietar ungur.

limba, căci, pierzându-se o dată, nu se mai poate câștiga”¹³².

Bărnăț — scrie Papiu —, propuse și lămuri aceste puncte, în discursul său la care luară parte și alți români dintre cei mai de frunte ai gîntei române, ca Laurian, Bariț și alții*. Propunerile** — scrie mai departe Papiu — fură acceptate toate cu unanimitate și cu nespusă însuflețire de toată adunarea¹³⁴.

Discursul lui Bărnăț*** din ajunul adunării de la Blaj a constituit, fără îndoială, un moment important în dezvoltarea evenimentelor revoluționare din Transilvania. Ascultătorii din catedrală și-au dat seama că urmează o nouă epocă în istoria românilor din Transilvania, o epocă în care românii își croiesc ei înșiși soarta, hotărîndu-și calea lor proprie și nelăsîndu-se împinși pe planul al doilea. Trebuie să se termine cu servilismul unor membri ai olerului înalt românesc, care nu-și pot închipui o altă politică decît pe aceea de supunere față de clasa privilegiată maghiară.

Răscolitoare sînt pasajele discursului despre importanța limbii și culturii naționale, despre dreptul de neînstrăinat al fiecărui popor de a se cultiva, a se dezvolta în limba sa proprie. Lupta din ultimul deceniu pentru păstrarea limbii materne împotriva tendințelor foarte accentuate de maghiarizare a făcut să se cristalizeze la Bărnăț — precum și la alți intelectuali transilvăneni, ca Bariț, Murgu, Cipariu, Ion Maiorescu, Andrei Mureșanu etc. — concepțiile asupra importan-

* Din cele relatate de Papiu nu reiese clar contribuția lui Laurian și Bariț. Nu avem nici o altă informație că în biserică ar fi vorbit și altcineva în afară de canonicul Raț, care a deschis adunarea, și Bărnăț, care și-a rostit discursul.

** După raportul judeului-primar Pogány Károly, trimis din Aiud, s-ar fi hotărît încă în 14 mai, înainte de masă : 1) eliberarea lui Mikes (Micaș) ; 2) desființarea stării de asediu ; 3) proclamarea națiunii române, avînd un teritoriu propriu (un tînăr a propus ca acest teritoriu să se extindă asupra comitatelor Hunedoara, Alba Inferioară, Făgăraș și asupra Cîmpiei) ; 4) desființarea robotelor ; 5) să nu se facă uniunea pînă ce nu va fi reprezentată națiunea română ca să-și spună cuvîntul¹³³. Raportul, înaintat abia în 17 mai, pare să conțină lucruri ce n-au fost discutate în 14, ci mai tîrziu.

*** Din descrierile înfățișării lui Bărnăț amintim pe cea dată de contemporanul maghiar, Jakab Elek (istoricul de mai tîrziu)¹³⁵, și pe cea a lui Gheorghe Sion¹³⁶.

tei limbii și culturii naționale. În lupta împotriva unei cîrmuri străine, tiranice și corupte, a luat forme concrete idealul unei cîrmuri democratice, în care dregătorii sînt pentru popor, și nu poporul pentru dregători. Frumoase și pline de conținut sînt și pasajele discursului închinat libertății, temelia vieții și demnității omenești. O altă idee înaintată în discursul lui Bărnuz a fost și aceea ca românii să nu lase numai pe episcopi să fie reprezentanții și conducătorii lor în cauza națională, cum au fost în trecut, ci toată românimea, adică comunitățile românești, să ia asupra-și cauza națională.

Nu se poate însă elogia tot ce a spus Bărnuz în discursul rostit în 2 (14) mai. Astfel, nu rezistă unei critici obiective prezentarea raporturilor româno-maghiare de către Bărnuz. Identificarea — așa cum am mai amintit — a unui popor întreg, a maghiarilor, cu clasa stăpînitoare a feudalilor, sub a căror asuprire gemea și poporul maghiar, denotă limitele gîndirii lui Bărnuz într-o epocă cînd trăiau și activau un Bălcescu și un Petöfi, care au dezvăluit și înfierat crimele fără seamăn ale boierilor și ale grofilor împotriva propriilor popoare. Este de notat că Bărnuz era dintr-o regiune (Sălaș) cu sate întregi de iobagi maghiari care au luptat și în 1848, pînă toamna tîrziu, alături de iobagii români împotriva nobililor și dregătorilor comitatelor.

Pătruns de gîndul că spiritul vremii va învinge, Bărnuz nu-și dădea seama de puterea reală și de pericolul pe care îl prezentau forțele reacționare, și în primul rînd Curtea imperială, care căutau să zădărnicească ștergerea servituții; el nu vedea că este nevoie încă de o luptă grea pentru a lichida iobăgia. În discursul său n-a vorbit de luptele de veacuri ale iobagilor; nici răscoala lui Horea n-a amintit-o. Istorioul Xenopol laudă pe Bărnuz, care în discursul său „a înconjurat cu înțelepciune revoluțiile românilor și cu deosebire pe aceea din 1784, de care era periculos a se ocupa într-o adunare atît de pornită contra elementului asupritor și care trebuia menținută în ordine spre a

nu da prilej la cruzimi și măceluri“¹⁴⁰. Explicația dată de Xenopol tăcerii lui Bărnuț asupra răscoalei conduse de Horea este însă greșită, căci în biserica-catedrală, unde și-a ținut discursul Bărnuț nu era popor de rînd, ci numai clerul de vază, burghezia, nobilimea și ofițeria română. Nu avem nici o însemnare că la conferința din catedrală să fi luat parte vreun țaran, dar avem date că țaranii umpleau piața din fața catedralei. Și istoricul Dragomir a remarcat „rezerva“ ce și-a impus-o Bărnuț în problemele agrare¹⁴¹. Același lucru a fost remarcat și de profesorul Bogdan-Duică¹⁴².

„Omul unei singure viziuni și unei singure misiuni“ — precum îl caracterizează Iorga pe Bărnuț¹⁴³ — n-a văzut decît un singur țel în adunarea de la Blaj: ca poporul român, proclamînd libertatea și independența națiunii române, să se constituie și să se organizeze în națiune liberă și independentă. Programa din 1848 — scrie Bărnuț mai tîrziu — se concentra în punctul naționalității române ca de sine stătătoare pe temeiul libertății egale. Cînd s-a proclamat — urmează Bărnuț — pe sine națiunea română de națiune de sine stătătoare și politică, atunci ea și-a proclamat dreptul la teritoriu național, dreptul său național de a se constitui și de a se organiza politic și cu independență de națiunile conteritoriale (conlocuitoare — *n. ns.*)... în urma dreptului de a-și crea... o putere națională... Națiune de sine stătătoare și politică — urmează Bărnuț — nu e cu putință fără de aceste trei elemente: națiune... ca persoană juridică, teritoriu național și putere națională... Națiunea română s-a legat cu jurămint că nu-și va da altora nici țara, nici dreptul, nici puterea, cu un cuvînt statul * ei¹⁴⁵.

* Conținutul programei naționale a lui Bărnuț l-au sesizat nu numai intelectualii români, ci și reprezentantul guvernului ungar în Ardeal, baronul Perényi. În scrisoarea lui din 3 iunie 1848 îi raportează ministrului Szemere: „Sînt între români unii, ca Barnucz (Bărnuț — *n. ns.*), Bomer (Poruț? — *n. ns.*), Buttyán (Buteanu — *n. ns.*) și alții care deșteaptă aspirații pentru formarea unui stat independent român“¹⁴⁴.

Cuvîntarea lui Bărnuț a răscolit pe toți cei adunați în catedrală ; „naționaliștii (adeptii ideii naționale — *n. ns.*) — scrie Papiu — plîngeau de bucurie, unioniștii amuțiră, renegații veneau pe întrecute, îmbrățișau pe naționaliști, profidau (profesau — *n. ns.*) că sînt români... și ungurii, sașii se convingeau că națiunea română e... o națiune matură și are conștiința drepturilor sale, o națiune peste care din acest moment națiune străină nu va mai domni“¹⁴⁹. Au fost mulți dintre ascultători care atunci s-au trezit la conștiința națională și mulți dintre intelectualii români — sub impresia cuvîntării înaripate a lui Bărnuț — s-au hotărît să ia parte la lupta pentru drepturile națiunii române din Transilvania, la o luptă dreaptă, care se înscria indiscutabil pe linia progresului.

*Adunarea poporului în fața catedralei.
Alte consfătuiri preliminare.
Aspectul Blajului*

În vreme ce se țineau conferințele „inteligentei“ în biserică — scrie Papiu —, atît înainte cît și după-amiază, tribunii poporului : avocați, canceliști, juriști, clerici și studenți, învățau poporul, care umpluse piața Blajului. Poporul întreba pe tribuni despre toate ce se petrec în biserică, iară tribunii îi spuneau cuvinte de mîngîiere, îi țineau învățături naționale¹⁵⁰. Poporul — scriu gazetele române din Brașov și Blaj — asculta cu sete cuvintele junimii intelectuale.

După conferința de dinainte de masă, care se terminase abia la ora 3 după-amiază, participanții s-au dus la prînz ; în curtea episcopoească masa era așternută pentru 300 de persoane, în seminar pentru 60, → 20
în ospătărie pentru 150. Pregătirile acestea s-au dovedit însă neîndestulătoare — inteligența venită la adunare a trebuit să fie găzduită și în case particulare, mai ales pe la canonicii din Blaj. S-au ținut toasturi. 20.
pentru împărat, pentru ostășimea staționată în Blaj, 1

pentru națiune, pentru tinerimea română, pentru celelalte națiuni din țară etc., scrie Papiu ¹⁵¹.

La ora 5 după-masă, „inteligenta“ s-a adunat din nou în biserică. La această adunare au participat și cei doi episcopi și au luat cuvîntul și „unioniști“, printre care Paul Dunca din Sibiu. Și Dunca, relatează Papiu, a vorbit în „sens național“. În aceeași conferință s-a discutat și arestarea de către guvernul ardelenesc a avocatului Florian Micaș și a unor preoți români. Se hotărăște să se trimită o delegație la guvern spre a cere eliberarea lui Micaș. Iancu propuse să se trimită o deputație compusă din bărbați mai în vîrstă, căci dacă se vor trimite oameni tineri aceștia nu vor aștepta ca guvernatorul să le deschidă ușa ¹⁵². Cuvintele lui Iancu arată cît de porniți erau tinerii intelectuali români împotriva guvernului. Spiritul revoluționar a cuprins adînc masele și pe cei care aveau legături cu aceste mase. S-a protestat în mod public — scrie o gazetă germană — împotriva publicării legii stării de asediu în comitatele Alba Inferioară și Cetatea de Baltă, precum și împotriva spînzurătorilor care au fost ridicate în mai multe sate din aceste comitate ¹⁵³. Consfătuirea a continuat în cerc mai restrîns și seara, în seminar. Ea a fost condusă de Bărnuz, Papiu și Vasile Maioreșcu, fost învățător din Bistrița, trecut apoi la București. Participanții au vorbit împotriva uniunii și Bărnuz i-a pus pe toți să jure că nu vor susține în nici un caz uniunea *.

Conferințele de după-masă și de seara au avut ca obiect fixarea definitivă a programei națiunii care urma să fie înaintată mării adunări. Sub influența clerului înalt s-a hotărît renunțarea la formula proclamării independenței națiunii române, probabil cu motivarea că postulatul independenței totale naționale, adică al formării statului român, putea să ducă la un

* Preotul din districtul Lăpușului, Ioan Dragomir, arestat pentru „agitații antiungurești“ în iulie, s-a văzut silit să dea forurilor cercetătoare date asupra conferinței secrete conduse de Bărnuz ¹⁵⁴.

război intern*. Astfel se ajunge la o formulă mai puțin precisă, care lasă loc la diferite interpretări ale programei și jurământului.

Blajul luase un aspect sărbătoresc. „Cînd am sosit duminică la Blaj — scrie Stephan Ludwig Roth** — am văzut scrise cu litere de aur pe un steag mare, pus înaintea ușii catedralei, cuvintele: virtutea romană reînviată. Alături erau două steaguri mai mici, cu culorile imperiale: negru și galben. Și pe aceste steaguri erau inscripții, ploaia le desprinsese. Mi se părea că era scris: Vivat Ferdinand, Imperator Austriae et Romani!... Steagul din mijloc avea culorile roșu, albastru și alb, deci nu culorile ungare, care sînt roșu, verde și alb. Mi s-a spus că aceste culori vor fi pricinuit bătaii de inimă la Iași și București“¹⁵⁶.

Seara, piața Blajului*** a fost luminată și în ferestrele seminarului au apărut transparente****. În fereastră din mijloc a etajului clădirii teologiei era chipul împăratului Traian; alte chipuri luminoase slăveau pe împăratul austriac Ferdinand și îi doreau domnie veșnică asupra daco-romanilor („imperium sempiternum in daco-romanos“). Erau și steaguri cu culorile române: albastru, alb și roșu***** și austriece. Pe un

* Kővári scrie că în consfătuirea de după-masa din 14 mai nu s-a mai amintit de cererea formulată înainte de masă de a se forma din comitatele Hunedoara, Alba, Făgăraș și din Cîmpie un teritoriu separat românesc¹⁵⁵.

** Roth a fost înainte profesor la Mediaș, apoi preot în Moșna (lingă Mediaș). A fost executat în 11 mai 1849 la Cluj de către autoritățile ungare.

*** Gh. Sion scrie că Blajul nu era în acea vreme nici sat, nici oraș. Părea că ar fi oraș, căci avea catedrală, seminar, o piață mare, spișerie și hotel, dar n-avea magistrat, nici magazine. Locuitorii erau țărani¹⁵⁷.

**** Sion descrie astfel aspectul Blajului în seara de duminică: „După ce înnopta, piața Blajului se ilumina într-un mod feeric. Două transparente, așezate sus pe poarta despre biserică, reprezentau pe Traian... și pe Ferdinand, împăratul Austriei. În mijlocul acestor transparente era stindardul național al românilor făcut la Sibiu, sub care flutura o banderolă (jumătate neagră și jumătate galbenă) ce reprezenta flamura Austriei“¹⁵⁸.

***** Presa contemporană maghiară, precum și contemporanii maghiari, au scris că la Blaj au fost steaguri austriece și rusești, afirmînd că culorile albastru, alb, roșu ar fi culorile imperiului țarist. Pușcariu arată că steagul național român, pe care cu litere de aur erau scrise cuvintele: libertate, egalitate și frățietate, a fost pregătit încă din Sibiu, într-o conferință națională în care s-au luat culorile albastru, alb și roșu ca culori ce predomină în portul românesc¹⁵⁹ (este interesant că aceleași culori

steag, precum raportează judele primar Pogány, era scris : *Virtutyta Romana reinviază* ¹⁶⁵ (redat în raportul dregătorului cu ortografia maghiară — *n. ns.*). Astfel au arborat și românii din Transilvania, pentru prima dată, un steag propriu, național.

Mulțimea poporului — scrie Sion — se învârtea în valuri rătăcite împrejurul transparentelor. Într-o cârciumă (făgădău) — scrie tot Sion — vreo 30 de preoți și cântăreți de biserică cântau cîntece improvizate, cu accente dureroase ; sfîrșitul cîntecelor era însă plin de încredere :

*Servilismul părăsește
Măi române, măi !
Soarta bună îți zîmbește
Măi române, măi !* ¹⁶⁶

3. ZIUA DE 3 (15) MAI

Constituirea adunării

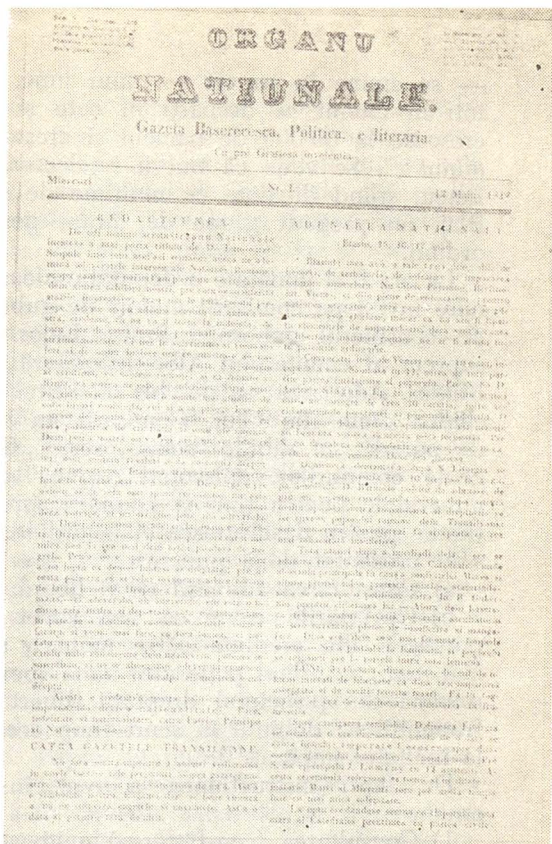
„Organul național“ (o dată cu începerea adunării naționale, foaia din Blaj își schimbă titlul) începe descrierea primei zile a adunării populare de la Blaj cu cuvintele : „Ziua aceasta, de mii de oameni însetați de libertate ca ziua răscumpărării așteptată și de mulți temută, răsări“ ¹⁶⁷.

Adunîndu-se națiunea română din toată Transilvania la Blaj în 3/15 mai 1848 — se spune în „Protocolul

le aveau și sîrbii ¹⁶⁰ — *n. ns.*). Bariț a respins hotărît, în convorbirea ulterioară cu baronul Wesselényi, învinuirea presei maghiare că la Blaj românii ar fi purtat culorile Rusiei țariste ¹⁶¹. Și în gazeta „Ellenör“ protestează „un român ardelean“ împotriva învinuirii că românii ar fi purtat steaguri rusești la Blaj. Albastru și roșu sînt culorile Principatului Transilvaniei, iar culoarea albă au luat-o românii pentru a-și manifesta voința de pace. Cum să fi arborat românii culorile rusești — scrie corespondentul — atunci cînd politica rusească îi exila pe fiii celor mai bune familii din Iași și cînd aceeași politică interzicea intrarea foilor românești din Brașov și Blaj în principate ¹⁶².

St. L. Roth a remarcat de asemenea culorile roșu, alb și albastru la Blaj ; el credea că aceste culori sînt culorile Principatelor Române dunărene ; de fapt însă steagul junimii moldavo-române avea pe atunci culorile albastru, auriu și roșu ¹⁶³. Și conducătorii liberali, groful Bethlen János, baronul Jósika Miklós etc., afirmă într-o scrisoare din 17 mai că la Blaj s-a văzut un mare număr de steaguri moldovenești ¹⁶⁴.

„Organu
Național“
despre
adunarea
națională
de la Blaj



adunării generale a națiunii române din Transilvania“ 168
— spre a se înțelege asupra trebuințelor sale și asupra
modului de a le îndrepta, mai înainte de toate la 6 ore
dimineața s-a invocat ajutorul spiritului sfânt și s-a să-
vârșit sfânta Liturgie de către episcopul Ioan Lemeni,
în asistența mai multor preoți în biserica catedrală.

La orele 8 clopotul cel mare al catedralei dădu sem-
nul pentru începerea adunării.

Preoțimea și partea civilă-militară luară loc lângă
mese, pe scaune așezate dinaintea catedralei. Cei doi
episcopi, Lemeni și Șaguna, au ocupat scaunele de pre-
ședinte, sub flamura austriacă și națională. La cuvântul

— se spune în raport — unui june, Iancu, poporul într-un cuvânt se despărți în cete și cărări. Poporul crescuse la 30 000 de oameni și creștea din minut în minut¹⁶⁹. Se vede că tinerii intelectuali, în frunte cu Iancu, știind dinainte ce mulțime de oameni va fi la Blaj, au pregătit grupe de țărani pentru menținerea ordinii.

La ora 9 și jumătate o deputăție aleasă de către adunare invită pe comisarii numiți de guvernul ardelean : pe consilierul gubernial Szabó Lajos și pe comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós. Adunarea s-a deschis cu fastul cu care se deschidea dieta din Cluj. Comisarii au venit în costum de paradă, cu săbiile incinse, scrie „Gazeta“. În prezența comisarilor, episcopul Șaguna a citit decretele guberniale pentru ținerea adunării, precum și instrucțiunile pentru desfășurarea ei în ordine. După protocol, s-au prezentat două puncte :

a) Consultarea adunării va fi liberă.

b) Cuvântările celor ce vor vorbi în adunare să porceadă din credința către monarh și respect către mai mari, insuflînd poporului buna sperare că națiunea română din principiul dreptății, libertății, egalității și frățietății va dobîndi în scurt timp ceea ce dorește de la înălțatul împărat¹⁷¹.

De fapt, instrucțiunea a avut însă 6 puncte, și anume :

1) Consultarea (consfătuirea) e liberă, fiecare orator trebuie să aibă în vedere îndatoririle față de M. Sa și față de patrie*.

* În Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România (fond. anul 1848) se păstrează „Protocolul Generalei Adunări“ a națiunii române din Ardeal, ținută la Blaj în 3/15 mai 1848, exemplar ce trebuie să provină din cercurile clericale, atribuind episcopului ortodox un rol preponderent în adunare. D. episcop Șaguna — se spune în protocol — a ținut la deschiderea adunării „un cuvînt plin de însemnătate, deșteptător de cea mai sfîntă credință și dragoste către preabunul nostru monarh Ferdinand și toată augusta Casă austriacă, către nația română și toate celelalte națiuni conlocuitoare din Ardeal“. „S-au citit — urmează protocolul — tot prin d. episcop Șaguna decretele, prin care s-a aprobat conchemarea acestei adunări române naționale generale și s-au denuțit doi episcopi de prezenți. D. episcop Șaguna a cetit apoi propozițiile Înaltului Guberniu“... Dintre cele 6 puncte ale instrucțiunii se vorbește numai de punctul întii, dezvoltîndu-l pe larg. Interesant este că se amintește nădejdea măriei-sale a episcopului că se va îngădui ca această adunare română națională să se țină în tot anul (în fiecare an — n. ns.)¹⁷².

2) Nimeni să nu agite poporul necunoscător de politică, ci să lucreze pentru a convinge, în numele guvernului regesc, ca reprezentant al maiestății, pe toți cei de față, să fie ascultători de poruncile mai înalte și ca țărani, așteptînd în pace legea despre încetarea relațiilor urbariale, ce peste puțin se va aduce, să-și îndeplinească slujbele urbariale de pînă acum.

3) Aceasta este voința maiestății, ceea ce se vede din propozițiunea (propunerea — *n. ns.*) a 4-a trimisă dietei ce se va ține în 29 mai.

4) Cît zace la inima maiestății mai buna soarte viitoare a națiunii române, arată și propozițiunea a 6-a.

5) Numai celor chemați (invitați — *n. ns.*) la această adunare și numai patrioților (cetățenilor ardeleni — *n. ns.*) le este îngăduit a vorbi la popor.

6) Dacă vr-unul (cineva) ar cuteza să vatem principiele înșirate, să-și impută sie neplăcuta urmare¹⁷³.

Papiu crede că reprezentanții guberniali aveau instrucțiunea să nu îngăduie ca oameni neinvitați să ia parte la adunare și ca să risipească cu armată poporul, dar că ei (comisarii) nu s-au ținut de aceste instrucțiuni, ci, văzînd încă în ziua precedentă exemplara purtare a poporului, ca oameni înțelepți, se conformară după împrejurări. Papiu nu putea să știe că guvernatorul, văzînd că toate încercările de a opri masele să meargă la Blaj s-au dovedit zadarnice și sfătuindu-se și cu generalul-comandant Puchner, l-a îndrumat pe comisarul Bánffy încă din 10 mai ca forța militară să fie întrebuintată numai atunci cînd oamenii n-ar păstra ordinea¹⁷⁴. De fapt însă de armata chemată la Blaj dispunea generalul Schurter.

După deschiderea solemnă, comisarii guberniali s-au îndepărtat, neluînd parte decît la închiderea adunării. Se îngrijiseră însă ca să fie în continuu înștiințați prin iscoade de mersul și atmosfera adunării. Între alții, și publicistul Jakab Elek avea misiunea, după cum spune el însuși, să-și noteze tot ce se întimpla. Jakab scrie că numărul maghiarilor din jurul Blajului sau al altora care se interesau de mersul adunării era de circa o sută (în numărul acesta, desigur, nu sînt incluși țărani maghiari veniți împreună cu țărani români în speranța

că adunarea îi va libera de servitute — *n. ns.*). Jakab însuși a circulat în continuu prin mulțime și avea prieteni maghiari care îi traduceau din românește cele auzite ¹⁷⁵.

Se iscă, scrie Papiu, o discuție aprinsă între intelectuali asupra locului unde să se țină ședințele adunării naționale. Unioniștii — care, după afirmația lui Papiu, se temeau să vorbească poporului — voiau ca adunarea să se țină în biserică, unde să intre numai cei invitați la adunare; alții spuneau ca adunarea să se țină în piața Blajului: înaintea bisericii se vor consulta inteligenții, iar hotărârile lor se vor prezenta spre acceptare poporului adunat în piață. Oamenii poporului — urmează Papiu —, nevoind să excludă pe nici un român de la consultări — ceea ce, „după setea cea mare de libertate a poporului, era și peste putință“ —, au propus ca adunarea să se țină pe cîmpul larg din preajma Tîrnavei Mari, numit Rîtul grecilor, motivînd propunerea prin faptul că piața Blajului, de altfel foarte încăpătoare, nu va putea cuprinde zecile de mii de oameni adunați. Era teamă — scrie „Organul național“ — că, pe lângă toată îngrijorarea, starea celor de față va deveni nesuferită din cauza căldurii zilei și a desimii poporului.

La cuvintele lui Bărnăț adresate episcopilor — poporul vă așteaptă să veniți în cîmp la adunare, unde s-au făcut toate dispozițiunile pentru aceasta ¹⁷⁶ — s-a hotărît ca adunarea să se mute spre Monora ¹⁷⁷, în pratul din sus de Blaj, numit Rîtul grecilor.

Se trase clopotul cel mare al catedralei și mulțimea plecă spre cîmpia din partea răsăriteană a Blajului. În frunte mergeau cei doi episcopi, preoții și „intelenții“. În urma lor venea mulțimea poporului. Înainte — scrie Papiu — se purta flamura cea mare, cu tricolorul națiunii române. Culorile flamurii erau vînat, roșu, alb. Pe flamură era inscripția aurie: „Virtutea romană reînviată“. În convoi se purtau, pe lângă steaguri naționale, și steaguri împărătești, cu culorile negru și galben. Pe steaguri erau inscripții ca: „Libertate și independență națională“; „Credință neînfrîntă către națiune și țară“; „Nici o uniune cu țara ungu-

rească". Poporul, scrie Papiu, urma în cea mai minunată ordine, împărțit în cete, sub conducerea tribunilor, „de care era ascultător peste toată cugetarea”¹⁷⁸.

În mijlocul cîmpului era așezată o tribună centrală și în jurul ei erau puse mese și scaune pentru „cei mai de frunte oameni ai națiunii: preoțimea, nobilimea, învățații și alții”, scrie Papiu¹⁷⁹. Publicistul maghiar Jakab face o descriere mai amănunțită a acestor fruntași care luaseră parte la adunare¹⁸⁰. Rezumînd cele două descrieri, putem să ne facem o idee destul de clară asupra componenței păturii de sus a românilor transilvăneni. Dintre acești fruntași făcea parte clerul înalt: episcopii, canonicii, vicarii, protopopii, care se distingeau din masa preoților printr-o îmbrăcăminte îngrijită, brîul roșu etc. ... Preoțimea de rînd era amestecată în popor și nu lua loc la mesele fruntașilor. Tot din pătura de sus făceau parte românii mai cu avere: proprietarii de mine, arendașii. Jakab nu amintește pe marii comercianți români despre care știm totuși că au ajutat cu sume considerabile mișcarea națională română și dintre care unii au fost aleși în deputățiile trimise la împărat și la dietă. În jurul tribunei centrale au mai luat loc mirenii, avocații, profesorii, publiciștii, medicii, funcționarii români, ale căror îmbrăcăminte, înfățișare și maniere denotau la prima privire pe omul cult, scrie Jakab. Papiu amintește și nobilimea română — desigur la mesele fruntașilor au luat loc nobilii cu proprietăți, avînd în frunte pe Noptsa, fostul comite suprem al comitatului Hunedoara*, pe „preanobilul” Dominic Iordan, pe Gola** etc.

Jur împrejur, în largul cîmpiei, se așeza poporul, zecile de mii de țărani, veniți să scape de robie. La cuvîntul tinerilor intelectuali, în care țărănimea își puse toată încrederea și nădejdea, poporul adunat se împărți în cete și grupe, lăsînd loc liber pentru a putea

* Mai tîrziu, vorbind despre alegerea deputaților români care urmau să se înfățișeze la împărat, vom analiza rolul acestui aristocrat la adunarea de la Blaj.

** Toți trei făceau parte din nobilimea conservatoare, gata oricînd să servească curtea imperială¹⁸¹. Este de remarcat că același Gola și-a exprimat cîteva zile mai tîrziu simpatia pentru uniunea Ardealului cu Ungaria¹⁸².

circula spre tribuna centrală. Mai multe izvoare contemporane arată că din cercul de mijloc se deschideau 12 culoare în toate direcțiile. Astfel, adunarea avea aspectul unei uriașe tabere, în formă de stea¹⁸³.

„Am sosit în ziua adunării (15 mai) pe cîmpul de la Blaj“, scrie Jakab Elek. „Măreț era spectacolul ce se desfășura în fața noastră. O masă de vreo douăzeci de mii de oameni, îmbrăcați sărăcăcios, cu înfățișare chinuită, un biet popor de iobagi... Fețele lor, fețe cunoscute de țărani, arse de soare, cu diverse nuanțe și expresii, dar de același tip; ici și colo cîte o statură voinică, frumoasă, cîte un corp ca bradul, purtînd o cămașă otova sau de pînză fină și albă lungă pînă la genunchi, fără guler și fără basma, brodată cu arnici sau cu mătase de culoarea roșie sau albastră, incinsă la mijloc cu o simplă curea sau cu un chimir frumos brodat. Partea inferioară a corpului era îmbrăcată în cioareci de croieli diferite, cu fel de fel de podoabe de șnururi. De umerii lor atîrna cîte o traistă de pînză sau de piele tivită cu curele roșii și negre, doldora de pîine, de slănină, de brînză, de mălai și ceapă — ale celor bogați și de turte cu unt, de lipie și de friptură rece. În cap purtau căciuli albe sau negre de oaie, unii pălării cu margini late, de sub care atîrna părul lung, uns și pieptănat sau stufos și zbîrlit; în picioare opinci cu nojițe, bocanci cu șireturi sau cisme de o croială deosebită; în mîini un bețigaș sau un toroipan cu măciulie-n cap. Acesta este aspectul majorității*. Cei din părțile sibiene și de la munte se deosebeau ca figură și statură de ceilalți: oacheși, înalți, chipeși, bine făcuți, cu înfățișare energică, ei au un port încîntător de pitoresc — în unele regiuni portul acesta constituie un moment de tranziție spre costumul boieresc, aristocratic al românilor —, în atitudinea lor e conștiința de sine, pe ici pe colo dîrzenie provocătoare, o urmă de mai bună stare și de cultură.

* În cartea apărută în 1851 în Leipzig, iar în 1852 la Cassel, citată mai sus, se dă de asemenea o descriere a portului țărănimii¹⁸⁴.

Aceasta era masa ce se vedea acolo pe Cîmpul Libertății, în natură, pe pajiștea verde, după cum le era pe plac și le venea mai la îndemînă oamenilor. Și mulțimea aceasta nu se aduna nici în preajma locului de consfătuire după vreo rînduială oarecare, ci pîlcurile și cetele de oameni mai mult sau mai puțin numeroase își alegeau libere locul unde să se așeze, după pofta inimii, lăsînd între ele mari intervale libere, pe unde să se poată circula. Se puteau vedea nenumărate aglomerații sau grupuri stînd în picioare sau șezînd jos, umblînd de colo pînă colo sau tolănite în iarbă, treze sau moțăind, pîciind din lulele și proptindu-se în bîte, mîncînd și bînd, tăcînd sau discutînd. Într-un cuvînt, poporul ce se adunase aici acoperise întinsa cîmpie în grupuri de cîte doi, trei, zece, o sută, ba chiar o mie de oameni.

Clerul de jos nu-l prea puteai deosebi de popor, în schimb prin bărbile lor îngrijite, prin părul pieptănat, prin sutanele curățate, prin brîurile roșii și pălăriile cu șnururi și ciucuri roșcate clerul de sus — protopopii, viceprotopopii, vicarii, asesorii consistoriali — se distingea la prima vedere. Cei dintii stăteau de obicei alături de credincioșii lor: dascălii, cîntăreții de strană, epitropii și fruntașii satelor, cei din urmă în mijlocul unor cercuri mici de învățători și profesori¹⁸⁵.

Un alt contemporan, Mészáros Károly¹⁸⁶, se arată de asemenea adînc impresionat de adunarea de la Blaj. „Cît privește aspectul exterior al acestei mărețe adunări populare, așa ceva n-a prea văzut vreodată Europa. O masă populară fanatică, cu trăsăturile accentuate, caracteristice, ușor de recunoscut ale coloniștilor romani, oferea spectatorului în tumultul sălbatic, tălăzuitor al patimilor politice, un tablou extraordinar de interesant și de zguduitor. Din blocurile agitate de furtună se desprindeau ici pîlcuri de oameni cu fața oacheșă, cu ochii scînteietori, îmbrăcați în ismene groase, cu căciuli miștoase în cap, dincolo, cățărați pe butoaie, lavițe înalte și pe mese, popi, avocați și profesori...” *

* Pasajele din Jakab și Mészáros au fost traduse de prof. Ion Chinezcu.

Cităm încă o descriere a aspectului adunării, dată în volumul amintit mai sus „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes“. „Pentru a putea cuprinde cu privirea adunarea, ne-am așezat pe o înălțime. O imensă mulțime de popor se întindea trîndavă și întunecată înaintea ochilor noștri, ca o tabără mare, avînd forma unei stele... Trebuie să mărturisim că aranjarea acestui castru avea ceva impresionant... [Din centru] se desprindeau prin masele dese de popor, mai multe drumuri în formă de raze... astfel totul oferea un aspect într-adevăr copleșitor“¹⁸⁷.

În mijlocul cîmpiei era construită o tribună. Aici luau loc conducătorii adunării, în frunte cu cei doi episcopi, Lemeni și Șaguna. Primul era — se spune în descrierea apărută în cartea din Leipzig — un bărbat bătrîn, cu fizionomie blajină și cinstită în cabaniță neagră, tivită cu roșu și cu o pălărie cu trei cornuri în cap. Al doilea, episcopul Șaguna, o figură înaltă și robustă, cu fizionomie tipic românească, încadrată de o barbă strălucitoare, cu ochi mari și plini de foc și cu o expresie de semeție și șiretenie. Îmbrăcămintea îi era mai îngrijită și mai elegantă¹⁸⁸. În jurul lor se așezau așa-numiții „honoratiores“, „cei mai de frunte oameni ai națiunii“ — cum îi numește Papiu¹⁸⁹.

În locurile mai îndepărtate de la tribuna centrală erau puse scaune, lavițe, de pe care tribunii (tinerii intelectuali) vorbeau poporului¹⁹⁰. Sion scrie că numărul „inteligenților“, care organizaseră și propagaseră ideea adunării de la Blaj, se ridica la vreo trei sute. Mai mulți aveau talentul de oratori, ei se puneau pe cîte o scară sau pe cîte un scaun și improvizau discursuri, mai totdeauna urmate de urări¹⁹¹. Printre sumanele țărănilor se vedeau multe surtuțe — scrie Russo —; aceste surtuțe acopereau piepturile tinerețului de frunte ieșit din Blaj și din școlile Ardealului, tineret cu mare curaj și mare iubire de neamul românesc¹⁹². Și contemporanul maghiar Jakab scrie că din mulțime se distingea, prin înfățișare, îmbrăcăminte, purtarea mai îndrăzneată și vorba mai repezită, tinerimea studioasă din Blaj care forfotea neîncetat, în toate părțile. La fiecare grup se putea vedea în per-

manență un student sau chiar mai mulți, care stăteau de vorbă cu oamenii, le dădeau explicații, subliniindu-și prin gesturi vii cuvântările¹⁹³. Autorul anonim al cărții apărute la Leipzig vorbește de asemenea de studenții și tinerii preoți care „se învîrteau, se strecurau și fugeau înapoi și încolo printre gloatele mereu crescînde..., cercînd să trezească în mase conștiința națională“¹⁹⁴. Adunarea de la Blaj — cum nici nu se putea să fie altfel, într-o epocă care nu cunoaște megafoane și alte mijloace tehnice moderne — era suma de zeci de adunări mai mici, în care contactul între conducerea adunării și zecile de mii de țărani adunați era asigurat prin tineretul român, entuziast propagator al gîndului național.

Adunarea avea ca președinți pe cei doi episcopi, Lemeni și Șaguna, numiți de guvernii¹⁹⁵ și primiți cu aplauze de adunare¹⁹⁶; apoi și-a ales doi vicepreședinți, pe prof. S. Bărnăț și pe redactorul G. Bariț. S-au ales 10 secretari: redactorul Timotei Cipariu; canonic și profesor de limbile orientale în Seminarul din Blaj*, Ioan Popasu** protopop al Brașovului, A. T. Laurian, rector al școlilor din Valahia Mare, Dimitrie Boer, profesor de teologie, acum profesor la Săcelele Brașovului, Iacob Bologa, notar al clerului românesc din Sibiu, Paul Dunca, conțipist regio-tezaurarial, Georgiu Angel, oficial montanistic, Ioan Bob, translator gubernial, Petru Maniu (scris și Man), conțipist regio-tezaurarial și Ioan Bran Pop de Lemeni, avocat. „Secretarii au fost aleși — se spune în Protocolul neoficial, păstrat la Biblioteca Filialei Academiei din Cluj — spre ducerea protocolului și așezarea petițiunii ce are a se da la dietă pentru ca să-și redobîndească națiunea română, după principiul dreptății, libertății, egalității și frățietății toate drepturile sale politice, întocmai ca națiunea maghiară (unde să înțelege și săcuii) și întocmai ca națiunea sasă din

* Ocupațiile indicate aici sînt luate din Protocolul, redactat în anturajul lui Șaguna¹⁹⁷ și din „Istoria“ lui Papiu¹⁹⁸, în Protocolul oficial nu sînt date.

** Popasu era cumnatul lui Ioan Maiorescu.

Ardeal¹⁹⁹. După ocupație, din prezidiu făceau parte : 4 membri ai clerului, 4 profesori (socotind pe Cipariu ca profesor, nu canonic), 4 funcționari, 1 redactor de ziar, 1 avocat.

„După propunerea domnului episcop Șaguna — se spune în Protocol — s-a chemat la adunare dl. general Schurter * (comandantul trupelor trimise la Blaj pentru menținerea ordinii — *n. ns.*) și domnii comisari ca să fie de față la rugăciunea ce se va face pentru inculmitatea (sănătatea — *n. ns.*). Înălțatului împărat și marele principe al Ardealului Ferdinand I“. „La venirea generalului în mijlocul adunării — scrie „Organul național“ — sentimentele și expresiunile de loialitate omagială au cuprins inimile tuturor. Ochii nu puteau reține lacrimile, ce ca un torent inundau fețele în toată adunarea. Șaguna exprima în cuvinte de foc credința neclintită și eternă a poporului român către Maiestatea Sa și pentru binefăcătoarea Casă Austriacă, căreia singure avem de a mulțumi tot ce avem **, oricât de puțin ar fi aceea, ce avem. Roagă pe dl. general ca aceste omagiale sentimente să binevoiască a le așterne prea bunului monarh. Dl. general asigură adunarea și națiunea română de întreaga bunăvoință a Maiestății Sale către poporul român, promițând că această descoperire (asigurare — *n. ns.*) solemnă și fierbinte o va arăta dinaintea M. Sale ***“, — scrie gazeta blăjeană²⁰³. După o altă descriere a adunării, generalul Schurter a spus că în ce privește păstrarea liniștii și ordinii în adunare, armata comandată de dînsul n-a trebuit să facă nimic, căci ordinea a păzit-o însăși pașnica națiune română²⁰⁴.

Adunarea cînta apoi „imnul poporului“ — scriau Cipariu și Bariț —, de fapt acest „imn al poporului“ era imnul imperial „Gott erhalte und beschütze unseren

* Șaguna dezvăluie în memoriile sale că generalul Schurter a fost trimis la Blaj în urma intervenției sale la comandamentul militar din Sibiu²⁰⁰.

** Judele-primar Pogány, în raportul său din 17 mai, scrie că episcopul Șaguna a amintit în cuvîntarea sa cel puțin de 70 de ori pe împăratul Ferdinand, iar poporul striga (scris în raport româneste, cu ortografie ungurească) „aze tréaszke Imperatu Ferdinand“, în timp ce dieta a pomenit-o o singură dată, și atunci numai în trecut²⁰¹.

*** Și comisarii guberniali au făgăduit că „vor arăta voturile române către înălțatul regesc guberniu“²⁰².

Kaiser (Doamne, ține-l și apără-l pe împăratul nostru !), în versiune românească *. Armata, așezată în partea de apus a Blajului, pe rîtul (cîmpul) satului, trăgea — la semnale date din turnul catedralei cu „flamura fluturătoare“ —, salve din puști și dădea și lovituri de tunuri, cînd se amintea numele împăratului. Salvele acestea — scriau raportorii maghiari —, pe lîngă că ridicau fastul adunării, puteau să dea impresia că împăratul și armata sînt cu românii și că aprobă cererile lor ²⁰⁵. Soldații — circa 700 de oameni ²⁰⁶ — simpatizau cu poporul: „Miliția — scrie foaia blăjeană — recunoștea numaidecît că ființa ei de față nu poate fi decît de paradă. Crede-ar cineva, că militarii săcui au jucat de bucurie între popor?“ ²⁰⁷. Și „Gazeta“ era bucuroasă că ostășimea, primită de către popor cu cele mai zgomotoase vivaturi, nu avea nici o treabă alta decît a da salve ²⁰⁸. Paradele nelinișteau însă pe comisarii guberniali care-și dădeau bine seama de efectul lor asupra poporului — generalul Schurter nu le era însă subordonat și se mulțumea să-i asigure pe comisarii guberniului că nu li se va întîmpla nimic la adunare ²⁰⁹.

Adoptarea programului și depunerea jurămîntului

Depărtîndu-se generalul Schurter și comisarii guberniali, adunarea își începu lucrările sub prezidiul celor doi episcopi. Bărnuț fu poftit să expună programa adunării. Suindu-se la tribună, Bărnuț arată pe scurt — scrie Papiu — că adunarea aceasta n-are altă chemare „decît să exprime voia (voința — *n. ns.*) și dorința a toată națiunea română“ ²¹⁰. În aplauze generale, propune următoarele puncte ²¹¹:

1. Locul unde s-a ținut această adunare generală a națiunii române transilvane, adică pratul din susul Blajului, se va numi pentru totdeauna Cîmpul Libertății.

* Declarații prodinastice făceau și guvernul transilvănean și cel din Pesta; acesta din urmă căuta — profitînd de mișcările revoluționare de la Viena — să convingă dinastia să-și mute reședința la Budapesta. Este de reținut însă că în primăvara lui 1848 au fost și manifestări — ca cea din 15 martie din Pesta — unde nu s-a ovaționat dinastia.

Bărnuț — scrie Papiu — pronunța aceste cuvinte cu cea mai mare solemnitate și, întorcându-se în cele patru părți, de patru ori le repeta.

2. Națiunea română s-a declarat că vrea să rămână pururea statornic credincioasă înălțatului împărat al Austriei și marelui principe al Transilvaniei și augustei case austriece.

3. Națiunea română s-a declarat și s-a proclamat națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale.

Papiu spune că proclamarea libertății naționale a produs un entuziasm general. „Flamurile naționale fluturau. Miile strigau: viia (să trăiască — *n. ns.*) libera națiune română! Viia!“²¹²

4. Națiunea română a depus jurământul credinței către împăratul, către patrie, și către națiunea română.

Este de notat că Papiu vorbește de cinci puncte ale programei, introducând ca primul punct următorul: Adunarea aceasta se proclamă adunare națională a națiunii române din Transilvania. Despre punctul acesta nu scrie nici „Organul național“, nici „Gazeta“ și nu este menționat în protocolul (procesul-verbal) autentic redactat imediat după adunare de către organizatorii ei și publicat și de Papiu în capitolul „Documente“ al istoriei sale²¹³. După Papiu, au introdus și Păcățian și alții acest punct în descrierile adunării.

Formula jurământului a fost înaintată tot de Bărnuț; episcopul Lemeni propune ca, în loc de termenul „pe cale dreaptă“, să se spună „pe cale legiuită“. Adunarea — scrie Papiu — hotărăște să se spună: „pe cale dreaptă și legiuită“. După ce se corectează textul jurământului, toți cei adunați se ridică și, punând o mână pe inimă, iar cealaltă ridicând-o, rostesc în numele lor și al celor de acasă, în numele întregii națiuni, următorul jurământ:

„Eu (N. N.) jur în numele tatălui și al fiului și al spiritului (duhului — *n. ns.*) sfânt dumnezeului celui viu, cum că voi fi pururea credincios împăratului

Acest jurământ l-a depus întreaga adunare generală a românilor cu toată solemnitatea, sub stindardul împărătesc negru și galben, și cel român național albastru, roșu și alb²¹⁴.

Bariț amintește un amănunt caracteristic în legătură cu depunerea jurământului. „În momentul sublim — scrie Bariț — când [ne] ridicarăm cu toții să depunem înfricoșatul jurământ național, ridica și Noptsa mâna, însă înmănușată. Un tânăr înfocat striga : scoate mânușa, și Noptsa o scoase îndată“²¹⁵. Amănuntul acesta arată că tinerii intelectuali, care se numeau cu mândrie „oamenii poporului“, nu aveau încredere în aristocratul Noptsa, cu toate că apropierea acestuia la „cauza română“ — vom încerca mai târziu să arătăm dedesubturile acestei apropieri — fusese mult salutată de unii români.

Jurământul trebuia să înceapă cu afirmarea credinței față de monarh și de casa domnitoare, ca orice manifestație mai mare din Principatul Transilvaniei în epoca aceea. Nou este legământul fiecărui român că va susține cauza română contra oricui și că va apăra legea și limba română. Prin acest jurământ se unesc toți românii din Transilvania — nu trebuie uitat că la adunare iau parte delegați aleși de popor din toate părțile țării —, fără deosebire de starea lor socială, uniți cu toții în scopul comun național. Unirea aceasta, pecetluită printr-un jurământ solemn, însemna o forță puternică în luptele pe care le întrevedeau conducătorii români.

„Voi respecta — se spune în jurământ — toate națiunile ardelenе, poftind egală respectare de la dîsele ; nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea“. Binele națiunii române, al patriei și al omenirii se contopesc. „Voi conlucra — jura fiecare participant la adunare — la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al patriei noastre“.

Abia la sfîrșitul jurământului se amintește problema ce frămînta zecile de mii de țărani adunați și sutele de mii de care acești delegați au fost trimiși : problema scăpării de iobăgie. Și această consemnare a primului

postulat al țărănimii se face într-un mod general, spunându-se : voi conlucra *după puțință* (subl. ns.) la desființarea iobăgiei. În formularea aceasta se exprimă concepția după care, mai întâi, unind toate puterile, trebuie dobândită recunoașterea românilor ca națiune politică, urmînd ca celelalte probleme să fie rezolvate de națiunea română, intrată în exercitarea drepturilor ei.

*Cererea pentru desființarea stării de asediu
{ și pentru eliberarea lui Micaș*

„Încă duminică, în 14 mai, se numise în conferința pregătitoare o comisie — se spune în protocol — ca să conceapă (redacteze — *n. ns.*) o rugăminte către regecul guvernii pentru eliberarea confratelui nostru, avocatul Florian Micaș“. „Micaș se află la arest — arată protocolul — pentru că a vorbit poporului în duhul principiului libertății, egalității și frățietății“. S-a citit și s-a aprobat conceptul rugămînții — el a fost scris în curat, subscris de președinți și de doi secretari și predat comisarilor guberniali pentru a înainta prin ștafetă petiția guvernului ²¹⁶.

În protocol n-au fost trecute discuțiile, foarte agitate, purtate în jurul textului petiției. „Gazeta“ știe despre un „năcaz și înverșunare“ ce se manifesta cînd se puse cauza arestării avocatului Micaș* și a doi preoți români ²¹⁷.

Nici în protocol, nici la Bariț și Papiu nu este amintit că în discuții s-a pus problema legii stării de asediu (statariului). Din izvoare maghiare, precum și din petiția din 15 mai adresată guvernului, reiese însă că chestiu-

* Într-o corespondență din 10 mai, datată din Tirgu-Mureș, se spune că Micaș a fost adus acolo la 9 mai, fiind exortat de trei gardiști din Cluj. Pe drum spre primărie a fost obiectul unor bătăi de joc, apoi a fost dus în cetate. Pe drum, canceliștii români l-au sărutat... De ce îl poartă pe Micaș din oraș în oraș?, se întreabă corespondentul. Nu e oare o manevră a reacționarilor? Dregătorii din Tirgu-Mureș sînt foarte îngrijorați, oare românii din jur n-or să încerce să-l elibereze pe Micaș cu forța? S-a răspîndit zvonul că miile de oameni adunați la Blaj vor veni la Tirgu-Mureș; zvonul a înspăimîntat pe maghiarii din oraș¹⁸. Într-un alt raport, adresat de groful Toldalagi Ferenc, se spune: 84 de soldați, toți de naționalitate maghiară, îl păzesc pe Micaș, care n-are voie să vorbească cu nimeni. Dar paznicii sînt, probabil, oameni săraci și, în urma acestui lucru, caracterul lor în privința naționalității nu poate fi infailibil¹⁹, scrie îngrijorat contele.

nea statariului a fost viu dezbătută. Încă în 15 mai comitetul permanent al comitatului Alba Inferioară înștiințează pe guvernator că la adunarea de la Blaj s-a spus deschis că statariul a fost instituit pentru a împiedica poporul român să-și dobândească drepturile²²⁰. În aclamațiile puternice ale poporului s-a cerut — scriu corespondenții ziarelor maghiare și germane — să se desființeze pretutindeni statariul²²¹. Publicistul contemporan Jakab știe și despre tendința „extremiștilor români” ca postulatul desființării statariului să fie trecut în hotărârile de la Blaj. Conducătorii adunării nu voiau însă să apară înaintea guvernului și a Curții imperiale ca sprijinitori ai tulburătorilor liniștii țării și s-au împotrivit ca această doleanță să fie trecută în hotărârile adunării; nici discuțiile și nici textul petiției în cauza lui Micaș n-au fost trecute în protocol. Au explicat poporului, se spune într-o corespondență, că statariul nu e îndreptat împotriva românilor, ci împotriva instigatorilor de orice nație²²². Au învins „moderații” — scrie Jakab — totuși ideea desființării legii pentru instituirea stării de asediu a persistat în gândul maselor „seduse”²²³.

Despre atmosfera care domnea în intelectualitatea românească legată de popor ne putem da seama citind petiția adresată guvernului regesc ardelean în problema arestărilor și a statariului. Petiția a fost redactată de o comisie și iscălită, încă din ziua de 15 mai, după primirea textului de către adunare, de către președinții adunării (episcopii Lemeni și Șaguna) și doi secretari (Paul Dunca și Petru Man, ambii funcționari la tezaurariatul din Sibiu).

Dăm pasajul final al petiției, care exprimă în mod pregnant atitudinea dîrză a intelectualilor români și a poporului adunat față de terorismul practicat împotriva mișcărilor sociale și naționale românești.

„Adunarea națională română vede în arestarea lui Micaș, în publicarea statariului, în ridicarea spînzurătorilor — măsuri ordonate de guvernul regesc — instaurarea unui sistem teroristic care e în desăvîrșită contradicere cu spiritul de libertate ce domnește azi în Europa. Aceste măsuri nu se împacă nicidecum cu ideea egalității și fraternității, idee care ar trebui să

domnească în relațiile dintre națiunile din Ardeal. Cu atari dispoziții nu se vor liniști spiritele agitate; ar trebui să se aibă în vedere că națiunea română, împotriva legilor date de Dumnezeu și de natură, a fost asuprită veacuri de-a rândul și că ea acum se deșteaptă. Adunarea își exprimă convingerea că procedeul guberniului regesc față de noi, întrebuintarea unor metode teroristice nu vor da rezultate nici în ce privește păstrarea liniștii”²²⁴.

Relevând tonul curajos și demn al petiției, trebuie totuși arătat că în cerere nu se amintește nimic despre țărani care zăceau în închisorile și temnițele comitatelor pentru vina de a fi îndemnat pe consăteni să nu mai facă robote sau pentru că ar fi comis „excese” împotriva bunurilor proprietarilor.

Petiția a fost predată încă în aceeași zi comisarilor guberniali cu rugămintea să o așternă (înainteze — *n. ns.*) regescului guberniu prin ștafetă*.

Fiind timpul târziu — se spune în protocol — a încetat ședința pentru acea zi, hotărîndu-se totodată ca în ziua următoare să se deschidă iarăși ședința dimineața la ora 8.

Cuvîntările ținute pe întinsul cîmpiei. Atmosfera în adunare

Protocolul nu consemnează zecile de cuvîntări ținute în multe adunări improvizate pe întinsul cîmpiei. Aceste cuvîntări nu aveau un program bine stabilit; tineri avocați, profesori, juriști, preoți, teologi vorbeau poporului, care era așezat prea departe de tribuna centrală ca să audă ce se petrece acolo și explicau programa adunării, textul jurămîntului și al petiției în problema arestărilor și căutau să deștepte în mase conștiința națională. „Istoria românilor — scrie Sion —,

* Guberniul a răspuns de îndată, încă în 17 mai, dînd instrucțiuni celor doi comisari să înștiințeze adunarea de la Blaj că, Micaș fiind acuzat de activitate secretă, guberniul a dispus ca el să fie arestat și cercetat. Îndată ce cercetarea va fi terminată, se va aduce o hotărîre dreaptă. În ce privește statariul, guberniul l-a introdus nu numai împotriva răufăcătorilor români, ci de orice altă naționalitate²²⁵.

cu suferințele trecutului și ale prezentului, drepturile naționale, iubirea patriei, mândria numelui de român erau temele principale asupra cărora oratorii perorau. Entuziasmul se ezalta uneori așa de tare, încît se manifesta prin gemete și lacrimi“²²⁶. „Toate cuvîntările — se scrie în cartea apărută la Leipzig în baza relatărilor unui martor ocular, care privea cu dușmănie ceea ce se petrecea la Blaj — se învîrteau parte în jurul gloriei romanilor, revendicate pe seama națiunii române, parte în jurul sclaviei îndelungate pe care o suferiseră românii pînă în vremile împăratului Iosif care a șters iobăgia. S-a mai vorbit și despre marile greutăți cu care erau împovărați românii și despre toate nedreptățile pe care le-au suferit din partea celor trei națiuni. Dar nimeni n-a amintit despre faptul că stăpînitorii de pînă acum i-au eliberat pe iobași de bunăvoie de greutăți“. (Această „eliberare“, în primăvara lui 1848, nu era în Ardeal nici pe hîrtie, necum în realitate — *n. ns.*) „Vorbiseră mai mulți — continuă martorul ocular — ; se auzea plînsul cu suspine și sudalme ; apoi urma o pauză de tăcere adîncă, pînă iarăși se auzea tunînd un «așa»“²²⁷.

Și ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj publică o lungă descriere a mersului adunării. Corespondentul scrie că, în ciuda poruncii tipărite a guvernului, țărănimea română, ațîțată de instigatori, a venit în număr mare la adunare. Astfel, în locul unei întruniri a preoților și a inteligenților, s-a ajuns la o adunare populară, și aceasta s-a și decretat adunare națională. Instigatorii — scrie mai departe ziarul clujean — au reușit să adune poporul, spunînd că la Blaj se va vesti slobozenia, adică încetarea robotelor. Nici cu purtarea soldaților nu se arată mulțumit corespondentul ; aceștia, fiind primiți de mulțime cu aclamări, au răspuns tot cu vivate, afară de o companie de secui care și-a ocupat în tăcere locul desemnat.

Ziarul clujean susține că adunarea a decurs, în mare parte, în formă de dialog între orator (Bărnuz și alții) și popor. Dintre numeroasele adunări, unele au putut să aibă, de fapt, această formă ; descrierile lui Sion, Russo arată că această formă simplistă de a cîștiga

masele nu a fost ceă generală. Pe de altă parte, mărturia corespondenților nu o putem refuza ca fantezistă.

Oratorul — scrie ziarul „Erdélyi Híradó“ — începea cu cuvintele: libertate, egalitate, frăție! Pentru scopurile aceste ne luptăm noi. Fraților, e liber azi iobagul?

Strigăte: Nu.

Oratorul: Trebuie eliberat?

Strigăte: Da.

Oratorul: O națiune trebuie să aibă aceleași drepturi ca celelalte națiuni?

Strigăte: Da.

Oratorul: Trebuie să fie deci a patra națiune. Limba țării să fie...

Strigăte: Latina. Cei mai mulți: româna.

Oratorul: Robotele încetează?

Strigăte: Da.

Oratorul: Prin despăgubiri?

Strigăte: Nu. Acestea nu ne privesc pe noi.

Oratorul: Despre noi, fără de noi, nu se poate hotărî.

Strigăte: Așa e!

Oratorul: Nici dieta ardeleană?

Strigăte: Nu, nici dieta!

Oratorul: Trimitem delegați la împărat, să ne apere.

Strigăte: Așa e. Trăiască împăratul!²²⁸

Un amănunt interesant amintește și St. L. Roth, de asemenea martor ocular, asupra adunării. „Se auzea — scrie el — și strigătul: Jos cu Werböczi! Jos Aprobatele și Compilatele! În foc cu ele!“ *

Se poate spune că, în general, adunarea din ziua de 15 mai a decurs în liniște. Faptul acesta este confirmat și de Jakab, care în această zi a cutreierat împreună cu prietenii săi întregul câmp, ca să cunoască atmosfera adunării. „Am stat de vorbă — scrie Jakab — cu cunoscuții noștri (români — *n. ns.*); cu toții au fost foarte amicali: răspundeau la întrebările noastre, dis-

* St. L. Roth, care nu era un prieten al politicii maghiare, observă totuși că Werböczi și spiritul lui a fost dus la groapă chiar de către nobilimea maghiară din Ungaria, prin desființarea sistemului iobăgesc²²⁹.

cutau împreună cu noi. Am vorbit cu Alexandru Pap, pe care îl cunoșteam de cînd era cancelist la tabla regească, cu Mán (Maniu — *n. ns.*), cu care lucrasem la același serviciu și cu alții. N-am observat răceală față de noi... Despre comisarii guberniali vorbeau cu respect. Cei doi episcopi, precum și membrii capitolului și clerul mai cu vază se bucurau de o stîmă generală, oriunde apăreau“²³⁰.

Țăranii ascultau de organizatorii adunării, mai ales de Avram Iancu, la al cărui cuvînt poporul se grupa și se alinia, lăsînd drum liber între grupe. Faptul ordinei exemplare păstrate de către cei 20 000—40 000 de țărani în tot decursul adunării este remarcat atît de participanții români la adunare, cît și de vizitatorii maghiari și germani²³¹.

Adîncă seriozitate a maselor este descrisă — afară de Papiu²³² — în mod impresionant de contemporanul Jakab. „Această masă imensă de oameni — scrie Jakab —, care se ridicase spre prînz la 25—30 000 *, părea o mare liniștită, pe a cărei suprafață nu se zărea nici cel mai mic val... Poporul tăcea și asculta, închidea în sine cele auzite. Cîte un țăran dacă mai schimba o vorbă cu vecinul său despre cele auzite“²³⁴.

Primul raport al comisarilor

După terminarea ședinței din prima zi a adunării urmă prînzul. Poporul și clerul de jos amestecat între popor, își mîncă merindea adusă de acasă, pe cîmp, iar cei convocați la adunare — clerul înalt, „învățații“, nobilii luau masa la curtea episcopescă, la seminar, pe la canonici etc. Toasturile din toate locurile — scrie „Organul național“ — cine le-ar putea număra? La masa episcopală s-a toastat pentru împărat și casa domnitoare, pentru guberniu, pentru comandantul general al armatei imperiale, pentru comisarii guberniali,

* Asupra numărului participanților în prima zi a adunării (a doua zi plecase o parte a țăranimii) sînt multe controverse. Comisarii guberniali vorbeau în raportul lor de 20 000, dar Bariț și alți autori români, pornind de la faptul că piața Blajului cuprinde 30 000 de oameni și că ea s-a dovedit neîncăpătoare, arată că în prima zi pe Cîmpia Libertății a fost o mulțime de 40 000—50 000 de oameni²³³.

pentru președinții adunării, pentru papa Pius al IX-lea, pentru națiunea și tinerimea română. Când se amintea împăratul și casa domnitoare, armata trăgea salve ²³⁵.

În atmosfera aceasta își vor fi scris cei doi comisari guberniali, consilierul Szabó și baronul Bánffy, raportul către guvernator, contele Teleki ²³⁶. Se arată foarte mulțumiți de desfășurarea zilei întâi a adunării naționale române, care a trecut fără nici o agitație, în cea mai mare liniște. „Poporul — scriu ei — în amîndouă locurile adunării și-a exprimat cu cele mai puternice vivate credința către maiestate, cît și către guvernium“. Despre acest mers pașnic al adunării s-au convins, fiind ei adesea de față și primind înștiințări prin „iscoade sigure“. Cursul pașnic al adunării comisarii îl atribuie „înțelepciunii“ episcopului Șaguna și recomandă guberniului ca episcopul Șaguna să fie propus pentru a fi numit „regalist“, adică membru de drept al dietei transilvane.

Din raport reiese că ambii comisari erau foarte mulțumiți că n-au fost tulburări; ei nu și-au dat seama de importanța proclamării libertății naționale, a jurămîntului făcut de a nu mai suferi nici o asuprire din partea nimănui. Comisarii au fost criticați de unii conducători maghiari unioniști ²³⁷; de fapt însă, în fața adunării de zeci de mii de oameni, conduși de o seamă de intelectuali hotărîți, gata să aducă orice jertfe pentru apărarea cauzei române, oricît de abili ar fi fost comisarii guberniali, n-ar fi putut face nimic spre a da un alt curs adunării, ca să fie pe placul aristocrației și nobilimii maghiare.

Ascuțirea contradicțiilor între clerul înalt și mase

Marea armonie dintre zecile de mii de țărani conduși de oamenii poporului, pe de o parte, și clerul înalt, împreună cu burghezii moderați, de cealaltă, unitatea mult glorificată „de la vlădică pînă la opincă“ începe încă în seara primei zile a adunării să se tulbure. După ce capitlul din Blaj și consistoriul din Sibiu au făcut tot ce au putut ca să împiedice miile de țărani să

vină la adunare *, în prima zi cei doi episcopi voiau prin nesfârșite slujbe bisericești, manifestații pentru împărat, prin salve ale unităților militare să abată atenția poporului, cu cuvinte dulci vor să-l mîngîie că împăratul și dieta îi poartă grija și să-l pregătească că acum poate să meargă liniștit acasă. „Unioniștii — scrie Papiu — stăteau împreună cu episcopii ca să trimită [acasă] poporul, zicînd că n-are merinde, că le rămîne lucrul de acasă și stă numai în deșert (în zadar — *n. ns.*) aici“ ²³⁹. „Poporul însă — arată Papiu — nicidecum nu vrea să meargă pînă ce nu se vor încheia și publica conclusele (hotărîrile — *n. ns.*) adunării, ca să se știe ce a determinat (hotărît — *n. ns.*) adunarea națională“ ²⁴⁰.

Agitația maselor creștea. Către seară și în noaptea dinspre marți, atmosfera Blajului s-a schimbat cu totul, scrie istoricul Jakab. Episcopul Lemeni a fost ocărit, numit trădător de neam, au început agitații împotriva guvernului, împotriva întregii clase de proprietari de pămînt. Mai ales Bărnuț și Papiu erau aceia care agitau mai mult, scrie Jakab. Se spunea că destul au făcut robote țaranii, că vremea robotelor a trecut ²⁴¹.

Istorioul S. Dragomir respinge informațiile lui Jakab ** ca „tardive“ și vorbește de o pervertire de fapte și „născociri de episoade“ ²⁴². Cartea lui Jakab a apărut, de fapt, în 1880, dar el a luat parte la adunare, a dat rapoarte încă în 1848, care în parte au fost publicate în același an în gazeta „Pesti Hírlap“ și în alte gazete ²⁴³. De altfel și foaia română din Brașov știe despre o tensiune între cler (este vorba, desigur, de clerul înalt, nu de cel de jos, care mergea cu poporul — *n. ns.*) și mireni. „O parte din mireni se purtă către preoțime nu numai rece și străin, ci mai *vîrtos în ziua*

* Cu două zile înainte de adunare capitulul din Blaj hotărăște ca adunarea națională să se țină în biserica-catedrală, unde nu era loc decît pentru cel mult o mie de persoane.

** Jakab nu poate fi acuzat că ar fi nutrit sentimente de dușmănie împotriva românilor: sub pseudonimul „Székely“ („Un secu“) el scrisese în 1847 în ziarul „Erdélyi Híradó“ o serie de articole despre românii ardeleni; aceste articole, din cauza simpatiei manifestate, au fost mult apreciate de către românii contemporani (foile românești din Brașov le-au publicat în întregime în traducere românească). În 1875, Jakab Elek a fost ales membru de onoare al societății „Astra“ ²⁴⁴.

dintii (subl. ns.) se părea că mireni văd în preoți numai pe contrarii poporului“²⁴⁵.

Nu se pot respinge, credem, informațiile lui Jakab ca fanteziste; de altfel, chiar din primirea făcută episcopului Lemeni marți dimineața de către popor reiese clar că în seara de luni s-a vorbit foarte agitat împotriva politicii episcopului. În ce privește interpretarea faptelor petrecute, publicistul maghiar, îngrădit în concepțiile sale liberal-burgheze, desigur că greșește. El a văzut mișcările din 1848 prin prisma unui funcționar al ocîrmuirii: avea oarecare simpatii față de poporul oropsit, dar nu-l credea capabil de acțiuni proprii mai importante; în mișcarea maselor nu vedea decît rezultatul uneltirilor unor „agitatori“. Situația era însă cu totul alta: nu trebuia să fie ațîțate masele împotriva marilor proprietari de pămînt — ele au refuzat robotele cu mult înainte de a le fi vorbit „agitatorii“.

Legătura dintre „oamenii poporului“ și masă devine, și în cursul adunării, tot mai strînsă. Papiu istorisește că și după încheierea ședinței din prima zi, deși era tîrziu după masă, poporul nu voia să se împrăștie. Oamenii puneau întrebări tribunilor, iar aceștia căutau să le explice însemnătatea hotărîrilor și jurămîntului. „Aceasta este țara noastră — îi învățau tribunii —, nimic nu vom mai suferi a se face fără știrea și învoirea noastră... Voi sînteți milioane... îndărătul vostru e un trecut de glorie... înaintea voastră strălucește un viitor nemărginit“²⁴⁶.

Cuvintele însuflețite ale tinerilor aflau, desigur, ecou în mase. Ca să hotărîm noi, sfătuindu-ne, despre toate lucrurile ce ne privesc era un postulat simplu și convingător, pe care țărănimea îl primea cu bucurie. Văzînd că ambii episcopi vor să trimită acasă poporul, antiunioniștii întrezăresc primejdia luării unor hotărîri favorabile uniunii cu Ungaria*. Este foarte probabil că Papiu și alți tineri intelectuali din jurul lui, văzînd

* „Ei (unioniștii) cugetau — scrie Papiu vorbind despre după-amiaza zilei de 15 mai — că, dacă s-ar împrăștia — poporul, atunci adunarea ar fi formată numai din chemații episcopilor, prin urmare ai ungarilor, și atunci ar putea scoate la cale planul unguresc, care era și al lor“²⁴⁷.

nemulțumirea țăranilor pentru că erau îndemnați să plece acasă fără să se fi hotărît slobozenia, au vorbit mai mult de ceea ce de altfel și masele voiau să audă, de drepturile țăranilor la pământul pe care îl muncesc, de desființarea imediată a iobăgiei etc. Nu trebuie să uităm că mulți dintre tinerii intelectuali români porniseră în luna martie pe calea revendicărilor antif feudale ; lozinca lui Iancu în adunarea de la Tîrgu-Mureș din martie era doar „desființarea robotelor fără despăgubire, sau moarte“. Accentuarea cerințelor țăranimii nu însemna o tactică nouă, ci pornea, la intelectualii români legați de popor, din convingere.

4. A DOUA ZI A ADUNĂRII 4 (16) MAI

Manifestații împotriva uniunii. Verificarea protocolului

Episcopul Lemeni — scrie Papiu — pornise către 8 ore spre Cîmpul Libertății, pentru a ocupa scaunul de președinte. Mulțimea poporului îl înconjura din toate părțile, strigînd : Să nu faceți unirea cu țara ungrească, să nu ne vindem țara... Aceste strigăte unanime ale poporului atîta întipărire făcură asupra episcopului, încît acesta, cu toate că era pentru unire, venind în adunare declara : de unire nu poate să fie vorbă²⁴⁸. Protocolul (procesul-verbal) tipărit îndată după adunare consemnează că episcopul Lemeni „mărturisii cum că, trecînd prin mulțime, a auzit poporul strigînd în gura mare că nu voiește unirea Transilvaniei cu Ungaria și, prin urmare, a anunțat că de unire astăzi nu poate fi vorba“²⁴⁹. „După mai multe dezbateri — scrie «Organul național» — enunță cum că întrebarea despre uniune se lasă la o parte pînă cînd națiunea română va fi recunoscută de națiune liberă, constituită, organizată și cu vot decisiv în dieta țării“²⁵⁰. Formularea aceasta redă concepția bărnuțiană, nu este însă cea consemnată în protocol. În procesul-verbal se spune : după aceasta s-au făcut re-

flexiuni din partea mai multor membri ai adunării ca întrebarea despre uniune să se dea la o parte pînă ce românii nu vor avea deputați în dietă, căci numai acolo se poate dezbate după drept și se poate hotărî această întrebare *. Două concepții diferite se oglindesc în cele două formulări. În formularea publicată în „Organul național“ se cere înainte de a se trata despre uniune, constituirea națiunii române, avînd vot *decisiv* în dieta țării; în protocol se spune că „despre unire să se hotărască în dietă, după ce și românii vor avea deputați acolo. Nu este vorba despre constituirea națiunii române aparte, nici ca românii să aibă vot decisiv, ci numai de postulatul ca să aibă deputați în dietă. Se afirmă, totodată, că numai în dieta transilvană se poate dezbate și hotărî problema unirii cu Ungaria. Era o formulă care nu excludea o înțelegere cu liberalii maghiari, doar constituția nouă ungară garanta dreptul de vot al cetățenilor fără nici o considerare privitoare la naționalitatea lor. Era deci evident că în circumscripții cu majoritate românească vor putea fi aleși deputați români **.

Nu avem date pentru a ști cine a participat la aceste discuții *** și nu știm cine a spus cuvîntul hotărîtor la redactarea protocolului, conceput ca actul autentic al adunării. Papiu spune numai atît, că Bariț a arătat că libertatea nu depinde de uniune ²⁵⁴, deci și Bariț a fost pentru amînarea discuțiilor despre uniune.

!Că discuțiile au fost foarte aprinse reiese și din faptul că episcopul Lemeni a ținut să se apere **** împotriva

* Și „Gazeta“ scrie: „...Se desfășoară pricinile pentru care națiunea română nu afla cu cale a se lăsa în dezbateri asupra uniunii cu Ungaria pînă cînd nu-și va avea ai săi deputați pe scaunele dietei“ ²⁵¹.

** Legea electorală ungară consfințește rămășițe feudale; astfel, de exemplu, pe cînd toți nobilii aveau drept de vot, dintre nenobili numai cei cu o proprietate oarecare erau alegători. Votul cenșitar dezavantaja pe români, totuși nu în așa măsură încît în circumscripțiile cu majoritate masivă să nu se poată impune candidații români, după cum au fost și aleși de ex. în comitatul Caraș, în toate cele 8 circumscripții, candidați români.

*** Conte Bethlen János fi scrie în 12 mai baronului Wesselényi că preoții ungureni au fost trimiși la Blaj în interesul uniunii ²⁵².

**** „Gazeta“ scrie că episcopul Lemeni a declarat guvernului că nu este alt mijloc de a împăca poporul român decît „concedarea unei

unor atacuri, arătînd prin hîrtii oficiale că el însuși a mijlocit adunarea de la guberniu²⁵⁸. Răspunzînd lui Lemeni, Papiu arată că acesta a vrut numai o adunare a clerului înalt și a învățaților, nu a poporului. Publicistul Jakab știe despre unele discuții violente dintre unioniști și antiunioniști, fiind și bătrînul episcop Lemeni (avea 68 de ani) apostrofat de Bărnuț cu cuvinte dure. În toiul discuției, un tînăr român l-a adus pe tribună pe tatăl avocatului arestat Micaș, care avea o rană la cap: „Priviți, aceasta e opera ungurilor, a strigat el... Vedeți ce înseamnă frăția maghiară! * Între cei care căutau să liniștească spiritele — urmează Jakab — erau vicarul din Șimleu, Șuluț, canonicul Cipariu, cei doi episcopi, Șaguna și Lemeni²⁶¹.

„La verificarea protocolului, fiecare dintre oratorii unioniști — urmează Papiu — afla cîte o eroare în protocol, unul în stil, altul în fond, fiecare își făcea observațiunile cît se poate mai larg“. Și „Gazeta“ observă: oîțiva oratori se întinseseră asupra unor specialități (probleme speciale) — timpul înainta fără rezultat“²⁶⁴.

După ce protocolul s-a citit și corectat, s-au urcat la tribună mai mulți români de pe pămîntul crăiesc, ca avocatul Iacob Bologa, profesorul Hania și avocatul Avram Penciu, care au vorbit de suferințele și nedreptățile ce le au de îndurat românii de pe pămîntul crăiesc. Ei au arătat că domeniile, pădurile au fost date „națiunii“ săsești, obligînd-o să păzească granița; de fapt însă granița o păzesc românii și secuii, nicidecum sașii²⁶⁵. Intervenția aceasta tulbura întrucîtva planurile patriatului săsesc, care trimisese o deputăție de 7

adunante“ (autorizarea unei adunări — *n. ns.*). Guberniul, după oarecare greutăți, se înduplecă²⁵⁵. De fapt permisiunea de a ține adunarea s-a dat episcopilor și guberniul i-a făcut răspunzători pe episcopi de liniștita desfășurare a adunării²⁵⁶. Nu este mai puțin adevărat că nici Șaguna, nici Lemeni n-au vrut o adunare a poporului. În 19 mai Lemeni scrie baronului Wesselényi: „M-am îngrozit văzînd mulțimea de oameni la adunare. Ieri s-au împrăștiat, mulțumită celui atotputernic. Au greșit că au venit, în ciuda poruncii, la adunare, dar ținuta lor pașnică de aici îi învrednicește să nu fie pedepsiți“²⁵⁷.

* Despre scena aceasta scrie și „Közlöny“, la 11 iunie 1848. Și în cartea „Zur Geschichte...“ se scrie despre agitațiile în legătură cu tatăl avocatului Micaș²⁵⁹. Papiu arată că scena cînd Ioan Suciu de la Cluj îl aduse în mijlocul adunării pe tatăl avocatului Micaș se petrecuse încă duminică, în 14 mai, după masă²⁶⁰.

membri pentru a-și exprima simpatia cu acțiunea românilor adunați la Blaj²⁶⁶. „Mai vorbiră și alții — scrie Papiu —, dar aceștia ce vorbeau erau lucruri particulare și adunarea postulă (pretindea — *n. ns.*) să se vorbească de lucruri care ating ființa cauzei națiunii întregi“²⁶⁷.

*Inaintarea și primirea de către adunare
a celor 16 puncte ale petiției națiunii române*

Punctele petiției naționale, elaborate de conducătorii adunării de la Blaj, au fost citite și explicate de profesorul A. Tr. Laurian. Adunarea văzu — scrie Papiu — ce lucru strălucit este când se apără cauza dreaptă cu puterea și autoritatea științei²⁶⁸.

Punctele sînt următoarele * :

1) „Națiunea română, răzimată pe principiul libertății, egalității și frăției, pretinde independența sa națională, în respectul politic, ca să figureze în numele său, ca națiunea română să-și aibă reprezentanții săi la dieta țării în proporțiunea cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporțiune, să se servească de limbă sa în toate trebile (cauzele — *n. ns.*) ce se ating de dînsa, atît în legislație, cît și în administrație. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală“.

„La aceasta — se spune în protocol — a mai adaus d. vicar Șuluț că de aici înainte în lucrările legale ale celorlalte națiuni transilvane, și în limbile lor, românii să se numească români, iar nu oláh și valah“.

Punctul întii dezvoltă mai departe cererile din „Supplex libellus Valachorum“ din 1791 ; în petiția veche se cerea recunoașterea națiunii române și ca românii să aibă dregători în proporție cu numărul populației române — în 1848 românii cer independența națională.

* Vom da în cele ce urmează între ghilimele textul punctelor (cu ortografia nouă), dînd apoi, în alineatul următor, unele explicații și comentarii pe care le credem necesare. Textul este luat după protocolul adunării, însemnînd eventuale deosebiri față de alte izvoare.

2) „Națiunea română pretinde ca biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de la oricare altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii românești, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidațiune“.

În protocol se mai spune: „La aducerea aminte despre vechiul drept al românilor de a avea mitropolie și sinod general anual s-a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplauz unanim. Dacă episcopii celorlalte națiuni și confesiuni vor avea pe viitor scaun în dietă ca reprezentanți ai bisericilor lor, dacă capitlulele vor fi reprezentate, națiunea română cere aceleași drepturi pentru episcopii și capitlulele lor“.

Este semnificativ faptul că Papiu nu reproduce în textul istoriei sale cel de-al doilea alineat, pe care îl dă numai la „documente“. Motivul acestei omiteri este că intelectualii înaintați români nu voiau ca episcopii și reprezentanții capitlului și consistoriului să poată fi luați drept reprezentanți ai națiunii române în dietă.

3) „Națiunea română, ajungînd la conștiința drepturilor individuale omenești, cere fără întîrziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi atît în comitate, cît și în districte, scaune și granițe militare. Cere totodată și desființarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire împiedecător economiei“.

Cererea desființării fără întîrziere a iobăgiei constituie al treilea punct al programului națiunii române și vine după revendicarea recunoașterii naționalității și independenței bisericii române; independență atît de primatul catolic din Esztergom, cît și de mitropolia sîrbească din Carloviț. Se poate constata că burghezia română face un pas înainte pe drumul acceptării cerințelor maselor. În cele patru puncte ale programei citite luni dimineată după deschiderea adunării, puncte care erau considerate drept exprimarea principalelor dorințe ale națiunii române, *nici nu figurează desființarea iobă-*

giei. La jurământul depus în aceeași zi de zecile de mii de țărani nu se putea ocoli această problemă, dar se spune foarte general: voi conlucra *după putință* (subl. ns.) la desființarea iobăgiei. După discuțiile din ziua anterioară, intelectualii apropiați de popor, „oamenii poporului”, cum se numeau, își dau seama că trebuie să se pună mai hotărât problema desființării iobăgiei.

În protocol se consemnează că la acest punct Bărnuț a observat următoarele: „Măcar că sperăm că iobăgia în scurt timp se va șterge, totuși pînă ce va urma deplina hotărîre de la împărăție țărani să-și îndeplinească toate datoriile lor către domni pămîntești și să fie în așteptare. Acestea le-a inculcat (recomandat — *n.ns.*) poporului și măria-sa d. episcop A. Șaguna, iar poporul a zis că bine, numai să fie cît mai curînd”²⁷⁰.

Documentele asupra evenimentelor din săptămînile de după adunarea de la Blaj dovedesc că țărănimea n-a primit așa de răbdătoare amînarea desființării iobăgiei cum se spune în protocol; fapt este că ea în multe locuri a pornit îndată după adunarea de la Blaj cu o putere și mai mare la ștergerea iobăgiei, fără a mai aștepta cuvîntul împărăției.

4) „Națiunea română poștește libertatea industrială și comercială, cu ridicarea țeiturilor și a privilegiilor și a tuturor piedicilor și stavilelor comerțului în țările vecine, de care se ține desființarea vămilor la graniță”.

Punctul acesta dovedește influența marilor comercianți români, mai ales a celor din Brașov, în sînul burgheziei române. Aceștia erau foarte mult interesați în dezvoltarea comerțului liber cu țările românești și tindeau spre unitate economică cu acestea.

5) „Națiunea română poștește, că dajdea (darea — *n.ns.*) ce s-a pus de un timp încoace asupra vitelor, care din pricina strîmtorii hotarelor gremiale se țin și se pasc în țările vecine cu mari cheltuieli, nespunșă greutate și însuși cu pericolul vieții, ca o vederată piedică a industriei și a comerțului activ, să se șteargă cu totul și tractatele care s-au încheiat între înaltă casă austriacă, Poartă otomană și Principatele Române pen-

tru economia vitelor, să se păzească cu toată scumpătatea”.

Punctul 5 apără interesele proprietarilor marilor turme de vite.

6) „Națiunea română cere desființarea dijmei, adică a zeciuelii (Zehend) metalelor create în patria aceasta, care dijmă e o adevărată piedică pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodini (mine — *n.ns.*), fără osebire între urburari (proprietari de mine — *n.ns.*) și metalurgi (lucrători și mici proprietari — *n.ns.*), să li se dea același drept în privința măsurii hotarelui fodinei”.

Punctul 6 este dictat de interesele proprietarilor români de mine, despre a căror prezență între frunțașii adunării vorbește și publicistul Jakab.

7) „Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și a tipări fără de nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărți, de jurnale și de altele, fără sarcina cea grea a cauțiunii, care să nu se ceară nici de la jurnaliști, nici de la tipografi”.

8) „Națiunea română cere asigurarea libertății personale, nimenea să nu se poată prinde sub vreun pretext politic. Cu aceasta dimpreună cere libertatea adunărilor, ca oamenii să nu cadă la nici un prepus (bănuială — *n.ns.*) dacă se adună numai să vorbească și să se înțeleagă în pace”.

9) „Națiunea română cere tribunale de jurați, cu publicitate, în care procesele să se facă verbal”.

Cerințele de la punctele 7—9 sînt postulate ale democrației burgheze: libertatea tiparului, a cuvîntului, a întrunirilor și garantarea libertății personale.

10) „Națiunea română cere înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării înlăuntru și din afară. Miliția română să-și aibă ofițerii săi români”. „La acestea — se spune în protocol — a adaos canonicul Raț că pînă stau grănițerii să li se îndrepteze abuzurile pentru moșii și din o familie să se iee numai unul, cum a fost la început. Mai încolo ca grănițerii să se întrupeze (încorporeze — *n.ns.*) cu garda națională, cînd se va înființa aceasta”.

Se cere înființarea unei gărzi naționale române, sub comanda unor ofițeri români, gardă care să fie întărită prin încorporarea regimentelor grănicerești române. Existând în orașele maghiare din Transilvania gărzi naționale de componență aproape exclusiv maghiară, în orașele săsești gărzi naționale săsești, și românii cereau înființarea unor gărzi naționale românești.

11) „Națiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte, compusă din români și alte națiuni transilvane, pentru cercetarea cauzelor de mezuime (hotărnicie — *n.ns.*) a moșiilor și pădurilor, de ocuparea pământului comun și a sesiunilor colonicale (sesiilor iobăgești — *n.ns.*) și altele ce se țin de categoria aceasta“.

Abia la punctul al 11-lea se exprimă a doua revendicare de bază a țărănimii (prima fiind ștergerea iobăgiei): aceea de a se revizui ocupările de pășuni, păduri, ogoare ale țărănimii de către aristocrați și nobilimea proprietară. Și înainte de adunarea de la Blaj mișcarea țăranilor de a-și recăpăta pământurile răpitate a dus la conflicte sîngeroase. Înscierea acestei revendicări a țăranilor în petiție dovedește legătura strînsă între o parte însemnată a intelectualității române și țărănime.

Adunarea se ridică nu numai împotriva răpirilor de pămînt săvîrșite de aristocrație și nobilime, ci și împotriva „asuprelilor și cuprinderilor“ de pămînt de pe pămîntul regesc.

„Românii din pămîntul regesc — se spune la punctul acesta în protocol — nu se mulțumesc nici cu cele patru puncte ce le-a dat națiunea sasă și le numesc concesiuni, nici cu atît cît s-a cerut în instanța episcopilor dată la a. 1842 a dietei, ci poftesc egalitate perfectă întru toate... Românii poftesc ca prin o comisiune neinteresată, mistă (mixtă — *n.ns.*), hotarele care le-au ocupat comunitățile săsești de la cele românești să li se întoarcă românilor înapoi; publicurile (averi comune — *n.ns.*) cetățene și opidale (orășenești — *n.ns.*) din fundul regesc, care au munți, păduri, mori, moșii în hotarale românești ocupate, dacă nu vor putea dovedi acelea publicuri în răstimp de trei luni înaintea

pomenitei comisiuni cu documente vrednice de credință că acelea sînt adevărate proprietate a lor, să se dea înderept comunităților române cu venitul lor prin abus luat.

Cum se știe de obște, națiunea sasă biruește în fundul regesc mai multe dominiuri (domenii — *n.ns.*), a căror venit a intrat numai în casa națională săsească cu titlă (sub titlu — *n.ns.*), ca numiții sași să păzească granițele de către țările vecine, iară granițele s-au apărat numai de către români, de către plăiașii români din satele române, și de către miliția română de graniță, și greutățile publice în fundul regesc, iară românii ca parte mai numeroasă le-au purtat — pentru aceea dreptatea netăgăduit cere ca toate veniturile care au intrat dintru aceste dominiuri în casele naționale cetățene și opidane săsești să se întoarcă românilor, ca din acelea să se realizeze un fond național român, spre a se folosi dintr-însul românii de obște, provincialii și militarii.

Moșiile în fundul regesc din pămînturile de obște pre sama bisericilor săsești cuprinse să se împartă familiilor și bisericilor române fără distincțiune (deschilnire), și unde se află două comunități, adecă sasă și română pre un hotar nedespărțit, a se împartă «a proportionone familiarum» (în proporția familiilor — *n. ns.*) între amîndouă comunitățile“.

Ridicarea hotărîtă a revendicărilor românești față de sași dovedește că în cercurile conducătoare române ideea alianței româno-săsești împotriva „ungurismului“ nu se bucura nicidecum de o aprobare unanimă. Românii de pe pămîntul crăiesc cereau să li se facă mai întii dreptate, să li se restituie drepturile și proprietățile răpite, pentru ca să se poată declara mulțumiți și gata de a colabora cu sașii.

12) „Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului (vistieria statului — *n. ns.*), în-tocmai ca clerurile celorlalte națiuni“.

13) „Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele a gimnaziilor, institutelor militare și tehnice și a seminarelor preotești,

precum și a unei universități române, dotată din casa statului, în proporțiunea poporului contribuant, în dreptul deplin de a-și alege directorii și profesorii și de a sistematiza învățăturile după un plan școlastic (școlar — *n.ns.*) și cu libertate de a învăța (docere) (libertatea de-a ține cursuri — *n.ns.*)“.

Problema școlilor naționale de toate gradele, inclusiv universitatea, a preocupat mult pătura burgheză conducătoare, care în mare parte era formată din profesori și dascăli. În fața tendințelor de maghiarizare, manifestate mai ales pe tărîmul școlii, accentuarea cererii de a înființa pentru populația română școli naționale este firească și este pe linia progresului.

14) „Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea și averea fiecăruia și ștergerea privilegiilor“.

15) „Națiunea română pofteste să se facă constituțiune nouă pentru Transilvania, prin o adunare constituantă a națiunilor țării, care constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității; să se lucreze codice noi și civile, penale, comerciale etc., tot după acele principii“.

Pornind de la respingerea uniunii cu Ungaria, urmează în mod logic cererea de a se convoca o adunare constituantă a țării, care să elaboreze noua constituție a Transilvaniei. Constituția aceasta avea să se bazeze pe principiile dreptății, libertății, egalității și frăției. Se indică și compoziția constituantei; ea urma să fie formată din „națiunile“ țării, deci din deputații celor patru națiuni, nu din deputații circumscripțiilor electorale.

16) „Națiunea română cere ca conlocuitoarele națiuni nicidecum să nu ia în dezbateră cauza uniunii cu Ungaria, pînă cînd națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă. Iar, din contra, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa la pertractarea aceleiași uniuni, de noi fără noi — atunci națiunea română protestează cu solemnitate“.

Cererea ca în problema uniunii Ardealului cu Ungaria să fie consultați neapărat românii era o cerere justă, democratică, împărtășită de toți intelectualii români care țineau la demnitatea națională, inclusiv de către unioniști, ca vicarul Șuluț care, precum scrisese „Gazeta“ în ajunul adunării, nu voiau să fie mînați ca niște mînji la tîrg. Primul și ultimele două puncte le putem considera, folosind un termen modern, ca exprimarea postulatului la autodeterminarea fiecărui popor. Nebăgarea în seamă a cererilor române — izvorîtă în mare parte din trufia și disprețul aristocrației maghiare față de români — a adus prejudicii grave înfăptuirii înțelegerii româno-maghiare.

Asupra formulării punctului 16 au fost multe discuții în sînul intelectualilor români. Și în cealaltă zi, la verificarea protocolului unioniștii voiau să mai îndulcească protestul, cu alte cuvinte, nu voiau să se protesteze contra uniunii, ci să se contrazică. Toate aceste încercări fură în deșert, protocolul fu autentificat, constată cu satisfacție Papiu²⁷³.

După ce fiecare punct, scrie „Gazeta“, fusese analizat în parte, adunarea a acceptat cele propuse cu entuziasm și unanimitate, încît orice opoziție trebuia să amuțească²⁷⁴. Laurian, coborînd de pe tribună, scrie Papiu, a fost ridicat pe umeri de inteligență, de asemenea și Bărnăț și Bariț și încă trei tribuni ai poporului. Cei trei tribuni au fost, după toată probabilitatea, Avram Iancu, Papiu Ilarian și Buteanu. Oamenii îi luară din mîinile intelectualilor și înșiși îi purtară prin adunare²⁷⁵.

Cele 16 puncte constituie un adevărat program național al românilor din Principatul Transilvaniei, exprimînd, într-un stil concis, dezideratele diferitelor pături ale burgheziei, precum și postulatul de frunte al maseilor țărănești: ștergerea iobăgiei. În cele 16 puncte își spun cuvîntul toate păturile burgheziei, precum și masele de țărani. Atît în introducerea unor puncte, precum și în formularea lor, se manifestă astfel mai multe influențe, ce se disting una de alta. După Bărnăț — care

împreună cu „oamenii poporului“ Iancu, Papiu, Buteanu, urmați de atîți tineri înflăcărați, au făcut mai mult pentru organizarea acestei grandioase manifestări a națiunii române —, rostul adunării era ca națiunea română din Principatul Transilvaniei să se proclame națiune independentă și ca toți participanții la adunare și prin ei toată românimea, să fie unită printr-un jurământ solemn în jurul programei independenței naționale. Această concepție se manifestă în punctele 1, 15 și 16. În punctul 1 națiunea pretinde independența sa națională; națiunea trebuie să aibă un organ propriu în adunarea generală anuală a ei. Recunoscînd constituirea națiunii române, trebuie să se facă, așa cum se „pofteste“ în punctul 15, o constituție nouă pentru Transilvania printr-o adunare constituantă a națiunilor țării*. Pînă nu va fi constituită și organizată națiunea română, care în urma majorității românilor în Principatul Transilvaniei trebuie să aibă vot decisiv în camera legislativă, să nu se ia în dezbateri — se spune la punctul 16** — cauza uniunii cu Ungaria, căci nu se poate hotărî de noi fără noi. La punctul întîi se spune că națiunea română „pretinde“, la 15, că ea „pofteste“, la 16 că „cere“; formulările acestea au fost rezultatul unor aprîgi discuții între tabăra care a ridicat postulate naționale intransigente și între unii reprezentanți ai burgheziei, în frunte cu cei doi episcopi. Aceștia voiau să evite formulări care ar fi dus la o ruptură cu guvernul transilvănean și cu guvernul maghiar.

Programul inițial își află expresia în cele trei puncte analizate mai sus. Gruparea condusă de Bărnuț și-a dat bine seama că proclamarea independenței naționale nu e compatibilă cu o petiție înaintată dietei. Papiu spune în istoria sa: „Noi... numai atît observăm, că în urma proclamației naționalității române, la dieta celor trei națiuni nu trebuia să se dea petiția, ci numai *declarația proclamării națiunii române*; petiția numai la împăra-

* Nu se spune, dar se subînțelege, că e vorba de cele trei națiuni ale vechii Constituții (a maghiarilor, a sașilor și secuilor) și de națiunea română.

** „Punctele 15 și 16 de la Blaj — scrie un istoric maghiar — nu fac decît să exprime postulatul burghezo-democratic al egalității naționale și al autodeterminării“²⁷⁶.

tul avea loc, ca să sancționeze proclamarea libertății“²⁷⁷.

Celelalte cereri, exprimate în punctele petiției, le putem subîmpărți în cereri cu caracter general, pe linia dezvoltării burgheze și naționale, în cereri ale diferitelor pături ale burgheziei și în cereri reflectînd dezideratele țărănimii.

Pentru a asigura dezvoltarea burgheză se cere desființarea privilegiilor nobiliare, purtarea comună a sarcinilor, înființarea curții cu juri, libertatea tiparului. Pe linie națională se cere recunoașterea independenței naționale române, adunare națională anuală, gardă națională cu ofițeri români, școli naționale, biserică națională independentă, o nouă constituție elaborată de constituantă, în care votul hotărîtor să-l aibă trimișii națiunii române, ca reprezentanți ai națiunii celei mai numeroase din Principatul Transilvaniei.

Petiția mai cuprinde doleanțele diferitelor pături ale burgheziei române. În punctul 1, în care se pretinde independența națională, se cere totodată ca națiunea română să aibă dregători români în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în proporție cu numărul ei (deci cca. 60⁰/₀); astfel, pe lîngă faptul că se cerea punerea în aplicare a unui principiu democratic — administrarea poporului în limba sa proprie —, categoria cea mai numeroasă a burgheziei române, „inteligenta“, urma să ajungă și la funcții, de la care fusese aproape exclusă înainte. În punctul 10 se accentuează încă o dată că miliția română trebuie să aibă ofițeri români. Pentru clerul român se cer salarii de la stat (punctul 12), pentru marii comercianți comerțul liber cu Principatele Române dunărene (punctul 4), reducerea de dări pentru proprietarii turmelor de vite (punctul 5), de asemenea reduceri pentru proprietarii de mine (punctul 6). Se cer școli naționale de toate gradele (punctul 13); înființarea atîtor școli însemna că, pe lîngă ridicarea nivelului cultural al poporului — răspîndirea culturii era o preocupare permanentă a iluminiștilor români —, sute și mai tîrziu mii de intelectuali vor avea posibilitatea de plasare onorabilă. Burghezia română se gîndește și la crearea unui fond național,

din veniturile întinselor domenii de pe pământul crăiesc, care venituri ar trebui să revină românilor, deoarece românii păzeau granițele (punctul 11). Introducerea între dezideratele naționale a acestor cereri dovedește că cea mai mare parte a burgheziei române nu voia să aștepte cu revendicările ei concrete pînă la constituirea națiunii române ca națiune independentă și pare că nici nu avea încredere că se va convoca adunarea constituantă a „națiunilor”, menită, conform punctului 15, să dea noua Constituție a Principatului Transilvaniei.

Pe lângă desființarea neîntîrziată a iobăgiei se cere, pentru țărănime, instituirea unei comisii mixte pentru a cerceta cazurile de ocupări de pământ comun (al obștilor) și al sesiilor colonicale. Nu se spune la punctul 11 cine e autorul acestor ocupări, dar e clar că sînt vizați moșierii feudali.

Introducerea acestor deziderate ale țărănimii în cele 16 puncte e o dovadă că sub influența maselor conducătorii adunării și-au dat seama că trebuie să-și completeze programul inițial.

Caracterul adînc democratic al hotărîrilor de la Blaj l-a relevat în mod deosebit scriitorul socialist Szabó Ervin. „Programul din Blaj — scrie Szabó — e hotărît mai radical decît legiuirea din martie a dietei ungare, deoarece revendică desființarea prestațiilor iobăgești fără nici o despăgubire și nu îngăduie ca prin instituirea unei garanții bănești să se desființeze libertatea presei”²⁷⁸.

Alegerea deputațiilor și a comitetului permanent

„După ce s-au primit toate aceste puncte de către adunare — se spune în Protocol —, s-a propus să se aleagă două deputațiuni, care să meargă cu cererea națiunii, una la împăratul la Viena, alta la dieta în Cluj și un comitet permanent care, șezînd în Sibiu, să primească răspunsurile ce vor aduce deputații de la împăratul și de la dietă și să vestească strîngerea

adunării generale naționale spre a i se face cunoscute“*.

Intervenind o ploaie torențială, adunarea s-a mutat în oraș pe la orele unu și jumătate²⁸¹. Alegerile s-au făcut deci în biserică, unde nu era loc decît pentru cel mult 1 000 de oameni, în primul rînd „inteligenta“, oameni mai aleși ai națiunii, deci foarte puțin popor. S-a hotărît — după cum arată Protocolul — ca numărul deputaților la împărat să fie de 30 cel puțin, al celor ordonați la dietă de 100, al membrilor comitetului permanent de cel puțin 12. Deputații ambelor delegații să fie aleși din preoți, literați, nobili, militari, neguțători și țărani²⁸².

În fruntea deputăției la împărat fură aleși :

episcopul Andrei Șaguna, ca președinte, și fostul comite suprem al comitatului Hunedoara, Noptsă, ca vicepreședinte. Membrii deputăției erau, în afară de Șaguna și Noptsă, următorii : canonicul Vasile Raț, canonicul Timotei Cipariu, vicarul Alexandru Șterca Suluț, protopopul Moise Fulca, prot. Iosif Ighian, prot. Ioan Popasu, asesorul montanistic Gheorghe Anghel, profesorul A. Treboniu Laurian, redactorul George Bariț, prof. Demetriu Boer, prof. Vasile Maiorescu, av. Constantin Ioan, av. Ioan Bran Pop de Lemeni, av. Ioan Bardoși, Dimitriu Făgăraș, Aug. Lădoi, av. Constantin Săcăreanu, can. Vasile Lacea iun., maiorul Tulbașiu, căpit. Clococeanu, căpit. Mihailaș, laitenantul (sublocotenentul) Ursul, laitenantul Murgu, căpit. Leon Pop, laitenantul Leon Luchi, laitenantul Novacu, protop. Al. Verza, Gheorghe Vasiu, Gheorghe Făgărași, Ioan Iuga, Rudolf Orghidan, Vasile Pop, Nicolae Dima, Ioan Brotea, Ioan Jipa, tit. prot. Iac. Balcheș, Dimitrie Borcea, țăranul Șerban Giurculet (din Rășinari)²⁸³, parohul Sava Popovici Bercian, Todor Teoc (din Cîmpeni), Oprea Tirca, prof. Nic. Martinovici, Dionisiu Tobias, Iancu Ionuț, Porea, Ioan Pauleti și alții.

Afară de aceștia — se spune în Protocol — s-au primit să meargă oricine alții care va avea bunăvoință

* Păcățian formulează altfel hotărîrea luată, scriind : „În ședința aceasta (din 16 mai — n. ns.) s-a mai decis să se aleagă două deputațiuni, una pentru a merge la împăratul cu petițiunea, alta pentru a merge la dieta din Cluj, spre a *notifica* conclusele (hotărîrile — n. ns.) adunării naționale“²⁷⁹. Papiu scrisese în 1852 că nu trebuia să se dea petiție la dietă, ci numai declarația proclamării națiunii române²⁸⁰; peste o jumătate de veac, Păcățian prezintă dorința exprimată de Papiu ca un fapt petrecut aievea.

și se va face cunoscut la președinții și secretarii adunării generale²⁸⁴.

În fruntea deputăției la dietă a fost ales :

episcopul Ioan Lemeni; protocolul indică 111 persoane ca membri ai delegației. Aceștia sînt : Francisc Boer, jude primar al comitatului Albei de Jos, protopop Ioan Pop, protopop Parteniu Trombițaș, prof. Petru Pop, prof. Andrei Pop, prof. Aug. Pop, paroh. Ioan Dragomir, vicarul Ioan Chirilă, prof. Ioan Sacalai, prot. Ilie Farago, prof. Petru Suci, cancelistul Ioan Mărgineanu, av. Porea iunior, iuristul Nicolau Găitan, iuristul Bucur Găitan, av. Petru Dobra, diaconul Iosif Bărac, Gheorghe Burbea, Ioan A. Navrea, Nicolau Voinescu, preanobilul Dominic Iordan, Alexandru Iacob, par. Neagoe Popea, Petru Drăghici, Vasile Anca, Iosif Velișca, canc. Nic. Bota, Alexandru Vaida, prot. George Gal, prot. Ioan Fehete, Iosif Brincian, rationum cons. ; prot. Absolon Popovici, prot. Constantin Duma, Nicolau Popovici, Mihail Lemeni, Ioan Corbul, Ioan Lemeni, Gheorghe Valea, comerciant, Radu Leca, comerciant, Barbu Cepescu, Dimitrie Oțioțici, Ioan Corcheș, Petru Joanete, Samuil Moraru, Vasile Stindea, canc. A. Stoica, Nicolae Măciuca, Ilie Dascalovici, par. Ioan Patiția, Ioan Gomboș, George Teoar, Nicolae Aranioși, par. Iosif Tura, canc. Vasile Fodor, Ioan Gligor, par. Amos Tobias, canc. Ioan Rus, Adexandru Coloșa, Iosif Șuluț, av. Ioan Aldulea, prot. Petru Gherman, teol. Ioan Tîpei, Ilariu Goga, Gheorghe Butanti, Tiberiu Stoica, Radu Maiorescu, canc. Ilie Măcelar, Borcea, senator Balomir, Senti-vani, p. Ilie Vlăsa, Tira Tataru, Lupul, Herda, prof. Ioan Maior, canc. Ioan Suci, Iordache David, prot. Maior, prot. Nicolae Crainic, prof. Leontin Leontean, Petru Moldoveanu, prof. Ioan Odoru, Gheorghe Nica, av. Frincu, prof. Nicolau Preda, Ioeromin Alpini, Ioan Dandea, Coroian, p. Ștefan Moldovai, P. Marțian, Petru Damian, Iosif Micheș, Ioan Georgiu, Nicolae Corcheș, Vasiliu Lacea, sen. Ioan Moldovan, av. Orbonaș, canc. Amos Tordășian, canc. Vasile Butean, av. Servian Popovici (Barcian), canc. Sam. Poruț, canc. Ioan Pinciu, canc. Petru Roșca, canc. N. Bîrle, av. I. Bîrle, canc. I. Dragoș, canc. Vas. Vespremian, canc. Ioan Costea, Moise Tănase, jud. nob. Gavril Dorgo, Domnii Recii. Pot merge și alții care vor vrea. S-a hotărît de către adunare — se spune mai departe în Protocol — ca în petiția către dietă să se ceară ca dieta, mai înainte de a se ocupa cu alte obiecte, să pertracteze (dezbată) cauza româ-

nilor. S-a mai hotărît ca deputații ordinați (însărcinați) să meargă cu petiția la dietă, să n-aibă voie decît a o așterne la locul cuviincios, fără a se lăsa în dezbateri²⁸⁵.

Pentru comitetul permanent în Sibiu au fost aleși :

episcopul Șaguna, președinte ; Simeon Bărnuz, vicepreședinte ; prot. Moise Fulea, prot. Ioan Moga, prot. Ioan Panovici, prot. Ioan Bodilă, concip. Petru Maniu, concip. Paul Dunca (ambii funcționari la tezaurariat), p. Nicolae Maniu, prof. Aron Pumnu, canc. A. Papiu-Ilarian, av. Ioan Buteanu, av. Avram Iancu, canc. Ioan Pipoș, iurist Ioan Pușcaș (mai tîrziu se numea Pușcariu), prof. Alexandru Bătrîneanu, av. Nic. Avram Penciu, canc. Gavril Vaida, par. Sava Popovici, prof. Nicolae Bălășescu, canc. Ioan Suciu, Ștefan Moldovan, prof. Constantin Roman, canc. Vasiliu Tămaș, av. Florian Micaș.

În comitetul permanent s-au ales 25 de membri, dar s-a hotărît că pot fi chemați și alții, pe care președinții îi vor socoti trebuincioși și harnici.

Pe ocupații, membrii deputăției la împărat se repartizează astfel* : clerul înalt (episcopi, canonici, vicar și protopopi) 9, paroh 1, mare proprietar, fost comite suprem 1, ofițeri 7 (maior, căpitani, locotenenți), profesori 8, redactor 1, avocați, canceliști (practicanți în drept), funcționari 7. În lista aceasta sînt cuprinse și numele a 6 comercianți (Iuga, Orghidan, Dîma, Botea, Jipa și Vasile Pop)²⁸⁶, a căror profesiune în protocol nu e dată. Dintre 23 de membri ai comitetului permanent cu profesiuni indicate sînt 6 clerici (1 episcop, 4 protopopi și 1 paroh), 5 profesori, 12 avocați, practicanți în drept, funcționari**. Rolul atribuit unor membri ai clerului înalt, unor ofițeri activi și dregători denotă că burghezia care i-a ales era încă o burghezie foarte puțin dezvoltată. Ea își trăgea puterea din legăturile cu masele ce le aveau o seamă de tineri intelectuali, Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan și alții, urmați de sute de tineri studenți și clerici.

* La unii deputați se indică ocupația în Protocol, la alții ea s-a stabilit în baza altor izvoare.

** E de remarcă că au fost aleși în total peste 50 de români din Brașov, ceea ce e un indiciu al importanței acestui centru românesc din Ardeal²⁸⁷.

Toți conducătorii delegațiilor române, precum și ai comitetului permanent din Sibiu — Șaguna, Bărnuț, Lemeni — sînt personalități cunoscute în viața națională română, afară de fostul comite suprem al comitatului Hunedoara Vasile Noptsa (Felsőszilvási Noptsa László), care, fără să se fi manifestat înainte de adunare ca român, la Blaj e ales vicepreședinte al deputăției la împărat.

Cine a fost acest Noptsa (Nopcea)* ?

Noptsa era unul din cei mai retrograzi aristocrați din Transilvania, stilp al taberei conservative și al reacțiunii habsburgice. S-a născut în 1794 (a murit la Deva, în 1884), era mare proprietar și timp de 15 ani comitele suprem atotputernic al comitatului Hunedoara. În calitatea aceasta, Noptsa bătea, asupra și storcea țărănimea română**, într-un cuvînt era „tiranul Hunedoarei“, cum îl numește Papiu²⁹⁰. Fratele său, Noptsa Elek, fusese un timp mai îndelungat chiar cancelarul Cancelariei aulice din Viena a Transilvaniei, avea deci funcția cea mai înaltă în ierarhia din Transilvania²⁹¹. Evenimentele din martie 1848 l-au găsit pe moșierul Noptsa, care, bineînțeles, tăgăduia originea sa română***, în funcția de comite suprem; ca atare și ca moșier cere încă din 27 martie armată împotriva țăranilor care vor să se elibereze. În adunarea generală din 12—14 aprilie a comitatului Noptsa demisionează²⁹³, alături de alți dregători înalți conservatori din Transilvania; motivul adevărat al demisiei acestor demnitari era dușmănia lor împotriva oricăror reforme și neîncrederea opiniei publice în acești oameni ai Curții vieneze.

Asupra motivelor care l-au făcut pe Noptsa să vină la Blaj istoriografia burgheză română caută să acrediteze explicația romantică că în acest aristocrat s-ar fi trezit deodată (după ce 15 ani fusese asupritorul românilor din Hunedoara) conștiința națională. Noptsa „a fost

* Istoricii burghezi scriu Nopcea; Iorga îl romanizează și mai mult, scriind: „Vasile Negrea, fost ispan de Uniedoara“²⁹⁰.

** Țăranii urbariali din Zam și Popăneșd l-au reclamat, și la începutul anului 1848, pe măriasa Noptsa László și pe tisturile acestuia pentru fărâdelegile comise împotriva lor²⁹¹.

*** Papiu scrie despre Noptsa, că s-a făcut „din renegat român“²⁹².

unicul aristocrat care a îndrăznit să se mărturisească român“, care, „răpit de entuziasmul poporului (am văzut cum cerea armată împotriva poporului — *n. ns.*) s-a înfățișat la Blaj, hotărît să-și servească de acum neamul“²⁹⁴.

Realitatea e însă cu totul alta. Din declarația mai multor aristocrați maghiari: baronul Bornemissza János, contele Mikó Imre, contele Bánffy Miklós, baronul Kemény Ferencz, dată după revoluție, reiese că Noptsa „a fost îndemnat sau poate silit de anumite împrejurări“ să joace un rol la adunarea de la Blaj²⁹⁵. Noptsa avea legături strânse cu aristocrația aulică maghiară (mai ales cu cancelarul Jósika Samu, care îl apăruse la Curte pe Noptsa împotriva acuzărilor că face afaceri incorecte), iar aulicii, împreună cu cercuri din Viena, atribuiă un rol important Principatului Transilvaniei, care trebuia păstrat pentru împărat cu orice mijloace, fie chiar cu ajutorul disprețuitului „popor valah“.

În iunie împăratul se vede însă silit să cedeze presiunii guvernului ungar și sancționează legea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Noptsa părăsește de îndată delegația română, careia îi era vicepreședinte. În schimb, în august se prezintă în Viena la secretarul general al ministerului de externe ungar, la Pulszky, și îi oferă serviciile sale „patriotice“. Pentru a-i câștiga încrederea, informează că emisarul român Golescu a fost la dînsul și i-a cerut ajutorul în vederea înființării Imperiului dac, spunînd că e în legătură cu Murgu, care dispune de regimentul românesc din Banat. Comitetul românesc, în frunte cu Bărnauț, spune informativul Noptsa, se află în Țara Românească. Eu — scrie în 15 august Pulszky lui Kossuth —, cunoscîndu-l pe Noptsa, nu prea am încredere în cele spuse de el, i-am cerut deci scrisori, documente²⁹⁶.

Acesta a fost Noptsa, oportunist și aventurier, căruia burghezia română transilvăneană, fără experiență în viața politică și în manevrele de după culise, un timp i-a acordat încredere. Fără îndoială în primul rînd ca om al Curții vieneze a venit Noptsa la adunarea de la Blaj.

*Inchiderea ședinței. Scrisoarea lui Șaguna.
Adeverința dată de președinții adunării*

După alegerea deputățiilor și a comitetului permanent ședința a fost închisă.

Se tipări încă în aceeași zi o adeverință în limba ungurească, scrisă de ambii episcopi, ca președinți ai adunării naționale. În această adeverință episcopii arată că poporul s-a purtat bine și că, mergînd acasă, oamenii să arate adeverința domnilor, ca să nu li se întîmple ceva din partea acestora²⁹⁷.

Intenția „partidei antinaționale“, scrie Papiu, era ca poporul să părăsească de îndată Blajul*. Mulți din popor au și plecat acasă, alții însă au venit la tribuni și i-au întreat : e drept că episcopul Șaguna îi mină acasă ? Tribunii explicau că adunarea nu s-a sfîrșit, pînă cînd nu se verifică protocolul.

De fapt, Șaguna a tipărit și a răspîndit încă din 16 mai o scrisoare către credincioși în care îi îndemna să nu mai stea la Blaj, căci „înălțatul împărat a dat (a dat sarcina) la dieta țării, care se va ține la Cluj în 17/29 mai, ca pentru ștergerea iobăgimii și încetarea robotelor să se facă o lege, care maiestatea să o întărească și după aceea să se pună în lucrare (aplicare — *n. ns.*)... Vă dau sfatul meu arhipăstoresc — urmează Șaguna — ca să fiți... cu credință către împăratul nostru și în cinstire și ascultare către dregătorii voștri mirenești. Să știți că înlesnirea greutăților sărăcimii în curînd se va înființa ; numai una este de lipsă, ca pînă la vremea aceea să fiți cu ascultare către domnii voștri mirenești, pînă cînd pe calea legii se va înlesni iobăgia voastră. Aceasta — încheie Șaguna — cu atît mai mare osîrdie să faceți, cu cît și singuri vedeți că domnii voștri vreau bunul (binele — *n. ns.*) vostru, și așa de veți asculta și de veți împlini

* Și din partea guvernatorului se trimise indicația episcopilor să dezbată numai chestiunea petiției, aceasta să o facă cît mai repede și să închidă de îndată adunarea. În aceeași adresă din 17 mai guvernatorul face imputări episcopilor pentru că au permis să vină poporul la Blaj și să se dezbată și alte probleme în afară de cea a petiției²⁹⁸.

sfatul meu, să știți că și copiii, nepoții și strănepoții vă vor binecuvînta în mormînturile voastre...”²⁹⁹.

E semnificativ faptul că în scrisoarea lui Șaguna se amintește un singur postulat al maselor : ștergerea iobăgiei. Șaguna și sfetnicii lui au văzut clar că problema care agita în primul rînd masele era desființarea iobăgiei, problema relațiilor între țărăniime și moșieri. Șaguna caută să liniștească masele spunînd că dieta, la cuvîntul împăratului, va face în curînd legea despre înlesnirea iobăgiei. Îndeamnă pe oameni, la fel cum i-au îndemnat și comisarii guberniali, să aștepte în liniște, să nu se agite, împăratul și dieta se îngrijesc de ei. Să fiți pe pace — spune Șaguna — domnii voștri vă vreau binele. Din tonul scrisorii se desprinde gîndul lui Șaguna : lucrurile se aranjează și fără voi, de către cei mari, — mergeți deci acasă. Iorga exprimă pregnant mentalitatea lui Șaguna : Nu faceți nimic, căci vine Măria-sa și dă de pomană tot ce ar trebui să vă smulgeți singuri³⁰⁰. Ambii președinți ai adunării, atît Șaguna, cît și Lemeni, n-au voit ca masele de țărani să vină la Blaj, și — întrucît totuși erau acolo — voiau cît de curînd să scape de ele.

Circulara, precum și atitudinea lui Șaguna, erau pe placul comisarilor guberniali. L-au și propus pe Șaguna să fie numit „regalist“, deci membru de drept al dietei*.

Nu era însă nicidecum pe placul maselor circulara episcopului. „Nu plăceau — scrie Papiu — cuvintele din proclamație : vedeți că domnii voștri (aristocrații unguri), vreau binele vostru, pentru că poporul știa mai de mult decît episcopul Șaguna, care era om nou în Ardeal, cum le vreau domnii binele“³⁰².

* Șaguna ținea încă și după adunarea de la Blaj să-și păstreze bu-
nele raporturi cu cercurile ungurești. A trimis circulara sa din 16 mai
ziarului „Erdélyi Híradó“, pentru a dezminți afirmația din numărul din
23 mai a ziarului că el ar fi fost neloyal față de ministerul ungar. Arată
că în circulară a vorbit despre binefacerile ce le va revărsa dieta asu-
pra poporului. Într-o paranteză explică cititorilor maghiari pentru ce
numește el în circulara sa adresată credincioșilor săi pe monarh „îm-
părat“. Spune că în limba română („valahă“, în original în textul ma-
ghiar „olăhul“) nu se folosește altă expresie. Răspunsul lui Șaguna a și
apărut în ziarul maghiar³⁰¹.

Verificarea protocolului. Închiderea adunării

Ședința a treia se ținu în piața din fața catedralei, deoarece numărul poporului scăzuse mult³⁰³. Din cauza pregătirii protocolului și petițiilor ședința începu abia la orele 10. Unioniștii, mai ales episcopul Șaguna și vicarul Suluț, scrie Papiu, încercau a mai muia protestul împotriva uniunii (punctul 16 al hotărârilor), cu alte cuvinte. Toate aceste încercări — constată Papiu — fură în deșert³⁰⁴.

După verificarea protocolului, episcopul Șaguna, ca președinte al adunării, enunța : punctele stabilite sînt conclusele (hotărârile) adunării naționale. Ambii episcopi țin apoi cuvîntări în care îndeamnă poporul din nou să aștepte în liniște și cu răbdare întărirea hotărârilor de la înaltul tron și de la dieta țării. Poporul — scrie Bariț — se declară mulțumit și așteptător numai să se întîmple cît de curînd³⁰⁵. Canonical Raț propune ca să se ridice pe Cîmpia Libertății un monument demn de națiunea română în eterna memorie a acestor zile glorioase *. Propunerea a fost primită „cu aclamație“.

Terminîndu-se lucrările adunării, au fost invitați din nou comisarii guberniali. Comisarii rostiră cîteva cuvinte, recunoscînd cu multă plăcere buna și serioasa purtare a poporului și promițînd recomandarea cauzei române. Astfel, adunarea fu închisă „între urări și vivate pentru strălucita Casă austriacă, prea înalții dregători și pentru înșiși domnii comisari“³⁰⁷.

După aceasta vorbiră încă mulți oratori : vorbiră cei doi episcopi, apoi protopopul Popazu din Brașov, mulțumind tribunilor pentru învățarea și conducerea poporului. Un tribun, în numele celorlalți tribuni, mulțumi

* „Gazeta“ arată că acest monument se ridică „drept răsplată“ tinerilor ostentori întru deșteptarea și conducerea poporului³⁰⁶.

poporului pentru încrederea și ascultarea cu care i-a onorat³⁰⁸.

În urmă, protopopul din Sibiu, Moise Fulea, intona imnul bisericesc de mulțumiri și cel „poporan“. Artileria trăgea salve pentru a ridica solemnitatea momentului. Toate clopotele din Blaj fură trase³⁰⁹.

Astfel s-a încheiat adunarea și poporul începu să plece. La ora 5 după-amiază nimeni din poporul adunat nu se mai afla la Blaj³¹⁰.

Seara se ținură conferințe pentru a pregăti plecarea la Viena și Cluj. Se deschise și o listă de subscriere pentru acoperirea cheltuielilor membrilor săraci din delegații. Primii care au subscris au fost protopopul Moga și fostul comite suprem Noptsa.

Între timp, trei grupuri de tineri au jucat dansul național „Călușarii“. Sub conducerea lui Vasile Bologa s-a format o gardă națională din 100 de tineri; seara garda a defilat înaintea locuinței bărbaiților iubiți de popor. Tinerii au defilat cu toată seriozitatea militară și înaintea locuinței generalului Schurter, care s-a arătat foarte mulțumit de ținuta lor ostășească. Apoi s-au adunat în piața catedralei, unde se legară că vor fi una în viață și în moarte. Cu deosebită căldură i-au salutat pe românii din celelalte părți ale românimii, pe tinerii din Țara Românească și Moldova³¹¹.

Raportul comisarilor guberniali

Comisarii guberniali plecaseră încă după masă, după închiderea adunării, din Blaj la Aiud; acolo își scriu raportul către guvernul regesc, în ziua următoare. Se referă la primul lor raport, din 16 mai, în care constată că poporul adunat la Blaj, al cărui număr se ridică la peste 20 000 și care, în marea sa majoritate, se

compunea din oameni necultivați, a fost în tot cursul adunării treaz și cumpătat, nededîndu-se la nici un exces, ceea ce e cu adevărat, spun comisarii, demn de admirat. Îl laudă din nou pe Șaguna, atribuind în primul rînd influenței lui cumițenia poporului. Relevă cuvîntările celor doi episcopi oare au insistat ca țărani să-și îndeplinească și mai departe, pînă la publicarea legii despre desființarea îndatorinilor urbariale, toate obligațiile către domni pămîntului. Comisarii arată că la închiderea adunării ei au declarat că cererile ce s-ar înainta ulterior, după această adunare, nu se vor lua în considerare, deoarece n-au fost primite de poporul întreg ³¹².

Comisarii nu se arată nicidecum îngrijorați de hotărîrile de la Blaj. Declarației independenței naționale nu-i atribuie importanță, deoarece e înaintată în formă de petiție către dietă. Sînt liniștiți văzînd în fruntea delegațiilor către împărat și dietă pe cei doi episcopi ; în loialitatea acestora au absolută încredere. Lucrul principal e că poporul a fost liniștit și că i s-a spus să robotească mai departe, pînă la desființarea iobăgiei pe cale legală. Comisarii sînt bucuroși că n-au fost înaintate alte cereri ; sînt siguri că acestor 16 puncte li se va putea da răspunsul fără greutate ; în definitiv, sînt cereri către un for superior, ele pot fi satisfăcute sau amîinate, chiar și respinse. Din ambele rapoarte reiese că cei doi comisari au avut consfătuiri cu episcopii și că mai ales Șaguna i-a liniștit că nu s-a produs nimic grav la adunarea de la Blaj în ce privește raporturile între români și guvernul transilvănean.

Papiu, Cipariu, Bariț relevă în mod deosebit purtarea plină de demnitate și seriozitate a zecilor de mii de țărani. Maturitatea de care au dat dovadă românii a impresionat și pe spectatorii străini. Baronul Perényi remarcă în scrisoarea sa din 3 iunie, adresată ministrului de interne Szemere, desigur în baza unor informații din sursă maghiară, că la adunarea de la Blaj

în rîndurile maselor „dure“ (necultivate) s-a ținut o ordine strictă, abia dacă s-au ivit cazuri de beție ³¹³. Și judele primar Pogány scrie în raportul său din 17 mai: n-am văzut nici un om beat în mulțimea aceea imensă ³¹⁴. „Organul național“ scrie că nimeni din popor n-a gustat în cele 4—5 zile nici o picătură de băutură spirtoasă *, iar Papiu istorisește că numai un magnat ungar, soldați secui și vreo câțiva protopopi au fost văzuți beți ³¹⁷.

Ambele ziare române atribuie în mare parte păstrarea ordinii, acea disciplină impunătoare, acțiunii neobosite a tineretului intelectual. „Purtarea junimii noastre literare și cultivate — scrie „Gazeta“ — fu într-adevăr de model... ținerea poporului în cea mai deplină liniște și ascultare... moderatele serenade cum și luminarea orașului sînt rezultate ale junilor noștri“ ³¹⁸. Papiu arată rădăcinile influenței tinerilor asupra poporului: „Meritul tribunilor a fost numai că ei au ținut cu poporul — și poporul, convins fiind despre aceasta, asculta bucuros de dînșii ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună“ ³¹⁹.

Îndată după adunarea de la Blaj, la 21 mai, canonicii V. Raț și T. Cipariu se îndreaptă din Cluj către vicarii, protopopii diecezei Făgărașului să facă colecte de bani pentru „zeleșii tineri cari și pînă acuma în deșteptarea și ținerea în ord (ordine — *n.ns.*) bun a poporului mult au ostenit“, tinerime care pentru „luminarea și emanciparea națiunii atît s-au luptat și încă vor a se mai lupta“. „Națiunea română, se spune mai departe în apel, a venit la acea conștiință, după care pe drept poștește a fi întocma respectată, precum sînt respectate și celelalte surori «națiuni» ale Transilvaniei. Asta modificare a soartei sale națiunea noastră mare parte tinerimii celei mai inteligente are a o mulțumi“ ³²⁰.

* Același lucru îl atestă și vicarul Șimleului, Alex. Șterca Șuluj: „Timp de 4 zile, cît a stat această mulțime uriașă la Blaj, n-ai putut vedea un om beat. Un creișar nu i s-a furat nimănui“ ³¹⁵. Ordinea exemplară o relevă și ziarele săsești ³¹⁶.

Papiu respinge afirmația comisarilor guberniali că ordinea și liniștea adunării ar fi fost meritul episcopului Șaguna. „Nimeni nu știe așa de bine — scrie Papiu — ca însuși episcopul Sibiului că acest merit nu e al său. Acest episcop era venit de curînd în Ardeal și era cunoscut de un număr foarte mic de români. Cu vreo faptă publică nu se însemnase (remarcase — *n.ns.*) pînă acum, afară de introducerea limbii ungurești în biserica română de la Sibiu, înainte de a fi obligat la aceasta prin vreo lege, o faptă prin care scandaliza pe toți românii“ *. Comisarii guberniali, scrie mai departe Papiu, îl recomandă pe Șaguna guberniului, ca să-l facă „regalist“, „românii însă nu aveau lipsă de regaliști, ci voiau să între în dietă națiunea reprezentată cum se cade, ba numirea de regalist îl strica pe episcopul Șaguna foarte mult în opinia poporului român, care era mîncat de regaliști, comiți (conți — *n.ns.*) și baroni“ ³²².

Consfătuiri după adunare. Manifestul Comitetului permanent

Papiu arată că încă din ziua de 17 mai poporul și o mare parte a intelectualilor au părăsit Blajul, unde au rămas numai membrii delegațiilor și ai Comitetului permanent, pentru a se consulta asupra îndeplinirii sarcinii primite de la adunarea națională. Comitetul a întocmit instrucțiunile pentru delegații care urmau să prezinte petiția românilor dietei din Cluj, fără a avea voie, scrie Papiu, ca delegația să se lase în dezbatere, tocmești sau învoiești cu ungurii. Instrucțiunea a fost predată de către vicepreședintele comitetului, Bărnuț, episcopului Lemeni ³²³.

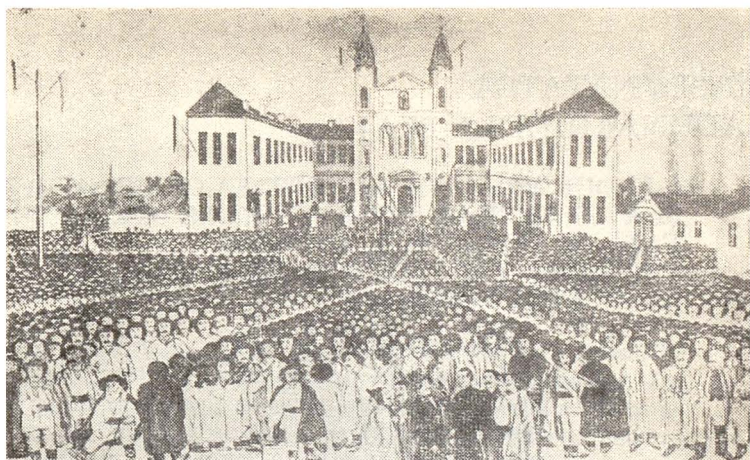
* Descrierea rolului pe care l-au avut în desfășurarea adunării de la Blaj Șaguna și alți „clerici cu brîie roșii, de la protopopi în sus, în frunte cu cei doi episcopi“ a făcut ca lucrării lui Papiu să i se retragă dreptul de a fi răspîndită în Imperiul austriac în anii 1852—1853 ³²¹.

Deputăția aleasă pentru a prezenta petiția la împărat trebuia să se grăbească, scrie Papiu, pentru a preveni pe unguri, care voiau să proclame uniunea la 29 mai și să cîștige sancționarea legii de la rege. Unii delegați au și plecat la Viena în zilele de 18, 19 și 20 mai. Singur președintele delegației, episcopul Șaguna, scrie cu amărăciune Papiu, nu se putu îndupleca nici la stăruințele celorlalți deputați, ca să meargă cu dinșii de-a dreptul la împărat, unde l-a trimis națiunea, ci se duse la Cluj³²⁴. Șaguna cunoștea influența aristocraților transilvăneni la curte, deci nu voia nicidecum să-și primejduiască bunele sale raporturi cu aceste cercuri. Din cauza aceasta a ținut să meargă la Cluj, la guvernator, pentru a se informa asupra situației.

Protocolul (procesul-verbal) adunării din 15—17 mai, tipărit după adunare, se termină cu un manifest, emis în numele Comitetului permanent. Nu e greu a se stabili că autorul manifestului nu poate fi altul decât Bărnuț, vicepreședintele comitetului*.

Accentul manifestului cade pe proclamarea națiunii române drept națiune de sine stătătoare. Toată națiunea română, se spune în manifest, s-a legat printr-un jurământ sfânt, „celebrat sub flamura împărătească și română, cum că își va apăra independența statului, că nu-și va vinde țara și va stărui să dobîndească toate libertățile care i se cuvin, adică deputați români în dieta țării Ardealului, dregători din sînul său în toate ramurile administrației cu limba română, ca să aibă unde să se plîngă românii în supărările lor și să nu fie siliți a se plînge tot la străini, care îi urăsc și nu le fac drept (dreptate — *n.ns.*)“³²⁶. Concluzia apelului e redată în cuvintele: „românilor, întăriți-vă, armați-vă, apărați-vă, voi, cei de un sînge și de o limbă“. Dacă dieta va face uniunea cu țara ungurească, atunci acea „tocmeală“ nu îndatorează națiunea română, căci nu și-a dat învoirea la uniune.

* Și S. Dragomir atribuie, „după stil și după ideile cuprinse“, manifestul lui Bărnuț³²⁵.



Adunarea națională din 3—5 (15—17) mai 1848 ținută pe Cîmpia libertății.

În acest manifest, Bărnuz nu mai vorbește de petiția îndreptată la împărat și la dietă, ci revine la programul dezvoltat în cuvîntarea de la 14 mai din catedrală. Se adaugă și îndemnul către români de a se înarma împotriva celor care ar putea forța uniunea Ardealului cu Ungaria.

Față de cele 16 puncte adoptate în a doua zi a adunării, cînd s-a căutat a se uni toate interesele românești, sociale și naționale într-un program unitar — manifestul acesta pune accent numai pe dezideratele naționale ale românilor.

ÎNSEMĂNĂTATEA ADUNĂRII DE LA BLAJ

I. ECOUL ADUNĂRII. ATITUDINEA GUBERNIULUI ȘI A CEROURILOR CONDUCĂTOARE MAGHIARE FAȚĂ DE HOTĂRÎRILE ADUNĂRII. PROBLEMA LEGĂTURILOR ROMÂNILOR CU CURTEA IMPERIALĂ

Marea adunare de la Blaj a fost impunătoare mai ales prin numărul cu totul excepțional pentru timpurile acelea al participanților * : au fost de față circa 40 000 de oameni **. Admirație a provocat și ținuta demnă, serioasă a acestei imense mulțimi, ținută relevantă în toate rapoartele, chiar în cele mai dușmănoase.

Toate gazetele din Transilvania, cele din București și Iași ***, precum și gazetele mai mari din Ungaria, vorbesc, mai pe larg sau mai pe scurt, despre adunarea de la Blaj. Gazetele maghiare nu tănuiesc că ele se interesează în primul rând de problema uniunii. Astfel, „Pesti Hírlap“ scrie : „...Nouă ne trebuie uniunea, fiecare minut e important. Situația Europei, a imperiului nostru, se complică din moment în moment“ 4.

Cercurile liberale maghiare sperau că românii vor saluta cu entuziasm ideea uniunii Ardealului cu Ungaria, deoarece în urma acestei uniuni ei se vor bucura de drepturi

* La adunarea din 16 martie din Pesta au manifestat circa 20 000 de oameni pentru cele 12 puncte ale manifestului 1.

** Unii observatori vorbesc de 50—60 000, alții, care vădit vor să reducă însemnătatea adunării, indică numărul oamenilor adunați la 15—20 000.

*** „Albina românească“ din Iași 2 informează publicul din Moldova, în 5 numere, după „Organul național“, despre adunarea de la Blaj. Relevă că românii vor să se bucure de aceleași drepturi și libertăți politice ca cele 3 „națiuni“ ale Ardealului și că vor să fie întru locați (incadrați) ca a patra nație a acestui principat. Informațiile le preia, în parte, și gazeta din București „Vestitorul“ 3.

cetățenești egale. La Blaj însă nu acești „unioniști“ au avut cuvîntul; proiectata adunare a preoților s-a transformat într-o adunare populară, care s-a decretat adunare națională, scrie cu amărăciune gazeta clujană „Erdélyi Híradó“. Aceeași gazetă atribuie venirea „maselor crude“ acțiunii „instigatorilor“⁵. Împotriva așteptărilor cercurilor conducătoare maghiare, la Blaj s-au produs manifestări naționale române foarte puternice, cu un netăgăduit ecou în pături largi. Nicăieri nu vedeai un steag unguresc, o cocardă cu culorile roșu-alb-verde. Presa maghiară⁶ — nici „Márctius Tizenötödike“ nu face excepție — nu vrea să ia cunoștință de avîntul revoluționar al maselor române, ci caută să atribuie mișcarea națională română unor influențe străine. E caracteristic faptul că în informațiile despre adunarea de la Blaj apărute în ziarele maghiare se vorbește, fără nici un temei, despre steaguri țariste și sîrbești, care ar fi apărut la Blaj. Organizatorii adunării erau acuzați astfel de trădare de țară. În tot ce se întîmpla la Blaj, scriu ziarele „Erdélyi Híradó“ și „Ellenör“, se putea observa acțiunea unei mîini străine, din afară⁸.

Pe cînd presa maghiară era vădit iritată din cauză că Blajul a ridicat cu tărie revendicări naționale românești în loc să se pronunțe pentru uniunea principatului cu Ungaria, publicațiile săsești constată cît de impunătoare a fost adunarea în urma ținutei demne a zecilor de mii de români. Gazeta „Siebenbürger Wochenblatt“ scrie: treizeci de mii de români (e semnifi-

cativ că în descrierea adunării nu se mai întrebuintează expresia : „Walach“, oi „Romane“ — *n. ns.*) s-au adunat la Blaj și au depus un jurământ solemn. Astfel se unește forța materială cu puterea morală și formează un bastion de necucerit (al monarhiei — *n. ns.*) în sud-est⁹. O altă gazetă săsească, „Siebenbürger Volksfreund“, scrie : „Un spirit extraordinar de ordine a animat într-un mod demn de admirat adunarea“¹⁰. O descriere * vie, s-ar putea spune entuziastă, a adunării face, sub pseudonimul Pestalozzi, eruditul profesor Stephan Ludwig Roth¹¹. Într-o broșură germană, apărută imediat după adunarea de la Blaj, se spune : „pretutindeni întîmpinăm simțul național al românilor, ce se manifestă într-o ținută plină de demnitate și seriozitate liniștită, impunătoare de respect“¹². Adunarea de la Blaj e considerată drept model vrednic de urmat de către comitele sașilor, Salmen ; într-o adresă din 23 mai comunică judeului primar din Sibiu că adunarea săsească proiectată pentru 4 iunie trebuie amînată. „N-ar fi prudent — scrie Salmen — ca sașii să facă, după adunarea de la Blaj, ținută într-un mod exemplar, o demonstrație a cărei desfășurare să fie, fără pregătirea cuvenită, lăsată la voia întîmplării și care ar rămîne deci atît ca aspect, cît și mărime, mult în urma adunării de la Blaj“¹³.

Și în Germania ajunge vestea adunării : marele ziar „Augsburger Allgemeine Zeitung“ se ocupă în două numere de programul și hotărîrile de la Blaj. Interesantă e constatarea ziarului german : românilor nu le lipsesc nicidecum conducătorii intelectuali¹⁴.

Pe cei doi comisari guberniali îi obsedase un singur gînd înainte de adunarea de la Blaj : să nu se producă „excese“ și masele țărănești să nu pornească cumva la o nouă „horiadă“. Ei sînt mulțumiți că adunarea a decurs în liniște ; guvernatorul Teleki nu e însă de aceeași părere. În rapoartele sale, trimise la cancelaria din

* În capitolul precedent am reprodus unele pasaje din St. L. Roth.

Viena în 19 și 24 mai, ține să demonstreze că adunarea de la Blaj a fost ilegală, deoarece nu s-a ținut seama de instrucțiunile guvernului de a se constitui două adunări separate, pe confesiuni, de a nu admite afluența de popor, de a nu discuta decât punctele petiției etc. Adunarea, se spune în relațiunea (raportul) guvernului ardelean, s-a ținut într-un spirit de nesupunere și independență, abătându-se de la obiectul petiției. Declarația că națiunea română se consideră independentă și parte întregitoare a patriei — scrie guvernatorul — este în contradicere cu vechea constituție a țării. Se spune mai departe că nu se pot trimite delegații la monarh decât numai cu autorizația prealabilă a acestuia ; în consecință, guvernul a oprit pe episcopul Șaguna să plece la Viena și a dizolvat comitetul permanent¹⁵. Cancelaria de curte a Principatului Transilvaniei și-a însușit aceste rapoarte ale guvernatorului.

Concomitent cu adresele guvernatorului către cancelaria Principatului, cei mai de vază conducători ai partidei unioniste maghiare din Transilvania trimit la 20 mai Consiliului de Miniștri din Pesta o adresă schițând situația politică creată în urma adunării de la Blaj¹⁶. Pentru orientarea guvernului ungar, trimit în traducere textul jurământului și petiția națiunii române. Semnatarii adresei (e interesant că în corespondența cu guvernul ungar nici unul din cei subscriși nu indică titlul de „gróf“ sau „báró“) — Wér Farkas, Bethlen János senior, Teleki Domokos, Jósika Miklós, Béldi János, Kemény Domokos — se arată foarte îngrijorați din cauza desfășurării și programei adunării de la Blaj. Recunosc că „cei 19 000—20 000 de oameni adunați, deși cei din pătura incultă erau foarte numeroși, n-au turburat nicidecum liniștea și ordinea. Unele puncte ale petiției redactate, spun semnatarii, sînt judicioase și juste, altele însă sînt potrivnice principiilor stabilite în Ungaria. Chiar primul punct al petiției spune : națiunea română pretinde să fie declarată națiune constituțională. Românii nu se mulțumesc deci cu drepturile pe care Constituția ungară le dă fiecărui cetățean, ci

pretind naționalitate deosebită. Prin adoptarea acestui principiu naționalitatea maghiară ar fi, în mare parte a patriei, oprimată, scriu ei. S-a mai spus că în municipiile unde românii sînt în majoritate limba oficială să fie cea românească. E caracteristic că în cuvîntările ținute la Blaj s-a invocat gloria Imperiului dac...

Dacă românii vor reuși — eventual și cu ajutorul guvernului central (austriac) — să dobîndească naționalitate separată, atunci uniunea Ardealului cu Ungaria nu se va mai face, căci împreună cu sașii vor avea majoritatea în dieta transilvană. De altfel nici Ungaria nu va fi dispusă să primească cele patru națiuni, între ele și pe cea română, în Constituția sa.

Noi sîntem — scriu semnatarii — pe deplin convinși că uniunea Ardealului cu Ungaria se va face sau acum, în dieta aceasta, sau niciodată. Cine poate ști dacă situația europeană va mai fi vreodată așa de favorabilă ca acum. Dacă uniunea nu se face acum, atunci în scurt timp naționalitatea română se va dezvolta în direcția de a împiedica uniunea la proxima dietă" (semnatarii se gîndesc, desigur, că prin extinderea dreptului de vot în noua dietă românii vor avea mai mulți deputați).

Roagă ministerul ungar să dea o mîină de ajutor pentru a risipi norii grei ce se îngrămădesc zi cu zi asupra Principatului.

Adresa o trimit prin Jakab Elek, istoricul de mai tîrziu, care a luat parte la adunarea de la Blaj și poate da informații mai amănunțite. În post-scriptumul adresei se spune că guvernul a oprit plecarea delegației române la Viena, ceea ce însemna oîștigarea unui răstimp în care se poate activa în interesul uniunii.

Adresa dezvăluie motivele pentru care conducătorii unioniști au ținut ca uniunea cu Ungaria să se hotărască de îndată, fără nici o amîinare. Ea mai arată colaborarea strînsă a liberalilor maghiari ardeleni cu guvernatorul Teleki și cu ministerul din Pesta, precum și îngrijorarea, chiar spaima lor, în fața ridicării postulatului de recunoaștere a națiunii române.

Atmosfera care domnea în cercurile conducătoare maghiare o redă și scrisoarea din 24 mai a aristocratului Kemény Dénes. Dacă adunarea de la Blaj s-a constituit și a decurs astfel, scrie Kemény unui prieten, vina o poartă în primul rând cei doi comisari guberniali. Aceștia ar fi trebuit să declare adunarea ilegală, căci s-a ținut sub cerul liber și nu în biserică, cum se îngăduise de guvernii, și pentru că la ea au luat parte, împotriva dispozițiilor guvernului, mase de oameni neinvitați. Comisarii aveau deci să dea dispoziții armatei să dizolve adunarea; dacă ofițerul comandant se împotriva, atunci toată răspunderea cădea asupra acestuia și rămânea constatarea caracterului nelegal al adunării. Dar ce poți să aștepti — scrie Kemény Dénes — de la un Szabó Lajos, care e o nulitate, și de la Bánffy Miklós, un slujitor slugarnic al vechiului regim ¹⁷.

Și baronul Wesselényi Miklós se arată, în scrisoarea sa din 19 mai *, adânc îngrijorat din cauza adunării de la Blaj, unde o masă uriașă a demonstrat împotriva uniunii. A fost o greșală — scrie Wesselényi baronului Jósika Miklós — de a permite românilor să se întrunească înainte de deschiderea dietei, dar adevărul trist e că nu s-a putut împiedica adunarea. Wesselényi atribuie camarilei din Viena planul de a împiedica cu ajutorul românilor uniunea ¹⁸.

Nu numai Wesselényi, ci majoritatea opiniei publice maghiare de atunci — și s-ar putea spune și a generațiilor maghiare următoare — susținea că românii la adunarea de la Blaj ar fi fost manevrați de către forțele oculte ale camarilei. Se cunoștea bine punctul de vedere al cercurilor conducătoare maghiare de a nu recunoaște altă națiune decât cea maghiară, atât în Ungaria, cât și în Ardeal, care urma să fie anexat la Ungaria prin votul dietei feudale. În lupta pentru emancipare națională, mulți conducători români căutau un protector, un aliat, și sperau să-l găsească în Curtea vieneză. Influența in-

* Informatorul lui Wesselényi a fost protopopul din Popteleac, care luase parte la adunare.

telectualilor cu orientare proimperială devine tot mai puternică : în timp ce în circularele emise în vederea pregătirii adunării se vorbea exclusiv despre o petiție care va fi înaintată dietei transilvănene, în adunare se vorbește în primul rând despre cererea către împărat *. În discursurile lor la adunare, unii oratori, în frunte cu episcopul Șaguna, au declarat că tot ce au românii ardeleni dătoresc împăraților habsburgi.

Atmosfera adunării de la Blaj a fost determinată însă în primul rând și în principal — așa cum am mai arătat — de actele de teroare ale ocîrmuirii, de intoleranța nobilimii și burgheziei maghiare din Principatul Transilvaniei față de mișcările naționale și sociale române, față de cerințele juste ale burgheziei române. „Naționalismul maghiar — se constată în „Istoria Ungariei“ recent apărută —, în orbirea sa politică, mai bucuuros nici n-ar fi luat cunoștință de cerințele mișcării naționale române“²⁰.

Adunarea de la Blaj nu poate fi privită ca un eveniment izolat, caracteristic numai pentru mișcarea românilor din Transilvania. În aceeași lună, aproape în toată Europa centrală, de est și de sud-est mișcările naționale au luat o mare amploare. La 18 mai s-a deschis parlamentul german din Frankfurt pe Main, unde, după planurile patrioților germani, avea să se facă unificarea Germaniei. Tot atunci avea loc o mișcare națională polonă la Poznan, pe care Prusia a înfrînt-o, cu putere armată. Aproape concomitent cu adunarea de la Blaj s-a ținut în 10—11 mai adunarea slovacilor la Liptovsky Svätý Mikuláš (Liptószent-miklós), în care, sub conducerea patriotului democrat L. Štur, s-au luat o serie de hotărîri progresiste : fiecare națiune din Ungaria să aibă parlamentul său național ; în același timp se propune ca să se constituie o

* Istoricul I. Moga explică astfel această atitudine : „Nu era de așteptat ca dieta din Cluj să recunoască națiunea română. Singura autoritate care putea să convoace o dietă, care să exprime situația etnică a provinciei, era împăratul în calitatea sa de mare principe al Ardealului. Din cauza aceasta și-a afirmat adunarea încă în prima zi creștința nestrămutată în împărat“¹⁹.

adunare generală a reprezentanților națiunilor din Ungaria. Deputații să fie aleși pe bază de vot universal, fără cens ; ziarele să poată să apară fără depunerea unei cauțiuni ; țăranilor să li se restituie pământurile răpite ; legile urbariale să fie extinse și asupra jelerilor și curialștilor. Adunarea declara că poporul slovac nu vrea să asuprească alte popoare, dar nu se lasă nici el asuprit ; în același timp salută guvernul ungar. Acesta însă, în loc să trateze cu conducătorii slovaci, caută să aresteze pe Štur, Hodža și Hurban. Toți trei se refugiază la Praga ²¹. Și sîrbii țin între 13 și 15 mai o adunare la Sremski Karlovci (Carloviț), în care s-a proclamat, pe un teritoriu, care urma să fie despărțit de Ungaria, un voievodat sîrbesc, dar care să stea mai departe sub coroana Ungariei și casa austriacă. Voievodatul avea să cuprindă, precum se spune și în manifestul lui Rajačić către români, Sremul (Szerén), granița Sremului, Bacica cu districtul Beciului și batalionul șaicașilor, districtul Kikinda și Baranya (Băranea) etc. Voievod a fost ales colonelul din armata austriacă Suplikac, iar patriarh mitropolitul Raiacici (Rajačić). În al 6-lea punct al hotărîrilor se cere asigurarea independenței naționale pentru români.

Arhiepiscopul ales patriarh, Rajačić, adresează încă din 5/17 mai un manifest în limba română „către nația românească de la nația sîrbească“. Ideile manifestului sînt foarte asemănătoare cu cele exprimate și în manifestele românești ale timpului. Dăm cîteva pasaje :

„A bătut ceasul și pentru noi și pentru voi fraților ! A bătut ceasul libertății, egalității și al frățietății ! Al libertății care vrea, care pofteste nu numai ca să fie tot omul liber, ci și toată nația, al egalității care nu suferă ca să se ridice o nație asupra altora și să domnească peste ele... Ca nație, vă trimitem noi vouă închinăciune de sănătate iubiților frați ! Noi, cărora pînă ieri ne-a fost oprit a ne numi nație, noi, a căror limbă și naționalitate au fost pînă ieri apăsate, noi, cari numai atuncia am însemnat ceva cînd ne-am lăpădat de limba și de

dulcea noastră naționalitate, noi, cărora ne-au amărunit (amenințat — *n.ns.*) cea de pre urmă perire a naționalității prin lățirea limbei maghiare. Aceste grele și afund tăiate răni, răni de moarte am știut noi și am simțit că sînt și a voastre răni... Și frații noștri slovaci în Ungaria de Sus și ei or fost în acea însăși primejdie, ei sînt goniți ca și noi, ei sînt apăsăți ca și noi, ei au fost siliți cu tăria ca și noi a introduce limbă străină și neînțelegătoare în școlile și bisericile, în lucrările și ocîrmuirile lor, cu un cuvînt, tuturor națiilor care trăesc sub sfînta coronă a Ungariei li s-au săpat groapă, marea și groaznica groapă, asupra cării s-ar fi rădicat lespede și monumentul domnitoriului maghiarism! “

„Nădăduim de la concetățenii noștri maghiari că... de aci înainte vor lăpăda steagul cel vechi al maghiarizării și vor cunoaște cum că nația noastră sub sfînta coronă a Ungariei are acele înseși drepturi care le are și a lor“.

„Noi dorim să asigurăm (naționalitatea) noastră sîrbească, voi a voastră românească naționalitate. Amîndouă dorurile sînt drepte, pre amîndoi un apăsător ne sugrumă, să ne nărvim frățește și să ne ajutăm unii pre alții... Vă însosiți cu noi, nu ca robul vremii trecute, ci ca nație liberă, pe temeiul desăvîrșitei egalități și desăvîrșitei garanții a naționalității voastre“.

„Să trăiască libertatea tuturor națiilor, să trăiască duhul vremii, să trăiască împăratul și craiul nostru Ferdinand, încununat cu coruna ungurească, să trăiască frățietatea și egalitatea între toate națiile, care trăiesc sub coruna ungurească!“ ²²

Concomitent cu adunarea sîrbilor sînt mișcări și în Croația. Baronul Jelačić, banul Croației, într-o proclamație din 16 mai, declară că croații se vor apăra față de Ungaria cu armele ²³. La 18 mai se ține o adunare a sașilor la Sibiu, sub președinția comesului săsesc. În această adunare se hotărăște să se trimită o deputație la împărat, urmînd să arate că uniunea Ardealului cu

Ungaria ar însemna o primejdie pentru interesele monarhiei austriece și pentru interesele sașilor²⁴.

Paralelismul în aceste acțiuni a făcut ca guvernul ungar și opinia publică maghiară să vadă în manifestările de la Blaj, Carloviț, Agram, Sibiu etc. același rezor : camarila din Viena²⁵. E neîndoios că cercuri influente de la Viena încurajau mișcările naționalităților, doar și § 4 al constituției date de împărat la 25 aprilie țintea să câștige pe români și pe slavi de partea Curții imperiale. În ce privește problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cercurile din anturajul Curții căutau motive să o amîne (în aprilie și mai la Viena s-au tipărit broșuri care îndemneau pe sași și români împotriva uniunii), nădăjduind că într-o altă situație politică uniunea va putea fi zădărnicită. Cu amînarea uniunii era de acord o bună parte a aristocraților maghiari din Principatul Transilvaniei, care făceau politica Curții vieneze și care erau împotriva reformelor ce urmau să se introducă prin uniune și în principat.

Manevrele acestea ale cercurilor reacționare nu explică însă nicidecum mișcările pentru recunoașterea unor organizații naționale sîrbe, croate, române, slovace. Papiu are dreptate cînd spune că Europa întregă striga în 1848 libertate și naționalitate ; așa germanii, italienii, polonii, ungurii, sîrbii etc.²⁶ Nu dinastia austriacă a provocat aceste mișcări ale naționalităților din Ungaria și Transilvania, ea n-a făcut decît să le încurajeze și să se folosească de ele în scopurile ei.

Trezirea la conștiință națională a unor pături largi în sînul popoarelor din monarhia habsburgică a însemnat, fără îndoială, o forță puternică în vederea construirii unei vieți noi, naționale, forța care putea să contribuie la dărîmarea sistemului feudal. O sarcină istorică a revoluției din 1848 era crearea unor state naționale. Printr-un complex de împrejurări, dezvoltarea aceasta a fost întîrziată cu încă 70 de ani, pînă în anul 1918. Vina pentru stînjenirea dezvoltării în ce privește partea de

est a monarhiei o poartă în primul rînd cercurile conducătoare ale statului ungar. Nici în 1848 politicienii maghiari nu voiau să renunțe la politica de maghiarizare și refuzau să dea garanții pentru dezvoltarea liberă a vieții și culturii naționale a naționalităților. În aceste condiții mulți din conducătorii naționalităților credeau că vor putea înlăptui aspirațiile lor naționale cu ajutorul Curții imperiale și încredințau astfel soarta popoarelor lor unui „protector“ asupritor și împilator. Acești conducători n-au înțeles că interesul Curții nu era să ridice popoarele asuprite la viață națională, ci manevrele habsburgice tindeau să divizeze, să contrapună forțele revoluționare, avînd ca țintă finală restaurarea absolutismului*. Ei n-au văzut că interesele popoarelor lor nu pot fi slujite decît prin încadrarea luptei acestor popoare în mișcarea generală spre libertate, împotriva reacțiunii și despotismului.

Unii istorici burghezi maghiari și români au susținut că hotărîrile de la Blaj ar fi făcut imposibilă o înțelegere între români și maghiari. Adevărul istoric este că Blajul n-a închis calea unei înțelegeri. Astfel, încă din 1898, Márki Sándor constată că deoarece punctele adoptate la Blaj nu erau în contrazicere cu libertățile instituite, nu era deci exclusă posibilitatea unei înțelegeri. În general se poate spune — conchide Márki — că postulatele de la Blaj au fost mai moderate și puteau să constituie mai curînd o bază de discuție decît hotărîrile formulate la adunarea sîrbească de la Carloviț²⁹.

De fapt ascuțirea contradicțiilor româno-maghiare se datorește nesocotirii totale a voinței națiunii române, lucru exprimat în adunare de către cercurile conducă-

* Și S. Dragomir scrie: „Monarhia austriacă se găsea atunci în plină criză și slăbiciunea ei față de guvernul unguresc era manifestă (o vorba de mai 1848 — n. ns.) ...Ce ocrotire sperau să obțină de la un asemenea aliat? Ce avantaj puteau să nădăjduiască românii, pronunțîndu-se, fără să fie întrebați și în mod inoportun în favorul uneia din cele două puteri care se înțeșteau?... Poporul român a fost pus în fața unui fapt împlinit, abandonîndu-se la mila și bunul plac al celui mai perfid partener“²⁷.

toare maghiare. Membrii comitetului permanent ales la Blaj nu erau necondiționat de partea împăratului ; astfel, unul dintre cei mai cu vază, avocatul Ioan Buteanu, îi scrie unui prieten la 27 mai : „Imperiul austriac foarte a slăbit și se vede a se apropia la totala-și desființare... Acum, de-or fi ei (ungurii — *n.ns.*) oameni de treabă, ar putea să dea mână frățească cu noi, să ne recunoască ca națiune politică“³⁰. Unei astfel de recunoașteri îi stătea însă în cale ideea ireală a statului național unitar maghiar.

2. PROCLAMARE DE DREPTURI SAU PETIȚIE ?

La aprecierea însemnătății adunării de la Blaj se pune mai întâi problema dacă adunarea avea să proclame independența națiunii române din Transilvania sau să facă o petiție la împărat și dietă. În această problemă de bază s-a manifestat în decursul adunării orientarea diferită a intelectualității române : în programul adoptat, în redactarea celor 16 puncte, în compoziția deputațiilor, în verificarea protocolului, în scrisoarea episcopului Șaguna către credincioși, precum și în manifestul comitetului permanent redactat după terminarea adunării.

O parte însemnată a intelectualității — însemnată nu atât prin numărul aderenților ei, ci mai mult în urma entuziasmului cu care acești intelectuali, în covârșitoare parte tineri, luptau pentru cauza română — pretindea ca poporul român să se proclame națiune independentă. După conducătorul acesteia — Simion Bărnuț — adunarea urma să proclame independența națională, să se constituie și să organizeze națiunea, miile de oameni adunați depunând în mod sărbătoresc jurământul național în numele tuturor românilor din Principatul Transilvaniei. Fără învoirea națiunii române, care e cea mai numeroasă în Principatul Transilvaniei — arăta Băr-

nuț — nu se poate hotărî nimic în privința unei eventuale uniuni a principatului. Supremul țel e constituirea românilor în națiune separată, într-un stat românesc direct sub oblăduirea habsburgilor. Naționaliștii — așa-i numea Papiu pe adepții ideii naționale, care nu acceptau nici o tocmeală cu privire la independența națională — erau gata să-și asume orice riscuri, proclamînd și nu cerînd independența națiunii române. Astfel, unul dintre abonații „Gazetei de Transilvania“ scrie la 13 mai, în ajunul adunării de la Blaj : „Nici sașii, nici ungurii, nici dieta nu poate da drepturile românilor ; dacă ei își vor avea reprezentanții lor la dietă, și le vor lua cu dreptul de nație, cu dreptul uman ; de nu îi vor avea, atunci și le vor cîștiga prin alte mijloace, căci dreptul este etern, ca însuși dumnezeu... Eu sînt fanatic de naționalitatea română... A venit momentul cînd fiecare nație a țării să se recunoască pe sine, să se adune între sine... Națiile, fiecare după maturitatea sa, pue-și custode acestor legi un prezident al republicii, un prinț, un rege sau chiar un monarh constituțional, este tot una. Astfel, mai curînd sau mai tîrziu, vor face *românii toți împreună* (subl. ns.), astfel vor face polonezii toți împreună, astfel vor face slavii toți împreună, astfel vor face și maghiarii, de vor fi cumiști“³¹. Corespondența arată că în rîndurile intelectualității române se punea problema unirii tuturor românilor într-un stat național.

Alți conducători români, care se temeau că proclamarea independenței naționale ar putea duce la un război intern, pentru care îi considerau pe români nepregătiți, au impus însă renunțarea la formula proclamării independenței politice a națiunii române, a proclamării statului național român. Clerul înalt, în special cei doi episcopi, membrii capitolului din Blaj și ai consistoriului din Sibiu, protopopi înstăriți, negustori și cei cîțiva industriași, proprietari de mine cu o bună situație materială, puținii dregători și ofițeri români n-au adoptat metoda proclamării drepturilor, ci au mers pe drumul tradițional, pe drumul înaintării unor cereri

către cei puternici. „Vede oricine — avea să scrie mai târziu Bariț în istoria sa — că cele 16 puncte ale postulatelor române din 1848 sînt formulate exact în spiritul suplicii din 1791 („Supplex Libellus Vallachorum“ — *n.ns*); ele sînt mai mult o amplificare și un comentariu la cele vechi“³². Cele 16 puncte înseamnă însă mult mai mult decît afirmă Bariț; în adunarea de la Blaj se pretinde independența națiunii române, nu e vorba numai de recunoașterea românilor ca națiune. Punctele de la Blaj mai conțin o serie de cereri corespunzătoare epocii din 1848, ca cererea pentru acordarea libertăților cetățenești și pentru desființarea iobăgiei. Esențial este că se urmează calea petiției — într-o formă mai hotărîtă, bazîndu-se pe o adunare generală cu zeci de mii de participanți; *se cere*, prin delegații trimise, de la împărat și de la dietă împlinirea unor deziderate. Se admite deci că adunarea n-are dreptul să proclame drepturile națiunii române, ci numai să dezbătă și să formuleze petiții. Se merge tot pe drumul vechi, al petițiilor „loiale“, cu deosebirea față de trecut că prin participarea a zeci de mii de oameni s-a dat greutate cererilor naționale și sociale. Nu se face o declarație solemnă de drepturi, ci se întocmește, precum constată istoricul Dragomir, o petiție către împărat și dietă, o cerere ale cărei puncte pot fi acceptate sau nu de către aceste foruri³³.

Renunțînd la formula proclamării solemne a drepturilor naționale și mergînd pe calea redactării de petiții, conducătorii au înscris în hotărîrile adunării o serie de revendicări pe linia mișcării democratice burgheze: libertatea tiparului, a cuvîntului, a persoanei, egalitate de drepturi, desființarea privilegiilor, suportarea comună a sarcinilor, curtea cu jurați și libertatea comerțului. Burghezia română, în dorința de a vedea realizate cît mai curînd revendicările sale, a trecut peste considerentul că prin aceste cereri concrete, îndreptate către împărat și dieta transilvăneană, se scade mult din solemnitatea revendicării independenței naționale.

Sub presiunea maselor și desigur la insistența grupării democrat-revoluționare, în frunte cu Iancu, Buteanu, Papiu, se înscrie drept punctul 3 al petiției, cererea desființării iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țărănilor iobagi. Se cere și instituirea unei comisii mixte pentru cercetarea „ocupărilor“ sesiilor iobăgești. Toate acestea se cer însă, nu se decretează printr-un act adoptat de adunare.

Pentru atitudinea burgheziei române în problema țărănească e caracteristic modul cum Bariț explică hotărîrea de la Blaj în ce privește eliberarea de iobăgie. Punctul 3 al hotărîrilor de la Blaj, scrie Bariț, în care se cerea desființarea iobăgiei și a dijmei fără nici o despăgubire, a băgat în spaimă mare pe proprietarii de moșii din Muntenia, iar proclamarea libertății personale a iritat și pe mulțimea proprietarilor de țigani. „Dar — spune Bariț — iobagii din Ardeal și Ungaria nu erau arendașii unor porțiuni ale moșiilor boierești, ca o mare parte a locuitorilor din Principatele Române, ci erau în realitate proprietari pe pământul cultivat de ei, însă proprietari robiți, tirăniți (tiranizați — *n.ns*). Adunarea de la Blaj a cerut ca acea tiranie să fie curmată o dată. Această pretenție a românilor ardeleni în București fu botezată de comunism“³⁵.

Cuvintele lui Bariț denotă atitudinea a numeroși intelectuali români în problema țărănească: urăsc „blăstămățiile feudale“, dar sînt foarte prudenți cînd e vorba de a-și asuma riscuri din cauza îmbrățișării revendicărilor țărănești mai radicale. Un alt grup de intelectuali însă, în frunte cu Avram Iancu, se alătură necondiționat luptei revoluționare a țărănimii pentru pămînt.

Alegerea delegațiilor care urmau să ducă petițiile românilor la împărat și la dietă s-a făcut de asemenea într-un spirit conciliator. Deși Bărnauț accentuase în discursul său din catedrală: „De 150 de ani ... cauza națiunii române au purtat-o episcopii singuri; și iată că națiunea pînă acum n-a făcut nici un pas înainte“³⁶

— totuși adunarea a ales în fruntea delegațiilor pe cei doi episcopi, și chiar și în fruntea comitetului permanent pe episcopul Șaguna. Și alegerile acestea constituie o concesie față de guvernul din Cluj și cancelaria din Viena, care nu voiau să recunoască alți reprezentanți ai românilor din Principatul Transilvaniei decât pe cei doi episcopi. E de relevat totuși că în adunarea de la Blaj se face primul pas ca românii să fie reprezentați nu numai prin clerul înalt, ci și prin mireni.

3. PETIȚIILE NU ADUC NICI O SCHIMBARE ÎN SITUAȚIA POLITICĂ A ROMÂNILOR

Delegațiile alese cu atîta grijă ca ele să întrunească totalitatea românilor ardeleni mai cu vază nu și-au atins decât în parte scopul. Îndată după adunare, cînd se risipiră masele, o parte însemnată a delegaților par să uite că sînt mandatarii unei națiuni și că n-au dreptul să se abată de la hotărîrile adunării naționale. Gazetele române din Brașov și Blaj așteptaseră de la adunarea de la Blaj ca în urma ei să se formeze unitatea „opinie publice“, dar țelul acesta n-a fost atins decât parțial. De fapt, o parte însemnată a conducătorilor români a considerat cele 16 puncte votate de adunare drept o hotărîre a națiunii pe care nimeni n-are dreptul să o calce ; dar chiar președinții delegațiilor încep, îndată după adunare, să facă politica pe care o cred „mai potrivită realităților“.

Delegația de o sută de membri aleasă pentru a prezenta dietei hotărîrile de la Blaj fusese convocată de episcopul Lemeni pentru 28 mai, deci pentru preziua deschiderii dietei. Era de prevăzut că pînă atunci cercurile conducătoare maghiare din Ungaria și Principatul Transilvaniei vor aranja totul pentru ca dieta să voteze uniunea, astfel ca intervenția română, produsă la ultima oră să nu mai schimbe nimic. Episcopul

Lemeni era convins că delegația nu va putea împiedica votarea uniunii și din cauza aceasta nici nu s-a grăbit să prezinte petiția română. Avea și o scuză: în adunarea de la Blaj se stabilise ca „deputații ordinați să meargă cu petițiunea la dietă să n-aibe voie decît a o așterne în locul cuviincios, fără a se lăsa în dezbateri”³⁷. Lemeni pare să fi fost bucuros de această îngrădire care-l scutea să insiste pentru o cauză de a cărei nereușită era convins.

Comitetul permanent a aflat cu cale ca Bariț, care fusese ales în delegația ce urma să plece la Viena, să meargă la Cluj pentru a fi de ajutor conducătorului deputăției, episcopului Lemeni³⁸. „Ajutorul” acesta însemna, desigur, și un control, căci în loialitatea lui Lemeni față de hotărârile de la Blaj conducătorii români nu puteau să aibă încredere, știind cît de supus era față de „mai marii țării”.

Bariț descrie amănunțit cum a găsit Clujul în preajma deschiderii dietei. „Piața era îmbrăcată — scrie Bariț — în sute de tricolori înscrise cu „Unió” și altele cu „Unió vagy halál” (Uniune sau moarte)... O deputațiune numeroasă a clubului tinerimii din Pesta venise cu o zi înainte la Cluj*. Misiunea acelei deputațiuni era să pretindă participarea activă la debaterile dietale în orele în care se va discuta uniunea”³⁹. Bariț și-a dat seama că într-o asemenea atmosferă „de libertatea discuțiunii și a voturilor nu mai putea fi vorbă”⁴⁰.

Membrii deputăției se întruniră încă în aceeași zi într-o conferință pregătitoare. După discuții foarte agitate, în care mulți delegați au insistat asupra revendicărilor românilor de pe pămîntul crăiesc, „se învoiră cu toții — scrie Bariț — la o specie de petițiune anti-saxonă, ca supplement la cea generală”⁴¹.

* E semnificativ faptul că tinerii din Pesta au sosit la Cluj înainte ca deputăția română să fi ajuns acolo.

Înaintarea acestei petiții suplimentare cei subscriși o motivează spunînd că sînt informați că deputații națiunii săsești vor să pretindă păstrarea municipiului separat al sașilor⁴². Reluarea disputelor cu sașii într-un moment cînd era nevoie de unirea forțelor pentru a împiedica uniunea Transilvaniei cu Ungaria a însemnat o greșeală.

La conferința delegaților români ținută a doua zi și la care au fost de față cam 120 de deputați s-a hotărît — scrie Bariț — ca „înainte de a pleca deputațiunea în corpore la guvernator, la comisarul regal baronul Puchner și la baronul Francisc Kemény, președintele dietei — doi inși, Paul Dunca și G. Bariț să meargă pe la matadori (conducători — *n.ns.*) spre a-i saluta în numele deputațiunii și a cerca să-i înduplece în favoarea petițiunii noastre naționale“⁴⁴. Cei doi delegați români au fost la baronul Wesselényi, baronul Kemény Dénes, la profesorul Szász Károly, la contele Teleki Domokos și la baronul Perényi Zsigmond, venit din Ungaria în calitate de comisar ministerial.

Intervențiile celor doi delegați români au fost, precum constată și Bariț, „cu totul în deșert“. Conducătorii partidei unioniste maghiare erau hotărîți să înfăptuiască, prin votul dietei, cu orice preț uniunea și nu voiau să știe de amînare. „Acum ori niciodată“ era deviza unioniștilor maghiari din Principatul Transilvaniei; se temeau că dacă pierd ocazia (în Viena era revoluție, împăratul și Curtea fugiseră la Innsbruck (în Tirol) și era de prevăzut că nu se va împotrivi sancționării legii despre uniune pentru care va insista guvernul ungar), uniunea nu se va mai face. Conducătorii partidei unioniste știau că marea majoritate a populației Principatului nu voia uniunea: 4 din 5 părți (deci 80% din locuitori) — îi scrie conducătorul liberalilor, contele Bethlen János senior, în preajma deschiderii dietei ministrului ungar Deák Ferenc — sînt

împotriva uniunii. Mărturisirea aceasta arată că nu numai românii și sașii, ci și o însemnată parte a maghiarilor, nu voiau înglobarea Principatului Transilvaniei în Ungaria*.

Încă înainte de încercarea lui Bariț și Dunca de a face pe conducătorii maghiari să înțeleagă punctul de vedere românesc, vicarul din Șimleu, Alexandru Șterca Șuluț** îi trimisese baronului Wesselényi Miklós, la 22 mai, o descriere a adunării de la Blaj, arătând și hotărârile luate⁴⁷. Dezideratele națiunii române — scria Șuluț — se pot cuprinde în următoarele puncte: I. Încă în dieta aceasta națiunea română să fie proclamată de a patra națiune receptă în Ardeal. Națiunea română — explică Șuluț — zice să fiu și eu mai întâi națiune și astfel, ca națiune constituțională și liberă să am și eu cuvântul legal la dezbateră uniunii, să nu se hotărăscă de me (de mine), sine me (fără mine). Dacă celelalte națiuni vor uniunea fără a pune condiții, atunci să o accept și eu, ca națiune liberă, din voință proprie și nu ca slugă, căci așa cere ideea frăției și a egalității de drepturi. Aceasta e, subliniază Șuluț, cererea principală a națiunii române. II. Să i se asigure folosirea limbii în viața particulară, în școlile și bisericile sale. III. Robota să fie desființată încă în dieta ardelenescă, cu o astfel de răscumpărare, care, nici la un caz, nici în parte, să nu îngreuneze pe țărani urbariali. Mai sînt și alte cereri, dar acele rezultă din cele de sus, iar, în parte, îndeplinirea lor urmează din legile Ungariei“.

Șuluț propune ca dieta să rezolve înainte de toate chestiunea acordării naționalității politice și numai după aceea să ia în dezbateră problema uniunii. În

* Imensa majoritate a feudaților — scrie Bariț — nu voia nici desființarea iobăgiei, nici emanciparea politică a populației rurale. Foarte mulți dintre ei nu voiau nici uniunea cu Ungaria, iar alții o voiau cu condițiunea ca să le rămînă întregi, neatînse, toate privilegiile și prerogativele“. Nu numai proprietarii, dar și o parte a țărănilor maghiari și secui nu se entuziasmau pentru „uniune“, fapt constatat și de presa maghiară contemporană.

** Mai tîrziu, în anii 1855—1867, Șuluț a fost mitropolitul Blajului.

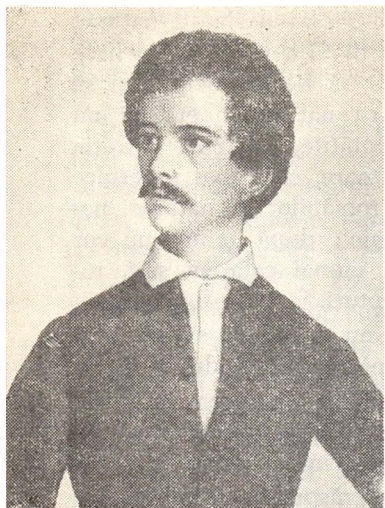
prima ședință a dietei românilor să fie declarați națiune și să se hotărască ștergerea imediată a robotei. Nu li se poate reproșa românilor că vor să fie emancipați și să dea mână națiunii maghiare ca națiune liberă, și nu roabă. Între națiuni egal îndreptățite, prietenia și frăția nu sînt numai mai corespunzătoare, ci și mai puternice și durabile. Prin proclamarea românilor ca națiune, națiunea maghiară nu pierde nimic; după uniune nu vor mai exista diferite națiuni, ci numai cetățeni sași, români, secui etc. egali în drepturi.

Imploră pe Wesselényi să nu îngăduie să se ia o hotărîre pripită în chestia uniunii, abătîndu-se de la calea pașnică. Chiar interesul maghiar cere ca prin uniune să fie permise popoare libere și nu popoare jignite și mînate, ca niște turme, împotriva voinței lor.

Wesselényi n-a dat nici un răspuns * vicarului român, preocupat atît de sincer ca cele două popoare să se înțeleagă și să trăiască în prietenie. Cînd în preajma deschiderii dietei Bariș și Dunca îi fac baronului o vizită, acesta repetă toate insinuările presei maghiare despre steaguri rusești și sîrbești la Blaj și nu are nici un răspuns privitor la dezideratul român: recunoașteți-ne mai întîi ca națiune, să ne putem spune ca națiune liberă cuvîntul în problema uniunii. Argumentele românești dezvoltate de către Șuluț cu atîta căldură și cu atîta grijă să se ajungă la o înțelegere trainică româno-maghiară par să nu-l fi impresionat de loc pe conducătorul liberal. Avînd majoritatea în dietă, Wesselényi și alți magnați refuzau discuțiile în problema uniunii.

La fel ca Wesselényi, nici alți conducători maghiari nu și-au dat seama ce consecințe grave va avea această nesocotire a voinții românilor. În presa

* În copierul scrisorilor lui Wesselényi nu se găsește nici o scrisoare de răspuns către Șuluț.



PETŐFI S.

maghiară, numai gazeta radicală „Márctius Tizenötödike“ — în care scria și poetul revoluționar Petőfi — s-a ridicat împotriva luării de hotărâri privind Ardealul fără consultarea românilor. „În Ardeal — se spune în numărul din 26 mai al gazetei — două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii: dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni — românimea înseamnă Ardealul întreg... Uniunea Ardealului cu Ungaria, fără consimțămîntul

românilor, e un lucru de care nici să nu ne apucăm“⁴⁸.

Și profesorul St. L. Roth și-a ridicat glasul împotriva forțării uniunii. „Asupra uniunii — scrie Roth — au să judece nu numai cele trei națiuni de pînă acum, ci românii au să spună și ei un cuvînt. Domnii maghiari nu pot să-i nesocotească... Românii vor să-și mențină naționalitatea și au întărit voința lor prin jurămînt. Printr-un protest solemn au cerut ca dezbaterea uniunii să fie amînată.

Să nu forțăm deci uniunea, să nu facem acest pas fără români. Să așteptăm pînă ce petiția românilor va fi rezolvată... Numai dacă românii ocupă cel de-al patrulea scaun, să se discute asupra uniunii, nu însă înainte!“⁴⁹

Deși încercările delegaților români Bariț și Dunca de a afla înțelegere pentru petiția română la conducătorii maghiari fură zadarnice, deputăția aleasă la Blaj, în număr de circa 120 de inși, avînd în frunte pe episcopul Lemeni, s-a înfățișat la guvernatorul Teleki, apoi

la comisarul regal Puchner pentru a prezenta doleanțele românilor. Petiția a fost apoi predată președințului dietei, baronului Kemény Ferencz, care a trimis-o unei comisii însărcinate să cerceteze cererile înaintate dietei ⁵⁰.

Dieta a fost deschisă la 29 mai. În cursul dezbaterilor, avocatul Alexandru Bohățel *, ales deputat de nemeșimea din Hațeg, a cerut ca dieta să recunoască pe români ca națiune. I s-a răspuns că noua Constituție a Ungariei se bazează pe egalitatea tuturor cetățenilor, fără considerare la naționalitatea lor; constituția nu cunoaște diferite națiuni în cadrul statului. Deputații sași, intimidați, văzînd că, precum scrie un corespondent al „Gazetei“ la 1 iunie, maghiarii erau gata a stoarce uniunea cu orice preț, s-au supus și au votat uniunea ⁵².

Guvernatorul Teleki, care prezida ședința din 30 mai, enunța simplu: Uniunea este votată în unanimitate. Comentînd votarea pripită și forțată a uniunii, Bariț scrie în istoria sa: „Cîtă lipsă de conștiință și de onestitate politică. Unanimitate în sală și pe străzile Clujului, rezistență desperată în partea cea mai mare a țării“ ⁵³. Nu numai în „Părți alese din istoria Transilvaniei“, lucrare redactată mult după evenimentele din 1848, ci și în „Gazeta“, într-un număr apărut nemijlocit după votarea uniunii, se spune: „Uniunea va rămîne înscrisă în istoria ce o vom lăsa fiilor și nepoților noștri o faptă a silei, a terorismului, a tiraniei“ ⁵⁴. Cîțiva din delegați, între aceștia și Bariț, au plecat din Cluj la Sibiu, „cu scopul de a informa pe membrii comitetului, cîți se aflau în loc, despre rezultatul trist al activității dezvoltate de către deputațiunea de 120 de membri în Cluj“ ⁵⁵.

Delegația trimisă la împărat urma să plece la Viena imediat după adunarea de la Blaj; scopul acestei grabe era ca, dacă dieta ar vota uniunea, delegația să împiedice sancționarea de către monarh a acestei legi. Mem-

* În afară de Lemeni și Bohățel, în dietă erau și următorii români: vicarul protopop Constantin Pappfalvi, ales la Hunedoara și tot acolo au fost aleși Ludovic Gola și Gligor Munck ⁵¹. Dintre aceștia trei, nici unul n-a susținut însă cererile de la Blaj.

brii delegației au și plecat încă din 19 și 20 mai ⁵⁶, sosind la Viena spre sfârșitul lunii. „Singur președintele deputațiunii, episcopul Șaguna — scrie cu amărăciune Papiu — nu se putu îndupleca nici la stăruințele celorlalți deputați ca să meargă împreună cu dînșii de-a dreptul la împărat, unde i-a trimis națiunea, ci se duse la Cluj“ ⁵⁷.

Delegația, în frunte cu vicepreședintele ei, Noptsa, găsise foarte repede puncte de legătură cu guvernul austriac. În ședința Consiliului de Miniștri din 1 iunie, ministrul de interne, Pillersdorff, a prezentat petiția către împărat a adunării de la Blaj, cu data de 17 mai, primită din partea delegației române, cu rugămintea de a o transmite tronului. Ministrul finanțelor, cel al lucrărilor publice, precum și ministrul de război, subliniază că un act emanat de la majoritatea populației Transilvaniei trebuie să fie recomandat în atenția majestății-sale. E și în interesul monarhiei să țină seama de dorințele românilor. Națiunea română din Transilvania ar putea forma nucleul, la care să se alătore Principatele Române dunărene, sub supremația Austriei ⁵⁸. Într-un alt Consiliu de Miniștri, din 5 iunie, se spune că hotărîrea dietei ardelene cu privire la uniune e atacabilă. Se subliniază din nou importanța, pentru provinciile germane, a tendințelor românilor din Transilvania și Bucovina de a înființa un stat daco-roman ⁵⁹.

Presă vieneză de asemenea ia act de prezența delegației române la Viena. Oficiosul „Wiener Zeitung“ publică la rubrica „Siebenbürgen“ un lung articol al delegatului român Dumitru Moldovan *, sub titlul: „Uniunea Ardealului cu Ungaria pronunțată în mod samavolnic“. La 15 mai, scrie Moldovan, „românii s-au proclamat națiune indivizibilă. Ca atare, națiunea română a cerut să fie recunoscută de către „națiunile“ conlocuitoare și ca în dieta Transilvaniei să nu se ia nici o hotărîre fără națiunea română, care constituie două treimi din populația țării. Națiunii române trebuie să i se recunoască dreptul de a protesta înaintea tribu-

* Despre acest delegat aflăm tot din „Wiener Zeitung“ că a studiat, înainte cu 20 de ani, politehnica la Viena, iar de 12 ani conduce câteva mine de aur din Transilvania ⁶⁰.

nalului lumii împotriva uniunii, hotărîte fără consimțămîntul ei. Deputăția română e încredințată că împăratul Ferdinand, care-și ocrotește copiii cu aceeași iubire, nu va îngădui să i se dea națiunii române lovitura de moarte“⁶¹.

O parte din delegația română, în frunte cu protopopul Popasu, profesorul Laurian — fără președintele Șaguna, care încă nu sosise, și fără vicepreședintele Noptsă, care părăsise delegația — s-a prezentat la 5 iunie la Innsbruck în audiență la împărat. Delegației i s-a dat de știre că monarhul îi va comunica în scris răspunsul.

Rezoluția monarhului la petiția de la Blaj a fost comunicată delegației la 11 iunie (actul purtînd însă data de 7 iunie), o zi după ce împăratul sancționase legea votată de dieta Transilvaniei cu privire la uniunea Principatului cu Ungaria. În rezoluție se spune: „Dat fiind că rugămintea supușilor mei de origine română compusă în conferința de la Blaj e rezolvată prin uniunea Transilvaniei cu Ungaria, decisă în unanimitate de către dieta ardeleană, iar din partea mea sancționată deocamdată prin articolul VII de lege al ultimei diete ungare, mă bucur că pot asigura pe delegații adunați aici că prin acel articol de lege se dă tuturor locuitorilor Transilvaniei, fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, aceleași libertăți și drepturi și că astfel dorințele lor au fost în cea mai mare parte împlinite. Fericirea lor depinde deci numai de traducerea în viață a acestei legi. De altfel, primesc cu plăcere expresia sentimentelor voastre de neclintită credință și alipire și vă asigur de grația și bunăvoința mea“⁶².

Rezoluția nu ia în considerare că petiția de la Blaj e un act al majorității populației din Ardeal: nu vorbește de națiunea română, ci de „supuși de origine română“; marea adunare de la Blaj e considerată drept „conferință“. Se trece cu totul peste principiul democratic invocat mereu de toți românii înaintați de a nu se hotărî nimic de noi, fără de noi.

Delegația română, adînc nemulțumită de răspunsul primit, a hotărît să înainteze o nouă petiție monarhului, la 16 iunie⁶³. În fruntea delegației s-a prezentat epis-

copul Șaguna, sosit de curînd la Viena, apoi la Innsbruck. În răspunsul din 23 iunie, monarhul asigură delegația că naționalitatea română se va garanta, urmînd ca guvernul ungar să întocmească o lege specială⁶⁴. Guvernul ungar nu se grăbea însă nicidecum să garanteze naționalitatea română, așa încît cuvintele monarhului au rămas fără urmări. Uniunea se considera și la Viena ca un lucru hotărît, și protestul sașilor, purtînd 17 000 de iscălituri, înaintat la Innsbruck, rămase fără efect⁶⁵. Curtea imperială, nefiind sigură nici de credința poporului vienez și neavînd nici armată îndestulătoare pentru a o întrebuița eventual contra Ungariei (armata imperială era ocupată în mare parte în Italia), nu risca să ajungă într-un conflict deschis cu guvernul ungar.

Încrederea conducătorilor și a poporului că cererile românilor bazate pe spiritul vremii, pe deviza generală : libertate, egalitate și frăție, vor fi ascultate de cei puternici, a fost înșelată. Drumul petițiilor loiale către habsburgi și dietă, al atitudinii prudente, n-a dat nici în mai 1848 rezultatul așteptat, după cum nici acel „Supplex libellus Vallachorum“ nu fusese băgat în seamă de către împărat și clasa stăpînitoare.

4. ÎNTĂRIREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE ÎN URMA ADUNĂRII

În condițiile din vara anului 1848 adunarea n-a putut schimba situația politică a românilor din Transilvania ; ea a avut însă o uriașă influență asupra închegării națiunii, asupra întăririi combativității poporului român.

Pentru întîia dată s-au întîlnit la un loc sute de intelectuali români, veniți din toate colțurile Transilvaniei, dînd, cei mai mulți pentru întîia dată în viață, mîna cu frații veniți din Moldova și Țara Românească. Cu toții priveau — precum scrie Al. Russo — cu bătaie de inimă adunarea unui popor întreg⁶⁶. Pentru întîia dată fluturau într-o adunare steaguri naționale (nu contează că steagurile aveau culori improvizate), demonstrînd că și românii sînt o națiune de sine stătătoare, cu același

drept la viață proprie, ca și cele cu drepturi parafate. Poporul asculta cu evlavie cuvântările despre gloria străbună, despre suferințele poporului îndurate pe nedrept veacuri de-a rîndul, despre împlinirea vremii, cînd toți cei asupriți trebuie să se deștepte din somnul de moarte, să se ridice și să-și pretindă drepturile. Contactul strîns al „oamenilor poporului“ cu masele le-a semănat tinerilor intelectuali încredere în forțele națiunii, le-a ridicat conștiința națională. „Sînteți milioane — spuneau tinerii țărănimii — înaintea voastră strălucește un viitor nemărginit“⁶⁷. Adunarea a lăsat urme de neșters în inimile și gîndirea intelectualilor apropiați de popor, s-au luat hotărîri de a lupta, chiar cu sacrificiul vieții, pentru viitorul mai bun, mai drept al poporului român.

În acest viitor credeau Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan și mulți alții, care, căutînd să reînvie instituțiile romane, își ziceau mai tîrziu „tribuni“. Pe ei nu-i speriau spînzurătorile ridicate de guvernul transilvănean, de acest guvern reacționar de aristocrați și nemeși înfumurați, care credeau că vor stăpîni și în timpul revoluției cu vechile metode. Măsurile teroriste îi întăreau și mai mult pe tinerii legați de popor, exaltau sentimentul lor național și-i făceau să ducă o politică și mai dîră.

Mulți istorici străini, de exemplu istoricul austriac M. Bach, au susținut că nivelul cultural al croaților, sîrbilor și românilor ar fi fost atît de scăzut, încît la aceste popoare nu putea fi vorba despre o mișcare națională serioasă în timpul revoluției din 1848. Ideea națională trăia, scria Bach, numai în visurile cîtorva învățați și oameni culți, fără ca ideea aceasta să aibă rezonanță în păturile largi ale poporului⁶⁸. Aceste afirmații sînt infirmate de descrierile unor martori oculari, vorbind toate de trezirea conștiinței naționale în masele române. Astfel, cărturarul sas Stephan Ludwig Roth scrie, sub impresia celor văzute la Blaj: „Masele care au venit la această grandioasă adunare populară (grossartige Volksversammlung), porniseră pentru a auzi cuvîntul despre desființarea robotelor... în fiecare participant însă care urmase vreo școală cît de modestă se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinse rădăcini atît de adînci,

încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor“⁶⁹. Un corifeu sas din Sibiu, Traugott Binder, scrie că „toți studenții români (alle Jungen wallachischen Diaken) au plecat de la Blaj cu cocărzi albastre, roșii, albe acasă... Spiritul vremii a intrat deodată în acest popor... (românii) consideră țara întreagă ca a lor și ar vrea să ne alunge din ea“^{*}.

Binder și corespondenții sași care au luat parte la adunarea de la Blaj au rămas cu impresia că românii s-au constituit în națiune independentă și că vor să formeze a patra națiune în dietă. „Prin trimiterea a doi comisari — scrie ziarul săsesc „Satellit“ — guvernul a recunoscut adunarea de la Blaj ca adunare națională. Nu trebuie deci să ne mirăm — continuă „Satellit“ — dacă românii în adunarea lor, la care au participat 40 000 de oameni, s-au proclamat națiune independentă și de sine stătătoare“⁷¹. La Blaj s-a alcătuit un program național, hotărârile adunării au rămas revendicările constante ale românilor din Transilvania, pînă la unirea cu România în 1918.

Programul alcătuit ași exercită din plin influența asupra atitudinii românilor. Românii după adunarea de la Blaj vor — îi scrie baronul Wesselényi în 26 mai ministrului ungar Deák Ferenc — să-și spună cuvîntul în treburile publice și tendința aceasta e răspîndită și în popor⁷². Se manifestă voința de a avea o administrație românească; consiliul orașului Abrud anunță în 24 mai guvernul: spiritele nu se liniștesc după adunarea de la Blaj, ci dimpotrivă, românii cer noi drepturi. Astfel cer să fie destituiți vechii funcționari și să fie înlocuiți cu români⁷³. Tot la Abrud s-a prezentat o delegație numeroasă (era compusă din 48 de membri) sub conducerea preotului Simion Balint din Roșia Montana și a cerut, în baza principiului libertății și dreptu-

* Binder scrie în felul lui grosolan: „Der Zeitgeist ist plötzlich in dieses rohe, ungebildete Volk gefahren wie der Teufel in die Schweine...“ (Spiritul vremii a intrat dintr-o dată în acest popor dur și necultivat, așa cum intrase dracul în porci...). În aceeași descriere arată cum, trecîndu-l fiori reci, a trebuit să dea mîna cu Bălășescu, Laurian, Suciu, Papiu, Roman etc.⁷⁰

rilor egale, ca un director al poliției să fie român⁷⁴. Românii au și ieșit din garda ungurească — scrie judele primar Nagy Károly din Abrud⁷⁵ —, ceea ce e un semn că românii nutreau gîndul de a forma o gardă națională proprie. Românii de la sate nu mai arată după adunarea de la Blaj nici un respect față de autoritățile maghiare, scrie dregătorul Szaboszlai magistratului comitatului Alba Superioară; astfel, locuitorul Iosif Grecu din Cacova Jerii, venind de la adunarea de la Blaj, a spus că hîrțile ungurești (poruncile autorităților maghiare) sînt bune „numai spre a se șterge pe...”. La Blaj, a mai spus Grecu, toți au pus jurămint că vor ține cu toții laolaltă, pînă la ultima picătură de sînge. Poporului care n-a fost la adunare, raportează dregătorul, i s-au trimis formulare, pentru a depune în sat la ei jurămintul⁷⁶.

Comitetul permanent, ales la Blaj, era privit de popor ca o ocîrmuire națională. Țăranii erau fericiți că au de acum un loc unde să-și îndrepte plîngerile. „Mult onorat și de credință vrednic comitet românesc, Mult milostivi și sîrguitori ai noștri de ajutor domni — se spune într-un act * adresat comitetului — noi cei mai în jos subscriși siliți sîntem dar și mai de mult am fost siliți, dar nu aveam unde și cui a ne așterne jalnice necazurile, asuprașile, batjocurile, strîmbătățile, nedreptățile de sute de ani prin domnii locurilor, a provisiilor (administratorilor — *n. ns.*) de curți și a harnicilor ofițiri (dregători — *n. ns.*) de comitat, domnii nouă cu cele mai mari pagube, nedrepte trăsuri (impilări — *n. ns.*), înșelăciuni și bătăi, legături (punere în lanțuri — *n. ns.*) și temnița necurmat făcute”. Se arată ocupările de pămînt, scoaterea cu sila din casă etc. săvîrșite de „domnii locului” și de administratorii moșiilor, împotriva cărora iobagii n-aveau nici un scut.

Gîndul că Principatul Transilvaniei trebuie să devină și în ce privește cîrmuirea sa o țară românească prinde în urma adunării de la Blaj, rădăcini atît în intelec-

* Papiu a adunat aceste plîngeri; ele au fost confiscate cu prilejul cercetărilor împotriva lui Papiu și sînt păstrate în Arhiva guberniului transilvan, depozitată în Budapesta⁷⁷.

tualitate, cît și în popor. Oamenii vorbesc, raportează tisturile comitatelor, că Transilvania e o țară românească. Astfel, preotul Ioan Muntean din Mădărașul de Cîmpie e învinuit de scaunul de judecată al scaunului Mureș că ar fi declarat de mai multe ori : „De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România“ ⁷⁸.

La adunarea de la Blaj — scrie Ghica — se manifestase și ideea întemeierii unei Dacii ⁷⁹ care să cuprindă cele trei țări române. Profesorul St. L. Roth îi scrie colegului său Schiel din Brașov la 25 mai : „Ideea unui imperiu român (Romanenreich) a cuprins mii de inimi“ ⁸⁰. Și Bălcescu relevă că — după informațiile primite de el — la Blaj s-a spus de către țărani : vrem să ne unim cu țara ! ⁸¹ Că dorința de a uni Transilvania cu celelalte două țări surori a pătruns în masele populare o dovedește și raportul din comitatul Alba Superioară, în care se vorbește că românii din Ardeal vor să se unească cu cei din Țara Românească și Moldova, nu cu Ungaria ⁸².

Entuziasmul general se manifestă și în operele poetice, care, după adunarea de la Blaj, ocupă o mare parte a coloanelor foilor românești. La 10 mai (st.v.), atît „Foaia“ din Brașov precum și gazeta lui Cipariu „Învățătorul poporului“, atunci înființată, publică poezia : „15 mai 1848“, iscălită : Un român. Poezia redă suflul zilelor mărețe ale adunării naționale.

*„Azi e ziua de-nviere a românului popor,
Care singur își urzește dulce, mîndru viitor...*

*.....
Fraților nădejde bună ! Viitorul ce urziți
Va fi vrednic de trecutul a strămoșilor slăviți !
Bărbăția și unirea între voi de-acum domnească,
Și strigați în libertate : România să trăiască !“ ⁸³*

În numărul său din 24 mai (st. v.), „Foaia“ publică poezia lui Vasile Alecsandri, intitulată : „Către români !“ Și mai clar apare aici ideea libertății și unirii

românilor, idee pentru care trebuie să fim gata a ne jertfi și viața :

*„Voi ce stați în adormire ! Voi ce stați în nemișcare
N-auziți sunînd puternic acel glas triumfător
Ce se-nalță pîn' la ceruri din a lumii deșteptare
Ca o falnică chemare
unui falnic viitor ?*

*Haideți frați de-aceiași singe ! Hai cu toți într-o unire
Libertatea României să cătăm să dobîndim !
Hai români ! Sub ochii lumii pentru a patriei iubire
Pentru a nației mărire
Viața noastră să jertfim !“*

Aceiași număr al gazetei publică (p. 168) și poezia „La frații mei români“, iscălită : Un filoromîn, care se termină cu versurile :

*...Vai cît e de frumoasă
A noastră țară scumpă pe-ntinsul ei hotar !*

Tot „Foaia“ publică, la 14 iunie (st.v.) 1848, „Hora Ardealului“, iscălită : Un român⁸⁴. Versurile sînt de V. Alecsandri ; aceleași accente, chiar și părți similare, le întîlnim în vestita „Hora Unirii“. Dăm textul apărut în gazeta din Brașov : accentul cade asupra Ardealului.

<i>„Hai să dăm mină cu mină Cei cu inimă română, Să-nvîrtim hora frăției Pe pămîntul României.</i>	<i>Ardelean, copil de munte, Iar ridică-acum cea frunte Și te-nsuflă de mîndrie Că ești fiu de românimie !</i>
--	--

<i>A sosit ziua dreptății, Ziua sfînt-a libertății ! Tot creștinu-nveselește, România întinerește !</i>	<i>Ardeleni ! lumea ne vede ! România-n noi să-ncrede Căci de acum romănu-n lume Va fi vrednic de-al său nume !</i>
---	---

*Ura frați în fericire !
Ura frați într-o unire
Să-nvîrtim hora frăției,
Pe pămîntul României !*

Ha! сь дѣмъ шъвъ въ шъвъ
Четъ въ шъвъ ромъвъ,
Сь шъвъгити хора фрѣдїеї
Не пѣтъгта ромъвъїеї!

Ав сосїг зїоа фрѣтъїї,
Зїоа сосїг' а лїбертъїї!
Тотъ кредїївъ шъвъселїе,
Ромъвъїоа шъвъперїе!

Ardelean, conia de munte,
Eau rădick avut cea frunte
Și te scosol de mândrie
În egiț ois de românie!

Ardelean! lumea te vede!
România în noi s-a năpode
Căci de avut români în lume
Va fi prednic de al cea țame!

Бра фрацї дї фрїчїре!
Бра фрацї дїтр'о шїре,
Сь шъвъгити хора фрѣдїеї
Не пѣтъгта ромъвъїеї!

Он ромъвъ

„Hora Ardealului“

În poezia lui Alecsandri pulsează tot entuziasmul patrioților români, văzînd deșteptarea și unirea poporului la Blaj.

În numărul său din 21 iunie (st.v.) publică „Foaia“ poezia „Răsunet“⁸⁵, sub semnătura a.m.nu. (Andrei Mureșanu) *. Poezia lui Mureșanu, cunoscută mai mult sub titlul : „Deșteaptă-te române“, a devenit imnul nu numai al generației pașoptiste a românilor ardeleni, ci al tuturor generațiilor românești din Transilvania, pînă la eliberarea lor de sub asuprire străină.

Josif Șterca Șuluț susține că poezia ar fi fost scrisă în anul 1842 și nu a putut fi publicată, din cauza cenzurii, înainte de iunie 1848⁸⁶. Pentru afirmația lui Șuluț că poezia s-ar fi scris în anul 1842 vorbesc versurile :

*Acum se încearcă cruzii, în oarba lor trufie,
Să ne răpească limba, dar morți numai o dăm !*

* Andrei Mureșanu s-a născut în Bistrița, în anul 1816, ca fiu al unui morar. Școlile le-a făcut în același oraș, apoi la Blaj. A venit la

În acest an a votat dieta feudală ardeleană proiectul că într-un termen de zece ani să se maghiarizeze toate școlile (afară de cele săsești), ba chiar și bisericile din principat. Șuluț se referă și la văduva poetului, care susținea că poezia datează din 1842.

S-ar putea ca unele fragmente să fi trăit în gândul poetului încă înainte de 1848, poezia s-a născut însă în zilele mărețe ale adunării de la Blaj; e vorba doar, în ultima strofă, de oastea românilor care pornește sub stindardul libertății. Alte strofe vădesc clar influența „cîntecului național“ al lui

Petőfi, poezie publicată la 15 martie 1848. Nu avem, de altfel, nici o mărturie că „Răsunetul“ s-ar fi citit în vreun grup al adunării de la Blaj. În ce privește melodia, ea a fost adaptată abia în vara anului 1848, luînd drept model cîntecul „Din sînul maicii mele“ (versurile compuse de Gr. Alexandrescu⁸⁷).

Entuziastele versuri ale lui Andrei Mureșanu constituie, incontestabil, „răsunetul“ măreței adunări de la Blaj. Îndemnurile: „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte“ și „acum ori nicio dată croiește-ți altă soartă“ le vor fi profesat, poate cu aceleași sau alte cuvinte, în zeci de adunări, tinerii intelectuali convingși că românii trebuie să-și ia soarta în mîinile proprii și să nu aștepte pînă cînd libertatea și egalitatea li se va da din partea altora.

Poezia exprimă și un alt gînd al patrioților, ideea Unirii țărilor române:



ANDREI MUREȘANU

Brașov ca profesor, ajutînd pe Bariț la redactarea foilor românești de acolo.

*„Pe voi vă nimiciră a pismeii răutate,
Și oarba neunire la Milcov și Carpați !
Dar noi pătrunși la suflet de sfînta libertate
Jurăm că vom da mîna, să fim pururea frați !“*

Tot din atmosfera plină de entuziasm, de spiritul jertfirii de sine, de pe „Cîmpul Libertății“ se vor fi născut și ultimele rînduri ale poeziei :

*„Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt !“*

Acesta era gîndul sutelor de intelectuali și zecilor de mii de țărani, hotărîți să scape pentru totdeauna poporul român de iobăgie, atît de cea socială, cît și de cea națională. În conștiința tuturor care au luat parte la adunare a încolțit și trăia convingerea că românii formează de acum o națiune liberă, avînd drepturi egale cu celelalte „națiuni“, indiferent dacă vremelnicii guvernanți o recunosc ca atare sau nu. Trezirea poporului român la conștiință națională a constituit o forță puternică, revoluționară, în lupta împotriva orînduirii feudale, împotriva încercărilor cercurilor conducătoare maghiare de a-și menține supremația.

5. INFLUENȚA ADUNĂRII DE LA BLAJ ASUPRA PATRIOTILOR DIN ȚĂRILE ROMÂNE DUNĂRENE ȘI ASUPRA ROMÂNILOR DIN BANAT ȘI CRIȘANA

Ceea ce a impresionat mai adînc pe patrioții moldoveni și munteni veniți la marea adunare națională de la Blaj a fost, pe lîngă atitudinea dîră, plină de demnitate, a zecilor de mii de țărani, unitatea dintre mase și intelectualii care-și ziceau „oameni ai poporului“. „Pe un cîmp întins — scrie Al. Russo — patruzeci de mii de români stau să asculte, sub aripele unui steag în trei culori, cuvîntul *inteligentei* ardelenene. Moldoveni și Munteni, pribegi a tulburărilor din Țări, priveau cu

bătăie de inimă adunarea, oștită grămadă cîte grămadă, după saturele și ținuturile de unde veniseră oamenii : un popor întreg, de același port și aceeași limbă ca și a poporului nostru, sta măreț în lumina soarelui, și printre sumane se vedeau amestecate multe surtuțe : aceste surtuțe acopereau piepturile tineretului de frunte ieșit din Blaj și din școalele Ardealului, tineret cu mare curaj și mare iubire de neamul românesc ! Multă mirare (admirație — *n.ns.*) însufla pribegilor spectacolul frăției curate între surtuțe și sumane... Pribegii urmară cu ochii plini de mirare uimitoarea frăția aceasta, și mai că, într-un minut de înfocare, ar fi dorit să nu se fi născut feciori de boieri“⁸⁸.

Istoricul Iorga scrie că de aici, de la Blaj, a pornit, în bună parte, gîndul reformei din 1864⁸⁹. Fără îndoială, împrumutarea țăranilor a fost o necesitate istorică, ea a trebuit să se impună, faptul însă că patrioți din țările române dunărene au participat la adunarea de la Blaj și și-au dat seama cît de arzătoare e problema împrumutării țăranilor a grăbit mersul evenimentelor.

O dovadă grăitoare asupra influenței adînci pe care a avut-o adunarea de la Blaj asupra patrioților moldoveni e documentul „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei“, redactat la 12/24 mai (deci cîteva zile după adunarea de la Blaj) la Brașov și semnat de către Teodor Sion, Costachi Negri, L. Roset, frații Vasile și Ion Alecsandri, George Cantacuzino, M. Costache, A. Rusu (Alec Russo), Gr. Balș, Zaharia Moldovan, P. Cazimir, I. T. Curius, George Sion, M. Ionescu. Semnatarii, în mare parte, au participat la adunarea de la Blaj. Programul cuprinde șase puncte :

1. Desființarea boierescului și a oricărei alte dări a locuitorilor săteni către proprietari.
2. Ridicarea beilicurilor, a lucrului șoselelor și a tuturor împovărilor fără plată către stăpînire.
3. Improprietarea locuitorilor săteni fără nici un fel de răscumpărare din partea lor.

4. Nimicirea tuturor privilegiilor și prin urmare punțarea sarcinilor statului de către tot poporul, precum și împărțirea lui din toate drepturile politice și civile.

5. Intemeierea instituțiilor țării pe principiile de libertate, de egalitate și de frățietate, dezvoltate în toată întinderea lor.

6. Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc⁹⁰.

În acest document, accentul cade asupra revendicărilor țărănești, asupra luptei împotriva privilegiilor. Este încă o dovadă că Blajul n-a însemnat, nici în concepția contemporanilor, numai revendicarea recunoașterii naționalității române.

Mișcarea dezlănțuită în Transilvania nu s-a oprit la granițele acestei țări. Știrea adunării a pătruns și în Principatele Române dunărene, ceea ce reiese și din adresa din 23 mai a agentului Timoni, trimisă din București Ministerului de externe al Austriei. „E de temut — scrie agentul austriac — ca mișcarea pentru libertate a populației române din Transilvania să nu treacă în principatele de lângă Dunăre. Se spune că ar circula deja în unele districte manifeste în limba română”⁹¹. Peste câteva săptămâni izbucnește revoluția în Țara Românească; entuziaști, tineri intelectuali ardeleni pleacă, la prima chemare, acolo, convinși că mișcarea revoluționară română e aceeași, pe ambele versante ale Carpaților.

În aceeași zi când a început marea adunare de la Blaj, s-au întrunit la Pesta delegații români aleși în Banat și Crișana, în comitatele Arad, Bichiș, Bihor, Timiș Torontal și Caraș, cum se spune în „Înștiințarea către românii de lege răsăriteană neunită” dată la 21 mai⁹². S-au sfătuit, sub conducerea lui Emanoil Gajdu și Ioan Dragoș cei 39 de delegați — dintre ei numim pe cei mai cunoscuți: Teodor Serb, Sigismund Pop, M. Velia (Tincu), A. Bojinca, M. Pascu — mai multe zile, „ce este și ce ar fi de a face pentru bunul poporului și neamului românesc”. S-a redactat o petiție către ministerul unghuresc; ea va fi tipărită atît în

„Prințiunile
noastre
pentru
reformarea
patriei”. 12
(24) mai 1848

Prințiunile noastre pentru reformarea
Statului

- 1^o - Despoziția asupra tuturor și a episcopilor în altele și
a tuturor episcopilor din țară și a tuturor episcopilor
- 2^o - Despoziția asupra tuturor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
- (Caracterul)
- 3^o - Despoziția asupra tuturor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
- 4^o - Despoziția asupra tuturor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
- 5^o - Despoziția asupra tuturor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor
- 6^o - Despoziția asupra tuturor și a tuturor episcopilor
și a tuturor episcopilor și a tuturor episcopilor

12/24. Mai - 1848

Ioan Teodorescu
Mihail
I. Popa
Mihail
Ioan Teodorescu
Mihail
Ioan Teodorescu
Mihail

limba ungurească, cît și în limba românească pentru a o „împrăștia la popor“⁹³.

Românii — se spune în petiția înaintată la 21 mai miniștrilor Ungariei — au fost, împreună cu ungurii, veacuri de-a rîndul zid apărător al patriei împotriva musulmanilor și, prin aceasta, a toată Europa⁹⁴. Românii se îndreaptă deci cu dorințele lor cumpătate către ministerul național. Ei cer ocîrmuirea bisericească cu totul independentă. Și pînă ce se va întruni un sinod bisericesc românesc, să fie numiți vicari români în diecezele unde românii sînt în majoritate. Românii recunosc limba ungurească drept limbă diplomatică (de stat), ei așteaptă însă ca limba lor națională să se lase neîmpiedicată în biserici, la învățătura fiilor lor și în toate trebile dinăuntru ale nației. Se cere ca în regimentele grănicerești române să fie angajați ofițeri români, iar în regiunile cu populația română funcționari români. Se mai cere ca la Ministerul Cultelor și Învățămîntului să se înființeze o secție deosebită, care să ocîrmuiască trebile române bisericești și școlastice. Petiția se încheie cu urarea: „să trăiască țara, să trăiască craiul, să trăiască libertatea, egalitatea și frățietatea“.

Făcînd o comparație între petiția din Pesta și cea din Blaj, apar de îndată unele limite ale cerințelor intelectualilor români din Banat și Crișana, întruniți la Pesta. Aceștia nu ajung nici să coordoneze cererile românilor ortodocși cu cele ale greco-catolicilor (la Oradea era o episcopie greco-catolică), deci petiția din Pesta nu încearcă să exprime postulatul tuturor românilor din Banat și Crișana, iar Maramureșul e cu totul uitat. Petiționarii vor o cît mai grabnică despărțire de biserica sîrbească; nu vor deci să pună în primejdie acordarea independenței bisericești prin postulate care ar putea provoca nemulțumiri și bănuieli în sinul guvernului ungar. Cererea reprezintă numai interesele burgheziei și ale clerului român ortodox, nu cuprinde nici un postulat al țărănimii. Este o acțiune politică a unei părți a „inteligenței“ (nu sînt de față cei mai înaintați

intelectuali români, Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad), nu a poporului. Îi lipsește în mare parte spiritul revoluționar al adunării de la Blaj.

Intr-o proclamație tipărită la 21 mai (9 mai st. v.) la Oradea și reprodusă, în extras, în „Organul național“ din Blaj⁹⁵ se cere ca limba și naționalitatea română să fie asigurate, românii avînd în toate organele de stat reprezentanții lor.

Proclamațiilor acestea li se dă un răspuns de către „mai mulți români care au fost de față la adunarea din Cîmpul Libertății“, în care se respinge hotărît ideea uniunii Ardealului cu Ungaria. „Ardealul ca stat e liber — se spune în răspuns —, supus numai împăratului ca unui mare principe, neatîrnat de Ungaria; prin unirea cu asta își pierde libertatea ca stat de sine (stătător — *n. ns.*), și se face o parte a țării ungurești. Noi credem că e mai bine a fi liber decît supus altuia... vrem ca Ardealul să fie liber, să aibe legislațiunea (legislație) sa și administrăciunea (administrația — *n. ns.*), sa proprie în Ardeal, nu în Pesta. În administrație și legislație voim să figurăm ca romani (români — *n. ns.*), adecă cu limba noastră romană (română — *n. ns.*)... Fraților, luați seamă bine și veți vedea că ștergerea iobăgiei și a decimelor pe voi numai trupește v-au făcut liberi, iar sufletește sînteți mai robi decît pînă acum. Voi n-aveți naționalitate recunoscută și garantată prin legi... Libertatea fără naționalitate e ca și trupul fără suflet. Dacă nu vom oîștiga limbii noastre influență în trebile statului, atunci limba și naționalitatea noastră e moartă pe lingă toate libertățile și deregătoriile care le pomeniți... Să dăm mîna ca frați. Acum dar care la care să mergem? Oare putem noi să fim necredincioși către castrele cele sînte (sfinte — *n. ns.*) ale lui Traian? Vouă vă cade dară să veniți aici. Iar dacă s-ar întîmpla să nu putem da mîna curînd, să nu dați mîna cu altul în contra noastră. Viă (să trăiască — *n. ns.*) împăratul nostru Ferdinand. Viă uniunea romană!“⁹⁷

La 25 (13 st. v.) iunie are loc la Timișoara Congresul delegaților românilor ortodocși din Banat și Crișana. S-au primit hotărârile adunării din Pesta ; unele cereri, ca angajarea de dregători români conform proporției naționale, au fost subliniate. Peste două zile se ține o mare adunare la Lugoj, în alt spirit, cu alți conducători. La adunare, care s-a desfășurat pe un câmp de lângă oraș, numit de atunci „Cîmpul Libertății“, au luat parte, după unele mărturii, 10 000 de oameni, cei mai mulți țărani. Președinte al adunării a fost ales Eftimie Murgu, iar secretar Aloisiu Vlad. La fel ca și Congresul din Timișoara, adunarea din Lugoj cere ca biserica lor să fie independentă și ca în fruntea diecezelor cu populație română să fie numiți vicari români. Dar adunarea de la Lugoj nu s-a oprit la aceste cereri cu caracter bisericesc, ci s-a pretins recunoașterea naționalității române și ca în toate dregătoriile din Banat să fie introdusă limba română. Numai în corespondența cu ministerele ungare urma să se folosească limba maghiară. Nu numai administrația să fie românească, ci și armata ; s-a hotărît ca poporul să se înarmeze cu armele pe care „guberniul nemeșesc, fără dreptate, le luase locuitorilor“. Conducătorul oștirii urma să fie numit Murgu, limba de comandă trebuia să fie cea românească⁹⁸. S-a cerut deci o autonomie a Banatului românesc — cu o armată care în gândurile lui Murgu putea să dea ajutor revoluției din Țara Românească, împotriva dușmanului revoluțiilor europene : țarismul.

Spiritul revoluționar ce domnea în adunare s-a manifestat și în voința poporului de a elibera pe deținuții țărani, care erau închiși pentru răzvrătire împotriva domnilor de pământ⁹⁹. Legile din martie nu rezolvaseră decât în parte revendicările țărănești.

Adunarea de la Lugoj prezintă în multe privințe asemănări cu cea de la Blaj, ținută cu o lună și jumătate mai înainte. Ambele adunări au fost adunări populare, ținute pe câmpuri deschise. Atît cîmpul de la Blaj, cît și cel de la Lugoj au primit numele de „Cîmpia Libertății“, ca semn că poporul s-a adunat pentru a înscăuna, după atîtea veacuri de robie, li-

bertatea, socială și națională. În ambele adunări, tot poporul, împreună cu conducătorii săi, a depus jurământul că va păstra credința națiunii române. Influența adunării de la Blaj asupra celei de la Lugoj se manifestă nu numai în depunerea de către popor a jurământului național, în proclamarea locului adunării drept „Cîmpia Libertății“, ci și în unele puncte ale programului național (gardă națională proprie etc.).

Între cele două adunări sînt însă și deosebiri nu în ce privește scopurile mișcărilor românești, ci privind relațiile cu Curtea imperială din Viena și cu guvernul ungar. La Blaj s-a jurat credință nu numai națiunii române, ci și împăratului și casei domnitoare, conducătorii români ardeleni nutrind nădejdea că Viena va recunoaște națiunea română. La Lugoj poporul, îndemnat de conducătorii săi, a pus jurământ că va păstra Constituția țării, dobîndită prin revoluție. În ce privește alegerea aliaților, mulți români din Banat, Crișana, Maramureș și Principatul Transilvaniei cred că maghiarii înaintați vor înțelege, în fața pericolului ce amenință revoluția din partea Habsburgilor și Romanovilor, necesitatea unei alianțe sincere a popoarelor, în primul rînd a poporului maghiar și român (nu numai cel bănățean și ardelean, ci și cel din Țara Românească și Moldova), în timp ce unii conducători ardeleni cred în ajutorul Curții de la Viena. Încrederea în împărat a suferit o grea decepție încă în iunie 1848 : împăratul, ca rege al Ungariei, a sancționat legea votată de dieta feudală ardeleană privind uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. În același timp, și credința lui Murgu în democratismul cercurilor conducătoare ungare a primit o lovitură : gazeta oficială maghiară, „Közlöny“, înregistrînd hotărîrile de la Lugoj, scrie că, dacă s-ar folosi într-o parte a țării ca limbă a administrației limba română, în altă parte slovacă sau sîrba, s-ar ajunge la o adevărată babilonie¹⁰⁰. Sub pretextul necesității păstrării unității administrative, conducătorii maghiari urmăreau vechile lor tendințe de maghiarizare.

6. ÎNTEȚIREA LUPTEI DE ELIBERARE A MASELOR DE SUB JUGUL FEUDAL

Unii istorici burghezi, căutând să dea o explicație solidarității manifestate în adunarea de la Blaj între țărani și intelectualii români, au afirmat că țărani, în vederea scopului mare național, ar fi renunțat la revendicările lor de clasă. „Un admirabil instinct al poporului românesc de dincolo — scrie Iorga încă înainte de primul război mondial — l-a făcut să nu se înfățișeze la 3 mai 1848 ca țărani — uniți prin suferință, apăsare și dorința de răzbunare cu alți țărani de alt neam și împotriva tuturor acelor care reprezentau o superioritate de nume, o superioritate de avere, de învățătură —, ci, uitându-și suferințele și simțind instinctiv numai măreția ideii naționale pe care o reprezentau, ei s-au ridicat pentru afirmarea unității naționale și pentru a se declara gata de luptă în folosul ei”¹⁰¹. Într-o carte apărută cu un an mai târziu, el dă o explicație cu totul diferită atitudinii miilor de țărani adunați la Blaj. „Era de ajuns — scrie Iorga — să-i fi vorbit țăranului român de la 1848 de aceste chestiuni (liberare de sarcini, dreptul asupra muncii sale, stăpînirea asupra pămîntului care nu cunoscuse vreodată alți muncitori decît neamul său) pentru ca să se ridice și pentru ideile politice ale predicatorului, pe care ei înșiși nu le înțelegeau. Numai să dispară tradiția slujbelor, slova străină, aspră, a urbariilor”¹⁰².

Nu credem că ar trebui să arătăm care dintre cele două explicații date de Iorga atitudinii din 1848 a țărănimii ardeline române e mai aproape de adevăr; că țărani români în 1848 ar fi renunțat la lupta de clasă sau că ei îi urmau pe conducătorii români pentru că aceștia le vorbeau de ștergerea iobăgiei naționale și sociale. Am arătat cum sub presiunea maselor s-a ajuns la punctul 3 al hotărîrilor luate la Blaj; aici nu se vorbea, ca în textul jurămîntului depus în prima zi a adunării, despre „o conlucrare după putință la desființarea iobăgiei”, ci se cerea hotărît ștergerea iobăgiei,

fără despăgubire *. Conducătorii adunării au trebuit să meargă mai departe decât intenționau la început, pe drumul de acceptare a postulatelor de clasă ale țărănimii.

O grăitoare dovadă pentru faptul că adunarea de la Blaj a avut un caracter nu numai național, ci și social e și participarea în mare număr la adunare a iobagilor maghiari și sași. „Adunarea națională românească — scrie în raportul său „Organul național“ din Blaj — constase dintr-o mulțime de oameni din popor, nu numai români, ci și sași și unguri”¹⁰⁴. Un interesant document vorbește despre participarea sașilor la adunare: în numele sătenilor din Soroștin (lingă Blaj), trei țărani, și anume Ilie Popa, Math. Barth și Martin Hauptkoren, (doi sași și un român), înaintează o plîngere către Comandamentul militar din Sibiu, în care se spune că 130 de soldați au fost sălășluiți mai ales la aceia care au luat parte la adunarea de la Blaj¹⁰⁵. Unii țărani de altă limbă — scrie „Organul național“ — fură prinși și duși la închisoare, căci au venit cu noi¹⁰⁶.

Miile de țărani au venit la Blaj cu încredințarea că acolo vor auzi cuvîntul izbăvirii și vor fi scăpați în sfîrșit de iobăgia afurisită sub care au gemut atîta amar de vreme. După mărturii contemporane, mulți țărani n-au fost mulțumiți cu ceea ce s-a hotărît la Blaj cu privire la iobăgie. Poporul așteptase să se aducă legea că țărăniile n-au să mai robotească. Și Papiu spune că țărăniile au declarat că vor lucra numai pînă la rusalii¹⁰⁷. Gazetele clujene „Erdélyi Híradó“¹⁰⁸ și „Ellenör“¹⁰⁹ raportează că mulți țărani s-au întors mîhniți din Blaj, din cauză că acolo nu s-a șters iobăgia. Fapt e că o parte a țărănimii a plecat înainte de încheierea adunării de la Blaj, așa încît în zilele de 16 și 17 mai adunarea a putut fi ținută în fața catedralei, pe un spațiu mai restrîns. Plecarea înainte de vreme a unei părți a țărănimii putea avea și motive materiale (lipsa de hrană) și îndemnul repetat al episcopilor că acum pot să

* „Poporul — scrie martorul ocular al adunării St. L. Roth — s-a învoit, scrișind din dinți, să mai facă robote pînă la ziua dietei. În adunarea publică poporul a proclamat desființarea robotelor fără nici o despăgubire — peste noapte în protocol fu introdusă fraza: fără despăgubire din partea foștilor iobagi”¹⁰³.

meargă acasă, dar tot așa exprima și nemulțumirea unora că n-a hotărât încetarea de îndată a robotelor.

Adunarea n-a putut legifera ștergerea iobăgiei, dar a ridicat conștiința maselor țărănești. Țăranii au văzut cu ochii cât sînt de mulți și de tari. În rapoartele despre adunare nu s-a consemnat ce au vorbit țăranii între ei, dar faptele lor de după adunare dovedesc că problema robotelor, problema pămînturilor cotropite și răpite de aristocrați, problema pădurilor ocupate de fisc și de proprietari, problema țăranilor fără pămînt, toate aceste probleme n-au fost ocolite în consfăturile țăranilor. Ridicarea combativității țărănimii în urma adunării de la Blaj s-a manifestat aproape pe tot cuprinsul Transilvaniei. Pretutindeni se înteteau mișcările țărănești pentru libertate și pămînt, pentru lichidarea domniei feudalelor. Aproape din toate comitatele, din Alba Inferioară și Superioară, din Turda, Cluj, Cetatea de Baltă, comiții supremi și juzii primari raportează îngroziți despre mișcări puternice țărănești. Astfel, judele primar al comitatului Alba Inferioară raportează la 20 mai guberniului că în mai multe localități — Turdaș, Hopîrla, Spălnaca, Soroștin — oamenii au atacat proprietățile și nu mai ascultă de dregătorii comitatului. Au destituit pe notari și în locul lor au pus notari români. Au rupt și înștiințarea de statariu. Se adună, se sfătuiesc și se împotrivesc dregătorilor. Alungă pe paznicii de pădure ai proprietarului și-și pun oamenii lor. Se răspîndește, ca o epidemie, planul de a împărți pămînturile. Și toate acestea — scrie amărît judele primar — sînt rezultatul adunării, zise pașnice, de la Blaj¹¹⁰. Într-un alt raport din același comitat se spune că după adunarea de la Blaj oamenii ridică pretenții ce nu cunosc nici o limită; ei vor nu numai încetarea factivă a relațiilor urbariale, ci a început să se răspîndească și ideea nefericită — scriu dregătorii comitatului — a împărțirii pămîntului¹¹¹. Guberniul intervine la generalul comandant Puchner; la Soroștin și Hoghilag e vorba de domeniile guvernatorului Teleki¹¹².

Comitele suprem al comitatului Turda, grof Thoroczkai Miklós, raportează de asemenea despre nesupuneri, ațîțări în comunele Dileul Vechi și Iclandul

Mare. Țăranii — scrie comitele — în frunte cu Tiț Dumitru, Făt Archimion și cu fiul preotului, Tiț Nistor, care cu toții au fost la adunarea de la Blaj, spun că nu mai ascultă de nici un deregător și nici de domni. Dacă vor să-i silească la robote, se duc la Blaj pentru ajutor. Masele reîntoarse de la adunarea de la Blaj, conchide comitele, au pornit pe o cale care pune în primejdie liniștea, siguranța persoanei și a averii ¹¹³. Comitele suprem al comitatului Cețatea de Baltă, groful Haller Ignátz, atribuie de asemenea adunării de la Blaj faptul că iobagii domeniului Cetatea de Baltă refuză să mai robotească ¹¹⁴.

Din comitatul Alba Superioară vin guvernului de asemenea vești alarmante. Oamenii din Călvasăr, se spune într-un raport, nu se liniștesc, persistă în nesupunere. Motivul îl vede raportorul în împrejurarea că satul e aproape de Blaj, care e „izvorul revoluției” ¹¹⁵. Îndată după sosirea celor 4 delegați trimiși la adunarea de la Blaj, raportează judele Somogyi, în satul Pret au început nesupunerea. Delegații au vestit în sat că adunarea de la Blaj a hotărât desființarea robotelor. Oamenii, dacă vor să facă clacă domnului de pământ, fac, dacă nu, nu. La săpatul porumbului, în loc de 300 de oameni, au ieșit 20 ¹¹⁶. Din același comitat, comitele suprem raportează la 27 mai că după adunarea de la Blaj, în valea Buia, în câteva sate oamenii devastează pădurile proprietarilor ¹¹⁷.

Comitele suprem al comitatului Cluj, Matóhási, raportează la 25 mai guvernatorului că în comuna Simboleni s-au ivit mișcări primejdioase în urma ațîțării preotului Simion Pop, precum și ale țăranilor Alexandru Pop și Indrei Cuc, care, împotriva poruncii dregătorilor, au luat parte la adunarea de la Blaj ¹¹⁸.

Guberniul trimite la 23 mai, cu ton amenințător, adrese episcopilor români. Din mai multe locuri — se spune în adrese — s-au primit înștiințări că de la adunarea de la Blaj încoace se calcă dreptul de proprietate și se comit fărădelegi ce amenință liniștea publică. Episcopii au să răspundă, amenință adresele, de menținerea liniștii ¹¹⁹.

Încă înainte de a fi primit porunca guvernului, episcopul Lemeni trimite la 21 mai o circulară „protopopilor, preoților, curatorilor, dascălilor și tuturor binecredincioșilor“, în care le amintește cuvintele sfintei scripturi că „cel ce se împotrivește stăpînirii, lui Dumnezeu se împotrivește. Că în zădar vom zice că vom fi credincioșii împăratului, dacă celor trimiși de la dînsul nu ne supunem... Vă rugăm deci să fiți ascultători și cu așteptare la vremea sa, ca nu cumva cu puterea împotrivindu-vă să vă faceți nevrednici de binele ce vă așteaptă... Învățați-vă din pilda altora, pe cari, neascultînd de sfatul nostru, cu jucuție de cătane (execuție militară — *n.ns.*) i-au împovărat, i-au bătut, ba și pe preoți, cari s-au aflat că altmîntre au vestit, i-au arestat“¹²⁰.

Episcopul Șaguna dăduse o circulară îndemnînd poporul să-și facă mai departe slujbele domnești încă din 16 mai, în timpul adunării. În circulara din 29 mai, care urma să fie împărțită tuturor parohiilor spre publicare la popor, Șaguna se referă la decretul gubernial din 23 mai. În decret se spune că „mulți dintre poporeni noștri, minteni (îndată — *n.ns.*) după întoarcerea acasă de la adunarea națională de la Blaj, ar fi întreprins unele lucruri cu totul vătămătoare drepturilor domnilor pămîntești și liniștii și păcii publice tulburătoare; s-ar fi împotrivit adecă a mai face slujbele domnești și cu putere ar fi tras la sine unele pămînturi pe care domnii pămîntești le stăpînesc“. „Eu — urmează Șaguna — vă îndatorez și vă dojenesc părintește ca să așteptați în pace și liniște pînă cînd dieta țării... va hotări pe cale legiuită înlesnirea greutăților iobăgești și care negreșit într-acolo se va strădui, ca iobăgimea cu totul să se șteargă“¹²¹.

Nemeșimea proprietară și înalții dregători își dau seama că oricît de servili sînt episcopii români față de domnii țării, cu predici și circulare nu se poate opri valul revoluționar. Proprietărima se înarmează; numai pentru proprietarii din Vințul de Jos și Vurpăr comitele suprem al comitatului Alba Inferioară cere 140 de puști cu baionete¹²². Aceleași localități cer însă, pentru apărarea lor, încă și forțe armate¹²³. Guvernul cere gene-

ralului comandant Puchner ca unitățile militare trimise să fie subordonate comitelui suprem al comitatului ¹²⁴. Raportînd despre prădarea unor păduri și alte excese în comunele Călvasăr și Mihăleni, dregătorii comitatului Alba Superioară scriu: dacă excesele aceste rămîn nepedepsite, atunci se va înscăuna comunismul. Ideea comunistă a și început foarte mult să se răspîndească în aceste localități ¹²⁵. La cererea comitatului se introduce statariul; preoții au și fost nevoiți să vestească în biserică poporul „slobozirea standrechtului“, începînd cu 19 mai, în toată „varmeghia Bălgradului de Sus“ ¹²⁶. Vicecomitele comitatului mulțumește în 25 mai că la Călvasăr a și sosit o unitate de 160 de soldați secui; „comunismul — filozofează vicecomitele — e o idee sălbatică; el se retrage numai dacă pe străzi încep să strălucească baionetele“ ¹²⁷. Fără să vrea, înaltul dregător confirmă adevărul că toată puterea guvernului și comitatelor se sprijinea pe baionete.

Și din satele iobăgești maghiare și secuiești se raportează aceeași nesupunere față de dregători și față de domnii de pămînt. Administratorul de moșii al baronilor Apor (unul dintre aceștia era șeful cancelariei Transilvaniei la Viena) scrie desperat stăpînului său la 30 mai, din Nadeș: țărani nu mai vin să facă robote. Dacă-i minăm, spun să le mulțumim că pînă acum au slujit în cinste. Vorbesc că și alodiaturile vor fi ale lor ¹²⁸.

În ciuda terorii administrative, unele sate iobăgești maghiare și-au trimis delegații lor la Blaj. Furia dregătorilor din comitate s-a îndreptat mai ales asupra acestor țărani maghiari, mulți au fost prinși și aruncați la închisoare, pentru crima de a fi luat parte la adunarea de la Blaj ¹²⁹. În unele părți s-au întărit legăturile între sătenii români și unguri; judele Kovács raportează vicecomitelui comitatului Turda că țărani din Budiu s-au adunat după adunarea de la Blaj și au sărbătorit împreună. Țărani români și maghiari sînt una acum — conchide cu supărare dregătorul nemeș ¹³⁰. „Ungurii săteni — scrie Papiu — și după ce s-a șters servitutea credeau și ziceau că adunarea de la Blaj a

șters servitutea și peste tot anul sătenii unguri țineau cu românii”¹³¹. Solidaritatea de clasă a țăranilor iobagi români și maghiari se manifestă și după adunarea de la Blaj.

7. CARACTERUL REVOLUȚIONAR AL ADUNĂRII DE LA BLAJ

În adunarea de la Blaj nu s-a proclamat independența națiunii române, nu s-a desființat iobăgia, cum au așteptat sutele de mii de țărani, ci, datorită influenței moderaților, au fost redactate două petiții: către împărat și către dietă. Și totuși, cu toată moderația impusă, mai ales de clerul înalt, adunarea a avut un caracter revoluționar. Acest caracter constă înainte de toate în faptul că zeci de mii de țărani iobagi și jeleri s-au adunat pentru a hotărî asupra soartei lor, în ciuda opreliștii guvernului ardelean, a comitatelor, în ciuda stării de asediu și spînzurătorilor așezate în hotarul comunelor. „De ne-or frige, de ne-or fierbe, noi tot om mere la Blaj”, spuneau țăranii, și instituțiile feudale s-au dovedit neputincioase față de hotărîrea lor revoluționară. Ca niște rîuri se revărsau masele spre Blaj, nimeni nu le putea sta în cale. De pe timpul taberei lui Dózsa — scrie istoricul maghiar Trócsányi, vorbind de adunarea de la Blaj — nu s-au strîns laolaltă atîția țărani, ca să lupte pentru libertate și pămînt¹³².

Planurile guvernului și nemeșimii proprietare s-au năruit; la Blaj n-a fost o adunare preoțească, supusă voinței episcopilor, ci o mare adunare națională. Poporul asculta de bărbații pe care-i știa că sînt de partea sa, nu a domnilor de pămînt și a dregătorilor. El a primit cu încredere programul adoptat și a jurat că o să-l urmeze cu prețul vieții. Modești preoți și mulți țărani — precum reiese atît din procesele ce s-au făcut de către dregătoriile transilvănene unor preoți și țărani, cît și din jalbele îndreptate de țărani comitetului permanent considerat guvern românesc — au înțeles esența

programului : necesitatea ca românii să-și aibă ocîrmuirea și țara lor proprie, românească, pentru a pune capăt robiei sociale și naționale a poporului. Astfel, după plebiscitul grandios de la Blaj, românii din Transilvania se afirmă hotărît pe arena istoriei ca națiune de sine stătătoare și își reclamă dreptul de a fi egal îndreptățită cu alte națiuni.

Inflăcărarea națională, nutrită mai jeri în inimile citorva sute de patrioți, pătrunde, în urma măreței adunări de pe Cîmpul Libertății, în păturile largi ale poporului. Se cimentează legătura dintre conducători și mase. În fruntea națiunii stau patrioți, cei mai mulți oameni tineri, plini de entuziasm. După încheierea adunării, tinerii intelectuali se legară în piața din fața catedralei că vor fi una în viață și moarte. Cei mai mulți și-au respectat legămîntul de solidaritate națională. Iar poporul care-i urma nu mai era, după adunarea de pe Cîmpul Libertății, vechiul popor umilit și supus, ci un popor ajuns la conștiința forței sale, hotărît de a nu mai robi pe pămîntul pe care tot el l-a muncit și el l-a apărat din moși strămoși.

Programul din Blaj, în care se împleteau năzuințele maselor și ale cărturarilor patrioți, a fost urmat nu numai în revoluția din 1848—1849, ci și în deceniile următoare. Românii transilvăneni sărbătoreau an de an la Blaj aniversarea adunării de pe Cîmpul Libertății. Pronunciamentul din 3/15 mai 1864 a fost întocmit de asemenea cu ocazia unei astfel de aniversări, autorii Pronunciamentului declarînd că rămîn neclintiți alături de principiile enunțate de marea adunare națională de pe Cîmpul Libertății. Cu drept cuvînt se poate spune că adunarea națională din 3/15 mai 1848 a constituit un punct crucial în istoria românilor din Transilvania, ca și în istoria poporului român în general.

Prezența la adunare a solilor din Moldova și Țara Românească, consfăturile dintre revoluționarii din cele trei țări române au însemnat un nou punct de plecare pentru a coordona acțiunile în vederea luptei de eliberare și unire națională a românilor.

ANEXE

LISTA
FONDURILOR ARHIVISTICE
ȘI A LUCRĂRILOR MAI DES CITATE

- Arhiva Bibliotecii Filialei Academiei, Cluj.
- Arhiva Capitulului romano-catolic din Oradea.
- *Acsády Ignac*, A magyar jobbágyság története (Istoria iobăgimii maghiare), Budapest, ed. 4. 1950.
- Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad.
- Arhiva istorică a Filialei Academiei Cluj.
- Anuarul Institutului de Istorie, Cluj.
- Arhiva Muzeului Revoluționar 1848, Arad.
- *Andics Erzsébet*, A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—49-ben (Rolul contrarevoluționar al aristocrației moșierești în 1848—49), II, Budapest, 1952.
- *Antal Árpád*, Szentiváni Mihály, Buc. 1958. Albina Românească, Iași, 1848.
- *Arató Endre*, A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840—1848 (Istoria problemei naționalităților din Ungaria, 1840—1848), I—II, Budapest, 1960.
- Arhiva Someșană, Năsăud.
- Arhiva de Stat, Arad.
- Arhiva de Stat, Baia-Mare.
- Arhiva de Stat, Blaj.
- Arhiva de Stat, Brașov.
- Arhiva de Stat, Cluj.
- Arhiva de Stat, Lugoj.
- Arhiva de Stat, Sf. Gheorghe.
- Arhiva de Stat, Sibiu.
- Arhiva de stat, Tîrgu-Mureș.
- *Allgemeine Zeitung* (Foaie generală) Augsburg, 1848.
- Biblioteca Academiei Buc., Ms. rom.
- *Bălan, T.*, Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina, la 1848, Sibiu, 1944.
- *Bălcescu, N.*, Opere, vol. I—II, Buc., 1953.
- *Balint, S.*, Scurtă descriere a unor evenimente întâmplate în Munții Apuseni și Transilvania... 1837—1867 în „Transilvania“, 1876, nr. 2, Reprodus și de Bariț, în vol. I, p. 652—661.
- *Báró Bánffy Jánosné*, Emlékirata 1848—49-i élményeiről. Sajtó alá rendezte Kelemen Lajos (Memoriu despre cele trăite în 1848—49. Pregătite sub tipar de K. L.). Cluj-Kolozsvár, 1931.

- *Bariț, G.* Părți alese din Istoria Transilvaniei I—II, Sibiu, 1889—1890.
- *Bărnăț, S.*, Dreptul public al românilor, Iași, 1867.
- *Bărnăț, S.*, Românii și ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere și comentariu de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924.
- *Bielz E. A.* Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens (Manual de geografie a Transilvaniei). Hermannstadt (Sibiu), 1857.
- *Birseanu, A.*, Istoria școlilor centrale din Brașov, 1902.
- *Bodea, C.*, Preocupări economico-culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830, în „Studii“, 1956, nr. 1.
- *Bodea, C.*, Revoluția din 1848 în Transilvania și Ungaria văzută de John Paget, în „Studii și Mat. de Ist. Mod.“, vol. II, 1960.
- *Bogdan-Duică, G.*, Eftimie Murgu, Buc., 1937.
- *Bogdan-Duică, G.*, Viața și ideile lui Simion Bărnăț, Buc., 1924.
- *Bogdan-Duică, G.*, Viața și opera întiiului țărănist român. Ion Ionescu de la Brad, Craiova, 1921.
- *Boroș, I.*, Evenimentele revoluționare din anii 1848—49 desfășurate la Lugoj, Lugoj, 1927.
- *Botiș, T.*, Istoria școlii normale și a institutului teologic din Arad, 1922.
- *Botiș, T.*, Monografia familiei Mocioni, Buc., 1939.
- *Cheresteșiu, V.*, Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu, în „Studii“, 1956, nr. 1.
- *Cheresteșiu, V.*, A magyarországi román sajtó politikai vezéreszméi és munkája a szabadságharc előtti évtizedben (Ideile conducătoare ale presei române din Ungaria în deceniul premergător luptei pt. eliberare (1848), Bpest, 1917.
- *Cheresteșiu, V.*, Nicolae Bălcescu — marele revoluționar democrat român, în Studii și referate despre N. Bălcescu, vol. I, Buc., 1953, p. 24—25.
- *Colson, Felix*, De l'état présent et l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie, Paris, 1839.
- *Csetri E.*, Muncitorii din regiunea Baia Mare în timpul revoluției din 1848—1849, în „Studii și referate din istoria României“, vol. II, Buc., 1954.
- *Csetri Elek, Imreh István, Benkő Samu*, Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről (Studii despre începuturile capitalismului din Transilvania), Bukarest, 1956.
- *Deák Imre*, 1848. A szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták (1848. Istoria războiului pentru libertate în scrisori, așa cum au văzut contemporanii), Budapest, f.a. (1942).
- Din istoria Transilvaniei, vol. I, ed. II, vol. II, ed. II, Buc., 1963.

- *Dragomir, S.*, André Saguna et Joseph Rajačić, în „Balcania“, 1943.
- *Dragomir, S.*, Din corespondența dascălilor ardeleni în anul 1848 în „Omagiu lui I. Bianu“, Buc., 1927.
- *Dragomir, S.*, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—49., vol. I—III, V, Cluj-Sibiu, 1944—46.
- Erdélyi Híradó (Vestitorul transilvănean), Cluj, 1848.
- Erdészeti Lapok (Foaie de silvicultură).
- *Ember Győző*, Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez (Documente privitoare la mișcările țărănești din Ungaria din 1848), Budapeșt, 1951.
- *Ember Győző*, Magyar parasztmozgalmak 1848-ban (Mișcări țărănești maghiare în 1848) în vol. : Forradalom és szabadságharc (Revoluția și lupta pentru libertate), Budapeșt, 1948.
- *Engels, Fr.*, Marx și Noua Gazetă Renană, în Marx-Engels, *Revoluția...*
- *Eötvös Josef*, Die Reform in Ungarn, Leipzig, 1846.
- Enciclopedia Română publicată de C. Diaconovich. Tom. I—III, Sibiu, 1898—1904.
- Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892 a lui G. Bariț, Sibiu, 1892.
- *Fényes Elek*, Magyarország leírása, I—II. rész. (Descrierea Ungariei, partea I—II), Pest, 1847.
- *Ferenczi Zoltán*, Kossuth és Wesselényi és az úrbér ügye 1846—1847-ben (Kossuth și Wesselényi și problema urbării în 1846—1847), Budapeșt, 1902.
- *Fischer, Ernst*, Österreich 1848, Wien, 1946.
- *Fodor, L., Vajda, L.*, Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania, 1849—1918, Buc., 1957.
- *Fotino, G.*, Din vremea renașterii naționale a Țării Românești, Boierii Golești, vol. II. Buc., 1939.
- Foaie pentru minte, inimă și literatură, Brașov, 1848.
- *E. Friedenfels*, Joseph Bedeus von Scharberg. Teil I—II, Wien, 1885.
- *Furnica, D. Z.*, Din trecutul românesc al Brașovului, Buc., 1937.
- Forschungen zur Volks- und Landeskunde (Cercetări pentru cunoașterea poporului și a țării), Sibiu.
- Gazeta de Transilvania, Brașov, 1848.
- *Gh. Georgescu-Buzău*, Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848, în „Studii“, 1956, nr. 4.
- *Ghica, I.*, Amintiri din pribegie după 1848. Noi scrisori către V. Alecsandri. Comentate de O. Boitoș, vol. II. (Craiova) (1940).
- *Glück, Eugen* Mișcări țărănești în comitatul Caras în 1848. Ms.
- *Göllner, C.* Betrachtungen zum fortschrittlichen Denken der Sachsen im 19. Jh. (Considerații cu privire la gândirea progresistă a sașilor în sec. 19), în Forschungen...

- *Grimm, I.*, Das Urbarialwesen in Siebenburgen (Sistemul urbarial în Transilvania), Wien (Viena), 1863.
- *Hajnal István*, A Batthyány-kormány külpolitikája (Politica externă a guvernului Batthyány), Budapest, 1957.
- *Hantsch, Hugo*, Die Nationalitätenfrage im alten Österreich, Wien, 1953.
- *Hetényi János*, Erdélynek reményelhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok célszerűesebb rendezése által (Posibilitatea dezvoltării economice a Ardealului în urma reglementării mai bune a raporturilor de proprietate).
- *Hodoş, E.*, Simion Balint, Biblioteca noastră, nr. 58.
- *Horváth Mihály*, Magyarország függetlenségi harcának története, 1848—49 (Istoria luptei pentru independență a Ungariei, 1848—49), I—III, Genf (Geneva), 1865.
- *Hossu, I.*, Date statistice referitoare la gimnaziul gr. cat. din Blasiu, în „Programa gimnaziului Blasiu“, Blaj, 1882.
- *Húszadik Század* (Veacul al douăzecelea), Budapest.
- *Imreh, Șt.*, Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX, Buc., 1955.
- *Iorga, N.*, Istoria românilor, vol. IX, Buc. (1938).
- *Iorga, N.*, Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, Buc., 1915.
- *Iorga, N.*, Oameni care au fost, vol. III, Buc., 1936.
- *Istoria României*, vol. I—IV, Buc., 1960—1964.
- *Jakab Elek*, Szabadságharcunk történetéhez (Contribuții la istoria luptei noastre pentru libertate), Budapest, 1881.
- *Jindra, Křižek*, Beiträge zur neusten Geschichte der mitteleuropäischen Völker, Praha, 1960.
- *Kádár József*, Belső-Szolnok és Doboka megye története, 1848—49 (Istoria comitatului Solnocul Interior și Doboca în 1848—1849), Dés (Dej), 1890.
- *Kan, S. B.*, Revoluția 1848 goda v Avstriei i Ghermanii (Revoluția anului 1848 în Austria și Germania), Moscova, 1948.
- *Kardos Samú*, Bárá Wesselényi Milkós élete és munkái (Viața și activitatea baronului W. M.), I—II, Budapest, 1905.
- *Killyén, Fr.*, Brașovul în preajma revoluției de la 1848, în „Studii și articole de istorie“, vol. I, 1956.
- *Konek Sándor*, Az osztrák birodalom kézikönyve (Manualul imperiului austriac), Pest, 1865.
- *Kovács G.*, Date privitoare la răpirea pămînturilor iobăgești din Transilvania pe moșiile familiei Bánffi, în „Studii și articole de istorie“, Buc., 1956.
- *Kövári László*, Erdélyország statisztikája (Statistica Ardealului), Kolozsvár (Cluj), 1847.
- *Kövári László*, Erdély története 1848—1849-ben (Istoria Transilvaniei în 1848—49), Pest, 1861.
- *Kun Béla*, Irodalmi tanulmányok (Studii literare), Budapest, 1960.
- *Lamartine*, Histoire de la révolution de 1848 (Istoria revoluției din 1848), vol. I—II, Bruxelles, 1849.
- *Lenin, V. I.*, Opere, vol. 20, Buc., 1951.

- *Lenin, V. I., Opere, vol. 21, Buc., 1959.*
- *Lenin, V. I., Opere, vol. 22, Buc., 1952.*
- *Lupaș, I., Contribuții la istoria ziaristicii românești ardeleni, Sibiu, 1926.*
- *Lupaș, I., Mitropolitul Andrei Șaguna, ed. a II-a, Sibiu, 1911.*
- *Manciulea, St., Din legăturile lui Papiu Ilarian cu Blajul, în „Luceafărul“, 1941.*
- *Martins, Irmgard, Grossösterreich und die Siebenbürger Sachsen 1848—1859 (Austria Mare și sașii ardeleni 1848—1859), München, 1957.*
- *Maurer, Gh. F., Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen (Ocuparea Ardealului prin națiunile care-l locuiesc acum), 2-te Aufl. Berlin, 1882, IV + 188. p.*
- *K. Marx-F. Engels, Opere, vol. 4, Buc., 1958.*
- *K. Marx-F. Engels, Opere, vol. 5, Buc., 1959.*
- *K. Marx-F. Engels, Revoluția de la 1848, Buc., 1956.*
- *Mészáros Károly, A magyar szabadságharc előjátéka 1848-dik évben (Prologul luptei pentru libertate din anul 1848), Ungvár (Ujhorod), 1862.*
- *Metes, St., Viața agrară economică a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane, vol. I, 1508—1820, Buc., 1921.*
- *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle (Revista ungară a istoriei economice).*
- *Magyarország története (Istoria Ungariei). Szerkesztette Molnár Erik, Pamlényi Ervin és Székely György, vol. I—II, Budapest, 1964.*
- *Magyarország története (Istoria Ungariei), vol. I—III, Budapest, 1961—62.*
- *Moldovan, V., Memorii din 1848—1849, Brașov, 1895.*
- *Márczius Tizenötödike, (15 Martie), Budapest.*
- *Mureșianu, A. A., Planul Regatului Daciei (în volumul : Casina Română, Brașov, 1935).*
- *Mureșianu, A. A., Prefectura română a Țării Bîrsei din 1848—1849, Brașov, 1929.*
- *Mureșianu, A. A., Simion Bărnuțiu în preajma marii adunări naționale a românilor din 3/15 mai de la Blaj, în „Transilvania“, 1921.*
- *Muzeul Regional Arad.*
- *Neamțu, Al., Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX, în „Anuarul Inst. de Ist. Cluj, tom. IV, 1961.*
- *Neamțu, Al., Un raport oficial din anul 1827 despre o inovație a unui iobag român, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, 1958—59.*
- *Obermann, Karl, Bemerkungen über die bürgerliche Metternich-Forschung. (Note despre cercetările științei istorice burgeze cu privire la M.) in Zeitschrift für... Berlin.*

- Országos Levéltár (Budapest) — Erdélyi Levéltárak (Arhiva de Stat, Bp. — Arhive ardelenene) — Gubernium Transylvanicum : In Politicis.
- Országos Levéltár (Budapest) — Erdélyi Levéltárak — Gubernium Transylvanicum : Praesidialia.
- Országos Levéltár (Budapest) — Az 1848—1849-i Minisztériumi Levéltár. (Arhiva de Stat, Bp., Arhiva Ministerelor 1848—1849)
- Országos Levéltár (Budapest) — Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány levéltára. (Arhiva de Stat, Bp., Arhiva Ministerelor 1848—1849)
- Organul Luminării, Blaj.
- Organul Național, Blaj.
- *Oțetea, A.*, Țăranii din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu, în „Studii“, 1956, nr. 6.
- *Păcățian, T. Z.*, Cartea de aur, ed. 2, vol. I, Sibiu, 1940.
- *Panaitescu, P. P.*, Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor, Cluj, 1924.
- *Pap Dénes*, Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848—1849 (Documente privind istoria luptei pentru independență a Ungariei), I, Pest, 1868.
- *Papiu Ilarian, Al.*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, I—II, ed. 2, Viena, 1852.
- *Papiu Ilarian, Al.*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, Schița tomului III, publ. de Șt. Pascu, Sibiu, 1943.
- *Pokrovski, M. N.*, Historische Aufsätze (Studii istorice), Berlin, 1918.
- *Popovici, V.*, Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848. Extras din „Studii și cercetări științifice“, Iași, V, (1954), nr. 1—2.
- *Potemkin-Molok*, Revoluții 1848—49 (Revoluțiile din anii 1848—49), I—II, Moskva, 1952.
- *Popa, T.*, Monografia orașului Tîrgu-Mureș, Tîrgu-Mureș, 1932.
- *Popea, N.*, Memorialul arhiepiscopului A. Șaguna, tom. I, Sibiu, 1889.
- *Prodan, D.*, Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848, în „Studii“, 1950, nr. 3.
- *Prodan, D.*, Supplex Libellus Valachorum, Cluj, 1948.
- *Pușcariu, I.*, Notițe despre întâmplările contemporane, Sibiu, 1943.
- *Rațiu, I.*, Blajul, Brașov, 1911.
- *St. L. Roth*, Gesammelte Schriften und Briefe, hg. v. Otto Folberth (Scrieri și scrisori adunate, editate de O. F.) Band 1—6, Kronstadt (Brașov), 1927—1939, Band 7 Berlin, 1964.
- *St. L. Roth*, Die Volksversammlung der Romanen in Blasendorf am 15/3 Mai 1848. Iscălit : Pestalozzi. Publicat în „Transilvania“, Beiblatt zum S. B. 16 iunie 1848, p. 190—192 și în *Roth*, Gesammelte..., vol. V, p. 301—309.

- *Russo, Al.*, Scieri, ed. P. V. Hanes, Craiova, f.a.
- *Der Siebenbürger Bote* (Curierul ardelean), Sibiu.
- „*Siebenbürger Wochenblatt*“ (Foaie săptăminală ardeleană), Kronstadt (Braşov), 1848.
- *Sion, G.*, *Suveniri contemporane*, Buc., 1888.
- *Söllner, I.*, *Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen* (Statistica Marelui Principat al Transilvaniei). Hermannstadt (Sibiu), 1856.
- *Spira György*, *Parasztágunk és az első magyar polgári forradalom nemesi vezetése* (Țărănimea noastră și conducerea nobiliară a primei revoluții burghize maghiare), „Századok“, 1948.
- Staatsarchiv, Wien (Arhivele de Stat, Viena).
- *Suciu, C.*, *Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848*, Blaj, 1925.
- *Suciu, T. D.*, *Nicolae Tincu Velia (1816—1867). Viața și opera lui*, Buc., 1945.
- *Sterca-Șuluț, I.*, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897.
- *Sterca-Șuluț, I.*, *O lacrimă fierbinte*, în „*Transilvania*“, 1877, nr. 6.
- Századok (Veacuri), Budapest.
- *Szabó István*, *Tanulmányok a magyar parasztság történetéből* (Studii privitoare la istoria țărănimii ungare), Budapest, 1948.
- *Szabó Ervin*, *Társadalmi és pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban* (Lupte sociale și de partid în revoluția maghiară din 1848—49), ed. 2-a, Budapest, 1949.
- *Szárászberky Nagy József*, *Emlékjegyzetei (1800—1878)* (Memorii 1800—1878), Budapest, f.a.
- *Szeremlei Samu*, *Magyarország krónikája az 1848 és 1849. évi forradalom idejéről* (Cronica Ungariei din timpul revoluției din 1848 și 1849), vol. I—II, Pest, 1867.
- *Szilágyi Farkas*, *Alsófehér vármegye monográfiája* (Monografia comitatului Alba Inferioară), I—III, Nagyenyed (Aiud), 1898.
- *Teodor, P.*, *Legăturile lui G. Bariț cu Principatele pînă la 1848*, în „*Anuarul Institutului de istorie*“, Cluj, 1963.
- *Teutsch, Fr.*, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen* (Istoria sașilor din Ardeal), Bd. III. Hermannstadt (Sibiu) 1910.
- *Theodorescu, B.*, *Biblioteca Romana din Paris*, în „*Călăuza bibliotecarului*“, Buc., 1964, nr. 7.
- *Tilksosky, L.*, *Mișcările țărănești din Ardeal în 1831*, în „*Studii*“, 1958, nr. 2.
- *Topliceanu, T.*, *Eftimie Murgu, Caransebeș — Timișoara*, 1948.
- *Tóth, Z.*, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni*, Buc.
- *Trócsányi Zsolt*, *Az erdélyi parasztság története 1790—1849* (Istoria țărănimii din Transilvania 1790—1849), Budapest, 1956.
- *Történelmi Szemle* (Revistă istorică). Budapest.
- *Vsemirnaia istoriia*. (Istoria universală), Moskva (Moscova).

- Vestitorul Românesc, București, 1848.
- *Wesselényi Miklós*, Balítéletekről (Despre judecăți greșite), Bukarest, (Leipzig), 1833.
- *Wesselényi Miklós*, Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Manifest în problema naționalității maghiare și slave), Lipcse (Leipzig), 1843.
- Wiener Zeitung (Gazeta din Viena), 1848.
- *Xenopol, A. D.*, Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. 12, ed. III, București, f.a.
- Zeitschrift für Geschichtswissenschaft (Revistă de știință istorică), Berlin.
- Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes (Despre istoria luptei ungare pentru libertate), Leipzig 1851; ed. II-a Cassel 1852. O traducere parțială a apărut sub titlul: Meeting românesc în Blaj, în „Arhiva Someșană”, 1930, p. 366—372.

NOTE LA CAPITOLUL I

- 1 V. I. Lenin, „Despre dreptul națiunilor la autodeterminare“, în opere complete, vol. 24, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 280—281.
- 2 F. Engels, „Dezbaterile de la Frankfurt cu privire la Polonia“, în K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 5, Editura politică, Buc., 1959, p. 370.
- 3 F. Engels, „Mișcările în 1847“, în K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, Editura politică, Buc., p. 510.
- 4 V. I. Lenin, Opere complete, vol. 26, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 218.
- 5 V. I. Lenin, Opere complete, vol. 30, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 12.
- 6 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, Buc., 1963, ed. a III-a, p. 1.
- 8 Kővári László, „Erdélyország statisztikája“ (Statistica Ardealului), Cluj, 1847, p. 11—12 și 96.
- 9 Konek Sándor, „Az osztrák birodalom kézikönyve“ (Manualul Imperiului austriac), Pesta, 1865.
- 10 Trócsányi Zsolt, „Az erdélyi parasztság története 1790—1849“ (Istoria țăranimii din Transilvania în 1790—1849), Budapesta, 1956, p. 12.
- 11 Fényes Elek, „Magyarország leírása“, I—II. rész. (Descrierea Ungariei, partea I—II), vol. I, Pesta, 1847, p. 6—7.
- 12 Kővári, „Erdélyország...“, p. 11, 68 și 78.
- 13 Op. cit., p. 296.
- 14 Op. cit., p. 197.
- 15 Op. cit., p. 182—183.
- 16 J. Söllner, „Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen“ (Statistica Marelui Principat al Transilvaniei), Sibiu, 1856, p. 408.
- 17 E. A. Bielz, „Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens“ (Manual de geografie a Transilvaniei), Sibiu, 1857.
- 18 Fényes, „Magyarország...“, vol. I, p. 26—28.
- 19 Söllner, „Statistik...“, p. 287.

- 20 Op. cit., p. 297.
- 22 Gh. Bariț, „Părți alese din istoria Transilvaniei“, Sibiu, vol. II, 1890, p. 70.
- 23 Bielz, „Handbuch...“, p. 160.
- 24 Fényes, „Magyarország...“, vol. I, p. 19, 25.
- 25 Wesselényi Miklós, „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében“ (Manifest în problema naționalității maghiare și slave), Leipzig, 1843, p. 91.
- 26 „Foaie...“, 1847, nr. 31, p. 256.
- 27 D. Z. Furnică, „Din trecutul românesc al Brașovului“, Buc., 1937, p. 43.
- 27^a Memoriul Corpului comercial valaho-levantin din Brașov din 3 ianuarie 1848, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1658.
- 28 Șt. Imreh, „Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX“, Buc., 1955, p. 27.
- 29 Kővári, „Erdélyország...“, p. 212.
- 30 Imreh, „Despre...“, p. 26.
- 31 Arató Endre, „A nemzetiségi kérdés története Magyarországon, 1840—1848“ (Istoria problemei naționalităților din Ungaria, 1840—1848), vol. II, Budapesta, 1960, p. 18—19.
- 32 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, ed. a III-a, p. 303.
- 33 Imreh, „Despre...“, p. 36—37.
- 34 Op. cit., p. 19—20, 28—29, 32—36, 84—85.
- 34^a „Gazeta...“, 1844, nr. 57, p. 225.
- 34^b O. L. Bp., Fond A.G.T., nr. 663/1848, Praes.
- 35 Kővári, „Erdélyország...“, p. 255, 282; „Gazeta...“, 1845, nr. 38, p. 149.
- 36 „Der Handel Siebenbürgens im 1837 und 1838“, art. în „Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde“, Brașov, 1840, p. 356.
- 37 Arató, „A nemzetiségi...“, vol. II, p. 13.
- 38 Kővári, „Erdélyország...“, p. 279—283.
- 39 Imreh, „Despre...“, p. 80—84.
- 40 Kővári, „Székelyhonról“, Cluj, 1842, p. 93.
- 41 Fényes, „Magyarország...“, vol. I, p. 70—71.
- 42 „Gazeta...“, 1846, nr. 86, p. 341—342.
- 43 Kővári, „Erdélyország...“, p. 111, 124 și 96.
- 44 Op. cit., p. 113—114.
- 45 Op. cit., p. 110, 137.

- 46 *Csetri Elek, Imreh István, Benkő Samú*, „Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről“ (Studii despre începuturile capitalismului din Ardeal), Buc., 1956, p. 7—44.
- 47 *Cornelia Bodea*, „Revoluția din 1848 în Transilvania și Ungaria văzută de John Paget“, în „St. mat. ist. mod.“, vol. II, 1960, p. 189.
- 48 *Johann Wolf*, „Die Revolutionsjahre 1848/49 im Banat, „Neuer Weg“, Buc., 1956, nr. 2 221 (8.VI.1956).
- 49 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 61—62.
- 50 *K. Karlovsky Endre*, „A burgonya meghonosítása Erdélyben“ (Începutul culturii cartofului în Ardeal), „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle“ (Revista istoriei agriculturii maghiare), 1896, p. 320 și urm.
- 51 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 76.
- 52 „Foaia...“, 1847, nr. 12.
- 53 *David Prodan*, „Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848“, în „Studii“, 1950, nr. 3, p. 65—80.
- 54 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 85.
- 55 *Prodan*, „Date...“, p. 80.
- 56 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 85.
- 57 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 82 și 88.
- 58 *Prodan*, „Date...“, p. 67 ; *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 88.
- 59 *Prodan*, „Date...“, p. 69—76.
- 60 *Al. Neamțu*, „Un raport oficial din anul 1827 despre o inovație a unui iobag român“, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, 1958—1959, p. 383—384.
- 61 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, ed. a 3-a, p. 307.
- 62 „Gazeta...“, 14 sept. 1845.
- 63 Op. cit., 19 martie 1848.
- 64 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, Misive (Scrisorile contesei Mikó către soțul ei, 19 și 23 mai 1848).
- 65 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 10.
- 67 *Imreh*, „Despre...“, p. 22.
- 68 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 91—97.
- 69 „A nacionalizmus történelmi gyökereiről“ (Despre rădăcinile istorice ale naționalismului), art. în „Történelmi Szemle“ („Revista istorică“), Budapesta, 1960, nr. 2—3, p. 317—318.
- 70 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 46, 48—50.
- 72 *J. Grimm*, „Das Urbarialwesen in Siebenbürgen“ (Sistemul urbarial în Transilvania), Viena, 1863, p. 167—208.
- 73 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 692—693.
- 74 Calculele în baza cărții lui Grimm au fost începute de un colectiv de la Institutul de istorie din Cluj al Academiei

Republicii Socialiste România, condus de conf. Șt. Imreh și au fost terminate și controlate de D. Săvulescu, contabil șef la Institutul de istorie din București al Academiei Republicii Socialiste România.

- 75 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 23—24.
- 76 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. II, p. 328—329.
- 77 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 23—24.
- 78 Op. cit., p. 25.
- 79 *Fr. Killyen*, Brașovul în preajma revoluției din 1848, în „St. art. ist.“, vol. I, Buc., 1956, p. 172, 180 și 187.
- 80 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 384.
- 81 *Söllner*, „Statistik...“, p. 298.
- 82 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 186.
- 83 *Bözödi György*, „A székelyföld története 1848—49-ben“ (Istoria secuimii în 1848—1849), mss.
- 84 *Acsády Ignác*, „A magyar jobbágyság története“ (Istoria iobăgimii maghiare), Budapesta, ed. a 4-a, 1950, p. 299—300.
- 85 *Hetényi János*, „Erdélynek reményelhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok célszerűesebb rendezése által“ (Posibilitatea dezvoltării economice a Ardealului în urma reglementării mai bune a raporturilor de proprietate), Cluj, 1847, p. 140.
- 86 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 86.
- 87 *V. Cheresteșiu*, „Nicolae Bălcescu... marele revoluționar democrat român“ (Studii și referate despre N. Bălcescu), Buc., 1953, p. 29.
- 88 Discurs reproduș în „Gazeta de Transilvania“, 1847, nr. 6—9.
- 89 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 30, 87.
- 90 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 384—385, 476.
- 91 *Kovách Géza*, „Date privitoare la răpirea pământurilor iobăgești din Transilvania pe moșiile familiei Bánffy în „St. art. ist.“, Buc., 1956, p. 95.
- 92 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 89.
- 93 „Gazeta...“, 1839, nr. 43, p. 170.
- 94 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 376, 477.
- 95 *Spira György*, „Parasztságunk és az első magyar polgári forradalom“ (Țărănimea și prima revoluție burgheză maghiară), în „Századok“ (Veacuri), Budapesta, 1948, p. 111.
- 97 *Kovách*, „Date...“, p. 96.
- 98 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 91.
- 99 *Hetényi*, „Erdélynek...“, p. 106.
- 100 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, nr. 462. Datele au fost totalizate de tov. Șt. Imreh.

- 101 *Ștefan Meteș*, „Viața agrară econ. a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane“, vol. I, 1508—1820, Buc., 1921, p. 127—129.
- 102 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 132—133. Vezi și discursul din 1847 al baronului liberal Kemény în „Gazeta de Transilvania“ (1847, nr. 6—9).
- 103 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 187.
- 104 *Simion Bărnuț*, „Românii și ungurii“, discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere și comentariu de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924, loc. cit. în rîndurile 387—414.
- 105 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 49.
- 106 Op. cit., p. 62—63, 98 și 100.
- 107 *F. Engels*, „Die Mark“, în Marx-Engels-Lenin-Stalin, „Zur deutschen Geschichte“, vol. I, Berlin, 1953, p. 153.
- 108 *Killyen*, „Brașovul...“, p. 180.
- 109 *Fr. Teutsch*, „Geschichte der Siebenbürger Sachsen“ (Istoria sașilor din Ardeal), vol. III, Sibiu, 1910, p. 201.
- 110 Citat din *Acsády*, „A magyar jobbágyság...“, p. 349.
- 111 *Imreh*, „Date...“, p. 48—49.
- 112 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 119.
- 113 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, nr. reg. 462.
- 114 *Killyen*, „Brașovul...“, p. 180.
- 115 *Imreh István*, „Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején“ (Gospodărirea alodială în Secuime în epoca descompunerii feudalismului), București, 1956, p. 7.
- 116 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 194.
- 117 *Silviu Dragomir*, „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—1849“, vol. I—III, V, Cluj și Sibiu, 1944—1948; loc. cit. în vol. V, p. 18.
- 118 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 233.
- 119 *Cornelia Bodea*, „Preocupări economico-culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830“, „Studii“, 1956, nr. 1, p. 101—102.
- 120 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 241.
- 121 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 75.
- 122 *John Paget*, „Hungary and Transylvania“, vol. I—II, 1839. Loc. cit. în vol. II, p. 311. Cartea a apărut și în traducere germană, cu titlul Ungarn und Siebenbürgen, vol. I—II, Leipzig, 1842, loc. cit. în vol. II, p. 241.
- 123 „Gazeta...“, Brașov, 1844, nr. 57, p. 225.

- 124 *I. Lupaş*, „Mitropolitul Andrei Şaguna“, Sibiu, 1911, ed. a 2-a, p. 14 ; „Enciclopedia română“, publ. de C. Diacovich, t. III, Sibiu, 1904, p. 962.
- 125 *F. Engels*, „Începutul și sfârșitul Austriei“, în *K. Marx și F. Engels*, Opere, vol. 4, p. 515.
- 126 *Killyen*, „Brașovul...“, p. 176—177.
- 127 *Boros János*, „Történeti feljegyzések Lugos városáról és Udria birájáról az 1848—49-es szabadságharcra kapcsolatban (Insemnări istorice despre orașul Lugoș și primarul Udria în legătură cu lupta pentru independență din 1848—1849), Lugoș, f.a.
- 128 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 43—45.
- 129 *Söllner*, „Statistik...“, p. 391.
- 130 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 208—209.
- 131 *Söllner*, „Statistik...“, p. 390 ; *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 205.
- 132 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 207—208, 290—293.
- 133 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 2.
- 134 *Söllner*, „Statistik...“, p. 389.
- 135 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 167—208. Calculele sînt făcute de tov. Șt. Imreh, conferențiar la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj.
- 136 „Foaia...“, Brașov, 1848, nr. 2, p. 11.
- 137 *G. Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 389.
- 138 *Horváth Mihály*, „Magyarország függetlenségi harcának története, 1848—1849“ (Istoria luptei pentru independență a Ungariei, 1848—1849), I—III, Geneva, 1865, vol. I, p. 67.
- 139 *T. Botiș*, „Monografia familiei Mocioni“, Buc., 1939, p. 17.
- 140 *D. Breharu*, „Un colaborator al lui Şaguna, Gh. Ioanovici de Dulea și Valea Mare“, Cluj, 1932, p. 35—36.
- 141 *Horváth*, „Magyarország...“, vol. I, p. 67.
- 142 *Kun Béla*, „Irodalmi tanulmányok“ (Studii literare), Budapesta, 1960, p. 107—109.
- 143 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 273.
- 144 *Killyen*, „Brașovul...“, p. 179—180.
- 145 *Imreh*, „Despre...“, p. 66.
- 146 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 71.
- 147 *Imreh*, „Despre...“, p. 49—50.
- 148 *Prodan*, „Date...“, p. 77—78.
- 149 *E. Csetri*, „Muncitorii din regiunea Baia Mare în timpul revoluției din 1848—1849“, în „Studii și referate din istoria României“, vol. II, Buc., 1954, p. 108.
- 150 Citat în *Prodan*, „Date...“, p. 77—78.

- 151 „Hetilap“ (Foaia săptăminală), Pesta, 1847, nr. 180. Citat de *Imreh*, „Despre...“, p. 51.
- 152 *Killyen*, „Brașovul...“ p. 179—180.
- 153 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, 1963, ed. a 2-a, p. 225—226.
- 154 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 1.
- 155 *Söllner*, „Statistik...“, p. 171, 175 și 181 ; *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 8.
- 156 *Söllner*, „Statistik...“, p. 171, 173 și 181.
- 157 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 184—185.
- 158 *Acsády*, „A magyar jobbágység...“, p. 349.
- 159 *Eötvös*, „Die Reform...“, p. 4, 15—16 și 18—19.
- 160 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 170—171.
- 161 *Söllner*, „Statistik“, p. 298.
- 162 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 75.
- 163 *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 145 ; „Gazeta...“, 1846, nr. 81, p. 322.
- 164 *Ch. F. Maurer*, „Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen (Ocuparea Ardealului prin națiunile care-l locuiesc acum), Berlin, ed. a 2-a, 1882, IV+188 p., referire la p. 137.
- 165 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 648.
- 166 *Söllner*, „Statistik...“, p. 298.
- 167 „Gazeta...“, 1846, nr. 81, p. 322.
- 168 *Maurer*, op. cit., p. 131 ; *Söllner*, „Statistik...“, p. 182.
- 169 *Söllner*, „Statistik...“, p. 298.
- 170 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. II, p. 293—296.
- 170a *Kövári*, „Erdélyország...“, vol. II, p. 186, 294—295.
- 171 *Josef Eötvös*, „Die Reform in Ungarn, aus dem Ungarischen... Unter Mitwirkung des Verfassers übersetzt von Dr. H. (Reforma în Ungaria. Tradus din ungurește în colaborare cu autorul, de Dr. H.), Leipzig, 1846. Loc. cit., în p. 3—4.
- 172 Discursul a fost publicat și în „Gazeta“, 1847, nr. 6—9.
- 173 *Grimm*, *Urbarialwesen...*, p. 2—3.
- 174 „Gazeta...“, 8 aprilie 1848.
- 180 Publicat în *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 655.
- 181 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 67—69.
- 182 *Palugyay Imre*, „Megyerendszer hajdan és most“ (Sistemul comitatelor odinioară și azi), vol. III, Pesta, 1848, p. 122—195.
- 183 *Söllner*, „Statistik...“, p. 359—363.

- 184 Söllner, „Statistik...“, p. 297—298.
- 185 Szilágyi Farkas, „Afsófehér-vármegye 1848—1849-ben“ (Comitatul Alba Inferioară în 1848—1849), Aiud, 1898, p. 7.
- 186 Hazai utazók Erdélyben (Călători din Ungaria în Ardeal), Cluj, 1942, p. 60.
- 187 Citat de I. Lupaș, „Mitropolitul Andrei Șaguna“, Sibiu, ed. a 2-a, 1911, p. 34.
- 188 Az erdélyi Nagyfejedelemség. Kolozsvár városba 1846 szeptember 9-edikére... összehívott... Rendeinek névsora (Lista nominală a staturilor Marelui Principat al Transilvaniei întrunite la 9 septembrie 1846 în orașul Cluj), Cluj, 1846.
- 189 Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892 (a lui G. Bariț), Sibiu, 1892, p. 17—18.
- 190 „Foaie...“, 2 martie 1842, p. 65.
- 191 „Erdélyi Híradó“ din 28 aprilie 1848, citînd pe Szentiváni, p. 270—271.
- 192 Bariț, „Părți...“, vol. I, p. 647—648.
- 193 Op. cit., p. 562.
- 194 Op. cit., p. 600—601.
- 195 John Paget, „Ungarn und Siebenbürgen“, vol. II, Leipzig, 1842, p. 241—244.
- 196 Acsády, „A magyar...“, p. 398.
- 197 Trócsányi, „Az erdélyi...“, p. 226.
- 198 Bariț, „Părți...“, vol. I, p. 645.
- 199 Ferenczi Zoltán, „Kossuth és Wesselényi és az úrbér ügye 1846—1847-ben (Kossuth și Wesselényi și problema urbanului în 1846—47), Budapesta, 1902, p. 9, 46.
- 200 Acsády, „A magyar...“, p. 96.
- 201 Foi comemorative..., p. 18.
- 202 Dedk Imre, „1848. A szabadságharcunk története levelekben (Istoria războiului nostru pentru libertate în scrisori), Budapesta, 1942, p. 340—341.
- 203 Bariț, „Părți...“, vol. I, p. 646; Teutsch, „Geschichte...“, vol. III, p. 148.
- 204 Acsády, „A magyar...“, p. 398.
- 205 Josif Șterca Șuluș, „Biografia lui Avram Iancu“, Sibiu, 1897, p. 6.
- 206 „Bolyai János élete és műve“ (Viața și opera lui B. J.), Buc., 1953, p. 361.
- 207 Bariț, „Părți...“, vol. I, p. 650—652.
- 208 Arató, „A nemzetiségi...“, vol. II, p. 186.
- 209 Papiu-Ilarian, „Istoria românilor din Dacia Superioară“, t. II, Viena, ed. I, 1852, p. 125.

- 210 *K. Marx și F. Engels*, „Opere“, vol. 8, Editura politică, Buc., 1960, p. 32.
- 211 „Gazeta...“, 7 iunie 1848, p. 190.
- 212 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 204.
- 213 Foi comemorative..., p. 5 și 16.
- 214 *Barif*, „Părți...“, vol. I, p. 663.
- 215 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 214.
- 216 *F. Engels*, „Revoluție și contrarevoluție în Germania“, în *K. Marx și F. Engels*, „Opere“, vol. 8, p. 34.
- 217 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 75.
- 218 Op. cit., p. 2.
- 219 Op. cit., p. 1.
- 220 Op. cit., p. 2.
- 221 „Satellit“, Brașov, 1841, nr. 99 (19.XII). Citat de *C. Göllner*, „Die Städte als Kampfzentren gegen feudale Vorrechte (Orașele ca centre de luptă împotriva prerogativelor feudale)“, mss.
- 222 *Gh. F. Maurer*, „Die Besitzergreifung...“, p. 137 ; *C. Göllner*, „St. L. Roth“, mss.
- 223 *Potemkin-Molok*, „Revoluții 1848—1849“ (Revoluțiile 1848—1849), vol. I—II, Moscova, 1950 ; vol. I, p. 429.
- 225 *Eötvös*, „Die Reform...“ p. 50, 159—160, 183, 209, 265—266.
- 226 *Kun Béla*, „Irodalmi...“, p. 123.
- 227 *Acsády*, „A magyar...“, p. 396 ; *Ferenczi*, „Kossuth...“, p. 9.
- 228 *Kun Béla*, „Irodalmi...“, p. 125.
- 229 „Gazeta...“, 1839, nr. 24, p. 93.
- 230 *Acsády*, „A magyar...“, p. 396—397.
- 231 *Kun Béla*, „Irodalmi...“, p. 119.
- 232 *Arató*, „A nemzetiségi...“, vol. II, p. 65.
- 233 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 70—71.
- 234 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 123—124 și 215—216.
- 235 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. II, p. 501—502.
- 236 „Gazeta...“, 1838, nr. 22, p. 85.
- 237 „Gazeta...“, 1846, nr. 78, p. 310.
- 238 „Saint-Simonizmus“ (Saint-Simonismul), în „Elic, Historiai zsebkönyv“ (Elic, anuar istoric), Cluj, 1832, p. 357—368.
- 239 *Böloni Farkas Sándor*, „Utazás Észak-Amerikában“ (Călătorie în America de Nord), Cluj, 1834 ; La Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Cluj, Anexa III, se păstrează și manuscrisul „Nyugat-európai utazás“ (Călătorie în Occidentul Europei).
- 240 *Barif*, „Părți...“, vol. I, p. 632.

- 241 *Kun Béla*, „Irodalmi...“, p. 109.
- 242 Op. cit., p. 158.
- 243 *Petőfi Sándor*, „Dicsértessék a nép neve“ (Fie laudat numele poporului), Budapesta, f.a., p. 40.
- 244 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 3.
- 245 *V. I. Lenin*, „Despre dreptul...“, în „Opere complete“, vol. 25, p. 280—281.
- 246 *Hugo Hantsch*, „Die Nationalitätenfrage im alten Österreich“, Viena, 1953, p. 85.
- 247 „Istoria României“, vol. III, Buc., 1964, p. 1 071.
- 248 *Csetri, Imreh, Benkő*, „Tanulmányok...“, p. 131.
- 249 *Iorga N.*, „Istoria românilor din Ardeal...“, p. 129.
- 250 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 207, 291 și 293—294.
- 251 *Karl Göllner*, „Anton Kurz“, în revista „Volk und Kultur“.
- 252 *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 184.
- 253 „Gazeta...“, 1844, nr. 57, p. 225.
- 254 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 70—71.
- 256 Lista intelectualilor români din Transilvania prezentată ministrului austriac. Extrase după originalul german: Verzeichnis der siebenbürgisch-rumänischen Intelligenzen für das Jahr 1849. Publicat în Dragomir, „Studii“, vol. II, p. 144—160.
- 257 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 292—293.
- 258 *Papiu*, „Istoria...“, t. I, p. 215.
- 259 „Foaie...“, 1843, nr. 2.
- 260 *Teodor Botiș*, „Istoria școlii normale și a institutului teologic din Arad“, Arad, 1922, p. 20, 52, 57 și 67.
- 261 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 180.
- 262 *J. Hossu*, „Date statistice referitoare la gimnaziul gr. cat. din Blasiu“, în Programa gimn. Blasiu, 1882, p. 18 și 31.
- 263 *Bariș*, „Părți...“, vol. I, p. 389—390.
- 264 *Andrei Birseanu*, „Istoria școlilor centrale din Brașov“.
- 265 „Gazeta...“, 1841, nr. 13, p. 52.
- 266 *I. Rațiu*, „Blajul“, Brașov, 1911, p. 36.
- 267 *Bariș*, „Părți...“, vol. I, p. 633.
- 268 *Papiu*, „Istoria...“, t. I, p. 209—214.
- 269 *St. Manciu*, „Din legăturile lui Papiu-Ilarian cu Blajul“, art. în „Lucaefărul“, 1941, p. 321—322; *Bariș*, „Părți...“, vol. I, p. 614—615.
- 270 *Nicolae Popea*, „Memorialul arhiepiscopului A. Șaguna“, t. I, Sibiu, 1889, p. 39—40.
- 271 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 004, f. 177—178.

- 272 *G. Bogdan-Duică*, „Murgu...”, p. 25.
- 273 *Bariț*, „Părți...”, vol. I, p. 632.
- 274 *Op. cit.*, p. 632—633; *P. Teodor*, „Legăturile lui G. Bariț cu Principatele pînă la 1848”, în „Anuarul Institutului de istorie”, Cluj, 1963.
- 275 „Foaie...”, 1839, nr. 11—12, p. 94.
- 276 *N. Bălcescu*, „Opere”, vol. I—II, Buc., vol. I, 1953, p. 331.
- 277 *V. Cheresteșiu*, „A magyarországi román sajtó politikai vezéreszméi és munkája a szabadságharc előtti évtizedben” [Ideile conducătoare ale presei române din Ungaria în deceniul premergător luptei pentru eliberare (1848)], Budapesta, 1917, p. 9.
- 278 „Foaie...”, 1843, nr. 28.
- 279 „Foaie...”, 1847, nr. 44—45.
- 280 *S. Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 29.
- 281 *Bariț*, „Părți...”, vol. II, p. 527.
- 282 „Gazeta...”, 1842, nr. 49—51.
- 283 *Bariț*, „Părți...”, vol. I, p. 558.
- 284 *Bariț*, „Părți...”, vol. II, p. 2.
- 285 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal...”, p. 108—109.
- 286 *Ion Breazu*, „G. Bariț și mișcarea teatrală românească din Transilvania, în „St. cerc. ist. artei”, vol. III, 1956, nr. 1—2, p. 225—235.
- 287 *D. Prodan*, *Supplex Libellus Valachorum*”, „Cluj, 1948, VIII + 301 p.
- 288 *Bariț*, „Părți...”, vol. II, p. 84.
- 289 *Harold Steinacker* (Innsbruck), „Die Nationalitätenfrage des alten Ungarn, in marxistisch-leninistischer Beleuchtung”, în vol. *Ostdeutsche Wissenschaft*, vol. IX, 1962, München, p. 393.
- 290 *Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 47—48.
- 291 *Op. cit.*, p. 48—52.
- 292 „Foaie...”, 1840, nr. 44—45.
- 293 *Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 20—21.
- 294 *Op. cit.*, p. 19.
- 295 *I. Lupaș*, „Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelene”, Sibiu, 1926, p. 55—56.
- 296 *Jakab Elek*, „Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig” (Istoria ziaristicii ardelene pînă în 1848), p. 12.
- 297 *Papiu*, „Istoria...”, t. I, p. 217.
- 298 Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Buc. mss.
- 299 *Bariț*, „Părți...”, vol. I, p. 626.
- 300 „Foi comemorative...”, p. 18.

- 301 „Foaie...“, 1846, nr. 6, p. 42.
- 302 „Foaie...“, 1842, nr. 9, p. 69.
- 303 „Foaie...“, 1842, nr. 39, p. 307.
- 304 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 566—567.
- 305 *Barbu Theodorescu*, „Biblioteca Romena din Paris“, în „Călăuza Bibliotecarului“, Buc., 1964, nr. 7, p. 424.
- 306 O. L., Bp., Fond A.G.T., nr. 43/1848 Praes.
- 307 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal...“, p. 109.
- 308 „Foaie...“, 1844, nr. 51, p. 399.
- 309 *Cheresteșiu*, „A magyarországi...“, p. 38—39.
- 310 *Széchenyi István*, „Fennmaradt kéziratából“ (Din scrierile sale rămase în urmă), vol. I, Hunnia, Pesta, 1858, p. 99.
- 311 *Wesselényi M.*, „Szózat...“, p. 91—92.
- 312 *Arató*, „A nemzetiségi...“, p. 106—107.
- 313 „Gazeta...“, 1847, nr. 68, p. 271.
- 314 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 576.
- 315 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 567, și „Foi comemorative...“, p. 13—14.
- 316 „Gazeta...“, 1842, nr. 49—51.
- 317 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 71.
- 318 *Bariț*, „Părți...“, vol. III, p. 139 ; *I. D. Suci*, „Nicolae Tineu Velia (1816—1867). Viața și opera lui“, Buc., 1945, p. 272.
- 319 *G. Bogdan-Duică*, „Viața și ideile lui Simion Bărnuț“, Buc., 1924, p. 42.
- 320 *Arató*, „A nemzetiségi...“, p. 48—49 și 55.
- 321 *Wesselényi Miklós*, „Balitéletekről“ (Despre judecări greșite), București, 1833, p. 233 (de fapt cartea n-a apărut la București ; indicația urma să deruteze cenzura austriacă).
- 322 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 176 și 186.
- 323 „Magyarország története...“, vol. III, 1961, p. 301—302.
- 324 *Erdélyi (Aradi) Victor*, „A románok 1848—1849-ben“ (Românii în 1848—1849), art. apărut în „Huszadik Század“ (veacul al 20-lea), vol. 26, 1912, p. 711.
- 325 *Jakab Elek*, „Szabadságharcunk történetéhez“ (Contribuțiuni la istoria luptei noastre pentru eliberare), Budapesta, 1881, p. 67—68.
- 326 *Kövári*, „Erdélyország...“, p. 188—189.
- 327 „Magyarország története...“, vol. III, 1961, p. 301.
- 328 „Foaie...“, 1840, nr. 12, p. 93.
- 330 *St. L. Roth*, *Der Sprachkampf in Siebenbürgen*, Brașov, 1842, edit. J. Gött (aceeași tipografie unde apăreau și gazetele românești). Lucrarea a apărut și în *St. L. Roth*, „Gesammelte Briefe und Schriften“, vol. IV, Sibiu, 1933.

- 331 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 752—754; *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 62; *I. Lupăș*, „O lege votată în dieta transilvană din Cluj“ (1842), Buc., 1943, p. 20.
- 332 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 627—632.
- 333 *Cheresteșiu*, „A magyarországi...“, p. 19—20.
- 334 „Gazeta...“, 1842, nr. 20, p. 77.
- 335 „Foaie...“, 1842, nr. 9, p. 65.
- 336 „Foaie...“, 1843, nr. 6, p. 43.
- 337 „Foaie...“, 1846, nr. 6, p. 47.
- 338 „Foaie...“, 1846, nr. 3, p. 20.
- 339 *Ernst Fischer*, „Oesterreich 1848“, Viena, 1946, p. 130.
- 340 *Arató*, „A nemzetiségi...“, p. 68.
- 342 „Foaie...“, 1842, nr. 12, p. 85.
- 343 „Gazeta...“, 1844, nr. 52, p. 206.
- 344 „Gazeta...“, 1847, nr. 100, p. 397.
- 345 „Foaie...“, 1845, nr. 47, p. 373.
- 346 „Foaie...“, 1846, nr. 30, p. 235.
- 347 *Jakab*, „Szabadságharcunk...“, p. 100—101.
- 348 „Erdélyi Híradó“ (Vestitorul transilvănean), Cluj, 1846, nr. 176, p. 178, 179, 180 și 182.
- 349 „Gazeta...“, 1846, nr. 74—80.
- 350 „Gazeta...“, 1846, nr. 78, p. 310—311.
- 351 *Antal*, *Szentiványi...*, p. 124—126.
- 355 *K. Marx și F. Engels*, „Opere“, vol. 4, p. 415.
- 356 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 195.
- 357 Op. cit., p. 219—222.
- 358 *Andrei Oțetea*, „Țăranii din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu“, în „Studii“, 1956, nr. 6.
- 359 *L. Tilkosky*, „Mișcările țărănești din Ardeal în 1831“, în „Studii“, 1958, nr. 2.
- 360 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 7 și 132.
- 361 Op. cit., p. 178—179.
- 362 *Tóth Z.*, „Mișcări...“, p. 6.
- 363 *Töredék az abrudfalvi kir. kincstári uradalom erdőségeinek történetéből 1848 előtt...* „Erdészeti Lapok“ (Fragment din istoria pădurilor domeniului regal din Abrud, în perioada dinainte de 1848, „Pagini de silvicultură“), 1869, p. 187.
- 364 *Töredék...*, p. 195.
- 365 *Simion Balint*, „Scurtă descriere a unor evenimente întimplăte în Munții Apuseni și Transilvania... în 1837—1867“, în „Transilvania“, 1876, nr. 2. Reprodus și de *Bariț*, în „Părți...“, vol. I, p. 652—661.

- 366 „Gazeta...“, 1847, nr. 5, p. 18 (16 ianuarie).
- 367 *Balint*, „Scurtă...“, în *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 658—659.
- 368 *Lupaș*, „Mitropolitul...“, p. 14—16 și 25—29.
- 369 *Eugen von Fridenfels*, „Joseph Bedeus von Scharberg“, part. I—II, Viena, 1876—1877. Pasajul la care ne referim, în I, p. 193.
- 370 *Balint*, „Scurtă...“, în *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 659—661.
- 371 *Tóth*, „Mișcări...“, p. 337.
- 372 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 663—664.
- 373 *S. Dragomir*, „André Saguna et Joseph Rajačić“, în „Balcania“, 1943, p. 275.
- 374 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 59—66.
- 375 „Gazeta...“, 1847, nr. 5, p. 18 (16 ian.).
- 376 „Foaie...“, 1846, nr. 7, p. 56; *D. Prodan*, „Supplex...“, p. 104—111.
- 377 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 577—578.
- 378 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 638, și „Foi comemorative...“, p. 16.
- 379 „Magyarország története“, III, 1961, p. 253.
- 380 „Foi comemorative...“, p. 16.
- 381 „Gazeta...“, 1842, nr. 16; „Foaie...“, 1846, nr. 7, p. 56.
- 382 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 662.
- 383 *Josif Šterca-Šuluț*, în „Gazeta...“, 1889, nr. 173.
- 384 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 661 și 664.
- 385 *G. Bogdan-Duică*, „Viața și opera întiiului țărănist român, Ion Ionescu de la Brad“, Craiova, 1921, p. 6.
- 386 „Transilvania“, Sibiu, 1877, p. 185.
- 387 *V. Chereșeșiu*, „Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu“, în „Studii“, 1956, nr. 1, p. 65—86.
- 388 *Tóth*, „Mișcărilor...“, p. 301.
- 389 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, ed. a 3-a, p. 313.
- 390 *L. Fodor* și *L. Vajda*, „Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania, 1849—1918“, Buc., 1957, p. 12.
- 391 *Imreh*, „Despre...“, p. 69.
- 392 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 73.
- 393 *Mészáros*, „A magyar...“, p. 1.
- 394 Op. cit., p. 3.

NOTE LA CAPITOLUL II

- 1 S. B. Kan, „Revoluția 1848 goda v Avstriei i Ghermanii“, Moscova, 1848, p. 114—195.
- 2 A. Lamartine, „Histoire de la révolution de 1848“, vol. II, Bruxelles, 1849, p. 25, 29 și 167.
- 3 K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, Editura politică, București, 1958, p. 511.
- 4 „Der Siebenbürger Bote“, Sibiu, 1848, 5 aprilie (nr. 29, p. 118—119).
- 5 Karl Obermann, „Bemerkungen über die bürgerliche Metternich-Forschung“ (Note despre cercetările științei istorice burgheze cu privire la Metternich), în „Zeitschrift für Geschichteswissenschaft“ (Revistă de știință istorică), Berlin, 1958, vol. 6, p. 1340.
- 6 „Magyarország története“, III, 1798—1849 (Istoria Ungariei, vol. III, 1790—1849), Budapesta, 1961, p. 384.
- 7 Op. cit., p. 397.
- 8 „Márczius Tizenötödike“ (15 martie), Pesta, 1848, nr. 23, 11 apr., p. 92—93.
- 9 V. Cheresteșiu, „Luptătorul...“, p. 72.
- 10 „Organul luminării“, Blaj, 14 apr. (st. v.), p. 383—384.
- 11 Bogdan-Duică, „Murgu...“, p. 134.
- 12 Iosif Șterca-Șuluț, „O lacrimă fierbinte“, în „Transilvania“, 1877, nr. 6, p. 61.
- 13 K. Marx și F. Engels, „Opere“, vol. 5, Editura politică, București, 1959, p. 3.
- 14 K. Marx și F. Engels, „Opere“, vol. 4, Editura politică, București, 1958, p. 473—474.
- 15 Op. cit., p. 511.
- 16 Op. cit., p. 516.
- 17 Op. cit., p. 517.
- 18 Hajnal István, „A Batthyány-kormány külpolitikája“ (Politica externă a guvernului Batthyány), Budapesta, 1957, p. 13, 16.
- 19 Pokrowski, M. N., „Historische Aufsätze“ (Studii istorice), Berlin (1918), p. 105.

- 20 Staatsarchiv, Wien, Staatskanzlei, Türkei VIII, Karton 32, F. 14—16, f. 73—78.
- 21 Ibid., f. 99—100.
- 22 N. Bălcescu, „Opere“, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 232.
- 23 „Gazeta...“, 26 aprilie (st. v.), 1848, p. 140.
- 25 N. Bălcescu, „Opere“, vol. I, București, 1953, p. 307.
- 27 Molnár Erik, „Történet szemléletünk nacionalista maradványairól“ (Despre rămășițele naționaliste ale concepției noastre istorice), Új Írás, Budapesta, 1962, nr. 11, p. 1 239.
- 28 O. L., Bp., 1526 utáni gyűjtemény. Az 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések, Kóvár vidéke ápr. 10-én tartott közgyűlése jegyzőkönyve (Colecția de după 1526. Însemnări privind evenimentele din 1848/49. Protocolul adunării generale din 10 aprilie a districtului Chioar).
- 29 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.
- 30 Ibid.
- 31 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Luna, Misive.
- 32 O. L., Bp., Fond. A.H.T. Praes., nr. 562/1848, Foto 2 377—2 381.
- 33 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Luna, Misive.
- 34 Andics Erzsébet, A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—49-ben (Rolul contrarevoluționar al aristocrației moșiere în 1848—49), Budapesta, 1952, vol. II, p. 22—23.
- 35 O. L., Bp., Fond. G. Pr. nr. 1 901/1848, Foto 16 006—16 009, 972—974.
- 36 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.
- 37 O. L., Bp., Az 1848/49-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Bizottmány.
- 38 Arh. ist. Fil. Cluj Acad., Copierul scrisorilor lui Wesselényi.
- 39 „Magyarország története“, vol. III, p. 392.
- 40 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. rom. nr. 994/f. 199.
- 41 O. L., Bp., Archivum Regnicolare. Nádori lt. 526/1848.
- 42 Ibid., nr. 633/1848, Foto 12 271—6.
- 43 Ibid., nr. 569/1848, Foto (fotocopia documentului se află în fototeca Institutului de istorie al Academiei Republicii Socialiste România, filiala Cluj) 12 261—3, 12 257—9.
- 44 Arh. Muz. Reg. Banat, Timișoara, 1848, f.n.
- 45 Muzeul Reg. Arad, Cutia 1, nr. inv. 2 821 și 6 401, imprimat.

- 46 Arh. st. Lugoj, Prefectura jud. Severin, 1848, filele 145—148 ; O. L., Bp., Fond. Az 1848/49-i Min. Lt. Orsz. Ideigl. Bizottmány, nr. 105/1848, foto 1 168—1 174.
- 47 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, 716/1848.
- 48 *Szilágyi Farkas*, „Alsófehér-vármegye monográfiája“ (Monografia Comitatului Alba de Jos), vol. III, Aiud, 1898, p. 18—19.
- 49 Arh. st. Cluj, Fond oraşul Dej, nr. 224/1848 ; *Kádár József*, „Belső Szolnok és Doboka megye története 1848—1849 (Istoria Comitatului Solnocul Interior, şi Doboca în 1848—1849), Dej, 1890, p. 9 şi 12.
- 50 „Erdélyi Híradó“, 6 apr. 1848.
- 51 Arh. st. Lugoj, Fond. Pref. jud. Severin, 1848, filele 175—176 şi 162—166.
- 52 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Odorhei, Arh. adm. nr. 656/1848.
- 53 Báró Bánffy Jánosné, Emlékirata 1848—49-i élményeiről. Sajtó alá rendezte Kelemen Lajos (Memorii despre cele trăite în 1848—1849. Pregătite sub tipar de Kelemen Lajos), Cluj, 1931, p. 7—8 şi 15.
- 54 Arh. st. Cluj, Fond. comit. Turda, nr. 575/1848.
- 55 Arh. st. Lugoj, Fond. Pref. jud. Severin, 1/1848, fila 258.
- 56 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 250.
- 57 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 654/1848, Praes.
- 58 O. L., Bp., Fond. Az 1848/49-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 224/B, Foto 11 916—11 918.
- 59 *Böloni György*, „Hallja kend, Táncsics“ (Auzi jupîne Tánscics), Bp., 1946, p. 324.
- 60 O. L., Bp., Fond. A.G.T., 703, 1 014/1848, Praes., foto 71—74.
- 61 „Der Siebenbürger Bote“, 31 martie 1848, p. 109.
- 62 Arh. st. Sibiu, Fond. Arh. Univ. săseşti, nr. 455/1848.
- 63 „Gazeta...“ din 29 martie (st. v.) 1848, p. 102—108 ; „Satellit“, 3 apr. 1848, p. 1 256.
- 64 Arh. st. Sibiu, Fond. Arh. Univ. săseşti, nr. 485/1848.
- 65 *Traian Popa*, „Monografia oraşului Tîrgu-Mureş“, Tîrgu-Mureş, 1932, p. 140—141.
- 66 *Barîţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 78.
- 68 „Erdélyi Híradó“, 1848, 2 şi 4 apr., p. 209—210 şi 213—214.
- 70 „Foaie...“, 1848, nr. 13, 29 martie (st. v.), p. 99—101.
- 71 Arh. st. Sft. Gheorghe, Fond. fam. Apor. N., fasc. XXI, nr. 4.
- 72 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 593/1848, Praes.
- 73 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 652/1848, Praes., foto 23—25.
- 74 „Organul luminării“, Blaj, 1848, nr. 66, 31 martie (st. v.), p. 376.

- ✓ 75 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 77.
- 77 *Kövári László*, „Erdély története 1848—49-ben“ (Istoria Ardealului în 1848—1849), Pesta, 1861, p. 54—55.
- ✓ 78 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 632/1848, Praes., foto 23—25.
- 79 *Suluț*, „Biografia...“, p. 6—7.
- ✓ 80 „Székely Közlöny“ (Buletin secuiesc), Tîrgu-Mureș, 1867, nr. 18, p. 138—139.
- ✓ 81 Biblioteca Bathianum, Alba Iulia, Registrul gimnaziului Zlatna.
- 82 *Szabó Ervin*, „Társadalmi és Pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban“ (Lupte sociale și de partid în revoluția din 1848—1849) ed. a 2-a, Budapesta, 1949, p. 321.
- 83 „Gazeta...“, 1848, nr. 22, 15 martie (st. v.), p. 91.
- 84 „Foaie...“, 1848, nr. 12, 22 martie (st. v.), p. 93.
- 85 *Ibid.*, nr. 15, 12 apr. (st. v.), p. 113.
- 86 *Ibid.*, p. 114—115.
- 87 *Ibid.*, p. 115.
- 88 „Foaie...“, 22 martie (st. v.), 1848, p. 91.
- 89 „Organul luminării“, 17 martie (st. v.), 1848, nr. 64.
- 90 *Ibid.*, 31 martie 1848, p. 371—372.
- 91 „Munkások Újsága“ (Ziarul muncitorilor), Budapesta, 1848, 2 aprilie 1848, nr. 1.
- 92 „Satellit“, Brașov, 1848, nr. 60, 27 martie, citat în *C. Göllner*, „Betrachtungen zum fortschrittlichen Denken der Siebenbürger Sachsen im 19. Jahrhundert“, in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde“, Sibiu, nr. 1, 1959, p. 35.
- 93 „Der Siebenbürger Bote“, 1848, nr. 28, 3 apr., p. 213.
- 94 „Foaie...“, 22 martie (st. v.) 1848, p. 93.
- 95 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 787/1848, Praes.
- 96 O. L., Bp., Fond. G. Pr., 615/1848, foto 2 441—2 443.
- 97 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția B. Kemény, Diplomatarium autographum.
- 98 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 133/1848, Praes.
- 99 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 71—72.
- 100 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Wesselényi.
- 101 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 102 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Mikó Sándor, imprimat.
- 103 (Százaberky) Nagy József, Emlékjegyzetei (Memorii) (1800—1878), Budapesta (f.a.), p. 134.
- 104 „Erdélyi Hírlap“, 18 apr. 1848.
- 105 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fondul Josika fidei comisionale.
- 106 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 620.

- 107 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó. Vezi și Bánffy Jánosné, Emlékiratai, p. 8; „Gazeta“, 29 martie (st. v.); *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 39—40.
- 108 „Magyarország története. Szerkesztették Molnár Erik, Pomlényi Ervin és Székely György“ (Istoria Ungariei, Red. de M. E., P. E. și Sz. Gy.), vol. I—II, Bp., vol. I, 1964, p. 500.
- 109 „Márctzius Tizenötödike“, Budapesta, 31 martie 1848, p. 53.
- 110 „Életképek“, Budapesta, 19 martie 1848.
- 111 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 48.
- 112 „Erdély Híradó“, 20 apr. 1848.
- 113 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 46—47.
- 114 „Gazeta...“, 8 și 12 apr. (st. v.) 1848.
- 115 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 7677/1848. →
- 116 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.
- 118 A. A. *Mureșianu*, „Prefectura română a Țării Birsei din 1848—1849, Brașov, 1929, p. 20—21.
- 119 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
- 120 V. *Moldovan*, „Memorii din 1848—1849“, Brașov, 1895, p. 5—7.
- 121 *Papiu*, „Istoria...“, ed. 2-a, t. II, p. 107—108.
- 122 „Gazeta...“, 1848, nr. 39, 13 mai (st. v.), p. 161.
- 123 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 255.
- 124 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 85.
- 125 Op. cit., p. 85—86.
- 126 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.
- 127 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 255.
- 128 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 7677/1848 (in Politicis). →
- 129 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 627/1848, Praes., foto I, Cluj: 21—22.
- 130 *Jakab*, „Szabadságharcunk...“, p. 83—84.
- 131 P. *Teodoru*, „Ideologia revoluției din 1848 și opera istorică a lui S. Micu“, Comunicare prezentată la sesiunea Fil. Acad. din 12 dec. 1964, mss.
- 133 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 884/1848, Praes.
- 134 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
- 135 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 733/1848; „Gazeta...“, 12 apr. (st. v.) 1848, p. 124; „Erdélyi Híradó“, Cluj, 18 apr. 1848.

- 136 O.L., Bp., Fond. G.P., 1848 ; 9 012 (Raportul consiliului oraşenesec Abrud din 16.VI.1848) ; *Trócsány*, „Az erdélyi...“, p. 262.
- 137 *Simion Balint*, Scurtă descriere a evenimentelor din Munţii Apuseni ai Transilvaniei, sau Ţara Moţilor (numită), în anul 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceluiaşi an, Academia R.P.R., ms. 1 060, f. 322—325. Data manuscrisului : Roşia de Munte, 8 mai 1852.
- 138 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 643 şi 802/1848, Praes.
- 139 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 132—3, 134—9.
- 140 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 783/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 104—107, 128—131, şi Arh. Zlatna, ad. nr. 569/1848 ; vezi şi O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 128—131, 140—141, şi memoriile lui *S. Balint*, Scurtă..., f. 312—315.
- 141 *S. Balint*, „Scurtă...“, f. 312—315.
- 142 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848.
- 143 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.
- 144 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 859/1848, Praes.
- 145 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
- 146 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 743/1848, Praes.
- 147 Ibid., nr. 783/1848 E ; A. St. Zlatna, ad. 568, 1848.
- 148 Ibid., nr. 785/1848, Praes.
- 149 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Mikó, Corespondenţa lui Mikó Imre, Original în Colecţia lui Pajáchevich, Nógrádladány.
- 150 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 859/1848, Praes.
- 151 „Gazeta...“, 19 apr. (st. v.) 1848.
- 152 O.L., Bp., Fond. A.G.T.
- 153 Arh. Episcopiei ort. rom. din Arad, nr. 157/1848.
- 154 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 4161/1848 (in Politicis) ; Arh. st. Lugoj, Fond. pref. jud. Severin, 1848, f. 207, 183—184.
- 155 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 4 160/1848 (in Politicis), foto I.I, Cluj, 15 926—15 927.
- 156 Arh. st. Blaj, Fond. 1848—1849.
- 157 „Gazeta...“, 29 martie (st. v.) 1848, p. 109.
- 158 Ibid., 22 aprilie (st. v.), p. 149—150.
- 159 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 615/1848, Praes.
- 160 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Mike Sándor.
- 161 „Gazeta...“, 29 martie (st. v.) ; „Vestitorul“, Buc., 10 apr. ; „Organul luminării“ din Blaj, 31 martie st. v., p. 374 ; „Erdélyi Híradó“ din Cluj (4 aprilie) ; O.L., Bp., Fond. 1 526 utáni gyűjt. Az 1848—49-i forradalomra vonatkozó nyomtatványok, foto I.I, Cluj, 968.

- 162 Arh. st. Braşov, registrul: Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 125; Arh. st. Braşov, Actele rev. 1848/1849 (Acte scoase), nr. 125, Concept.
- 163 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 993/1848, foto 325, nr. 6 242/1848, foto 1 714—1 715, nr. 6 123/1848, foto 1 661; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 060, f. 211, foto 4 456; 1 061, f. 189, foto 4 184.
- 164 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 061, f. 189, foto 4 184.
- 165 Arh. st. Blaj, Acte 1848.
- 166 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 778/1848, Praes.
- 167 Staatsarchiv Wien.
- 168 „Gazeta...“, 1848, nr. 28, 5 apr. (st. v).
- 169 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 993/1848, Praes.
- 170 Datele biografice în *G. Bogdan-Duică*, „Viaţa şi ideile lui S. Bărnăuţ“, Buc., 1924.
- 171 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 41—44.
- 173 *Puşcariu*, „Notiţe...“, p. 15—20.
- 174 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Pachet CCLX.
- 175 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 242, 798, 7 012/1848, foto 2 153—2 156, 2 188—2 193.
- 176 Scrisoarea este publicată în lucrarea *A. A. Mureşianu*, „Simion Bărnăuţ“, p. 12—16; „Transilvania“, 1921, p. 255—259.
- 179 *Papiu-Ilarian*, „Istoria românilor din Dacia Superioară, Schiţe, t. III, Editura de stat Pascu, Sibiu, 1943, p. 13, p. 156.
- 180 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 84.
- 181 „Wiener Zeitung“, 16 mai 1848, nr. 136, p. 652.
- 182 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 81.
- 183 Scrisoarea lui Cipariu în Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 994, f. 200—201.
- 184 O.L., Bp. Fond. A.G.T., nr. 6 029 şi 7 981/1848 (in Politicis).
- 185 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 061, f. 281.
- 186 O.L., Bp. Az 1848—1849-i Min. Lt. Igazságügyi min. Bűntetőtörvénykezési oszt. 21/1848; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 982/1848, Praes.
- 187 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 060, f. 205, foto 4 214—4 215, 4 452, 4 462; nr. 1 061, f. 281, foto 4 198—98.
- 188 O.L., Bp., Fond. G.P., nr. 7 981/1848. Foto 2 157—2 158; copia lui Moldovan, Arh. st. Blaj, Fond. Mitropolia Blaj, nr. 655/1848, foto 7 577.

- 189 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 994, f. 200—211.
- 190 Arh. st. Zlatna, nr. 817, Praes., 55/1848.
- 191 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 994.
- 192 Arh. st. Braşov, Registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 150/1848.
- 193 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 8 124/1848 (Anexă la nr. 1 729/1848, Praes.).
- 194 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 034/1848, Praes.
- 195 „1848—49, Történelmi Lapok“ (1848—1849. Pagine de istorie) 1897, p. 18.
- 196 *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 33—34.
- 197 Arh. St. Cluj, Fond. comitatul Turda, Acte praesidiala, nr. 498/1848.
- 198 Arh. St. Zlatna, nr. 817, Praes. 55, 1848.
- 199 Ibid.
- 200 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Wesselényi, Misive.
- 201 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 803/1848, Praes.
- 202 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 15/B ; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 855/1848, Praes.
- 203 Arh. St. Arad, Fond. Prefectura jud. Arad, A.V.C., 303/1848.
- 204 Ibid.
- 205 Arh. oraşului Baia Mare, nr. 1 316/1848. Material cules de cercetătorul Csetri Elek.
- 206 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Fam. Teleki din Luna de Sus.
- 207 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 15/B.
- 208 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Familia Teleki din Luna de Sus.
- 209 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 206/B.
- 210 Ember, Iratok, p. 210.
- 211 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 904/1848, Praes.
- 212 Ibid., nr. 871/1848, Praes.
- 213 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. Familiei Wesselényi, Misive.
- 214 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.
- 215 *Kardos S.*, „Báró Wesselényi Miklós élete és munkái“ (Viaţa şi operele baronului W. M.), Budapesta, 1905, vol. II. p. 214.
- 216 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi ; *Kardos*, „Wesselényi...“, p. 212—213.

- 217 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 76.
- 218 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 609/1848, Praes., foto 15—17, nr. 101/1848, Praes.
- 219 Ibid., nr. 693, nr. 653/1848. Foto : 29—31.
- 220 Ibid., nr. 694/1848. Praes. Foto : 56 ; nr. 107/1848. Praes.
- 221 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Mikó-Rhédey.
- 222 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Mikó-Rhédey.
- 223 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 838/1848, Praes.
- 224 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Corespondența Mikó.
- 225 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Jósika.
- 226 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 819/1848.
- 227 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 228 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 982/1848, Praes.
- 229 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Coresp. Wesselényi.
- 230 „Satellit“, Brașov, 25 mai.
- 231 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 000/1848, Praes.
- 232 Ibid., nr. 982.
- 233 Ibid., nr. 885.
- 234 Ibid., 5 970/U, 171/1848.
- 235 Arh. st. Cluj, Fond. comit. Turda, Praes. nr. 498/1848.
- 236 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 865/1848, Praes.
- 237 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó.
- 238 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 289.
- 240 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 76.
- 241 O.L., Bp., Archivum Regnicolare, Nádori Lt., nr. 633/1848.
- 242 *Haraszi*, „Parasztmozgalmak...“, p. 175.
- 243 Op. cit., p. 179.
- 244 *Szárászberky Nagy*, „Emlékjegyzetei...“, p. 162.
- 245 O.L., Bp., 1848—1849-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Biz. nr. 376, Foto 1 231—1 232.
- 246 O.L., Bp., Az 1848—1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 13/B.
- 247 Ember, „Iratok...“, p. 158—159.
- 248 *Haraszi*, „Parasztmozgalmak...“, p. 178.
- 249 O.L., Bp., Az 1848—1849-i Mit. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 313/B.
- 250 *Haraszi*, „Parasztmozgalmak...“, p. 162—166.
- 251 Op. cit., p. 167.
- 252 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Minisztérium Lt. Miniszterelnökség. nr. 69/1848, Praes.
- 253 „Jelenkor“ 30 apr. 1848 ; „Erdélyi Híradó“, 4 mai 1848 ; „Ellenőr“, 9 mai 1848.

- 254 *Szárászberky Nagy*, „Emlékjegyzetei...“, p. 170—171.
- 255 Arh. Muz. revoluționar 1848, Arad, Raport din 27 apr.
- 256 Arh. Episcop. ort. române, Arad, nr. 283/1848.
- 257 Arh. St. Arad, Acte Vicecomitis, nr. 579/1848, anexat la dosarul Acta Congregationum nr. 813/1848.
- 258 Arh. st. Arad, Fond. Prefect. Județului Arad, L.V.C. nr. 585/1848.
- 259 Arh. Muzeului revoluționar 1848, Arad, Raportul către judecătorul din Pecica.
- 260 *Eugen Glück*, Mișcări țărănești în comitatul Caraș în 1848, mss.
- 261 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 262 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Dos. Bánffy, 1848.
- 263 Ibid.
- 264 *Szabó István*, Tanulmányok a magyar parasztság történetéből (Studii privitoare la istoria țăranimii ungare), Bp., 1948.
- 265 „Közlöny“, Budapesta, 21 sept. 1848, p. 528—529.
- 266 *Ember Győző*, Magyar parasztnozgalmak 1848-ban (Mișcări țărănești ungare în 1848), în „Forradalom és szabadságharc“ (Revoluție și luptă pentru libertate), Budapesta, 1948, p. 227.
- 267 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok.
- 268 *Dragomir*, „Studii“, vol. I, p. 178.
- 269 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 295.
- 270 *Ember*, „Iratok...“, p. 242.
- 271 Arh. st. Arad, Fondul Prefect. județ Arad, Actele Tribunalului corecțional, 148/1848, f. 8.
- 272 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, 864/1848.
- 273 Arh. Muzeului revoluționar 1848, Arad, Actele Vărșand.
- 274 Ibid.
- 275 Arh. st. Arad, Fond. Prefect. jud. Arad, A.V.C. 613/1848.
- 276 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, nr. 738/1848.
- 277 O.L., Bp., Az 1848/1849, Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, nr. 138/B.
- 278 Arh. Muzeului revoluționar 1848, Arad, Cutia 2.
- 279 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 871/1848, Praes.
- 280 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 276.
- 281 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 909/1848, Praes.
- 282 Ibid., nr. 876/1848, Praes.
- 283 „Der Siebenbürger Bote“, Sibiu, 3 apr. 1848 (p. 114).
- 284 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1702/1848, Praes.
- 285 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, dos. Bánffy, 1848.
- 286 „Magyarország története“, vol. III, 1961, p. 411.

- 288 *Ember*, „Parasztmozgalmak...“, p. 206.
- 289 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 296/B ; „Pesti Hírlap“, 11 mai 1848.
- 290 „Jelenkor“, 9 mai 1848. Corespondența este datată din Carai, din 1 mai.
- 291 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 206/B.
- 292 Ibid.
- 293 Arh. Capitlului Oradea, 1848, nr. 178, 10 apr.
- 294 Arh. Muz. revoluționar 1848, Arad, Actele Vărănd.
- 295 *Ember*, „Iratok...“, p. 207.
- 296 Op. cit., p. 221.
- 297 Op. cit.
- 298 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Miniszterelnökség, nr. 198. Praes.
- 299 *Ember*, „Iratok...“, p. 225—6.
- 300 *Kövári*, „Erdély története...“, p. 90.
- 301 „Erdélyi Híradó“, 27 aprilie 1848.
- 302 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 148-i, 210.
- 303 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 13.
- 304 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 292.
- 305 Op. cit., p. 294—5.
- 306 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849.
- 307 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.
- 308 „Siebenbürger Wochenblatt“, 18 mai, dînd ca sursă ziarul „Jelen“.
- 309 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 289—291.
- 310 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, corespondența Mikó.
- 311 *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 31—32.
- 312 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 149—150.
- 313 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 12—13.
- 314 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 291.
- 315 Arh. Muz. revoluționar 1848, Arad, Actele Vărănd.
- 316 O.L., Bp.
- 317 Arh. st. Arad, fond. Pref. jud. Arad, Actele Tribunalului corecțional, 148/1848, f. 8.
- 318 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, dos. Bánffy, 1848 ; scrisoarea e din 3 mai 1848.
- 319 *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 31—32 ; „Erdélyi Híradó“, 7 mai 1848.
- 320 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 321 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 8 124/1848.

- 322 Arh. Muz. revoluționar 1848, Arad, Actele Vârșand.
- 323 Al. Neamțu, „Situția și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX” în „Anuarul Inst. de ist. Cluj”, t. IV, 1961, p. 135.
- 324 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Miniszt. Lt. Belügymin. Ált. Iratok nr. 162/B.
- 325 O.L., Bp., Min. Ideigl. Bizottmány, 529/1848.
- 326 „Foaie...”, martie (st. v.) 1848.
- 327 „Gazeta...”, 15 martie (st. v.), nr. 15, p. 115 ; nr. 22, p. 90—91.
- 328 „Gazeta...”, 18 martie (st. v.), 1848, p. 63.
- 329 *Jakab*, „Szabadságharczunk...”, p. 98.
- 330 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieș, nr. 185/1848.
- 331 Bibl. Univ. Cluj, Corespondența Mikó, Cutia 77 ; f. ; A. Dragomir, „Din corespondența...”, p. 162—166 ; Suciú, „Cum a fost pregătit...”, p. 40—49.
- 332 *Jakab*, „Szabadságharczunk...”, p. 35.
- 333 *Pap Dénes*, „Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez” (Culegere de documente cu privire la lupta Ungariei pentru independență), vol. I, Pesta, 1868, p. 69.
- 334 *Potemkin-Molok*, „Revoluții...”, vol. I, p. 433.
- 335 *Ember Győző*, „Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez” (Contribuții la istoria mișcărilor țărănești din 1848), Budapesta, 1951, p. 205.
- 336 Muzeul revoluționar 1848—1849, Arad, nr. 3 547.
- 337 *Spira*, „Paraszságunk...”, p. 121.
- 338 „Erdélyi Híradó”, 7 mai 1848, p. 290—291.
- 339 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, Scrierile comisarului guvernial Wesselényi.
- 340 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Miniszt. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 15/B.
- 341 Ibid., nr. 796/B.
- 342 „Gazeta...”, 21 mai (st. v.), 1848.
- 343 „Jelenkor”, 9 mai 1848. Corespondența e datată din Carei, la 1 mai.
- 344 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, fond. Arh. fam. Boornemissza, Misive ; *Andics*, „A nagybirtokos...”, vol. II, p. 28.
- 345 „Erdélyi Híradó”, 27 aprilie 1848.
- 346 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Bizottmány, nr. 231/1848.
- 347 Arh. st. Brașov, registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 113, 177/1848 ; Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fideicomisală a fam. Jósika. Misive.
- 348 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 787/1848, Praes ; Arh. st. Brașov, fond Arh. oraș Brașov, Registrul acte intrate, 89/1848, foto 4 798.

- 349 Arh. st. Braşov, registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 172/1848.
- 350 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Odorhei, Acte adm., 1848, Pach. nr. 3.
- 351 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 585/1848, Praes., foto 2 429—30.
- 352 *Tóth*, „Mişcările...“, p. 160.
- 353 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
- 354 A. F. *Maurer*, „Die Besitzergreifung Siebenbürgens“ (Luarea în stăpînire a Ardealului), ed. 2-a, Berlin, 1862, p. 135—136.
- 355 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 23—25.
- 356 Ibidem, p. 26—28.
- 357 O.L., Bp., fond. Comb. Trans. Praes. 1848, nr. 705.
- 358 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich-Mikó.
- 359 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 876 şi 934/1848, Praes.
- 360 Ibid., nr. 909.
- 361 Ibid., nr. 913.
- 362 „Der Siebenbürger Bote“, 3 aprilie 1848 (nr. 28, p. 114).
- 363 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.
- 364 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
- 365 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.
- 366 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Corespondenţa Wesselényi.
- 367 Articolul lui Wesselényi în „Pesti Hírlap“, 15 apr. 1848 (p. 332—333).
- 368 *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 32—33.
- 369 „Organul luminării“, 14 apr. (st. v.), 1848, nr. 68, p. 386.
- 370 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 372 Bibl. Acad. Buc., mss. rom., nr. 996.
- 373 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 562/1848, Praes., foto 2 376, 2 382—2 383, 2 392—2 395.
- 374 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 838/1848. Praes.
- 375 Ibid., nr. 693/1848, foto 54—55.
- 376 Arh. st. Blaj, fond. Mitropoliei Blaj, 1848, foto 756.
- 377 Document păstrat de dr. Alex. Culcer, Cluj.
- 378 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
- 379 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény. „Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatkozó iratok, K. Papp Miklós gyűjteménye“ (Colecţia privitoare la anii de după 1526. Scrieri referitoare la mişcările românilor din Ardeal în anii 1848—1849. Colecţia lui K. Papp Miklós).
- 380 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 865/1848, Praes.
- 381 Arh. st. Braşov, Actele Mag. Braşov, nr. 311/1848, Imprimat.
- 382 „Erdélyi Híradó“, 24 apr. 1848, p. 257.

- 383 „Gazeta...“, 19 apr. (st. v.), 1848, p. 132.
- 384 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 058, f. 51 ; Arh. st. Cluj, Arh. Comitatului Crasna, 1848.
- 385 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 904/1848, Praes.
- 386 Arh. st. Braşov, Registrul Einreichungsprotocoll, des Kronstädter Magistrats, 1848, nr. 111 ; Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 165/1848.
- 387 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 18.
- 388 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 632/1848, foto 26—28.
- 389 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
- 390 Ibid., nr. 881 și 1 097/1848, Praes.
- 391 Ibid., nr. 802/1848, Praes.
- 392 Scrisoarea din 10 apr. a baronului Jósika Miklós, în Arh. ist. Fil. Acad., Fondul Wesselényi, Misive.
- 393 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 906/1848, Praes.
- 394 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 7—8.
- 395 „Gazeta...“, 5 apr. (st. v.), 1848, p. 116.
- 396 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 190/1848.
- 397 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 58—59 și 63.
- 398 *Szárazberky Nagy*, „Emlékjegyzetei...“, p. 135—136.
- 399 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 58—59.
- 400 O.L., Bp., Fond. B., Pr., nr. 667/1848, foto 45—32.
- 401 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 926/1848, Praes.
- 402 Ibid., nr. 923/1848, Praes.
- 403 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 28.
- 404 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 186, 233/1848, Praes.
- 405 Arh. st. Sf. Gheorghe, fond. Arh. Apor, fasc. XXI, nr. 4.
- 406 „Bauer őrnagy Bem főhadsegédének hagyományai 1848 és 1849-ből. Közli Makray László“ (Amintirile maiorului Bauer, adjutantul lui Bem, din 1848—49, publicate de M. L.), Pesta, 1871, p. 5—6.
- 407 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 45.
- 408 Op. cit., p. 42—43.
- 409 Arh. Mănăstirii Hodoş-Bodrog, Acte cartonate 1846—1850.
- 410 „Magyarország története“, vol. III, 1961.
- 411 Op. cit.
- 412 O.L., Bp., Arh. Regnic. Nádori Lt. 917/1848.
- 413 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 414 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 667/1848, Praes.
- 415 „Foi comemorative...“, p. 18.
- 416 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 254.
- 417 „Organul luminării“, 31 martie (st. v.) 1848.

- 418 „Erdélyi Híradó“, 28 aprilie 1848.
- 419 Ibid., 7 mai 1848.
- 420 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
- 421 Ibid.
- 422 Arh. st. Cluj, A.M.T. 1848, nr. 783 eln. 1849, nr. 652 mapa 1848, Arh. st. Blaj, 1848.
- 423 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
- 424 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 27.
- 425 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, corespondența Mikó.
- 426 Arh. st. Brașov, Actele Magistr. Sighișoara, 1 005/1848.
- 427 Arh. st. Sibiu, Acte comițiale, 503/1848.
- 428 Arh. st. Sibiu, Arh. Magistr. Sibiu, 1 423/1848 f. 7.
- 429 Arh. st. Sibiu, Arh. comițiale, 414/1848 ; Arh. st. Brașov, Actele rev. 1848/1849 (acte scoase), nr. 83, Concept.
- 430 Arh. st. Brașov, fond. Magistratului, 1 779/1848.
- 431 „Satellit“, Brașov, 20 apr. 1848.
- 432 „Gazeta...“, 8 și 12 apr. (st. v.) 1848.
- 433 O. L., Bp., fond. A.G.T., 1 096, Praes.
- 434 Arh. st. Brașov, Registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, 1848, nr. 126 ; Arh. st. Sibiu, Acte comițiale, 517/1848 ; Arh. st. Brașov, Actele magistr. Sighișoara, 944/1848 ; Arh. st. Brașov, Actele magistr. Sighișoara, 1 005/1848, 944/1848, foto 6 385—6 387.
- 435 Arh. st. Brașov, Actele magistr. Sighișoara, 1 005/1848.
- 436 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó.
- 437 Arh. st. Sibiu, Acte comițiale, 561/1848.
- 438 Ibid., 624/1848.
- 439 Ibid.
- 440 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849 ; Bibl. Acad. Buc. Republicii Socialiste România, mss. rom. nr. 970, f. 52 foto 4 566—7.
- 441 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 75.
- 442 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 594/1848, Praes, foto 2 433—3.
- 443 „Gazeta...“, 25 martie (st. v.) 6 apr. (st. n.) 1848, nr. 25, p. 105—106.
- 444 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săsești, 15/1848, intrat la 6 apr. 1848.
- 445 Arh. st. Brașov, Actele rev. 1848/49 (acte scoase), nr. 119 ; „Siebenbürger Wochenblatt“ (Săptăminal transilvănean), 17 aprilie 1848.
- 446 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 88 ; „Foi comemorative...“, p. 19—20.
- 447 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849.
- 448 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săsești, 458/1848 ; Arh. Bis. Sf. Nicolae, Brașov, fond. Bran, nr. 32/1848. foto 5 280—1282 ;

- Arh. st. Braşov, Acte Mag., Sighişoara, nr. 1143/1848 ; Arh. st. Braşov, Acte mag., Braşov, nr. 254/1848 ; „Gazeta...“, 1 apr. (st. v.) 1848, nr. 27, p. 111.
- 449 „Gazeta...“, 8 apr. (st. v.) 1848.
- 450 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 827/1848, Praes.
- 451 A. A. *Mureşianu*, „Prefectura...“, p. 20—21.
- 452 „Organul luminării“, 21 apr. (st. v.) 1848, p. 391.
- 453 „Erdélyi Híradó“, 20 şi 21 apr. 1848.
- 454 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom., nr. 970, f. 255, foto 4 646.
- 455 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, 339/1848.
- 456 „Vestitorul românesc“, Buc., 27 apr. (st. v.) 1848, p. 38.
- 457 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Arh. fam. Bornemissza, Misive.
- 458 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Teleki din Satulung, Misive.
- 459 Ibid.
- 460 *Szeremlei*, „Magyarország...“, p. 66, şi *Bariş*, „Părţi...“, vol. II, p. 27.
- 461 R. *Endres*, „Wien 1848“, Zur Ausstellung im Wiener Rathaus, Viena, 1948, p. 21.
- 462 „Foaie...“, 3 mai (st. v.) 1848, p. 137—140.
- 463 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.
- 464 *Kardos*, „Báró Wesselényi...“, p. 221.
- 465 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 16.
- 466 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Mikó, scrisoare din 6 mai.
- 467 „Életképek“ (Pagini din viaţă), Pesta, 21 mai 1848, p. 659.
- 468 Arh. st. Arad, Acta Congreg., 598/1848 ; Arh. st. Lugoj, fond. Prefect. Jud. Severin 1/1848, fila 292—5.
- 469 O. L., Bp., Az 1848—49-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 217/B.
- 470 Ibid.
- 471 V. *Cherestăşiu*, „Luptătorul...“, p. 73.
- 472 *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 22—23.
- 473 „Foi comemorative...“, p. 19.
- 474 „Márczius Tizenötödike“, p. 19.
- 475 O. L., Bp., fond. A.G.T., 5 104/1848.
- 476 Ibid., 5 525/1848.
- 477 Ibid., 5 961/1848.
- 478 „Életképek“, 6 mai 1848, p. 603.
- 479 O. L., Bp., fond. A.G.T., 980/1848, Praes.
- 480 „Magyarország története“, vol. III, 1961, p. 419.

- 481 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 152/1848, Praes.
- 482 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. 1 058, f. 52.
- 483 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 86.
- 484 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 125.
- 485 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 5 600 și 5 601/1848.
- 486 Ibid., nr. 950/1848, Praes.
- 487 *Dragomir*, „Studii“, vol. II, p. 6.
- 488 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 298/1848.
- 489 Ibid., nr. 970/1848, Praes.
- 490 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó.
- 491 Ibid., scrisoare datată în 6 mai 1848.
- 492 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó, scrisori din 3 și 10 apr. 1848.
- 493 *Mészáros K.*, „A magyar...“, p. 356.
- 495 „Gazeta...“, 26 apr. (st. v.) 1848, p. 139.
- 496 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó, scrisorile contelui Mikó din 31 martie și 2 apr. 1848.
- 497 Ibid., scrisoare din 26 apr. 1848.
- 498 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 75—76.
- 499 „Erdélyi Híradó“, 6 apr. 1848, p. 218.
- 500 O. L., Bp., Az. 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 206/B.
- 501 Ibid.
- 502 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi, scrisoarea din 17 aprilie.
- 503 *Ember*, „Iratok...“, p. 208.
- 504 Arh. st. Lugoj, fond. Pref. jud. Severin, 1/1848 ; fila 292—295.
- 505 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi, scrisoarea din 11 mai.
- 506 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 287.
- 507 „Ellenőr“, 9 mai 1848, p. 9.
- 508 „Erdélyi Híradó“, 27 aprilie 1848.

NOTE LA CAPITOLUL III

- 1 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
- 2 A. A. Mureșianu, „Bărnăț...“, p. 12—16.
- 3 Arh. Ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó, Missiles. S. Dragomir, „Din corespondența...“, p. 156—157.
- 5 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieș, nr. 289/1848, Praes.
- 6 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 867/1848, Praes.
- 7 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
- 8 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 945/1846, Praes.
- 9 Bariț, „Părți...“, vol. II, p. 91.
- 10 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 845/1848, Praes.
- 11 Ibid., nr. 884/1848, Praes.
- 12 Arh. șt. Cluj, Fond. comit. Turda, nr. 433/1848, Praes ; Arh. șt. Cluj, Fond. orașul Bistrița, Mag. Praes. 1847—1848 ; Arh. șt. Brașov, Actele mag. Sighișoara, nr. 1 170/1848.
- 13 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 958, 5502, 6029/1848, Praes.
- 14 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5487/1848 ; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 884/1848, Praes.
- 16 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 970, f. 58.
- 17 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 948/1848, Praes.
- 18 Ibid., nr. 5931/1848 ; Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 19 Kádár, „Belső Szolnok...“, p. 34—35.
- 20 V. Moldovan, „Memorii...“, p. 16.
- 21 Bariț, „Părți...“, vol. II, p. 96.
- 22 V. Moldovan, „Memorii...“, p. 24.
- 23 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
- 24 Bariț, „Părți...“, vol. II, p. 96—97.
- 25 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6029/1848.
- 26 Ibid.

- 27 Ibid. ; *Kádár*, „Belső Szolnok...“, p. 33—34.
- 28 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 949/1848, Praes.
- 29 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 96—97.
- 30 *V. Moldovan*, „Memorii...“, p. 12—16.
- 31 Op. cit., p. 15.
- 32 O.L., Bp., Fond. A.G.T. (în pol.), nr. 5502/1848.
- 33 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1099/1848, Praes.
- 34 *V. Moldovan*, „Memorii...“, p. 20.
- 35 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 949/1848, Praes.
- 36 Ibid., nr. 1 020.
- 37 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., Secția mss. nr. 996.
- 38 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1098/1848, Praes.
- 39 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 96 ; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 131.
- 40 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1191/1848, Praes.
- 41 *Balint*, „Scurtă...“, f. 325 ; *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 97.
- 42 „Organul luminării“ din 21 apr. (st. v.), p. 390.
- 43-44 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 137—138.
- 45 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 135.
- 46 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 286—288.
- 47 *Papiu*, „Istoria...“, t. III, p. 141.
- 48 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1050/1848, Praes.
- 49 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 136.
- 50 Op. cit., p. 98 ; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 135—136.
- 51 *Bariț*, „Părți...“, p. 98—99.
- 52 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom., nr. 984, p. 286—288.
- 53 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, mss. rom. 28, Fond. Blaj, f. 42b—43b.
- 54 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 142—143.
- 55 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 100.
- 56 *C. Suci*, „Cum a fost pregătit...“, p. 49.
- 58 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 286—288.
- 59 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 143.
- 60 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 99.
- 61 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 143—146 ; *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 100—101 ; Raportul comisarului și al fișpanului, tot la *Bariț*, vol. II, p. 749—751.

- 62 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 146—147.
- 63 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 146.
- 64 „Organul luminării“, 21 apr. (st. v.) 1848, p. 390.
- 65 „Gazeta...“, 26 apr. (st. v.) 1848, p. 142.
- 66 „Erdélyi Híradó“, 5 mai 1848.
- 67 *Deák*, 1848..., p. 90.
- 68 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 144.
- 69 *Wiener Zeitung*“, Viena, 17 mai 1848, nr. 137, p. 656.
- 70 „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, 20 mai 1848, p. 2 257.
- 72 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1051/1848, Praes.
- 73 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Acte fam. Wesselényi, Corespondența lui Wesselényi.
- 74 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 100.
- 75 *Arató Endre*, „A nemzetiségi kérdés története Magyarországon, I. 1790—1840, Bp., 1960, p. 13, 16.
- 76 *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 88.
- 77 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 427/1848, Praes, foto 2 364—2 366.
- 78 *Lamartine*, „Histoire de la révolution de 1848“, Bruxelles, 1849, vol. II, p. 247.
- 79 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...“, p. 13 și 14.
- 80 Op. cit., p. 89 și 90.
- 81 „Pesti Hírlap“, Bp., 7 apr. 1848 (citat în *Hajnal*, *Batthyány-kormány...*, p. 42).
- 82 *Szeremlei*, „Magyarország...“, p. 61—62.
- 83 O.L., Bp., Az 1848/49..., Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, nr. 38/B.
- 84 „Erdélyi Híradó“, 30 martie 1848.
- 85 „Pesti Hírlap“, 4 aprilie 1848, p. 292.
- 86 „Ellenőr“, 11 mai 1848.
- 87 „Erdélyi Híradó“, 30 martie 1848.
- 88 *Bethlen M.*, „Múlt és jelen...“, p. 49.
- 89 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Arh. Fideicomis, fam. Jósika.
- 90 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 688/1848, Praes., foto 2 433—2434; nr. 723/1848, foto 2493—6; nr. 680/1848, foto 19 356—19 358.
- 91 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 15.
- 92 „Ellenőr“, 9 mai 1848.
- 93 „Erdélyi Híradó“, 11 mai 1848.
- 94 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1195/1848, Praes.

- 95 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi, scris. din 11 aprilie 1848. *Tóth Zoltán*, „Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848—1849-ben“ (Kossuth și problema națională în 1848—49), în „Kossuth Emlékkönyv“ (Carte omagială în memoria lui Kossuth) vol. II, Budapesta, 1952, p. 257.
- 96 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Teleki din Satulung, Missiles.
- 97 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 5016/1848. (în Politicis).
- 98 „Erdély és az unió. Töredékeszmék Erdélyi Magyar Jánostól“ (Ardealul și uniunea. Fragmente de idei de E.M.J.), 1848.
- 99 Citat în *Arató*, „A nemzetiségi...“, vol. II, p. 62.
- 100 *Cheresteșiu*, „A magyarországi...“, p. 33.
- 105 „Erdélyi Híradó“, 14 apr. 1848.
- 106 Arh. st. Blaj, Fond. Mitropolia Blaj, nr. 655/1848, foto : 7573.
- 107 „Organul luminării“, 28 apr. (st. v.) 1848.
- 108 „Der Siebenbürger Bote“, Sibiu, 12 mai 1848, nr. 44, p. 177.
- 112 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săsești, nr. 544/1848.
- 115 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săsești, nr. 521/1848 ; argumentele împotriva uniunii au fost pe larg expuse și în articolul „Über die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn“, apărut în „Transsilvania“, Sibiu, 14 apr. 1848 (nr. 30) ; nr. 528/1848, Concept.
- 119 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săsești, nr. 534/1848.
- 120 „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, 8 mai 1848 (p. 2058—2059).
- 121 *Irmgard Martins*, „Grossösterreich...“, p. 13 ; „Ellenör“, 9 mai 1848.
- 131 Arh. st. Brașov, Primăria Dumbrăveni, pachetul 1134, nr. 2/1848.
- 132 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Pejachevich Mikó.
- 133 Arh. st. Brașov, Actele magistr., 101/1848.
- 134 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. nr. 62, Arh. fam. Apor, nr. Fasc. XXI, nr. 4.
- 135 *V. I. Lenin*, Despre dreptul națiunilor la autodeterminare, în „Opere complete“, vol. 25, Editura politică, București, 1964, p. 281.

- 136 P. P. Panaitescu, „Planurile lui Ioan Cimpineanu pentru unitate națională a românilor“, Cluj, 1924, p. 5—8.
- 137 Felix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839; Cit. de G. Bogdan-Duică, „Eftimie Murgu“, Buc., 1937, p. 92—94.
- 138 Trócsányi, „Az erdélyi...“, p. 256.
- 139 „Gazeta...“, 19 apr. (st. v.) 1848.
- 140 H. Desprez, „La Moldo-Valachie et le mouvement roumain“. Vezi și art. lui S. Dragomir, în „Anuarul Institutului de istorie națională“ (1928—1930), Cluj, p. 3.
- 141 Bibl. Univ. Cluj, Corespondența Mikó, cutia 64; *Dragomir*, „Din Corespondența...“, p. 164.
- 142 „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, 22 mai 1848 (nr. 133, p. 2 133—2 134).
- 143 G. Fotino, „Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești“, Buc., vol. II, 1939, p. 178—180.
- 144 „Pesti Hírlap“, 15 apr. 1848.
- 145 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Kemény, Misc. R. 28.
- 146 „Budapesti Híradó“ (Vestitorul din Budapesta), 21 mai 1848.
- 147 „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, Peilage, 19 mai 1848.
- 148 Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats“, 1848, nr. 152; Arh. st. Brașov, Praesidial-Einreichungs-Protocolle, IV, M. 2, 149—150, 153, 166 și 171—172.
- 149 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1055/1848, Praes.
- 150 Ibid., nr. 1044/1848, Praes.; Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats“, nr. 158.
- 151 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 132/1848, Praes.
- 152 Ibid., nr. 1131/1848, Praes.
- 153 Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats“, 1848, nr. 170 și 171.
- 154 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1131/1848, Praes.
- 155 Ibid., nr. 1138/1848, Praes.
- 156 *Deák*, „1848...“, p. 89.
- 157 Op. cit., p. 118.
- 158 Trócsányi, „Az erdélyi...“, p. 321.
- 159 *Potemkin-Molok*, „Revoluții 1848—1849...“, vol. I, p. 484.
- 160 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 577—578; *Jancsó*, „A román...“, vol. II, p. 496.
- 161 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...“, p. 73.

- 164 *August Zang*, „Lebensfrage für die österreichische Monarchie“ (Problemă vitală a monarhiei austriece), Viena, 8 apr. 1848.
- 165 „Wiener Zeitung“, 28 apr. (st. v.) 1848.
- 166 „Organul luminării“, 28 apr. (st. v.) 1848.
- 167 *Teodor Bălan*, „Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina la 1848“, Sibiu, 1944, p. 3 ; *Valerian Popovici*, „Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848“, extras din „Studii și cercetări științifice“, anul V, nr. 1—2, Iași, 1954, p. 473.
- 168 Staatsarchiv, Wien, Hofkanzlei, Türkei VIII, carton 32, F. 14—16, f. 115—116.
- 169 *Barit*, „Părți...“, vol. II, 579—581.
- 170 Bibl. Univ. Cluj, Corespondența Mikó, cutia 77 ; cf. *Dragomir*, „Din corespondența...“, p. 162.
- 171 *Barit*, „Părți...“, vol. II, p. 577.
- 173 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. Arh. fam. Apor, N. fasc. XXI, nr. 4.
- 174 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 328/1848, Praes.
- 175 „Pesti Hirnap“, 5 mai 1848.
- 176 Ibidem.
- 177 Ibidem.
- 178 Ibidem, 18 mai 1848.
- 179 Bibl. Univ. Cluj, Corespondența Mikó, cutia 64 ; cf. *Dragomir*, „Din corespondența...“, p. 162.
- 181 „Gazeta...“, 29 apr. (st. v.) 1848.
- 182 „Erdélyi Híradó“, 7 mai 1848.
- 183 Ibid.
- 184 Op. cit., 9 mai 1848.
- 185 Op. cit., 11 mai 1848.
- 186 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 068/1848, Praes.
- 187 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Pejachevich Mikó, Scris. din 6 mai către contele Mikó Imre.
- 188 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 293/1848.
- 189 Ibid., nr. 1 169/1848, Praes. ; Arh. oraș Tg.-Mureș, Acta pol. nr. 1 429/1848.
- 190 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 003/1848, Praes. —
- 191 Op. cit., nr. 1 068 și 1 073/1848, Praes.
- 192 Op. cit., nr. 1218/1848, Praes.

- 193 Arh. Mureșenilor, Brașov, nr. 12 523 ; cf. *Aurel-Horea* și *A. Mureșianu*, „Simion Bărnuț în preajma mării adunări naționale a românilor din 3/15 mai de la Blaj“, în „*Transilvania*“, 1921, p. 258.
- 194 *Papiu*, „*Istoria...*“, t. II, p. 159.
- 195 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 099/1848, Praes.
- 196 „*Gazeta...*“, 6 mai (st. v.) 1848, p. 156.
- 199 „*Gazeta...*“, 22 aprilie (st. v.) 1848.
- 200 „*Foaie...*“, 26 apr. (st. v.) 1848, nr. 17, p. 129—134.
- 201 Arh. st. Lugoj, Fond. Prefectura jud. Severin, 1/1848, fila 298—299.
- 202 Op. cit., f. 296.
- 203 „*Gazeta...*“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 166.
- 204 „*Erdélyi Híradó*“, 23 aprilie 1848.
- 205 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Actele comisarului Wesselényi.
- 206 *V. Cheresteșiu*, „*Luptătorul...*“, p. 72—73.
- 207 *Bariț*, „*Părți...*“, vol. II, p. 32.
- 208 Ibid.
- 209 „*Gazeta...*“, 25 martie (st. v.), p. 104. Știrea o preia și „*Vestitorul*“ din București, în nr. din 30 martie.
- 210 „*Gazeta...*“, 19 apr. (st. v.) 1848, p. 134.
- 211 Op. cit., 1 mai (st. v.) 1848, p. 151.
- 212 „*Der Siebenbürger Bote*“, Sibiu, 1 mai 1848, p. 158—159.
- 213 „*Unterhaltungen aus der Gegenwart*“, Sibiu, 8 mai 1848, p. 7—8.
- 214 *Kádár*, „*Belső Szolnok...*“, p. 31.
- 215 „*Gazeta...*“, 19 apr. (st. v.) 1848, p. 133.
- 216 O.L., Bp., Arch. Regnicolare Nadori Lt., nr. 999, 1 004/1848.
- 217 *Papiu*, „*Istoria...*“, t. II, p. 167—168.
- 218 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 219 *Bariț*, „*Părți...*“, vol. II, p. 82—83.
- 220 *Mészáros*, „*A magyar...*“, p. 2—3.
- 221 *Z. Jindrá — J. Krizek*, „*Beiträge zur neuesten Geschichte der mitteleuropäischen Völker*“, Praga, 1960, p. 15.
- 222 „*Vsemirnaia istoriia*“, t. VI, Moscova, 196, p. 358.
- 223 Op. cit., p. 359.
- 224 „*Pesti Hírlap*“, Budapesta, 3 mai 1848, p. 393.
- 225 „*Erdélyi Híradó*“, 28 apr. 1848, p. 272 ; „*Ellenőr*“, 16 mai 1848, p. 27 ; „*Budapesti Híradó*“, 19 mai 1848, p. 479.

- 226 „Budapesti Híradó“, 19 mai 1848, p. 479.
- 227 Scris. lui A. Kurz către baronul Kemény din 9 apr. 1848, în Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Kemény, Diplomatarium Autographum.
- 228 „Satellit“, Brașov, 29 mai 1848.
- 231 Textul german în Biblioteca Universitară, Cluj, colecția Apor, nr. 58.
- 232 „Foaie...“, 26 apr. (st. v.) — 8 mai (st. n.) 1848, p. 129—132, traducere integrală.
- 236 „Gazeta...“, 3 mai (st. v.) 1848, p. 151.
- 237 Ibid.
- 238 „Gazeta...“, 25 martie (st. v.) 1848, p. 104.
- 239 *F. Engels*, „Marx și «Noua gazetă renană»“, în *K. Marx și F. Engels*, „Revoluția de la 1848“, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 10.
- 240 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 567.
- 241 „Foi comemorative...“, p. 16—17.
- 242 „Vestitorul românesc“, 3 aprilie (st. v.) 1848, p. 105.
- 243 „Gazeta...“, 26 aprilie (st. v.) 1848, p. 142.
- 244 „Albina românească“, Iași, 22 aprilie (st. v.) 1848.
- 245 „Gazeta...“, 22 martie (st. v.) 1848, p. 100.
- 246 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 128/1848, Praes.
- 247 „Gazeta...“, 22 aprilie (st. v.) 1848, p. 137—138.
- 248 „Erdélyi Híradó“, 9 mai 1848, p. 295—296.
- 249 „Pesti Hírlap“, 16 mai 1848, p. 440—441.
- 250 „Gazeta...“, 26 aprilie (st. v.) 1848, p. 140—142.
- 251 Ibid.
- 252 „Gazeta...“, 29 aprilie (st. v.) 1848.
- 253 Ibid.
- 254 „Gazeta...“, 22 mai (st. v.) 1848, p. 177.
- 255 *G. Sion*, „Suvenire contemporane“, Buc., 1888, p. 282.
- 256 „Organul luminării“, 24 martie—14 aprilie (st. v.) 1848.
- 257 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...“, p. 32—33.
- 258 O.L., Bp., Fond. Az 1848—1849-i Miniszt. Lt. Miniszterelnökség 238/1848, Praes.
- 259 „Satellit“, 13 aprilie (st. v.) 1848, p. 142—143.
- 260 „Gazeta...“, 12 aprilie (st. v.) 1848, p. 123.
- 261 „Gazeta...“, 2 febr. (st. v.) 1848, p. 37.
- 262 „Gazeta...“, 19 aprilie (st. v.) 1848, p. 130—131.
- 263 „Foaie...“, 12 aprilie (st. v.) 1848, p. 116.
- 264 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 83.

- 279 *Barit*, „Părți...“, vol. II, p. 74.
- 280 Op. cit., p. III.
- 281 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 946/1848.
- 282 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 55—56.
- 283 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 11.
- 284 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 32.
- 285 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 124/1848, Praes.
- 286 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 310.
- 287 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 072/1848, Praes.
- 288 Ibid., nr. 1 224/1848, Praes.
- 289 Ibid., nr. 5 971/1848, Praes.
- 290 Ibid., nr. 1 050/1848, Praes.
- 291 Ibid., nr. 1 121/1848, Praes.
- 292 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 122/1848.
- 293 Ibid., nr. 6 296/1848.
- 294 Ibid., nr. 6 121/1848.
- 295 Ibid., nr. 6 124/1848.
- 296 Ibid., nr. 1 004/1848, Praes.
- 297 Ibid., nr. 1 069/1848, Praes.
- 298 Ibid., nr. 6 120/1848.
- 299 Ibid., nr. 1 164/1848, Praes.
- 300 Ibid., nr. 6 124/1848.
- 301 „Pesti Hírlap“, 13 mai 1848, p. 432.
- 302 Arh. st. Zlatna, ad nr. 817 (Praes., 55) 1848.
- 303 Ibid.
- 304 Ibid., nr. 813/1848.
- 305 Ibid., nr. 843/1848.
- 306 Arh. st. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
- 307 Ibid.
- 308 *Ember*, „Iratok...“, p. 225.
- 309 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 29—30. Pasaje similare se găsec și la *Jakab* („Szabadságharczunk...“, p. 93, 98 și 115) și la *Kádár* („Belső Szolnok...“, p. 31—32) etc.
- 310 „Satellit“, Braşov, 25 mai 1848, p. 208.
- 311 „Pesti Hírlap“, 18 mai 1848, p. 448 ; *Szabó István*, *Tanulmányok...*, p. 319.
- 312 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 203/1848, Praes.
- 313 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. familia Apor, N. Fasc. XXI, nr. 4.

- 314 Ibid.
- 315 Arh. st. Cluj, Arh. Scaunului Odorhei, Acte administrative, Pachet nr. 2.
- 316 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 312.
- 317 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 292/1848, Praes.
- 318 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. Trei Scaune, Acte prezidiale, nr. 163/1848.
- 319 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 062/1848, Praes.
- 320 Publicat în lucrarea *Ion Boroș*, „Evenimentele revoluției din anii 1848—49 desfășurate la Lugoj“, Lugoj, 1927.
- 321 *Deák Imre*, „Adatok az 1848 év eseményeihez Krassó vármegyében“, Lugoj, 1931, p. 46—49.
- 322 Arh. st. Lugoj, Fond. pref. jud. Severin, nr. 1/1848, f. 375, p. 387.
- 323 Ibid., nr. 2/1848, f. 88.
- 324 Ibid., nr. 1/1848, f. 376.
- 325 Ibid., nr. 2/1848, f. 98.
- 326 Ibid., nr. 2/1848, f. 95.
- 327 Ibid., nr. 2/1848, f. 181.
- 328 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 151/1848, Praes.
- 329 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 330 Arh. st. Arad, Fond. Pref. jud. Arad, Actele tribunalului corecțional, nr. 1 071/1848, sub nr. 13.
- 331 *Al. Neamțu*, „Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX“, în „Anuarul Inst. ist.“ Cluj, vol. IV, 1961, p. 125.
- 332 „Ellenör“, Cluj, 12 mai 1848, p. 18.
- 333 O.L., Bp., Min. ideigl. Bizottmány, nr. 529/1848.
- 334 Arh. st. Arad, Fond. Pref. jud. Arad, arh. Tribunalului corecțional, nr. 148/1848, f. 27—29.
- 335 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Pejachevich Mikó.
- 336 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 865/1848.
- 337 „Márctius Tizenötödike“, Budapesta, 15 mai 1848, p. 210.
- 338 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența comisarului Wesselényi.
- 339 Arh. Ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 340 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 213/1848, Praes.
- 341 Ibid., nr. 1 251, Praes.
- 342 Ibid., nr. 1 152/1848, Praes.
- 343 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieș, nr. 233/1848.
- 345 „Pesti Hírlap“, 18 mai 1848, p. 448.
- 346 *Kövári*, „Erdély története...“, p. 24.
- 347 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 059/1848, Praes.

- 348 Ibid., nr. 1 306/1848, Praes.
- 349 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 350 O.L., Bp., Fond. Az 1848—49-i Miniszt. Lt., Miniszterelnöki Iratok, nr. 155/1848, Praes.
- 351 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 352 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Pejachevich-Mikó.
- 353 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 279/1848, Praes.
- 354 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 32.
- 355 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 140/1848, Praes.
- 356 Ibid.
- 357 Ibid., nr. 5 904/U, 169, 1848.
- 358 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 359 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 008/1848, 6 065/1848.
- 360 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 898/U, 164/1848.
- 361 Ibid., nr. 5 899/U, 165/1848.
- 362 Ibid., nr. 1 177/1848, Praes.
- 363 Ibid.
- 364 Ibid., nr. 1 328/1848, Praes.
- 365 Ibid., nr. 1 039/1848, Praes.
- 366 „Organul luminării“, 28 apr. (st. v.) 1848, nr. 70, p. 393.
- 367 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 3 003/1848 ; nr. 1 121—1 198, 1 272/1848, Praes. ; Arh. st. Arad, Acta Congregationum, nr. 958/1848 ; O.L., Bp., Arch. Regnicolare, Nádori Lt. nr. 1 071/1848.
- 368 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond Scaunul Trei Scaune, Acte prezidiale, nr. 199/1848.
- 369 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 66—67.
- 370 *Moldovan*, „Memorii...“, p. 35—36.
- 371 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 124/1848, Praes.
- 372 Ibid.
- 373 Ibid.
- 374 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 904/1848.
- 375 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 224/1848, Praes.
- 376 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 377 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fondul familiei Altorjai Benkő.
- 378 „Ellenör“, Cluj, 14 mai 1848 ; „Erdélyi Híradó“, Cluj, 12 mai 1848.
- 379 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 380 Ibid.
- 381 „Ellenör“, Cluj, 1848, nr. 3.
- 382 *Erdélyi (Aradi) Viktor*, „A románok 1848—49-ben“ (Românii în 1848—1849), în „Huszadik Század“ (Veacul al XX-lea), Bp., 1912, vol. 26, p. 711 și 714.

- 383 „Gazeta...“, 3 mai (st. v.) 1848, p. 151.
384 Szabó E., „Társadalmi...“, p. 321.
385 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., Secția mss.
nr. 996.
386 Papiu, „Istoria...“, t. II, p. 145.
387 N. Iorga, „Istoria românilor din Ardeal și Ungaria“, Buc.,
1915, p. 151.
388 „Erdélyi Híradó“, 18 apr. 1848, p. 246.

NOTE LA CAPITOLUL IV

- 1 Bibl. Acad. Fil. Cluj, Secția mss. și doc., Fond. III, pachet 15 (revoluția de la 1848), mapa 1.
- 2 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 121—122.
- 3 Bibl. Acad. Fil. Cluj, Secția mss. și doc., Fond. III, pachet 15 (rev. de la 1848), mapa 1; „Gazeta...“, 19 apr. (st. v.), 1848, p. 132.
- 4 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 029/1848; „Gazeta...“, 12 apr. (st. v.), 1848, p. 128—129.
- 5 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 947/1848, Praes.
- 6 O.L., Bp., fond. : 1 526 utáni gyűjt. Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatkozó iratok. K. Papp Miklós gyűjteménye.
- 7 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 029/1848.
- 8 „Organul luminării“, 12 apr. (st. v.) 1848, p. 385.
- 9 „Ellenőr“, 2 mai 1848, p. 2.
- 10 „Organul luminării“, 28 apr. (st. v.) 1848, p. 396.
- 11 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 056/1848, Praes.
- 12 „Gazeta...“, 22 apr. (st. v.) 1848, p. 135.
- 13 Op. cit., 12 apr. (st. v.) 1848, p. 126.
- 14 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 128/1848.
- 15 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Turda, nr. Tsz 653/1848.
- 16 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény, Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatk. iratok, K. Papp Miklós gyűjteménye.
- 17 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Colecția generală.
- 18 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 040/1848, Praes.
- 19 *Barif*, „Părți...“, vol. II, p. 751—2.
- 20 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 348/1848.
- 21 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
- 22 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 23 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 003/1848.
- 24 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 194—195.

- 25 *Barîț*, „Părți...”, vol. II, p. 94.
- 26 Arh. st. Cluj, Fond. Arh. Comit. Turda, nr. 643/1848.
- 27 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 333/1848, Praes.; Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieș, nr. 249/1848.
- 28 *Kádár*, „Belső Szolnok...”, p. 37.
- 29 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 123/1848.
- 30 *Ibid.*, nr. 6 003/1848.
- 31 „Gazeta...”, nr. 39, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161.
- 32 *Trócsányi*, „Az erdélyi...”, p. 305. *
- 33 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1068/1848, Praes.
- 34 *Ibid.*, nr. 1 190/1848, Praes.
- 35 *Ibid.*, nr. 6 781/1848.
- 36 *Ibid.*, nr. 1 154/1848, Praes.
- 37 *Ibid.*, nr. 1 160 și 1 131/1848, Praes.
- 38 *Ibid.*, nr. 1 162/1848, Praes.
- 39 *Ibid.*, nr. 6 348/1848.
- 40 *Ibid.*, nr. 1 162/1848, Praes.
- 41 *Ibid.*, nr. 1 130/1848, Praes.
- 42 *Pușcariu*, „Notițe...”, p. 17; *S. Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 172, și *Jancsó*, „A román...”, vol. II, p. 459—462.
- 43 Scrisoarea lui Axente din 6/18 apr. către Micaș.
- 44 Scrisoarea lui Ion Maiorescu: românii să se adune 20, 30, 40 000.
- 45 Staatsarchiv, Viena, Staatskanzlei, Schachtel 32, Türkei VIII, F. 14—16, f. 123—124.
- 46 Notele publicate în *Gh. Georgescu-Buzău*, „Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848”, în „Studii” 1956, nr. 4, p. 61—62.
- 47 *Papiu*, „Istoria...”, t. II, p. 148.
- 48 Op. cit., p. 124.
- 49 *Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 164—165.
- 50 *Papiu*, „Istoria...”, t. II, p. 189.
- 51 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 154/1848, Praes.
- 53 Notele publicate în *Gh. Georgescu-Buzău*, „Activitatea...”, în „Studii”, 1956, nr. 4, p. 62.
- 54 *Papiu*, „Istoria...”, t. II, p. 193—194.
- 55 *Bărnuț*, „Românii...”, rîndurile 1 650—1 665.
- 56 „Gazeta...”, 29 apr. (st. v.) 1848, p. 147.
- 57 „Der Siebenbürger Bote”, 8 mai 1848, citat în Bogdan-Duică „Viața...”, p. 86.
- 58 „Gazeta...”, 6 mai (st. v.) 1848, p. 154—155.

- 59 „Erdélyi Híradó“, 18 mai 1848.
- 60 *Ioan Pușcariu*, „Notițe despre întâmplările contemporane“, Sibiu, 1943, p. 19.
- 61 „Gazeta...“, 6 mai (st. v.) 1848, p. 155.
- 62 *Ibid.*
- 63 *Baritș*, „Părți...“, vol. II, p. 115.
- 64 *Op. cit.*
- 65 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 348.
- 66 „Erdélyi Híradó“, 20 apr. 1848, p. 274.
- 67 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 201/1848, Praes.
- 68 *Ibid.*
- 69 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény. 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések.
- 70 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 128.
- 71 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 327/1848.
- 72 *Pușcariu*, „Notițe...“, p. 16.
- 73 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 35 ; *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 171—172.
- 74 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 217, Praes.
- 75 Arh. st., Cluj, fond. Arh. comit. Turda, Note adm. nr. 653/1848.
- 76 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 224/1848, Praes.
- 77 *Ibid.*
- 78 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Turda, Note adm. nr. 682/1848.
- 80 *Moldovan*, „Memorii...“, p. 53—55.
- 81 „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes“ (Contribuții la istoria luptei ungare pentru libertate), Leipzig, 1850, vol. II, p. 49—58, ed. a 2-a, Cassel, 1852 ; o traducere parțială în limba română a apărut sub titlul „Meeting românesc în Blaj“, în „Arhiva someșană“, 1930, p. 366—372.
- 82 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 35.
- 83 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 228.
- 84 *Moldovan*, „Memorii...“, p. 54.
- 85 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 221. ➤
- 86 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848.
- 87 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 97.
- 88 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 139 ; *Moldovan*, „Memorii...“, p. 13.
- 89 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 145.
- 90 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 062/1848, Praes.
- 91 *Moldovan*, „Memorii...“, p. 56.
- 93 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 253.

- 94 Op. cit., p. 207—208 ; A román nemzeti gyűlés Balásfalván, în O.L., Bp., Fond. 1526 utáni gyűjtemény 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések ; „Gazeta...” 13 mai (st v.) 1848, p. 161.
- 95 G. Sion, „Suvenire contemporane“, Buc., 1915, p. 234—235 și 237.
- 96 Bariș, „Părți...“, vol. II, p. 569.
- 97 Papiu, „Istoria...“, t. II, p. 209.
- 98 Op. cit., p. 212.
- 99 Ibid.
- 99^a Simion Bărnuf, „Românii și ungurii“, discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere și comentariu de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924. Rîndurile în această ediție sînt numerotate ; se citează rîndul, nu pagina.
- 100 Op. cit., p. 14—17 și 23—27.
- 101 Op. cit., r. 38—42.
- 102 Op. cit., r. 78—81.
- 103 Op. cit., r. 126—128.
- 106 Bărnuf, „Românii...“, r. 670—671.
- 107 Op. cit., r. 733—737.
- 108 Op. cit., r. 716—717.
- 122 Bărnuf, „Românii...“, r. 788—792, r. 797—800.
- 125 Ibid.
- 127 Op. cit., r. 1571—1588.
- 128 Op. cit., r. 1594—1598.
- 129 Op. cit., r. 1761—1766.
- 130 Op. cit., r. 1770—1773.
- 132 Op. cit., r. 1765—1769, 1799—1814.
- 133 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1266/1848, Praes.
- 134 Papiu, „Istoria...“, t. II, p. 213—214.
- 135 Jakab, „Szabadságharczunk...“, p. 126.
- 136 Sion, „Suvenire...“, p. 295.
- 140 Xenopol, „Istoria românilor...“, ed. a 3-a, vol. 12, p. 30.
- 141 S. Dragomir, „Studii...“, vol. V, p. 182.
- 142 Bogdan-Duică, „Viața...“, p. 96.
- 144 Deák, „1848...“, p. 118.
- 145 Scrisoarea lui S. Bărnuf către doi transilvăneni din 27 sept. 1861, publicată în volumul Simion Bărnuf, „Dreptul public al românilor“, Iași, 1867, p. 427—428.

- 149 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 214—215.
- 150 Op. cit., p. 216—217.
- 151 Op. cit., p. 213.
- 152 Op. cit., p. 215.
- 153 „Siebenbürgischer Volksfreund“, Sibiu, nr. 27, citat de *N. Popea*, „Memorialul lui Șaguna“, t. I, p. 68.
- 154 *Kádár*, „Belső-Szolnok...“, p. 37.
- 155 *Kövári*, „Erdély...“, p. 27.
- 156 *Stephan Ludwig Roth*, „Die Volksversammlung der Romanen in Blasendorf am 15/3 mai 1848“. Iscălit : Pestalozzi. Publicat în „Transsilvania“, Beiblatt zum „Siebenbürger Boten“, 16 iunie 1948, p. 190—192. Articolul a fost publicat și în *S. L. Roth*, „Gesammelte Schriften und Briefe“, edit. de Otto Folberth, vol. 1—6, Brașov, 1927—1939. Articolul amintit este în vol. 5, p. 301—309.
- 157 *Sion*, „Suvenire...“, p. 305.
- 158 Op. cit., p. 241 și 309.
- 159 *Pușcariu*, „Notițe...“, p. 19.
- 160 „Pesti Hírlap“, 28 mai 1848, p. 481.
- 161 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 139—140.
- 162 „Ellenör“, 2 iunie 1848, p. 68.
- 163 „Gazeta...“, 26 apr. (st. v.) 1848.
- 164 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Mikó, Missiles.
- 165 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.
- 166 *Sion*, „Suvenire...“, p. 302—303.
- 167 „Organul național“ (care se numea pînă la adunarea de la Blaj „Organul luminării“), 1848, nr. 1. Descrierea este reprodusă în *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 106—115, și *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 217 și urm.
- 168 Textul Protocolului este păstrat în Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 984, f. 53—60, și mss. rom. 1 058, f. 138—145. A fost publicat și în „Foaie...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 153—155, într-o broșură separată în 1848 (păstrată și la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Fond Apor könyvtár, nr. 89), în *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 118 în *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 291—301. În cele ce urmează, dacă nu cităm alt izvor, ne referim la textul protocolului.
- 169 „Organul național“, 1848, nr. 1.
- 171 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 172 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.

- 173 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 984 ; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. 1060, f. 103 (în limba maghiară, jos scrie Bărnuț : Despre original din vorbă în vorbă am descris. Viena, 18 august (st. n.) 1849 ; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 219—220.
- 174 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 119/1848, Praes.
- 175 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 121.
- 176 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 220—221.
- 177 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266, Praes.
- 178 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 220—224, și „Organul național“, 1848, nr. 1.
- 179 Op. cit., p. 229.
- 180 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 120—121.
- 181 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, și scrisoarea secretarului de stat Szász, în *Deák*, „1848...“ p. 90—91.
- 182 „Erdélyi Híradó“, 30 mai 1848.
- 183 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény, 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések ; „Közlöny“. 11 iunie 1848. Publicat în *Pap Dénes*, „Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez, 1848—1849“. (Documente privind istoria luptei pentru independență a Ungariei), Pesta, 1868, vol. I, p. 122—130. Același lucru îl spune și „Erdélyi Híradó“ din 23 mai 1848. Vezi și descrierea adunării de la Blaj în „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes“, „Leipzig, 1851, ed. a 2-a, Cassel, 1852. Partea privitoare la Blaj s-a tradus în românește și s-a publicat în „Arhiva someșană“ Năsăud, 1930, p. 366—372.
- 184 Traducerea în „Arhiva someșană“, 1930, p. 366—367.
- 185 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 119—121.
- 186 *Mészáros*, „A magyar...“, p. 25.
- 187 „Zur Geschichte...“ (traducerea română controlată și pe alocuri corectată — *n.n.s.*) din „Arhiva someșană“, 1930, p. 367—368.
- 188 Op. cit., p. 368.
- 189 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 229.
- 190 Op. cit., p. 229.
- 191 *Sion*, „Suvénire...“, p. 308.
- 192 *Al. Russo*, „Scrieri“, comentate de P. V. Haneș, Craiova, f. a, (colecția „Clasicii români comentați“). Descrierea adunării de la Blaj în p. 111—113.
- 193 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“ ; descrierea adunării în p. 119—121.
- 194 „Zur Geschichte...“, trad. rom., p. 367.
- 195 Bibl. Fil. Acad. Cluj, Fond. anul 1848.
- 196 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

- 197 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.
- 198 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 230.
- 199 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.
- 200 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 190.
- 201 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.
- 202 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 203 „Organul național“, 1848, nr. 1. Reprodus în *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 108—109.
- 204 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.
- 205 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.; „Köz-löny“, Pesta, nr. 4—5 din 11 și 13 iunie 1848. Articol tradus și publicat în gazeta „Blajul“, 1936, nr. 5, p. 230—238.
- 206 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 109.
- 207 „Organul național“, 1848, nr. 1. Reprodus în *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 109.
- 208 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.), p. 161.
- 209 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.
- 210 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 231—232.
- 211 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168); Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848; O. L., Bp., fond. 1526 utáni gyűjt. 1848/49-es esem. vonatk. naplók. feljegyezések; *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 110 și 119; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 233—234 și 292—293; T. V. *Păcățian*, „Cartea de aur“, vol. I, Sibiu, ed. a 2-a, 1940, p. 327—328.
- 212 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 232.
- 213 Op. cit., p. 292—293.
- 214 „Forma jurământului pus de adunarea generală a națiunii române în cîmpul libertății la Blaj în 3 mai 1848“. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. 1 060, foaia 138—139; Arh. Bis. Sf. Nicolaie, Brașov, fond. Bran, nr. 46/1848.
- 215 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 116.
- 216 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 217 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161—162.
- 218 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 248/1848, Praes.
- 219 Op. cit., nr. 1 278/1848, Praes.
- 220 Op. cit., nr. 1 224/1848, Praes.
- 221 „Erdélyi Híradó“, Cluj, 23 mai 1848, p. 327. „Satellit“, Brașov, 25 mai 1848, p. 202.
- 222 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, p. 326—327.
- 223 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 200.
- 224 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. 1 060, f. 192—195 și mss. 1 058, f. 12—13, copii identice de pe petiție; la copia din mss. 1 058 se indică și numărul de înregistrare: 6 477/1848.

- 225 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 477/1848.
- 226 *Sion*, „Suvenire...“, p. 308.
- 227 „Zur Geschichte...“, trad. rom., p. 350. Și în textul german cuvîntul „așa“ este dat în românește.
- 228 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848. Un text similar dă despre aceste dialoguri și ziarul „Közlöny“ din Pesta (*Pap. „Okmánytár...“*, vol. I, p. 122—130).
- 229 *Stephan Ludwig Roth*, „Die Volksversammlung der Rumänen in Blasendorf“ (apărut în „Transilvania“, 16 iunie 1848. Reprodus în „Gesammelte Schriften“, vol. I, p. 303).
- 230 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 122—123.
- 231 Scrisoarea lui Kelemen către Wesselényi, 18 mai, în Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Wesselényi, Missiles; *St. L. Roth*, „Volksversammlung...“, „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848.
- 232 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 229—230.
- 233 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 114.
- 234 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 122.
- 235 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 111; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 236; *Jancsó*, Op. cit., p. 463.
- 236 Publicat de *Papiu* în traducere românească (II, p. 238—40) și în originalul unguresc (II, p. 303—304).
- 237 Scrisoarea lui Kemény Dénes din 24 mai, în O.L., Bp., fond. Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Elnöki iratok.
- 239 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 241.
- 240 Op. cit.
- 241 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 123—125.
- 242 *S. Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 205.
- 243 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 129.
- 244 *Gál Kelcmen*, „Jakab Elek élet-és jellemrajza“, Cluj, 1938, p. 85—87.
- 245 „Foaie...“, 26 iulie (st. v.) 1848, p. 240.
- 246 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 236—238.
- 247 Op. cit., p. 240—1.
- 248 Op. cit., p. 242.
- 249 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 250 Reprodus în *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 111—112.
- 252 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.
- 253 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
- 254 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 245.
- 255 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161.
- 256 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 93.

- 257 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Scrisorile comisarului Wesselényi.
- 258 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.
- 259 „Zur Geschichte...“, trad. rom., p. 371.
- 260 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 214—215.
- 261 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 127.
- 264 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165 ; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 245.
- 265 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 168 ; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 245 ; *S. Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 193—194.
- 266 *Kövári*, „Erdély...“, p. 25.
- 267 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 245.
- 268 Ibid.
- 270 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 245.
- 273 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 252—253.
- 274 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.
- 275 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 249.
- 276 *Gerőné Fazakas Erzsébet*, „Az 1849-es és 1868-as nemzetiségi törvény (Legea naționalităților din 1849 și 1868), în „Századok“, Bp., 1948, p. 286.
- 277 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 249.
- 278 Introducerea lui Szabó Ervin la articolul lui F. Engels, „Panslavismul democrat“ în *K. Marx și F. Engels*, Válogatott művei („Opere alese“), vol. I—III, Bp., 1905—1909. Despre programul de la Blaj în vol. I, p. 160—161.
- 279 *Păcățian*, „Cartea de aur“, Sibiu, vol. I, 1904, ed. a 2-a, p. 332.
- 280 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 250—251.
- 281 *S. Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 194.
- 282 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 283 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 228.
- 284 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
- 285 Ibid.
- 286 *Iorga*, „Istoria românilor“, vol. IX, p. 138.
- 287 *A. A. Mureșianu*, „Prefectura română a Țării Bîrsei din 1848 și 1849“, Brașov, 1929, p. 12.
- 288 *Iorga*, „Istoria românilor“, Buc. (1938), vol. IX, p. 137.
- 289 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 4 165/1848 (în Politicis).
- 290 *Papiu-Ilarian*, „Istoria românilor din Dacia Superioară“, Schița t. III, publ. de Șt. Pascu, Sibiu, 1943, p. 16.

- 291 *Vezi* date biografice în Nagy Iván, „Magyarország családai“ (Familiile Ungariei), vol. 8, Budapesta, 1861, p. 159—163.
- 292 *Papiu*, „Istoria...“, Schița t. III, p. 96.
- 293 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 92—93.
- 294 *S. Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 228.
- 295 *Horváth Mihály*, „Magyarország függetlenségi harczának története (1848—1849)“ (Istoria luptei pentru independență a Ungariei, 1848—1849), vol. I, ed. a 2-a, p. 46—47.
- 296 Staatsarchiv, Viena, Kabinetsarchiv, Geheimakten, Nachlass Schwarzenberg, Karton 13, f. 125.
- 297 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 251.
- 298 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 477/1848.
- 299 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 060 ; Arh. st. Brașov, Arh. Bis. Sf. Nicolaie, fond. Bran, nr. 46/1848.
- 300 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal“, p. 159.
- 301 „Erdélyi Híradó“, Cluj, 26 mai 1848, p. 335.
- 302 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 251—252.
- 303 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.
- 304 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 252—253.
- 305 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 113.
- 306 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.
- 307 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 253 ; *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 113.
- 308 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 253—254.
- 309 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) p. 165.
- 310 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 113.
- 311 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 234—235.
- 312 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 305—306, în traducere românească în p. 257—259.
- 313 *Deák*, „1848...“, p. 118.
- 314 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.
- 315 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Wesselényi. Scrisorile comisarului gubernial Wesselényi. Scrisoarea lui Șuluț a fost publicată în „Történeti Lapok“ (Foi istorice), 1874, p. 379, iar în traducere românească în „Revista istorică“, 1923, p. 87—91.
- 316 „Satellit“, 18 mai 1848, p. 201, și „Siebenbürger Volksfreund“ (Amicul poporului ardelean), Sibiu, nr. 27, citat de *Popea*, „Memorialul lui Șaguna“, t. I, p. 67—68.
- 317 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 260, și III, p. 5.

- 318 „Gazeta...”, 17 mai (st. v.) 1848.
319 *Papiu*, „Istoria...”, t. II, p. 263.
320 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 677/1848.
321 *Vasile Pîrvan*, „Interzicerea istoriei românilor în toate statele austriace”, în „Luceafărul”, 1903, nr. 9, p. 159—163.
322 *Papiu*, „Istoria...”, t. II, p. 262.
323 Op. cit., p. 264.
324 Op. cit., p. 265.
325 *Dragomir*, „Studii...”, vol. V, p. 203.
326 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

NOTE LA CAPITOLUL V

- 1 „Magyarország története“, vol. III, 1961, p. 387.
- 2 „Albina românească“, Iași, 9, 16, 23, 27 și 30 mai (st. v.) 1848.
- 3 „Vestitorul“, Buc., 22 mai (st. v.) 1848.
- 4 „Pesti Hírlap“, 24, 26 mai 1848, p. 470 și 479—480.
- 5 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, p. 326.
- 6 Vezi și descrierea din „Közlöny“, Pesta, 11 și 13 iunie 1848, p. 18—20. Articolul a fost tradus și publicat în „Blajul“, 1936, p. 230.
- 8 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, p. 326—327. „Ellenör“, 25 mai, p. 47—48.
- 9 „Siebenbürger Wochenblatt“, Brașov, 22 mai 1848, p. 238.
- 10 „Siebenbürger Volksfreund“, 1848, nr. 27.
- 11 „Transsilvania“, Sibiu, 16 iunie 1848, p. 190—192.
- 12 „Die schauderhafte Verschwörung der sächsischen Nationaluniversität... bekannt gemacht und beleuchtet von Sch...r“ F. a.
- 13 Arh. st. Sibiu, Arh. Comitale, nr. 709/1848. Concept.
- 14 „Augsburger Allgemeine Zeitung“, 30—31 mai 1848, p. 2 412—2 429.
- 16 O.L., Bp., fond 1 526 utáni gyűjtemény. 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések.
- 17 O.L., Bp., fond : Az 1848/1849-i Minisztérium lt. Belügy-miniszt. Elnöki iratok.
- 18 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
- 19 I. Moga, „Luttes des Roumains de Transsilvanie“, Buc. 1938, p. 10.
- 20 „Magyarország története“, vol. I, 1964, p. 503.
- 21 Ibid., p. 501.
- 22 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 1 298—1 300/1848.
- 23 Bariț, „Părți...“, vol. II, p. 117.

- 24 „Wiener Zeitung“, 1 iunie 1848, nr. 132, p. 274 ; *Maurer*, „Die Besitzergreifung...“, p. 139.
- 25 *Kövári*, „Erdély...“, p. 26 și *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 130.
- 26 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 99.
- 27 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 198.
- 29 *Márki Sándor*, „Az unió“ (Uniunea), în „1848—49 Történelmi Lapok“ (Pagini de istorie), 1898, p. 80.
- 30 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 7 327/1848.
- 31 „Foai...“, 17 și 24 mai (st. v.) 1848, p. 162—163.
- 32 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 167.
- 33 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 199.
- 35 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 569—570.
- 36 *Bărnui*, „Români...“, p. 1 676—1 679.
- 37 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168, cap. IV).
- 38 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 134.
- 39 *Ibid.*, p. 136.
- 40 *Ibid.*
- 41 *Ibid.*, p. 137.
- 42 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Mikó.
- 44 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 138.
- 46 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 135.
- 47 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Wesselényi. Corespondența comisarului guvernial Wesselényi. Scrisoarea vicarului Șuluț a fost publicată în „Történeti Lapok“, vol. I, 1874, p. 379—381, iar în traducere românească în „Revista istorică“, 1923, p. 87—91.
- 48 „Márczius Tizenötödike“, Pesta, 26 mai 1848, p. 247—248.
- 49 „Satellit des Siebenbürger Wochenblattes“, nr. 44, 1 iunie 1848, p. 215—216.
- 50 „Gazeta...“, 31 mai (st. v.) 1848, p. 183.
- 52 *Ibid.*, 24 mai (st. v.) 1848, p. 176. Corespondența e datată din Cluj, 1 iunie (st. n.).
- 53 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 151.
- 54 „Gazeta...“, 24 mai (st. v.) 1848.
- 55 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 153.
- 56 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.
- 57 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 265.
- 58 Staatsarchiv, Wien, Minister-Rat Protocolle, Karton 3, 1. Juni 1848, fol. 1 099, 1 103.
- 59 *Ibid.*, 5 iunie 1848, fol. 1 156.

- 60 „Wiener Zeitung“, nr. 164, 14 iunie 1849, p. 778.
- 61 Ibid., nr. 161, 10 iunie 1848, p. 764—765.
- 62 „Die Rumänen der österreichischen Monarchie“, (Heft I), Wien, 1849, p. 13 ; „Wiener Zeitung“, nr. 170, 10 iunie 1848, p. 806.
- 63 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 232.
- 64 „Die Rumänen...“, I, p. 16—17 ; „Wiener Zeitung“, nr. 187, 8 iulie 1848, p. 73 ; „Abendbeilage zur Wiener Zeitung“, nr. 105, 17 iulie 1848, p. 414.
- 65 *Bariș*, „Părți...“, vol. II, p. 174.
- 66 *Al. Russo*, „Scrieri“, Craiova, fără an. Descrierea adunării de la Blaj la p. 111—113.
- 67 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 240—241.
- 68 *M. Bach*, „Geschichte der Wiener Revolution im Jahre 1848“, Wien 1898, p. 556.
- 69 *St. L. Roth*, „Die Volksversammlung...“, în „Gesammelte Schriften“, Band V, p. 301.
- 70 *I. Lupaș*, „Tr. Binder despre mișcările revoluționare din Ardeal în 1848“, în „Anuarul Inst. de istorie“, Cluj, an. V, p. 178.
- 71 „Satellit“, 25 mai 1848, p. 207—208.
- 72 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Wesselényi, Copierul de scrisori W.
- 73 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 9 012/1849 (in Politicis).
- 74 Ibid.
- 75 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 269/1848. Praes.
- 76 Arh. st. Cluj, fond Arh., comit. Alba Superioară, nr. 826/1848.
- ~~77 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 677/1848.~~
- 78 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 204.
- 79 *Ghioa*, „Amintiri...“, p. 186.
- 80 *St. L. Roth*, „Gesammelte Schriften“, Band VII, p. 55.
- 81 *N. Bălcescu*, „Mișcarea românilor din Ardeal la 1848“, în *N. Bălcescu*, „Opere“, t. I, partea a II-a, ed. G. Zane, Buc., 1940, p. 126.
- 82 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Alba Superioară, nr. 826/1848.
- 83 „Foaie...“, 10 mai (st. v.), p. 145 ; „Învățătorul poporului“, Blaj, nr. 2, 1848.
- 84 „Foaie...“, 14 iunie (st. v.), 1848, p. 192.
- 85 Ibid., 21 iunie (st. v.) 1848, p. 200.
- 86 *Iosif Șterca Șuluț*, „Cînd a compus Andrei Mureșanu «Deșteaptă-te române !»“, în „Tribuna“, Sibiu, 1908, nr. 7 din 11/24 ianuarie.

- 87 *St. Stinghe*, „Deșteaptă-te române» în forma lui originală“, în „Țara Birsei“, 1933, p. 519—522; *Const. Lacea*, „Gh. Urtescu“, în „Transilvania“, 1941, p. 679—687.
- 88 *Al. Russo*, „Scrieri“, Comentate de P. V. Haneș, Craiova, f. an, („Clasicii români comentați“), p. 111—113.
- 89 *N. Iorga*, „La comemorarea zilei de 3/15 mai 1848“, conferință, 1914, p. 4—5.
- 90 *Valerian Popovici*, „Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848“, în „Studii și cercetări științifice“, Iași, 1954, nr. 1—2; locul citat în paginile 442—449.
- 91 Staatsarchiv, Wien, Staatskanzlei, Schachtel 32, Türkei VIII, F. 11—16, f. 137—138.
- 92 Bibl. Academiei Republicii Socialiste România, Mss. rom. nr. 1 059, f. 41.
- 93 Ibid.
- 94 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény. Az 1848/49-i forradalomra... vonatkozó nyomtatványok.
- 95 „Organul național“, Blaj, 26 mai (st. v.) 1848, p. 12.
- 97 „Foaiet...“, 31 mai (st. v.) 1848, p. 174—176.
- 98 „Gazeta...“, 1 iulie (st. v.) 1848, p. 224; „Amicul poporului“, Pesta, 3 și 10 iulie (st. v.) 1848; „Organul național“, Blaj, 7 iulie (st. v.) 1848.
- 99 „Közlöny“, Pesta, 4 iulie 1848.
- 100 Ibidem.
- 101 *N. Iorga*, „La comemorarea zilei de 3 mai 1848“, conferință 1914, p. 14—15.
- 102 *N. Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal și Ungaria“, București, 1915, p. 143.
- 103 *St. L. Roth*, „Gesammelte Schriften“, Band. VIII, p. 54, 56.
- 104 „Organul național“, Blaj, 12 mai (st. v.) 1848.
- 105 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 380/1848 Praes.
- 106 „Organul național“, Blaj, 12 mai (st. v.) 1848.
- 107 *Papiu*, „Independența constituțională a Transilvaniei“, Iași, 1861, p. 45. Citat în *Bogdan-Duică*, „Viața și ideile lui S. Bărnuț“, București, 1924, p. 94.
- 108 „Erdélyi Híradó“, Cluj, 23 mai 1848, p. 326—327.
- 109 „Ellenör“, 25 mai 1848, p. 47.
- 110 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 279/1848 Praes.
- 111 Ibid., nr. 1 266/1848 Praes.
- 112 Ibid., nr. 1 279/1848 Praes.
- 113 Ibid., nr. 6 635/1848.
- 114 Ibid., nr. 1 262/1848 Praes.
- 115 Arh. st. Cluj, fond comit. Alba Superioară, nr. 876/1848.

- 116 Ibid., nr. 848—849/1848.
- 117 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 969/1848.
- 118 Ibid., nr. 1 314/1848. Praes.
- 119 Ibid., nr. 9 707/1848.
- 120 Bibl. Academiei Republicii Socialiste România, Mss. rom. nr. 1 058, f. 50.
- 121 Arh. st. Braşov, Arh. Bis. Sf. Nicolae, fond Bran, nr. 73/1848.
- 122 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 283/1848 Praes.
- 123 Ibid., nr. 1 284/1848 Praes.
- 124 Ibid., nr. 1 279/1848 Praes.
- 125 Ibid., nr. 6 707/1848.
- 126 Arh. st. Braşov, Arh. Bis. Sf. Nicolae, fond Bran, ad 41/1848, ibid., fond. protopopiatului.
- 127 Arh. st. Cluj, fond Arh. comit. Alba Superioară, nr. 827/1848.
- 128 Arh. st. Sf. Gheorghe, fond Arh. Fam. Apor N. Fasc. XXI, nr. 4.
- 129 „Organul naţional“, Blaj, 12 mai (st. v.) 1848 ; *Barit*, „Părţi...“, vol. II, p. 114.
- 130 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 477.
- 131 *Papit*, „Istoria...“, t. II, p. 228.
- 132 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 323.

INDICE DE PERSOANE

A

- Acsády* — 50, 74, 86, 88.
Adamovici, Lazar — 237.
Albert (tipograf francez) — 156.
Albrichtsfield, Johan de — 281, 337.
Aldulea, Ioan — 281, 471.
Alexandrescu, Gr. — 124, 125, 515.
Alecsandri, Ion — 517.
Alecsandri, V. — 113, 124, 166, 512, 513, 514, 517.
Aloisiu, Vlad — 399, 400.
Alpini, Ioeromin — 471.
Anca, Vasile — 471.
Anghel, Gheorghe — 441, 470.
Apor (baronii) — 529.
Apor, András — 376.
Apor din Nadeş — 345.
Apor György — 333.
Apor József — 376.
Apor Károly — 178.
Apor Lázár (bar.-cancelar) — 284, 332, 333, 376.
Aradi (Erdélyi) Viktor — 147, 390.
Aranioşi, Nicolae — 471.
Aranka — 102.
Archimion, Făt — 527.
Arcosi, Ioan — 352, 398.
Armat, Eliseu — 314.
Armatu, Iunin — 409.
Arnold, Emanuel — 15.
Arnstein — 63.
Aron, Florian — 114, 124, 409.
Aron, Joachim — 225.

- Atanasievici, Alexandru* — 176, 353.
Atanasievici, Gheorghe — 67, 176, 353.
Axinte, Ioan (Axente, Sever) — 110, 135, 253, 300, 336, 345, 347, 409, 410.

B

- Babeş, Vichentie (Vicenţiu)* — 23, 110, 352.
Bach, M. — 509.
Balázs Konrád — 383.
Balcheş, Iacob — 470.
Balint, Simion — 81, 145, 146, 201, 202, 203, 252, 267, 274, 294, 298, 309, 510.
Balint, Vasile (din Cărpiniş) — 339.
Balomir (senator) — 471.
Balş, Constantin — 338.
Balş, Gr. — 517.
Bánffy (familia) — 232, 238, 323.
Bánffy Miklós (baron — comitele suprem com. Alba Inferioară) — 115, 241, 249, 259, 273, 274, 283, 303, 317, 318, 371, 377, 382, 404, 408, 414, 420, 434, 435, 453, 474, 489.
Bánffy (baroneasa) — 245, 248, 267, 285, 372.
Barac, Ioan — 121, 141.
Barac, Iosif — 471.
Barb, Nicolae — 411.
Barbu — 35.
Bardoşi, Ioan — 275, 470.

- Barif, George* — 22, 23, 35, 37, 45, 49, 52, 61, 66, 67, 73, 75, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 97, 98, 105, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 133, 135, 136, 137, 139, 141, 146, 148, 149, 150, 174, 178, 183, 184, 185, 187, 194, 195, 196, 197, 207, 215, 224, 225, 230, 234, 251, 252, 254, 264, 268, 269, 270, 272, 279, 289, 292, 298, 300, 301, 302, 304, 308, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 327, 343, 344, 345, 351, 354, 355, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 386, 392, 393, 394, 395, 398, 399, 405, 413, 422, 423, 426, 441, 442, 446, 447, 452, 457, 466, 470, 477, 479, 497, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 515.
- Barth, Math.* — 525.
- Basa István* — 348.
- Batthyány* — 171, 174, 255, 317, 332, 339, 357, 369, 383.
- Bauer* — 270.
- Bălășescu, Nicolae* — 124, 300, 409, 472, 510.
- Bălcescu, Nicolae* — 15, 51, 112, 113, 117, 124, 125, 128, 139, 151, 161, 162, 166, 253, 300, 335, 336, 356, 365, 369, 392, 410, 411, 427, 512.
- Bălcescu, Constantin* — 125.
- Bărnuf, Simion* — 22, 23, 56, 57, 98, 111, 113, 114, 118, 120, 135, 150, 196, 209, 210, 214, 215, 216, 217, 252, 253, 281, 299, 300, 315, 316, 317, 320, 328, 336, 339, 345, 350, 351, 358, 368, 394, 395, 396, 407, 409, 410, 411, 412, 413, 420, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 435, 441, 443, 444, 450, 454, 458, 460, 461, 466, 467, 472, 473, 474, 481, 482, 483, 495, 498.
- Bătrineanu, Alexandru (Baternai)* — 110, 254, 314, 345, 472.
- Begnescu* — 204.
- Béldi Ferencz* — 384.
- Béldi György* — 407.
- Béldi János* — 487.
- Belinski* — 15.
- Bem* — 270.
- Bercian,* Sava Popovici (paroh)* — 470.
- Bercianu (pp din Lugoj)* — 421.
- Berde* — 123.
- Bethlen (familia)* — 323.
- Bethlen János (senior)* — 87, 189, 200, 262, 325, 331, 382, 384, 388, 405, 414, 432, 457, 487, 501.
- Bethlen Pál (junior)* — 87.
- Bethlen Sándor* — 87.
- Bielz* — 21.
- Bilaki* — 136.
- Binder, Traugott* — 510.
- Bisztray* — 202, 203, 375.
- Bille, Ilie* — 380.
- Birle, I (adv)* — 471.
- Birle, N.* — 471.
- Birlea* — 196, 197.
- Blackwell* — 164, 322.
- Blanc, Louis* — 156, 333.
- Bob, Ioan* — 441.
- Bobariu, Gheorghe* — 202.
- Bodilă, Ioan* — 472.
- Boer, Dimitrie* — 135, 441, 470.
- Boer, Dumitru* — 411.
- Boer, Francisc* — 471.
- Boeriu (pp din Lechința)* — 304.
- Bogdan-Duică, G.* — 151, 428.
- Bohătel, Alexandru* — 505.
- Bojinca, A.* — 115, 353, 518.
- Bolintineanu, Dimitrie* — 124, 125.
- Bolliac, Cezar* — 124, 125, 140.
- Bologa, Iacob* — 111, 115, 178, 403, 441, 458.
- Bologa, Vasile* — 478.
- Bolyai Farkas* — 27.
- Bolyai János* — 88, 98.
- Borcea, Dimitrie* — 470, 471.

- Bornemissza* (proprietarii) — 246.
Bornemissza János — 283, 474.
Bornemissza Ignátz — 231, 233.
Borner (Poruț) — 429.
Bota, Nicolae — 471.
Botea — 472.
Bölöni Farkas Sándor — 26, 98.
Bölöni György — 177.
Borne — 15.
Bran, Ion (avocat) — 279, 304.
Bran Pop, Ioan de Lemeni — 441, 470.
Brassai Sámuel — 98, 103, 233.
Brătianu, Dimitrie — 422.
Brincian, Iosif — 471.
Brote (frații) — 178.
Brotea, Ioan — 470.
Bruckenthal — 34.
Brustur Alexandru — (v. Lázár) — 226.
Buchez, D. — 166.
Buda, Alexandru — 87, 88, 205, 229, 354, 398.
Buda, Vasile — 205.
Burbea, Gheorghe — 471.
Butanti, Gheorghe — 471.
Buteanu (frații) — 111.
Buteanu, Ion (avocat) — 67, 178, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 252, 267, 274, 291, 293, 294, 298, 303, 305, 307, 311, 314, 316, 317, 318, 339, 350, 354, 389, 391, 392, 406, 411, 414, 418, 419, 429, 466, 467, 472, 495, 498, 509.
Buteanu, Vasile — 179, 180, 471.

C

- Cabet* — 17.
Cantacuzino, George — 517.
Capra, Al. — 353.
Carcalechi, Zaharia — 121.
Casimir, Petrache — 422.
Cazimir, P. — 517.
Căianu, B. — 150.
Cepescu, Barbu — 471.
Cerghedi, Niculiță — 268.
Cheresteșiu, Victor. — 123.
- Chinezul, Ion* (prof.) — 87, 439.
Chirilă, Ioan — 471.
Cicerone — 424.
Cipariu, Timotei — 98, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 125, 128, 161, 174, 185, 196, 200, 224, 225, 251, 252, 263, 264, 281, 298, 301, 302, 304, 308, 312, 316, 327, 344, 354, 365, 368, 392, 393, 394, 398, 399, 402, 410, 423, 426, 441, 442, 458, 470, 479, 480, 512.
Ciuca, Grigore — 205.
Ciugudean, Timuț — 268.
Cîmpeanu Ioan — 334.
Clococeanu — 470.
Cloșca — 143, 182.
Cociuba, Mihai — 398, 399.
Cociuban, Petru — 353.
Coloșa, Alexandru — 471.
Colson, Felix — 334, 335.
Condor, Ioan — 296.
Constantin, Ioan — 470.
Corbul, Ioan — 471.
Corcheș, Ioan — 471.
Corcheș, Nicolae — 471.
Corcheș, Petru — 202.
Coroian — 471.
Cosma, Manasie — 81.
Costache, M. — 517.
Costea, Ioan — 471.
Cotuș, Constantin — 202.
Crainic, Nicolae — 471.
Criste Ioan a Ceterașului — 374.
Crișan — 143, 182.
Csengeri Antal — 346.
Cserei Miklós — 59.
Csernátoni M. Zsigmond — 182.
Cuc, Indrei — 527.
Culcer, Nicolae — 384.
Curius, Ioan — 421, 517.
Cuza, Alexandru — 422.

D

- Damian Petru* — 471.
Dandea, Ioan — 471.
Darabant, Ioan — 293.

Dascalovici, Ilie — 471.
David, Iordache — 471.
Deák Ferenc — 501, 510.
Debreczeni Márton — 36.
Dembowski — 15.
Demeter, Stefan — 373.
Dezamy — 17.
Diaconovici, C. — 123.
Diamant, Teodor — 99.
Dima, Nicolae — 470, 472.
Dobra, Petru (Dobre Petre) — 195, 198, 203, 471.
Donici — 124.
Donțea, Ionuț — 202.
Dorgo, Gavril — 471.
Dózsa — 418, 530.
Dragomir, Ioan — 430, 471.
Dragomir, Silviu — 247, 411, 428, 454, 482, 494, 497.
Dragoș, Ioan — 97, 120, 398, 471, 518.
Dragoș, Vasile — 180, 205.
Drăghici, Petru — 471.
Duca de Cadar (familie) — 67.
Duma, Constantin — 471.
Dunca, Paul — 430, 441, 448, 472, 501, 502, 503, 504.

E

Endes — 241.
Enfantin — 98.
Engels — 14, 17, 18, 58, 63, 68, 90, 92, 99, 141, 157, 162, 163, 164, 183, 364, 365.
Eötvös József — 79, 95, 97.
Erdödi, Vasile — 296.
Eskeles — 63.
Eszterházy (ministru) — 236, 369, 387.
Eszterházy, Dénes — 83.

F

Făgăraș, Dimitriu — 470.
Făgăraș, Gheorghe — 470.
Fagarasi (familia) — 67.
Fagarasi, Vasile — 136, 353.
Farago, Ilie — 471.
Farkas (căpitan) — 337.

Fekete (pp catolic) — 296.
Fekete, Ioan (Fechete) — 373, 471.
Fényes Elek — 20, 29, 38, 64, 69, 74, 97, 131.
Ferdinand V (I) — 88, 172, 333, 413, 431, 434, 442, 445, 492, 507, 521.
Filip, Ludovic de Orléans — 156, 174.
Filipescu — 151.
Fiquelmont — 158.
Fodor, Grigore — 296.
Fodor, Vasile — 471.
Fosztó — 308, 312, 314, 315, 318.
Fourier, Charles — 17, 98.
Francisc (împărat între 1804—1835) — 157.
Francisc I — 321.
Franz-Karol (arhiduce) — 333.
Frincu (adv.) — 197, 471.
Fulea Moise — 403, 407, 470, 472, 478.
Füzi Mihaly — 335.

G

Gal, George — 471.
Gallbrunn — 374.
Gavra, Alexandru — 110.
Gazda, Józef — 345.
Gay Ljudevit (Gaj, Ludovic) — 105, 354.
Găitan, Bucur — 471.
Găitan, Nicolau — 471.
Georgiu, Ioan — 471.
Gherman, Petru — 471.
Gheție, Ilie — 384.
Ghica, Constantin — 176.
Ghica, Ion D. — 124, 336, 410, 411, 512.
Giurculeț, Șerban — 470.
Gligor, Ioan — 471.
Goethe — 97.
Goga, Ilariu — 471.
Gojdu, E. — 353, 398, 518.
Gola, Ludovic — 437, 505.
Golescu (cei patru frați) — 409.

- Golescu, Dimitrie G.* — 336, 474.
Comboş, Ioan — 226, 471.
Golt, Johann — 106, 187, 188.
Grabolsky, Atanasie de Apadia — 146.
Graef, Iosef — 333.
Gramă, Alexandru — 416.
Grecu, Iosif — 511.
Grimm, Josef — 45, 53, 66.
Groisz Gusztáv — 292, 293.
Gruici (protopop din Baziaş) — 353.
Gruiescu, Partenie — 176.
Gyarmati Samu — 273.
Gyergyai — 187.
Gyulai Lajos — 87, 98, 99.
Gyulai Pál — 176.

H

- Hadik Gusztáv* — 237.
Haica, Dimitrie — 398.
Haller, Ignátz — 527.
Hania (prop) — 458.
Hantsch — 101.
Haragoş, Toma — 406.
Hauptkoren, Martin — 525.
Heine — 15.
Herda — 471.
Herzen — 15.
Hetényi — 50, 54.
Hodaş, Iosif — 23, 178, 198.
Hodza — 491.
Horia — 88, 142, 143, 148, 181, 182, 196, 376, 418, 419, 427, 428.
Hortovan, Juon — 380.
Horvát — 66.
Hory, Farkas — 296.
Hossu, D. — 110.
Hugo, Victor — 15, 97.
Hurban — 491.

I

- Iacob, Alexandru* — 471.
Iancu, Alexandru — 375.
Iancu, Avram — 88, 110, 111, 143, 150, 178, 179, 181, 182, 183, 197, 203, 217, 247, 252,

- 253, 254, 267, 291, 294, 300, 306, 307, 311, 314, 316, 317, 318, 345, 375, 389, 391, 392, 395, 415, 416, 418, 419, 420, 421, 430, 434, 452, 456, 466, 467, 472, 498, 509.
Ighian, Iosif — 35, 335, 470.
Inczédi — 406.
Ioan, C. G. — 111, 281.
Ioan, Nicolae — 202.
Ioanete, Petru — 202.
Ioanovici (familia) — 67, 251.
Ioanovici, Gheorghe — 237, 398.
Ioanovici, Ştefan — 353.
Ioanu, Constantin G. — 178.
Ionescu, Ion (de la Brad) — 32, 124, 151.
Ionescu, M. — 517.
Ionescu, Nicolae — 338, 421.
Ionuţ, Iancu — 470.
Iordan, Dominic — 437, 471.
Iorga, N. — 103, 116, 395, 428, 473, 476, 517, 524.
Iosif II — 108, 183, 450.
Irányi (Irinyi) — 158, 172, 262.
Iuga, Ioan — 207, 470.

J

- Jakab Elek* (Székely) — 132, 140, 148, 154, 179, 198, 245, 253, 268, 292, 372, 414, 419, 426, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 448, 451, 452, 454, 455, 458, 462, 488.
Jancu, Petru a Lupului — 384.
Jellacic — 355, 359, 492.
Jipa, Ioan — 470, 472.
Joanete, Petru — 471.
Jókai — 158, 193, 287.
Jósika Samu (cancelarul Trans.) — 88, 146, 147, 149, 152, 171, 172, 173, 176, 189, 190, 191, 232, 255, 264, 265, 283, 284, 285, 321, 322, 325, 326, 331, 332, 333, 474.
Jósika János — 333.
Jósika Lajos — 189, 289.

Jósika Miklós — 227, 231,
232, 249, 263, 285, 318, 319,
389, 432, 487, 489.

K

Kabos Gergely — 296.
Kádár — 263.
Kálnoky Dénes — 232, 283,
373.
Kantakutzen — 338.
Karassai — 345.
Károlyi (conte) — 228, 243,
258.
Kaunitz — 321.
Kemény (familia) — 79, 323.
*Kemény (fruntaşul partidului
liberal)* — 184, 188.
Kemény Dénes — 79, 86, 87,
96, 489, 501.
Kemény, Domokos — 388, 487.
Kemény Ferencz (bar.) — 474,
501, 505.
Kemény József — 337.
Kemény Zsigmond — 30, 51,
238, 271, 346, 375.
Kis László — 229.
Kiss Gedeon — 248.
Kisseleff — 164.
Kogălniceanu, Mihail — 112,
124, 335.
Kolourath (conte) — 322, 331.
Konek, Sándor — 20.
Korbuly Dávid — 292.
Kossuth Lajos — 95, 96, 130,
132, 137, 168, 184, 188, 192,
257, 275, 288, 332, 474.
Kotzebue — 365.
Kovács (jude) — p. 529.
Kovács — 387.
Kövári László — 20, 21, 26,
29, 30, 32, 38, 49, 62, 64,
72, 78, 92, 97, 98, 103, 109,
131, 132, 180, 181, 182, 245,
268, 382, 431.
Kriza János — 102, 123.
Kun Béla — 99.
Kunn Gergely — 229.
Kurz, Anton — 38, 98, 106,
186, 188, 337, 361.

L

Laborfalvi Nagy Károly —
202, 203, 292.
Lacea, Vasile (Vasiliu) — 281,
470, 471.
Lamartine — 157, 321.
Laurian, Treboniu August —
110, 112, 124, 128, 300, 335,
409, 410, 411, 426, 441, 459,
470, 507, 510.
Lázár — 203, 225, 226, 374,
375.
Lazăr — 113.
Lădoi, Aug. — 470.
Lăzăreanu, Barbu — 23.
Leca, Radu — 471.
Lemeni, Ioan — 119, 120, 128,
134, 135, 197, 200, 202, 204,
205, 208, 210, 224, 225, 232,
254, 255, 264, 265, 274, 277,
280, 302, 303, 304, 309, 313,
314, 319, 381, 396, 400, 401,
402, 403, 405, 407, 411, 421,
433, 440, 441, 444, 448, 454,
455, 456, 457, 458, 471, 473,
476, 481, 499, 500, 504, 505,
528.
Lemeni, Mihail — 471.
Lenin — 12, 18, 101, 334.
Leontean, Leontin — 471.
Lészai — 275, 299.
Lilla, Isaila — 380.
Loga, Constantin Diaconovici
— 110.
Luca, Tifor — 268.
Luchi, Leon — 470.
Lucaci, Ion din Călăţele —
296.
Lup, Isaia — 406.
Lupu — 175.
Lupul — 471.

M

Macrea — 175.
Madaras — 386.
Magyar Palkó — 248.
Maior — 471.
Maior, Ioan — 471.

- Maior, Petru* — 112, 113, 115, 148.
Maiorescu, Ion — 114, 124, 409, 426, 441.
Maiorescu, Radu — 471.
Maiorescu, Vasile — 409, 470.
Man, Nicolae — 411.
Man, Petru — 448.
Maniu, Nicolae — 472.
Maniu, Petru (scris și Man) — 441, 452, 472.
Maniu, Vasile — 102, 116.
Marcu, Ioan — 353.
Maria Tereza — 44, 50, 206.
Marica, C. — 123.
Márki Sándor — 494.
Martinovici, Nic. — 470.
Marțian, Dionisie P. — 178, 472.
Marx, Karl — 17, 157, 162, 164, 183, 364, 365.
Matskási — 292, 527.
Maurer Mihály — 338.
Mazzini — 16.
Măcela, Ilie — 471.
Măciuca, Nicolae — 471.
Mărgineanu, Ioan — 178, 197, 254, 345, 471.
Meheș, Iosif — 67.
Merlin, Josef — 98.
Mesaroș, Isaia — 380.
Mészáros Károly — 358, 439.
Metternich — 88, 138, 147, 157, 158, 171, 176, 183, 223, 283, 329, 364, 378.
Micaș, Florian (v. Mikes sau Micaș Francisc) — 198, 199, 200, 247, 252, 292, 293, 294, 298, 303, 314, 349, 350, 404, 409, 426, 430, 447, 448, 449, 458, 472.
Micheș, Iosif — 471.
Miclăuș (avocat) — 239.
Micle, Ioan — 384.
Micu, Clain Samuel — 113, 148.
Mihali — 176.
Mihali, Gabriel — 399.
Mihali, Grigorie — 203.
Mihailaș — 470.
Mikes (familia) — 323.
Mikes János — 87, 260.
Mikes Kelemen — 260.
Mikó Imre — 191, 204, 230, 231, 246, 261, 275, 277, 285, 286, 293, 294, 295, 318, 333, 375, 380, 383, 388, 414, 474.
Mikó (contesa) — 233, 246, 261, 262, 293, 294.
Miksa — 308, 312, 314, 315, 318.
Mitre, Gavrilă — 384.
Mocioni (familia) — 251.
Mocioni, Andrei — 112, 399.
Mocioni, Petru — 399.
Moga, Dumitru — 203, 226.
Moga, Ioan — 407, 472, 478, 490.
Moga, Vasile — 119, 150.
Makodi — 373.
Moldovan — 35.
Moldovan (teolog) — 304.
Moldovan, Dumitru — 506.
Moldovan, Ioan (sen.) — 553, 471.
Moldovan, Isaia — 112.
Moldovan, Petru — 471.
Moldovan, Samuil — 211.
Moldovan, Ștefan — 205, 224, 275, 280, 327, 472.
Moldovanu, Teodor — 421.
Moldovan, Tudor — 296.
Moldovan, Vasile — 196, 305, 308, 314, 386, 416, 417, 418, 419, 509.
Moldovan, Zaharia — 517.
Moldovoi, Ștefan — 471.
Molnar, Ilie — 253.
Molnar, Elia — 345.
Molnár Erik — 170.
Molnar-Piuar, Ioan — 67, 116, 121.
Molnar, Ștefan — 293.
Moltke, Maximilian — 98.
Morar, Samuil — 471.
Mosotzy Ignác — 240.
Munk, Gligor — 505.
Munteanu, Simion — 296.
Munteanu, Vasile — 249.
Munteanu (preot) — 421.
Munteanu, Ioan — 512.
Munteanu, Maria — 386.

Mureșan, C. — 123.
Mureșanu, Iacob — 110, 122, 214, 299, 350.
Mureșanu, Andrei — 98, 110, 114, 122, 426, 514, 515.
Murgu, Eftimie — 98, 112, 113, 115, 124, 151, 160, 161, 222, 223, 288, 327, 335, 353, 354, 365, 368, 393, 395, 397, 398, 410, 423, 426, 474, 521, 522, 523.
Murgu (sublocotenent) — 470.
Murșinai, Ioan — 180.
Muscan, Sandu — 380.

N

Nagy Károly — 511.
Navrea, Ioan A. — 471.
Noac, Moise — 258.
Napoleon — 213.
Noptsa Elek — 473.
Noptsa László (Nopcea) (și Negrea Vasile — 555) — 190, 230, 264, 437, 446, 470, 473, 474, 478, 506, 507.
Novacu — 470.
Novac, Eftimie — 257.
Negri, Costachi — 422, 517.
Negru, David — 384.
Negruzzi — 124.
Nemegyei — 375.
Nemeș, Vasile (Nobili) — 267, 301, 314, 419.
Nesselrode — 164, 365, 366, 367, 368.
Nica, Gheorghe — 471.
Nicoară, Moise — 110.
Nichitici, Ghedeon — 150.
Nicolae (țar) I — 361, 365.
Nișal, Ștefan — 296.
Nyáry Pál — 161.

O

Odoru, Ioan — 471.
Olteanu, I. — 314.
Orbok Samu — 348, 349.
Orbonaș — 471.
Orghidán, Radu (și Rudolf) — 26, 28, 470, 472.

Orion, Simon — 226, 305.
Oros (și Rusu) — 209, 314.
Oros Ioan — 112.
Oțioțici, Dimitrie — 471.
Owen, Robert — 9, 17.

P

Paget, John — 30, 61, 85, 86.
Palade Constantin — 36.
Palmerston — 369.
Panovici, Ioan — 472.
Panțiu, C. — 281.
Păpai — 226.
Papfalvi, Constantin — 505.
Papp Miklós K. — 404.
Papiu, Ilarian Alexandru (Pap Sándor, Alexandru Pap) — 111, 122, 178, 179, 180, 182, 183, 195, 196, 197, 198, 211, 215, 217, 245, 247, 252, 253, 272, 291, 294, 298, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 343, 345, 350, 351, 357, 372, 373, 389, 391, 392, 395, 406, 407, 410, 411, 412, 418, 419, 420, 421, 422, 426, 428, 429, 430, 435, 436, 437, 440, 441, 443, 444, 447, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 466, 467, 470, 472, 473, 475, 476, 477, 479, 480, 481, 482, 493, 496, 498, 506, 509, 510, 511, 525, 529.
Pascu, frații Maximilian și Filip — 176.
Pascu, M. — 353, 518.
Pațița, Ioan — 202, 471.
Pauleti, Ioan — 470.
Păcățian — 444, 470.
Penciu, Avram Nicolae — 458, 472.
Perényi Zsigmond — 339, 429, 479, 501.
Pestalozzi [v. Stephan Ludwig Roth] — 486.
Péterffy — 149.
Petőfi Sándor — 99, 100, 158, 159, 160, 167, 172, 188, 189, 260, 262, 380, 427, 504, 515.

- Petrichevich Horváth János* — 283.
Petrovici, Anastas — 240.
Petrovici, Ioan — 207, 293.
Petrovici, T. — 353.
Pfefenhuber Karl — 275.
Piacsek — 377.
Pillersdorf — 506.
Pillot — 17.
Pinciu, Ion (și Ioan) — 178, 179, 181, 197, 471.
Pipoș, Ioan — 35, 472.
Pius al IX-lea (papa) — 453.
Pogány Károly (jude primar) — 146, 426, 432, 442, 480.
Ponsomby — 369.
Pop, Alexandru (țăran) — 527.
Pop, Andrei (prof.) — 471.
Pop, Augustin — 471.
Pop, Basil — 178.
Pop, Gheorghe — 380.
Pop, Ioan — 471.
Pop, Iosif — 135.
Pop, Leon — 470.
Pop, Sigismund — 161, 224, 352, 369, 518.
Pop, Simion (preot) — 527.
Pop, Teodor — 380, 384.
Pop, Vasile — 470, 472.
Pop, Petre — 471.
Popa, Ilie — 525.
Popa, Steniu — 411.
Popa, Toma — 292.
Popa, Traian — 178.
Popasu, Ioan — 410, 441, 470, 507.
Popazu (pp Brașov) — 477.
Popdanu — 421.
Popea, Neagoe — 471.
Popea, Nicolae — 111.
Popovici (nepotul protopop. din Abrud) — 226.
Popescu, Iosif — 115.
Popovici, Absolon — 471.
Popovici, Dumitru — 175.
Popovici, Ioan — 305.
Popovici, Isăilă — 249.
Popovici, Nicolau — 407, 471.
Popovici, Petru — 181.
Popovici, Sava — 472.
Popovici, Serbianul — 178.
Popovici, Servian (Bercian) — 471.
Porea — 470.
Pore (junior) — 471.
Porut, Samuil — 178, 197, 389, 471.
Precup, Avram — 179—180, 350.
Preda, Nicolau — 471.
Prodan, Procopie — 403.
Prodan, David — 32.
Puchner — 177, 230, 233, 268, 269, 270, 283, 284, 285, 308, 318, 326, 338, 366, 373, 376, 377, 404, 408, 435, 501, 505, 526, 529.
Pulszky — 474.
Pumnul, Aron — 111, 114, 196, 217, 220, 221, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 309, 310, 372, 400, 472.
Pușcariu (Pușcaș, Ioan) — 210, 413, 414, 431, 472.
Pușkin — 97.

R

- Radetzky* — 332, 361.
Raiacici (Raiacič) — 491.
Rajka, Péter — 27.
Ramontzai, Simion — 67, 111.
Raț — 23, 196.
Raț (episcop Arad) — 237.
Raț, Vasile (canonic la Blaj) — 422, 426, 462, 470, 477, 486.
Rădulescu, Heliade — 112, 124, 125.
Recii, Domnii — 471.
Récsey Adám — 331, 332.
Rhédei János — 87.
Rhédey (contesă) — 191.
Roman, Constantin — 111, 135, 254, 338, 409, 410, 412, 472, 510.
Rosenfeld, Treiherr Ludwig Czikelius von — 330.
Roset, L. — 517.
Rosetti, Lascăr — 421.
Rosetti, C. A. — 151.

Roșca, Petru — 178, 179, 181, 197, 471.
Roth, August — 279.
Roth, Daniel — 340, 341, 342, 343.
Roth, Stephan Ludwig — 133, 134, 141, 149, 363, 431, 432, 451, 486, 504, 509, 525.
Rotschild — 63.
Rousseau — 97.
Rus, Ioan (conc.) — 471.
Russo, Alecu (Rusu A.) — 344, 421, 440, 450, 508, 516, 517.
Rusu, Ioan — 111.

S

Sacalai, Ioan — 471.
Sachsenheim, Fr. — 330.
Saint-Simon, Henri — 17, 98.
Salmen, Franz — 260, 275, 276, 280, 486.
Schiel — 512.
Schiller — 97.
Schmidt — 338.
Schuller, Joh. C. — 105.
Schuller, Joseph — 275.
Schurter — 408, 435, 442, 443, 478.
Secăreanu, Const. — 111, 178, 196, 281, 470.
Sedlnitzky — 365.
Seracin — 116.
Serb, Teodor — 398, 399, 518.
Sereni — 304, 410.
Shakespeare — 97.
Sina — 63, 67, 146, 251.
Sion, Gheorghe (Stelutza, Gheorghe) — 338, 368, 421, 426, 431, 432, 440, 449, 450, 517.
Sion, Teodor — 517.
Solomon, Nicolae — 110, 178, 293.
Somlyai — 123.
Somogyi (jude) — 527.
Söllner — 21, 22, 23, 49, 62, 72, 75.
Spateș — 35.
Steinacker, Harold — 119.

Stindea, Vasile — 471.
Stoenescu (Sztoneszko) — 338.
Stoica, A. — 471.
Stoica, Tiberiu — 471.
Stoicescu, Dimitrie din Lipova — 397.
Stoichescu, Dimitrie — 98, 110.
Ștur, Ljudovit (Ludovic) — 105, 192, 490, 491.
Suciu, Ioan — 111, 198, 458, 471, 472, 510.
Suciu, Petru — 409, 471.
Suplikac — 491.
Svartz Ignác — 230.
Szabó Ervin — 183, 391, 469.
Szabó Lajos — 286, 374, 384, 434, 453, 489.
Szaboszlai — 511.
Szárazberky Nagy József — 236, 268.
Szász Károly — 317, 339, 501.
Szebes — 123.
Széchényi István — 30, 79, 83, 95, 97, 111, 126, 130, 131.
Szegedi (jude) — 387, 414.
Szegedi din Cerghid — 372.
Szekér Petri — 229.
Szemere — 184, 243, 256, 258, 339, 354, 428, 479.
Szent István (Stefan cel Sfint, rege) — 131, 359.
Szentiványi Dániel — 180.
Szentiványi Mihály — 98, 140, 471.
Szentkirályi — 69.
Szentmarjai — 229, 230.
Szigligeti — 116.
Szilágyi Farkas — 82, 375, 376, 417.
Szőcs Márton — 387, 388, 418.
Szögyény László — 172.

Ș

Șaguna, Andrei — 63, 146, 147, 230, 231, 239, 246, 254, 255, 264, 265, 274, 280, 303, 319, 396, 403, 407, 412, 413, 414, 421, 433, 434, 440, 441, 448, 453, 458, 461, 470, 472, 473,

475, 476, 477, 479, 481, 482,
487, 490, 495, 499, 506, 507,
508, 528.
Șincai, Gheorghe — 67, 108,
113.
Ștefan (sau *István*, palatin) —
172, 173, 235, 270, 296, 332,
369.
Șuluf, Iosif — 88, 111, 477.
Șuluf, Nicolae — 293.
Șuluf, Șterca Alexandru —
264, 303, 458, 459, 466, 470,
480, 502, 503.
Șuluf, Șterca Iosif — 161, 181,
182, 203, 226, 471, 514, 515.

T

Táncsics Mihály (Sztáncsics)
— 15, 99, 100, 151, 160,
175, 186, 260, 364, 380.
Tataru, Tira — 471.
Tămaș, Vasiliu — 472.
Tănase, Moise — 471.
Teleki (familia) — 323.
Teleki Domokos — 87, 348,
349, 487, 501.
Teleki József (guv.) — 34, 147,
171, 173, 178, 187, 190, 191,
198, 202, 208, 230, 231, 232,
245, 255, 260, 261, 262, 264,
275, 283, 290, 302, 317, 321,
325, 326, 366, 373, 404, 408,
453, 486, 488, 504, 505, 526.
Teleki László — 361.
Teleki Sámuel — 239.
Teoc, Todor — 226.
Teodor, George — 471.
Teutelecan, Vasile — 296.
Thoroczka Miklós — 526.
Thorotzkay János — 233.
Timoni — 165, 272, 344, 366,
410, 518.
Tincu, Velia Nicolae — 128,
518.
Tioc, Teodor — 202, 470.
Tipei, Ioan — 471.
Tirca, Oprea — 470.
Tit, Dumitru — 527.
Tit, Nistor — 527.

Tobiaș, Amos — 471.
Tobias, Dionisiu — 197, 470.
Todoruș, Ion — 296.
Toldalagi Ferenc — 34, 178,
283, 447.
Tolnai Elek — 306.
Tompa Imre — 273, 297.
Tordășian, Amos — 197, 471.
Tóth Zoltán — 143, 260.
Török — 376.
Traian — 213, 216, 431, 521.
Trausch, Josef — 289, 321.
Trócsányi — 273, 530.
Trombițaș, Partenie — 403,
471.
Tudoreanu — 196.
Tulbașiu — 470.
Tura, Iosif — 471.
Turcu — 196.

Ț

Țichindeal, Dimitrie — 110,
113.

U

Udrea Constantin — 63, 175,
176.
Udvardy — 240, 248, 249.
Ursul (subloc.) — 470.
Ursu, Gheorghe — 63.

V

Vaida, Alexandru — 471.
Vaida, Gavril — 472.
Vajda György — 241.
Valea, Gheorghe — 471.
Vancea, Ioan — 175, 176.
*Varga, Ecaterina (Varga Kata-
lin)* — 143, 145, 146, 147,
148, 150, 177, 265, 293, 313,
349, 372, 389.
Vasici Andrei — 353.
Vasici Paul — 112.
Vasiu — *Gheorghe* — 470.
Vasiliu Gregore (Balș) — 338.
Vass (conte) — 382.
Vass (familia) — 323.
Vasvári — 158, 172, 262.

- Velia, Nicolae* — 353.
Velişca, Iosif — 471.
Verza, Alexiu — 369, 470.
Verza, Ieremia — 293.
Vespreman Vasile — 197, 471.
Villara — 410.
Vlad, Aloisiu — 120, 176, 353,
 368, 398, 521, 522.
Vladimirescu, Tudor — 142.
Vlasa, Ilie — 471.
Voinescu, Nicolau — 471.
Voltaire — 97.
Vörösmarty — 87.
Vuia Gh. — 353.
Vuia Ignatie — 176, 397.
Vulcan, Nicolae — 97.

W

- Walnhoffer* — 278.
Wass — 442.
Wesselényi (familia) — 323.
Wesselényi Miklós — 24, 30,
 87, 94, 96, 102, 126, 130,
 137, 173, 188, 227, 229,

- 237, 238, 244, 249, 260,
 262, 263, 271, 285, 319,
 324, 325, 337, 357, 358,
 359, 376, 378, 381, 383,
 388, 389, 405, 423, 432,
 457, 458, 489, 501, 502,
 503, 510.
Werböczi — 71, 185, 246, 370,
 376, 451.
Wér Farkas — 487.
Windischgrätz — 171.
Woronitz — 334.

X

- Xenopol* — 427, 428.

Z

- Zang, August* — 342.
Zay Károly — 132.
Zeyk (familia) — 323.
Zeyk József — 289, 384, 388.
Ziegler, Daniel — 350.
Zöld Lajos — 296.

INDICE DE LOCALITĂȚI

A

- Abrud* — 32, 63, 82, 107, 145,
181, 196, 197, 201, 202, 203,
204, 218, 226, 254, 260, 267,
270, 274, 292, 293, 305, 335,
339, 350, 510, 511.
Abrud, sat — 32, 145, 202,
273.
Acința — 229.
Agîrbici (azi Viișoara) — 290.
Agnita — 225.
Agram — 355, 493.
Agrij — 385.
Aiud — 64, 148, 176, 233,
260, 270, 308, 317, 323, 339,
383, 388, 408, 426, 478.
Alba Iulia — 63, 112, 146,
176, 177, 260, 293, 349, 381.
Aletea (Elek) — 228.
Almașul Mare — 345.
Arad — 26, 27, 36, 38, 62,
63, 85, 107, 108, 109, 110,
112, 116, 122, 174, 177, 191,
205, 206, 237, 257, 352, 379,
398.
Arden (com. Hunedoara) —
296.
Ardud (domeniu) — 235.
Ardusat — 228, 236.
Armeni — 261.
Așchileul Mic — 232.
Ațel — 277.
Ațințiș — 245, 372.
Augsburg — 317, 330, 336,
337, 362.
Auraria — 254.

B

- Baci* — 54, 206, 230.
Baia de Arieș — 32, 82.
Baia Mare — 33, 38, 99, 175,
228, 250, 379.
Baziaș — 37, 353.
Băbiu — 385.
Băița — 32, 152.
Bărăbanț — 261.
Beclean — 27.
Bedeci — 296.
Beiuș — 110, 112.
Békés — 235.
Belgrad — 126.
Bercea — 373, 384.
Berind — 373, 385.
Berlin — 19, 163, 164.
Berthau (Biertau) — 277.
Beșineu — 418.
Beța — 387.
Biborțeni — 333.
Biia — 306.
Bistra — 201, 202, 203.
Bistrița — 64, 272, 430, 514.
Blaj — 23, 76, 90, 91, 98, 108,
109, 110, 111, 112, 114, 115,
116, 119, 120, 121, 123, 128,
131, 134, 135, 140, 178, 179,
180, 184, 185, 186, 188, 195,
196, 197, 200, 210, 217, 218,
220, 221, 225, 245, 251, 253,
263, 281, 290, 291, 298, 299,
300, 301, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 308, 309, 311, 314,
316, 317, 318, 319, 337, 338,
339, 340, 344, 345, 346, 347,
348, 349, 350, 354, 355, 367,
371, 372, 375, 376, 382, 387,

- 388, 390, 391, 392, 394, 396,
399, 400, 401, 402, 403, 404,
405, 406, 407, 408, 409, 410,
411, 413, 414, 415, 416, 417,
418, 419, 420, 421, 422, 423,
424, 426, 428, 429, 431, 432,
433, 434, 435, 436, 437, 438,
439, 440, 441, 442, 443, 445,
447, 448, 449, 450, 452, 453,
454, 457, 459, 461, 463, 467,
469, 473, 474, 475, 476, 478,
479, 480, 481, 484, 485, 486,
487, 488, 489, 490, 493, 494,
495, 496, 497, 498, 499, 500,
502, 503, 504, 505, 506, 507,
509, 510, 511, 512, 514, 515,
516, 517, 518, 520, 521, 522,
523, 524, 525, 526, 527, 528,
529, 530, 531.
- Bobilna* — 418.
- Bocșa* — 205.
- Bocșa Română* — 209.
- Bogata de Mureș* (azi *Bogata*)
— 245, 306, 372.
- Bogura* — 246, 248.
- Bonceni* (azi *Bonțești*) — 243.
- Bonțida* — 384.
- Borla* — 238.
- Borșa* — 232, 247, 248, 249,
285, 286, 374, 383, 384.
- Boșodor* — 56.
- Brad* — 32.
- Brașov* — 23, 24, 25, 26, 27,
28, 32, 36, 37, 38, 40, 44,
48, 59, 62, 63, 68, 70, 75,
93, 95, 97, 98, 102, 106,
107, 112, 113, 115, 116, 117,
121, 122, 123, 124, 125, 127,
128, 136, 139, 140, 141, 152,
177, 178, 179, 180, 186, 187,
188, 191, 196, 198, 205, 207,
210, 224, 225, 251, 272, 276,
278, 279, 281, 282, 284, 289,
290, 291, 299, 336, 337, 338,
339, 340, 362, 363, 364, 365,
366, 367, 368, 402, 407, 408,
409, 410, 415, 429, 432, 441,
454, 461, 472, 477, 499, 512,
513, 515, 517, 532, 541, 554,
560, 584, 598, 599, 600, 601,
604, 608.
- Brăduț* — 376.
- Breteia Mureșană* — 233.
- Breteia de Mureș* — 246, 248.
- Brețca Montană* — 231.
- Brețcu* — 248.
- Brno* — 10.
- Bruxelles* — 17, 157.
- Bucerdea* (azi *Bucerdea Grî-
noasă, lingă Tîrnăveni*) —
308, 387, 408, 415.
- Buciuș* — 32, 81, 145, 148,
385.
- București* — 32.
- București* — 25, 36, 102, 112,
122, 123, 126, 127, 128, 141,
147, 151, 165, 184, 188, 207,
253, 272, 300, 334, 336, 344,
345, 362, 365, 366, 367, 409,
410, 430, 431, 484, 498, 518.
- Buda* — 121, 126, 128, 159,
206, 207, 225, 294, 367.
- Buda (sat)* — 225.
- Budapesta* — 25, 36, 85, 115,
147, 159, 220, 224, 322, 331,
404, 443, 511.
- Budești* — 229.
- Budiul de Cîmpie* (azi *Papiu
Ilarian*) — 178, 245, 372,
529.
- Budurleni* — 292.
- Buia* — 232, 249, 373.

C

- Cacova Jerii* — 511.
- Caransebeș* — 61, 63, 77, 151.
- Carei* — 210, 243, 258.
- Carloviț* — 146, 206, 303, 353,
403, 412, 413, 414, 460, 493,
494.
- Carlștat* — 206.
- Cartes-Hondol* — 32.
- Cassel* — 438.
- Călăraș* (scaunul *Arieș*) — 261,
268.
- Călărași* — 241, 290.
- Călățele* (azi *Călățea, spre
Aleșd*) — 296.
- Câlvasăr* — 225, 527, 529.
- Căpîlna de Jos* — 307.
- Cărpiniș* — 32, 145, 339.

- Cășeiu de Jos* (azi Cășei — 406.
Cecălaca — 261.
Cehul Silvaniei — 229, 244.
Cercul Almașului — 32.
Cerchid (comit. Cet. de Baltă) — 387.
Cergău (azi Cergăul Mare și Cergăul Mic) — 387.
Cerghid — 372.
Cerna — 32.
Cernăuți — 217.
Certeje — 152.
Chechiș — 232, 249.
Cheșe (comit. Solnocul Interior) — 405.
Chirileu (comit. Cetatea de Baltă) — 386, 416.
Chișfalud (azi Micești) — 261.
Ciachi-Gîrbău — 268.
Cincul — 277.
Cincu Mare — 84.
Ciomoroz (*Ciumăești*) — 236.
Cisnădie — 27.
Cisteiul Român (Cistei, comit. Alba Inferioară) — 419.
Ciucea — 241.
Ciuciulata — 217.
Ciușd — 415.
Ciumbrud (comit. Alba Inferioară) — 348.
Cîmpeni — 32, 36, 201, 202, 203, 225, 226, 265, 273, 335, 374, 383, 470.
Cîmpia Turzii — 301.
Cluj — 22, 23, 26, 27, 36, 38, 39, 48, 51, 62, 64, 79, 88, 89, 97, 100, 102, 103, 111, 112, 115, 116, 122, 123, 127, 131, 133, 134, 136, 147, 153, 176, 178, 182, 188, 189, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 207, 209, 210, 211, 217, 225, 226, 230, 238, 245, 246, 252, 259, 260, 261, 264, 266, 267, 270, 272, 274, 281, 283, 285, 286, 290, 292, 293, 294, 296, 300, 301, 303, 305, 314, 317, 320, 323, 324, 326, 333, 339, 348, 349, 350, 361, 362, 366, 367, 373, 376, 379, 382, 383, 385, 390, 414, 423, 430, 434, 441, 447, 450, 458, 469, 470, 475, 478, 480, 481, 482, 490, 499, 500, 505, 506.
Cojocna — 33, 250, 379.
Colțești — 233.
Comana (comit. Făgăraș) — 254.
Comana (azi Comana de Jos și Comana de Sus) — 345.
Comloș — 243.
Constantinopol — 126.
Coșșa Mare — 253, 254.
Coșșa Mică — 245, 377.
Covil — 146.
Crăciunel — 415.
Crăciunelul de Jos — 387.
Crăiești — 180.
Crisholț — 261.
Criscior — 32.
Cristeiu (comit. Alba Infer.) — 415.
Cristeiuul Român (azi Cristei, comit. Alba) — 372, 387.
Cubiș — 385.
Curtici — 243.

D

- Dateș* (*Dătășeni*) — 417.
Datos — 180.
Deda — 415.
Dej — 64, 176, 260, 270, 305, 323, 406.
Deleni — 415.
Deva — 195, 203, 227, 230, 381, 473.
Dezna — 46.
Dileul Român (azi Dileul Vechi și Dileul Nou) — 245, 372.
Dileul Vechi (comit. Turda) — 526.
Dolea — 237.
Drag — 209, 231, 232, 245, 265, 267, 285, 286, 374, 383, 384.
Dragomirești (comit. Caraș) — 378.

Drăgoteni — 205.
După piatră — 32.

E

Erman (azi Armeni, raion. Sibiu) — 340.
Ernea — 373.
Estelnic (Trei Scaune) — 377.
Esztergom — 460.

F

Fanar — 343.
Făgăraș — 116, 381, 415.
Fechetău (Negreni) — 241.
Feisa — 307, 373.
Feneriș — 205.
Fizeș — 32, 380, 384.
Firling — 378.
Focșani — 336, 338.
Foeni — 67.
Frankfurt am Main — 106, 166, 490.
Frîna (azi Axente Sever) — 253, 254.

G

Galați — 25, 26, 37.
Galșo — 205, 228.
Gataia — 30.
Gălacea (lingă Ciachi-Gîrbău) — 249.
Gherla — 25, 143.
Ghindari — 239.
Ghireș (Cîmpia Turzii) — 30, 416.
Gilău — 48.
Giurfalău (Giurteleacul Șimleului) — 229.
Gilgău — 232, 249.
Gîrbău — 385.
Glogovăț (azi Vladimirescu) — 243, 379.
Golec — 229.
Govăjdia — 152.
Govoșdia (comit. Caraș) — 378.
Grindeni — 211.

Gura Riului — 411.
Guruvoii — 229.

H

Hamburg — 360.
Hașag — 225.
Hărmani — 34.
Herendesti (comit. Caraș) — 377, 378.
Hidig (Măieriste) — 229.
Hodod — 244, 245, 248, 375.
Hoghilag — 526.
Honoris — 378.
Hopîrla — 526.
Hoștat (suburbie a Clujului) — 294.
Huedin — 238, 385.
Hundorf — 373.
Hunedoara — 32, 51, 230, 231, 414, 415, 505.

I

Iara — 226.
Iași — 25, 112, 115, 126, 127, 128, 151, 336, 338, 365, 367, 430, 432, 484.
Iclandul Mare (comit. Turda) — 526.
Iclod — 232.
Idicel — 415.
Iernut (raion. Luduș) — 306.
Ighiu — 261.
Ilia — 233, 246.
Imbor — 385.
Innsbruck — 501, 507, 508.
Izbita-Buciumeni — 150.
Izvoarele — 233.

J

Jadani — 235, 258.
Jena — 378.
Jibou — 30, 102, 229, 323, 383, 388, 405.
Jucul de Jos — 123.

K

Kikinda — 356.

Î

- Lancrăm* (scaunul Sebeș) — 225, 241, 277.
Laslea — 373.
Lăpuș — 305.
Lechința (Lechința de Mureș) — 304, 417.
Leipzig (*Lipsca*) — 132, 331, 417, 438, 440, 441, 450.
Linz — 10.
Lipău — 228, 236.
Lipova — 107, 397.
Liptovsky Svätý Mikulaš (*Lip-tószentmiklós*) — 490.
Londra — 17, 364.
Lonea — 301.
Luduș — 245, 372.
Lueriu — 415.
Lugoj — 63, 116, 151, 175, 205, 352, 353, 354, 378, 421, 522, 523.
Lunca — 233.
Lupșa — 32, 209.
Lyon — 11, 16, 17.

M

- Macea* — 240, 243.
Mádéfalva — 207.
Maia — 226.
Mădărașul de Cimpie — 512.
Măgoajea — 406.
Mănărade — 315.
Mănăștur — 198.
Mănășturul Unguresc (comit. Cluj.) — 295, 296.
Mediaș — 38, 84, 205, 229, 245, 272, 276, 277, 290, 327, 431.
Mehala — 27.
Micălaca — 257.
Miercurea — 412.
Miercurea Ciuc — 77.
Mierța — 373.
Mihălț — 54, 81, 259, 387, 419.
Mihăiești — 373.
Mihăleni — 529.
Minișel — 240.

- Miskolc* — 146.
Moci — 232, 249, 285.
Moftinul Mic — 235.
Mogoșești — 245.
Moldovenești — 32.
Monora — 436.
Moșna — 277, 431.
Motiș — 244.

N

- Nadeș* (vezi *Nădașd*) — 231, 373, 529.
Nagyszombat (*Simbăta Mare*) — 112.
Năsăud — 61, 77, 415.
Nofiș — 244, 375.
Novisad (*Ujvidék*) — 192.
Nușfalău — 51, 54.

O

- Oar* — 228.
Oarba (*Oarba de Mureș*) — 417.
Obreja (comit. Alba) — 372, 387, 415.
Ocna Dejului — 33, 226, 305.
Ocna Mureș (*Uioara*) — 152.
Ocna Sibiului — 33, 260.
Odorhei — 64, 176, 260, 323.
Oprishani — 416.
Oradea — 26, 27, 36, 38, 41, 62, 85, 112, 114, 115, 174, 175, 243, 375, 520, 521.
Oravița — 35, 37, 250.
Orăștie — 63, 116, 272, 275.
Orlat — 26, 61, 77.
Orșova — 108.
Oșorhei (vezi *Tîrgu-Mureș*)

P

- Pacraț* — 206.
Palermo — 156.
Paris — 11, 19, 125, 156, 157, 162, 164, 165, 166, 171, 174, 188, 336, 338, 349, 361, 366, 369.
Păulești — 228.

Pecica — 237.
Pecica Română — 240.
Pecica Veche (azi *Pecica*) — 243.
Pesta — 37, 63, 70, 100, 112, 114, 115, 146, 151, 158, 159, 160, 161, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 183, 184, 186, 187, 188, 192, 193, 196, 197, 200, 205, 207, 212, 223, 225, 227, 232, 253, 257, 262, 268, 270, 271, 272, 274, 288, 290, 317, 323, 324, 331, 337, 347, 349, 353, 354, 361, 364, 366, 374, 376, 380, 391, 396, 397, 414, 443, 484, 487, 488, 500, 518, 520, 521, 522.

Pianul de Jos — 241, 277.
Pianul de Sus — 32.
Pintic (lîngă *Reghin*, azi *Slătinița*) — 254.
Pitești — 422.
Pincota — 228.
Pleşcuța — 229.
Ploiești — 99.
Pocola — 205.
Poeni (scaunul *Arieș* — *Poiana Arieșului*) — 253, 314.
Pogăceana — 245, 372.
Pojon (*Pozsony*, *Bratislava*) — 37, 52, 131, 133, 167, 172, 174, 186, 188, 192, 196, 200, 257, 270, 294, 306, 320, 341.
Popăneșd — 473.
Popești — (comit. *Cluj*) — 385.
Popești (lîngă *Deva*) — 296, 373.
Popteleac — 489.
Poșaga de Sus — 233.
Poznan — 163, 490.
Praga — 10, 16, 158, 172, 338, 491.
Praid — 33.
Predeal — 38.
Preș — 527.

R

Rășinari — 179, 181, 412, 470.
Reghin — 248, 254.
Resighea — 235, 236.

Reșița — 33, 35.
Rodna — 32.
Roma — 83.
Rostoci — 229.
Roșia — 32, 35, 201, 298, 309.
Roșia de Munte — 81.
Roșia Montană — 82, 145, 510.
Roșiori — 228.
Ruda — 32.
Rydăria — 151.
Rupea — 177.
Ruschița — 27.

S

Sadu (comit. *Cluj*) — 385.
Sanislău — 243, 258.
Sarcău — 421.
Sard — 261.
Sarmizegetuza — 415.
Sarsig — 421.
Sascut — 250.
Satu Mare — 42.
Satu Nou (comit. *Cluj*, azi *Vultureni*) — 296.
Satu Nou de Jos — 228.
Săcărîmb — 32, 35.
Săcele — 338, 407, 408.
Săcelele Brașovului — 441.
Sălcina — 32.
Sălcina de Jos — 226.
Săliște — 179, 181, 412.
Sămărtin — 205.
Sătmar — 26, 38, 236.
Sătmărel — 235.
Scăieni — 99.
Schei — 279.
Sebeș — 277.
Sebeșul Mare — 241.
Semlac — 237, 243.
Sf. Gheorghe — 77, 377.
Sibișul — 32.
Sibiu — 26, 27, 28, 36, 38, 39, 62, 64, 77, 90, 91, 105, 107, 108, 110, 112, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 134, 146, 147, 186, 187, 188, 195, 196, 204, 207, 208, 210, 214, 225, 239, 246, 251, 261, 267, 268, 272, 273, 274, 275, 276, 281, 283,

286, 287, 290, 299, 300, 303,
304, 309, 315, 319, 329, 334,
338, 340, 350, 355, 363, 381,
383, 385, 400, 401, 402, 403,
407, 408, 409, 410, 411, 412,
413, 414, 415, 418, 423, 430,
431, 441, 442, 448, 453, 469,
472, 473, 478, 481, 486, 492,
493, 496, 505, 510, 525, 531,
539, 551, 554, 560, 563, 569,
576, 581, 591, 596, 612.

Sic — 232, 246, 261.

Sighet — 38.

Sighișoara — 27, 43, 64, 84,
177, 191, 272, 278.

Silvașul de Jos — 403.

Simboleni — 527.

Simbenedic — 261.

Sîncel — 309, 408.

Sîncraiuul Almașului — 373,
384, 385.

Sîncraiuul de Mureș — 180.

Sîndominic — 32.

Sîngătin — 261.

Sînmărtin — 326.

Sînpaul — 373.

Slatina — 33.

Solnoc — 37.

Somosches — 243.

Sona (comit. Cetatea de Bal-
tă) — 311.

Soroștin (lingă Blaj) — 525,
526.

Spălnaca — 526.

Sremski Karlovci (*Carloviț*) —
491.

Stinca — 378.

St. Paul (*Sînpaul*) — 418.

Suciul de Jos — 226, 305.

Surduc (comit. Solnoc Inter-
rior) — 263.

Szeged (*Seghedin*) — 112,
114, 151.

Ș

Șeica Mare — 277.

Șeica Mică — 277.

Șimand — 243.

Șimleu — 226, 303, 458, 480,
502.

Șimleul Ciucului (*Șumulău*) —
176.

Șiria — 228.

Șoituș — 205.

Șomcuța — 179, 180.

Șomcuța Mare — 197.

T

Tămașa — 385.

Tămășeu — 243.

Tăutelec — 385.

Teiuș — 261.

Tihău — 232.

Timișoara — 26, 27, 36, 37,
38, 41, 62, 63, 68, 70, 128,
175, 177, 191, 206, 294, 356.

Tiur — 415.

Tîrgu Mureș (*Oșorhei*) — 38,
40, 64, 75, 88, 112, 135, 176,
178, 179, 180, 181, 182, 183,
196, 197, 198, 203, 210, 216,
217, 225, 260, 267, 272, 273,
290, 299, 300, 305, 310, 349,
351, 381, 403, 406, 447, 456.

Tîrgu Secuiesc — 77.

Tofeldea (lingă Sibiu) — 300.

Tomaia — 228.

Toplița — 152.

Trăscău — 32, 36, 123, 233,
246, 261, 265, 376.

Triest — 360.

Tulcea — 25.

Turda — 33, 38, 226, 260, 270,
382, 388, 406, 408.

Turdaș — 526.

Ț

Țebea — 32, 152, 246.

U

Ugrun — 384.

Uioara — 33, 250, 379.

Ulciug — 241, 244.

Uzhorod (*Ungvár*) — 112,
115.

V

Valea Lăpuşului — 226.
Valea Vinului — 228, 235, 236.
Varadia — 353.
Vaşcău — 243, 296.
Vălişoara — 233.
Vârşand — 228, 240, 243, 248, 249, 379.
Vác (Vaţ) — 37.
Vecerd — 373.
Vecern — 232.
Vesend — 225.
Vidolm — 233.
Vidra — 179, 181, 182, 253, 265.
Vidra de Sus — 182, 225, 226, 374.
Viena — 10, 16, 26, 27, 36, 37, 42, 43, 45, 51, 54, 63, 68, 71, 82, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 103, 106, 107, 111, 112, 119, 123, 126, 138, 141, 144, 145, 146, 147, 149, 158, 163, 164, 167, 170, 171, 172, 173, 175, 178, 186, 187, 188, 192, 196, 205, 207, 208, 217, 227, 236, 238, 251,

274, 278, 283, 284, 285, 286, 287, 300, 320, 321, 322, 329, 330, 331, 332, 334, 336, 337, 340, 341, 344, 354, 355, 357, 358, 361, 362, 364, 369, 376, 378, 396, 414, 415, 422, 443, 469, 473, 474, 478, 482, 487, 488, 489, 493, 499, 500, 501, 505, 506, 508, 523, 529.
Vinţul de Jos — 261, 528.

Visca — 246.
Vişag — 378.
Virşeţ — 110, 128, 146, 206.
Voivodeni — 249, 255, 384.
Vorţa — 246.
Vurpăr — 261, 528.

Z

Zagreb (Agram) — 197, 354.
Zalău — 227.
Zam — 473.
Zator — 373.
Zălau (vezi şi Zalău) — 64.
Zărneşti — 26.
Zimbor — 373.
Zlatna — 32, 33, 82, 107, 143, 152, 182, 195, 203, 265, 274, 305, 350.
Zubor — 385.

REZUMATE

620

REZUMATE

A B S T R A C T

This monograph covers the beginnings of the 1848 revolution in Transylvania, up to the National Assembly at Blaj, included.

In consequence of the development of capitalism and the rise of the bourgeoisie, the contradictions within society were sharpening, and the struggle to eliminate the feudal restrictions and to secure an unhampered development of the productive forces was growing.

In close connection with the development of capitalism and of the bourgeoisie there was an accentuation of the tendencies of national affirmation. It was the epoch of the strengthening of the national cultures, of the dissemination of these cultures through the school and press in broad circles. The problem arose of the state, school and church language. The magyarizing tendencies of the nobility gave rise to serious national conflicts. But there were no few Romanian, Magyar and for the rapprochement and cooperation of Romanians and of the nationalities of Transylvania in the anti-feudal fight.

The feudal system with its institutions did no longer correspond to the development of the productive forces, to the requirements of the producing classes. The discontent of the bourgeoisie, peasantry and the poor of towns threatened to turn into a general revolt. Transylvania was like a volcano in the bowels of which a huge amount of inflammable matter had accumulated and could explode at any time.

Foreign oppression in Transylvania, Moldavia's and Wallachia's deprivation of independence posed the pro-

blem of national liberation, of the gaining of independence of the three Romanian provinces. The aspiration for the union into a national state of the three Romanian-inhabited principalities was strong.

In the multi-nation Hapsburg empire, the revolutionary movement was getting differentiated — as it was penetrating the towns and villages — upon national criteria ; these masses knew only their mother tongue. The claims had, in addition to the common social feature, also a national specific. Of great importance was Bărnuț's proclamation which laid down, as a condition for any understanding with other nations, the recognition of the Romanians as a political nation with equal rights. A host of Romanian leaflets — printed or hand-written in hundreds of copies — were spread up and down Transylvania. Archive surveying in recent years has made possible the printing for the first time in this monograph of a number of such texts based on the original.

As far back as March 1848, vigorous peasant movements started practically throughout Transylvania, and their aims were the abolition of corvées, the returning by the feudals of the seized land ; in some places there was the claim for the apportioning of the landlord's estates among the peasants.

The contradictions between the ruling class and the peasant mass were deepening even more in consequence of the government's policy of suppressing the peasant movements by terror. This monograph gives a great deal of attention to the peasantry's anti-feudal fight that is attested by hundreds of contemporary documents and testimonies of the events. The revolutionary intellectuals, with Avram Iancu and Papiu-Ilarian at their head, expressed their solidarity with the peasants' anti-feudal claims ; hence, a strong link took shape between them and the revolutionary masses.

By the end of April, the contradictions on the national question also sharpened, owing to the fact that the Magyar ruling circles showed no understanding as to the Romanian national claims, not even for the most moderate ones. Thus, the clash continued between the

Magyar and Romanian national movements. The arresting and persecuting of Romanian leaders, the whipping and jailing of many rebelled peasants erected a wall between the Romanian and Magyar revolutionary movements in Transylvania already in the spring of 1848.

A matter that largely contributed to the envenoming of the relations between Romanians, Magyars and Saxons in the Principality of Transylvania was this Principality's relationship with Hungary. A large section of the Magyar nobility, fearing that the democratization of the Principality would lead to an increased political weight of the Romanians, to a loss of the Magyar nobility's supremacy over the Romanian majority population, was seeking to impose the "union" with Hungary, which in fact signified the incorporation of the Principality of Transylvania with Hungary. The Romanian and Saxon leaders rose against the policy of forced union with Hungary. The Romanian leaders wanted to maintain the Principality of Transylvania as a land, which due to Romanian majority had to become Romanian also with regard to its institutions. The Romanians' opposition to the "union" of the Principality of Transylvania grew among the intellectuals, who were inspired by the idea of the union of Romanians in a national state. Animated by the idea of the union with their brothers in the Danubian Principalities, the Romanian intellectuals of Transylvania firmly declared for the maintenance of a separate Principality of Transylvania, not incorporated in Hungary. The Saxon leaders were against the "union" because they hoped that in a separate Principality of Transylvania the autonomy of the Saxon nationality would be preserved.

In this context, the problem of a representative assembly of the Romanians of Transylvania was arising acutely. The Romanian leaders organized conferences for fixing the programme of the assembly.

In spite of the prohibition by the government, the national assembly of the Romanians opened on May 3/15 in a field near the Blaj town, which was since called the Field of Liberty. In the programme set out at the assembly the Romanian nation proclaimed itself

as an independent nation. The oath taken then by the entire assembly united all Romanians of Transylvania in their common aim of upholding the Romanian cause against anyone and of defending the Romanian law and language. The 16 items of the petition endorsed by the assembly made up the national programme of the Romanians of Transylvania. The items expressed the desiderata of the diverse sections of the bourgeoisie as well as the foremost postulate of the peasant masses : wiping out of serfdom. The claims covered recognition of national independence, annual national assembly, national guard, national schools, freedom of the press. The programme was profoundly democratic and on the line of the most progressive demands of the peoples in Central and South-East Europe.

The unjust position on the national question adopted by the Pozsony Diet — where deciding was the Magyar gentry that had acquired bourgeois features — prevented the cooperation of nations in the fight against the reactionary forces, limiting the very possibility of the development of the Magyar revolution. The position of the Cluj gentry Diet which had decided upon the union of Transylvania with Hungary against the will of the Romanians (the absolute majority of the Principality), made itself felt to the full in Transylvania and had serious consequences upon the course of the revolutionary events there.

The National Assembly of Blaj had a wide reverberation not only in the Romanian Principalities, but also in the press and in the council of ministers of Vienna. But under the specific conditions of the 1848 summer, the Blaj decisions could not alter the political status of the Romanians in Transylvania ; the monarch sanctioned the law voted by the Diet of the nobility in Cluj with regard to the "union" with Hungary.

The Blaj revolutionary act — tens of thousands of serfs and share-croppers defying the feudal regime's threats and gallows, met to decide their destiny — left indelible marks in the people's mind. At Blaj the Romanians of Transylvania established their own programme and took the oath of carrying it out. The

national idea was embraced by ever broader sections of the people ; the idea that Transylvania had to be a Romanian land also with regard to its institutions was increasingly gaining ground. Hence, after the impressive plebiscite of Blaj, the Romanians of Transylvania stepped firmly on the historical arena as an independent nation, claiming their right to decide their own affairs. They already had their own political programme. This programme was pursued not only in the 1848 revolution but also in the subsequent decades until the completion of national unity in 1918.

R É S U M É

La monographie présente traite de la révolution de 1848 en Transylvanie de ses débuts jusqu'à l'Assemblée nationale de Blaj y comprise.

A la suite du développement du capitalisme et de l'essor de la bourgeoisie, les contradictions dans le cadre de la société s'accroissent, la lutte pour éliminer les entraves féodales et pour assurer aux forces productives un développement libre s'accroît.

En étroite liaison avec le développement du capitalisme et de la bourgeoisie s'accroissent les tendances pour l'affirmation nationale. C'est l'époque de la consolidation des cultures nationales, de la diffusion de ces cultures dans de larges couches à l'aide de l'école et de la presse. Le problème d'une langue d'Etat, celle de l'école et de l'église, se pose. Les tendances de „magyarisation“ de la noblesse mènent à de graves conflits nationaux. Cependant, des intellectuels progressistes roumains, hongrois et saxons s'élèvent contre ces tendances et s'expriment pour un rapprochement et une collaboration entre les Roumains et les nationalités de la Transylvanie dans la lutte antiféodale.

Le régime féodal et ses institutions ne correspondaient plus au développement des forces productives, aux exigences des classes productives. Les mécontentements de la bourgeoisie, de la paysannerie et des pauvres des villes tendaient à se transformer en une révolte générale. La Transylvanie ressemblait à un volcan dans les entrailles duquel une quantité immense de matières inflammables, qui pouvaient exploser à tout moment, s'étaient accumulées.

L'oppression étrangère en Transylvanie, le manque d'indépendance de la Moldavie et de la Valachie posaient le problème de la libération nationale, de la conquête de l'indépendance des trois pays roumains. L'aspiration vers l'union des trois pays peuplés par les Roumains dans un Etat national était forte.

Dans l'Empire multinational des Habsbourgs, le mouvement révolutionnaire se différencie — au fur et à mesure que ce mouvement gagne les villes et les villages — selon des critères nationaux ; ces masses ne connaissent que leur langue maternelle. Les revendications ont aussi, à part leur aspect social commun, un aspect spécifique, national. Une grande importance a eu la proclamation de Bărnuț, qui met comme condition indispensable pour une entente avec les autres nations, la reconnaissance des Roumains comme nation politique, ayant des droits égaux avec ces autres nations. Un tas de manifestes roumains, imprimés ou écrits à la main dans de dizaines et de centaines d'exemplaires, sont diffusés sur tout le territoire de la Transylvanie. Les recherches entreprises ces dernières années dans les archives ont permis la publication, pour la première fois, dans cette monographie de pareils textes d'après l'original.

Dès le mois de mars 1848, presque dans toute la Transylvanie commencent de vigoureux mouvements paysans, ayant pour objectif l'abolition des journées de travail obligatoire, la restitution par les féodaux des terres accaparées ; dans certains endroits on revendique le partage des terres des propriétaires féodaux entre les paysans. Les contradictions entre la classe dominante et les masses paysannes s'accroissent de plus en plus à la suite de la politique menée par le gouvernement, qui visait à étouffer par la terreur les mouvements paysans. Cet ouvrage accorde une attention particulière à la lutte antiféodale de la paysannerie, attestée par des centaines de documents et témoignages contemporains, aux événements. Les intellectuels révolutionnaires, ayant à leur tête Avram Iancu et Papiu-Ilarian, se sollicitent avec les revendications antiféodales de la paysannerie ; c'est

ainsi qu'une puissante liaison prend naissance entre ceux-ci et les masses révolutionnaires.

Vers la fin du mois d'avril les contradictions existantes aussi dans la question nationale s'accroissent à cause du fait que les milieux dirigeants hongrois n'ont pas voulu donner cours aux revendications nationales roumaines, même aux plus modérées. Ainsi le mouvement national hongrois et le mouvement national roumain restent en collision. L'arrestation et la poursuite de quelques dirigeants roumains, le fouettement et la mise en prison de plusieurs paysans révoltés ont dressé, dès le printemps de 1848, un mur entre le mouvement roumain et le mouvement hongrois de Transylvanie.

Un problème qui a beaucoup envenimé les rapports entre les Roumains, les Hongrois et les Saxons dans la principauté de la Transylvanie a été le problème des rapports de celle-ci avec la Hongrie. Une grande partie de la noblesse hongroise, craignant que la démocratisation de la principauté n'entraîne l'accroissement du poids politique des Roumains et la perte de la suprématie de la noblesse hongroise sur la population majoritaire roumaine, cherchait à imposer „l'union“ avec la Hongrie, ce qui signifiait en fait l'incorporation de la principauté de la Transylvanie à la Hongrie. Contre cette politique d'union forcée de la Transylvanie avec la Hongrie se sont élevés les dirigeants roumains et saxons. Les dirigeants roumains voulaient maintenir la principauté de la Transylvanie comme un pays qui, grâce à la majorité roumaine, devait devenir roumain en ce qui concerne ses institutions aussi : L'opposition des Roumains à „l'union“ de la principauté de la Transylvanie se renforce parmi les intellectuels, animés par l'idée de l'union des Roumains dans un Etat national. Animés par l'idée de l'union avec leurs frères des principautés danubiennes, les intellectuels roumains de Transylvanie se déclaraient résolument pour la conservation d'une principauté de la Transylvanie séparée, nonincorporée à la Hongrie. Les dirigeants saxons étaient contre „l'union“ parce qu'ils espéraient que, dans une principauté séparée de la Transylvanie, l'autonomie de la nationalité saxonne serait maintenue.

Dans ces conditions, le problème d'une assemblée représentative des Roumains de Transylvanie se posait résolument. Les dirigeants roumains organisaient des consultations en vue de fixer le programme de l'assemblée.

En dépit de l'interdiction édictée par le gouvernement, l'Assemblée nationale des Roumains s'est ouverte le 3 (15) mai sur la plaine située aux environs de Blaj, nommée dès lors le Champ de la Liberté. Dans le programme exposé devant l'assemblée, la nation roumaine se proclame nation autonome. Le serment, répété ensuite par l'assemblée toute entière, unit tous les Roumains de Transylvanie dans le but commun de soutenir la cause roumaine contre quiconque ne l'aurait approuvée et de défendre la loi et la langue roumaine. Les seize points de la pétition, adoptés par l'assemblée, constituent pour les Roumains transylvains un programme national. Les points expriment les doléances des différentes couches de la bourgeoisie, ainsi que le postulat des masses paysannes : l'annulation du servage. On y exige la reconnaissance de l'indépendance nationale, une assemblée nationale annuelle, une garde nationale, les écoles nationales, la liberté de la presse. Le programme est profondément démocratique, s'inscrivant sur la ligne des exigences les plus avancées des peuples du Centre et du Sud-Est de l'Europe.

La position injuste dans la question nationale adoptée par la Diète de Pojon — où le rôle décisif revenait à la noblesse hongroise embourgeoisée — a freiné la collaboration des peuples dans la lutte contre les forces réactionnaires, limitant la possibilité même du développement de la révolution hongroise. La position de la Diète nobiliaire de Cluj, qui a décidé l'union de la principauté de la Transylvanie avec la Hongrie en dépit de la volonté des Roumains (la majorité absolue de la principauté), a été pleinement ressentie en Transylvanie, ayant des conséquences graves sur le déroulement des événements révolutionnaires dans cette région.

L'Assemblée nationale de Blaj a eu un puissant écho, non seulement dans les Pays roumains, mais aussi dans la presse et dans le Conseil des Ministres de Vienne.

Dans les conditions existantes pendant l'été de 1848, les décisions de Blaj n'ont pu pourtant changer la situation politique des Roumains de Transylvanie ; le monarque a sanctionné la loi votée par la Diète des nobles de Cluj concernant „l'union“ de la Transylvanie avec la Hongrie.

L'acte révolutionnaire de Blaj, lorsque des dizaines de milliers de paysans serfs et paysans pauvres, bravant les menaces et les potences du régime féodal, se sont rassemblés pour décider de leur sort, a laissé des traces ineffaçables dans la conscience du peuple. A Blaj, les Roumains de Transylvanie ont élaboré un programme qu'ils se sont jurés d'accomplir. L'idée nationale gagne des couches populaires de plus en plus larges ; l'idée que la Transylvanie devait être un pays roumain aussi en ce qui concerne ses institutions gagne du terrain. Ainsi, après le grandiose plébiscite de Blaj les Roumains de Transylvanie s'avancent résolument dans l'arène de l'histoire comme nation autonome, en réclamant le droit de décider de leur sort. Ils ont dès lors leur programme politique. Ce programme sera suivi non seulement dans la révolution de 1848, mais aussi dans les décennies suivantes, jusqu'au parachèvement de l'unité nationale, en 1918.

KURZE ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Monographie behandelt die Anfänge der Revolution von 1848 in Transsylvanien bis zur Nationalversammlung von Blaj einschliesslich.

Infolge der Entwicklung des Kapitalismus und des Aufstiegs der Bourgeoisie verschärften sich die Widersprüche innerhalb der Gesellschaft, und es intensivierte sich der Kampf für die Beseitigung der feudalen Einschränkungen und für die ungehinderte Entwicklung der Produktivkräfte.

In engem Zusammenhang mit der Entwicklung des Kapitalismus und der Bourgeoisie gewannen die Tendenzen zur nationalen Behauptung an Stärke. Es war die Zeit, da sich die nationalen Kulturen festigten und durch Schule und Presse breiten Kreisen zugänglich gemacht wurden. Die Frage der Sprache in Staat, Schule und Kirche wurde aufgeworfen. Die vom Adel betriebenen Tendenzen zur Magyarisierung führten zu schweren nationalen Konflikten. Gleichzeitig aber wurden Stimmen der fortschrittlichen rumänischen, ungarischen und deutschen Intellektuellen laut, die sich für eine Annäherung und Zusammenarbeit der Rumänen mit den Nationalitäten in Transsylvanien im antifeudalen Kampf aussprachen.

Die Feudalordnung mit ihren Institutionen entsprach der Entwicklung der Produktivkräfte keineswegs mehr. Die Unzufriedenheit der Bourgeoisie, der Bauernschaft und der Stadtarmut drohte, sich in eine allgemeine Revolte zu verwandeln. Transsylvanien glich einem Vulkan; im Innern dieses Vulkans hatte sich eine riesige Menge Brennstoff angesammelt, der jederzeit explodieren konnte.

Die fremdländische Unterdrückung in Transsylvanien und der Mangel an Unabhängigkeit in der Moldau und der Walachei warfen die Frage der nationalen Befreiung der rumänischen Länder auf. Die Hoffnung auf die Vereinigung der drei von Rumänen bewohnten Länder in einem Nationalstaat war mächtig.

Im multinationalen habsburgischen Kaiserreich war die revolutionäre Bewegung — in dem Masse, in dem sie in Städte und Dörfer Eingang fand — nach nationalen Kriterien unterschiedlich; die Massen kannten nur ihre Muttersprache. Die Ansuchen und Forderungen hatten ausser dem gemeinsamen sozialen Aspekt auch einen spezifischen, nationalen Aspekt. Von grosser Wichtigkeit war die Proklamation von Bărnuț. Die Anerkennung der Rumänen als politisch gleichberechtigte Nation wurde in dieser Proklamation als Hauptbedingung für jedwede Verständigung mit anderen Nationen gestellt. Eine Menge gedruckter oder handgeschriebener rumänischer Manifeste wurde in Hunderten Exemplaren auf dem ganzen Territorium Transsylvaniens verbreitet. Die Archivforschungen der letzten Jahre haben es ermöglicht, in der vorliegenden Monographie erstmalig solche Texte nach dem Original zu veröffentlichen.

Schon seit März 1848 kam es in ganz Transsylvanien zu mächtigen Bauernbewegungen, die auf die Abschaffung des Frondienstes und die Zurückerstattung der von den Feudalherren geraubten Bodenflächen abzielten; manchenorts wurde gefordert, den Boden der feudalen Eigentümer unter die Bauern aufzuteilen. Infolge der Politik der Regierung, die Bauernbewegungen durch Terror abzuwürgen, verschärften sich die Widersprüche zwischen der herrschenden Klasse und den Bauernmassen noch mehr. Besondere Aufmerksamkeit widmet die vorliegende Arbeit dem von der Bauernschaft geführten Kampf gegen den Feudalismus, der durch Hunderte von Dokumenten und Zeugnissen von Zeitgenossen bestätigt wird. Die revolutionären Intellektuellen, mit Avram Iancu und Papiu Ilarian an der Spitze, solidarisierten sich mit den antifeudalen Forde-

rungen der Bauernschaft ; auf diese Weise entstand eine feste Verbindung zwischen den Intellektuellen und den revolutionären Massen.

Gegen Ende April verschärften sich die Gegensätze auch in der nationalen Frage, weil die führenden ungarischen Kreise den nationalen Forderungen der Rumänen, sogar den bescheidensten, keinerlei Verständnis entgegenbrachten. Dadurch gerieten die ungarische und die rumänische nationale Bewegung in Widerspruch. Die Tatsache, dass rumänische führende Persönlichkeiten verfolgt und verhaftet und viele aufständische Bauern durchgepeitscht und ins Gefängnis geworfen wurden, bewirkte schon im Frühjahr 1848, dass eine Trennung zwischen der rumänischen und der ungarischen revolutionären Bewegung entstand.

Eine Frage, die die Beziehungen zwischen Rumänen, Ungarn und Sachsen im Fürstentum Transsylvanien sehr ungünstig beeinflusste, war die Frage der Beziehungen dieses Fürstentums zu Ungarn. Ein Teil des ungarischen Adels fürchtete, dass die Demokratisierung des Fürstentums zu einem Anwachsen des politischen Schwergewichts der Rumänen und zum Verlust der Oberhoheit des ungarischen Adels über die in der Mehrheit befindliche rumänische Bevölkerung führen könnte, und versuchte demnach, die „Union“ mit Ungarn durchzusetzen, was im Grunde genommen die Eingliederung des Fürstentums Transsylvanien zu Ungarn bedeutet hätte. Führende rumänische und sächsische Persönlichkeiten erhoben sich gegen diese Politik der zwangsmässigen Union mit Ungarn. Die rumänischen Führer wollten das Fürstentum Transsylvanien als ein Land belassen, das — dank der rumänischen Mehrheit —, auch was seine Institutionen anbelangt, ein rumänisches Land werden sollte. Die Opposition der Rumänen gegen die „Union“ des Fürstentums Transsylvanien verstärkte sich in den Reihen der Intellektuellen, die von der Idee der Vereinigung der Rumänen in einem Nationalstaat beseelt waren. Vom Gedanken der Vereinigung mit ihren Brüdern in den Donaufürstentümern begeistert, erklärten sich die transsylvanischen rumänischen Intellektuellen entschlossen für die Beibe-

haltung eines separaten Fürstentums von Transsylvanien, das Ungarn nicht eingegliedert werden sollte. Die sächsischen Führer waren gegen die „Union“ mit Ungarn, da sie hofften, dass die Autonomie der sächsischen Nation in einem separaten Fürstentum von Transsylvanien bewahrt werden würde.

Unter diesen Bedingungen war die Frage einer Repräsentativversammlung der Rumänen in Transsylvanien an der Tagesordnung. Die rumänischen Führer organisierten Beratungen im Hinblick auf die Festlegung des Versammlungsprogramms.

Trotz des von der Regierung erlassenen Verbots wurde am 3./15. Mai auf einem Feld neben Blaj, das seither „Cîmpia Libertății“ (Freiheitsfeld) genannt wird, die Nationalversammlung der Rumänen eröffnet. In dem auf der Versammlung unterbreiteten Programm erklärte sich die rumänische Nation als selbständige Nation. Der dann von der ganzen Versammlung geleistete Eid vereinigte alle Rumänen Transsylvaniens zu einem gemeinsamen Ziel: die Sache der Rumänen gegen jedweden zu verteidigen und das rumänische Gesetz und die rumänische Sprache zu wahren. Die von der Versammlung angenommene Petition umfasste sechzehn Punkte; sie bildeten ein nationales Programm der transsylvanischen Rumänen. Die Punkte brachten die Forderungen der verschiedenen Schichten der Bourgeoisie sowie das grundlegende Postulat der Bauernmassen zum Ausdruck: die Aufhebung der Leibeigenschaft. Verlangt wurden ferner Anerkennung der nationalen Unabhängigkeit, jährlich einzuberufende Nationalversammlung, eine Nationalgarde, Nationalschulen und Pressefreiheit. Dieses Programm war zutiefst demokratisch; es gliederte sich in die Sphäre der fortschrittlichen Forderungen der Völker Mittel- und Südosteuropas ein.

Der falsche Standpunkt in der nationalen Frage, den der Landtag von Pojon vertrat — in dem der verbürgerlichte ungarische Adel die entscheidende Rolle spielte —, verhinderte das Zusammengehen der Völker im Kampf gegen die reaktionären Kräfte und schränkte die Möglichkeit der ungarischen Revolution, sich zu entwickeln, ein. Der Standpunkt des Adelslandtags von

Cluj, der die Vereinigung des Fürstentums Transsylvanien gegen den Willen der Rumänen (der überwiegenden Mehrheit im Fürstentum) beschlossen hatte, machte sich in Transsylvanien voll und ganz geltend und hatte für die Entfaltung der revolutionären Ereignisse von hier sehr schwerwiegende Folgen.

Nicht nur in den rumänischen Ländern, sondern auch in der Presse und im Ministerrat von Wien fand die Nationalversammlung von Blaj einen starken Widerhall. Unter den Bedingungen des Sommers 1848 konnten die Beschlüsse von Blaj die politische Lage der Rumänen in Transsylvanien jedoch nicht ändern; der Herrscher verabschiedete das vom Adelslandtag von Cluj gewählte Gesetz bezüglich der „Union“ mit Ungarn.

Der revolutionäre Akt von Blaj, als Zehntausende von leibeigenen und landlosen Bauern den Drohungen des feudalen Regimes, den Galgen die Stirne boten und sich versammelten, um ihr Schicksal zu entscheiden, hat dem Bewusstsein des Volkes unverwischbare Züge aufgeprägt. In Blaj haben die Rumänen Transsylvaniens ihr Programm aufgestellt und geschworen, es zu befolgen. Der nationale Gedanke beseelte immer breitere Schichten des Volkes; der Gedanke, dass Transsylvanien, auch was seine Institutionen anbelangt, ein rumänisches Land sein müsse, fasste immer fester Wurzel. Nach dem machtvollen Plebiszit von Blaj betreten die Rumänen in Transsylvanien entschlossen die Arena der Geschichte als eine selbständige Nation und fordern ihr Recht, selbst über ihr Schicksal zu entscheiden. Sie haben nun ihr politisches Programm. Dieses Programm wurde nicht nur in der Revolution von 1848, sondern auch in den darauffolgenden Jahrzehnten bis zur Vollendung der nationalen Einheit im Jahre 1918 befolgt.

В данной монографии освещается начало революции 1848 года в Трансильвании вплоть до Национального собрания в Блаже включительно.

В результате развития капитализма и выдвижения буржуазии внутри общества обостряются противоречия, растет борьба за ликвидацию феодальных преград, за обеспечение беспрепятственного развития производительных сил.

В тесной связи с развитием капитализма и буржуазии усиливаются тенденции национального утверждения. Это эпоха развития национальных культур, их распространения в широких кругах при помощи школы и печати. Ставится вопрос о государственном языке, о школе и церкви. Тенденции мадьяризации со стороны дворянства порождают серьезные национальные конфликты. В то же время представители передовой румынской, венгерской и немецкой интеллигенции выступают за сближение и сотрудничество румын и национальностей в Трансильвании в антифеодальной борьбе.

Феодальный строй с его институтами уже не соответствовал развитию производительных сил, требованиям производительных классов. Недовольство буржуазии, крестьянства и городской бедноты грозило перерасти во всеобщее восстание. Трансильвания бурлила как вулкан, в ее недрах накопилось огромное количество воспламеняющихся веществ, которые в любую минуту могли взорваться.

В связи с иностранным гнетом в Трансильвании, отсутствием независимости Молдовы и Валахии

назрел в опрос о национальном освобождении, завоевании независимости трех румынских стран.

Нарастало стремление к объединению трех стран, населенных румынами, в одно национальное государство.

В многонациональной габсбургской империи революционное движение по мере того, что оно проникает в города и села, разграничивается по национальным признакам, так как массы знают лишь свой родной язык. Их требования помимо общего социального характера носят также специфический национальный характер. Большую роль сыграла прокламация Бэрнуца, в котором в качестве условия любого соглашения с другими нациями выдвигается признание румын как равноправной политической нации. Множество румынских листовок, напечатанных типографским способом или написанных от руки, распространяются десятками и сотнями экземпляров на всей территории Трансильвании. Архивные исследования, проведенные за последние годы, дали возможность впервые опубликовать их тексты в данной монографии по оригиналу.

Еще в марте 1848 года почти во всей Трансильвании вспыхнули мощные крестьянские движения, требовавшие отмены барщины, возвращения феодалами захваченных ими земель, а местами даже раздела среди крестьян земель феодалных землевладельцев. Противоречия между господствующим классом и крестьянскими массами еще больше обостряются в результате проводимой правительством политики подавления крестьянского движения при помощи террора. В монографии уделяется много внимания антифеодальной борьбе крестьян, о чем свидетельствуют сотни документов того времени. Революционная интеллигенция во главе с Аврамом Янку и Папиу-Иларианом заявляет о своей солидарности с антифеодальными требованиями крестьянства. Таким образом зарождается сильная связь между революционной интеллигенцией и революционными массами.

К концу апреля обостряются противоречия и по национальному вопросу, вследствие того, что венгерские руководящие круги отвергали даже самые умеренные национальные требования румын.

Таким образом, между венгерским и румынским национальным движением в Трансильвании продолжают происходить столкновения. Румынские руководящие деятели подвергаются арестам и преследованиям, многих восставших крестьян избивают и бросают в тюрьмы. Все это еще весной 1848 года воздвигает непреодолимую стену между румынским и венгерским революционным движением в Трансильвании.

Вопрос об отношениях Трансильвании с Венгрией резко обострил взаимоотношения между румынами, венграми и саксами. Значительная часть венгерского дворянства, опасаясь того, что демократизация Трансильвании приведет к росту политического веса румын, к утрате господства венгерского дворянства над составляющим большинство румынским населением, стремилась добиться ее «объединения» с Венгрией, что фактически означало бы включение Трансильванского княжества в состав Венгрии. Поэтому румынские и сакские руководящие деятели выступили против политики насильственного объединения с Венгрией. Румынские руководители стремились к тому, чтобы Трансильванское княжество, в котором большинство населения составляли румыны, стало румынской страной и по своим учреждениям. Сопrotивление румын «объединению» Трансильванского княжества с Венгрией усиливается среди интеллигенции, вдохновляемой идеей объединения румын в одно национальное государство. Вдохновляемая мыслью об объединении со своими братьями из Дунайских княжеств, трансильванская румынская интеллигенция решительно заявляла, что она стоит за сохранение отдельного Трансильванского княжества, непоглощенного Венгрией. Что касается сакских руководящих деятелей, то и они были против «объединения», так как надеялись, что в отдельном

Трансильванском княжестве будет сохранена автономия сакской национальности.

В этой обстановке со всей силой ставится вопрос о представительном собрании трансильванских румын. Румынские руководящие деятели проводили совещания с целью выработки программы собрания.

Несмотря на запрет правительства, 3/15 мая на поле, вблизи города Блажа, называемом с тех пор «Кымпул либертэций» («Поле свободы»), открылось Национальное собрание румын. В изложенной на собрании программе румынская нация провозглашается самостоятельной. Присяга, которую приносят все участники собрания, объединяет всех трансильванских румын во имя общей цели — поддержать правое дело румын от любых попятных, отстаивать законность и румынский язык. Принятые собранием требования из 16 пунктов представляют собой национальную программу трансильванских румын. В них нашли свое выражение пожелания различных слоев буржуазии и важнейшее требование крестьянских масс — отменить крепостное право. В частности, выдвигаются такие требования, как признание национальной независимости, ежегодного национального собрания, национальной гвардии, национальной школы, свободы печати. Программа носит глубоко демократический характер, отражает наиболее передовые требования народов Центральной и Южной Европы.

Неправильная позиция, занятая по национальному вопросу сеймом в Пожони, в котором решающую роль играло обуржуазившееся венгерское дворянство, препятствовала сотрудничеству народов в борьбе против реакционных сил, ограничивая тем самым возможности развития венгерской революции. Позиция клужского дворянского сейма, который принял решение об объединении Трансильванского княжества с Венгрией против воли румын (подавляющего большинства населения княжества), полностью сказалась в Трансильвании и имела серьезные последствия для развития в ней революционных событий.

Блажское национальное собрание получило широкий отклик не только в румынских княжествах, но и в венской печати, в совете министров в Вене. Однако в условиях, сложившихся летом 1848 года, решения Блажского собрания не могли изменить политическое положение румын в Трансильвании: монарх утвердил закон об унии с Венгрией, принятый клужским дворянско-помещичьим сеймом.

Революционный акт, принятый в Блаже в обстановке, когда десятки тысяч крепостных и безземельных крестьян, несмотря на угрозы и виселицы, собрались решить свою судьбу, оставил неизгладимые следы в сознании народа. В Блаже трансильванские румыны разработали свою программу и дали клятву претворить ее в жизнь. Национальная идея захватывает все более широкие массы народа, ими овладевает мысль, что Трансильвания должна была быть румынской страной и по ее учреждениям. После грандиозного блажского плебисцита Трансильванские румыны решительно вступают на арену истории как самостоятельная нация, требуя права самим решать свою судьбу. Они имеют теперь свою политическую программу. Этой программы он придерживается не только в революции 1848 года, но и в последующие десятилетия, вплоть до завершения национального единства в 1918 году.

CUPRINS

<i>Cuvînt înainte</i>	4
---------------------------------	---

CAPITOLUL I

ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DIN 1848

1. <i>Cadrul european</i>	10
2. <i>Solul și populația Transilvaniei</i>	19
3. <i>Economia</i>	25
Dezvoltarea manufacturilor. Case de economii. Meș- teșugurile. Breslele. Comerțul	—
Agricultura și creșterea vitelor	29
Mineritul	32
Transportul	36
Orașele	38
Concluzii	42
4. <i>Clasele și păturile sociale</i>	44
Țărănimea	—
Marea și mica burghezie de la orașe. Intelectualii satelor	62
Nobilimea	65
Muncitorii	67
5. <i>Edificiul absolutist-feudal</i>	70
Instituțiile feudale ale Principatului Transilvaniei Intregul edificiu feudal apasă asupra maselor mun- citoare	78
Aspectul național al contradicțiilor dintre privile- giați și masele asuprite	82
Dieta Principatului Transilvaniei	83
Absolutismul habsburgic	89
6. <i>Creșterea forțelor antifeudale</i>	92
Intărirea burgheziei	—
Mișcarea antifeudală	93

Deșteptarea națională a popoarelor din partea de est a monarhiei habsburgice	100
Mișcarea națională română	106
Contradicțiile naționale din Transilvania	128
Năzuințele unor oameni înaintați pentru apropierea și înfrățirea naționalităților din Transilvania	139
Mișcările țărănești	142
Mișcări muncitorești	152

7. Crearea unei situații revoluționare în Transilvania	153
--	-----

CAPITOLUL AL II-LEA

INCEPUTURILE REVOLUȚIEI ÎN TRANSILVANIA

1. <i>Izbucnirea revoluției pe plan european</i>	156
Izbucnirea revoluției în Italia, Franța, Germania și Imperiul habsburgic. Caracterul revoluțiilor europene	—
Obiectivele revoluției în Țările Române: Transilvaniei, Moldova și Țara Românească	165
Caracterul legilor votate de Dieta ungară	167
Poziția Curtii imperiale și a aristocrației față de legile votate de Dieta ungară	171
2. <i>Mișcări revoluționare în Transilvania</i>	174
Primele manifestații și adunări	—
Cele mai multe gazete din Transilvania se pun în slujba revoluției	183
Atitudinea nobilimii maghiare din Transilvania față de revoluție	188
Împletirea tot mai strinsă a revendicărilor sociale cu cele naționale	191
Proclamații, manifeste românești din martie — aprilie 1848	207
Începuturile și obiectivele mișcărilor țărănești	227
Mișcări muncitorești	249
Atitudinea păturii burgheze și a intelectualității române din țiguri și orașe față de mișcările țărănești	250
3. <i>Poziția ocîrmuirii și a claselor stăpînitoare față de mișcările revoluționare</i>	255
Atitudinea guvernului și a nemeșimii față de mișcările țărănești. Formarea de gărzi naționale	—
Atitudinea ocîrmuirii și a nemeșimii față de mișcările naționale române	270
Patriciatul săsesc și mișcările revoluționare	274

Poziția Curții imperiale din Viena și a aristocrației aulice față de mișcările revoluționare	283
4. <i>Înăsprirea contradicțiilor sociale și naționale la sfârșitul lui aprilie</i>	287

CAPITOLUL AL III-LEA

PRIMA ADUNARE DE LA BLAJ. FRĂMÎNTĂRI ÎN VEDEREA ALCĂTUIRII PROGRAMULUI REVOLUȚIEI

1. <i>Prima adunare populară de la Blaj</i>	298
Ideea convocării unei mari adunări populare	—
Pregătirea adunării din duminica Tomii. Încercările guvernului de a zădărnici adunarea	301
Desfășurarea și însemnătatea adunării	309
2. <i>Problema relațiilor Principatului Transilvaniei cu Ungaria</i>	320
Conflictul de interese dintre cercurile conducătoare austriece și cele ungare în problema Principatului Transilvaniei	—
Propagarea uniunii de către nobilimea liberală	323
Mișcarea unionistă nu cuprinde toată populația maghiară	325
Intelectualitatea română respinge ideea unirii Principatului Transilvaniei cu Ungaria	327
Majoritatea cercurilor conducătoare săsești sînt împotriva uniunii	329
Cercurile aulice și uniunea	331
3. <i>Năzuința spre unirea celor trei Țări Române se intensifică</i>	334
4. <i>Înăsprirea contradicțiilor naționale în preajma mării adunări de la Blaj ca urmare a politicii nejuste duse de nobilimea maghiară</i>	346
5. <i>Străduințe spre unirea forțelor revoluționare</i>	359
6. <i>Creșterea valului revoluționar la sate după prima adunare de la Blaj</i>	371
7. <i>Încercările guvernului și ale nobilimii transilvănene de a înăbuși mișcarea revoluționară prin mijloace teroriste</i>	379
8. <i>Orientări în intelectualitatea română în preajma adunării naționale de la Blaj</i>	391

CAPITOLUL AL IV-LEA

DESFĂȘURAREA ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA BLAJ DIN 3—5 (15—17) MAI 1848

1. <i>Zilele premergătoare adunării</i>	400
Convocarea adunării	—
Panică în cercurile conducătoare maghiare. Măsuri teroriste luate de guvernul	404
Profesorii transilvăneni se întorc din Țările Române dunărene în vederea adunării de la Blaj	409
Consfătuiri pentru fixarea programului adunării	410
Din toate părțile Transilvaniei, mii și mii de țărani se îndreaptă spre Blaj	415
2. <i>Preziua adunării, 2 (14) mai — duminică</i>	421
Adunarea intelectualilor în catedrală	—
Discursul lui Bărnăuț	422
Adunarea poporului în fața catedralei. Alte consfătuiri preliminare. Aspectul Blajului	429
3. <i>Ziua de 3 (15) mai</i>	432
Constituirea adunării	—
Adoptarea programului și depunerea jurământului	443
Cererea pentru desființarea stării de asediu și pentru eliberarea lui Micaș	447
Cuvântările ținute pe întinsul câmpiei. Atmosfera în adunare	449
Primul raport al comisarilor	452
Ascutirea contradicțiilor între clerul înalt și mase	453
4. <i>A doua zi a adunării, 4 (16) mai</i>	456
Manifestații împotriva uniunii. Verificarea protocolului	—
Înaintarea și primirea de către adunare a celor 16 puncte ale petiției națiunii române	459
Alegerea deputațiilor și a comitetului permanent	469
Închiderea ședinței. Scrisoarea lui Șaguna. Adevărul dată de președinții adunării	475
5. <i>A treia zi a adunării, miercuri, 5 (17) mai</i>	477
Verificarea protocolului. Închiderea adunării	—
Raportul comisarilor guberniali	478
Consfătuiri după adunare. Manifestul Comitetului permanent	481

CAPITOLUL AL V-LEA

INSEMNĂTATEA ADUNĂRII DE LA BLAJ

1. <i>Ecoul adunării. Atitudinea guvernului și a cercurilor conducătoare maghiare față de hotărârile adunării. Problema legăturilor românilor cu curtea imperiată</i>	484
2. <i>Proclamare de drepturi sau petiție ?</i>	495

3. <i>Petițiile nu aduc nici o schimbare în situația politică a românilor</i>	499
4. <i>Intărirea conștiinței naționale în urma adunării</i>	508
5. <i>Influența adunării de la Blaj asupra patrioților din țările române dunărene și asupra românilor din Banat și Crișana</i>	516
6. <i>Intetirea luptei de eliberare a maselor de sub jugul feudal</i>	524
7. <i>Caracterul revoluționar al adunării de la Blaj</i>	530

A N E X E

Lista fondurilor arhivistice și a lucrărilor mai des citate	533
Note la cap. I	541
Note la cap. II	555
Note la cap. III	572
Note la cap. IV	584
Note la cap. V	595
Indice de persoane	600
Indice de localități	612
Rezumate în limbi străine	620

CONTENTS

CHAPTER I

ON THE EVE OF THE 1848 REVOLUTION

1. <i>The European Context</i>	10
2. <i>The Soil and the Population of Transylvania</i>	19
3. <i>The Economy</i>	25
Development of the Manufactories. Savings Banks.	
Handicrafts. Guilds. Trade	—
Agriculture and Animal Husbandry	29
Mining	32
Transport	36
The Towns	38
Conclusions	42
4. <i>The Social Classes and Sections</i>	44
The Peasantry	—
The Great and Petty Bourgeoisie in Towns. The	
Countryside Intellectuals	62
The Gentry	65
The Workers	67
5. <i>The Absolutist-Feudal Set-Up</i>	70
The Feudal Institutions of the Principality of	
Transylvania	—
The Whole Feudal Set-Up Burdens the Working	
Masses	78
The National Aspect of the Contradictions between	
the Privileged and the Oppressed Masses	82
The Diet of the Principality of Transylvania	83
The Habsburg Absolutism	89
6. <i>Growth of the Anti-Feudal Forces</i>	92
Strengthening of the Bourgeoisie	—
The Anti-Feudal Movement	93
National Awakening of the Peoples in the North-	

East of the Habsburg Monarchy	100
The Romanian National Movement	106
The National Contradictions in Transylvania	128
The Aspirations of Progressives for Rapprochement and Brotherhood of the Nationalities in Transylvania	139
The Peasant Movements	142
Workers' Movements	152
7. <i>Development of a Revolutionary Situation</i>	153

CHAPTER II

THE BEGINNINGS OF THE REVOLUTION IN TRANSYLVANIA

1. <i>Outbreak of the Revolution on an European Level</i>	156
Outbreak of the Revolution in Italy, France, Germany and the Habsburg Empire. The Character of the European Revolutions	—
The Aims of the Revolution in the Romanian Prin- cipalities : in Transylvania, Moldavia and Wallachia	165
The Character of the Laws Passed by the Hungarian Diet	167
The Attitude of the Imperial Court and of the Aristocracy to the Laws Passed by the Hungarian Diet	171
2. <i>Revolutionary Movements in Transylvania</i>	174
The First Demonstrations and Meetings	—
Most of the Transylvanian Journals Promote the Re- volutionary Movement	183
The Attitude of the Hungarian Aristocracy in Tran- sylvania to the Revolution	188
The Close Conjunction of Social and National Claims	191
Romanian Proclamations and Manifestos of March and April 1848	207
Beginnings and Aims of the Peasant Movements	227
Workers' Movements	249
The Stand of the Romanian Bourgeois Section and Intelligentsia in Boroughs and Towns on the Peasant Movements	250
3. <i>The Stand of the Government and of the Ruling Classes on the Revolutionary Movements</i>	255
The Attitude of the Hungarian Government and of the Gentry to the Peasant Movements. The Setting Up of National Guards	—
The Attitude of the Government and Gentry to the Romanian National Movements	270

The Saxon Patriciate and the Revolutionary Movements	274
The Stand of the Vienna Imperial Court and of the Aulic Aristocracy on the Revolutionary Movements	283
4. <i>Aggravation of Social and National Contradictions at the End of April</i>	287

CHAPTER III

THE FIRST ASSEMBLY AT BLAJ. FERMENT TO SHAPE THE PROGRAMME OF THE REVOLUTION

1. <i>The First People's Assembly at Blaj</i>	298
The Idea of Convening a Grand People's Assembly	
Preparing the Assembly of Thomas' Sunday. The Government's Attempts to Frustrate the Assembly	301
Unfolding and Significance of the Assembly	309
2. <i>The Question of the Relations of the Principality of Transylvania with Hungary</i>	320
The Conflict of Interests between the Ruling Austrian and Hungarian Circles over the Principality of Transylvania	—
Advocacy of the Union by the Liberal Nobility	323
The Unionist Movement Does Not Embrace the Entire Magyar Population	325
The Romanian Intelligentsia Rejects the Idea of the Union of Transylvania with Hungary	327
The Majority of the Saxon Ruling Circles Are Against the Union	329
The Aulic Circles and the Union	331
3. <i>The Aspiration to Union of the three Romanian Principalities is Strengthening</i>	334
4. <i>Aggravation of the National Contradictions on the Eve of the Great Assembly at Blaj as a Result of the Wrong Policy of the Hungarian Nobility</i>	346
5. <i>Strivings for the Union of the Revolutionary Forces</i>	359
6. <i>Rise of the Revolutionary Tide in the Countryside after the First Assembly at Blaj</i>	371
7. <i>Attempts of the Government and of the Transylvanian Nobility to Suppress the Revolutionary Movement by Terrorist Means</i>	379
8. <i>Varying Trends in the Romanian Intelligentsia on the Eve of the National Assembly at Blaj</i>	391

UNFOLDING OF THE BLAJ NATIONAL ASSEMBLY,
MAY 3—5 (15—17) 1848

1. <i>Pre-Days of the Assembly</i>	400
Convening of the Assembly	—
Panic in the Magyar Ruling Circles. Terrorist Under- takings of the Government	404
The Transylvanian Professors Return from the Ro- manian Danubian Principalities for the Blaj Assembly	409
Conferences to Define the Assembly's Programme	410
From All Over Transylvania, Thousands upon Thousands of Peasants Converge on Blaj	415
2. <i>Pre-Day of the Assembly, May 2 (14) — Sunday</i>	421
The Intellectuals' Meeting in the Cathedral.	—
Bărneuș's Speech	422
The People's Meeting Outside the Cathedral. Other Preliminary Conferences. Aspects of Blaj	429
3. <i>The Day of May 3 (15)</i>	432
Constitution of the Assembly	—
Endorsement of the Programme and Taking of the Oath	443
Demand for the Abolition of the Martial Law and for the Release of Micaș	447
The Speeches Delivered on the Scene of the Assembly. The Atmosphere of the Assembly	449
The First Report of the Commissars	452
Sharpened Contrasts between the High Clergy and the Masses	453
4. <i>Second Day of the Assembly May 4 (16)</i>	456
Demonstrations Against the Union. Checking of the Protocol	—
Advancing and Endorsing by the Assembly of the 16 Points of the Petition of the Romanian Nation	459
Election of the Deputations and of the Standing Committee	469
Closing of the Meeting. Șaguna's Letter. The Attestation Given by the Chairmen of the Assembly	475
5. <i>Third Day of the Assembly, Wednesday, May 5 (17)</i>	477
Checking of the Protocol. Closing of the Assembly	—
The Report of the Government Commissars	478
Conferences after the Assembly. The Manifesto of the Standing Committee	481

CHAPTER V

THE SIGNIFICANCE OF THE BLAJ ASSEMBLY . . .

1. <i>The Repercussion of the Assembly. The Attitude of the Government and of the Magyar Ruling Circles to the Assembly's Decisions. The Question of the Romanians' Connexions With the Imperial Court</i>	484
2. <i>Proclamation of Rights or Petition?</i>	495
3. <i>The Petitions Bring No Change to the Romanians' Political Status</i>	499
4. <i>Enhanced National Consciousness in Consequence of the Assembly</i>	508
5. <i>The Influence of the Blaj Assembly on the Patriots of the Romanian Danubian Principalities and on the Romanians of Banat and Crişana</i>	516
6. <i>Intensification of the Liberation Struggle of the Masses from the Feudal Yoke</i>	524
7. <i>The Revolutionary Character of the Blaj Assembly</i>	530

APPENDIX

List of Archives and Works Frequently Quoted	533
Reference to Chapter I	541
Reference to Chapter II	555
Reference to Chapter III	572
Reference to Chapter IV	584
Reference to Chapter V	595
Index of Persons	600
Index of Towns	612
Summaries in Foreign Languages	620

SOMMAIRE

Avant-propos	4
------------------------	---

CHAPITRE I

À LA VEILLE DE LA RÉVOLUTION DE 1848 .

1. <i>Le cadre européen</i>	10
2. <i>Le sol et la population de la Transylvanie</i>	19
3. <i>L'économie</i>	25
Le développement des manufactures. Caisses d'épargne. Les métiers. Les corporations. Le commerce	—
L'agriculture et l'élevage	29
Le travail dans les mines	32
Les transports	36
Les villes	38
Conclusions	42
4. <i>Les classes et les couches sociales</i>	44
La paysannerie	—
La grande et la petite bourgeoisie des villes. Les intellectuels des villages	62
La noblesse	65
Les ouvriers	67
5. <i>L'édifice absolutiste-féodal</i>	70
Les institutions féodales de la principauté de Transylvanie	—
Tout l'édifice féodal pèse sur les masses travailleuses	78
L'aspect national des contradictions entre les privilégiés et les masses opprimées	82
La Diète de la principauté de Transylvanie	83
L'absolutisme des Habsbourgs	89

6. <i>Le renforcement des forces antiféodales</i>	92
La consolidation de la bourgeoisie	—
Le mouvement antiféodal	98
Le réveil national des peuples situés à l'Est de la monarchie des Habsbourgs	100
Le mouvement national roumain	106
Les contradictions nationales en Transylvanie	128
Les aspirations de certaines personnalités progressistes vers le rapprochement et la fraternisation des nationalités de Transylvanie	139
Les mouvements paysans	142
Les mouvements ouvriers	152
7. <i>La création d'une situation révolutionnaire en Transylvanie</i>	158

CHAPITRE II

LES DÉBUTS DE LA RÉVOLUTION EN TRANSYLVANIE

1. <i>La révolution de 1848 sur le plan européen</i>	156
La révolution en Italie, en France, en Allemagne et dans l'Empire des Habsbourgs. La caractère des révolutions européennes	—
Les objectifs de la révolutions dans les Pays roumains : la Transylvanie, la Moldavie et la Valachie	165
Le caractère des lois votées par la Diète hongroise	167
L'attitude de la Cour impériale et de l'aristocratie envers les lois votées par la Diète hongroise	171
2. <i>Les mouvements révolutionnaires en Transylvanie</i>	174
Les premières manifestations et assemblées	—
La plupart des journaux de Transylvanie se mettent au service du mouvement révolutionnaire	183
L'attitude de la noblesse hongroise de Transylvanie envers la révolution	188
La jonction de plus en plus étroite des revendications sociales avec les revendications nationales	191
Proclamations, manifestes roumains de mars — avril 1848	207
Les débuts et les objectifs des mouvements paysans	227
Les mouvements ouvriers	249
L'attitude de la couche bourgeoise et des intellectuels roumains des grandes et petites villes envers les mouvements paysans	250
3. <i>L'attitude du gouvernement et des classes dominantes envers les mouvements révolutionnaires</i>	255

L'attitude du gouvernement et des nobles envers les mouvements paysans. La création des gardes nationales	—
L'attitude du gouvernement et des nobles envers les mouvements nationaux roumains	270
Le patriciat saxon et les mouvements révolutionnaires	274
L'attitude de la Cour impériale de Vienne et de l'aristocratie aulique envers les mouvements révolutionnaires	283
4. <i>L'aggravation des contradictions sociales et nationales à la fin du mois d'avril</i>	287

CHAPITRE III

LA PREMIÈRE ASSEMBLÉE DE BLAJ. AGITATIONS EN VUE DE LA RÉDACTION DU PROGRAMME DE LA RÉVOLUTION

1. <i>La première assemblée populaire de Blaj</i>	298
L'idée de la convocation d'une grande assemblée populaire	—
La préparation de l'assemblée à la quasimodc. Les tentatives du gouvernement de faire échouer l'assemblée	301
Le déroulement et la signification de l'assemblée	309
2. <i>Le problème des relations de la principauté de Transylvanie avec la Hongrie</i>	310
Le conflit d'intérêts des cercles dirigeants autrichiens et hongrois dans le problème de la principauté de Transylvanie	—
La propagation de l'union par la noblesse libérale	323
Le mouvement en faveur de l'union ne gagne pas toute la population hongroise	325
Les intellectuels roumains repoussent l'idée de l'union de la principauté de Transylvanie avec la Hongrie	327
La plupart des cercles dirigeants saxons sont contre l'union	329
Les cercles auliques et l'union	331
3. <i>L'aspiration vers l'union des pays roumains s'intensifie</i>	334
4. <i>L'aggravation des contradictions nationales à la veille de la grande assemblée de Blaj à cause de la politique injuste menée par la noblesse hongroise</i> . .	346
5. <i>Les efforts vers l'union des forces révolutionnaires</i> .	350

6. <i>L'accroissement de l'essor révolutionnaire dans les villages après la première assemblée de Blaj . . .</i>	371
7. <i>Les tentatives du gouvernement et de la noblesse transylvaine d'étouffer le mouvement révolutionnaire par la terreur</i>	379
8. <i>Diverses orientations parmi les intellectuels roumains à la veille de l'assemblée nationale de Blaj</i>	391

CHAPITRE IV

LE DÉROULEMENT DE L'ASSEMBLÉE NATIONALE DE BLAJ DES 3—5 (15—17) MAI 1848

1. <i>Les journées qui précèdent l'assemblée</i>	400
La convocation de l'assemblée	—
Panique dans les cercles dirigeants hongrois. Mesures de terreur prises par le gouvernement	404
Les professeurs transylvains rentrent des pays roumains du Danube en vue de l'assemblée de Blaj	409
Des consultations en vue d'établir le programme de l'assemblée	410
De tous les coins de la Transylvanie, des milliers et des milliers de paysans se dirigent vers Blaj	415
2. <i>À la veille de l'assemblée, le 2 (14) mai, le dimanche</i>	421
L'assemblée des intellectuels dans la cathédrale	—
Le discours de Bărnuț	422
L'assemblée du peuple devant la cathédrale. D'autres consultations préliminaires. L'aspect du Blaj	429
3. <i>Le jour du 3 (15) mai</i>	432
La constitution de l'assemblée	—
L'acceptation du programme et la déposition du serment	443
Demande en vue de l'annulation de la loi concernant l'état de siège et la libération de Micaș	447
Les discours prononcés dans la plaine. L'atmosphère de l'assemblée	449
Le premier rapport des commissaires	452
L'accentuation des contradictions entre le haut clergé et les masses	453
4. <i>Le deuxième jour de l'assemblée le 4 (16) mai</i>	456
Manifestation contre l'union. La vérification du protocole	—
Les 16 points de la pétition de la nation roumaine proposés à l'assemblée et acceptés par elle	459

L'élection des députations et du comité permanent	469
La clôture de la séance. La lettre de Şaguna. Certificat donné par les présidents de l'assemblée	475
5. <i>Le troisième jour de l'assemblée (mercredi, le 5 (17) mai</i>	477
La vérification du protocole. La clôture de l'assemblée	—
Le rapport des commissaires gouvernementaux	478
Consultations après la clôture de l'assemblée. Le manifeste du comité permanent	481

CHAPITRE V

L'IMPORTANCE DE L'ASSEMBLÉE DE BLAJ

1. <i>L'écho de l'assemblée. L'attitude du gouvernement et des cercles dirigeants hongrois envers les décisions de l'assemblée. Le problème des rapports des Roumains avec la Cour impériale</i>	484
2. <i>Proclamation des droits ou pétition ?</i>	495
3. <i>Les pétitions n'apportent aucun changement dans la situation politique des Roumains</i>	499
4. <i>L'affermissement, à la suite de l'assemblée, de la conscience nationale</i>	508
5. <i>L'influence de l'assemblée de Blaj sur les patriotes des pays roumains du Danube et sur les Roumains de Banat et de Crişana</i>	516
6. <i>L'intensification de la lutte de libération des masses du joug féodal</i>	524
7. <i>Le caractère révolutionnaire de l'assemblée de Blaj</i>	530

ANNEXES

Liste des fonds des archives et des ouvrages fréquemment cités	533
Notes au Chapitre I	541
Notes au Chapitre II	555
Notes au Chapitre III	572
Notes au Chapitre IV	584
Notes au Chapitre V	595
Index des personnes	600
Index des localités	612
Résumés en langues étrangères	620

INHALT

Vorwort	4
-------------------	---

I. KAPITEL

AM VORABEND DER REVOLUTION VON 1848

1. <i>Der europäische Rahmen</i>	10
2. <i>Der Boden und die Bevölkerung Transsylvaniens</i>	19
3. <i>Die Wirtschaft</i>	25
Die Entwicklung der Manufakturen. Sparkassen. Das Handwerk. Die Zünfte. Der Handel	—
Die Landwirtschaft und die Viehzucht	29
Der Bergbau	32
Das Transportwesen	36
Die Städte	38
Schlussfolgerungen	42
4. <i>Die sozialen Klassen und Schichten</i>	44
Die Bauernschaft	—
Die Gross- und Kleinbourgeoisie in den Städten. Die Intellektuellen auf dem Lande	62
Der Adel	65
Die Arbeiter	67
5. <i>Der absolutistisch-feudale Bau</i>	70
Die feudalen Institutionen des Fürstentums Transsyl- vanien	—
Der gesamte feudale Bau lastet auf den Schultern der Arbeitermassen	78
Der nationale Aspekt der Widersprüche zwischen den Bevorrechteten und den unterdrückten Massen	82
Der Landtag des Fürstentums Transsylvanien	83
Der habsburgische Absolutismus	89

6. <i>Das Anwachsen der antifeudalen Kräfte</i>	92
Die Stärkung der Bourgeoisie	—
Die antifeudale Bewegung	93
Das nationale Erwachen der Völker aus dem östlichen Teil der Habsburger Monarchie	100
Die nationale rumänische Bewegung	106
Die nationalen Widersprüche in Transsylvanien	128
Die Bestrebungen einiger fortschrittlicher Menschen zur Annäherung und Verbrüderung der Nationalitäten Transsylvaniens	139
Die Bauernbewegungen	142
Arbeiterbewegungen	152
7. <i>Die Schaffung einer revolutionären Situation in Transsylvanien</i>	153

II. KAPITEL

DIE ANFÄNGE DER REVOLUTION IN TRANSSYLVANIEN

1. <i>Der Ausbruch der Revolution auf europäischer Ebene</i>	156
Der Ausbruch der Revolution in Italien, Frankreich, Deutschland und dem habsburgischen Imperium	—
Der Charakter der europäischen Revolutionen	—
Die Zielsetzungen der Revolution in den rumänischen Ländern: in Transsylvanien, der Moldau und der Walachei	165
Der Charakter der vom ungarischen Landtag gewählten Gesetze	167
Die Einstellung des Kaiserhofs und der Aristokratie zu den vom ungarischen Landtag gewählten Gesetzen	171
2. <i>Die revolutionären Bewegungen in Transsylvanien</i>	174
Die ersten Kundgebungen und Versammlungen	—
Die meisten transsylvanischen Zeitschriften stellen sich in den Dienst der Revolution	183
Die Einstellung des ungarischen Adels in Transsylvanien zur Revolution	183
Die immer engere Verflechtung der sozialen mit den nationalen Forderungen	—
Proklamationen und rumänische Manifeste im März/April 1848	207
Die Anfänge und die Zielsetzungen der Bauernbewegungen	227
Arbeiterbewegungen	249
Die Einstellung der bürgerlichen Schicht und der rumänischen Intellektuellen aus Marktflecken und Städten zu den Bauernbewegungen	250

3. <i>Die Einstellung der Regierung und der herrschenden Klassen zu den revolutionären Bewegungen</i>	255
Die Einstellung der Regierung und des Adels zu den Bauernbewegungen. Die Bildung der Nationalgarde	—
Die Einstellung der Regierung und des Adels zu den nationalen rumänischen Bewegungen	270
Die sächsischen Patrizier und die revolutionären Bewegungen	274
Die Einstellung des Kaiserhofs in Wien und der Hofaristokratie zu den revolutionären Bewegungen	283
4. <i>Die Verschärfung der sozialen und nationalen Widersprüche gegen Ende April</i>	287

III. KAPITEL

DIE ERSTE VERSAMMLUNG VON BLAJ. ES GÄRT IN DER FRAGE DER AUFSTELLUNG DES REVOLUTIONSPROGRAMMS

1. <i>Die erste Volksversammlung von Blaj</i>	298
Der Gedanke der Einberufung einer grossen Volksversammlung	—
Die Vorbereitung der Versammlung vom Sonntag des Heiligen Thomas. Die Versuche der Regierung, die Versammlung zu verhindern	301
Der Verlauf und die Bedeutung der Versammlung	309
2. <i>Die Frage der Beziehungen des Fürstentums Transsylvanien zu Ungarn</i>	320
Der Interessenkonflikt zwischen den österreichischen und den ungarischen führenden Kreisen in der Frage des Fürstentums Transsylvanien	—
Die Propagierung der Union durch den liberalen Adel	323
Die unionistische Bewegung umfaßt nicht die ganze ungarische Bevölkerung	325
Die rumänischen Intellektuellen weisen den Gedanken der Union des Fürstentums Transsylvanien mit Ungarn zurück	327
Die Mehrheit der führenden sächsischen Kreise sind gegen die Union	329
Die Hofkreise und die Union	331
3. <i>Das Streben nach der Vereinigung der drei rumänischen Länder wächst</i>	334

4. Die Verschärfung der nationalen Widersprüche am Vorabend der grossen Versammlung von Blaj als Folge der vom ungarischen Adel geführten falschen Politik	346
5. Bestrebungen zur Vereinigung der revolutionären Kräfte	359
6. Das Anwachsen der revolutionären Woge auf dem Lande nach der ersten Versammlung von Blaj	371
7. Die Versuche der Regierung und des transsylvanischen Adels, die revolutionäre Bewegung durch terroristische Mittel zu unterdrücken	379
8. Ausrichtungen der rumänischen Intellektuellen am Vorabend der Nationalversammlung von Blaj	391

IV. KAPITEL

DER VERLAUF DER NATIONALVERSAMMLUNG VON BLAJ VOM 3.—5. (15.—17.) MAI 1848

1. Die Tage vor der Versammlung	400
Die Einberufung der Versammlung	—
Panik in den ungarischen führenden Kreisen. Terrormassnahmen der Regierung	404
Die transsylvanischen Professoren kehren im Hinblick auf die Versammlung von Blaj aus den rumänischen Donauländern zurück	409
Beratungen zur Festlegung des Versammlungsprogramms	410
Tausende und aber Tausende Bauern aus allen Teilen Transsylvaniens machen sich nach Blaj auf . .	415
2. Der Tag vor Versammlung, der 2. (14.) Mai Sonntag	421
Die Versammlung der Intellektuellen in der Kathedrale	—
Die Rede von Bärnuț	422
Die Volksversammlung vor der Kathedrale. Andere vorangehende Beratungen. Das Aussehen von Blaj	429
3. Der 3. (15.) Mai	432
Die Abhaltung der Versammlung	—
Das Programm wird angenommen und es wird der Eid geleistet	443
Die Forderung, den Ausnahmezustand abzuschaffen und Micaș zu befreien	447
Die auf dem Feld gehaltenen Reden. Die Atmosphäre in der Versammlung	449
Der erste Rapport der Kommissäre	452

Die Verschärfung der Widersprüche zwischen dem hohen Klerus und den Massen	453
4. <i>Der zweite Tag der Versammlung, der 4. (16.) Mai</i>	456
Kundgebungen gegen die Union. Die Überprüfung des Protokolls	—
Die Versammlung unterbreitet und bestätigt die sechzehn Punkte der Petition der rumänischen Nation	459
Die Wahl der Deputationen und des ständigen Ausschusses	469
Abschluss der Sitzung. Der Brief Şagunas. Die von den Vorsitzenden der Versammlung gegebene Bestätigung	475
5. <i>Der dritte Tag der Versammlung, Mittwoch, 5. (17.) Mai</i>	477
Die Überprüfung des Protokolls. Abschluss der Versammlung	—
Der Rapport der Kommissare der Regierung	478
Beratungen nach der Versammlung. Das Manifest des ständigen Ausschusses	481

V. KAPITEL

DIE BEDEUTUNG DER VERSAMMLUNG VON BLAJ

1. <i>Der Widerhall der Versammlung. Die Einstellung der Regierung und der ungarischen führenden Kreise zu den Beschlüssen der Versammlung. Das Problem der Beziehungen der Rumänen zum Kaiserhof</i>	484
2. <i>Ausrufung der Rechte oder Petition?</i>	495
3. <i>Die Petitionen ändern die politische Lage der Rumänen keineswegs</i>	499
4. <i>Die Festigung des nationalen Bewusstseins nach der Versammlung</i>	508
5. <i>Der Einfluss der Versammlung von Blaj auf die Patrioten in den rumänischen Donauländern und auf die Rumänen im Banat und in Crişana</i>	516
6. <i>Die Verschärfung des von den Massen geführten Kampfes zur Befreiung vom feudalen Joch</i>	524
7. <i>Der revolutionäre Charakter der Versammlung von Blaj</i>	530

ANHANG

Liste der Archivgrundlagen und der öfter zitierten Arbeiten	533
Erläuterungen zum I. Kapitel	541
Erläuterungen zum II. Kapitel	555
Erläuterungen zum III. Kapitel	572
Erläuterungen zum IV. Kapitel	584
Erläuterungen zum V. Kapitel	595
Personenindex	600
Index der Ortschaften	612
Zusammenfassungen in Fremdsprachen	620

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	4
----------------	---

ГЛАВА I

КАНУН РЕВОЛЮЦИИ 1848 г.

1. <i>Обстановка в Европе</i>	10
2. <i>Рельеф и население Трансильвании</i>	19
3. <i>Экономика</i>	25
Развитие мануфактур. Сберегательные кассы.	
Ремесла. Цеха ремесленников. Торговля	—
Земледелие и скотоводство	29
Горное дело	32
Транспорт	36
Города	38
Выводы	42
4. <i>Социальные классы и прослойки</i>	44
Крестьянство	—
Крупная и мелкая городская буржуазия. Сель-	
ская интеллигенция	62
Дворянство	65
Рабочие	67
5. <i>Абсолютистско-феодалная надстройка</i>	70
Феодалные институты Трансильванского кня-	
жества	—
Вся феодалная надстройка подавляет трудя-	
щиеся массы	78
Национальный аспект противоречий между при-	
вилегированной верхушкой и угнетенными массами	82
Сейм Трансильванского княжества	83
Габсбургский абсолютизм	89
6. <i>Рост антифеодалных сил</i>	92
Усиление буржуазии	—
Антифеодалное движение	93
Национальное пробуждение народов в восточ-	
ной части габсбургской монархии	100
Румынское национальное движение	106
Национальные противоречия в Трансильвании	128

Стремление передовых людей к сближению и установлению братских отношений между национальностями в Трансильвании	139
Крестьянские движения	142
Рабочее движение	152
7. <i>Создание революционной ситуации в Трансильвании</i>	153

ГЛАВА II

ПЕРВЫЕ ШАГИ РЕВОЛЮЦИИ В ТРАНСИЛЬВАНИИ

1. <i>Начало революции в Европе</i>	156
Начало революции в Италии, Франции, Германии и Габсбургской империи. Характер революций в Европе	—
Цели революции в Румынских княжествах: Трансильвании, Молдове и Валахии	165
Характер законов, вотированных венгерским сеймом.	167
Отношение императорского двора и аристократии к вотированным венгерским законам	171
2. <i>Революционные движения в Трансильвании</i>	174
Первые манифестации и собрания	—
Большая часть газет в Трансильвании поддерживает революцию	183
Отношение трансильванского венгерского дворянства к революции.	188
Все более тесное персплетение социальных требований с национальными	191
Возвания и листовки румын в марте-апреле 1848 г.	207
Начало и цели крестьянских движений	227
Рабочее движение	249
Отношение к крестьянским движениям со стороны городской прослойки румынской буржуазии и интеллигенции	250
3. <i>Позиция властей и господствующих классов в отношении революционных движений</i>	255
Отношение венгерского правительства и дворянства к крестьянским движениям. Образование национальной гвардии.	—
Отношение властей и дворянства к румынским национальным движениям	270
Сакская аристократия и революционные движения	274
Отношение к революционным движениям со стороны венского императорского двора и придворной аристократии	283
4. <i>Обострение социальных и национальных противоречий к концу апреля</i>	237

ГЛАВА III

ПЕРВОЕ СОБРАНИЕ В БЛАЖЕ. ВОЛНЕНИЯ, ВЫЗВАННЫЕ ПОДГОТОВКОЙ ПРОГРАММЫ РЕ- ВОЛЮЦИИ

1. <i>Первое народное собрание в Блаже</i>	298
Идея созыва массового народного собрания	—
Подготовка собрания, состоявшегося в воскресе- нье в день святого Тома. Попытки правительства сорвать собрание	301
Проведение собрания и его значение	309
2. <i>Вопрос об отношениях между Трансильванским княжеством и Венгрией</i>	320
Столкновение интересов между австрийскими и венгерскими руководящими кругами по воп- росу о Трансильванском княжестве	—
Пропаганда унии либеральным дворянством...	323
Унионистское движение не охватывает всего венгерского населения	325
Румынская интеллигенция отвергает мысль об унии Трансильванского княжества с Венгрией	327
Большинство сакских руководящих кругов вы- ступает против унии	329
Придворные круги и уния	331
3. <i>Нарастание стремлений к объединению трех Румын- ских княжеств</i>	334
4. <i>Обострение национальных противоречий накануне великого Блажского собрания в результате непра- вильной политики венгерского дворянства</i>	346
5. <i>Усилия к объединению революционных сил</i>	359
6. <i>Нарастание революционной волны в деревне после первого собрания в Блаже</i>	371
7. <i>Попытки правительства и трансильванского дво- рянства подавить революционное движение при по- мощи террора</i>	379
8. <i>Различные направления среди румынской интелли- генции накануне национального собрания в Блаже</i>	391

ГЛАВА IV

ПРОВЕДЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ В БЛАЖЕ 3—5 (15—17) МАЯ 1848 ГОДА

1. <i>Дни, предшествовавшие собранию</i>	400
Созыв собрания	—
Паника среди венгерских руководящих кругов.	
Террористические меры правительства	404

Трансильванские учителя возвращаются для участия в Блажском собрании из Румынских дунайских княжеств	409
Совещания, посвященные выработке программы собрания	410
В Блаж устремляются тысячи и тысячи крестьян со всех концов Трансильвании.	415
2. Накануне собрания 2 (14) мая — воскресенье	421
Собрание интеллигенции в соборе	—
Речь Бэрнуца	422
Народное собрание на площади перед собором.	
Другие предварительные собрания. Вид Блажа	429
3. Первый день собрания 3 (15) мая	432
Учредительное заседание собрания	—
Принятие программы и принесение присяги	443
Требование об отмене осадного положения и освобождении Микаша	447
Речи, произнесенные во всех концах поля.	
Атмосфера собрания	449
Первый отчет комиссаров	452
Обострение противоречий между высшим духовенством и массами	453
4. Второй день собрания 4 (16) мая	456
Манифестации против унии. Проверка протокола	—
Выставление и одобрение собранием 16-ти пунктов петиции румынской нации	459
Избрание делегаций и постоянного комитета ..	469
Закрытие заседания. Письмо Шагуна. Удостоверение, выданное председателями собрания	475
5. Третий день собрания 5 (17) мая	477
Проверка протокола. Закрытие собрания	—
Отчет правительственных комиссаров.	478
Совещания после собрания. Манифест постоянного комитета	481

ГЛАВА V

ЗНАЧЕНИЕ БЛАЖСКОГО СОБРАНИЯ

1. Отклики собрания. Отношение к решениям собрания со стороны правительства и венгерских руководящих кругов. Вопрос о связях румын с императорским двором	484
2. Провозглашение прав или петиция?	495
3. Петиции не приносят никакого изменения в политическом положении румын	499

4. Укрепление национального самосознания в результате Блажского собрания	508
5. Влияние Блажского собрания на патриотов из Румынских дунайских княжеств и на румын из Баната и Кришаны	516
6. Обострение борьбы масс за освобождение из-под феодального гнета	524
7. Революционный характер Блажского собрания	530

ПРИЛОЖЕНИЕ

Список архивных фондов и чаще цитируемых работ	533
Сноски к первой главе	541
Сноски ко второй главе	555
Сноски к третьей главе	572
Сноски к четвертой главе	584
Сноски к пятой главе	595
Указатель имён	600
Географический указатель	612
Резюме на иностранных языках	620



Redactor de carte : GEORGETA OANCEA
Coperta : VALENTINA BOROS
Tehnoredactor : FRANCISC RAD

*Dat la cules 02.12.1955. Bun de tipar 14.04.1966. Apă-
rut 1966. Hirtie tipar înalt tip B, 65 g/m², ft.
540×840/16. Coli editoriale 39,79. Coli de tipar 42.
C.Z. pentru biblioteci 9(R)31=R.*

Tiparul executat sub comanda nr. 3138/60 026 la Com-
binatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1,
București — Republica Socialistă România

5/286 " 62
15

ANTICARAT
CLUJ
Lot 15.—

LEI 22,50